

คู่มือการสอนอบรบวิชา

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

จัดทำโดย

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

พ.ศ. ๒๕๖๘

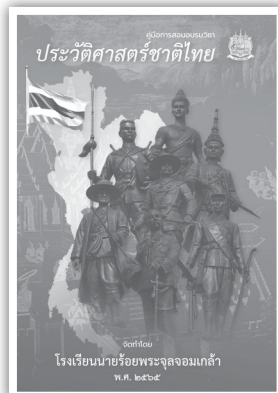

คู่มือการสอนอบรบวิชา

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๘)

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
พ.ศ. ๒๕๖๘

คู่มือการสอนอบรมวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๘)

พิมพ์ครั้งที่ ๑	พ.ศ. ๒๕๕๑ กองทัพบกจัดทำ	
พิมพ์ครั้งที่ ๒	ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๕ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า	จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๘ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า	จำนวน ๓,๕๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

นายร้อยพระจุลจอมเกล้า, โรงเรียน

คู่มือการสอนอบรมวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๘)

นนทบุรี: โรงพิมพ์วชิรรินทร์ พี.พี., ๒๕๖๘. จำนวน ๓๕๒ หน้า

๑. ไทย - ประวัติศาสตร์. I. ชื่อเรื่อง.

959.3

DS 571

ISBN 978-616-422-090-4

พิมพ์ที่ บริษัท โรงพิมพ์วชิรรินทร์ พี.พี. จำกัด (สำนักงานใหญ่)

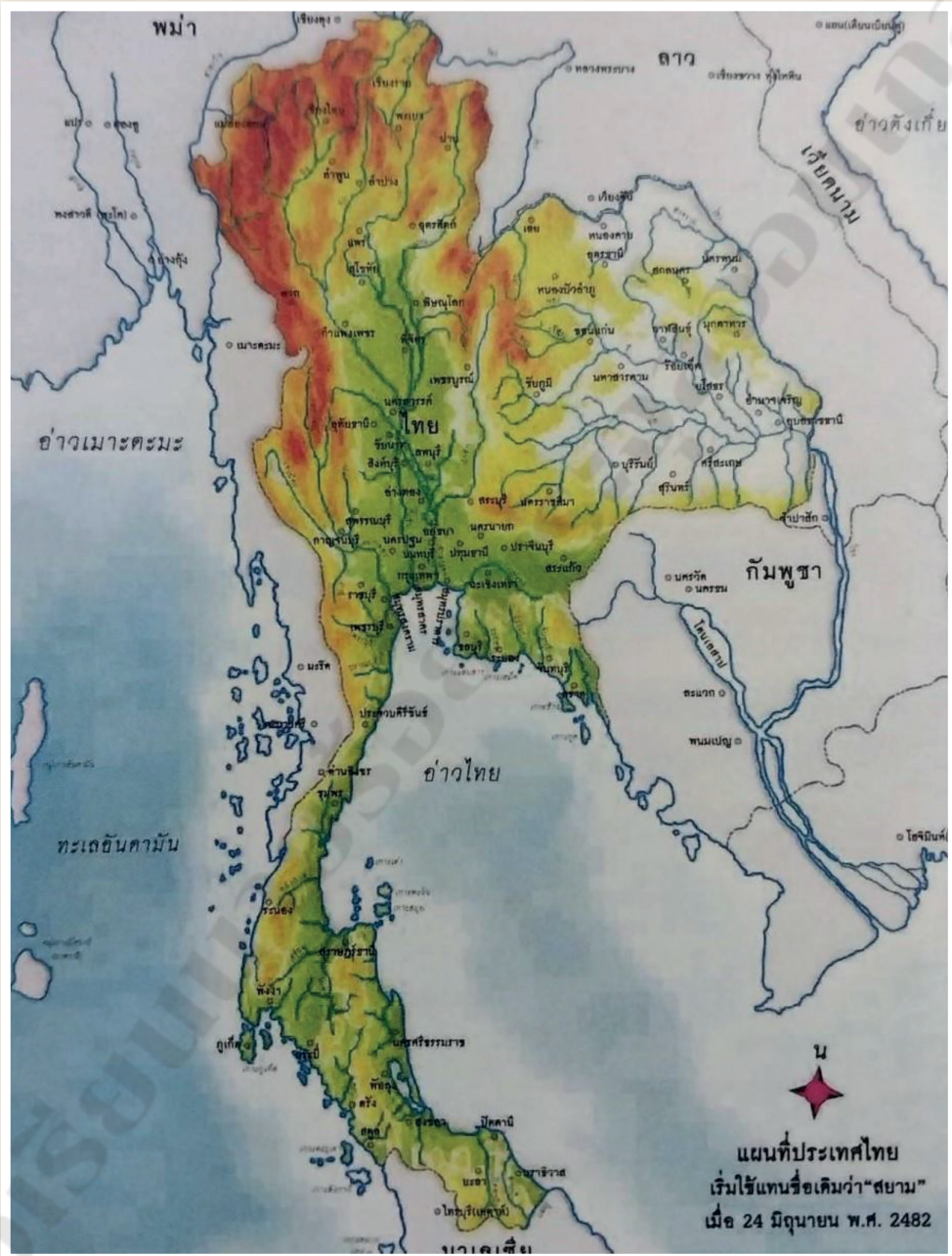
เลขที่ ๑๗๗ หมู่ ๑ ซอยสำเร็จพัฒนา ๓ ต. ปลายบาง

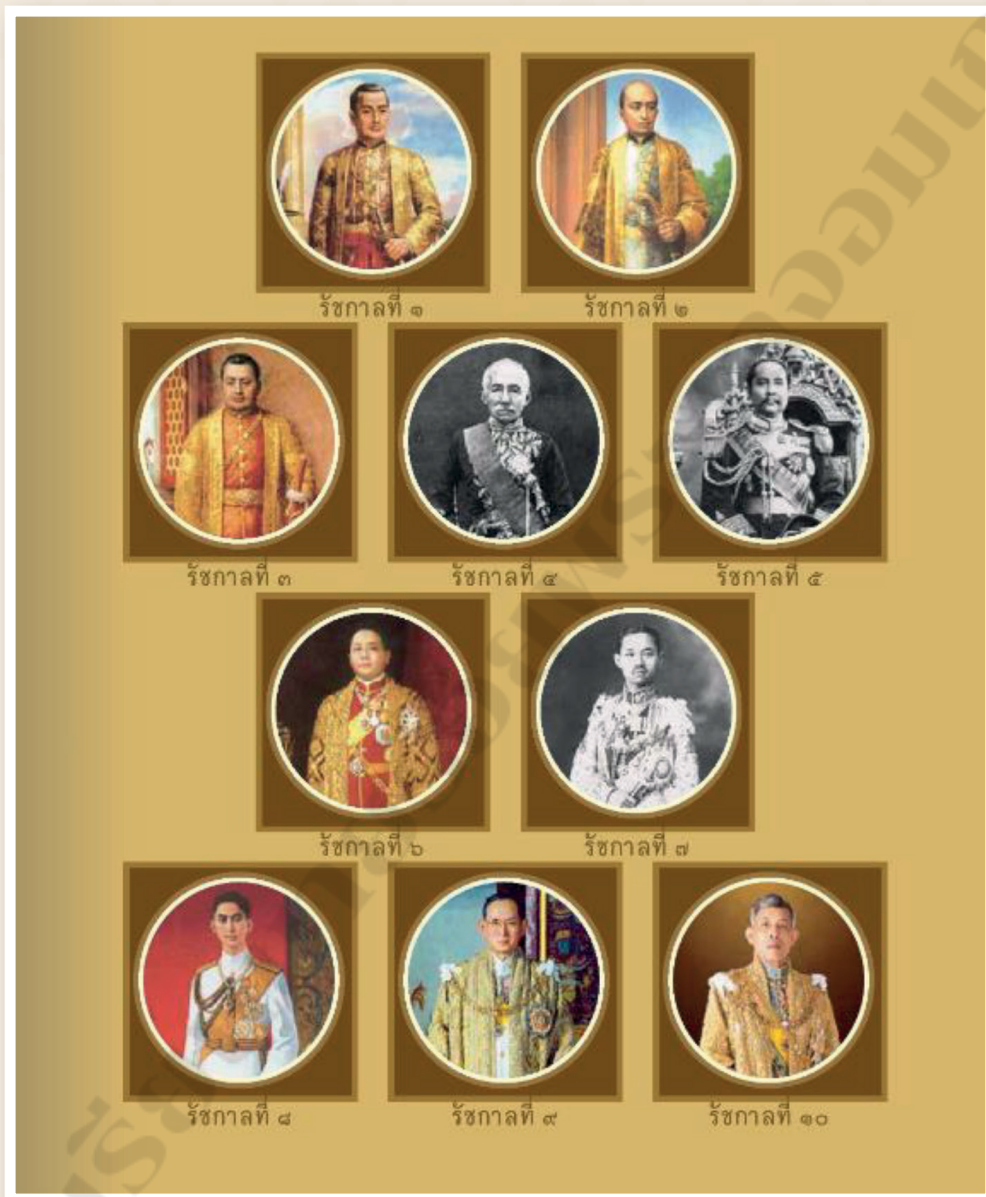
อ. บางกรวย จ. นนทบุรี ๑๑๑๓๐

โทร ๐๒-๔๙๗-๖๑๘๓

คำนำ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๔ พลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้บัญชาการพิเศษโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ามีพระราชดำริให้กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พิจารณาปรับปรุงและจัดพิมพ์ “คู่มือการสอนอบรมวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย” ฉบับพิมพ์ครั้งแรก (พ.ศ. ๒๕๕๑) ซึ่งกองทัพบกจัดทำและเผยแพร่ สำหรับเป็นคู่มือในการฝึกอบรมและประกอบการเรียนการสอน โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าจึงตั้งคณะกรรมการขึ้นปรับปรุงคู่มือดังกล่าวและจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๕)

การปรับปรุงเพื่อจัดพิมพ์ครั้งนี้ยังคงจุดมุ่งหมายเดิมของกองทัพบกคือ มุ่งให้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชาติไทยแก่กำลังพลระดับต่าง ๆ ให้ได้รับการ “...ถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย...” เพื่อให้กำลังพลเหล่านั้น “...เกิดความภาคภูมิใจ ความรัก และความหวงแหนในความเป็นชาติไทย ในอันจะนำมาซึ่งความรักความสามัคคีของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศสืบไป” อย่างไรก็ตาม ได้ปรับลดวัตถุประสงค์การเรียนรู้จาก ๖ ข้อเหลือ ๕ ข้อเพื่อให้เนื้อหากระชับขึ้น ดังนี้

๑. รู้จักและเข้าใจถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชาติไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
๒. ตระหนักและภาคภูมิใจในความอดสาหัส กล้าหาญ และเสียสละของบรรพชนไทยและคนต่างเชื้อชาติวัฒนธรรมที่ร่วมกัน พัฒนา ปกป้องเอกราชของชาติและมรดกของบรรพชนให้อยู่รอดเป็นปึกแผ่นและเจริญรุ่งเรืองมาได้จนถึงปัจจุบัน
๓. รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เกิดเป็นพลเมืองไทย ตลอดจนรู้สึกหวงแหนมรดกของชาติและความเป็นชาติไทย
๔. ศึกษาบทเรียนจากประวัติศาสตร์ชาติไทยทั้งในแง่บวกและลบ และเห็นคุณค่าของการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทย
๕. มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และตระหนักถึงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน

เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายข้างต้น โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าได้แจกจ่ายคู่มือฯ ให้นักเรียนนายร้อยและนายทหารใหม่ประจำหน่วยต่าง ๆ นำไปใช้ฝึกอบรม ต่อมา มีหน่วยราชการและผู้สนใจจำนวนมากไม่น้อยติดต่อสอบถามที่จะได้คู่มือฯ ไว้ศึกษา ดังนั้น ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๘ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดพิมพ์ครั้งใหม่ พลเอกหญิง สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำริให้ปรับปรุงเนื้อหาให้ถูกต้องทันสมัยและตัดรายละเอียดที่ไม่สำคัญ

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ารับสนองพระราชดำริ และตั้งคณะกรรมการปรับปรุงคู่มือฯ อีกครั้ง การปรับปรุงยังคงจุดมุ่งหมายเดิมของการพิมพ์ครั้งที่ ๑ และวัตถุประสงค์ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ พร้อมกับเพิ่มเนื้อหาที่เห็นว่าจำเป็นในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย คือ ๑) การนับและเทียบศักราชที่ใช้ในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งมักคลาดเคลื่อน ทำให้การลำดับเหตุการณ์และการอธิบายเชิงสาเหตุและผลคลาดเคลื่อนไปด้วย ๒) กรณีศึกษา : เกาะกูดเป็นของไทย และ ๓) ลำดับพระราชวงศ์และพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พิมพ์ไว้ในภาคผนวก เพื่อให้ค้นหาง่าย

ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ย่อมทราบดีว่า เหตุการณ์และเรื่องราวในอดีตนั้นมีทั้งเรื่องดีและไม่ดีปะปนกัน เช่นเดียวกับในปัจจุบัน เมื่อ ๑๐๐ กว่าปีที่แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) จึงทรงเตือนสติเกี่ยวกับศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไว้ เมื่อพระราชทานพระราชดำรัสในพิธีทรงเปิด “โบราณคดีสโมสร” วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...ประเทศทั้งหลายซึ่งได้ควบคุมกันเป็นชาติและเป็นประเทศขึ้น ย่อมถือว่าเรื่องราวของชาติตนแล ประเทศตนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะพึงศึกษาแลพึงสั่งสอนกัน ให้รู้ชัดเจนแม่นยำเป็นวิชาอันหนึ่ง ซึ่งจะได้นำ ความคิดแลความประพฤติ ซึ่งจะพึงเห็นได้เลือกได้ในการที่ผิดแลชอบชั่วแลดีเป็นเครื่องชักนำให้เกิดความรัก ชาติแลรักแผ่นดินของตัว ถึงว่าเรื่องนั้นจะเป็นเรื่องที่ชั่วช้าไม่ดียิ่งใดก็เป็นเครื่องที่จะจำไว้ในใจ เพื่อจะละ เว้นเกียจกันไม่ให้ความชั่วความไม่ดีนั้นมาปรากฏขึ้นอีก...”^๑

การที่คนไทยในปัจจุบัน “จะละเว้นเกียจกัน ไม่ให้ความชั่วความไม่ดีนั้นมาปรากฏขึ้นอีก..” ได้ตามพระราชดำรัส จึงต้องศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยตามแนวทางที่พระราชทานไว้ คือ ไม่ใช่ศึกษาเพื่อเป็น “เครื่องชักนำ” หรือบทเรียนให้เกิด สำนึกรักชาติเท่านั้น แต่เพื่อเป็น “เครื่องที่จะจำไว้ในใจ” ไม่ให้ทำ “ความชั่วความไม่ดี” ให้ปรากฏซ้ำอีก พระราชดำรัสข้างต้น ยังคงเป็นเครื่องเตือนใจที่ดี จึงอัญเชิญมาเป็นแนวทางในการศึกษาคู่มือฯ เล่มนี้และศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยในปัจจุบัน

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าขออวยคำอีกครั้งกับความหวังที่เคยกล่าวในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ว่า เมื่ออ่านและนำคู่มือ นี้ไปใช้ นอกจากจะช่วยให้เกิด “ความภาคภูมิใจ ความรัก และความหวงแหนในความเป็นชาติไทย” แก่ผู้อ่านและผู้รับการ อบรมแล้ว ยังจะช่วยให้เกิดผลตามพระราชดำรัสในพลเอกหญิง สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ว่า

“การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทำให้เราเข้าใจสังคมของเรา ทั้งในด้านสิ่งที่เป็นมาแล้ว สิ่งที่เป็นอยู่ ในปัจจุบัน และสิ่งที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต ได้แจ่มชัดขึ้น”^๒

พลโท
(อุดม แก้วมหา)

ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
พุทธศักราช ๒๕๖๘

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. “สำเนาพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเรื่องทรงตั้งโบราณคดีสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐.” ศิลปากร. ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (มิถุนายน ๒๔๘๐). สืบค้นจาก <http://digital.nlt.go.th/dlib/items/show/๑๗๙๙๔>

^๒ พลโทหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “บทนำ,” เอกสารประกอบคำสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย กองวิชา ประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ๑๐ กันยายน ๒๕๓๕

คำชี้แจงจากบรรณาธิการ

เพื่อใช้ “คู่มือการสอนอบรมวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๘)” เล่มนี้สำหรับเตรียมการสอนหรือการอบรมได้อย่างรวดเร็ว จึงขอแนะนำวิธีการอ่านคู่มือฯ ดังนี้

๑. หนังสือแบ่งเป็น ๗ บท แต่ละบทประกอบด้วย ๒ ส่วน ได้แก่

๑.๑ ส่วนนำ ประกอบด้วยแนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก

๑.๒ กรณีศึกษา ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ภูมิหลัง เนื้อหา บทเรียนที่ได้รับ และหนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล ซึ่งระบุเป็นเลขอ้างอิงตามที่ปรากฏในบรรณานุกรมท้ายเล่ม

๒. บทที่ ๑ให้อ่าน ส่วนนำ (แนวคิดหลัก และวัตถุประสงค์หลัก) เพื่อทำความเข้าใจลักษณะของการศึกษาประวัติศาสตร์ หากต้องการรายละเอียดและเพิ่มความเข้าใจให้อ่าน **กรณีศึกษา** ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนใช้หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเล่มนี้ด้วยความมั่นใจว่ามีความเป็นวิชาการ อีกทั้งจะช่วยให้พร้อมรับฟังการตีความและอธิบายความทางประวัติศาสตร์ที่ต่างออกไป ตลอดจนรู้แหล่งข้อมูลออนไลน์ที่ใช้ค้นคว้าเพิ่มเติมได้

๓. บทที่ ๒-๗ แบ่งตามพัฒนาการของประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็น ๖ ช่วงเวลาสำคัญ ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันให้อ่านส่วนนำของแต่ละบททั้ง ๖ บท เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก เนื้อหาหลัก และบทเรียนที่ได้รับในแต่ละช่วงเวลา ส่วนนี้เขียนขึ้นอย่างกระชับเพื่อให้อ่านได้ในเวลาจำกัด และผู้สอนสามารถนำไปอบรมได้ หากต้องการทำความเข้าใจหรือได้รายละเอียดเพิ่มขึ้น ให้ศึกษาเพิ่มเติมจาก **กรณีศึกษา** ซึ่งอยู่ถัดไปในแต่ละบท

๔. **กรณีศึกษา** เป็นเรื่องเฉพาะ เขียนขึ้นเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาเพิ่มเติมและนำไปสอนอบรมได้ในเวลาที่จำกัดแต่ละเรื่องจึงสมบูรณ์ในตัว ส่วนใหญ่มีหัวข้อด้วย วัตถุประสงค์ ภูมิหลัง เนื้อหา และบทเรียนที่ได้รับ สามารถเลือกอ่านและยกขึ้นมาสอนเป็นเรื่องได้ แต่มีบางเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับช่วงเวลาอื่นด้วย สำหรับบทเรียนที่ได้รับ ผู้สอนสามารถอธิบายความเพิ่มเติมได้ แต่ควรอิงข้อเท็จจริงที่มีหลักฐานยืนยัน ซึ่งในปัจจุบันสามารถเข้าค้นคว้าได้จากเว็บไซต์ หรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ นอกจากนั้น ตอนท้ายของแต่ละเรื่องหรือกรณีศึกษามีเลขอ้างอิงหนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูลซึ่งรวมไว้ในบรรณานุกรมท้ายเล่ม

๕. **การใช้คำ** เพื่อลดความสับสนเกี่ยวกับการเรียกชื่อประเทศและคำคุณศัพท์ที่เกี่ยวข้อง ได้วางแนวทางกว้าง ๆ ในการเขียนไว้ดังนี้

๕.๑ **คนไท-คนไทย** คนไทใช้สำหรับเรียกชนเผ่าไท คนไทย ใช้เรียกคนไทยตั้งแต่สุโขทัย-ปัจจุบัน

๕.๒ **สยาม-ไทย** ก่อนสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) โดยประมาณ ใช้สยาม หลังจากนั้นหรือเมื่อกล่าวถึงบริบทปัจจุบัน ใช้ประเทศไทยหรือไทย

๕.๓ **อังกฤษ-สหราชอาณาจักร** ก่อนรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) ใช้ อังกฤษ หมายถึงประเทศ หลังจากนั้นใช้สหราชอาณาจักร และใช้อังกฤษ เรียกคนด้วย

สารบัญ

คำนำ

คำชี้แจงจากบรรณาธิการ

	ช	ณ
บทที่ ๑	ประวัติศาสตร์ : ความหมาย วิธีการศึกษา และแนวคิด	๑
	ส่วนนำ : แนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก และเนื้อหาหลัก	๓
	กรณีศึกษา	๕
๑.๑	ประวัติศาสตร์ : ความหมาย เหตุผลที่ต้องศึกษา และวิธีการศึกษา	๕
๑.๒	ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความหมาย แนวคิดพื้นฐาน และวิธีการศึกษา	๑๔
๑.๓	สำนักคิดและวาทกรรมในการผลิตความรู้ทางประวัติศาสตร์ และหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์”	๒๐
๑.๔	หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงก่อนสมัยใหม่	๒๗
๑.๕	ข้อที่ควรตระหนักในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙	๒๙
๑.๖	ข้อพิจารณาเกี่ยวกับเนื้อหาการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน	๓๑
๑.๗	ศักราช : การนับและการเทียบ	๓๕
บทที่ ๒	การก่อตัวและการพัฒนาการของบ้านเมืองในสยามประเทศตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙	๔๐
	ส่วนนำ : แนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก เนื้อหาหลัก และบทเรียนที่ได้รับ	๔๒
	กรณีศึกษา	๔๓
๒.๑	การก่อตัวของบ้านและเมืองในดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย	๔๓
๒.๒	การวางหลักปักฐานบ้านเมืองในช่วงต้นพุทธกาล-พุทธศตวรรษที่ ๗ : การก่อตัวยุคโลหะ	๔๔
๒.๓	พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๑ : สู่แว่นแคว้นศรีอยุธยาทางวัฒนธรรมและการเมืองกับความสัมพันธ์กับพุนั่น จีน และอินเดีย	๔๗
๒.๔	บ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ : โลกของวัฒนธรรมทวารวดี	๔๘
๒.๕	บ้านเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบนคาบสมุทรไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ : อีสานปุระศรีโคตรบูรณ ศรีวิชัย กับกำเนิดความสัมพันธ์กับจีนในระบบการค้าแบบบรรณาการ	๕๐
๒.๖	บ้านเมืองช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙ : “เครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมร สมัยพระนคร”	๕๑
๒.๗	อู่วัฒนธรรมและการสร้างบ้านแปงเมืองของชนเผ่าไทตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗	๕๔
๒.๘	แว่นแคว้นสำคัญในดินแดนประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา : โลกของคนไทและสยามประเทศ	๕๕
๒.๙	พอขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑)	๕๗
บทที่ ๓	การรวมอาณาจักรและการพัฒนาการ (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๔๓๕)	๖๑
	ส่วนนำ : แนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก เนื้อหาหลัก และบทเรียนที่ได้รับ	๖๓
	กรณีศึกษา	๖๘
๓.๑	ภาพรวมพัฒนาการทางการเมืองการปกครองจากสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน	๖๘
๓.๒	กิจการทหารบกสยามสมัยสุโขทัย-สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๑๗๙๒-๒๔๑๐)	๗๒
๓.๓	สงครามระหว่างสยามกับเพื่อนบ้านที่สำคัญในสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์	๗๖

๓.๔	การติดต่อกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา	๘๘
๓.๕	การเข้ามาของศาสนาอิสลาม ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐	๙๐
๓.๖	การเข้ามาของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในสมัยอยุธยา	๙๒
๓.๗	ได้รับพระบรมโฑธิสมภารในสมัยอยุธยา-สมัยรัตนโกสินทร์	๙๔
๓.๘	การปกครองตนเองและชุมชนชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา-สมัยรัตนโกสินทร์	๙๖
๓.๙	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๘๓-๑๘๑๒)	๙๘
๓.๑๐	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑)	๑๐๐
๓.๑๑	การผนวกอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. ๑๙๘๑ และ ๒๐๐๖)	๑๐๑
๓.๑๒	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑)	๑๐๔
๓.๑๓	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒)	๑๐๖
๓.๑๔	สมเด็จพระศรีสุริโยทัย (พ.ศ. ๒๐๙๒)	๑๐๙
๓.๑๕	การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๑๑๒)	๑๑๐
๓.๑๖	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘)	๑๑๒
๓.๑๗	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๔๙-๒๒๓๑)	๑๑๓
๓.๑๘	พันท้ายนรสิงห์ วีรบุรุษแห่งความซื่อสัตย์	๑๑๔
๓.๑๙	การต่อสู้ของชาวบ้านบางระจัน (พ.ศ. ๒๓๐๙)	๑๑๕
๓.๒๐	การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๑๐)	๑๑๖
๓.๒๑	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕)	๑๑๘
๓.๒๒	พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอาณาจักรล้านนา ถึง พ.ศ. ๒๓๑๗	๑๒๐
๓.๒๓	พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอาณาจักรล้านช้าง ถึง พ.ศ. ๒๓๒๒	๑๒๑
๓.๒๔	สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (พ.ศ. ๒๓๑๑-๒๓๒๕)	๑๒๔
๓.๒๕	พระยาพิชัยดาบหัก	๑๒๖
๓.๒๖	พระราชกรณียกิจที่สำคัญของรัชกาลที่ ๑-๔	๑๒๗
๓.๒๗	บทบาทของบุคคลสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์	๑๓๒
๓.๒๘	สงครามเก้าทัพ (พ.ศ. ๒๓๒๘)	๑๓๖
๓.๒๙	ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร (พ.ศ. ๒๓๒๘)	๑๓๘
๓.๓๐	การสังคายนาพระไตรปิฎก (พ.ศ. ๒๓๓๑)	๑๔๐
๓.๓๑	การเปิดการค้าเสรีกับชาติตะวันตก (พ.ศ. ๒๓๖๙ และ พ.ศ. ๒๓๙๘)	๑๔๑
๓.๓๒	ท้าวสุรนารี (พ.ศ. ๒๓๖๙)	๑๔๔
บทที่ ๔	การสร้างรัฐชาติ (พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕)	๑๔๖
	ส่วนนำ : แนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก เนื้อหาหลัก และบทเรียนที่ได้รับ	๑๔๘
	กรณีศึกษา	๑๕๑
๔.๑	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)	๑๕๑
๔.๒	การแก้ไขความขัดแย้งทางความคิดและทางอำนาจระหว่างกลุ่มคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าในรัชกาลที่ ๕	๑๕๓
๔.๓	การปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย : การวางรากฐานความเจริญของบ้านเมือง	๑๕๖
๔.๔	การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๖๐
๔.๕	การปฏิรูปกิจการทหารในรัชกาลที่ ๕-๗ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕)	๑๖๒

๔.๖	บทบาทของฝ่ายหน้าในการพัฒนาบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ ๕-๗	๑๖๕
๔.๗	บทบาทของเจ้านายสตรีในการพัฒนาบ้านเมืองในรัชกาลที่ ๕-๗	๑๖๙
๔.๘	จักรวรรดินิยมกับเขตแดนของสยาม	๑๗๓
๔.๙	กรณีพระยอยอดเมืองขวาง	๑๗๖
๔.๑๐	วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ กับความพยายามรักษาเอกราชของชาติ	๑๗๘
๔.๑๑	เกาะกูดเป็นของไทย	๑๘๐
๔.๑๒	การเสด็จฯ ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศของรัชกาลที่ ๕	๑๘๖
๔.๑๓	ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการแก้ไข ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๔๑	๑๘๘
๔.๑๔	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)	๑๙๑
๔.๑๕	แนวทางชาตินิยมสมัยใหม่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๙๒
๔.๑๖	การรวมมณฑลเทศาภิบาลเป็นภาคในรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๕๘)	๑๙๔
๔.๑๗	ดุสิตธานี : เมืองจำลองการปกครองแบบประชาธิปไตย พ.ศ. ๒๔๖๑	๑๙๕
๔.๑๘	สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๖๑)	๑๙๗
๔.๑๙	กำเนิดธงไตรรงค์ (พ.ศ. ๒๔๖๐)	๑๙๘
๔.๒๐	โคลงพระราชนิพนธ์ “สยามานุสสติ” (พ.ศ. ๒๔๖๑)	๑๙๙
๔.๒๑	การพัฒนาการศึกษาในรัชกาลที่ ๖	๒๐๑

บทที่ ๕	จากราชอาณาจักรสยามสู่ราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๙)	๒๐๓
	ส่วนนำ : แนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก เนื้อหาหลัก และบทเรียนที่ได้รับ	๒๐๗
	กรณีศึกษา	๒๑๔
๕.๑	การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร	๒๑๔
๕.๒	รัชกาลที่ ๗ กับการพระราชทานรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. ๒๔๗๕)	๒๑๕
๕.๓	ความขัดแย้งเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติและรัฐประหาร (พ.ศ. ๒๔๗๖)	๒๑๖
๕.๔	กบฏบวรเดชและการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗)	๒๑๘
๕.๕	การเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรและการเริ่มต้นของการเมืองในระบบรัฐสภา (พ.ศ. ๒๔๗๖)	๒๑๙
๕.๖	กิจการทหารบกไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๘ - ปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗)	๒๒๑
๕.๗	การขึ้นมามีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับลัทธิชาตินิยม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗)	๒๒๕
๕.๘	นโยบายสร้างชาติ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๕)	๒๒๖
๕.๙	รัฐธรรมนูญและการปฏิวัติวัฒนธรรมไทย (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๕)	๒๒๗
๕.๑๐	การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔)	๒๓๐
๕.๑๑	สงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๘)	๒๓๑
๕.๑๒	ขบวนการเสรีไทย (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘)	๒๓๒
บทที่ ๖	การพัฒนาชาติในยุคสงครามเย็น (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๓๔)	๒๓๔
	ส่วนนำ : แนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก เนื้อหาหลัก และบทเรียนที่ได้รับ	๒๔๐
	กรณีศึกษา	๒๔๓

๖.๑	ไทยกับองค์การสหประชาชาติ (พ.ศ. ๒๔๘๙ - ปัจจุบัน)	๒๔๓
๖.๒	ไทยเข้าร่วมสงครามเกาหลี (พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๔๙๖)	๒๔๕
๖.๓	ยุคแห่งการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๔๔)	๒๔๘
๖.๔	ไทยกับสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) (พ.ศ. ๒๕๑๐ - ปัจจุบัน)	๒๕๑
๖.๕	ไทยเข้าร่วมสงครามเวียดนาม (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๖)	๒๕๕
๖.๖	การต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย	๒๕๘
๖.๗	การพัฒนาชนบทและพื้นที่ห่างไกล	๒๖๐
๖.๘	พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร	๒๖๔
๖.๙	พระราชกรณียกิจของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร	๒๗๐
๖.๑๐	การช่วยเหลือผู้อพยพจากประเทศเพื่อนบ้านครั้งสำคัญในยุคสงครามเย็น	๒๘๔
บทที่ ๗	การพัฒนาชาติภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในยุคหลังสงครามเย็น (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน)	๒๘๖
	ส่วนนำ : แนวคิดหลัก วัตถุประสงค์หลัก เนื้อหาหลัก และบทเรียนที่ได้รับ	๒๘๘
	กรณีศึกษา	๒๙๐
๗.๑	ไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๐)	๒๙๐
๗.๒	คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ปัจจุบัน)	๒๙๓
๗.๓	ภาวะอ่อนแอของเศรษฐกิจไทยก่อนการประยุกต์ใช้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”	๒๙๕
๗.๔	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรัชกาลที่ ๙	๒๙๗
๗.๕	การทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่รัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๙)	๒๙๙
๗.๖	พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว	๓๐๐
๗.๗	พระราชกรณียกิจของพระบรมราชวงศ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว	๓๐๗
บรรณานุกรม		๓๑๔
คำอธิบายและที่มาของภาพ		๓๒๘
ภาคผนวก	ลำดับพระราชวงศ์และพระมหากษัตริย์ไทย	๓๓๔
รายชื่อผู้เขียน		๓๓๗
กองบรรณาธิการ		๓๓๘

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

บทที่

๑

ประวัติศาสตร์ :

ความหมาย วิธีการศึกษา และแนวคิด

แนวคิดหลัก

ประวัติศาสตร์เป็นความรู้เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ในอดีตที่ได้จากการศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ เพื่อใช้อธิบายความเชิงสาเหตุและผลความรู้ทางประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงและแตกต่างกันได้ตามข้อเท็จจริง การตีความและอธิบายความของผู้ศึกษา ตลอดจนเรื่องที่ศึกษาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

“ประวัติศาสตร์ชาติ” (national history) เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เรื่องหนึ่ง ซึ่งให้ความสำคัญกับการเป็นรัฐชาติ (nation-state) หรือประเทศชาติตามแนวคิดตะวันตก แต่ละชาติหรือประเทศต่างมีแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติต่างกัน แต่มีวัตถุประสงค์ตรงกันคือ ให้ผู้เรียนรู้สึกภาคภูมิใจและเกิดสำนึกของความเป็นชาติร่วมกัน เพื่อให้รักชาติและร่วมกันสร้างและพัฒนาชาติตามอุดมการณ์ของแต่ละชาติ

วัตถุประสงค์หลัก

๑. ทราบและเข้าใจความหมายของประวัติศาสตร์ เหตุผลของการศึกษาประวัติศาสตร์ รวมทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติ วิธีการศึกษา ตลอดจนทั้งแนวคิดในการตีความและอธิบาย
๒. ทราบข้อที่ควรตระหนักและข้อพิจารณาในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย
๓. ศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาถึงก่อนสมัยใหม่
๔. เสนอแหล่งที่มาของหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยออนไลน์

เนื้อหาหลัก

ความหมายของ “ประวัติศาสตร์” (history) โดยทั่วไปหมายถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ในอดีต โดยเจาะจงหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นวิชาหนึ่งที่อาจจัดอยู่ในสาขาวิชามนุษยศาสตร์หรือสังคมศาสตร์

ในฐานะที่ประวัติศาสตร์เป็นวิชาหรือศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทำหน้าที่ศึกษาค้นหาความจริงเพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ในอดีต ซึ่งต้องตอบคำถามพื้นฐาน ๕ คำถามว่า ใคร ทำอะไร อย่างไร ที่ไหน เมื่อไหร่ เพื่อใช้ตอบคำถามสำคัญว่า ทำไมหรือเพราะเหตุใดมนุษย์จึงกระทำเรื่องนั้น ๆ เป็นการอธิบายความเชิงเหตุและผล ในปัจจุบัน นักวิชาการได้อาศัยแนวคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ ในสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มาหาความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงเพื่อตอบคำถามนี้

เพื่อตอบคำถามเหล่านั้นได้อย่างน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ ประวัติศาสตร์ได้พัฒนาวิธีการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะของตน เรียกว่า “วิธีการทางประวัติศาสตร์” (historical method) ซึ่งให้ความสำคัญมากกับการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อเท็จจริงและหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรที่นำมาศึกษา การตอบคำถามทางประวัติศาสตร์จึงต้องผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการศึกษา

อย่างไรก็ตาม การตอบคำถามทางประวัติศาสตร์ขึ้นกับอยู่องค์ประกอบสำคัญ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) เรื่องที่ศึกษา และแนวเรื่อง หรือพล็อต (plot) ๒) ข้อเท็จจริงที่ได้มาจากหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร เพื่อตอบคำถามพื้นฐานตามเรื่องที่ศึกษา ๓) การตีความและการอธิบายความของผู้ศึกษา เพื่อหาความหมาย และทำความเข้าใจกับข้อเท็จจริงและคำตอบที่ได้ ๔) ผู้ศึกษา ซึ่งเป็นผู้กำหนดเรื่องที่ศึกษา และแนวเรื่อง หรือพล็อต ดังนั้นความรู้ แนวคิดหรือทฤษฎี และทักษะหรือมุมมองของผู้ศึกษามีอิทธิพลต่อการศึกษาศาสตร์ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความและอธิบายความ และการตอบคำถามสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์เน้นการอธิบายความเชิงสาเหตุและผล (cause and consequence) ทำให้ต้องศึกษาการกระทำของมนุษย์เชิงเหตุการณ์และพัฒนาการ แต่พัฒนานั้นยาวนาน บางครั้งจึงต้องกำหนดขอบเขตที่ศึกษา โดยคำนึงถึงเนื้อหาหรือประเด็น พื้นที่ ระยะเวลาหรือยุคสมัย เช่น ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนครนายก

“ชาติ” ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่มีการศึกษา เรียกว่า “ประวัติศาสตร์ชาติ” (national history) ทั้งนี้เพื่อให้ทราบและเข้าใจความเป็นมาของชาติหรือประเทศ มีเนื้อหาครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม โดยทั่วไป การศึกษาประวัติศาสตร์มีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นพัฒนาการของชาตินั้น ๆ และทำให้ประชาชนมีความสำนึกของความเป็นชาติร่วมกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์ของชาติ ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศหรือชาติ

การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติเป็นกระบวนการหนึ่งของการสร้างรัฐชาติ (nation-state) ในยุโรป ในศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕) ตามหลักการที่ว่า รัฐชาติต้องมีเขตแดนที่แน่นอน มีรัฐบาลกลาง มีประชาชนที่มีสำนึกของความเป็นชาติร่วมกัน รัฐบาลแต่ละประเทศมักใช้การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติเป็นเครื่องมือสร้างสำนึกดังกล่าว ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ส่วนกลาง ซึ่งกำหนดอุดมการณ์ของชาติ ระยะหลังจึงมีการศึกษาประวัติศาสตร์ในพื้นที่เล็กลงกว่าระดับชาติ เรียกว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” (local history) อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไป การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็ยังมีประวัติศาสตร์ชาติเป็นกรอบ

การทำความเข้าใจลักษณะหรือธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์หรือการศึกษาประวัติศาสตร์ตั้งแต่ต้นในบทนี้ จะช่วยให้เข้าใจการศึกษาประวัติศาสตร์ในแง่ของความหมาย แนวคิด และวิธีการศึกษา เหตุผลที่ต้องศึกษา ตลอดจนแหล่งข้อมูลหรือหลักฐานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งข้อมูลออนไลน์ ซึ่งเข้าคันทว่าได้ง่ายในปัจจุบัน และจะช่วยให้เข้าใจว่า เพราะเหตุใดความรู้ทางประวัติศาสตร์จึงมีเรื่องและประเด็นศึกษาจำนวนมาก แม้เป็นเรื่องที่เคยมีผู้ศึกษามาก่อนแล้ว ก็มีการนำเสนอข้อสรุปใหม่อยู่เสมอ บ้างก็มีการตีความและอธิบายความในแนวทางเดียวกัน บ้างก็แตกต่าง เกิดเป็นประเด็นโต้แย้งและถกเถียง อีกทั้งยังมีสำนึกคิดและวาทกรรมที่แตกต่างกันในการตีความและอธิบายความ

กรณีศึกษา

๑.๑	ประวัติศาสตร์ : ความหมาย เหตุผลที่ต้องศึกษา และวิธีการศึกษา
-----	---

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาควรเข้าใจความหมายของประวัติศาสตร์และเหตุผลที่ต้องศึกษา ประวัติศาสตร์เป็นเบื้องต้นเสียก่อน เพื่อจะได้ทราบว่า ประวัติศาสตร์ศึกษาอะไร และมีความสำคัญอะไร จากนั้นจึงทำความเข้าใจกับลักษณะหรือธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อให้ทราบถึงวิธีการศึกษาที่เรียกว่า วิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาที่เป็นระบบ อาศัยข้อเท็จจริงและหลักฐาน แต่ก็มี การตีความและอธิบายความ ซึ่งอาจแตกต่างกันได้ตามข้อเท็จจริง หลักฐาน และทัศนะและแนวทางการศึกษาของ ผู้ศึกษา แม้แต่ “ประวัติศาสตร์ชาติ” ก็เป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์

หัวข้อนี้จะกล่าวถึงความหมายของประวัติศาสตร์ เหตุผลที่ต้องศึกษาและศึกษาอย่างไร อีกทั้ง กล่าวถึงความหมายของประวัติศาสตร์ชาติ ตอนท้ายได้ยกตัวอย่างแหล่งข้อมูลและหลักฐานเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ไทยที่มีหน่วยงานออนไลน์ไว้ สำหรับค้นคว้าต่อไป

๑. ประวัติศาสตร์คืออะไร ? มีคำนิยามหรือความหมายของคำว่า “ประวัติศาสตร์” (history) เป็นจำนวนมาก เนื่องจากนักประวัติศาสตร์ซึ่งมีผลงานเขียนด้านประวัติศาสตร์ ทั้งนักประวัติศาสตร์อาชีพ คือผู้ที่ฝึกศึกษาด้าน นี้โดยตรง และนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น คือผู้ฝึกศึกษาด้านนี้ด้วยตนเอง ต่างให้คำนิยามหรือความหมายไว้ ต่าง ๆ กัน ซึ่งย่อมเป็นไปตามปรัชญา ทัศนะ และประสบการณ์ของการศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้ให้ ความหมาย มีความหมายที่ควรทราบ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เป็นวิชาอันหนึ่ง ซึ่งจะได้แนะนำความคิด แลความประพฤติ ซึ่งจะพึงเห็นได้เลือกได้ในการที่ผิดแลชอบชั่วแลดี

ขจร สุขพานิช เรื่องราวของคนที่มีการจดบันทึกไว้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัตริยะ การศึกษาอดีต แต่อดีตที่ประวัติศาสตร์ศึกษาคือ อดีตของมนุษย์ “มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการศึกษาประวัติศาสตร์”

หลวงวิจิตรวาทการ เรื่องราวว่าด้วยความเป็นไปของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้น เสร็จสิ้นไปแล้ว และมีหลักฐาน ยืนยันว่าเป็นจริง

แถมสุข นุ่มนนท์ การได้สวนเข้าไปให้รู้ถึงความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในช่วงใด ช่วงหนึ่งของอดีต

วินัย พงศ์ศรีเพียร เรื่องราวหรือเหตุการณ์เกี่ยวกับมนุษย์ซึ่งได้เกิดขึ้นแล้วในอดีต

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เรื่องราวของการต่อสู้ทางชนชั้น

ดักลาส เดวิส (Douglas Davies) เรื่องของการตีความ

อี. เอช. คาร์ (E.H. Carr) ขบวนการอันต่อเนื่องของกริยาตอบโต้ระหว่างประวัติศาสตร์กับข้อเท็จจริง เป็นบทสนทนาที่ไม่รู้จบระหว่างอดีตกับปัจจุบัน...ขบวนการของกริยาตอบโต้ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อเท็จจริง มีใช้บทสนทนายาระหว่างปัจเจกบุคคลที่เป็นนามธรรมและอยู่โดดเดี่ยว แต่เป็นเรื่องระหว่างสังคมวานนี้กับสังคมวันนี้

แฟรงก์ จี. วิลลิสตัน (Frank G. Williston) ทุกสิ่งที่คนได้ทำ ได้คิด ได้หวัง และได้รู้สึก

ลิโอโพลด์ วัน รังเก (Leopold von Ranke) ประวัติศาสตร์ต้องการแสดงให้เห็นแต่เพียงว่าเกิดอะไรขึ้นจริง ๆ

หลุยส์ กอตส์ชอล์ค (Louis Gottschalk) เรื่องราวของมนุษย์ (ในอดีต) ที่กล่าวตามลำดับเวลา

อาร์. จี. คอลลิงวูด (R.G. Collingwood) ขบวนการแห่งการค้นหา เมื่อพบแล้วให้แสดงสิ่งที่พบออกมา

เฮโรโดตัส (Herodotus) การไต่สวน Historia (Histories)

สรุปได้ว่าประวัติศาสตร์มี ๒ ความหมาย คือ ๑) ความหมายกว้าง หมายถึงเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตของมนุษย์ซึ่งมีหลักฐานยืนยันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจดบันทึก และ ๒) ความหมายเฉพาะ หมายถึงการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการศึกษา เช่น พฤติกรรม กิจกรรม ความรู้สึกนึกคิด เป็น การอนุมานจากข้อเท็จจริงที่ได้จากหลักฐานประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ แล้วรายงานผลที่ได้

ในอดีตคนไทยใช้คำอื่นเรียกเรื่องราวในอดีต เช่น ตำนาน โบราณคดี พงศาวดาร ประวัติความเป็นมา ภายหลังเมื่อคำว่า “ประวัติศาสตร์” เป็นที่ยอมรับแพร่หลาย คำเดิมจึงมีความหมายเฉพาะ เช่น ตำนาน คือ เรื่องที่บอกเล่าต่อ ๆ กันมา ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับสถานที่ เมือง โบราณคดี คือชื่อวิชาซึ่งศึกษาเรื่องราวในอดีตของมนุษย์เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ แต่เน้นศึกษาหาข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นที่ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษร พงศาวดาร คือหนังสือประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับพระราชวงศ์และพระมหากษัตริย์ หรือที่เรียกว่า พระราชพงศาวดาร ประวัติหมายถึงเรื่องราวของบุคคล อาคารสถานที่ สถาบัน หรือองค์การที่ไล่เรียงตามลำดับเหตุการณ์ และมักไม่มีการวิเคราะห์วิจารณ์

๒. ทำไมต้องศึกษาประวัติศาสตร์ ? การศึกษาประวัติศาสตร์เกิดประโยชน์ทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการศึกษา สิ่งสำคัญซึ่งเกิดขึ้นตลอดกระบวนการศึกษา คือ การคิดวิเคราะห์ข้อเท็จจริง (factual analysis) เพื่อการตัดสินใจที่รอบคอบ (critical thinking) และมีความคิดเห็นอิงข้อเท็จจริง (factual opinion) แต่ผู้ศึกษาก็ต้องรู้และเข้าใจหรือรู้เท่าทันการเขียนประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้วย

เนื้อหา การศึกษาประวัติศาสตร์ช่วยให้มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันของมนุษย์ในทุกด้าน เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม หรืออารยธรรม ซึ่งเกี่ยวพันกันตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน สังคม ประเทศชาติ โลก และพัฒนาสืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาเรื่องราวหรือความเป็นมาดังกล่าว โดยทั่วไปเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ (historical significance) หรือเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ซึ่งทำให้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ดำเนินมาเป็นปึกติดอย่างต่อเนื่อง (continuity) เปลี่ยนแปลง (change) ทิศทางอย่างชัดเจน การจะเห็นเรื่องราวนั้นได้ต้องมีการจัดลำดับเหตุการณ์ (chronology) เกิดเป็นพัฒนาการของเหตุการณ์ (development) ที่เชื่อมอดีตอันไกลโพ้น หรือระยะใดระยะหนึ่งกับอดีตใกล้ตัวของคนในแต่ละรุ่น ขณะเดียวกัน การศึกษาหาความสัมพันธ์ของเหตุการณ์เชิงสาเหตุและผล (cause and consequence) ทำให้เห็นถึงการให้เหตุผล (reasoning) ทางประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์จึงช่วยให้มนุษย์เข้าใจความเป็นมา หรือสถานการณ์ในปัจจุบันได้ดีขึ้น โดยเฉพาะการอธิบายเหตุและผลทางประวัติศาสตร์

นอกจากนั้น เหตุการณ์หนึ่ง ๆ ไม่ได้เกิดโดด ๆ แต่มีเหตุการณ์อื่นที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน หรือ ในช่วงเวลาเดียวกัน เหตุการณ์หนึ่ง ๆ จึงเป็นปมที่ซับซ้อน (complexity) การศึกษาสภาพแวดล้อมหรือบริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) ของเหตุการณ์ที่กำลังศึกษาจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะทำให้เห็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์แวดล้อม (circumstantial events) ซึ่งอาจเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดเหตุการณ์สำคัญนั้น ๆ สภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์จึงช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจสาเหตุและผลของเหตุการณ์ที่กำลังศึกษาได้อย่างรอบด้านและช่วยลดอคติ การรู้และเข้าใจเรื่องราวในอดีตอย่างรอบด้าน และมีคติแต่น้อย จะทำให้บทเรียนเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวที่ถอดมาได้นำเชื่อถือและใช้ประโยชน์ได้ แม้เหตุการณ์คล้าย ๆ เดิมเกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่ประวัติศาสตร์ไม่เคยซ้ำรอยเดิมเพราะเวลาเคลื่อนไปตลอดเวลา การรู้เท่าทันสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดผลที่ตามมาซึ่งเป็นได้ทั้งเหตุการณ์ดีหรือร้าย ทำให้มนุษย์สามารถเตรียมตัวเผชิญกับผลที่จะเกิดขึ้น หรือพยายามป้องกันไม่ให้ผลร้ายเกิดขึ้นหรือช่วยลดความรุนแรงลงได้

วิธีการศึกษา การศึกษาประวัติศาสตร์ คือการได้สวนหรือการค้นคว้าหาความจริงอย่างคิดวิเคราะห์ ด้วยการคิดแบบประวัติศาสตร์ (historical thinking) และใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) ในการศึกษาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ (historical fact) ซึ่งเป็นข้อมูล (information) ที่ได้จากแหล่งที่มาของข้อมูล (source) เรียกว่าหลักฐาน ซึ่งทั้งแหล่งที่มาของข้อมูลและข้อมูลต้องผ่านการประเมินหรือวิพากษ์คุณค่าแล้วว่าถูกต้องและน่าเชื่อถือ เพื่อตีความ (interpretation) และอธิบายความ (explanation) สำหรับตอบคำถามที่ตั้งไว้ต่อไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการตอบแบบพรรณนา (narrative) คือร้อยเรียงเป็นเรื่องราว (story) เกิดเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) ในการศึกษาประวัติศาสตร์ มีการศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์ขึ้นอยู่กับหลักฐานและข้อเท็จจริง การตีความ หรือแปลความ และอธิบายความเกี่ยวกับอดีตของคนสมัยหลัง (หรือปัจจุบันของแต่ละรุ่น) เพื่อมุ่งหวังที่จะเข้าใจปัจจุบันของตน ดังนั้นหลักฐานและข้อเท็จจริงที่ค้นพบใหม่ ตลอดจนปรัชญา ความรู้สึนึกคิด ผลประโยชน์ของคนแต่ละคนแต่ละสมัยที่ต่างกัน อาจทำให้การตีความและอธิบายความต่างกันไป จึงมีการศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ เพื่อศึกษาวิธีการ การตีความและอธิบายความ การนำเสนอ ตลอดจนทั้งปรัชญาและความคิดของผู้เขียนที่แสดงออกโดยตรงหรือแฝงอยู่ในงานเขียน ซึ่งก็คือการประเมินคุณค่าหรือวิพากษ์งานเขียนทางประวัติศาสตร์นั่นเอง

ดังนั้นประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์จึงเป็นกระบวนการพัฒนาทักษะการรู้จักคิดวิเคราะห์ที่ได้จากการคิดแบบประวัติศาสตร์ และวิธีการทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่การรู้จักวิธีตั้งคำถาม การค้นหาแหล่งข้อมูลหรือหลักฐาน การจดบันทึกข้อมูล การประเมินคุณค่าความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของทั้งข้อมูลและแหล่งข้อมูล เพื่อหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ การตีความหรือแปลความข้อเท็จจริง การหาความสำคัญและความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงเชิงเหตุและผล การสรุปความและอธิบายความเพื่อเรียบเรียงเป็นเรื่องราว ตลอดจนทั้งรู้และเข้าใจผลงานทางประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์อย่างรู้เท่าทันอีกด้วย

๓. ศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไร ? การศึกษาประวัติศาสตร์ต้องอาศัยการคิดแบบประวัติศาสตร์ และวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นทักษะซึ่งฝึกหัดกันได้ตั้งแต่การศึกษาในโรงเรียน คือ ๑) การคิดแบบประวัติศาสตร์ และ ๒) วิธีการทางประวัติศาสตร์

๓.๑ การคิดแบบประวัติศาสตร์ (historical thinking) คืออะไร ? การคิดแบบประวัติศาสตร์เป็นการคิดอย่างที่นักประวัติศาสตร์คิด ซึ่งแสดงออกทางทักษะในการอ่านเขียนทางประวัติศาสตร์ (historical literacy) ทักษะเหล่านี้เกี่ยวข้องกับวิธีการทางประวัติศาสตร์นั่นเอง เช่น การตั้งคำถาม การค้นคว้ารวบรวมและประเมินคุณค่าหลักฐานประเภทต่าง ๆ (sourcing) การตีความ การอธิบายความ การสรุปและนำเสนออย่างมีเหตุผล เพื่อความชัดเจน ได้มีผู้สรุปกรอบความคิดหลักหรือทักษะในการคิดแบบประวัติศาสตร์ไว้หลายกรอบ จะกล่าวถึงเพียง ๓ กรอบ ได้แก่ ๑) The Big Six ๒) เกณฑ์มาตรฐานการคิดแบบประวัติศาสตร์มาร์แชล มาโพซา และโยฮัน วอสเซอร์มันน์ และ ๓) การคิดแบบประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย

๓.๑.๑ The Big Six ปีเตอร์ เซ็กซ์ และทอม มอร์ตัน (Peter Seixas และ Tom Morton) สรุปการคิดแบบประวัติศาสตร์ไว้ ๖ ความคิดหลัก ซึ่งต้องมีทักษะต่าง ๆ ได้แก่

๑) **ความสำคัญทางประวัติศาสตร์** (historical significance) กำหนดได้ว่าอะไรมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (establish historical significance) เป็นการพิจารณาว่า ผู้คน เหตุการณ์ และพัฒนาการอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งต่อผู้คนจำนวนมาก หรือเป็นเรื่องที่มีความหมายสำคัญในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (narratives)

๒) **หลักฐานอ้างอิง** (evidence) เป็นการใชหลักฐานอ้างอิงที่ได้จากแหล่งข้อมูลขั้นต้นหรือหลักฐานขั้นต้น (use primary source evidence) ประวัติศาสตร์เป็นการตีความข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลหรือหลักฐานขั้นต้น (primary source) จึงต้องรู้จักตัวหลักฐานว่าเป็นประเภทไหน ใครสร้าง สร้างเมื่อไหร่ วัตถุประสงค์ของการสร้าง ค่านิยมและทัศนะของผู้สร้าง การวิเคราะห์ ตัวหลักฐานต้องดูบริบททางประวัติศาสตร์ การตีความต้องดูหลักฐานอื่นประกอบ

๓) **ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง** (continuity and change) ระบุได้ว่าอะไรคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง อะไรคือเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (identify continuity and change) อะไรเป็นจุดเปลี่ยน (turning point) ที่ทำให้เส้นทางเคลื่อนไปทางประวัติศาสตร์นั้นเปลี่ยนไปอีกทิศทางหนึ่ง การประเมินการเคลื่อนไปทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในระยะยาวทำให้ประเมินความก้าวหน้าและเสื่อมถอยได้ การกำหนดยุคสมัย (periodization) เป็นกระบวนการตีความและตัดสินว่า เหตุการณ์หรือพัฒนาการใดประกอบกันเข้าเป็นยุคสมัยได้

๔) **สาเหตุและผล** (cause and consequence) การวิเคราะห์ หรือแยกแยะหาสาเหตุและผล (analyze cause and consequence) เป็นการพิจารณาว่าเพราะเหตุใดจึงเกิดเหตุการณ์ขึ้น และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีผลอย่างไร การเปลี่ยนแปลงมีสาเหตุจำนวนมาก และเกิดผลจำนวนมาก ทำให้เกิดปมซับซ้อนของสาเหตุและผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่เกี่ยวข้องกัน เหตุการณ์หนึ่ง ๆ ต้องมี ๑) ตัวแสดงในอดีตหรือในประวัติศาสตร์ (historical actor) ซึ่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ และ ๒) สถานการณ์หรือปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

๕) **ทัศนะทางประวัติศาสตร์** (perspectives) การเข้าใจทัศนะทางประวัติศาสตร์ (take historical perspectives) จะทำให้เข้าใจทัศนะการมองโลกหรือโลกทัศน์ (ความเชื่อ ค่านิยม และแรงจูงใจ) ของคนในอดีตว่าต่างจากปัจจุบัน จึงต้องหลีกเลี่ยงการใช้มาตรฐานปัจจุบันตัดสินตัวแสดงในอดีต การเข้าใจสภาพแวดล้อมหรือบริบททางประวัติศาสตร์จะช่วยให้เข้าใจโลกทัศน์ของตัวแสดงในอดีตได้ดีที่สุด การยอมรับโลกทัศน์ของตัวแสดงในอดีตคือการอนุมานว่าผู้คนในอดีตรู้สึกและคิดอย่างไร ตัวแสดงแต่ละคนมีการรับรู้เหตุการณ์ที่แต่ละคนเข้าไปเกี่ยวข้องต่างกันโดยมีหลักฐานยืนยัน

๖) **จริยธรรมทางประวัติศาสตร์** (ethical dimension of historical interpretations) เป็นการตีความประวัติศาสตร์ในทางจริยธรรม ในการเขียนประวัติศาสตร์ ผู้เขียนตัดสินอดีตด้านจริยธรรมโดยตรงและโดยอ้อม การตัดสินอย่างมีเหตุผลจะต้องยอมรับบริบททางประวัติศาสตร์ ต้องระวังไม่ใช้มาตรฐานปัจจุบันไปตัดสินอดีตว่าผิดหรือถูก

๓.๑.๒ เกณฑ์มาตรฐานการคิดแบบประวัติศาสตร์ มาร์แชล มาโพซา และโยฮัน วอสเซอร์มันน์ (Marshall Maposa และ Johan Wassermann) สรุปกรอบความคิดหลักของการคิดทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้จากงานเขียนจำนวนมากของนักวิชาการที่เสนอไว้ในเวลาต่าง ๆ แล้วกำหนดเป็นเกณฑ์มาตรฐาน ๕ เกณฑ์หรือมิติ (dimension) สำหรับเป็นกรอบความคิดหลักเพื่อใช้วัดทักษะในการอ่านเขียนทางประวัติศาสตร์หรือการคิดแบบประวัติศาสตร์ ได้แก่ **๑) ความรู้ (knowledge) เกี่ยวกับเหตุการณ์และเรื่องราว (narratives)** เกณฑ์นี้ทำให้เน้นความจำ **๒) ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดหลักทางประวัติศาสตร์ (conceptual understanding)** เช่น เวลา สาเหตุและผล การเปลี่ยนแปลงและการต่อเนื่อง **๓) หลักฐาน วิธีทางประวัติศาสตร์ (source work-historical method)** เช่น การรวบรวมและประเมินแหล่งที่มาข้อมูลหรือหลักฐาน (sourcing) การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าหลักฐาน **๔) สำนึกทางประวัติศาสตร์ (historical consciousness)** เช่น การเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และ **๕) ภาษาทางประวัติศาสตร์ (historical language)** การเข้าใจและใช้ภาษาทางประวัติศาสตร์ซึ่งอาจมีลักษณะเฉพาะ

๓.๑.๓ การคิดแบบประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย แบ่งเป็น ๔ วิธีการ ได้แก่ **๑) จัดความคิดตามลำดับเหตุการณ์ (chronological thinking)** คือ การเข้าใจถึงมิติของเวลา อดีต ปัจจุบัน อนาคต เพื่อจัดลำดับเหตุการณ์ตามเวลาที่เกิด ให้เห็นความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ **๒) เข้าใจประวัติศาสตร์ (historical comprehension)** คือ การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์จากการอ่าน การฟัง เรื่องราวในอดีต การรู้จักโครงสร้างเรื่องราวในอดีต เช่น การเกิดเหตุการณ์ และผลที่ตามมา การเข้าใจอดีตในสายตาของคนในอดีต **๓) วิเคราะห์และตีความประวัติศาสตร์ (historical analysis and interpretation)** คือ การรู้จักเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างเรื่องราวในอดีตกับปัจจุบัน วิเคราะห์ได้ว่าความต่างในเรื่องราวต่าง ๆ ทำให้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ **๔) มีความสามารถทางการวิจัยประวัติศาสตร์ (historical research capabilities)** คือ การรู้จักตั้งคำถามเมื่อเจอหลักฐานและข้อมูลประเภทต่าง ๆ การรู้จักเรียบเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และ **๕) วิเคราะห์ประเด็นทางประวัติศาสตร์ และตัดสินใจ (historical issues : analysis and decision-making)** คือ การระบุปัญหาที่คนในอดีตเผชิญ และพิจารณาว่าการตัดสินใจแก้ปัญหาในอดีตถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด

๓.๒ วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) หรือบางครั้งเรียก ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ (historical methodology) เป็นวิธีค้นคว้าวิจัย ซึ่งเป็นความสามารถหนึ่งที่ต้องมีในการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยทั่วไปกำหนดไว้ ๕ ขั้นตอน ได้แก่

๑) การตั้งคำถามหรือกำหนดปัญหาที่จะศึกษา คำถามหรือปัญหาอาจได้มาจาก (๑) ความสนใจใคร่รู้ถึงความเป็นมาเกี่ยวกับผู้คน เหตุการณ์ พัฒนาการในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การหาคำตอบเกี่ยวกับความเป็นมา (๒) ความสงสัยว่าอะไรจริงหรือเท็จเกี่ยวกับผู้คน เหตุการณ์ พัฒนาการต่าง ๆ นำไปสู่การค้นหา

ความจริง หรือคำตอบที่คิดว่าถูกต้องและน่าเชื่อถือที่สุด (๓) การพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้คน เหตุการณ์ พัฒนาการต่าง ๆ ในปัจจุบัน มักนำไปสู่การหาคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุและผล เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ขั้นตอนของการตั้งคำถามนี้ยังรวมถึงการวางแผนการค้นคว้าและรวบรวมแหล่งที่มาของข้อมูลหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคำถาม

๒) การค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคำถาม ส่วนใหญ่คือแหล่งที่มาของข้อมูลหรือหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร เช่น หนังสือ จารึก ตำนานที่ตีพิมพ์แล้ว พงศาวดาร เอกสารจดหมายเหตุ รวมทั้งที่อยู่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์และดิจิทัลด้วย หรือหลักฐานที่เป็นภาษา เช่น คำให้สัมภาษณ์ คำบอกเล่าหรือเรื่องเล่า หรือมุขปาฐะ (oral tradition) คลิป ภาพยนตร์ บทสนทนาทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น โน้ต เฟซบุ๊ก หรือที่ไม่เป็นภาษา เช่น ภาพถ่าย โดยทั่วไปข้อมูลที่ค้นหาในเบื้องต้นต้องตอบคำถามต่อไปนี้ ได้แก่ ใคร (Who ?) ทำอะไร (What ?) เมื่อไร (When ?) อยู่ที่ไหน (Where ?) อย่างไร (How ?) และทำไม (Why ?) ซึ่งเป็นคำถามพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ รวมทั้งวิชาประวัติศาสตร์ด้วย

๓) การประเมินคุณค่าของหลักฐาน เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือที่สุด การศึกษาประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบ ประเมินหรือวิพากษ์แหล่งที่มาของข้อมูลที่ได้ในเบื้องต้นและข้อมูลที่ได้อีกมา

การประเมินความถูกต้องและน่าเชื่อถือ หรือการวิพากษ์หลักฐาน แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ วิพากษ์หลักฐานภายนอกหรือแหล่งที่มาของตัวหลักฐาน (source material) เพื่อประเมินว่าเป็นของแท้หรือของปลอม และหลักฐานภายในหรือข้อมูลที่ได้จากหลักฐานเพื่อประเมินว่าข้อมูลที่ได้จากหลักฐานที่ว่าแท่นั้นมีระดับความถูกต้องและน่าเชื่อถือเพียงใด

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปสามารถแบ่งหลักฐานเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) หลักฐานขั้นต้น (primary source) คือหลักฐานที่สร้างขึ้นหรือบันทึกในสมัยของเหตุการณ์ที่ศึกษา หรือเป็นข้อมูลที่ได้จากประจักษ์พยานหรือผู้ร่วมหรือเห็นเหตุการณ์โดยตรง และ ๒) หลักฐานชั้นรอง (secondary source) คือ หลักฐานที่สร้างขึ้นหรือบันทึกภายหลังจากเหตุการณ์ หรือเป็นข้อมูลที่ได้จากคำบอกเล่าของผู้อื่น หลักฐานชั้นรองเป็นหลักฐานหรือข้อมูลที่นำเชื่อน้อยกว่าหลักฐานขั้นต้น ผลงานที่ได้จากการตีความหลักฐานขั้นต้น เช่น บทความ วิทยานิพนธ์ อาจช่วยประเมินและตัดสินความน่าเชื่อถือของหลักฐานและข้อมูลได้

๔) การตีความและอธิบายความข้อมูล เพื่อตอบคำถาม การตีความเป็นการหาความหมายข้อมูลที่ได้ เริ่มตั้งแต่ความหมายของคำถามพจนานุกรม หรือตามบริบทสังคมนั้น ตลอดจนความหมายแฝง หรือความหมายระหว่างบรรทัดที่ผู้สร้างหลักฐานต้องการสื่อ ส่วนการอธิบายความเป็นการหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ในข้อ ๑)

ขั้นตอนนี้ขึ้นกับความรู้และความคิดของผู้ศึกษาอย่างมาก หากผู้ศึกษามีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจะช่วยให้ไต่ต่อการเข้าใจความหมายตามตัวอักษร และความหมายที่ผู้สร้างหลักฐานอาจซ่อนไว้ อีกทั้งมองเห็นความสัมพันธ์ของข้อมูล เช่น ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ของข้อมูลในด้านเศรษฐกิจ หรือการเมืองการปกครองได้ชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกันข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ได้ในขั้นตอนนี้อาจใช้ได้แย้งทฤษฎีในศาสตร์สาขาอื่นหรือแม้แต่ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ด้วย

๕) สรุปผลและนำเสนอ เป็นการเรียบเรียงข้อมูลเพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ โดยทั่วไป การตอบคำถามมักจะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงภูมิหลัง หรือความเป็นมาของคำถาม แล้วตอบคำถามด้วยข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ พร้อมอ้างอิงหลักฐานเพื่อบอกแหล่งที่มาให้ตรวจสอบย้อนกลับ

อย่างไรก็ดี เหตุการณ์หรือเรื่องราวจะเป็นอย่างไร และดำเนินไปเช่นไร มักถูกกำหนดด้วยโครงเรื่อง (narrative structure) แกนเรื่องหรือเส้นเรื่อง (theme) หรือหัวข้อ (topic) หรือประเด็น (issue) ที่ผู้ศึกษา กำหนด ประกอบกับผู้ศึกษาอาจต้องการศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อวัตถุประสงค์ใดโดยเฉพาะ หรือเพื่อให้เรื่องที่ศึกษาสอดคล้องกับงบประมาณหรือเวลา การศึกษาประวัติศาสตร์จึงถูกกำหนดให้แคบเข้าด้วยการแบ่งเป็นพื้นที่ ช่วงเวลา และเนื้อหา ทำให้มีการแบ่งเป็นประวัติศาสตร์ชาติ ท้องถิ่น การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ

โดยทั่วไปในการนำเสนอ ผู้ศึกษามักเรียบเรียงเหตุการณ์เป็นเรื่องราวตามแนวนอนหรือเส้นเวลา สำหรับอธิบายเชิงสาเหตุ (cause) และผล (consequence หรือ effect) ซึ่งเกิดขึ้นตามลำดับเวลา พร้อมกับการทำความเข้าใจเหตุการณ์และเรื่องราวดังกล่าว ด้วยการศึกษาริบทของเหตุการณ์ (contextualization) ซึ่งเกิดในแนวตั้งของช่วงเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามว่าเพราะเหตุใดหรือทำไมการกระทำ เหตุการณ์หรือเรื่องราวนั้นจึงเกิดขึ้น หรืออะไรอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์หรือเรื่องราวนั้น อาจเพื่อหาสาเหตุสะสม (underlying cause) และสาเหตุปัจจุบันหรือโดยตรง (immediate หรือ direct cause) ตลอดจนปัจจัยสนับสนุน (contributing factor) ในการทำความเข้าใจนี้อาจมีการใช้ทฤษฎีของศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้หาความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริง หรืออาจใช้การศึกษาเปรียบเทียบ ขั้นตอนเรียบเรียงและนำเสนอนี้ ผู้ศึกษาต้องใช้ทักษะทางภาษามากเพื่อเรียบเรียงและอธิบายความให้เข้าใจได้

โดยสรุป การศึกษาประวัติศาสตร์ต้องมีการคิดแบบประวัติศาสตร์ และวิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีการคิดวิเคราะห์ในทุกขั้นตอนอย่างเป็นกระบวนการตั้งแต่ตั้งคำถามจนกระทั่งตอบคำถามและเรียบเรียงนำเสนอ

๔. ประวัติศาสตร์ชาติคืออะไร ? การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติเป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ที่มีเขตแดนของประเทศเป็นตัวกำหนด เช่นเดียวกับการศึกษาประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ในระดับที่ใหญ่ขึ้น เช่น ภูมิภาค ทวีป หรือระดับโลก เปรียบเทียบจากชาติ เช่น ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน การศึกษาประวัติศาสตร์มีวัตถุประสงค์ คือ การรู้จักความเป็นมาของชาติ และพัฒนาการด้านต่าง ๆ โดยรวมทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม โดยทั่วไปมักเริ่มตั้งแต่อดีตอันไกลโพ้นจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ชาติมุ่งสร้างความภาคภูมิใจและความรักชาติ เพื่อสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของคนในชาติและหลอมรวมความรู้สึกร่วมกัน จิตใจ ทศนคติ ตลอดจนอุดมการณ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีทิศทางเดียวกัน วินัย พงศ์ศรีเพียร นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไว้ว่า “การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติเท่ากับเป็นการทำความรู้จักสังคมของตนเอง นอกจากนี้ประวัติศาสตร์เท่านั้นที่จะช่วยปลูกฝังความรักมาตุภูมิ ความมุ่งมั่นในปณิธานแห่งชาติและความเข้าใจวัฒนธรรมประจำชาติ”

โดยทั่วไปแต่ละชาติให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ต่างกัน ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของชาตินั้น ๆ แต่ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องราวของความสำเร็จมากกว่าความล้มเหลว แท้ที่จริงความล้มเหลวในอดีตเป็นบทเรียนที่ได้รับทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญสำหรับเรียนรู้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์งานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยจำนวนมาก ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยทั้งสองด้าน และเคยมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ เมื่อทรงประกอบพิธีเปิด**โบราณคดีสโมสร** วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ดังนี้

“...ประเทศทั้งหลายซึ่งได้ควบคุมกันเป็นชาติและเป็นประเทศขึ้น ย่อมถือว่าเรื่องราวของชาติตนแลประเทศตนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะพึงศึกษาแลพึงสั่งสอนกันให้รู้ชัดเจนแม่นยำ เป็นวิชาอันหนึ่ง ซึ่งจะได้นำความคิดแลความประพฤติ ซึ่งจะพึงเห็นได้เลือกได้ในการศึกษาที่ผิดแลชอบชั่วแลดีเป็นเครื่องชักนำให้เกิดความรักชาติแลรักแผ่นดินของตัว ถึงว่าเรื่องนั้นจะเป็นเรื่องที่ชั่วช้าไม่ดีอย่างใดก็เป็นเครื่องที่จะจำไว้ในใจ เพื่อจะละเว้นเกี่ยวกันไม่ให้ความชั่วความไม่ดีนั้นมาปรากฏขึ้นอีก...”

๕. แหล่งข้อมูลและหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยออนไลน์

ในอดีต แหล่งข้อมูลและหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยคือ หอจดหมายเหตุ หอสมุด ทั้งในไทยและต่างประเทศ หลักฐานหรือที่มาของข้อมูลมีสภาพเป็นวัตถุ เช่น เอกสาร หนังสือ ไมโครฟอ์ม ซึ่งผู้ค้นคว้าต้องเดินทางไปค้นคว้าเอง แต่ในปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การนำวัตถุหลักฐานเหล่านั้นแปลงเป็นดิจิทัลและเผยแพร่ทางเว็บไซต์ ส่วนการผลิตสื่อจำนวนมากก็อยู่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์และเผยแพร่ทางเว็บไซต์เช่นกัน เพื่อให้ผู้ศึกษารู้จักแหล่งค้นคว้าดังกล่าว ขอยกตัวอย่างบางรายการ ดังนี้

๕.๑ ผลงานวิจัย และบทความทางวิชาการ เช่น Thailand Digital Collection (<https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>) และ Thai Journals Online (ThaiJO) (<https://www.tci-thaijo.org/?lang=th>)

๕.๒ สิ่งพิมพ์เก่า (หนังสือ บทความ ภาพ) เช่น คลังความรู้ กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ หนังสือเก่าชาวสยาม หอสมุดแห่งชาติของไทย หอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ และ Journal of Siam Society

๕.๓ เอกสารจดหมายเหตุ เช่น หอจดหมายเหตุแห่งชาติของชาติต่าง ๆ ห้องสมุดกองวิชา ประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

๕.๔ หนังสือพิมพ์ เช่น หอสมุดแห่งชาติของชาติต่าง ๆ เช่น ไทย สิงคโปร์ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และหอสมุดมหาวิทยาลัยในญี่ปุ่นบางแห่งมีหนังสือพิมพ์ภาษาไทยเก่า

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๒	๓๓	๔๔	๕๕	๑๕๕	๑๕๗	๒๔๕	๓๖๒	๓๖๗	๓๗๐
----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๑.๒	ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความหมาย แนวคิดพื้นฐาน และวิธีการศึกษา
-----	--

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตั้งแต่ช่วงปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) เนื่องจากองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีประโยชน์สำหรับผู้ปกครองในการปกครองและบริหารบ้านเมือง

๑. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ อะไร

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หมายถึง เหตุการณ์ความเป็นมาหรือเรื่องราวของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ มีหลักฐานบันทึกและมีอัตลักษณ์ของชุมชนร่วมกัน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนอกจากผู้ศึกษาจะได้รับความรู้จากพื้นที่ที่ศึกษาแล้ว ผู้ศึกษายังจะได้รับคุณลักษณะพิเศษจากการศึกษาด้วย เช่น การเป็นคนช่างสังเกต การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การสื่อสาร การถ่ายทอดทางภาษา ฯลฯ นับเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่เป็นประโยชน์สำหรับตนเองและชุมชน

ความหมายของท้องถิ่น (local) ในพจนานุกรม *The Oxford English Dictionary* ได้อธิบายคำว่า local ไว้ว่า เป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาลาติน คือคำว่า localis แปลว่า สถานที่ (place) ซึ่งหมายถึง เขตพื้นที่จำเพาะ (definite place of definite district) ที่เป็นส่วนย่อยของประเทศ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้อธิบายความหมายของคำว่า ท้องถิ่น หมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เวลาท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น เน้นถึงลักษณะทางสภาพแวดล้อมทาง ภูมิศาสตร์และทางธรรมชาติที่มีความเป็นขอบเขตเฉพาะพื้นที่นั้น ๆ เป็นสำคัญ

ด้านการปกครอง อธิบายว่าท้องถิ่น คือ เขตการปกครองที่กฎหมายปกครองของประเทศนั้นกำหนด ขึ้น เช่น ในต่างประเทศมีการแบ่งเขตการปกครองเป็นเมือง (town) นคร (city) มหานคร (metropolis) เป็นต้น ส่วนการแบ่งพื้นที่การปกครองของไทยตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ และ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ สามารถจัดแบ่งชุมชนออกได้ ๖ ประเภท ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนเขตสุขาภิบาล ชุมชนเขตเทศบาลตำบล ชุมชนเขตเทศบาลเมือง ชุมชนเขตเทศบาลนคร และชุมชนเขตกรุงเทพฯ พื้นที่ชุมชนดังกล่าวข้างต้นจัดเป็นชุมชนในเขตการปกครองท้องถิ่นที่มีการจัดตั้งตาม กฎหมายให้เป็นหน่วยองค์กรการปกครองท้องถิ่น

ดังนั้น ท้องถิ่นจึงอาจหมายถึงขอบเขตของพื้นที่ระดับย่อยตามเขตการปกครองหรือเป็นหน่วยงาน ระดับรองไปจากหน่วยงานใหญ่ ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด

คำว่า “ท้องถิ่น” จึงขึ้นอยู่กับการจัดขอบเขตทางพื้นที่ดังกล่าว และเมื่อนำไปใช้ประกอบกับคำใด จะให้ความหมายเฉพาะเจาะจงในเรื่องนั้น เช่น ประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น เป็นต้น

๒. ความหมายและขอบเขตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : คำนิยามของนักวิชาการท้องถิ่น

สุเทพ สุนทรเภสัช ให้ความหมายไว้ดังนี้ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้าน เพียงหมู่บ้านหรือกลุ่มเดียว เมืองขนาดเล็กหรือขนาดกลาง (อาณาเขตทางภูมิศาสตร์ไม่ใหญ่เกินกว่าจังหวัด) หน่วยของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอาจจะเป็นหมู่บ้านหนึ่ง หรือหมู่บ้านหลาย ๆ หมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเมืองขนาดเล็ก ที่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นนั้นต่างก็มีความสำนึก ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมสังคมและการเมือง...”

ธิดา สาระยา อธิบายว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หมายถึง “การลงไปศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคม ท้องถิ่นที่มีมวลชนเป็นตัวเคลื่อนไหว คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรืออีกนัยหนึ่ง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่เป็นมวลชน เป็นประวัติศาสตร์ที่คนภายในท้องถิ่นเชื่อว่าเป็นจริงซึ่งใน ที่นี้จะใช้คำว่า ประวัติศาสตร์จากภายใน (History from the inside) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์ ที่มีชีวิต และ dynamic เสมอ ประวัติศาสตร์จากภายในมิได้คาดหมายหาข้อเท็จจริงจากข้อมูล แต่เป็น ประวัติศาสตร์ที่ถูกเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น ประวัติศาสตร์แบบนี้จึงเกิดจากแรงสะท้อนทางความคิดของคนในสังคม ซึ่งปรากฏในรูปของตำนาน นิทานพื้นบ้าน เรื่องปรัมปรามาแล้วแต่อดีตและโดยการสัมภาษณ์สืบสวน ในปัจจุบัน...”

ธิดา อธิบายเพิ่มเติมว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นไม่ใช่เป็นแต่เพียงอดีตเท่านั้น แต่เป็นปัจจุบันด้วย เพราะคนทำให้ประวัติศาสตร์เกิดขึ้น สำนักของคนที่มีต่อประวัติศาสตร์ ต่อมรดกทางวัฒนธรรมและความเป็นมาของตัวเราในปัจจุบันก็คือส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่เมื่อมองจากอนาคต ในส่วนนี้ก็จะ เป็นประวัติศาสตร์... พูดย่าย ๆ ก็คือเป็นการศึกษาถึงความเข้าใจเกี่ยวกับสำนักทางประวัติศาสตร์ของคนในปัจจุบัน ด้วย...ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประเภทหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคม คือเราศึกษากลุ่มคนในสังคมไม่จำกัด เนื้อที่ และก็ไม่ต้องจำกัดขอบเขตอะไรเพราะเป็นเรื่องของสังคม แต่มันมีแง่มุมต่าง ๆ ด้วย”

การศึกษานิยามของคำว่า “ท้องถิ่น” ที่นักวิชาการผู้ทรงความรู้ให้คำนิยามไว้ข้างต้น พอสรุปได้ว่า ท้องถิ่น หมายถึงบริเวณอันเป็นที่ตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของหมู่คนหมู่หนึ่ง ๆ ซึ่งในที่นั้น ๆ นอกจากจะมีบุคคลจำนวนหนึ่งแล้วยังต้องมีสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตของคนอีกด้วย เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอว่า การศึกษาเรื่องชุมชนควรเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ในขณะที่ท้องถิ่นควรเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ท้องถิ่นโดยความหมายทั่วไปมักจะหมายถึง พื้นที่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะและชุมชนดังกล่าวมีการจัดโครงสร้างระบบการปกครองอย่างเป็นทางการ ในที่นี้ได้แก่ หน่วยการปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ และพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน ความหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของท้องถิ่นดังต่อไปนี้

๑. ท้องถิ่นในลักษณะของพื้นที่ของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ด้วย ท้องถิ่นในลักษณะนี้จึงยึดโยงระหว่างคนในชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ เช่น วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ชุมชนใดที่อาศัยอยู่ใกล้ทะเลก็จะถูกยึดโยงเข้ากับวิถีชีวิตแบบชาวประมง

๒. มีการจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน และรวมไปถึงการพัฒนาพื้นที่ของตนให้มีความเจริญและเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนได้ต่อไป เพื่อให้การจัดระเบียบดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ให้คนในชุมชนหรือพื้นที่มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ของตน จำเป็นต้องมีการจัดระบบการปกครอง คือหน่วยการปกครองท้องถิ่น ดังนั้นท้องถิ่นในลักษณะที่สองจึงมีลักษณะการปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ควบคู่ไปกับชุมชนท้องถิ่น

โดยสรุป ท้องถิ่นหมายถึงบริเวณพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีรูปแบบของการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครอง ซึ่งคนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีความสัมพันธ์กัน มีการจัดระเบียบและโครงสร้างทางสังคมของการอยู่ร่วมกันในท้องถิ่น บางครั้งมักมีความหมายรวมความถึงชุมชนด้วย ลักษณะของท้องถิ่นจะมีฐานะเป็นองค์กร หรือหน่วยทางสังคมที่มีองค์ประกอบเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์ต่อกัน

๓. **ความเป็นมาของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย** ตั้งแต่สมัยธนบุรีเป็นต้นมา รัฐสยามได้เริ่มขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้าไปยังดินแดนต่าง ๆ ที่อยู่เลยเขตที่ราบลุ่มภาคกลางออกไปมากยิ่งขึ้น ทั้งทางตอนเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และทางตอนใต้ ความรู้เกี่ยวกับ “ท้องถิ่น” ดังกล่าวจึงมีความสำคัญสำหรับรัฐสยาม ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการจัดการปกครอง หรือสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและเพื่อผลประโยชน์ของด้านเศรษฐกิจ ต่อมาเมื่อรัฐสยามได้รับอิทธิพลของชาติตะวันตกมากขึ้นนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) เป็นต้นมา ความกระตือรือร้นในเรื่องราวของ “ท้องถิ่น” ยิ่งมีมากเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหัวเมืองและชุมชนต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เพราะเรื่องราวดังกล่าวนับเป็นหลักฐานที่สำคัญสำหรับการเจรจากับชาติมหาอำนาจตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นสหราชอาณาจักรหรือฝรั่งเศส เพื่อยืนยันสิทธิการครอบครองดินแดนของหัวเมือง แม้ว่าสังคมไทยจะคุ้นเคยกับ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” มานานแล้ว แต่การศึกษาที่มีลักษณะสืบค้นแบบวิชาการนั้น เพิ่งเริ่มภายหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อภาคประชาชนมีความรู้สึกสำนึกและห่วงใยในเรื่องสิทธิมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประเทศไทยมีความก้าวหน้าทั้งในด้านของเนื้อหา แนวคิด ตลอดจนถึงวิธีการ และเป้าหมายของการศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้ วิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในแนวทางใหม่ที่มุ่งไปสู่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อค้นหาความรู้ต่าง ๆ อย่างละเอียดและรอบด้าน นำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้เป็นฐานสำหรับการวางนโยบายพัฒนาท้องถิ่นที่ยึดเอาประชาชนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง นอกจากนี้ องค์ความรู้และกระบวนการวิจัยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นประโยชน์โดยตรงกับพวกเขาในการเรียนรู้เรื่องราวตัวเอง การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด การตระหนักในประวัติศาสตร์แบบใหม่ที่เห็นความสำคัญคุณค่าของประชาชนมากขึ้น สำนึกดังกล่าวย่อมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ตระหนักเห็นในคุณค่า ซึ่งเรียกว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่มีอยู่ในชุมชนจนสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลกปัจจุบันได้อย่างมั่นคง

คำว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” (local history) เป็นคำที่เริ่มใช้ในสังคมไทยราวต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ เพราะจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ ผู้บุกเบิกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแบบวิชาการกลุ่มแรก ๆ ในทศวรรษ ๒๕๐๐ ไม่ว่าจะเป็น สงวน โชติสุขรัตน์ ประมูล อุทัยพันธุ์ หวน พินธุพันธ์ ฯลฯ ล้วนใช้คำว่า “ประวัติท้องถิ่น” ดำเนินท้องถิ่น หรือ ประวัติบ้านเมือง” ในเชิงความหมายของ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่เข้าใจกันในปัจจุบัน นิธิ เอียวศรีวงศ์ นับเป็นนักประวัติศาสตร์คนแรก ๆ ที่ใช้คำว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ในความหมายประวัติของบ้านเมืองตาม “ท้องถิ่น” ต่าง ๆ ดังที่ได้เขียนไว้ในคำนำ หนังสือประวัติศาสตร์อีสานของเดิม วิชาคหกิจ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ หลังจากนั้น “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ก็เป็นชื่อที่ใช้เรียกสำหรับการศึกษาด้านนี้มากขึ้นในสังคมไทย กระแสความสนใจเกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัยสำคัญหลายประการ ดังเช่น

๑. สังคมไทยมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นของตัวเองมายาวนาน

๒. การส่งเสริมจากภาครัฐ ผ่านคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ประวัติศาสตร์ของชาติมีความเป็นเอกภาพ เข้มแข็ง โดยมีเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นรองรับอย่างสมเหตุสมผล

๓. ความสำนึกของภายในชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญกับความเป็นมาของท้องถิ่น

๔. แนวคิดพื้นฐานสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นกรอบพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีทิศทางสำหรับการศึกษาทำให้เห็นความคล้ายคลึง หรือความแตกต่างระหว่างสังคมศาสตร์สาขาอื่น ๆ

๔.๑ การสำนึกถึงการมีอยู่ตลอดเวลาของท้องถิ่นในอดีต เมือง (ท้องถิ่น) ต่าง ๆ ย่อมมีวิถีเป็นของตนเองเช่นเดียวกับศูนย์กลางของรัฐ คือมีกำเนิดและพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีความสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงอยู่ในช่วงเวลาต่าง ๆ ตลอดจน รุ่งเรืองและถดถอย ตามปัจจัยที่ผู้ศึกษาจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอ แม้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวอาจไม่มีความสำคัญในระดับสังคมที่ใหญ่กว่า หรือมีผลกระทบไปถึงศูนย์กลางของรัฐ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือเมืองก็ย่อมมีความหมายและความสำคัญต่อท้องถิ่นหรือเมืองนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่นมิเหตุการณ์ไฟไหม้ น้ำท่วมครั้งใหญ่ในท้องถิ่นแห่งหนึ่ง เหตุการณ์นี้เมื่อมองภาพรวมในประวัติศาสตร์แล้วย่อมไม่มีความสำคัญ หรือส่งผลกระทบต่อรัฐหรือชาติแต่อย่างใด แต่เหตุการณ์ดังกล่าวอาจมีผลต่อสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างใหญ่หลวงเพราะอาจมีผู้คนล้มตายจำนวนหนึ่ง ผลิตผลต่าง ๆ เสียหายทำให้อดอยากอันเป็นเหตุให้ต้องอพยพไปหาที่ทำกินใหม่หรือหางานทำในเมือง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตในท้องถิ่นทั้งสิ้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงย่อมมีความเป็นมาที่เป็นของตัวเองขึ้นอยู่กับบริบทภายในของ “ท้องถิ่น” นั้น ๆ การสำนึกถึงการมีอยู่ของท้องถิ่นนั้นจึงย่อมหมายถึงว่าเราจำเป็นต้องพิจารณาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าวเป็นเอกเทศที่มีความหลากหลายไปตาม “หน่วย” ของท้องถิ่นที่เราเลือกศึกษา

๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับศูนย์กลางและกับท้องถิ่นอื่น ๆ เรื่องราวความเป็นมาของผู้คนใน “ท้องถิ่น” หรือที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่อย่างสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงมาจากอดีตนั้นมีเนื้อหาและคำถามพื้นฐานที่เราจะต้องคำนึงถึงอย่างน้อย ๔ ประเด็นดังนี้

๑. การเมือง ท้องถิ่นที่เราเลือกศึกษามีการแบ่งสรรอำนาจทางการเมืองกันอย่างไร อำนาจดังกล่าวมีที่มาอย่างไร สืบทอดกันอย่างไร

๒. สังคม ในท้องถิ่นดังกล่าวมีการควบคุม ร่วมมือหรือจัดตั้งในทางสังคมกันอย่างไร สถานภาพของคนกลุ่มต่าง ๆ แบ่งแยกกันอย่างไร ทำไมสังคมจึงดำรงอยู่ได้ยาวนาน

๓. เศรษฐกิจ ท้องถิ่นผลิตหรือทำมาหากินอย่างไร มีความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างไร แลกเปลี่ยนหรือกระจายผลผลิตอย่างไร

๔. วัฒนธรรม ท้องถิ่นสร้างสรรค์วัฒนธรรมอะไรบ้างที่ช่วยให้สังคมด้านต่าง ๆ ดำรงอยู่ได้ ทำไมท้องถิ่นจึงมีวัฒนธรรมดังกล่าว มีการรับวัฒนธรรมภายนอกมาเพิ่มเติมและส่งอิทธิพลต่อสังคมภายนอกหรือไม่อย่างไร ฯลฯ

๔.๓ ความเปลี่ยนแปลงที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายใน เนื่องจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีพัฒนาการที่เป็นของตัวเอง การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงต้องอธิบายให้เห็นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน ด้วยการพิจารณาปัจจัยภายในอย่างละเอียด เช่น การปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๕ หรือแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฯลฯ เป็นปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน “ท้องถิ่น” ต่าง ๆ อย่าง แน่นนอน แต่ปัจจัยเหล่านี้ก็ไม่อาจทำให้ท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเดียวกัน หรือในช่วงเวลาเดียวกันได้ ทั้งหมด เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมมีปัจจัยและเงื่อนไขของแต่ละท้องถิ่น เช่น ระยะทางน่าจะเป็นตัวอย่าง รูปธรรมที่ชัดเจนได้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญที่ไม่ให้อิทธิพลของศูนย์กลางเข้าไปเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นบริเวณ ชายขอบได้อย่างรวดเร็วเหมือนกับพื้นที่ใกล้ ๆ ศูนย์กลาง นอกจากนี้เรายังต้องพิจารณาด้วยว่า แม้อิทธิพลจาก ภายนอกจะเข้ามาถึงท้องถิ่นแล้ว แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นแต่ละแห่งก็มีลักษณะแตกต่างกันไป ตามปัจจัยภายในที่ดำรงอยู่ การจะเข้าใจวิถีของความเปลี่ยนแปลงนี้ จึงมีความสลับซับซ้อนที่เราจะต้อง พิจารณามาทั้งจากปัจจัยภายใน ลักษณะของผู้คน ทรัพยากร วิถีวัฒนธรรม ฯลฯ ของแต่ละท้องถิ่นได้ปรับตัว กับปัจจัยภายนอกอย่างไร ทั้งหมดนี้คือองค์ความรู้สำคัญที่นักเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรจะต้องคำนึง ศึกษาเพื่อประกอบความเข้าใจชุมชน

๕. วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หนังสือแนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้เสนอเนื้อหาไว้ว่า วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมิได้แตกต่างจากการศึกษา ประวัติศาสตร์ทั่วไป ส่วนสำคัญอยู่ที่แนวคิดในการศึกษา หลักฐาน และขั้นตอนในการศึกษาที่ประกอบด้วย การรวบรวมข้อมูลหลักฐานจากเอกสารลายลักษณ์อักษรทางราชการ พงศาวดาร เอกสารจากท้องถิ่น ตำนาน นิทาน นิยาย เอกสารจากบุคคล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล การจัดเวทีชาวบ้านแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ หรือข้อมูลจากโบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่น เป็นต้น จากนั้นเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบข้อมูล ตีความและเรียบเรียง ซึ่งเป็นระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์พื้นฐานที่ผู้ศึกษาควรเข้าใจเป็นอย่างดี การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีเรื่องหลากหลายให้ทำการศึกษา ประเด็นที่น่าสนใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับความ เป็นมา และความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งการปรับตัวของผู้คนทั้งในท้องถิ่นของตนเองและ ท้องถิ่นอื่นที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้อาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องระหว่างท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ชาติ และอาจรวมถึง

ประเทศเพื่อนบ้านด้วยเพื่อให้เห็นชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น การศึกษาจึงควรเริ่มต้นจากจุดที่ใกล้ตัวแล้วค่อย ๆ ขยายออกไปกว้างมากขึ้นเป็นลำดับ ในการศึกษาเรื่องของท้องถิ่นถึงแม้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่มีทฤษฎีของตนเอง แต่ในการศึกษาได้ใช้กรอบแนวคิดเพื่อให้ทำการศึกษได้รวดเร็วและมีระบบมากขึ้น กรอบแนวคิดที่นำมาศึกษาเรื่องของท้องถิ่นมักให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทางสังคมซึ่งนำมาใช้ในการวิเคราะห์ ดังนั้นในการศึกษาจึงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ คือ โครงสร้างสังคม (social structure) อาจเป็นระบบเครือญาติหรือโครงสร้างสังคมรูปแบบอื่น ๆ ศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ หรือสภาพแวดล้อม (geography) และวัฒนธรรม (culture) ซึ่งทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นสามารถอยู่ด้วยกันได้ การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจท้องถิ่น จึงควรให้ความสำคัญกับการศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ด้วย ดังที่พลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานแนวคิดสำคัญสำหรับการศึกษา จากหนังสือ ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย พ.ศ. ๒๕๖๒ ความว่า

“...การตั้งถิ่นฐานที่ทำมาหากินและสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบัน จะมีความเกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ดิน น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ การศึกษาหรือความรู้ในด้านนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจสถานะและความเป็นอยู่ของมนุษย์...”

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕๙	๑๑๔	๑๒๐	๑๒๗	๑๓๐	๑๓๒	๑๔๐	๒๒๔
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๑.๓	สำนักคิดและวาทกรรมในการผลิตความรู้ทางประวัติศาสตร์ และหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ใน “หोजดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์”
-----	--

สำนักคิดและวาทกรรมคืออะไร มีความหมายความสำคัญอย่างไร และทำไมการเรียน การสอน การอบรมวิชาประวัติศาสตร์จึงควรต้องให้ความสนใจ หรือต้องมีความรู้ในเรื่องนี้ไว้เป็นพื้นฐานก่อน เรื่องนี้คงเข้าใจเข้าถึงไม่ยากหากเปรียบเทียบกับ การแสวงหาความรู้ทางวิชาอื่น ๆ เพราะใช้หลักคิดและมีวิธีการเดียวกัน ซึ่งก็คงไม่ต่างกันมากนัก กล่าวคือก่อนจะเข้าใจเข้าถึงตัวเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ ไม่ยกเว้นทางวิทยาศาสตร์ สิ่งแรกสุดที่ควรต้องรู้ก็คือที่มาของความรู้ นั้น มาจากไหน มาได้อย่างไร จากใคร มีวัตถุประสงค์อย่างไร มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ เพียงใด และในฐานะผู้อ่านผู้ศึกษาจะตรวจสอบติดตามความรู้ให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ต่อไปในแนวทางใด

วิชาประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน ดังนั้นการจะทำความเข้าใจเนื้อหาทางประวัติศาสตร์หรือรายละเอียดของเรื่องราวในอดีตอย่างรอบด้าน จึงจำเป็นต้องมีความรู้ในเชิงหลักคิด ปรัชญา และแนวคิดทฤษฎีที่มาพร้อมกับข้อเสนอนั้น ซึ่งถือเป็นที่มาหรือเป็นพื้นฐานรองรับความรู้ทางประวัติศาสตร์นั้นเสียก่อน เพราะสิ่งนี้จะช่วยให้เราเข้าใจเข้าถึงเนื้อหาของความรู้ จากผู้คนฝ่ายต่าง ๆ ในการผลิตความรู้ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างดียิ่ง

เนื่องจากความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่พบเห็นโดยทั่วไปทั้งในรูปแบบงานวิจัย ตำราเรียน งานเขียน บทกวีส่วนตัว งานเขียนเชิงสารคดีก็ตาม มักมีคำอธิบายหลายกระแส หลากสำนักคิด ที่ต่างพยายามนำเสนอสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตจากมุมมองของแต่ละฝ่าย ซึ่งแต่ละฝ่ายนี้ก็มักเลือกมอง เลือกให้ความสำคัญเพียงบางส่วน บางเรื่องราวในอดีตนั้น เพราะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเรื่องราวในอดีตมีจำนวนมาก แต่ในเรื่องราวจากอดีตจำนวนมากนี้ จะมีความหมายและถูกนำมาเสนอในวิชาประวัติศาสตร์หรือไม่ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้คนในปัจจุบันว่าจะเลือกมองสิ่งใดสำคัญ

พินิจในแง่นี้ การนำเสนอเนื้อหาทางประวัติศาสตร์จึงมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ ในเชิงการแสวงหาความรู้ อย่างแท้จริงที่ไม่มีอะไรเจือปนเลย แม้ว่าผู้ศึกษาวิจัย ผู้เขียน ต่างได้พยายามและอ้างความเป็นกลางตามหลักวิชาแล้วก็ตาม หากแท้จริงแล้วทุกฝ่าย ทุกคน ต่างก็มีแนวคิดทฤษฎี ปรัชญา อคติ ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎี หรือการให้คุณค่าของคนปัจจุบันที่มีต่อการกระทำของมนุษย์ในอดีตเสมอ ซึ่งแม้อาจเป็นอดีตที่ย้อนกลับไปไกลมาก แต่คนปัจจุบันก็ยังคงมีทฤษฎีต่อเรื่องราวในอดีตนั้นแตกต่างกันไปตามความคิดของฝ่ายตนอย่างไม่แปรเปลี่ยน ด้วยเหตุนี้ การอ่าน การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ที่ดี จึงจำเป็นต้องมีคำถามจำนวนมากมาประกอบด้วย เช่น ทำไมเราต้องการจะรู้ รู้ไปทำไม จะรู้ได้อย่างไร ด้วยวิธีการใด และความรู้จากอดีตนั้นถูกต้องเป็นความจริงมากน้อยเพียงใด

คำถามเหล่านี้น่าสนใจและถือเป็นคำถามพื้นฐานที่ดี หากผู้คนคิดเป็นและรู้จักตั้งคำถามกับสิ่งรอบ ๆ ตัวเรา และผู้รู้ นักประวัติศาสตร์อาจตอบได้ แต่เชื่อหรือไม่ว่าไม่มีใครรู้จริงทางประวัติศาสตร์ แม้ผู้รู้ันจบปริญญาเอกด้านนี้โดยตรง ได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์มาก็ตาม และที่สำคัญคือ ประวัติศาสตร์ก็ไม่ได้มีความจริงอยู่เพียงหนึ่งเดียว เพราะประวัติศาสตร์ที่มีการเรียนการสอนกันในทุกระดับ มีการอบรมกัน มีการใช้ตำนานเรื่องเล่าทั้งหลายเพื่อให้ความรู้แก่ผู้คนในสังคม ต่างก็เกิดจากการให้คุณค่าบางสิ่ง ด้วยการเสริมปรุงแต่ง มิใช่ความรู้อย่างแท้จริง

ความรู้อย่างแท้จริงที่พอจะกล่าวได้ในอดีต นั่นก็คือ อดีตคืออดีต มิใช่ปัจจุบันและมีอนาคต แต่มีความเกี่ยวพันกันอยู่ด้วยไม่ว่าทางหนึ่งก็ทางใด ส่วนจะเกี่ยวพันกันอย่างไร มากน้อยเพียงใด ในส่วนไหน ฯลฯ ก็ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน แต่ละฝ่าย และด้วยเพราะขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน แต่ละฝ่ายเช่นนี้ จึงกล่าวได้ว่า ความจริงทางประวัติศาสตร์มีความหลากหลายคำอธิบาย หรือมากด้วย “วาทกรรม” ซึ่งก็คือชุดความรู้ที่แตกต่างกันอยู่มาก และ “วาทกรรม” เหล่านี้มักถูกใช้เพื่อการต่าง ๆ ตามความมุ่งหมายของรัฐ สังคม และผู้คนที่มีความรู้ มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเรียนการสอนและการศึกษาวิจัยโดยที่ผู้คนเหล่านี้จะสำนึก รู้สึกตัว หรือไม่ก็ตาม

แม้ผู้คนที่มีความรู้เหล่านี้ อาจจะสำนึกหรือไม่ ในการใช้และให้คุณค่าในการสร้างความรู้เพื่อการใดก็ตาม แต่ก็คือผู้ที่ผลิตความรู้ทางประวัติศาสตร์ และแน่นอนว่าพวกเขาย่อมจะผลิตความรู้ทางประวัติศาสตร์ตามที่คิดที่เห็น หรือตามมุมมองของตนเป็นหลัก จึงทำให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยในแต่ละฝ่าย ต่างก็มีเนื้อหาหลายแบบและอาจตรงกันข้ามเลยก็ได้ ทั้ง ๆ ที่แต่ละฝ่าย แต่ละกลุ่ม ได้ผ่านการฝึกฝนมาอย่างดี คือมีการยึดหลักคิด และวิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างเคร่งครัด อีกทั้งยังอาศัยการวิเคราะห์หลักฐานต่าง ๆ อย่างรอบด้านแล้วก็ตาม จึงถือเป็นเรื่องปกติและเป็นยอมที่รับกันได้ ดังข้อคิดจากพระราชดำริที่พลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หรือทูลกระหม่อมอาจารย์ ทรงสอนนักเรียนนายร้อยในเรื่องความแตกต่างนี้ไว้ว่า เป็นเรื่องของ “การมองต่างมุมกัน”

เรื่องนี้จะพบเห็นได้ว่า เรื่องราวในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือประวัติศาสตร์ของชาติก็เช่นกัน มักมีคำอธิบายที่แตกต่างกันหลากหลายแนวทาง เพราะสิ่งสำคัญในการสร้างรู้นั้นมีการใช้และการใส่คุณค่าของคนปัจจุบันเข้าไปด้วย และสิ่งนี้มิใช่เกิดขึ้นเพียงในสังคมไทยเท่านั้น แต่ทุกประเทศ ทุกสังคม ล้วนต่างก็เผชิญกับความหลากหลายและแปลกใหม่จากการตีความ การให้คำอธิบายเรื่องราวในอดีตที่ไม่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอมา ดังตัวอย่างความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดจากหลากหลายมุมมอง และการให้คุณค่าที่ไม่เหมือนหรือตรงกันข้าม เช่น ประวัติศาสตร์จากฝ่ายรัฐ ย่อมแตกต่างไปจากข้อเสนอทางความรู้ของฝ่ายต่อต้านรัฐ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายกรณีที่มีใส่คุณค่าที่ตรงกันข้ามในเรื่องราวของอดีต เช่น ฝ่ายโลกทุนนิยม ตะวันตกกับฝ่ายคอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยม ฝ่ายชายใหม่ หรือกรณีฝ่ายที่คิดเห็นต่าง ฝ่ายคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่า ฯลฯ แน่นอนว่าฝ่ายต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมจะคิดและให้คำอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของโลก ของชาติ หรือของกลุ่มผู้คนไม่เหมือนกันหรืออาจตรงกันข้ามเลย บรรยากาศเช่นนี้มีให้เห็นกันบ่อย ๆ ดังในสังคมไทยปัจจุบัน

เมื่อเป็นเช่นนี้จริงแล้ว เราต้องตระหนักไว้เสมอว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์มีหลายแบบขึ้นอยู่กับแต่ละฝ่ายจะมองจะคิดเห็น ให้คุณค่าและนำเสนอความรู้นั้นสู่สังคม ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายของฝ่ายตนและส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งย่อมมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองทั้งที่ดีและไม่ดีตามมาด้วย และความพยายามในการเสนอความรู้นี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ในเชิง “วาทกรรม” จากสำนักคิดต่าง ๆ ซึ่งมีไข่มุขเฉพาะในต่างประเทศเท่านั้นของไทยเราก็มีเช่นกัน ทั้งนี้เพราะกลุ่มผู้คิดและนำเสนอความรู้ต่าง ๆ นี้มักมีความต่อเนื่องหรือแพร่หลายจนกลายเป็นกลุ่มหรือขบวนการที่เราเรียกได้ว่าเป็น “สำนักคิด” (schools of thought) และความรู้ที่ถูกผลิตถูกนำเสนอออกมาสู่สังคมก็คือ “วาทกรรม” (discourse) หรือความรู้ชุดหนึ่งซึ่งอาจทรงพลังหรือเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางก็ได้ และในความเป็นจริงแล้ว ในแต่ละสังคม ไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพ มีความคิดเห็นอย่างเสรีหรือไม่ก็ตาม ย่อมมีพวกสำนักคิดและผลิตความรู้ทางประวัติศาสตร์ออกมาในหลากหลาย “วาทกรรม” ด้วยกัน

หนังสือเล่มนี้ คือ *คู่มือการสอนอบรมวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย* ก็ถือเป็นวาทกรรมหนึ่งขององค์ความรู้ในวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทย และเจ้าสำนักคิดใหญ่ก็คือกองทัพบกซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำความรู้ในอดีตที่มีคุณค่าอันดีงามและเหมาะสมต่อการนำมาปลูกฝังให้แก่กำลังพล เพื่อได้เรียนรู้เรื่องราวที่ดีในอดีตและสามารถนำมาใช้ปฏิบัติในปัจจุบัน รวมทั้งการรักษา สืบสานสิ่งที่มีคุณค่าอันดีงามนี้ต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ มีอัตลักษณ์ ทั้งในเชิงความคิดและการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน ในการบรรลุภารกิจหลักร่วมกันของการพัฒนาหน่วยงานของตน สังคม และประเทศชาติเพื่อ “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และประชาชน”

อย่างไรก็ดี แม้ว่ากองทัพบกมีจุดหมายเพื่อการนี้เป็นการเฉพาะก็จริง คือการเน้นการอบรมปลูกฝังกำลังพลของหน่วยงาน เพื่อให้มีการยึดมั่นอุดมการณ์ในหลักการเดียวกันอย่างมั่นคง แต่จริง ๆ แล้ว การนำเสนอความรู้ทางประวัติศาสตร์ชาติไทยนี้ ก็ได้มาจากทหรชนะหรือการมองจากมุมของทหารอย่างสุดโต่ง เช่น ในแบบทหารนิยม ชาตินิยมอย่างรุนแรง หากแต่ยังมีความรู้จากผู้รู้ที่นำเสนออย่างสมเหตุสมผล และเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาประกอบเข้าด้วยกัน ดังเช่น แนวทางสันติวิธีซึ่งก็มีอยู่เช่นกันในเชิงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางทหาร เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมีหลายรูปแบบหลากหลายมิติที่กำลังพลควรต้องเข้าใจเข้าถึงแนวทางสันติวิธีมากกว่าเพียงการใช้กำลังและอาวุธเท่านั้น จึงจะช่วยก่อเกิดความสุขและสามารถอยู่ร่วมกันบนความหลากหลาย และการยอมรับความแตกต่าง รู้จักการให้อภัย รวมถึงการเคารพซึ่งกันและกัน ที่สำคัญยิ่งก็คือ การนำเสนอความรู้ทางประวัติศาสตร์ของคู่มือเล่มนี้มีได้เน้นให้ทุกคนต้องเชื่อตามเนื้อหาอย่างตายตัวหรือยึดกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้รับการศึกษาวิจัยมาแล้วในระดับหนึ่ง หากคณะผู้จัดทำได้อาศัยหลักวิชาการ ทั้งหลักคิด วิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งยังได้เปิดกว้างให้กับผู้สนใจทั่วไปหรือกำลังพลที่สนใจ ได้มีโอกาสในการค้นคว้าต่อไปจากงานศึกษาวิจัยใหม่ ๆ รวมถึงหลักฐานขั้นต้นทั้งในและต่างประเทศที่เปิดเผยในปัจจุบันนี้ ดังจะเห็นต่อไปในเนื้อหาของคู่มือนี้ เพราะในแต่ละบทนอกจากมีเนื้อหาหลักที่ต้องการจะสื่อสารแล้ว ยังมีแหล่งข้อมูลอ้างอิง บทความ หนังสืออ่านค้นเพิ่มเติมในรายละเอียดของแต่ละเรื่อง ซึ่งบทความและหนังสือที่แนะนำเหล่านี้เป็นชุดความรู้ใหม่ที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ของการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ทางคณะผู้จัดทำยังได้เพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง ที่ผู้สนใจทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ คงมีโอกาสดค้นคว้าข้อมูลใหม่ต่อไปได้จากเอกสารสำคัญของไทยจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ใน “คลังข้อมูล” ดิจิทัลของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” ซึ่งก็เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพะภริษฐานิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการค้นคว้าและจัดเก็บรวบรวมเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา ปัจจุบันเอกสารในหอจดหมายเหตุ

ต่างประเทศแห่งนี้ มีข้อมูลใหม่จากเอกสารลับ-ไม่ลับ จำนวนมากกว่า ๔ แสนแผ่น มาจาก ๑๐ กว่าประเทศ เปิดให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงและนำไปใช้ได้ทางระบบออนไลน์ (online) (ผู้สนใจสามารถค้นหาเอกสารต่างประเทศของหอจดหมายเหตุต่างประเทศแห่งนี้ ได้ทาง <https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/>)

สำหรับหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” อาจถือเป็นเรื่องใหม่ก็ได้ แต่มีการแนะนำในแวดวงวิชาการและกำลังพลในกองทัพมานานพอ โดยมีการจัดสัมมนาประจำปี การแปลเอกสารสำคัญ และการวิจัยเชิงลึก งานเขียนสร้างสรรค์ที่ต่อยอดจากเอกสารต่างประเทศดังกล่าวตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ เป็นต้นมา จึงมีความหมาย ความสำคัญมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสำหรับผู้สนใจศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ไทยอย่างรอบด้าน เนื่องจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศแห่งนี้มีข้อมูลใหม่ในระดับลับ-ลับที่สุด ตั้งแต่ในช่วงก่อน ระหว่างและภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงปัจจุบันในช่วงต้นของยุคหลังสงครามเย็น ซึ่งข้อมูลใหม่เหล่านี้มีจำนวนมากมายและหลากหลายที่ได้จากการค้นคว้าและเก็บรวบรวมมาจากหอจดหมายเหตุของประเทศต่าง ๆ ตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อเปิดบริการให้นักวิชาการ ผู้สนใจสามารถเข้าถึงและนำไปใช้ต่อไป ทั้งนี้ด้วยพระองค์ทรงเห็นว่า ปัญหาจุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ไทยก็คือมีการใช้หลักฐานเอกสารจากต่างประเทศไม่มากนัก

การศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์โดยทั่วไปนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลักฐานข้อมูลจำนวนมากและรอบด้านเท่าที่จะค้นหาได้ จึงจะช่วยทำให้การผลิตความรู้ในเรื่องรานั้นมีความน่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับกันในเชิงวิชาการ และน่าจะมีพลังในการอธิบายมากกว่า “วาทกรรม” อื่น ๆ ก็ได้ ดังพระราชดำริของทูลกระหม่อมอาจารย์ ซึ่งทรงสอนนักเรียนนายร้อยในวิชาประวัติศาสตร์ไทย เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ความตอนหนึ่งจากหัวข้อ “วัตถุประสงค์และขอบเขตการศึกษา และวิธีการทางประวัติศาสตร์” ความว่า

“การศึกษาเรื่องราวในอดีตจำเป็นต้องพึ่งหลักฐาน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือข้อสนเทศที่จะนำมาใช้ในการศึกษาวิจัย การหาข้อมูลมีได้หลายวิธี อาจใช้การอ่านหลักฐานที่เป็นเอกสารลายลักษณ์ การสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจพื้นที่ร่องรอยที่เกิดเหตุ ตรวจสอบดูสิ่งของเครื่องใช้ ภาพแผนที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหัวข้อที่เราจะศึกษาค้นคว้า การหาข้อมูลหรือหลักฐาน ควรหาหลักฐานให้ได้มากที่สุด และหลากหลาย เพื่อตรวจสอบ ตรวจสอบทานกันและกัน ให้มั่นใจว่าจะจำลองภาพในอดีตได้ใกล้เคียง ข้อผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ (historical fallacy) ประการหนึ่ง คือ การมุ่งค้นคว้าหลักฐานประเภทเดียว มองไปในทางเดียว และละเลยหลักฐานอื่น ๆ ที่มีอยู่ จะทำให้ไม่ได้คำอธิบายที่รอบด้านและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ”

ตามแนวทางการทรงสอนนี้ จะเห็นได้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีหลากหลายชนิดและรูปแบบ แต่อาจแบ่งเป็นสองส่วนใหญ่ คือมีทั้งส่วนที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และทั้งสองส่วนนี้ก็คือ “ข้อมูลดิบ” และถือเป็น “เครื่องมือ” ไปในตัวของการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากการอธิบายเรื่องราวในอดีตนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยหลักฐานเป็นเครื่องยืนยันหรือเป็นพยานรองรับ ในเหตุการณ์นั้น ๆ หลักฐานทุกชิ้นก็ไม่จำเป็นเสมอไปที่จะบอกความจริง ความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ จำเป็นต้องมีการตรวจสอบตามวิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากหลักฐานต่าง ๆ มาประกอบการเขียนการอธิบายเรื่องราวในอดีตที่เกิดขึ้น

หลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยโดยหลัก ๆ แล้วมีสองส่วนใหญ่ คือจากภายในของไทยและอีกส่วนหนึ่งมาจากต่างประเทศ ซึ่งหลักฐานทั้งสองนี้มีความสำคัญพอ ๆ กัน เพราะต่างก็มีบทบาทและอิทธิพลที่มีส่วนในการช่วยให้การอธิบาย การเขียนเรื่องราวในอดีตเป็นไปอย่างสมบูรณ์หรือรอบด้านยิ่งขึ้น หากมีการใช้หลักฐานทั้งสองส่วนนี้ตรวจสอบซึ่งกันและกัน ซึ่งเรื่องนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเรื่องราวของไทยในอดีตที่ผ่านมาแม้จะยาวไกลจากปัจจุบันอย่างมากก็ตาม แต่มักได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ หรือมีชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อและมีรายงานเกี่ยวกับเหตุการณ์ในไทยเสมอมา เอกสารต่างประเทศเหล่านี้จึงทรงคุณค่าต่อประวัติศาสตร์ไทยอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ไทยจำนวนมาก ไม่ว่าจะในรูปของการเขียนเรื่องราวในอดีตในเชิงวิชาการ เชิงสารคดีนั้น นักวิชาการและนักเขียนของไทยส่วนมาก กลับมักอาศัยเพียงหลักฐานสำคัญที่มีอยู่ภายในประเทศไทยเป็นหลัก ทั้งนี้อาจเนื่องจากสังคมไทยยังคงขาดแคลนหลักฐานสำคัญจากต่างประเทศ ทั้งจากชาติมหาอำนาจทางตะวันตก สหรัฐอเมริกา และยุโรป และเพื่อนบ้านในเอเชีย เช่น เกาหลี จีน ญี่ปุ่น และอินเดีย รวมถึงกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนเช่นกัน ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะการไปค้นคว้าและอ่านเอกสารจากต่างประเทศนั้นมีต้นทุนสูงและด้วยข้อจำกัดทางด้านภาษา จึงทำให้นักวิชาการ นักศึกษา รวมทั้งประชาชนผู้สนใจทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงได้ ไม่มีโอกาสได้ใช้แหล่งข้อมูลจากต่างประเทศอย่างเท่าที่ควรนัก และทำให้เราจำเป็นต้องพึ่งพาหลักฐานชั้นรองจากบรรดานักวิชาการต่างประเทศ โดยเฉพาะในโลกตะวันตก เช่น งานเขียนภาษาอังกฤษ เป็นสิ่งทดแทนเพื่อทดแทนส่วนสำคัญที่ขาดหายไปนี้ พระองค์จึงทรงริเริ่มและดำเนินการ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” และผลเชิงรูปธรรมที่ได้จะพบเห็นว่า ข้อเด่นและผลผลิตสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินการของหอจดหมายเหตุแห่งนี้ ในช่วงมากกว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา คือ การรวบรวม จัดเก็บและเผยแพร่เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศจากทั่วโลก ซึ่งปัจจุบันมีเอกสารใน “คลังข้อมูล” ดิจิทัล (digital collections) ใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” ที่เก็บมาจากมากกว่า ๑๒-๑๓ ประเทศแล้ว และมีเอกสารสำคัญที่เป็นข้อมูลชุดใหม่ ข้อมูลเด่น ๆ สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ สมัยสงครามเย็น และต่อเนื่องมาในช่วงต้นของยุคหลังสงครามเย็น จำนวนมากกว่า ๔ แสนแผ่น

ในจำนวนเอกสารข้อมูลมากกว่า ๔ แสนแผ่นนี้ แม้ว่าส่วนใหญ่หนักไปทางเอกสารลับของโลกตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมนี ออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร แต่เอกสารสำคัญจากเพื่อนบ้านทางเอเชียก็เริ่มมีมากขึ้นจากเกาหลีใต้ กัมพูชา จีน ญี่ปุ่น เวียดนาม ไต้หวัน และอินเดีย ซึ่งเอกสารสำคัญจากทั้งโลกตะวันตกและเอเชียนี้มีข้อมูลเด่น ๆ ที่ถือเป็นข้อมูลใหม่ในการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ไทยที่น่าสนใจในหลายเหตุการณ์ด้วยกัน ตั้งแต่ช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ลัทธิชาตินิยมในช่วงของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม การเรียกร้องดินแดนและสงครามไทย-อินโดจีน-ฝรั่งเศส บทบาทและอิทธิพลของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขบวนการเสรีไทย และต่อเนื่องมาในสมัยสงครามเย็น เช่น ความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต/รัสเซีย กับจีนสมัยใหม่ ไทยกับสงครามเกาหลี การก่อตั้งสมาคมอาเซียน สงครามลาว-เวียดนาม และในช่วงรอยต่อกับสมัยยุคหลังสงครามเย็น เช่น ไทยกับกลุ่มอินโดจีนในสมัยประชาคมอาเซียน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ข้อมูลใหม่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒

คุณค่าของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” แห่งนี้ จึงถือเป็นต้นแบบของ “คลังข้อมูล” ดิจิทัลจากเอกสารต่างประเทศ ด้วยเพราะเป็นโครงการที่พระองค์ทรงริเริ่มและดำเนินการมาอย่างโดดเด่นและเป็นครั้งแรกในแวดวงวิชาการ ทั้งด้านการรวบรวมและจัดเก็บตัวเอกสารต่างประเทศ และด้านการนำเอกสารดังกล่าวออกไปเผยแพร่สู่ผู้คนในวงกว้าง เพื่อการใช้ประโยชน์หรือการประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น การเรียนการสอน การวิจัยในเชิงลึก การเขียนงานสร้างสรรค์ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ การจัดงานสัมมนาทางวิชาการ และการเปิดให้บริการความรู้และเผยแพร่เอกสารจากต่างประเทศแก่นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลดังกล่าวทาง on-site และระบบห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์อย่างทั่วถึง ถึงอยู่บ้านก็ค้นหาอ่านได้สะดวก ซึ่งการดำเนินการตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระองค์นี้ ถือเป็นเรื่องพื้นฐานที่น่าสนใจยิ่งของประชาคมในแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ การศึกษาและการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน เพื่อการสร้างอนาคตบนฐานขององค์ความรู้ที่มีเหตุมีผลจากหลักฐานข้อเท็จจริงให้มั่นคงสืบต่อไป เหตุผลสำคัญที่กล่าวได้เช่นนี้ ก็เพราะการทรงริเริ่มโครงการด้านการให้บริการทางวิชาการต่าง ๆ นั้น ถือเป็นการวางรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางวิชาการ ทางการศึกษาวิจัยต่อไปให้กับอาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปสามารถนำองค์ความรู้ทั้งจากหลักวิชาการ งานวิจัยเดิมและข้อมูลที่พบมาในชุดใหม่ ๆ จากเอกสารสำคัญจากต่างประเทศดังกล่าวไปพัฒนาต่อไป โดยทรงมุ่งหวังไว้ว่า “เราหวังว่าจะร่วมคิด ร่วมวิจารณ์เพื่อให้ความรู้วิชาการงอกเงยขึ้นมาอีก” ดังใจความตอนหนึ่งที่พระองค์ทรงกล่าวไว้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ ความว่า

“...ข้าพเจ้าตั้งใจที่มีนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ เริ่มมาใช้เอกสารที่เราไปรวบรวมมาตั้งแต่เมื่อ ๒๐ ปีมาแล้ว และจะพยายามรวบรวมมาเพิ่มเติมอีก ในครั้งนี้ได้จัดการประชุมวิชาการเรื่อง เอกสารจดหมายเหตุเป็นครั้งแรก นอกจากความร่วมมือร่วมใจในกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าแล้ว ยังได้รับความสนับสนุนจากอาจารย์ นักศึกษา และผู้รู้ภายนอกอีกหลายท่านที่ช่วยส่งบทความ และมาร่วมประชุมทั้งเป็นผู้พูด และผู้ฟัง ซึ่งเราหวังว่าจะร่วมคิด ร่วมวิจารณ์เพื่อให้ความรู้วิชาการงอกเงยขึ้นมาอีก...”

จึงเชื่อว่าหากผู้ใช้ ผู้อ่าน ผู้รับการอบรมจากคู่มือนี้ มีเวลาได้ค้นอ่านหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่เพิ่มเติมใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” แล้ว ย่อมจะช่วยให้เกิดการพัฒนาความรู้วิชาการงอกเงยขึ้นมาอีกต่อไป ตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระองค์ แม้ว่าการอธิบายเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ของ “วาทกรรม” ต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับทรรศนะก็จริง แต่การมีหลักฐานที่หนักแน่น ย่อมถือเป็นสิ่งดีทำให้การอธิบายนั้นมีพลัง ดังเช่นพระราชดำริของทูลกระหม่อมอาจารย์ ทรงนิพนธ์ไว้ความตอนหนึ่งจากหนังสือ *เรื่องเล่าจากทวารวิชาการอาวุโส : การค้นคว้าและอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างคน สร้างชาติ และสร้างทหารอาชีพ* (๒๕๖๔) ความว่า “การเขียนบทความหรือหนังสือวิชาการมีเรื่องของความคิดเห็นที่แต่ละคนมีความคิดของตนอาจไม่เหมือนผู้อื่น แต่ในแง่ข้อมูลน่าจะมีข้อมูลที่เที่ยงตรงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้”

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๒๘	๑๒๙	๒๘๕	๒๘๖	๒๘๗
-----	-----	-----	-----	-----

๑.๔	หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงก่อนสมัยใหม่
-----	--

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในห้วงเวลานั้น ๆ ได้แก่ หลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร เช่น จารึก พงศาวดาร ตำนาน นับเป็นหลักฐานที่ศึกษากันอย่างแพร่หลายมากที่สุด และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ไทยจึงควรมีความเข้าใจหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรประเภทต่าง ๆ ในที่นี้จะอธิบายถึง ความสำคัญของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย ประเภทจารึก ตำนาน พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ เอกสารการปกครอง ทั้งในด้านของเนื้อหาและคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ดังนี้

จารึก เป็นหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย เนื่องจากบันทึกเรื่องราวไว้บนวัสดุที่มีความคงทน เช่น แผ่นศิลา โลหะ จึงนับเป็นหลักฐานชั้นต้น เพราะอยู่ในสภาพหลักฐานดั้งเดิม โดยตลอด จารึกเก่าที่สุดที่ค้นพบคือจารึกที่ใช้ตัวอักษรปัลลวะ สถานที่ค้นพบจารึกเก่าแก่อยู่ในบริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรโบราณ เช่น อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรศรีวิชัย เป็นต้น จารึกที่พบในประเทศไทย ประกอบด้วยจารึกทางศาสนาซึ่งมีจำนวนมากที่สุด เช่น จารึกเย อัมมา บนแผ่นอิฐและพระพุทธรูป จารึกเกี่ยวกับบุคคลเพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณหรือบันทึกพระราชกรณียกิจ เช่น จารึกวัดศรีชุม เกี่ยวกับประวัติของมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี จารึกที่เป็นคำสวดปฎิญาณ เช่น ศิลาจารึกอักษรแบบสุโขทัย จารึกประกาศ

ของทางราชการ ที่มีวัตถุประสงค์แจ้งข้อความให้ทราบและให้ประชาชนถือปฏิบัติตาม เช่น ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร มีบทลงโทษผู้กระทำความผิดฐานลักขโมยทรัพย์สิน บังคับใช้ในอาณาจักรสุโขทัย เป็นต้น เนื้อหาของจารึกทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงกิจกรรมที่สำคัญของผู้คนในอดีต ปรากฏชื่อสถานที่ วันเดือนปี ที่ชัดเจน

ตำนาน หมายถึง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีที่มาจากเรื่องเล่าสืบทอดกันมา และได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง เรื่องราวของตำนานจะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของพระราชวงศ์ บ้านเมืองประชาชน และสังคมในอดีต ด้วยเหตุที่ตำนานเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟัง จึงรวมเอานิทานพื้นบ้าน อธิปทานิหารีย์ เหตุการณ์อัศจรรย์เข้าไว้ด้วย สะท้อนถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของผู้คนในยุคหนึ่ง ๆ ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างตำนานที่สำคัญ เช่น ตำนานมูลศาสนา บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสมัยล้านนา แต่งโดยพระพุทธกัมและพระพุทธญาณ ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๙๙-๒๐๕๓ ในช่วงรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช ตำนานจามเทวีวงศ์ บันทึกเรื่องราวการกำเนิดเมืองลำพูน ลำปาง และเขลางค์นคร ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๙ ตำนานสิงหนวัติกุมาร บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการก่อตั้งอาณาจักรโยนกเชียงแสน ปัจจุบันคืออำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

พระราชพงศาวดาร เป็นบันทึกเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ พระราชกรณียกิจ พระราชสำนัก อันเป็นเรื่องราวในขอบเขตศูนย์กลางแห่งอำนาจโดยเรียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามกาลเวลา วิธีการเขียนประวัติศาสตร์ในรูปแบบพระราชพงศาวดารเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และสืบทอดต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในด้านเนื้อหาจะแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในสถานะสมมติเทพในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น พระราชพงศาวดารสำคัญที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ นอกจากนี้ยังมีฉบับอื่น ๆ ซึ่งชำระในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือ พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ ฉบับจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ฉบับบริดิขมิวเชียม และฉบับพระราชหัตถเลขา

จดหมายเหตุ เป็นบันทึกร่วมสมัยที่จดเรื่องราวในเวลานี้ใกล้เคียงกับที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้น โดยทั่วไปแล้วจะเป็นการบันทึกเพียงเหตุการณ์เดียวหรือเหตุการณ์ที่มีระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น บันทึกซึ่งถือว่าเป็นจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์มีหลายประเภท ประกอบด้วย จดหมายเหตุของหลวงที่บันทึกเหตุการณ์ของฝ่ายปกครอง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการเก็บรวบรวมในหอศาสตราคม เช่น จดหมายเหตุพระราชพิธีโสกันต์ เจ้านาย จดหมายเหตุสมโภชช้างเผือก เป็นต้น จดหมายเหตุโหร หรือปุมโหร เป็นบันทึกเหตุการณ์เฉพาะที่โหรเห็นว่ามีมีความสำคัญ โดยเรียงตามลำดับ วัน เวลา และจดหมายเหตุชาวต่างชาติ ที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยของชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทยในสมัยต่าง ๆ นับตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เช่น จดหมายเหตุวันวลิต จดหมายเหตุลาอูแบร์ จดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ เป็นต้น

เอกสารการปกครอง คือ เอกสารการติดต่อของหน่วยราชการต่าง ๆ มีตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) เป็นต้นมา สำหรับประวัติศาสตร์ไทยช่วงก่อนสมัยใหม่ มีหลักฐานเอกสารการปกครองที่สำคัญคือ เอกสารประเภทใบบอก หมายถึง หนังสือรายงานจากหัวเมืองต่าง ๆ หรือรายงานตรวจราชการที่ส่งกลับไปยังส่วนกลาง เพื่อกราบบังคมทูลเรื่องการปฏิบัติราชการในหัวเมืองต่อพระมหากษัตริย์ทั้งเรื่องการส่งส่วย การทำนา การปราบปรามโจรผู้ร้าย สารตรา ได้แก่ หนังสือสั่งการของเสนาบดีไปถึงเจ้าเมืองกรมการเมืองในราชการต่าง ๆ ส่วนสุภอักษร คือ หนังสือสั่งการของเสนาบดีไปยังเจ้าประเทศราชหรือหนังสือจากเจ้าประเทศราชมายังเสนาบดี มีเนื้อหาสั่งการในเรื่องต่าง ๆ เช่น การพระราชทานแต่งตั้ง เลื่อน ถอดยศ ศักดินา เจ้าเมือง การสั่งการให้จัดเก็บภาษีส่วยสิ่งของ เงิน หรือ การเกณฑ์แรงงาน เป็นต้น

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๑๑	๒๓๕	๒๔๙
-----	-----	-----

๑.๕	ข้อที่ควรตระหนักในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙
-----	--

ประวัติศาสตร์ไทยยุคเริ่มแรกประกอบด้วยเรื่องราวของผู้คนในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความสัมพันธ์กัน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตกันในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม การศึกษาอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การพบหลักฐาน และการตีความใหม่ ๆ อันมีผลให้องค์ความรู้อาจมีการปรับเปลี่ยนและชัดเจนยิ่งขึ้น ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยยุคเริ่มแรกมีข้อที่ควรตระหนักคือ

๑. วิธีการทางประวัติศาสตร์ การศึกษาเรื่องราวในอดีตของดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย (ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙) ซึ่งได้ใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบตะวันตก ได้เริ่มต้นขึ้นในช่วงต่อระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ เนื่องจากความจำกัดของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในเวลานั้น มีผลให้องค์ความรู้ ทฤษฎี แนวความคิด หรือเนื้อหา ซึ่งได้รับการยอมรับในช่วงเวลาดังกล่าว อาจได้รับความน่าเชื่อถือน้อยลงในยุคปัจจุบัน เมื่อมีการสำรวจ ค้นพบ วิเคราะห์ ตีความ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ใหม่ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการศึกษา **เรื่องถิ่นกำเนิดของคนไทย**

ในช่วงต่อระหว่างครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ - ครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ ๒๖ (รัชกาลที่ ๖-๙) กระแสชาตินิยมและอิทธิพลนักคิดตะวันตก มีผลให้เกิดการอธิบายทฤษฎีเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทยในหลาย

แนวทาง ทฤษฎีที่จัดจำกันมากและเป็นทฤษฎีที่ปรากฏในแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อสร้างกระแสความรักชาติ ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑-๒ ต่อเนื่องถึงยุคสงครามเย็น) กล่าวว่า คนไทยมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่เทือกเขาอัลไต (บริเวณชายแดนระหว่างประเทศรัสเซีย จีน มองโกเลียและคาซัคสถาน) ต่อมาถูกขับไล่ต้องอพยพลอยร่นลงมาทางใต้ ระลอกแล้วระลอกเล่า เป็นระยะทางหลายหมื่นกิโลเมตร จนกระทั่งในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จึงมาตั้งถิ่นฐาน ณ ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน มีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรก

ต่อมาในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ การตื่นตัวทางวิชาการมีผลให้เกิดการศึกษา วิพากษ์ ความน่าเชื่อถือของทฤษฎีถิ่นกำเนิดของคนไทยที่ภูเขาอัลไต ในที่สุดนักวิชาการจึงลงความเห็น ว่า ทฤษฎีดังกล่าวไม่น่าเป็นไปได้ โดยให้เหตุผลว่า มากกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว บรรพบุรุษของ “คนไทย” ในปัจจุบัน น่าจะสืบเชื้อสายมาจากผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์กัน ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน ในอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาล ครอบคลุมดินแดนภาคใต้ของประเทศจีน กลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน แม่น้ำดำดินแดนทางเหนือของเวียดนาม ลาว และพม่า ทางตะวันออกของอินเดีย ตลอดจนดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย

๒. โลกที่ไม่มีเส้นพรมแดนที่แน่นอน ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของผู้คนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนเจ้าอาณานิคมตะวันตกเข้ามายึดครองดินแดนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓) นั้น บ้านเมืองในดินแดนแถบนี้ยังไม่มีเส้นพรมแดนดังเช่นปัจจุบัน ผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ถูกแบ่งแยกอย่างชัดเจนโดยเขตแดนรัฐชาติสมัยใหม่ ผู้คนจึงมีความสัมพันธ์กันและมีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน

๓. การตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลายเผ่าพันธุ์และการสร้างบ้านแปงเมือง ผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ต่างตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน กระจัดกระจาย ทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย เกิดเป็นบ้านเล็ก เมืองน้อย บนเส้นทางการค้า และเติบโตเป็นแคว้นขนาดใหญ่ บางแคว้นยังมีคนตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องมาถึงทุกวันนี้ บางแคว้นก็ล่มสลายไป

๔. ลักษณะความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม (หรือวิถีชีวิตในทุกด้าน) ผู้คนและบ้านเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสัมพันธ์กันทั้งระดับภูมิภาค และดินแดนโพ้นทะเล ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การสมรส การทำสงคราม การค้าขาย การเผยแผ่ศาสนาและศิลปวิทยาการ ฯลฯ ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวนำไปสู่การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตในทุกด้าน ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวิทยาการ ปรัชญาศาสนา ฯลฯ

๕. รูปแบบความสัมพันธ์ของบ้านเมือง ในยุคเริ่มแรกของประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ของบ้านเมืองมีลักษณะเป็นการรวมตัวอย่างหลวม ๆ เป็น “เครือข่ายทางวัฒนธรรมและการเมือง” (วิถีชีวิตในทุกด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม) : แคว้นแคว้นเครือข่ายในมิติต่าง ๆ ซึ่งนักวิชาการอาจเรียกชื่อต่างกันไป เช่น รัฐเจ้าฟ้า มณฑล (mandala) อาณาจักร

๖. การกำหนดยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ การกำหนด “ยุค” ทางประวัติศาสตร์ไทยในช่วงเวลานี้ เกิดจากการตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นเครื่องแสดงว่า “ร่วมสมัยกัน” หลักฐานดังกล่าว เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ การวางผังเมือง การสร้างคูน้ำ คันดิน จารึก (ภาษาที่มีความสำคัญมากเพราะแสดงความเป็นหมู่เหล่า) บันทึกนักเดินทางชาวจีน อินเดีย กรีก โรมัน ตำนาน ปรัมปราคติ พงศาวดาร ฯลฯ

๗. แผ่นดินระหว่างสองมหาสมุทรและอารยธรรม ดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทยมีความสำคัญคือเป็นดินแดนอุดมสมบูรณ์ดึงดูดให้ประชากรหลายเผ่าพันธุ์เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐาน ก่อให้เกิดพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของผู้คนและวัฒนธรรม ในลักษณะที่มีการผสมผสานกันด้านเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม บ้านเมืองเหล่านี้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เป็นบ้าน เมือง แคว้น อาณาจักร ประเทศ และมีการสร้างวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองขึ้น ซึ่งสืบเนื่องมาเป็น “วัฒนธรรมไทย” นอกจากนั้น การที่ประเทศไทยมีทำเลที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิก กึ่งกลางอารยธรรมโบราณ-อินเดียทางตะวันตก และจีนทางตะวันออก อยู่บนเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างประเทศทั้งทางบกและทางทะเล มีผลทำให้เป็นชุมทางการค้าระหว่างโลกทางซีกตะวันตก คือ อินเดีย ตะวันออกกลาง อาณาจักรโรมันตะวันออก และโลกทางซีกตะวันออก คือ จีน และญี่ปุ่น

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๘	๑๑๐	๒๕๖	๒๙๒	๓๑๕	๓๔๗
----	-----	-----	-----	-----	-----

๑.๖	ข้อพิจารณาเกี่ยวกับเนื้อหาการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน
-----	--

ปัจจุบันมีประเด็นที่ควรอภิปรายเกี่ยวกับการนำความรู้ประวัติศาสตร์ไปใช้ในการสอนและอบรม ดังนี้

๑. แนวคิดชาตินิยมในแบบเรียนทางประวัติศาสตร์ของไทย โดยเฉพาะฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยความมุ่งหมายสำคัญในการปลุกจิตสำนึกเพื่อความรักชาติ เนื้อหาจึงมักกล่าวถึงการต่อสู้ที่รุนแรงผ่านระบบชาตินิยมแบบทางการ (official nationalism) เนื้อหาแบบชาตินิยมในแบบเรียนได้สร้างปมปัญหาทางประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเพื่อนบ้าน และได้มีการผลิตและถ่ายทอดซ้ำจนสามารถยึดพื้นที่ในการรับรู้ประวัติศาสตร์มากกว่าช่องทางอื่น ๆ การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ชาติไทยมีลักษณะเป็นแหล่งบ่มเพาะอุดมการณ์ลัทธิชาตินิยมมากกว่า “ศาสตร์” เพื่อสร้างปัญญาในการทำ

ความเข้าใจอดีตและปัจจุบัน จึงมีประวัติศาสตร์บาดแผล (wounded history) ซึ่งเป็นเรื่องที่อ่อนไหวและละเอียดอ่อนอยู่มาก

ปัจจุบันวิชาประวัติศาสตร์ เป็นรายวิชาบังคับในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ จนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เป็นระยะเวลา ๑๒ ปี การกล่อมเกลาสำนึกทางประวัติศาสตร์ได้กระทำผ่านระบบการสอนในโรงเรียน อีกทั้งแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการนั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อการปลูกฝังและสร้างพื้นที่แห่งความทรงจำในอดีตชุดแรกของคนไทย ซึ่งผ่านกระบวนการขัดเกลาทางตรงแก่เยาวชนอย่างต่อเนื่องนานนับทศวรรษ

การขัดเกลาทางสังคมตั้งแต่วัยเด็กนับเป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญในการปลูกฝังอุดมการณ์ทัศนคติมากที่สุด โรงเรียนและสถาบันการศึกษาล้วนมีบทบาทสำคัญในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดทางประวัติศาสตร์ (war of position) ดังนั้น การนำประวัติศาสตร์ชาตินิยมไปใช้ในการปลุกกระตุ้นความรักชาติควรต้องระมัดระวังถึงการกระทบกระทั่งและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย

การแสดงออกในความรักชาติไม่จำเป็นจะต้องกระทำด้วยความรุนแรงเสมอไป แต่ความรักชาตินั้นอาจปลูกฝังได้จากความมีระเบียบวินัยภายในชาติ การมีความซื่อสัตย์สุจริต การใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของชาติโดยไม่จำเป็นต้องไปโจมตีหรือดูถูกเหยียดหยามเพื่อนบ้าน แม้ปัจจุบันในสังคมไทยได้ตื่นตัวกับข่าวการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่มักจะปรากฏตามสื่อต่าง ๆ มีการเตรียมความพร้อมในด้านการเรียนภาษาอังกฤษและภาษาเพื่อนบ้านในอาเซียน ตามโรงเรียนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ก็มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับอาเซียน มีการเพิ่มวิชาอาเซียนศึกษาขึ้นมาในหลักสูตร เรื่องราวในแบบเรียนอาเซียนศึกษาส่วนมากเป็นเรื่องพื้นฐานทั่วไป เช่น ธงชาติ สัญลักษณ์ ตราแผ่นดิน เงินตรา แผนที่ สถานที่สำคัญของแต่ละชาติ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของอาเซียนโดยย่อในภาพรวม อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าแปลกใจว่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเพื่อนบ้านมีอยู่น้อยมาก อีกทั้งไม่ได้ช่วยให้เราเข้าใจสังคมวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านได้ดีขึ้นเลยหลังจากเมื่อศึกษาบทเรียนที่ได้รับทั้งหมดแล้ว เนื้อหาส่วนใหญ่ยังคงใกล้เคียงกับใช้ประโยชน์จริงได้น้อย โดยเฉพาะปัญหาในเชิงประวัติศาสตร์ระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านก็ไม่ได้ถูกปลูกฝังหรือคลี่คลายในการปรับเสริมสร้างทัศนคติในเชิงบวกหรือเปิดมุมมองใหม่ ๆ แบบเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเองก็ยังคงวนเวียนมีเนื้อหาสาระแบบเดิม ๆ

๒. รัฐในอดีตไม่ได้มีความเป็นตัวแทนคนไทยทั้งหมด ในการเรียนประวัติศาสตร์ต้องเข้าใจเรื่องความเป็นมาของแว่นแคว้นในดินแดนประเทศไทยว่าไม่ได้มีพัฒนาการเป็นเส้นตรงจากสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ รูปแบบของรัฐจารีตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และแว่นแคว้นโบราณที่อยู่ในดินแดนประเทศไทย ไม่ได้มีเพียงแต่อาณาจักร ๔ แห่งในข้างต้นเท่านั้น หากแต่ยังมีรัฐโบราณอีกจำนวนมาก เช่น ล้านนา พะเยา ละโว้ สุพรรณภูมิ นครศรีธรรมราช ศรีวิชัย ลังกาสูกะ (ปัตตานี) ในสมัยนั้นยังไม่ได้มี “ประเทศไทย” มีแต่แว่นแคว้นและบ้านเมืองที่รวมตัวกันเป็นรัฐ แต่ไม่ได้มีรัฐใดที่เป็นตัวแทนของความเป็นไทยทั้งหมดได้อย่าง

ครบถ้วน รัฐสยามส่วนกลางมีอำนาจเหนือดินแดนในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนและตอนล่างเป็นหลัก สยามเพิ่งเกิดระบบรัฐชาติสมัยใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

๓. อาณาเขตของระบบรัฐจารีตไม่มีขอบเขตที่แน่นอนทางดินแดน แตกต่างกับรัฐชาติสมัยใหม่ รัฐในภูมิภาคเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากการแพร่กระจายของอารยธรรมอินเดีย (Indianization) แวนแคว้นเหล่านี้มีโครงสร้างการปกครองแบบหลวม ๆ (loose structure state) ซึ่งยังไม่มีอาณาเขตและพรมแดนที่แน่นอนเด่นชัด ขอบข่ายของอำนาจรัฐมีลักษณะเป็นปริณทลแห่งอำนาจ (mandala) ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัยขึ้นอยู่กับสภาพทางอำนาจและบุญบารมีของผู้นำรัฐสยามในเวลานั้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับแสงเทียนที่ส่องสว่างมากในบริเวณศูนย์กลางของอำนาจ และค่อย ๆ จางหายไปเมื่อไกลออกไป เขตแดนย่อมเต็มไปด้วยรอยปรุไม่ชัดเจนและอำนาจอธิปไตยทั้งหลายจะค่อย ๆ จางลง จนกลืนหายเข้าสู่กันและกันจนแยกไม่ออก มีลักษณะคล้ายกับวงกลมหลาย ๆ วงทับซ้อนกัน

๔. พรมแดนที่แบ่งอาณาเขตสมัยก่อนคือพรมแดนทางวัฒนธรรม อาณาจักรก่อนสมัยใหม่ในภูมิภาคนี้ไม่เคยมีเส้นแบ่งเขตแดนที่ชัดเจนโดยรอบแบบพรมแดนในปัจจุบัน สาเหตุไม่ได้มาจากปัญหาทางเทคนิค เช่น ขาดแคลนอุปกรณ์ ผู้มีความรู้ หรือปัญหาความยาก แต่อาจจะมาจากไม่มีความคิดเรื่องเส้นแบ่งเขตแดนอยู่ในความรับรู้ อำนาจทางการเมืองไม่แน่นอน เขตแดนปราศจากเส้นพรมแดนทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอนกำหนดชัดเจนลงไป การกำหนดเส้นเขตแดนก่อนการเข้ามาของมหาอำนาจตะวันตกขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและความคุ้นเคย ได้แก่ ภาษา เสื้อผ้า ศาสนา และความเป็นเครือญาติ เสื้อผ้าเป็นสัญลักษณ์ความเป็นกลุ่มก้อนของเชื้อชาติ ส่วนสัญลักษณ์ที่ใช้กำหนดเขตแดนมักเป็นสัญลักษณ์ทางธรรมชาติ (natural landmark) เช่น ภูเขา ต้นไม้ ลำน้ำ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัด กำแพง ฯลฯ

๕. แผนที่ส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงศูนย์กลางจักรวาลและชนชั้นระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองเป็นหลัก อย่างไรก็ตามก็ยังมีแผนที่บางส่วนที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงเส้นทาง เช่น เส้นทางเดินทาง เส้นทางการค้า มีลักษณะเป็นแนวตั้งในการอธิบายรูปแบบจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ ไม่ใช่แผนที่ในแนวราบเพื่อใช้อธิบายเขตแดนหรือพรมแดนทางภูมิศาสตร์ในรูปแบบแผนที่รัฐกิจ เป็นคนละชุดความคิดกับแบบใหม่ในระบบสุริยจักรวาล แผนที่ในการรับรู้ในระบบจารีตไม่จำเป็นต้องมีตัวตนอยู่จริง ต่างกับมโนทัศน์ของแผนที่สมัยใหม่ซึ่งมีต้นแบบมาจากตะวันตก

๖. รัฐเล็กบางรัฐอาจอยู่ใต้อำนาจรัฐใหญ่สองรัฐในเวลาเดียวกัน เรียกว่าสองฝั่งฟ้าหรือบางครั้งอาจจะเป็นสามฝั่งฟ้า ธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งแสดงว่ารัฐเล็กโดยอยู่ใต้อำนาจรัฐใหญ่คือ การส่งเครื่องบรรณาการและการส่งไพร่พลเข้าช่วยเหลือในยามเกิดศึกสงคราม

ในประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมมักพบความเข้าใจผิดว่า เมืองขึ้น หรือประเทศราชหนึ่งเป็นเมืองขึ้นของสยามเท่านั้น แท้ที่จริง ขอบข่ายอำนาจของสยาม พม่า เวียดนามซ้อนทับกัน เพราะต่างมีประเทศราชร่วมกันได้ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในอดีต เช่น สยามและเวียดนามมีอำนาจเหนือลาวและกัมพูชา

ในบางช่วงเวลา อำนาจซ้อนทับแบบนี้ในอดีตไม่ใช่ปัญหาที่ทำให้ต้องรบราฆ่ากันเสมอไป แต่อาจมีการแบ่งปัน เพราะทุกรัฐสมัยเก่า ขอแค่ประเทศราชยอมสวามิภักดิ์และส่งบรรณาการมาเสมอเป็นอันใช้ได้

๗. การขยายอำนาจทางการเมืองมาจากแนวคิดเรื่องจักรพรรดิราช ผู้นำรัฐจารีตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างพยายามแสวงหา แข่งขัน ในการขยายอิทธิพลอำนาจทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อสั่งสมบารมีภายใต้แนวคิด “จักรพรรดิราช” หรือ “การเป็นราชาเหนือราชา” เพราะพระราชานั้นหมายถึงกษัตริย์ที่เป็นใหญ่มีขอบเขตแห่งอำนาจเพียงรัฐหรือแคว้นเดียว แต่พระเจ้าจักรพรรดิคือพระราชานั้นเป็นใหญ่เหนือทุกเมือง การแสดงแสนยานุภาพแห่งองค์พระราชาคือการปะทะกันระหว่างปริมณฑลแห่งอำนาจเพื่อช่วงชิงความเป็นศูนย์กลางระหว่างกันในภูมิภาค รวมถึงการสั่งสมกำลังคนและอำนาจเพื่อความมั่นคงของรัฐเป็นหลัก

คติความเชื่อในพระพุทธศาสนาเชื่อว่าจักรพรรดิราชทรงเป็นผู้มีอำนาจ แต่ไม่ใช่กำลัง ซึ่งดูเหมือนจะขัดแย้งกับความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้ชนชั้นนำในหมู่นักจารีตนำคติเรื่องจักรพรรดิราชในการใช้กำลังอำนาจมาปรับใช้กับการขยายอาณาจักรเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา ในกรณีที่มิอำนาจไม่มากพออาจจะใช้การเป็นจักรพรรดิราชในทางธรรมซึ่งมีบุญบารมีทางธรรมสูงส่งกว่ากษัตริย์องค์อื่นในละแวกเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเหตุการณ์และความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ตามมา ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมสงครามการแย่งชิงเจ้าฐานะปริมณฑลแห่งอำนาจ เช่น สงครามช้างเผือกระหว่างพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าบุเรงนอง การแข่งขันบารมีในการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๘. ปัจจัยทางเศรษฐกิจคือการกวาดต้อนผู้คนทรัพย์สินเพื่อใช้เป็นฐานในการผลิตด้านกลกิรรมและแรงงาน อีกทั้งยังมีความมุ่งหมายเพื่อกำจัดการค้าหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้านสังคมคือความต้องการได้รับการยอมรับสถานภาพเป็นพระราชชาติที่ประพุดิธรรม มีบุญและบารมีเหนือพระราชชาติอื่นทั้งปวงในภูมิภาคเดียวกัน

๙. คติจักรพรรดิราชได้เสื่อมถอยลดบทบาทความสำคัญไปเมื่อรัฐแบบจารีต (traditional state) ถูกแทนที่ด้วยรัฐประชาชาติ (nation-state) ซึ่งเป็นระบบรัฐรูปแบบใหม่ที่ตะวันตกสร้างขึ้นมาแทนที่รัฐรูปแบบเดิม ด้วยการกำหนดเส้นพรมแดนให้รัฐมีอาณาเขตที่แน่นอน แตกต่างจากรัฐจารีตซึ่งมีขอบเขตแห่งอำนาจตามระบบปริมณฑลทางอำนาจ การเข้ามาจากภายนอกของอังกฤษจากการทำสงครามกับพม่าได้ปิดฉากการแข่งอำนาจเชิงบารมีระหว่างไทยกับพม่าลงอย่างสิ้นเชิง เพราะผลจากสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าเกิดแนวคิดใหม่ อังกฤษไม่ได้เรียกร้องเอาสิ่งที่แสดงบารมีของกษัตริย์ในระบบจักรพรรดิราช เช่น ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง การส่งส่วย การบริพัตรยจับเชลย แต่เปลี่ยนเป็นการยึดดินแดนภายใต้สิทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งต้องการดินแดนเพื่อประกอบยุทธวิทยาการสำหรับสร้างความมั่งคั่งและมั่นคง รวมถึงเพื่อเป็นการขยายเกียรติภูมิของรัชชาติตะวันตกภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม

๑๐. สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการสร้างวาทกรรมและจินตภาพเรื่องชาติไทยให้เกินเลยออกไปนอกเขตของราชอาณาจักรไทย เพื่อปลุกกระตุ้นความรักชาติและเรียกร้องดินแดนที่คืนจากชาติมหาอำนาจ การสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์ที่แสดงอาณาเขตของไทยที่แน่นอนในแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยในแต่ละยุคสมัย อาจไม่ถูกต้องตรงความเป็นจริงเสมอไป และอาจเป็นเพียงจินตกรรมของผู้ประดิษฐ์แผนที่ขึ้นเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ให้เป็นรูปธรรม ตามแนวคิด “ประวัติศาสตร์ชาตินิยม” ที่เน้นความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ของชาติไทย กว่าความเป็นจริงในอดีต นอกจากนั้น ยังมีการสร้างวาทกรรมการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง รวมถึงการสร้างให้พม่าเป็นศัตรูร่วมของชาติ แล้วผ่านกระบวนการถ่ายทอดและผลิตซ้ำผ่านทางแบบเรียน หนังสือพิมพ์ วิทยุ ละคร รวมถึงการสร้างอนุสาวรีย์ หรือสถาปัตยกรรมแห่งชาติ

๑๑. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (local history) ยังขาดพื้นที่ในการอธิบาย ถูกหลงลืม ละเลย และกดทับ ในการสร้างการยอมรับร่วมบนพื้นฐานแห่งความแตกต่าง ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นมีสถานภาพเป็นอื่น ด้อย เป็นรองกว่าวัฒนธรรมที่ประกอบสร้างขึ้นจากรัฐส่วนกลาง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงตกอยู่ในสภาวะชายขอบ ทางวัฒนธรรม นำมาสู่ปัญหาทางประวัติศาสตร์ในด้านการขาดความเป็นเอกภาพของรัฐ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๐	๙๑	๑๓๔	๓๒๐	๓๔๐
----	----	-----	-----	-----

๑.๗	ศักราช : การนับและการเทียบ
-----	----------------------------

ปัญหาสำคัญข้อหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย คือ การใช้ศักราชหลายแบบ เช่น มหาศักราช จุลศักราช รัตนโกสินทรศก พุทธศักราช แต่ละแบบมีวันเปลี่ยนศกหรือวันขึ้นปีใหม่ไม่เหมือนกัน เมื่อแปลงหรือเทียบเป็นศักราชที่ใช้ในปัจจุบัน คือ พุทธศักราช หรือคริสต์ศักราช ซึ่งวันขึ้นปีใหม่ตรงกับวันที่ ๑ มกราคม หากไม่ระมัดระวัง ผลลัพธ์อาจจะคลาดเคลื่อน ทำให้การตีความและอธิบายความเชิงสาเหตุและผล (cause and consequence) ผิดพลาดได้ ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์จึงควรรู้และทำความเข้าใจเรื่องศักราชแบบต่าง ๆ เป็นเบื้องต้น

“ศักราช” หรือ “ศก” หมายถึงอายุของเวลาซึ่งกำหนดขึ้นเป็นทางการ ซึ่งใช้เหตุการณ์สำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของปีที่ ๑ เนื่องจากศักราชแต่ละประเภทเริ่มขึ้นไม่พร้อมกัน เลขปีของแต่ละศักราชจึงแตกต่างกัน

การนับปีมี ๒ ประเภทคือ ปีจันทรคติ กำหนดนับตามระยะเวลาโคจรของดวงจันทร์รอบโลก ๑๒ ครั้ง หรือ ๑๒ เดือนจันทรคติ เป็นเวลานาน ๓๕๔.๓๗ วัน ปีสุริยคติ กำหนดนับตามระยะเวลาโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์เป็นเวลานาน ๓๖๕.๒๔๒๒๔ วัน

๑. การนับศักราชแบบไทย

ก่อนหน้าประเทศไทยจะใช้พุทธศักราชเป็นหลักตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ เคยใช้ศักราชประเภทอื่น เช่น มหาศักราช จุลศักราช และรัตนโกสินทรศก และวันเปลี่ยนศกหรือวันขึ้นปีใหม่ก็ต่างกัน

มหาศักราช (ม.ศ.) เป็นศักราชที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย พระเจ้าศิวาหนะแห่งราชวงศ์ศกะ ทรงคิดขึ้นในปี พ.ศ. ๖๒๑ นิยมใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยสุโขทัย

จุลศักราช (จ.ศ.) เดิมเข้าใจกันว่าเป็นศักราชของพม่า แต่ภายหลังมีข้อสันนิษฐานใหม่ว่าเป็นศักราชของทางล้านนามาก่อน ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๑๑๘๑ นิยมใช้กันหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งแรก พ.ศ. ๒๑๑๒ จนถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓) จึงเปลี่ยนไปใช้รัตนโกสินทร์ศกใน พ.ศ. ๒๔๓๒

จุลศักราชนับเวลาตามจันทรคติ แต่ละปีใช้ชื่อสัตว์กำกับ เริ่มจากปีชวด เรียงลำดับไปจนครบ ๑๒ ปี หรือที่เรียกว่ารอบปีนักษัตร จุลศักราชจึงใช้คู่กับปีนักษัตร ดังนี้

ชวด	ฉลู	ขาล	เถาะ	มะโรง	มะเส็ง	มะเมีย	มะแม	วอก	ระกา	จอ	กุน
หนู	วัว	เสือ	กระต่าย	งูใหญ่	งูเล็ก	ม้า	แพะ	ลิง	ไก่	สุนัข	หมู

การเรียกปีจุลศักราชแต่ละปี จะเรียกชื่อสัตว์ประจำปี แล้วตามด้วยเลขท้ายปี เช่น ลงท้ายด้วย ๑ เรียกเอกศก ๒ เรียกโทศก ดังนี้

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
เอกศก	โทศก	ตรีศก	จัตวาศก	เบญจศก	ฉก	สัปตศก	อัฐศก	นพศก	สัมฤทธิศก

ขณะที่ ๑ รอบปีนักษัตรมี ๑๒ ปี แต่เลขท้ายปีมีเพียง ๑๐ ตัว ดังนั้น ในรอบ ๖๐ ปี (๕ รอบปีนักษัตร) เลขท้ายปีเหมือนกัน แต่สัตว์ประจำปีต่างกัน จนกว่าจะเริ่มปีที่ ๖๑ หรือ ๕ รอบปีนักษัตรถัดไป ดังนี้

จ.ศ. ๑๒๐๑ (รอบปีนักษัตรที่ ๑)	จ.ศ. ๑๒๑๑	จ.ศ. ๑๒๒๑	จ.ศ. ๑๒๓๑	จ.ศ. ๑๒๔๑
ปีกุน เอกศก	ปีระกา เอกศก	ปีมะแม เอกศก	ปีมะเส็ง เอกศก	ปีเถาะ เอกศก

จ.ศ. ๑๒๕๑	จ.ศ. ๑๒๖๑ (รอบปีนักษัตรที่ ๖)	จ.ศ. ๑๒๗๑	จ.ศ. ๑๒๘๑	จ.ศ. ๑๒๙๑
ปีฉลู เอกศก	ปีกุน เอกศก	ปีระกา เอกศก	ปีมะแม เอกศก	ปีมะเส็ง เอกศก

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ในรอบ ๖๐ ปีระหว่าง จ.ศ. ๑๒๐๑-๑๒๖๐ ปีที่ลงท้ายด้วยเลข ๑ เป็นปีกุน เอกศกอยู่ครั้งเดียว เมื่อเริ่ม จ.ศ. ๑๒๖๑ จึงเป็นปีกุน เอกศกอีกครั้ง

การนับปีแบบจุลศักราชยังใช้ในโหราศาสตร์แบบไทย ดังนั้น จึงต้องเทียบวันเดือนปีตามปฏิทินสุริยคติ ให้เป็นจันทรคติก่อน คู่มือที่ใช้นิยมเรียกว่า ปฏิทินร้อยปี แต่ในปัจจุบันเทียบได้ทางเว็บไซต์ เช่น www.myhora.com

รัตนโกสินทรศก (ร.ศ.) เป็นศักราชของไทยแท้ ๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) โปรดเกล้าฯ ให้ใช้ปฏิทินทางสุริยคติแทนจันทรคติ และให้ใช้รัตนโกสินทรศกแทนจุลศักราช คือ นับปีสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นปีที่ ๑ พร้อมกับเปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่หรือปีใหม่จากวันขึ้น ๑ ค่ำเดือนห้าเป็นวันที่ ๑ เมษายน การใช้ศักราชนี้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๐๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๒ (หากเทียบปีปฏิทินปัจจุบัน วันที่ ๑ มกราคม - ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นปี พ.ศ. ๒๔๓๑ ตามปฏิทินเก่า)

พุทธศักราช (พ.ศ.) เป็นปีตามพุทธศาสนา ถือปีที่พระศาสดาคือ พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นปีที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๙) โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พุทธศักราชแทนรัตนโกสินทรศกตั้งแต่ ร.ศ. ๑๓๑ คือปี พ.ศ. ๒๔๕๕ แต่วันขึ้นศกใหม่ยังคงเดิมคือ วันที่ ๑ เมษายน ประเทศไทยจึงใช้พุทธศักราชนับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงเปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่เป็นวันที่ ๑ มกราคม

วันเปลี่ยนศกใหม่ของไทยกับการนับศักราช

วันเปลี่ยนศกใหม่หรือปีนักษัตรในสมัยโบราณใช้วันแรม ๑ ค่ำเดือนอ้าย (ธันวาคม) ตามคติพุทธศาสนา ต่อมาเปลี่ยนไปใช้วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ (ระหว่างมีนาคม-เมษายน) ตามคติพราหมณ์ แล้วเปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ เมษายน เมื่อใช้รัตนโกสินทรศกแทนจุลศักราชใน พ.ศ. ๒๔๓๒

เมื่อถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ จากวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันที่ ๑ มกราคม ตามหลักนิยมของชาติตะวันตก เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ ทำให้ พ.ศ. ๒๓๘๓ มีเพียง ๙ เดือน (เมษายน-ธันวาคม) ดังนั้น ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมา วันเปลี่ยนศกใหม่หรือปีใหม่ของไทยจึงตรงกับคริสต์ศักราช ก่อนหน้านี้ เมื่อเทียบพุทธศักราชกับคริสต์ศักราช พุทธศักราชแยกเป็น ๒ ปี เช่น มกราคม-ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๐ เป็นมกราคม-มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ และเมษายน-ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

สรุปคือ

๑. ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๒ วันเปลี่ยนปีนักษัตรหรือศกใหม่เริ่มวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ (ระหว่างมีนาคม-เมษายน)
๒. พ.ศ. ๒๔๓๒-๒๔๘๓ วันเปลี่ยนศกใหม่เริ่มวันที่ ๑ เมษายน
๓. พ.ศ. ๒๔๘๔ วันเปลี่ยนศกใหม่เริ่มวันที่ ๑ มกราคม

สำหรับ “พุทธศตวรรษ” และ “พุทธศตวรรษ” ใช้หลักการเดียวกับคริสต์ศักราชในหัวข้อต่อไป

๒. การนับศักราชแบบอื่น

๒.๑ คริสต์ศักราช (ค.ศ.) เป็นปีตามศาสนาคริสต์ ถือปีประสูติของศาสดา คือ พระเยซู เป็นปีที่ ๑ ตรงกับ พ.ศ. ๕๔๓ แต่เริ่มใช้จริงในคริสต์ศตวรรษที่ ๖ ส่วนปีก่อนหน้าพระเยซูประสูติถือว่าเป็นปีก่อนคริสตศักราช (Before Christ - B.C.)

คริสตศักราชเป็นปีทางสุริยคติ ถือการหมุนของโลกรอบดวงอาทิตย์ครบ ๑ รอบเป็น ๑ ปี แต่การนับเดือนไม่ได้ถือเอาการหมุนของดวงจันทร์รอบโลกครบ ๑ รอบเป็น ๑ เดือน วันขึ้นปีใหม่คือวันที่ ๑ มกราคม ซึ่งถือตามจารีตที่ใช้มาตั้งแต่ปี ๑๕๓ ก่อนคริสตศักราช การนับรอบปีมีรอบทศวรรษ (๑๐ ปี) ศตวรรษ (๑๐๐ ปี) และสหัสวรรษ (๑,๐๐๐ ปี)

ทศวรรษ (decade) นิยมใช้ในปีก่อนคริสตศักราช หมายถึงรอบสิบปีติดต่อกัน นับจากปีแรกของทศวรรษ เมื่อเขียนถึงทศวรรษมี s หรือ 's กำกับตอนท้าย เช่น 1800s หรือ 1800's อ่านว่าทศวรรษหนึ่งพันแปดร้อย หมายถึงระหว่าง ค.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๐๙ และ 1970s หมายถึงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๗๐-๑๙๗๙

ทศวรรษก่อนหน้าคริสตศักราชนับย้อนหลัง และใช้ B.C. หรือ BC กำกับ

40s BC	30s BC	20s BC	10s BC	0s BC	0s	10s	20s	30s	40s
--------	--------	--------	--------	-------	----	-----	-----	-----	-----

ศตวรรษ (century) รอบหนึ่งร้อยปีติดต่อกัน ศตวรรษที่ ๑ เริ่มนับจาก ค.ศ. ๑-๑๐๐ ศตวรรษที่ ๒ เริ่มนับจาก ค.ศ. ๑๐๑-๒๐๐ ศตวรรษที่ ๑๙ เริ่มนับจาก ค.ศ. ๑๘๐๑-๑๘๐๐ ศตวรรษที่ ๒๐ เริ่มจาก ค.ศ. ๑๙๐๑-๒๐๐๐ ศตวรรษที่ ๒๑ เริ่มที่ ค.ศ. ๒๐๐๑-๒๑๐๐

สหัสวรรษ (millennium) รอบหนึ่งพันปี สหัสวรรษที่ ๑ เริ่มจาก ค.ศ. ๑-๑๐๐๐ สหัสวรรษที่ ๒ เริ่มจาก ค.ศ. ๑๐๐๑-๒๐๐๐ สหัสวรรษที่ ๓ เริ่มจาก ค.ศ. ๒๐๐๑-๓๐๐๐

คริสตศักราชที่ใช้แพร่หลายในปัจจุบันเป็นการนับปีตามปฏิทินเกรกอเรียน (Gregorian Calendar) ก่อนหน้านั้นเคยใช้ปฏิทินจูเลียน (Julian Calendar) มาตั้งแต่สมัยจูเลียส ซีซาร์แห่งจักรวรรดิโรมัน ปฏิทินแบบเก่านี้มีเวลายาวกว่าปีสุริยคติจริง ๑๑ นาที ๑๔ วินาที ความแตกต่างนี้สะสมไปถึง ค.ศ. ๑๕๘๒ ทำให้วันที่กลางวันและกลางคืนเท่ากัน (Equinox) เกิดก่อนวันจริง ๑๐ วัน และทำให้วันนักขัตฤกษ์ของศาสนามีขึ้นในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม ดังนั้น เพื่อให้วันอีควินอกซ์ตรงกับวันที่ ๒๑ มีนาคมเช่นเดียวกับที่เกิดใน ค.ศ. ๓๒๕ สันตะปาปาเกรกอรีที่ ๑๓ จึงหักวันออกจากปฏิทิน ๑๐ วัน และกำหนดให้ใช้ปฏิทินแบบใหม่ที่เรียกว่า ปฏิทินเกรกอเรียน แต่บางประเทศที่นับถือคริสต์ศาสนานิกายออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) ยังใช้ปฏิทินจูเลียนอยู่ เช่น รัสเซีย ทำให้การนับวันไม่ตรงกับประเทศตะวันตกอื่น ๆ

๒.๒ ฮิจเราะห์ศักราช (ฮ.ศ.) (Hijrah) เป็นการนับศักราชตามปฏิทินของศาสนาอิสลามเรียกว่า ฮิจรี (Hijri) ประเทศมุสลิมหลายประเทศใช้ฮิจเราะห์ศักราชเป็นทางราชการ เช่น ซาอุดีอาระเบีย แต่บางประเทศใช้ฮิจเราะห์ศักราชในศาสนกิจเท่านั้น

ปีที่ ๑ ของฮิจเราะห์ศักราช ถือเอาปีที่ศาสดาแห่งศาสนาอิสลามคือ มุฮัมมัด พาผู้นับถืออพยพจากเมืองมักกะฮ์ (Mecca) ไปเมืองมะดีนะฮ์ (Medina) ใน ค.ศ. ๖๒๒ (พ.ศ. ๑๑๖๕) (๑๖ กรกฎาคมตามปฏิทินจูเลียน) เป็นปีที่ ๑ การอพยพ (ฮิจเราะห์) ครั้งนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในประวัติศาสตร์อิสลาม เพราะมีการตั้งชุมชนมุสลิมแห่งแรกที่เมืองนี้ ศักราชนี้กำหนดใช้ครั้งแรกในราว ค.ศ. ๖๓๘ สมัยกาหลิบองค์ที่ ๒ อุมาร์ อิบน์ อัล-คาทาบ (Umar ibn al-Khattab) ซึ่งปกครองอาณาจักรรอหับที่นบีมุฮัมมัดสถาปนาไว้

ฮิจเราะห์ศักราชเป็นปฏิทินทางจันทรคติ หนึ่งปีมี ๑๒ เดือน หนึ่งเดือนมี ๒๐ หรือ ๓๐ วัน การเริ่มต้นเดือนใหม่ถือเอาการเห็นดวงจันทร์ข้างขึ้น (พระจันทร์เสี้ยว) เป็นครั้งแรก หนึ่งปีจึงมี ๓๕๔ วัน ปีอธิกสุรทินมี ๓๕๕ วัน นับเดือนตามการหมุนของดวงจันทร์รอบโลกครบ ๑ รอบเป็น ๑ เดือน และ ๑๒ เดือนเป็น ๑ ปี โดยไม่คำนึงการหมุนของโลกรอบดวงอาทิตย์ การนับปีตามฮิจเราะห์ศักราชจึงมีจำนวนวันน้อยกว่าคริสต์ศักราชประมาณ ๑๑ วัน วันขึ้นปีใหม่เริ่มขึ้นประมาณกลางเดือนมีนาคม

๓. การเทียบศักราช

เนื่องจากมีศักราชหลายแบบ การศึกษาเหตุการณ์ใด ๆ ที่ระบุปีไว้เป็นศักราชหนึ่งจึงต้องเทียบเป็นอีกศักราชหนึ่งของผู้ศึกษาคุ้นเคย เพื่อช่วยลำดับเหตุการณ์และศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ

ตัวอย่าง วิธีเทียบพุทธศักราชเป็นศักราชประเภทอื่น

พุทธศักราช	มหาศักราช	จุลศักราช	รัตนโกสินทรศก	คริสต์ศักราช	ฮิจเราะห์ศักราช
๒๕๖๘	- ๖๒๑	- ๑๑๘๑	- ๒๓๒๔	- ๕๕๓	- ๑๑๒๒
ผลัฟฟ์	๑๔๔๗	๑๓๘๗	๒๔๔	๒๐๒๕	๑๔๔๖

การเทียบศักราชใช้วิธีคำนวณพื้นฐานคือ ลบหรือบวก แต่สิ่งที่ต้องระวังคือ วันเปลี่ยนศกใหม่หรือวันขึ้นปีใหม่ของแต่ละศักราชอาจไม่ตรงกัน เมื่อเทียบกัน จึงต้องเพิ่มความระมัดระวัง

สำหรับการเทียบฮิจเราะห์ศักราชยังต้องเพิ่มความระมัดระวัง เนื่องจาก ฮ.ศ. ยึดระบบจันทรคติอย่างเคร่งครัดทำให้ มีปีเพิ่มขึ้น ๑ ปีในทุกประมาณ ๓๒ ปีครึ่ง เกณฑ์การเทียบศักราชจึงไม่แน่นอน การเทียบ ค.ศ. เป็น ฮ.ศ. ในปัจจุบันลบด้วย ๑๑๒๒ แต่ต้องคำนึงด้วยว่า วันเปลี่ยนศกใหม่ของ ฮ.ศ. ไม่ใช่วันที่ ๑ มกราคม

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๔๕	๒๖๖	๓๕๐	๓๕๘
-----	-----	-----	-----

บทที่
๒

การก่อตัวและพัฒนาการ
ของบ้านเมืองในสยามประเทศ
ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙

แนวคิดหลัก

ประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ผู้คนวางหลักปักฐาน สร้างบ้านแปงเมือง จัดองค์กร และระเบียบสังคม ในดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย ต่อมาได้มีการพัฒนาการตามลำดับ เกิดเป็นหน่วยการปกครองที่อาจเรียกว่า แคว้นแคว้น หรืออาณาจักร และรับอารยธรรมจากภายนอก แคว้นและอาณาจักรเหล่านี้เองที่เป็นรากฐานสำคัญของอาณาจักรของคนไทยที่จะเกิดขึ้นในเวลาต่อมา

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อให้ทราบถึงการก่อตัวและการพัฒนาการของบ้านเมืองในประเทศไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

เนื้อหาหลัก

เมื่อราว ๓๐,๐๐๐ ปีที่แล้ว ได้ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคแรก ๆ บนดินแดนที่ปัจจุบันคือ ประเทศไทย จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นเมื่อต้นพุทธกาลหรือประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อผู้คนวางหลักปักฐาน สร้างบ้านแปงเมือง จัดองค์กรและระเบียบในสังคม

การวางหลักปักฐานของบ้านเมืองในยุคเริ่มแรกเกิดจากการที่ผู้คนพากันมาตั้งถิ่นฐานบนเส้นทางการคมนาคมและแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับผู้คนจากดินแดนที่ห่างไกลทั้งจากตอนใต้ของจีน ตอนกลางของเวียดนาม และจากอินเดีย มีผลให้ผู้คนต่างเผ่าพันธุ์อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน แลกเปลี่ยนสินค้า ประสพการณ์ วิทยาการและวัฒนธรรมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธศาสนาที่เริ่มเข้ามาเผยแผ่ ปัจจัยเหล่านี้กระตุ้นให้สังคมในแถบนี้เจริญก้าวหน้าเพิ่มขึ้นตามลำดับ

พุทธศตวรรษที่ ๘-๑๑ บ้านเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยในปัจจุบันได้พัฒนาเป็นแคว้นแคว้นที่มีความสัมพันธ์กันหลวม ๆ และมีการติดต่อกับบ้านเมืองทั้งในภูมิภาคและดินแดนที่ห่างไกล โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรพุนัน (พนม) รวมทั้งอินเดียที่มีอิทธิพลทางศิลปวิทยาการ และจีนที่มีอิทธิพลทางการค้า

พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ปรากฏเครือข่ายทางการค้าและวัฒนธรรมทวารวดี ที่แม้ว่าไม่มีการรวมตัวทางการเมืองหรือศูนย์กลางทางการเมืองที่เด่นชัด แต่มีรูปแบบร่วมกันทางศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน และจารึกภาษามอญ เครือข่ายทางการค้าและวัฒนธรรมทวารวดีครอบคลุมอาณาบริเวณที่กว้างขวางทั้งในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ในเวลาเดียวกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แถบอีสานตอนล่าง ปรากฏแคว้นสำคัญคืออีสานปุระ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกัมพูชา ทางอีสานตอนบนปรากฏแคว้นศรีโคตรบูรณ์ ส่วนบนคาบสมุทรไทยปรากฏแคว้นตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช ซึ่งมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรศรีวิชัยบนหมู่เกาะ และในเวลานี้ความสัมพันธ์กับจีนก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์การค้าแบบบรรณาการขึ้น

พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙ ปรากฏหลักฐานทางด้านศิลปวัฒนธรรมจำนวนมากซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเมืองบนดินแดนประเทศไทยกับดินแดนประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน ซึ่งรู้จักกันในนามเครือข่ายทางวัฒนธรรมขอม-เขมร

ชนเผ่าไทเป็นกลุ่มคนที่มีถิ่นฐานกระจายอยู่ในอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาลหลายพันตารางกิโลเมตร เป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา คนไทได้เข้ามาวางหลักปักฐานสร้างบ้านแปงเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยา ผสมกลมกลืนกับผู้คนในเขตที่ราบสูง และคาบสมุทรมุข เกิดเป็นเครือข่ายรัฐเครือญาติ อันได้แก่ แว่นแคว้นทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามีศูนย์กลางที่ละโว้ อโยธยา แว่นแคว้นทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีศูนย์กลางที่สุพรรณภูมิ แว่นแคว้นทางภาคเหนือ มีศูนย์กลางที่ล้านนา สุโขทัย และแว่นแคว้นทางภาคใต้ มีศูนย์กลางที่นครศรีธรรมราช แว่นแคว้นเครือข่ายรัฐเครือญาติเหล่านี้เองคือ ที่มาของสยามประเทศหรือประเทศไทยในปัจจุบัน

บทเรียนที่ได้รับ

ผู้คนในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันและประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงต่างมีความสัมพันธ์กันมาเป็นเวลานาน มีผลให้เกิดการผสมกลมกลืนด้านเผ่าพันธุ์ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งมีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน

กรณีศึกษา

๒.๑	การก่อตัวของบ้านและเมืองในดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย
-----	---

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบสาเหตุและผลของการรวมตัวของผู้คนเป็นบ้านและเมือง

ภูมิหลังและเนื้อหา

ระหว่าง ๓๐,๐๐๐-๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย ได้ปรากฏการตั้งถิ่นฐานของผู้คนกระจายไปทั่วประเทศ ผู้คนเหล่านี้มีความเจริญในระดับต่าง ๆ ซึ่งในแต่ละภูมิภาคอาจกำหนดช่วงเวลาของ “ยุคหินเก่า ยุคหินกลาง ยุคหินใหม่” แตกต่างกันไปตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของเครื่องมือเครื่องใช้ที่ค้นพบ

จุดเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเกิดขึ้นในช่วงต้นพุทธกาล (ประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว) เมื่อสังคมเข้าสู่ “ยุคโลหะ” ผู้คนหลายพวกหลายเหล่าต่างตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม บางกลุ่มอาจแยกอยู่โดดเดี่ยว ในขณะที่บางกลุ่มติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนในที่ห่างไกลออกไป ด้วยเหตุนี้เอง ระดับความเจริญของแต่ละกลุ่มชนจึงไม่เท่ากัน

การขยายตัวของกลุ่มชนและการเคลื่อนย้ายลงสู่ที่ราบลุ่ม ทำให้เกิดการก่อตัวและวางหลักปักฐานของบ้านเมือง เนื่องจากชัยภูมิเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน มีที่ราบลุ่มเหมาะแก่การปลูกข้าว ใกล้เคียงน้ำสายใหญ่ ๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับชุมชนต่าง ๆ ทั้งในประเทศ และติดต่อกับต่างประเทศไกล ๆ สิ่งที่สำคัญคือการวางหลักปักฐานของบ้านเมือง ก่อให้เกิดการจัดองค์กรและการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อให้กลุ่มคนได้อยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ ร่วมมือกันสร้างบ้านแปงเมือง สร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น การขุดคันน้ำคูดินสำหรับกักน้ำไว้บริโภค ทำการเกษตร ป้องกันศัตรู ภัยธรรมชาติ เป็นต้น

บทเรียนที่ได้รับ

การวางหลักปักฐานและพัฒนาการของบ้านเมืองมีผลให้ต้องจัดองค์กรเพื่อให้ผู้คนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีระเบียบและสงบสุข

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๕๖	๓๑๕	๓๑๖
-----	-----	-----

๒.๒	การวางหลักปักฐานของบ้านเมืองในช่วงต้นพุทธกาล-พุทธศตวรรษที่ ๗ : การก่อตัวยุคโลหะ
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทราบถึงการก่อตัวและปัจจัยที่นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองตั้งแต่ยุคโลหะเป็นต้นมา

ภูมิหลังและเนื้อหา

การวางหลักปักฐานของบ้านเมืองในยุคเริ่มแรกเกิดจากการที่ผู้คนพากันมาตั้งถิ่นฐานบนเส้นทางการคมนาคมและแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กับผู้คนจากดินแดนที่ห่างไกลทั้งจากตอนใต้ของจีน ตอนกลางของเวียดนาม และจากอินเดีย มีผลให้ผู้คนต่างเผ่าพันธุ์อพยพมาตั้งถิ่นฐานร่วมกัน แลกเปลี่ยนสินค้า ประสพการณ์ วิทยาการ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาที่เริ่มเข้ามาเผยแผ่ ปัจจัยเหล่านี้กระตุ้นสังคมในแถบนี้ให้เจริญก้าวหน้าเพิ่มขึ้นตามลำดับ

ตั้งแต่ต้นพุทธกาล (ประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า หมู่บ้านอิสระได้พัฒนาเป็น “บ้านเมือง” เนื่องจากการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทางด้านเศรษฐกิจ และศิลปวิทยาการ มีผลให้เกิดบ้านเมืองบนเส้นทางติดต่อ บ้านเมืองหลายแห่งได้ปรากฏการตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่อง

(บางแห่งจนถึงปัจจุบัน) เช่น นครชัยศรี ละโว้ (ลพบุรี) พินาย หรียญไชย ฯลฯ ประเด็นที่น่าสนใจคือ การที่บ้านเมืองเหล่านี้มีความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ มีการแลกเปลี่ยน สินค้าป่า แร่ธาตุ กับสินค้าจำเป็น สินค้าฟุ่มเฟือยจากบ้านเมืองที่เจริญกว่า

๑. การตั้งถิ่นฐานเกิดบ้านเมืองบนเส้นทางทางการค้าคมนาคม จากที่ราบไปสู่ที่สูงตามป่าเขา ดังจะเห็นได้จากการพบหลักฐาน เช่น ลูกปัดแก้ว กำไลสำริด หินสี เครื่องมือเหล็ก เศษภาชนะเครื่องปั้นดินเผา กลองมโหระทึก ฯลฯ ในแหล่งต่าง ๆ เช่น

๑) ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน และแควสาขา เป็นเส้นทางติดต่อคมนาคมที่สำคัญ ปรากฏว่ามีการตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่องจากยุคเหล็กเรื่อยมา แลพบภาชนะดินเผา (บ้านเก่า เมืองสิงห์) ราชบุรี (จอมบึง คูบัว)

๒) แหล่งแร่ธาตุ ของป่า ปรากฏแหล่งเหมืองแร่ ชุดและถลุงแร่ และอุตสาหกรรมเครื่องมือเหล็ก ตั้งแต่ยุคโลหะต่อเนื่องมา เช่น สุโขทัย บริเวณต้นน้ำแม่ลำพันเป็นแหล่งแร่เหล็ก ละโว้ เขาวงพระจันทร์เป็นแหล่งทองแดง ลุ่มแม่น้ำสงคราม แม่น้ำมูล ชี เป็นแหล่งทองแดง เหล็ก เหล็กหิน

๒. การเกิดรูปแบบของชุมชนบ้านเมืองและแคว้นแว่น ที่มีคูน้ำล้อมรอบ แนวเขื่อนดิน แหล่งเก็บน้ำ และพัฒนาการควบคุมน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค

๓. ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับจีนตอนใต้ เวียดนาม และอินเดีย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้คนที่ห่างไกลกัน ระหว่างไทยกับจีนตอนใต้ (ยูนนาน กวางสี) เวียดนาม และอินเดีย เช่น ที่บ้านเชียง อ.หนองหาน จ.อุดรธานี พบเครื่องมือเครื่องประดับสำริดเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมดองซอน ในเวียดนาม เปลือกหอยทะเล ลูกปัดสีน้ำเงิน ลูกปัดหินจากอินเดียที่ทุ่งสัมฤทธิ์ อ.พินาย จ.นครราชสีมา

๔. การอพยพของผู้คนจากต่างถิ่น ผู้คนจากจีนและเวียดนามอพยพมาอยู่ร่วมกันในแหล่งถลุงเหล็ก ดังหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นถึงการที่ผู้คนจากแดนไกลมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย เช่น

พวกวัฒนธรรมชาห์วิน บรรพบุรุษของจามปา (อาณาจักรทางตอนกลางของเวียดนาม) ผู้มีชื่อเสียงในฐานะนักเดินทางที่ท่องไปทั่วดินแดนผืนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังหลักฐาน “เครื่องประดับลึง-ลึง-โอ” ที่พบอยู่ทั่วไปทั้งบนผืนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะ

พวกวัฒนธรรมดองซอน พบกลองมโหระทึกที่ภาพบนกลองแสดงความคิดเรื่องจักรวาล พิธีสังเวทเพื่อความสุขสมบูรณ์ อยู่ทั่วไปในดินแดนประเทศไทย กลองมโหระทึกเป็นวัฒนธรรมของผู้คนพูดภาษาไทกะได ที่ตั้งถิ่นฐานกระจายตั้งแต่ในมณฑลยูนนาน กวางสีของจีน ตอนเหนือของเวียดนาม ลาว ไทย และพม่า

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ในขณะที่ลุ่มแม่น้ำโขง ลาว ภาคอีสานของไทยเป็นดินแดนภายใน (hinterland) ของเวียดนาม ส่วนลุ่มน้ำตั้งแต่ท่าจีน แม่กลอง และ

เจ้าพระยาฝั่งตะวันตก เป็นดินแดนที่ชาตกของอินเดียเรียกว่า **สุวรรณภูมิ** ตามตำนานมหาวงศ์ของลังกา ที่เล่าว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตคือพระโสณะและพระอุตตระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วน คาบสมุทไทยนั้น ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ เป็นดินแดน ๒ มหาสมุทร จึงเป็นเส้นทางลัด ของเรือสินค้าขนาดเล็ก ซึ่งแล่นลัดเลาะลำน้ำสาขา หรือขนถ่ายข้ามคาบสมุท (ที่มาของคลองไทย) ทางใต้สุด แคว้น “ลังกาสุกะ” ได้รับการสถาปนาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองยะรัง ปัตตานี ปกครองดินแดนที่ปัจจุบันคือจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย และภาคเหนือของมาเลเซีย

๕. ศูนย์กลางการค้าระหว่างสองมหาสมุทร การติดต่อกับจีนโดยตรงในสมัยราชวงศ์ฮั่น ตั้งแต่ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ ทำให้บทบาทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นจากจุดหมายทางการค้า กลายเป็นทางผ่านของเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับอินเดียและตะวันออกกลาง

๖. ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปวิทยาการกับอินเดียก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ความสัมพันธ์กับอินเดีย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘ ชาวอินเดียทุกชั้นวรรณะเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อ วัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น ถิ่นทางการเมือง ค้าขาย เผยแผ่ศาสนา ปรากฏการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดกระบวนการ ภารตวิวัฒน์ (Indianization) ผู้คนในแถบนี้ได้รับวัฒนธรรม (วิถีชีวิต) ทางอุดมคติ ศาสนา ความเชื่อ จารีตการ ปกครองจากอินเดียมาผสมผสานกับของท้องถิ่น ตกผลึกเป็นการนับถือซึ่งผสมผสานกันระหว่างสิ่งเหนือ ธรรมชาติ (ผี) ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ต่อเนื่องเป็นวัฒนธรรม (หรือวิถีชีวิต) ในทุกด้าน ทั้งที่เป็น อุดมคติ (ศิลปวิทยาการ) หรือรูปธรรม (ปัจจัย ๔ ประเพณี ศิลปกรรม) เกิดแนวความคิดในการสร้าง ความชอบธรรมของผู้ใช้ในการสร้างสิทธิธรรม แบบแผนในการปกครอง พิธีกรรม ตลอดจนการสื่อสารระหว่าง ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง

บทเรียนที่ได้รับ

ดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทยเป็นดินแดนที่ผู้คนมาตั้งถิ่นฐานกันมาแต่สมัยเริ่มแรกของ ประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นชาวพื้นถิ่นและที่อพยพจากแดนไกล มีผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนวิทยาการ ความ เจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง และการผสมกลมกลืนของของผู้คนและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของผู้คน ในสังคมที่ตกทอดมา

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๖	๒๕๖	๒๕๘	๓๑๕	๓๑๖	๓๑๗	๓๔๗
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๒.๓	พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๑ : สู่แว่นแคว้นศรีอยุธยาทางวัฒนธรรมและการเมืองกับความสัมพันธ์กับพุนัน จีน และอินเดีย
-----	--

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของบ้านเมืองเข้าสู่ยุคแว่นแคว้น

ภูมิหลังและเนื้อหา

พุทธศตวรรษที่ ๘ ดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก้าวผ่านยุคโลหะ บ้านเมืองก้าวหน้าบนพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและศิลปวิทยาการ มีผลให้พัฒนาเป็นแว่นแคว้นที่เป็นปึกแผ่น มีความสัมพันธ์กันอย่างหลวม ๆ และมีการติดต่อกับบ้านเมืองทั้งในภูมิภาคและดินแดนที่ห่างไกล โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรพุนัน (พนม) ในกัมพูชาที่เป็นมหาอำนาจในภูมิภาค รวมทั้งอินเดียที่มีอิทธิพลทางศิลปวิทยาการ และจีนที่มีอิทธิพลทางการค้า

ลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์ช่วงเวลานี้คือ

๑. การได้รับอิทธิพลจากอินเดียทั้งในทางศาสนา การปกครอง และศิลปวิทยาการ

๒. การติดต่อทางการค้ากับจีน และบ้านเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๓. การที่อาณาจักรพุนัน (มีที่ตั้งอยู่ในประเทศกัมพูชา) เป็น “มหาอำนาจ” ในภูมิภาค แต่จะมีอิทธิพลทางการเมืองเพียงใดยังเป็นที่ถกเถียงในทางวิชาการ

๔. การรวมตัวเป็นกลุ่มเมืองหรือเครือข่ายทางวัฒนธรรมและการเมือง

บ้านเมืองที่พัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงในช่วงเวลานี้ เช่น

สุโขทัย พบโบราณวัตถุอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๑ บริเวณต้นน้ำแม่ลำพัน

ละโว้หรือลพบุรี บนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกมีการตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคหินจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคม เป็นศูนย์กลางของบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำป่าสัก

อุททอง บนแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก เป็นเมืองสำคัญร่วมสมัยกับพุนันในกัมพูชา กับตามพรลิงค์-ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และกระบี่บนคาบสมุทรไทย

บ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำโขง มูล ชี และสงคราม ปรากฏบ้านเมืองกระจุกกระจายเป็นอาณาบริเวณกว้างขวาง

นครศรีธรรมราช ดำเนินวัดพระมหาธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งสถาปนาในพุทธศตวรรษที่ ๙ เป็นเครื่องแสดงการวางหลักปักฐานและเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง

บทเรียนที่ได้รับ

กลุ่มบ้านเมืองได้เริ่มรวมตัวเป็น “เครือข่ายทางวัฒนธรรมและการเมือง” มีการติดต่อกับอินเดียและจีน ซึ่งมีผลให้เกิดการรับศิลปวิทยาการ และความเจริญทางการค้า

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๘	๙๖	๒๕๖	๒๕๘
----	----	-----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมยุคทวารวดี

ภูมิหลังและเนื้อหา

เมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อาณาจักรพุนันเสื่อมสลาย (กลายเป็นแคว้นเจนละและอีสานปุระในเวลาต่อมา) มีผลให้แคว้นเล็ก ๆ ที่เคยอยู่ใต้อำนาจเป็นอิสระ รวมตัวกันเป็นปึกแผ่น และสามารถสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแคว้นแคว้นเครือข่ายหรือมณฑล (mandala) ในช่วงเวลานี้ดินแดนหลายส่วนในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอยู่ภายใต้เครือข่ายทางวัฒนธรรมและการเมืองที่รู้จักกันในนาม “ทวารวดี” บันทึกการเดินทางของหลวงจีนซึ่งเดินทางไปชมพุทธวิปในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ได้กล่าวถึงอาณาจักรบนผืนแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีที่ตั้งอยู่ในระนาบใกล้เคียงกัน คือ

- อาณาจักรศรีเกษตรในพม่า
- อาณาจักรหลังยะลิวตามสำเนียงจีน ซึ่งยังเป็นที่ยกเถียงกัน เดิมเชื่อว่าเป็น แคว้นลังกาสุกะ (ยะรังปัตตานี) แต่ปัจจุบันจากการพิจารณาที่ตั้ง นักวิชาการสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นนครชัยศรี
- อาณาจักรโตโลโปตีหรือทวารวดี
- อาณาจักรอีสานปุระในกัมพูชา และอาณาจักรจามปาในตอนกลางของเวียดนาม

นักวิชาการสันนิษฐานว่า อาณาจักรโตโลโปตี น่าจะมาจากนาม “ทวารวดี” ซึ่งปรากฏบนเหรียญเงินจารึก “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” ซึ่งแปลว่า บุญของผู้เป็นเจ้าของทวารวดี เหรียญจารึกนี้ ใช้สำหรับในพิธีกรรมโดยพบได้หลายสถานที่ทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนั้นยังมีการอธิบายเพิ่มเติมว่า “ทวารวดี” มาจากคำว่า “ทวารกะ” หมายถึงประตูการค้า อันอาจตีความได้ว่าทวารวดีเป็น “นครหรือชุมทางการค้า” อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาเรื่องราวของทวารวดีนั้น นักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่า สิ่งที่แสดงความเป็นเครือข่ายวัฒนธรรมเดียวกันของทวารวดี คือ รูปแบบศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน และจารึกภาษามอญ ที่ปรากฏในอาณาบริเวณที่กว้างขวาง

การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้สันนิษฐานได้ว่า บ้านเมืองทวารวดีน่าจะเป็นเครือข่ายแคว้นแคว้นที่มีวัฒนธรรมและผลประโยชน์ทางการค้าร่วมกัน มีอาณาบริเวณตั้งแต่อ่าวมะตะมะถึงอ่าวไทยต่อเนื่องไปยังภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อันได้แก่ แคว้นทวารวดีทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตพื้นที่นครชัยศรี (นครปฐม) อุทอง (สุพรรณบุรี) คูบัว (ราชบุรี) เพชรบุรี สิงห์บุรี อุทัยธานี แคว้นทวารวดีบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือของแม่น้ำเจ้าพระยาแถบละโว้ (ลพบุรี) จันทวน (นครสวรรค์) แคว้นทวารวดี

ทางภาคเหนือคือ**หริภุญไชย** แวนแคว้นทางตะวันตกเฉียงเหนือตั้งแต่**ศรีเทพ** (เพชรบูรณ์) **ศรีจนาตะ** หรือ **เสมา** (นครราชสีมา) **ฟ้าแดดสงยาง** (กาฬสินธุ์) จนถึง**พนมโฮง** (ชายแดนทางเหนือของที่ราบเวียงจันทน์) แม้ว่าเครือข่ายทางวัฒนธรรม “ทวารวดี” จะไม่แน่ชัดทางประวัติศาสตร์ ในด้านที่ตั้งหรือศูนย์กลาง แต่ในด้าน ศิลปกรรม ปรากฏหลักฐานทางโบราณสถานโบราณวัตถุขนาดใหญ่ในเมืองสำคัญของ “โลกทวารวดี” เช่น

นครชัยศรี สันนิษฐานว่า เป็นเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ปรากฏหลักฐานสำคัญคือ พระประโทนเจดีย์ พระปฐมเจดีย์ ประติมากรรมปูนปั้นรูปธรรมจักรและกวางหมอบ พระพุทธรูปนั่งห้อย พระบาทปางวิตรกมูทราพระหัตถ์ (ยกมือข้างหนึ่งหรือสองข้างในระดับอก) อันเป็นศิลปกรรมเฉพาะของทวารวดี

ละโว้ ปรากฏการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ต่อเนื่องมาจนถึงยุคทวารวดี ประกอบกับ ละโว้มีที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้า แม่น้ำไม่เคยแห้ง หรือเปลี่ยนเส้นทาง ชุมชนจึงยังดำรงอยู่สืบเนื่อง (แม้ว่าจะ มิได้มีชาติพันธุ์เดียวกัน แต่ชื่อบ้านนามเมืองยังอยู่ในความทรงจำ) ละโว้เป็นชุมทางของแวนแคว้นทวารวดี จาก ละโว้มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อไปทางเหนือ ได้ ตะวันออก ตะวันตก

ศรีเทพ เป็นชุมทางของเครือข่ายทางการค้าและวัฒนธรรมระหว่างพื้นที่ภาคกลางกับภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งผู้คนได้ตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ประมาณ ๒,๐๐๐ ปีที่แล้ว มีพัฒนาการเป็นเมืองประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีและเขมร ตามลำดับ จนกระทั่งถูกทิ้งร้างไปในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ตัวเมืองประกอบด้วยเมืองชั้นนอกและเมืองชั้นใน ที่ ปรากฏโบราณสถานขนาดใหญ่ย่อยกระจายตัวอยู่จำนวนมากกว่า ๑๐๐ แห่ง โบราณสถานที่สำคัญเช่น เขาคลังกอก สลูปขนาดใหญ่มาก สถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลจากอินเดียตอนใต้และมีลักษณะคล้ายกับ โบราณสถานบุโรพุทโธบนเกาะชวา

แวนแคว้นทวารวดีในภาคเหนือ ได้แก่ **เมืองหริภุญไชย** “ตำนานจามเทวีวงศ์” (พระราชธิดาเมือง ละโว้ผู้ขึ้นปกครองเมืองหริภุญไชย) ชี้ให้เห็นว่า หริภุญไชยมีความสัมพันธ์กับแวนแคว้นรอบอ่าวมะตะมะ และ แวนแคว้นทางใต้ของจีน ทางเหนือของเวียดนาม ลาว พม่า ซึ่งเป็นกลุ่มผู้คนทีพูดภาษาไทยกะได

บทเรียนที่ได้รับ

ทวารวดีเป็นเครือข่ายทางการค้าและวัฒนธรรมที่ไม่มีการรวมตัวทางการเมือง หรือศูนย์กลางทาง การเมืองที่เด่นชัด แต่มีรูปแบบทางศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน จารึกภาษามอญที่ปรากฏในอาณา บริเวณที่กว้างขวาง โลกทวารวดีเป็นสิ่งที่แสดงการมีวัฒนธรรมเฉพาะร่วมกันของผู้คนในอาณาบริเวณกว้างขวาง ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๖	๒๕๖	๒๕๘	๒๖๐	๓๑๕
----	-----	-----	-----	-----

๒.๕	บ้านเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบนคาบสมุทรไทย ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ : อีสานปุระ ศรีโคตรบูรณ ศรีวิชัย กับการเกิดความสัมพันธ์กับจีนในระบบการค้าแบบบรรณาการ
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทราบลักษณะสำคัญของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของบ้านเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ของประเทศไทย ที่มีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศที่ห่างไกล กับการเกิดระบบการค้าแบบบรรณาการ

ภูมิหลังและเนื้อหา

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแถบอีสานตอนล่างปรากฏแคว้นสำคัญคือ **อีสานปุระ** ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกัมพูชา ส่วนอีสานตอนบนปรากฏแคว้น **ศรีโคตรบูรณ** บนคาบสมุทรไทย ปรากฏแคว้น **ตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช** ซึ่งมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรศรีวิชัยในหมู่เกาะ แว่นแคว้นเหล่านี้มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากทวารวดี สิ่งที่สำคัญคือ ในเวลานี้ความสัมพันธ์กับจีนทำให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่พัฒนาเป็นการค้าแบบบรรณาการ

อาณาจักรที่สำคัญคือ

อีสานปุระ สืบทอดวัฒนธรรมมาจากแคว้นเจนละ (ซึ่งสืบต่อจากรัฐพุนนังอีกชั้นหนึ่ง) เป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมเขมร (กัมพูชา) ในบริเวณอีสานตอนล่างของไทยและลาวตอนใต้ มีศูนย์กลางอยู่ที่สมโบร์ไพรกุก ในกัมพูชาปัจจุบัน และมีความสัมพันธ์กับราชวงศ์ไศเลนทร์บนเกาะชวา

ศรีโคตรบูรณ สถาปนาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล มีพื้นที่ครอบคลุมบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง (ฝั่งไทยและลาวในปัจจุบัน) ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครพนมและแขวงคำม่วน ต่อมาใน พ.ศ. ๑๘๙๖ พระเจ้าฟ้าจุ้มแห่งล้าธรณีได้ทรงรวมเข้าไปอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง

แคว้นแคว้นบนคาบสมุทรไทยตั้งแต่ศรีวิชัยถึงตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช ดินแดนดังกล่าวมีที่ตั้งอยู่บนเส้นทางสายไหมทางทะเล จากตะวันออกกลาง ไปอินเดีย จนถึงจีน นอกจากนั้นเรือสินค้าจากตะวันออกกลางและอินเดียอาจขนถ่ายสินค้าขึ้นบกผ่านคาบสมุทรไทยสู่เวียดนามและจีน

หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๒ มีการสร้างเรือขนาดใหญ่ขึ้น สามารถแล่นผ่านช่องแคบมะละกา ซึ่งนำความเจริญมาสู่บ้านเมืองรายรอบอ่าวไทย เกาะสุมาตรา ชวา และบอร์เนียว ทำให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายวัฒนธรรม **ศรีวิชัย** เช่นเดียวกับทวารวดี รูปแบบศิลปกรรมศรีวิชัยปรากฏกว้างขวาง และก่อให้เกิดการถกเถียงทางวิชาการว่า ศูนย์กลางศรีวิชัยอยู่ที่ใด เนื่องจากเมืองใหญ่ ๆ ทั้งบนคาบสมุทรไทย และในหมู่เกาะต่างเชื่อกันว่า

เป็นศูนย์กลางของศรีวิชัย เช่น ไชยา ตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราช และปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา ศรีวิชัยเผยแผ่พุทธมหายานมายังทวารวดีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ ดังจะเห็นได้จากศิลปกรรมซึ่งคล้ายคลึงกันมากระหว่างโบราณสถานบุโรพุทโธ บนเกาะชวากับเขาคลังงอก เมืองศรีเทพ

ความสัมพันธ์กับจีน : การค้าแบบบรรณาการ (จิ้มก้อง) ในช่วงเวลานี้ได้เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญที่มีผลต่อเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมคือ อาณาจักรโรมันหนมดอานาและอาณาจักรในดินแดนอินเดียเกิดปัญหาขัดแย้งกันเอง ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีผลให้การค้าระหว่างโรมันและอินเดียซบเซาลง จีนจึงได้เข้ามาแทนที่ทางการค้าในอาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การติดต่อค้าขายกับจีนรุ่งเรืองมาก ทำให้พัฒนาเป็น “การค้าแบบบรรณาการ” ซึ่งแว่นแคว้นในแถบนี้ส่งทูตเพื่อนำบรรณาการไปถวาย “จิ้มก้อง” จักรพรรดิจีน เพื่อให้จีนรับรองความชอบธรรมในการปกครองของเจ้าผู้ปกครอง และสามารถค้าขายกับจีนได้ กำไรมหาศาล (เนื่องจากจีนถือว่าตนเป็นมหาอำนาจในภูมิภาค จึงไม่ยอมรับการค้ากับแว่นแคว้นที่ไม่ยอมรับระบบบรรณาการ) การค้าในระบบดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ลักษณะนี้ได้ดำเนินสืบเนื่องมา จนกระทั่งยกเลิกไปในพุทธศตวรรษที่ ๒๔

บทเรียนที่ได้รับ

แว่นแคว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ปรากฏหลักฐานความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กับแว่นแคว้นต่าง ๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งบนผืนแผ่นดินใหญ่และบนหมู่เกาะ นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าว เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับจีนในระบบการทูตแบบบรรณาการด้วย

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๖	๑๔๔	๒๕๖	๒๕๘	๓๑๓	๓๑๕	๓๑๖
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๒.๖	บ้านเมืองช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙ : “เครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมร สมัยพระนคร”
-----	--

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบรูปแบบความสัมพันธ์และอิทธิพลของวัฒนธรรมขอม-เขมรในดินแดนไทย

ภูมิหลังและเนื้อหา

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙ ได้ปรากฏการกระจายตัวของบ้านเมืองที่อาจเรียกว่า “เครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมร” บ้านเมืองในวัฒนธรรมขอม-เขมรในดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย ปรากฏอยู่ทั้ง

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง (ใต้สุดที่เมืองเพชรบุรี-ตะวันตกสุดที่กาญจนบุรี) ตลอดจนในภาคเหนือของประเทศไทย แม้ว่านักวิชาการยังคงถกเถียงถึงความหมายของคำว่า “ขอม” และ “เขมร” ว่ามีความหมายเดียวกันหรือไม่ และมีความสัมพันธ์กันอย่างไร แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันระดับหนึ่งว่า คำว่า “ขอม” เป็นคำที่ผู้คนทางเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ใช้เรียกผู้คนที่อาศัยอยู่ทางใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ส่วนคำว่า “เขมร” นั้น เป็นคำที่ผู้คนในประเทศกัมพูชาใช้เอ่ยนามของพวกเขาตน นอกจากนั้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยังชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมของพวกเขาขอมในดินแดนประเทศไทยกับวัฒนธรรมเขมรในประเทศกัมพูชามีความสัมพันธ์กัน เป็นวัฒนธรรมที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกัน

อันที่จริงแล้ว เครือข่ายทางวัฒนธรรมขอม-เขมรมีพัฒนาการต่อเนื่องจากสมัยเริ่มแรกและร่วมสมัยกับวัฒนธรรมก่อนหน้านั้นแล้ว นับตั้งแต่ “อาณาจักรฟูนัน” ซึ่งสถาปนาขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๘ “อาณาจักรเจนละ” ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ซึ่งสืบต่อเป็นอาณาจักรอีสานปุระ และเครือข่ายทางการค้าและวัฒนธรรมในโลกของทวารวดีในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าไชยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๓๔๕-๑๓๙๓) ซึ่งทรงสถาปนา “ยโสธรปุระ” หรือที่รู้จักกันในนาม “พระนคร” ขึ้นบริเวณทะเลสาบเขมร อันเป็นจุดเริ่มต้นของ “สมัยพระนคร” บ้านเมืองที่ร่วมสมัยและสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรก อาจมาผสมกลมกลืนร่วมอยู่ในเครือข่ายทางวัฒนธรรมขอม-เขมรด้วย เช่น ละโว้ สุโขทัย ศรีเทพ เสมา เพชรบุรี

สมัยพระนคร (พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙) ได้รับสมญานามว่า “สมัยแห่งการสร้างปราสาทหิน” ซึ่งนับเป็นสมัยที่รุ่งเรืองของเครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมร ในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาขอมในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน กับพวกเขาเขมรในดินแดนประเทศกัมพูชาในช่วงเวลานี้ ปรากฏว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมมีความชัดเจนมาก แต่องค์ความรู้เรื่องความสัมพันธ์ทางการเมืองยังคงคลุมเครือ อย่างไรก็ตาม หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าบ้านเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือของประเทศไทยกับอาณาจักรพระนครในประเทศกัมพูชา น่าจะมีความสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างหลวม ๆ ในลักษณะแฉกแฉกเครือญาติ

ในสมัยแห่งการสร้างปราสาทหิน แรงบันดาลใจจากพุทธศาสนานิกายมหายานกับการนับถือพระไศวินิกายในศาสนาฮินดู มีผลให้เกิดความเชื่อซึ่งเป็นรากฐานของความเชื่อของผู้คนในดินแดนแถบนี้ ความเชื่อดังกล่าวมีสาระสำคัญคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งพระศิวะ พระวิษณุ และพระพุทธเจ้า ความเชื่อเช่นนี้มีความสำคัญต่อการปกครองประชาชน เนื่องจากเป็นเครื่องมือทางการเมืองและศาสนา เพื่อเชื่อมโยงพระมหากษัตริย์กับราษฎร เกี่ยวเนื่องไปถึงการจัดทรัพยากรแรงงาน การอุทิศตนรับใช้พระ และการดูแลศาสนสถาน แลกกับการเสียภาษี ความเชื่อลักษณะนี้ได้ก่อให้เกิดการสร้างปราสาทหินขึ้นทั่วไปทั้งในดินแดนประเทศไทยและประเทศกัมพูชา และทั้งร่องรอยการนับถือผี-พราหมณ์-พุทธ ของผู้คนในดินแดนแถบนี้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

สถาปัตยกรรมที่สำคัญและมีชื่อเสียงในสมัยแห่งการสร้างปราสาทหิน เช่น “ปราสาทหินพนมรุ้ง” (บุรีรัมย์) ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าราชนวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๔๘๗-๑๕๑๑) “ปราสาทหินพิมาย” (นครราชสีมา) ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๔๙-๑๕๙๓) “เทวสถานปรangkha” (ละโว้ หรือลพบุรี) กับ “ปราสาทหินนครวัด” (เสียมราฐ) ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๙๓) สิ่งที่น่าสนใจคือ ที่ระเบียงปราสาทหินนครวัดได้ปรากฏภาพสลักกองทัพละโว้และกองทัพสยาม ซึ่งนอกจากเป็นการแสดงภาพผู้คนที่อยู่ในเครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมรแล้ว ยังเป็นครั้งแรกที่ปรากฏคำว่า “สยาม” ในหลักฐานประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้นักวิชาการถกเถียงกันว่า กองทัพสยามที่สลักภาพไว้ที่ปราสาทนครวัดนั้น มาจากดินแดนใดในประเทศสยามหรือไทยในปัจจุบัน

ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๒) พระองค์ทรงสร้าง “ปราสาทนครธม” ที่มีชื่อเสียงและที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ ทรงให้สร้างเครือข่ายคมนาคมเชื่อมดินแดนต่าง ๆ ในเครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมร ที่รู้จักกันในนาม “ราชมรรคา” เครือข่ายดังกล่าวประกอบด้วย ถนน ๕ สายที่เชื่อมเมืองพระนครกับบ้านเมืองในเครือข่าย ได้แก่ สายพิมาย (ในไทย) สายวัดภู (แขวงจำปาศักดิ์ ในลาว) สายสวายเจก สายกำปงสวาย และสายกำปงธม (ในกัมพูชา) บนราชมรรคาแต่ละสาย (ประมาณทุก ๑๒-๑๕ กิโลเมตร) ทรงให้สร้างศาสนสถาน อโรคยศาลา (โรงพยาบาล) วหรินคฤหะ (ธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทาง) เป็นระยะ ๆ ราชมรรคาที่ปรากฏในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน เป็นเส้นทางสายเหนือจากเมืองพระนคร ผ่านเมืองต่าง ๆ เช่น ตาเมื่อน พนมรุ้ง แล้วสิ้นสุดที่เมืองพิมาย ภายหลังสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมร ก็เริ่มเสื่อมลงตามลำดับ

บทเรียนที่ได้รับ

เครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมรมีอิทธิพลบนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลากว่าสี่ศตวรรษ และได้ทิ้งมรดกที่ยืนยันความสัมพันธ์ของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่ามีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๖	๑๑๐	๒๑๓	๒๕๖	๒๕๘	๒๖๒	๓๔๗
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อให้รู้จักอู่วัฒนธรรมไทและตำนานการสร้างบ้านแปงเมืองของชนเผ่าไท

ภูมิหลังและเนื้อหา

ชนเผ่าไทเป็นกลุ่มคนที่ถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ในอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาลหลายพันตารางกิโลเมตร เป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะ คนไทได้อพยพเข้ามาสร้างบ้านแปงเมือง จนพัฒนาเป็นดินแดนของตนเองที่ปัจจุบันอยู่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย

ชนเผ่าไทคือกลุ่มคนพูดภาษาไทกะได ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจายตัวไกลกว่า ๑,๖๐๐ กิโลเมตร ตั้งแต่มณฑลกว่างสี ยูนนานของจีน ไปตามลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำดำ ทางเหนือของเวียดนาม ลาว ไทย และพม่า ตลอดจนทางตะวันออกของอินเดีย กลุ่มคนพูดภาษาไทกะไดหรือชนเผ่าไทมีลักษณะร่วมกันคือ การพูดภาษาตระกูลไทกะได (แต่สำเนียงถิ่นอาจแตกต่างกันมาก) การอยู่ในวัฒนธรรมข้าว การนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ (ผี) และพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องประเพณี ๑๒ เดือน การที่สตรีมีฐานะสูงทางสังคมและเศรษฐกิจ การที่บุตรหญิงขายสืบสายและได้มรดกของพ่อแม่เท่า ๆ กัน การเก็บอัฐิไว้ในกู๋หรือเจดีย์ การปลูกเรือนเสาสูง พิธีกรรมและการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับกลองมโหระทึก การสักร่างกาย ตลอดจนการเขียนภาพเขียนสีบนผนังถ้ำราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ตำนานและพงศาวดารเล่าเรื่องคนไท เช่น

พงศาวดารล้านนา เล่าว่า ปู่เจ้าลาวจาก ผู้ครอบครองจกหรือจอบจำนวน ๕๐๐ ด้าม เป็นผู้สถาปนา “หิรัญนครเงินยางเชียงแสน” และเป็นบรรพบุรุษของราชวงศ์มังรายและอาณาจักรล้านนา

ตำนานเรื่องท้าวฮุ่งหรือขุนเจือง เล่าว่า ท้าวฮุ่งทำสงครามกับท้าวแก้ว เจ้านครปะกัน (หรือเชียงขวางหรือเมืองพวน) หลังจากรบพุ่งอยู่ถึง ๗ เดือน เจ้านครปะกันพลีชีพในการรบ ท้าวฮุ่งจึงฉลองชัยชนะ ทำเล้าไหเลี้ยงไพร่พล ปรากฏเป็น “ไหเหล้าเจือง” บนทุ่งไหหิน แขวงเมืองเชียงขวางจนถึงทุกวันนี้ บุตรชายทั้ง ๕ ของท้าวฮุ่งได้แยกย้ายกันไปสร้างบ้านแปงเมือง

พงศาวดารล้านช้าง เล่าเรื่องขุนบรมซึ่งเป็นปฐมวงศ์แห่งบ้านเมืองของคนไทว่า “พญาแถน” ได้ส่งปู่เจ้าลาวเจียงนำพวกขุนมาสร้างบ้านแปงเมือง ณ ตำบลน่าน้อยอ้อยหนู (คือ เมืองแถนหรือเดียนเบียนฟูในเวียดนาม) แต่พวกขุน “ทำนา ได้ข้าวได้ปลา ก็บ่เส้นไหว่ผี ผีจึงโกรธบันดาล ให้น้ำท่วมบ้านเมือง” หรือ “สร้างบ้าน ก็บ่เปรื่อง สร้างเมือง ก็บ่กว้าง” ในที่สุดพญาแถนจึงส่ง **ขุนบรม** (ลาวเรียก ขุนบูลม ไทยเรียก ขุนบรมมหาราช) ลงมาปกครองแทน ขุนบรมเป็นผู้นำซึ่งมีความสามารถ “สร้างบ้านก็เปรื่อง สร้างเมืองก็สูง ผุ่งไพร่ก็ไถนา ผุ่งข้าก็พินไฮ” ขุนบรมเป็นปฐมวงศ์ของบ้านเมืองทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากลูกชายทั้ง ๗ ได้แยกย้ายกันไปสร้างบ้านแปงเมืองในที่ต่าง ๆ เกิดเป็นตำนานการสร้างบ้านแปงเมืองของคนไท

- ขุนช้างหรือขุนลอ นำบริวารมายึดครองเมืองเชียงทองเชียงตุง หรือต่อมาคือ หลวงพระบาง (ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยเรียกว่า เมืองซัว) เป็นต้นราชวงศ์อาณาจักรกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวตั้งแต่นั้นจนถึงลาวสิ้นราชวงศ์ (พ.ศ. ๒๕๑๘)

- ขุนยี่ผาล้าน ครองเมืองคำห่อหรือหอแต่หรือตาสีฟู
- ขุนสามจุล ครองแคว้นหัวพันห้าทั้งหก (บ้างก็ว่าไปครองเมืองบัวชุมหรือญวนแกว ดังเกีย)
- ขุนไผ่ผง ครองเมืองโยนกนาคนครเชียงแสน
- ขุนจ้าวอิน ครองเมืองอโยธยา
- ขุนลกกลม ครองเมืองคำเกิด (บ้างก็ว่าไปครองเมืองเชียงคมยอสาม อาณาจักรรามัญ)
- ขุนเจ็ดเจิง ครองเมืองเชียงขวางหรือพวน (บ้างก็ว่าครองสิบสองจุไทแทนขุนบรมผู้พ่อ)

บทเรียนที่ได้รับ

ชนเผ่าไทมีวัฒนธรรมเฉพาะที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมการสร้างบ้านแปงเมือง ซึ่งเป็นอยู่วัฒนธรรมไทย และเป็นที่มาของประเทศไทยในปัจจุบัน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๖	๑๑๐	๒๐๙	๒๕๖	๒๕๘	๒๙๒	๓๑๕	๓๑๖	๓๑๗
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๒.๘	แคว้นแคว้นสำคัญในดินแดนประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา : โลกของคนไทและสยามประเทศ
-----	--

วัตถุประสงค์ เพื่อให้รู้จักการขยายอิทธิพลของชนเผ่าไทในดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย

ภูมิหลังและเนื้อหา

ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา กัมพูชาเริ่มเสื่อมลงตามลำดับ เนื่องจากการทำสงครามกับจามปา (ในเวียดนาม) และการที่กัมพูชาทุ่มเทพิหารกรจำนวนมากในการสร้างปราสาทหิน ในเวลาเดียวกับที่คนเผ่าไทได้ลงหลักปักฐานและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับผู้คนในแคว้นที่มีมาแต่เดิม ในอาณาจักรเวียงจันทน์น้ำปิง วัง ยม น่าน เจ้าพระยา เขตที่ราบสูงโคราช และคาบสมุทไทย

ตำนานพระเจ้าพรหม เล่าเรื่อง การสร้างเครือข่ายรัฐเครือญาติ เพื่อขับไล่อิทธิพลของพวกวัฒนธรรมขอม-เขมร และขยายอำนาจแทนที่ เครือข่ายดังกล่าวประกอบด้วย

- แคว้นทางภาคเหนือ : ล้านนา (ราชวงศ์มังราย) สุโขทัย (ราชวงศ์พระร่วง)
- แคว้นในเขตที่ราบสูงโคราช : เสมาหรือนครราชสีมา
- แคว้นทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา : ละโว้ อโยธยา
- แคว้นทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา : สุพรรณภูมิ
- แคว้นทางภาคใต้ : นครศรีธรรมราช

ในช่วงเวลานี้ได้เกิดวิบุรุษทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชนเผ่าไท เช่น พญามังราย พ่อขุนรามคำแหง **พญามังรายกับอาณาจักรล้านนา** เป็นผู้นำของคนไทแห่งลุ่มแม่น้ำสาละวิน ลุ่มแม่น้ำโขง ลิบสองจุไท (ในมณฑลยูนนานของจีน) พระองค์ทรงดำเนินนโยบายลดความขัดแย้งระหว่างแคว้นเพื่อนบ้านคือพะเยา สุโขทัย เป็นมิตรกับมอญกับพุกาม และพิชิตหริภุญไชย เหตุการณ์สำคัญในสมัยพญามังราย เช่น พ.ศ. ๑๘๓๐ พญามังราย พญาเจ้าเมือง และพ่อขุนรามคำแหงร่วมทำปฏิญาณต่อต้านมองโกล

พ.ศ. ๑๘๓๕-๑๘๕๔ การปกป้องเชียงรุ่งจากมองโกล (พระราชมารดาของพญามังรายเป็นเจ้าหญิงแห่งเชียงรุ่ง) นำไปสู่การทำสงครามกว่า ๓ ทศวรรษ จนกระทั่งการดำเนินการทางการทูตมีผลให้ความขัดแย้งสงบลงใน พ.ศ. ๑๘๖๘ ต่อมา พ.ศ. ๑๘๓๙ ทรงย้ายราชธานีจากเชียงแสนมาอยู่เชียงใหม่

พ่อขุนรามคำแหงกับอาณาจักรสุโขทัย ศิลาจารึก พ.ศ. ๑๘๓๕ ได้บรรยายถึง “อาณาจักรในอุดมคติ” ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงสถาปนา ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองอันเข้มงวดแบบพวกขอม-เขมร ต่อมาจารึกได้เพิ่มเติมรายชื่อ “เมืองที่มาสวามิภักดิ์” ต่อสุโขทัย ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมีความสัมพันธ์เป็น **เครือข่ายรัฐเครือญาติ** มีอาณาบริเวณจากภาคเหนือตอนล่าง แคว้นทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เรื่อยลงไปจนถึงนครศรีธรรมราช ชาวจีนและชาวเขมรเรียกดินแดนในเครือข่ายรัฐเครือญาตินี้ว่า **สยามประเทศ** (สำเนียงจีนคือ “เสียมก๊ก”)

พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกปรากฏการณ์หนึ่งคือ **ศาสนาพุทธเถรวาท** ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทางตอนเหนือมาพร้อมกับกองทัพมองโกลผู้ปกครองมณฑลยูนนาน คนไทเรียกมุสลิมมองโกลว่า “ฮ่อ” ในขณะที่ผู้คนบนหมู่เกาะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า (ชาวมุสลิมจะได้รับสิทธิพิเศษเมื่อค้าขายกับชาวมุสลิมด้วยกัน) ต่อมาศาสนาอิสลามเผยแผ่เข้ามาในคาบสมุทรมะละกาเป็นรัฐแรกที่หันไปนับถืออิสลาม แล้วจึงเผยแผ่ขึ้นมาทางตอนเหนือถึงดินแดนที่เดิมอยู่ภายใต้แคว้น “ลังกาสุกะ” (ยะรัง ปัตตานี) ทำให้ผู้คนแถบนี้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามในพุทธศตวรรษที่ ๑๑

จาก “ทวารวดี” สู่ **เทพทวารวดีศรีอยุธยา : ความหลอมรวมระหว่างโลกทวารวดี ขอม กับโลกของคนไท** ละโว้มีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาช้านาน เป็นบ้านเมืองที่สืบทอดประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของ “โลกทวารวดี” (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖) ต่อเนื่องมาถึง “เครือข่ายวัฒนธรรมขอม-เขมร” (พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙) จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนชี้ให้เห็นว่า ละโว้ หรือ “หลอก๊ก” ตามสำเนียงจีน

เป็นแคว้นแคว้นอิสระและส่งทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับจีน ต่อมาละโว้กับอโยธยารวมกันเป็นเมืองคู่ สลับกัน
เป็นเมืองหลวงและเมืองลูกหลวง ซึ่งรู้จักกันในนาม “แคว้นละโว้-อโยธยาหรือ อโยธยาศรีรามเทพนคร”

พ.ศ. ๑๘๙๓ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เมื่อพระเจ้าอู่ทองผู้ปกครองแคว้นละโว้-อโยธยา
อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงแห่งแคว้นสุพรรณภูมิ มีผลให้แคว้นละโว้-อโยธยา กับแคว้นสุพรรณภูมิ “รวมเป็นทอง
แผ่นเดียวกัน” กลายเป็น “สยามละโว้ประเทศ” หรือ “สยามหลอก๊ก” ตามสำเนียงจีน ปรากฏการณ์ที่สำคัญนี้
นับเป็นการหลอมรวมวัฒนธรรมหรือวิถีทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ระหว่างโลกทวารวดี ขอม (ละโว้-อโยธยา)
กับโลกของคนไท (สุพรรณภูมิ) ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา “กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา” จึงเป็นราชธานีและจุดเริ่มต้น
ของราชอาณาจักรสยามซึ่งสืบเนื่องมาเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

บทเรียนที่ได้รับ

คนไทยหลักปักฐานและผสมกลมกลืนกับผู้คนในบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เจ้าพระยา เขตที่ราบสูง
และคาบสมุทร พร้อม ๆ กับสร้างเครือข่ายรัฐเครือญาติ ที่มีศูนย์กลางที่สุพรรณภูมิ อยุธยา ล้านนา สุโขทัย
นครศรีธรรมราช เครือข่ายรัฐเครือญาติดังกล่าวนี้ต่อมาเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ และเป็นที่มาของสยาม
ประเทศหรือประเทศไทยในปัจจุบัน

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๔	๘๘	๙๒	๑๑๐	๑๖๔	๑๖๕	๑๘๖	๒๕๖	๒๕๘	๒๖๐
----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๒.๙	พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑)
-----	---------------------------------------

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทราบพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชอันเป็นบ่อเกิด
รากฐานของสังคมไทยในปัจจุบัน

ภูมิหลัง

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีพระนามเดิมว่า ขุนรามราช ในศิลาจารึกได้จารึกพระราชประวัติไว้ว่า
“...พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง พี่กูชื่อบานเมือง ดูก่อนพี่น้องทั้งห้าคน
ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง พี่เผื่อผู้ย้ายตายจากเผือแต่ยังเล็ก เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สืบเก้าเข้า
ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาที่เมืองตาก พ่อกูไปรบขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนขี้นมาหัวขวา ขุน
สามชนเกลื่อนเข้า ไพร่ฟ้าหน้าใสพ่อกู หนีญญ่ายพ่ายจะแจ กูบ่หนี กูชี้ข้างเบกพล กูขับเข้าก่อน
พ่อกู กูต่อช้างด้วยขุนสามชน ตนกูฟ่งช้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ ขุนสามชนพ่ายหนี พ่อกู
จึงขึ้นชื่อกู ชื่อพระรามคำแหง เพื่อกูฟ่งช้างขุนสามชน...”

นักวิชาการสันนิษฐานว่า ทรงพระราชสมภพประมาณปีจอ จุลศักราช ๖๐๐ (พ.ศ. ๑๗๘๑) เป็นพระสหายรุ่นเดียวกับพ่อขุนมั่งราย เจ้าเมืองเชียงใหม่และพ่อขุนจำเมือง เจ้าเมืองพะเยา เป็นศิษย์ร่วมอาจารย์เดียวกันในสำนักสุกกทนต์ฤๅษีที่เมืองละโว้ (ลพบุรี)

ศิลาจารึกที่ทรงให้จารึกขึ้นได้กล่าวถึง พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์คือ เมื่อมีพระชนมายุเพียง ๑๙ พรรษา ทรงพระปรีชาสามารถในการรบ และทรงติดตามพระราชบิดาสู้รบกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด ซึ่งยกทัพมาตีเมืองตาก ได้รับชัยชนะ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จึงพระราชทานพระนามแก่ขุนรามรามใหม่ว่า “รามคำแหง”

ราว พ.ศ. ๑๘๒๒ พ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ ในรัชสมัยของพระองค์ บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่ารัชกาลใด ๆ ในราชวงศ์พระร่วง ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า ไพร่ฟ้าหน้าใส ด้วยทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูก ทรงให้สร้างพระแท่นมนังคศิลา เพื่อราษฎรได้กราบบังคมเรื่อง ความทุกข์ร้อน และข้อพิพาทต่าง ๆ พระองค์ทรงให้ความยุติธรรม สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคแก่ประชาชน

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ทางการเมือง สุโขทัยได้ขยายอาณาเขตจากแคว้นแคว้นขนาดเล็ก กลายเป็นหน่วยการปกครองที่ประกอบด้วยหัวเมืองชั้นในที่มีเมืองลูกหลวง ๔ เมืองรายล้อมสุโขทัยคือ กำแพงเพชร (นครชุม) ศรีสัชนาลัย (เชลียง) พิษณุโลก (สองแคว) พิจิตร (สระหลวง) สุโขทัยปกครองอย่างใกล้ชิดและมีอิทธิพลเหนือเมืองลูกหลวงเหล่านี้อย่างแท้จริง

ศิลาจารึกได้กล่าวว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง แคว้นสุพรรณภูมิ นครศรีธรรมราชและสุโขทัยได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายทางการเมืองวัฒนธรรมและเครือญาติ ซึ่งจดหมายเหตุจีนในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เรียกรวม ๆ กันว่า “เสียมก๊กหรือสยามประเทศ” ศิลาจารึกยังอ้างว่า สุโขทัยมีอิทธิพลไปทางตะวันตกถึงแคว้นแคว้นมอญ และทางใต้ถึงมะละกาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นความสัมพันธ์ลักษณะ “การสวมมิกัด” อิทธิพลของสุโขทัยต่อแคว้นต่าง ๆ เหล่านี้ลดหลั่นกันไป เปรียบเสมือนแสงเทียนที่สว่างโชติช่วงเฉพาะตรงบริเวณใกล้เคียงเท่านั้น สุโขทัยจึงมีอำนาจจริง ๆ เฉพาะเมืองลูกหลวงที่อยู่ใกล้ ๆ เท่านั้น พอยิ่งไกลออกไป แสงเทียนก็ยิ่งสว่างน้อยลง เปรียบเสมือนบ้านเมืองที่ยิ่งห่างไกลจากสุโขทัยเท่าไร อิทธิพลของสุโขทัยก็ยิ่งลดลงเท่านั้น

ในทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสุโขทัยมีที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการคมนาคม และเป็นแหล่งผลิตแร่เหล็กมาแต่เดิมตั้งแต่ยุคโลหะ (ราว ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว) ดังนั้นแม้ว่าสุโขทัยจะตั้งอยู่บนที่ดอน ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกนัก แต่สุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงก็ยังเจริญรุ่งเรืองได้ ด้วยเหตุผลที่ว่า พระราโชบายต่าง ๆ ของพ่อขุนรามคำแหง เช่น การปกครองแบบ “พ่อปกครองลูก” การให้เสรี “ใครใคร่ค้าม้าค้า ใครใคร่ค้าช้างค้า” หรือการงดภาษีจังกอบ พระราโชบายเหล่านี้ มีผลให้เกิดการผ่อนปรนการปกครองที่เคยเข้มงวดในสมัยที่ขอมปกครอง ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาทำกินในสุโขทัย

สิ่งที่สำคัญคือ การที่สุโขทัยเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เรียกว่า **เครื่องสังคโลก** สุโขทัยสามารถผลิตเครื่องสังคโลก ซึ่งเป็นสินค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง มีคุณภาพดีมาก ส่งเป็นสินค้าออกไปยังหมู่เกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อินเดีย ตลอดจนถึงอาหรับ นำรายได้มหาศาลมาสู่สุโขทัย

ในด้านสังคมและวัฒนธรรม โบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีลักษณะเฉพาะของสุโขทัย เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์กับพระพุทธรูปปางลีลา ฯลฯ ซึ่งเป็นศิลปะสกุลช่างสุโขทัย ได้รับยกย่องว่า เป็นศิลปะชั้นครู ที่ส่งงดงาม ประณีตละเอียดอ่อน ถือเป็นบ่อเกิดและแบบอย่างของวัฒนธรรมต้นแบบของ**คนไทย** ซึ่งรับสืบทอดมาเป็นศิลปะประจำ**ชาติไทย**

ราว พ.ศ. ๑๘๒๖ พ่อขุนรามคำแหงทรงให้ประดิษฐ์**ลายสือไทย**ขึ้น ด้วยการดัดแปลงจากอักษรขอม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอักษรพราหมีของอินเดียอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนั้นการที่สุโขทัยมีความสัมพันธ์กับนครศรีธรรมราช ยังมีผลให้พระพุทธรูปศาสนิกายลังกาวงศ์ได้เผยแผ่มายังสุโขทัย กลายเป็นวัตรปฏิบัติของสงฆ์ และที่มาของความเชื่อ จาริตระเพณี พระพุทธรูปศาสนา ที่ยึดปฏิบัติเฉพาะในสังคมไทยสืบต่อมา พระราชกรณียกิจเหล่านี้ของพ่อขุนรามคำแหงเป็นรากฐานสำคัญยิ่งของสังคมวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

หลังสมัยพ่อขุนรามคำแหง อำนาจทางการเมืองของสุโขทัยต่อแว่นแคว้นที่เคยมา “สวามิภักดิ์” เริ่มเสื่อมลง ในขณะที่ละโว้ (หลักฐานจีนเรียกว่า “หลอก๊ก-ละโว้ประเทศ”) แว่นแคว้นทางตะวันออกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (ศูนย์กลางอยู่ที่ละโว้และอโยธยา) เริ่มมีอิทธิพลมากขึ้น จนกระทั่งต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หลักฐานประวัติศาสตร์จีนกล่าวว่า **สยามประเทศ** เครือข่ายทางการเมือง วัฒนธรรม และเครือญาติที่ก่อตัวขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง กับ **ละโว้ประเทศ** ได้รวมกันเป็น **สยามละโว้ประเทศ** (จีนเรียกว่า **เสียมหลอก๊ก**) ซึ่งเป็นที่มาของราชอาณาจักรอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม และราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน

บทเรียนที่ได้รับ

พ่อขุนรามคำแหงทรงประกอบพระราชกรณียกิจทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม เป็นรากฐานสำคัญยิ่งของสังคมวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน อันยังผลให้ชนรุ่นหลังถวายสมัญญานามให้ทรงเป็น “พ่อขุนรามคำแหงมหาราช”

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๘	๑๑๐	๑๘๖	๒๕๖	๒๕๘
----	-----	-----	-----	-----

ศิลาจารึกหลักที่ ๑

(องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ-UNESCO

ขึ้นทะเบียนเป็น มรดกความทรงจำแห่งโลก พ.ศ. ๒๕๔๖)

บทที่
๓

การรวมอาณาจักรและการพัฒนาการ
(พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๔๓๕)

แนวคิดหลัก

ประวัติศาสตร์ชาติสยามหรือไทยระหว่าง พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๔๓๕ แสดงการต่อสู้ของบรรพบุรุษไทยเพื่อสร้างและปกป้องอาณาจักรให้อยู่รอด เป็นอาณาจักรแบบจารีตเริ่มตั้งแต่อาณาจักรอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) อาณาจักรธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) และอาณาจักรกรุงเทพ ซึ่งสถาปนาขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ก่อนจะก่อรูปเป็นรัฐชาติ (nation-state) ประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๕

การสถาปนาอาณาจักรอยุธยา พ.ศ. ๑๘๙๓ เป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีพัฒนาการค่อนข้างต่อเนื่องเป็นอาณาจักรธนบุรี และอาณาจักรกรุงเทพ ทั้งหมดเป็นอาณาจักรแบบจารีตในระบอบราชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำสูงสุดตามลัทธิเทวราชา ความสัมพันธ์กับอาณาจักรเพื่อนบ้านอยู่ภายใต้แนวคิดจักรพรรดิราช มีการทำสงครามกันเพื่อป้องกันตนเองและขยายอาณาเขตอยู่เสมอ แต่ไม่มีกองทัพประจำการ ยามศึกอาศัยการเกณฑ์ไพร่เป็นทหาร

ตลอดระยะเวลากว่า ๖ ศตวรรษ มีการติดต่อกับต่างประเทศทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ทั้งด้านการทูตและการค้า ซึ่งมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของอาณาจักรในทุกด้าน รวมถึงการแผ่เข้ามาในระยะหลังของศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ตลอดจนลัทธิเสรีนิยมทางการเมืองและการปกครองและเศรษฐกิจ ซึ่งเพิ่มความหลากหลายด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในสังคม แม้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้แบบพหุสังคมและด้วยขันติธรรม แต่ยังไม่มีความเป็นชาติร่วมกัน กระนั้นก็ดี บรรพชน ได้แก่ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางและข้าราชการ ตลอดจนไพร่หรือประชาชนต่างได้ร่วมกันสร้างและต่อสู้ปกป้องอาณาจักรอยุธยาเสมอ ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ ได้กอบกู้ตั้งอาณาจักรใหม่เป็นอาณาจักรธนบุรี สืบกันมาเป็นอาณาจักรกรุงเทพ ซึ่งพัฒนาเป็นรัฐชาติหรือราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์หลัก

๑. รับทราบและเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการสร้างชาติสยามหรือไทยนับตั้งแต่สมัยอยุธยา-ธนบุรี-กรุงเทพ ทั้งความสำเร็จและล้มเหลว โดยศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และผล
๒. รับทราบและภาคภูมิใจในความอดสาหัส ความยากลำบาก ความกล้าหาญ และเสียสละของบรรพชนที่ได้ร่วมกันสร้าง พัฒนา ปกป้อง และกอบกู้ชาติสยามให้อยู่รอดมาได้
๓. ศึกษาประวัติศาสตร์การทหารและการสงครามของสยาม
๔. ศึกษาบทเรียนทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสาเหตุของความรุ่งเรืองและล่มสลายของอาณาจักร คุณลักษณะสำคัญของผู้นำ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนต่างเชื้อชาติและวัฒนธรรม ฯลฯ

เนื้อหาหลัก

ประวัติศาสตร์สยามตั้งแต่สมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) ถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ ในสมัยรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นการต่อสู้ร่วมกันของผู้นำและประชาชนในการสร้างอาณาจักรสยามให้เป็นปึกแผ่นเข้มแข็ง ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในอีกด้านหนึ่งแสดงให้เห็นการทำสงครามกับอาณาจักรใกล้เคียงอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม การทำสงครามระหว่างอาณาจักรเป็นปรากฏการณ์ทั่วไปของความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรในดินแดนแถบนี้ภายใต้แนวคิดจักรพรรดิราชที่อาณาจักรต่าง ๆ ยึดถือคล้าย ๆ กัน ฝ่ายชนะได้ฝ่ายแพ้เป็นเมืองขึ้น หรือผนวกมาอยู่ใต้การปกครอง หรือฝ่ายที่อ่อนแอขอเป็นเมืองขึ้น

อย่างไรก็ดี ปัญหาการเมืองภายในของอาณาจักรอยุธยา เช่น การแย่งชิงราชสมบัติ ผู้นำไร้ความสามารถ ก็มีส่วนทำให้อาณาจักรอ่อนแอ เมื่อต้องเผชิญภัยคุกคามจากภายนอก ทำให้ในบางครั้งต้องพ่ายแพ้และสูญเสียเอกราชได้ ดังกรณีการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๑๒ และครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานี้จึงให้บทเรียนที่มีค่าควรที่คนไทยจะได้รับรู้และเรียนรู้ร่วมกัน

อาณาจักรอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐)

พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามธิบดีที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๒๑) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ใน ค.ศ. ๑๘๙๓ ในห้วงเวลาที่อาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรกัมพูชาซึ่งเคยมีอำนาจเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างกำลังอ่อนแอ หลังจากนั้นกรุงศรีอยุธยาสามารถรวบรวมอาณาจักรและพัฒนาขึ้นเป็นอาณาจักรที่มีพลังอำนาจทางการเมือง และเป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างสืบต่อมายาวนาน ๔๑๗ ปี ก่อนจะถูกพม่าทำลายสิ้นใน พ.ศ. ๒๓๑๐

ในการรวมอาณาจักร อาณาเขตของอยุธยาเริ่มจากที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างไปจนถึงคาบสมุทรลพบุรี ดินแดนเหล่านี้บางส่วนเคยอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรละโว้ มอญ และสุโขทัย ต่อมาได้สุโขทัยเป็นประเทศราชใน พ.ศ. ๑๙๒๑ แล้วผนวกขึ้นแรกใน พ.ศ. ๑๙๘๑ และผนวกได้สมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๐๐๖ ส่วนอาณาจักรอื่น ๆ เช่น กัมพูชา ล้านนา บางครั้งก็ตกเป็นประเทศราชของอยุธยา บางครั้งก็เป็นอิสระ

ส่วนในคาบสมุทรลพบุรี การเข้ามาของศาสนาอิสลาม ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ทำให้ประชาชนในหัวเมืองต่าง ๆ ในภายหลัง เช่น ปัตตานี เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามแทนศาสนาพุทธ หลังจากนั้นหัวเมืองเหล่านี้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจอยุธยาเป็นระยะ อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปการปกครองที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) มีส่วนสำคัญที่ทำให้อยุธยาสามารถปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ใต้ได้อำนาจได้ และเป็นมรดกตกทอดมาถึงสมัยหลัง

ขณะที่อยุธยาขยายอำนาจและอาณาเขตนั่น พม่าก็พยายามขยายอำนาจและอาณาเขตของตนเช่นกัน ทำให้เกิดสงครามกับอยุธยาเป็นระยะ (๒๔ ครั้ง) สงครามใน พ.ศ. ๒๑๑๒ ทำให้อยุธยาต้องเสียเอกราชให้แก่พม่าต่อมาอีก ๑๕ ปี จึงเป็นอิสระจากการทำสงครามประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘) แต่อีกเกือบ ๒๐๐ ปีต่อมา สงครามกับพม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ทำให้อยุธยาถูกทำลายอย่างราบคาบเป็นอันสิ้นสุดอาณาจักรอยุธยา

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อาณาจักรอยุธยาอยู่รอดมาได้ยาวนานมาจาก **พลังความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ** กรุงศรีอยุธยามีศูนย์กลางอำนาจอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จึงมีอาหารอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่

หัวเมืองและประเทศราชต่าง ๆ ในดินแดนตอนในมีทรัพยากรธรรมชาตินานาชนิด ซึ่งเป็นสินค้าที่ตลาดต่างประเทศต้องการ การมีอำนาจเหนือหัวเมืองชายทะเลในคาบสมุทรหลาย เช่น ปัตตานี นครศรีธรรมราช ทำให้อุทยานมีเมืองท่าค้าขายสำคัญ ๆ เนื่องจากกรุงศรีอยุธยามีสภาพภูมิประเทศเป็นเกาะที่มีแม่น้ำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงดินแดนตอนในและอยู่ไม่ห่างไกลจากทะเลคือ อ่าวไทยมากนัก กรุงศรีอยุธยาจึงกลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ มีการติดต่อค้าขายกับอาณาจักรเพื่อนบ้านและอาณาจักรในเอเชียอื่น ๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น เปอร์เซีย อาหรับ และอินเดีย ก่อให้เกิดชุมชนชาวต่างชาติต่าง ๆ

นอกจากนี้ อุทยานยังติดต่อกับชาติตะวันตก ประเทศแรกที่เข้ามาคือโปรตุเกสในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) หลังจากนั้นก็มีชาติตะวันตกอื่น ๆ เข้ามาติดต่อกับสยามทั้งด้านการทูต การทหาร การค้า เช่น สเปน ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ พร้อมกันนั้นก็มีศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเผยแพร่เข้ามาด้วย แต่อิทธิพลของชาติตะวันตกที่มีมากขึ้นในราชสำนัก ทำให้เกิดหวั่นวิตกถึงภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกเกรงว่าจะเสียเอกราชให้ฝรั่งเศส ดังนั้นเมื่อถึงปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) กลุ่มขุนนางจึงเคลื่อนไหวกำจัดฝรั่งเศสและชาวตะวันตกออกไป อิทธิพลของชาติตะวันตกจึงสิ้นสุดลง

ตลอดสมัยอยุธยา มีพระมหากษัตริย์ ๓๔ พระองค์จาก ๕ ราชวงศ์ พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทสำคัญในการสร้างและพัฒนาชาติ ได้แก่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช นอกจากนั้นมีวีรสตรีและวีรบุรุษอื่น ๆ เช่น พระศรีสุริโยทัยและพันทายนรสิงห์

การสิ้นสุดของอาณาจักรอยุธยาจากการพ่ายแพ้พม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ไม่ใช่การสิ้นสุดของอาณาจักรสยาม อุทยานทั้งมรดกทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม ไว้เป็นต้นแบบให้แก่อาณาจักรที่เกิดขึ้นภายหลัง ได้แก่ กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพมหานคร เช่น ลัทธิเทวราชา การปกครองแบบจตุสดมภ์ การแบ่งอำนาจบริหารราชการแผ่นดินระหว่างฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ระบบกฎหมายและการศาล ระบบการควบคุมคนภายใต้ระบบไพร่ การมีขนัตติธรรมทางศาสนา ตลอดจนมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เช่น วรรณกรรม ประเพณี ภูมิปัญญา

อาณาจักรธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕)

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) ทรงสถาปนาอาณาจักรธนบุรี อาณาจักรธนบุรีสืบแต่มีความสำคัญต่อพัฒนาการประวัติศาสตร์ชาติสยามมาก เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงนำกอบกู้อาณาจักรหรืออำนาจรัฐสยามขึ้นมาใหม่ที่กรุงธนบุรี และทรงรวบรวมดินแดนส่วนใหญ่ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาอยู่ใต้อำนาจได้อีก แล้วขยายอาณาเขตไปถึงอาณาจักรล้านนาและล้านช้าง ซึ่งดินแดนบางส่วนจะรวมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรกรุงเทพ และรวมอยู่กับประเทศไทยปัจจุบัน

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงใช้เวลาประมาณ ๗ เดือนหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ รวบรวมกำลังเข้าขับไล่กำลังทหารพม่าที่ยึดกรุงศรีอยุธยา หลังจากทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์และสถาปนาราชธานีขึ้นใหม่ที่กรุงธนบุรีแล้ว เพื่อรวบรวมดินแดนต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในอาณาจักรอยุธยาเข้ามาอยู่ในอาณาจักรธนบุรี ได้ทรงปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ ที่ตั้งตัวเป็นอิสระหลังเสียกรุงศรีอยุธยา นอกจากนั้นยังทรงร่วมมือกับชาวล้านนาต่อสู้ขับไล่พม่า จนกระทั่งอาณาจักรล้านนาพ้นจากอำนาจพม่าได้ (พ.ศ. ๒๓๑๗) ทำให้ได้อาณาจักรล้านนามาอยู่ใต้อำนาจ นอกจากนั้น ได้อาณาจักรกัมพูชากลับมาเป็นเมืองขึ้น (พ.ศ. ๒๓๑๔) และได้อาณาจักรล้านช้างเป็นเมืองขึ้น (พ.ศ. ๒๓๒๒) สำหรับการทำสงครามกับพม่ายังเกิดขึ้นเป็นระยะ (มีสงคราม ๑๐ ครั้ง) ในสมัยนี้เกิดวีรบุรุษ เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และพระยาพิชัยดาบหัก

ตอนปลายรัชกาลเกิดปัญหาการเมืองภายใน พระราชอำนาจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกท้าทาย พระยาสุรศักดิ์เอกภญ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเข้าปราบกบฏ แล้วปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ จากนั้นทรงย้ายราชธานีไปยังที่แห่งใหม่คือ กรุงเทพฯ ในปัจจุบัน เป็นการสิ้นสุดอาณาจักรธนบุรี

อาณาจักรกรุงเทพหรือกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๓๕)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วทรงสถาปนาราชวงศ์จักรี และโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานีใหม่แทนกรุงธนบุรี พระมหากษัตริย์ ๓ พระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพฯ ทรงสร้างอาณาจักรมอญอยุธยาเป็นต้นแบบในทุกด้าน เช่น การปกครอง ระบบกฎหมายและการศาล การฟื้นฟูศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เช่น การสังคายนาพระไตรปิฎก แต่งงานสำคัญคือการสร้างอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง

การขยายอาณาจักรในรัชกาลที่ ๑ ได้หัวเมืองมลายูที่แยกตัวเป็นอิสระหลังเสียกรุงศรีอยุธยาลงมาอยู่ใต้อำนาจอีกครั้ง สงครามกับอาณาจักรเพื่อนบ้านยังปรากฏเป็นระยะในสมัยนี้ เช่น พม่า (๑๐ ครั้ง) สงครามครั้งสำคัญ คือ สงคราม ๙ ท้าว (พ.ศ. ๒๓๒๘) อันนัมสยามยุทธกับญวนหรือเวียดนามานาน ๑๔ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๖-๒๓๔๐) ในรัชกาลที่ ๓ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) กรุงเทพฯ เผชิญกับการต่อต้านจากประเทศราชด้วยเช่นกัน เช่น อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรกัมพูชา ในรัชกาลนี้ มีวีรสตรี ได้แก่ ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร ท้าวสุรนารี

นอกจากนั้น เป็นรัชสมัยที่มีผู้อพยพและผู้ลี้ภัยด้วยสาเหตุต่าง ๆ กันเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น จีน มอญ กัมพูชา ญวน ทั้งที่มาหางานทำ เช่น คนจีน หรือหนีภัยการเมืองหรือศาสนา เช่น ชาวเวียดนาม นับถือศาสนาคริสต์ แต่ก็มีคนจากอาณาจักรเพื่อนบ้านหรือหัวเมืองห่างไกลถูกบังคับกวาดต้อนเข้าไปตั้งถิ่นฐาน

ใกล้กรุงเทพฯ เพราะสยามเองก็ต้องการแรงงานเพื่อใช้ในการโยธาและการผลิตสินค้าต่าง ๆ นอกจากนั้น ยังเป็นการลดกำลังคนของอาณาจักรเพื่อนบ้านด้วย อย่างไรก็ตาม ในการปกครองคนต่างชาติเหล่านี้นักมี พระบรมราชาโปรดให้คนต่างชาติต่างวัฒนธรรมนี้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและปกครองตนเอง

ขณะเดียวกัน หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปในครึ่งหลังศตวรรษที่ ๑๘ (พุทธศตวรรษที่ ๒๓) ลัทธิล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกกลับมาเป็นภัยคุกคามอีกครั้ง และทรงพลังกว่าเดิม เป็นยุคที่เรียกว่า จักรวรรดินิยมใหม่ (New Imperialism) อาณาจักรเพื่อนบ้านที่เคยทำสงครามกับสยามต่างตกเป็นอาณานิคม ของชาติตะวันตก เช่น พม่า เวียดนาม สยามในรัชกาลที่ ๓ เองก็ต้องทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ เลิกการค้าผูกขาดของหลวง และเปิดการค้าเสรี ตามความต้องการของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ได้แก่ สนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๖๙ และสนธิสัญญาโรเบิร์ตส์กับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๓๗๕ (ค.ศ. ๑๘๓๒) สนธิสัญญาสองฉบับนี้ยังเปิดทางให้ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์เข้ามาเผยแผ่ในสยาม พร้อมกับนำความรู้ และวิทยาการสมัยใหม่จากตะวันตกเข้ามาด้วย เช่น การแพทย์ การพิมพ์ วิทยาศาสตร์ ในรัชกาลต่อมา คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) มีการทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ฉบับใหม่กับชาติตะวันตกต่าง ๆ เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา เป็นสัญญาที่ชาติตะวันตก ได้สิทธิพิเศษหรือได้เปรียบด้านภาษีอากรและการศาล จึงส่งเสริมให้ชาติตะวันตกเข้ามาค้าขายและมีอิทธิพล ในสยามเพิ่มขึ้น ภัยคุกคามจากชาติตะวันตกทำให้ผู้นำสยามต้องเริ่มปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบ ตะวันตกในทุกด้านและนำไปสู่การสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ตามแนวคิดตะวันตกในที่สุด

บทเรียนที่ได้รับ

ประวัติศาสตร์ชาติสยาม พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๔๓๕ มีเหตุการณ์ที่ใช้เป็นตัวอย่างและบทเรียนในประเด็น ต่าง ๆ ดังนี้

๑. ความจงรักภักดี ความเสียสละ ความสามัคคี และความกล้าหาญ เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒) สมเด็จพระศรีสุริเยทัย พ.ศ. ๒๐๙๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘) การต่อสู้ของชาวบ้านบางระจัน พ.ศ. ๒๓๐๙ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) สมเด็จพระ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) พระยาพิชัยดาบหัก พ.ศ. ๒๓๑๖ ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร พ.ศ. ๒๓๒๘ ท้าวสุรนารี พ.ศ. ๒๓๖๙

๒. คุณสมบัติของผู้นำ เช่น ธรรมราชา ความรู้ การติดตามสถานการณ์ และวิสัยทัศน์ของผู้นำ เช่น การเปิดการค้าเสรีกับตะวันตก พ.ศ. ๒๓๖๙ และ ๒๓๙๘ การรู้ทันภัยคุกคามจากชาติตะวันตก (สมัย รัตนโกสินทร์)

๓. ธรรมราชาและขนัตติธรรมทางศาสนา เช่น การช่วยเหลือผู้หนีภัยสงคราม ภัยความยากจน ภัยการเมือง และให้มีการปกครองตนเอง เช่น มอญ ญวนหรือเวียดนาม เขมรหรือกัมพูชา จีน และลาว

๔. การปฏิรูปประเทศเพื่อสร้างอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น ดังเช่น การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัย สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒)

๕. การใช้การทูตและการสงครามเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี เอาตัวรอด และป้องกันตนเอง เช่น สงคราม ๙ ทศ พ.ศ. ๒๓๒๘ การรบกับพม่าที่ท่าดินแดง-สามสบ พ.ศ. ๒๓๒๙

๖. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนต่างชาติพันธุ์และวัฒนธรรม เช่น การให้ปกครองตนเอง ขันติธรรม ทางศาสนา (การเข้ามาของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก พ.ศ. ๒๑๑๐ และการเข้ามาของศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ พ.ศ. ๒๓๗๑)

๗. การทำนุบำรุงศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เช่น การสังคายนาพระไตรปิฎก พ.ศ. ๒๓๓๒

๘. พลังทางเศรษฐกิจในการสร้างอาณาจักร เช่น การค้ากับต่างประเทศ การค้าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การค้าของหลวง การค้าหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. ๒๓๙๘

กรณีศึกษา

๓.๑	ภาพรวมพัฒนาการทางการเมืองการปกครองจากสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน
-----	---

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ด้านพัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทยในภาพรวมของ ยุคก่อนสมัยใหม่ ยุคปฏิรูปประเทศ และยุคปัจจุบัน

เนื้อหา

๑. การเมืองการปกครองของสยามในอดีตก่อนที่จะมีการปฏิรูปครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นชุดระบบการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลและแนวคิดสำคัญมาจากอารยธรรมอินเดีย (Indianization) โดยรับผ่านอาณาจักรเขมร และนำมาผสมผสานให้มีความเหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งรับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นสำคัญ มีโครงสร้างการปกครองแบบหลวม ๆ (loose structure) การปกครองส่วนกลางใช้รูปแบบจตุสดมภ์ซึ่งสยามรับมาจากเขมร การปกครองแบบหัวเมืองมีลักษณะเป็นระบบ Mandala หรือปริมณฑลแห่งอำนาจ อาณาเขตไม่แน่นอนคล้าย ๆ กับรัฐแสงเทียน อำนาจจะส่องสว่างมากบริเวณราชธานี เมื่อไกลออกไปอำนาจจะลดน้อยลง ขึ้นอยู่กับอำนาจและบารมีของพระมหากษัตริย์ แม้ว่าจะมีพระราชอำนาจอย่างล้นพ้นแต่ถูกจำกัดด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ๑๒ ราชจรรยาวัตร ๔

๑.๑ สุโขทัยตอนต้น มีรูปแบบการเมืองการปกครองแบบพ่อปกครองลูกหรือปิตุราชา ซึ่งมีความเด่นชัดในช่วงกษัตริย์ ๓ พระองค์แรก พระมหากษัตริย์ทรงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนมาก จึงเปรียบเสมือนเป็นหัวหน้าครอบครัว มีคำนำหน้าพระนามว่าพ่อขุน การปกครองมีลักษณะลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้น ๆ ในบ้านเรียกว่าพ่อเรือน หลายครอบครัวรวมกันเป็นหมู่บ้านมีพ่อบ้านเป็นผู้ปกครอง หลายหมู่บ้านรวมกันเป็นเมืองมีพ่อเมืองปกครอง หลายเมืองรวมกันเป็นประเทศมีพ่อขุนเป็นผู้ปกครอง ช่วงนี้ศูนย์กลางอำนาจการปกครองอยู่ที่สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย หลังรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง กษัตริย์สุโขทัยจะใช้คำนำหน้านามว่า “พญา” เช่น พญาจันทรม พญาเลอไท

๑.๒ สุโขทัยตอนปลาย มีรูปแบบการเมืองการปกครองเป็นแบบธรรมราชา ใช้ในสมัยกรุงสุโขทัยตอนปลาย ตั้งแต่พระมหาธรรมราชาที่ ๑-๔ โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครอง อันได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม ในช่วงนี้ย้ายศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ที่เมืองพิษณุโลกหรือเมืองสองแควในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพระยาสิทธิเทพธิราชธิราชธาดา เรื่องไตรภูมิพระร่วงเพื่อสั่งสอนเรื่องศีลธรรมแก่ประชาชนให้ตระหนักในบาปบุญคุณโทษ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการปกครองภายในราชอาณาจักรให้เกิดความสงบสุข

ความอ่อนแอของอาณาจักรสุโขทัยเกิดจากสุโขทัยมีกำลังทหารที่ไม่เข้มแข็งนัก มีการแย่งชิงราชสมบัติกันภายใน เช่น ก่อนการขึ้นครองราชย์ของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ นั้นเกิดปัญหาความแตกแยกภายในและสูญเสียกำลังคนไปมาก ประกอบกับอาณาจักรอยุธยาที่มีความเจริญรุ่งเรืองในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนใต้ได้แผ่ขยายอำนาจขึ้นมาทางตอนบน อีกปัจจัยหนึ่งคือเส้นทางการค้าทางทะเลได้มีการเปลี่ยนแปลงมาสู่บริเวณอ่าวไทยและลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างมากขึ้น ความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น สุโขทัยถูกปิดล้อมด้วยรัฐต่าง ๆ ไม่สามารถใช้ทางออกทะเลบริเวณอ่าวมาะตะมะดังเช่นในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง ทำให้การค้าขนส่งปริมาณลงมาก การค้าขายผ่านอ่าวไทยจะต้องผ่านอาณาจักรอยุธยา

ด้วยเหตุนี้สุโขทัยจึงเสื่อมอำนาจลงมาก ในที่สุดได้ตกเป็นประเทศราชของอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๒๑-๑๙๓๑ หลังจากนั้นสุโขทัยได้รับอิสรภาพเป็นระยะเวลาหนึ่ง สุโขทัยประสบปัญหาความอ่อนแอภายใน นำมาสู่การแย่งชิงราชสมบัติระหว่างพระยารามกับพระยาपाल ในที่สุดผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาใน พ.ศ. ๒๐๐๖

๑.๓ สมัยอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๔๑) ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง จนกระทั่งถึงรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ หรือเจ้าสามพระยา ในระบบการปกครองส่วนกลาง พระเจ้าอู่ทอง ทรงนำระบบจตุสดมภ์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทางอินเดียโดยรับผ่านทางขอมอีกต่อหนึ่ง ระบบจตุสดมภ์ประกอบด้วย ๔ หน่วยงานสำคัญ กรมเวียงทำหน้าที่ดูแลเรื่องการรักษาความสงบภายในเมือง กรมวังดูแลเรื่องการยุติธรรมและกิจการภายในราชสำนัก กรมคลังดูแลเรื่องการค้า การคลัง และการทูต กรมนาดูแล

เสียดียงและการเกษตร การปกครองส่วนภูมิภาคหรือหัวเมือง แบ่งออกเป็นราชธานีอันเป็นที่ประทับของ พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของอำนาจ ถัดออกมาคือ หัวเมืองลูกหลวงทั้ง ๔ ทิศ ได้แก่ ทิศเหนือคือเมือง ลพบุรี ทิศตะวันออกคือเมืองนครนายก ทิศใต้คือเมืองพระประแดง และทิศตะวันตกคือเมืองสุพรรณบุรี ถัดออกมาอีกคือหัวเมืองชั้นใน ส่วนมากหัวเมืองชั้นในจะส่งพระราชโอรสหรือเจ้านายไปปกครอง หัวเมือง ชั้นนอกหรือเมืองพระยามหานครส่งขุนนางไปปกครอง ส่วนเมืองชั้นในนั้นเรียกว่า เมืองประเทศราชจะต้องส่ง บรรณาการอย่างน้อยทุก ๓ ปี

๑.๔ สมัยอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๒๓๑) เป็นช่วงเวลาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงปฏิรูปการปกครอง ครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘ จากเหตุปัจจัยสำคัญ ๒ ปัจจัย ปัจจัยแรกคือปัญหาเรื่องเสถียรภาพทางการเมือง ภายใน สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงต้องการคานอำนาจซึ่งกันและกันระหว่างขุนนางทั้งสองฝ่าย และนำขุนนาง มาถ่วงดุลอำนาจกับเจ้านายซึ่งปรากฏว่าอยุธยาประสบปัญหาความมั่นคงภายใน เมื่อผลัดแผ่นดินจึงมีการ แย่งชิงอำนาจกันบ่อยครั้ง ปัจจัยที่สองคือการขยายอาณาเขตด้วยการรวมสุโขทัยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ ราชอาณาจักร ทำให้มีการปฏิรูปการปกครองเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมหัวเมืองได้ดีขึ้น

การปฏิรูปการปกครองส่วนกลาง มีการปรับปรุงระบบจตุสดมภ์ซึ่งมีมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอู่ทองโดยรับอิทธิพลมาจากขอม เปลี่ยนชื่อจากกรมเวียงเป็นนครบาล ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อย ภายในราชธานี กรมวังเป็นธรรมาภิบาล ดูแลกิจการในราชสำนัก พระราชพิธี รวมถึงการศาล กรมคลังเป็น โกษาธิบดี ดูแลจัดเก็บภาษีอากร การค้า การทูต และกรมนาเป็นเกษตรธิการ ดูแลการเพาะปลูก และสะสม เสียดียงอาหาร นอกจากนี้ยังทรงได้แต่งตั้งตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีขึ้นมา ๒ ตำแหน่ง สมุหนายกดูแลงาน ด้านกิจการทหารทั้งปวง และสมุหนายกดูแลงานกิจการฝ่ายพลเรือนและจตุสดมภ์

การปกครองส่วนภูมิภาค ทรงยกเลิกเมืองลูกหลวงโดยยุบรวมกับหัวเมืองชั้นใน มีฐานะเป็นเมือง ชั้นจัตวา ผู้ปกครองเมืองมีฐานะเป็นผู้รั้ง ส่วนหัวเมืองชั้นนอกทรงส่งขุนนางไปปกครอง แบ่งความสำคัญของ เมืองออกเป็นหัวเมืองชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ส่วนเมืองประเทศราชให้ส่งบรรณาการ ๓ ปีต่อครั้ง และจะต้องส่งกองทัพ มาช่วยเหลือหากได้รับการร้องขอจากราชธานี ระบบการควบคุมกำลังคนเป็นผลงานสำคัญอีกประการหนึ่ง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงออกกฎหมาย “พระไอยการว่าด้วยตำแหน่งนาพลเรือนและนาทหาร หัวเมือง” เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘ เพื่อจัดวางระบบการควบคุมกำลังคนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผลจากกฎหมาย ฉบับนี้ทำให้ระบบศักดินามั่นคง กำหนดตำแหน่ง สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลในสังคม ซึ่งโครงสร้างของระบบดังกล่าวนี้ได้เป็นรากฐานสำคัญที่ใช้เรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์

๑.๕ สมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๓๑๐) เป็นช่วงรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชาถึงรัชสมัย สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) การปกครองส่วนกลางมีการเปลี่ยนแปลงคือ การแบ่งแยก

หน้าที่ของขุนนางตามพื้นที่ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา แบ่งให้สมุหนายกดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ สมุหกลาโหมดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ พระคลังดูแลหัวเมืองท่าชายฝั่งตะวันออก เสนาบดีทั้งสามควบคุมทั้งฝ่ายกลาโหมและพลเรือน เพราะต้องการให้ขุนนางคานอำนาจกันเอง ไม่ต้องการให้สมุหกลาโหมมีอำนาจมากเกินไปเพราะอาจนำมาสู่การรัฐประหาร

๑.๖ สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) อาณาจักรธนบุรีเป็นอาณาจักรของคนไทยช่วงสั้น ๆ ระยะเวลา ๑๕ ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครองเพียงพระองค์เดียวคือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก่อนกรุงศรีอยุธยาแตกจากการโจมตีของพม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ พระยาตากได้ถอนตัวจากการป้องกันพระนครพร้อมกับทหารจำนวนหนึ่งเพื่อไปตั้งที่เมืองจันทบุรี ต่อมาพระยาตากจึงนำกำลังที่รวบรวมประมาณ ๕,๐๐๐ คน ตีเมืองธนบุรีและอยุธยาคืนจากข้าศึก ทรงปราบดาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐ มีพระนามว่า “สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔” ทรงใช้เวลาในการกอบกู้อิสรภาพเพียง ๗ เดือน เท่านั้น จากรูปแบบการปกครองที่มีโครงสร้างแบบหลวม ๆ เมื่อศูนย์กลางแห่งอำนาจล่มสลายลง สิ่งที่พระองค์ต้องประสบคือปัญหาความเป็นเอกภาพภายใน และการรวมดินแดนหัวเมืองต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในอำนาจกรุงศรีอยุธยาให้มายอมรับอำนาจกรุงธนบุรี เพราะหัวเมืองต่างแข็งเมือง ตั้งเป็นชุมนุมต่าง ๆ จึงทรงปราบปรามชุมนุมเหล่านั้น คือ ชุมชุมเจ้าพิมาย ชุมชุมเจ้านครศรีธรรมราช ชุมชุมเจ้าพระฝาง ชุมชุมเจ้าพระยาพิชัยโลก พระองค์ทรงใช้เวลาปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ ถึง ๓ ปี จนสามารถฟื้นฟูศูนย์กลางแห่งอำนาจให้กลับมาได้ดังเดิมอีกครั้ง เป็นการกอบกู้อาณาจักรและสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นภายใน

๑.๗ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๓๕) หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบจลาจลภายในกรุงธนบุรีและสร้างความมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีใหม่ทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นแทนที่กรุงธนบุรี ด้วยเหตุผลทางด้านยุทธศาสตร์ เนื่องจากกรุงธนบุรีตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำทำให้การลำเลียงอาวุธยุทธภัณฑ์และการรักษาพระนครเป็นไปได้ยาก อีกทั้งพระราชวังเดิมมีพื้นที่จำกัดไม่สามารถขยายได้เนื่องจากติดวัดอรุณราชวรารามและวัดโมลีโลกยาราม ส่วนทางฝั่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีความเหมาะสมกว่าตรงที่มีพื้นแผ่นดินเป็นลักษณะหัวแหลมมีแม่น้ำเป็นคูเมืองธรรมชาติ มีชัยภูมิเหมาะสมและสามารถรับศึกได้เป็นอย่างดี ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้มีการจัดการปกครองตามแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย รูปแบบของสถาบันกษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คลายความเป็นเทวราชาลงเป็นอย่างมาก กลับไปเน้นคติและรูปแบบของธรรมราชาขึ้นแทนที่ การปกครองในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคยังคงยึดตามแบบฉบับที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงวางระเบียบไว้ มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย

๒. การปฏิรูปการเมืองการปกครองครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เกิดจากกระบวนการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแนวคิด Westernization และ Modernization เป็นระบบ

ชุดการเมืองการปกครองที่ได้รับแนวคิดจากตะวันตกเป็นสำคัญ เกิดกระบวนการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินครั้งสำคัญทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น เกิดการสร้างระบบรัฐชาติ (nation-state) และระบบรัฐรวมศูนย์ (centralization) ทำให้เกิดการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕ เป็นระยะเวลา ๔๐ ปี เพราะก่อนหน้านี้การปกครองของสยามมีรูปแบบราชาธิปไตย ไม่ใช่รัฐรวมศูนย์ การปฏิรูปการปกครองส่วนกลางมีการใช้ระบบกระทรวงซึ่งมีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ โดยเฉพาะเจาะจงในลักษณะของนักเทคนิควิทยา การปกครองส่วนภูมิภาคมีการใช้ระบบมณฑลเทศาภิบาล ส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่นใช้รูปแบบสุขาภิบาล

๓. การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด มีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยอันเป็นอำนาจอิสระ ๓ ด้าน คือฝ่ายนิติบัญญัติมีสถาบันรัฐสภา ฝ่ายบริหารมีนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารปกครองประเทศซึ่งเป็นประมุขของฝ่ายบริหารในปัจจุบัน ฝ่ายตุลาการมีศาล ศาล การปกครองประชาธิปไตยของไทยไม่ค่อยราบรื่นผ่านการรัฐประหารและเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญบ่อยครั้งในระยะเวลากว่า ๙ ทศวรรษ มาจวบจนปัจจุบันมีเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญคือ เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ และพฤษภาทมิฬ พ.ศ. ๒๕๓๕ จนถึงการรัฐประหารใน พ.ศ. ๒๕๔๙ และ ๒๕๕๗ ในปัจจุบันทำการบริหารประเทศอยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

บทเรียนที่ได้รับ

ความเข้าใจเรื่องการเมืองการปกครองของไทยในแต่ละยุคสมัยช่วยให้เห็นพัฒนาการทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทำให้สามารถแยกแยะแนวคิดมุมมองทางการเมืองได้เข้าใจชัดเจนมากขึ้น

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๐๕	๒๐๖	๒๐๗	๒๓๓
-----	-----	-----	-----

๓.๒	กิจการทหารบกสยามสมัยสุโขทัย-สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๑๗๙๒-๒๔๑๐)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการเกี่ยวกับกิจการทหารบกสยามตั้งแต่สมัยสุโขทัย-สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ภูมิหลังและเนื้อหา

การศึกษาพัฒนาการเกี่ยวกับกิจการทหารบกสยาม แบ่งเป็นอาณาจักร ได้ดังนี้

๑. กิจการทหารบกสมัยสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ. ๑๗๙๒-๒๐๐๖)

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการทหารสมัยต้นสุโขทัย ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการสร้างบ้านเมือง มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การรักษาและป้องกันราชอาณาจักร อาณาจักรสุโขทัยตอนต้นจึงมีลักษณะเป็นรัฐทหารคือ การจัดระเบียบ การปกครองยึดการป้องกันประเทศเป็นหลักสำคัญ การปกป้องประชาชนและป้องกันบ้านเมืองให้ปลอดภัย ถือเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ จากศิลาจารึกหลักที่ ๑ แสดงว่าในสมัยสุโขทัยรู้จักวิธีการรบหลังช้างที่เรียกว่า “ยุทธหัตถี” นอกเหนือจากการใช้ทหารราบและทหารม้า เมื่อเกิดศึกสงคราม พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำทัพหรือจอมทัพ การแพ้หรือชัยชนะขึ้นกับผู้นำทัพเป็นสำคัญ

การบังคับบัญชาทหารถือหลักว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรง มีเสนาบดีเป็นแม่ทัพ รองลงมา ขาญฉรรจทุกคนต้องเป็นทหาร มีหัวหน้าสกุลซึ่งเรียกว่า “เจ้าหมู” เป็นผู้ควบคุมทหารในสกุลของตน ทำการฝึกสอนศิลปะการต่อสู้ และการใช้อาวุธแก่ทหารในสกุลของตนทั้งในยามปกติและยามสงคราม สกุลถือว่าเป็นหน่วยทหารขนาดเล็กที่สุด ยังไม่แยกกิจการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนออกจากกัน ในยามปกติ บรรดาขาญฉรรจมีฐานะเป็นพลเรือนประกอบสัมมาชีพ แต่ในยามศึกสงครามจะเปลี่ยนสถานะเป็นทหาร เข้าประจำการในกองทัพ

การจัดทัพ แบ่งเป็นกองทหารตามความสำคัญคือ ชั้นสูง ได้แก่ เหล่าพลช้าง เรียกว่า “นายช้าง” ชั้นกลาง ได้แก่ เหล่าพลม้า เรียกว่า “นายม้า” ชั้นต่ำ ได้แก่ เหล่าพลราบ เรียกว่า “นายตีน” ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีการสร้างเส้นทางเชื่อมราชธานีกับหัวเมืองชั้นกลาง เพื่อความสะดวกและความรวดเร็วในการเคลื่อนทัพ การจัดหาอาวุธเป็นหน้าที่ของไพร่พลที่จะหาเอาไว้ใช้เอง อาวุธทั้งหมดเป็นอาวุธประจำกาย เช่น ขวาน มีดเหน็บ มีดปลายตัด หอก ดาบ (มีทั้งดาบคู่และดาบตั้ง) แหวน หลาว โดมร หน้าไม้ ธนู ขงจ้าว ฯลฯ

๒. กิจการทหารบกสมัยอยุธยา (ประมาณ พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐)

การทหารในสมัยอยุธยาได้รับการปรับปรุงให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมืองและสังคม ประกอบกับอาณาจักรอยุธยาได้รับอิทธิพลจากขอมมากกว่าสุโขทัย รูปแบบการปกครองและการทหารของกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นแบบผสมระหว่างสุโขทัยกับขอม อยุธยาได้เลือกสรรเอาสิ่งดีของทั้งขอมและสุโขทัย ผสมกันทั้งในด้านการปรับปรุงวิธีการควบคุมกำลังไพร่พลและยุทธวิธี ในยามสงครามมีเจ้าหมื่นมูลนายทำหน้าที่ระดมพลที่อยู่ภายใต้การควบคุมเข้าประจำการในกองทัพซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพ มีเจ้านายขุนนางเป็นแม่ทัพนายกอง

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) มีการแยกกิจการทหารกับพลเรือนจากกัน กล่าวคือ สมุหพระกลาโหมเป็นผู้รับผิดชอบกิจการทหารทั้งปวงตั้งแต่ยามปกติ เพื่อความสะดวกในการเรียกระดมพลเมื่อเกิดเหตุสงคราม และสมุหนายกเป็นหัวหน้ารับผิดชอบกิจการฝ่ายพลเรือนรวมทั้งจัดชุดมภ์ การแยกกิจการทหารกับพลเรือนออกจากกัน มีส่วนส่งเสริมประสิทธิภาพของกิจการทหารสยามสมัยอยุธยา

ให้สูงขึ้น ทั้งในด้านการจัดหน่วยเข้าเป็นกองทัพและการควบคุมบังคับบัญชา แต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖) ได้มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจหน้าที่ของสมุหพระกลาโหมและสมุหนายกให้กำกับดูแลทั้งกิจการทหารและพลเรือน แต่แบ่งพื้นที่กันดูแล ให้สมุหนายกดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ สมุหพระกลาโหม ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ สันนิษฐานว่า ต้องการถ่วงดุลอำนาจอัครมหาเสนาบดีเป็นสำคัญ

ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๒-๒๐๗๒) มีการทำทะเบียนไพร่พลเป็นครั้งแรก กรมพระสุรัสวดีเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ออกไปประจำหัวเมืองต่าง ๆ คอยดูแลและทำทะเบียนพล ควบคุมการทำบัญชีพล บรรจุกำลังพลเข้าประจำหน่วย และส่งสำเนาการบรรจุกำลังพลเหล่านั้นมาให้กลาโหมไว้ตั้งแต่นิยามปกติ ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีการเปลี่ยนแปลงการเตรียมพล คือ ๑) โอนการปกครองหัวเมืองขึ้นนอกให้ขึ้นกับราชธานีโดยตรง เพื่อรวบรวมกำลังพลให้ได้จำนวนมากและรวดเร็วขึ้นกว่าเดิม และ ๒) ขยายหัวเมืองขึ้นในให้กว้างออกไป เพื่อจะได้เกณฑ์คนมาเป็นทหารในกองทัพหลวงให้มากขึ้น

การขึ้นทะเบียนไพร่พล ชายไทยต้องขึ้นทะเบียนเป็นทหารทุกคน จำแนกเป็นไพร่สม และไพร่หลวง เข้ารับราชการตามกรมกองที่สังกัดไว้ ซึ่งเรียกในสมัยนั้นว่า “เข้าเเอร์” กำหนดปีละ ๖ เดือน หรือที่เรียกว่าเข้าเดือนนอกเดือน

ยุทธวิธีและการฝึกในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ มีการจัดทำตำราพิชัยสงครามขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๑ เพื่อเป็นตำราการทำสงครามสำหรับแม่ทัพนายกอง เน้นความสำคัญในเรื่องการจัดทัพ การตั้งค่าย การเดินทัพ การจัดกระบวนทัพ ขบวนการรบ เป็นต้น

ยุทธวิธีที่สยามใช้ในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่นิยมใช้ราชธานีเป็นที่มั่นสำคัญในการตั้งรับข้าศึก เนื่องจากชัยภูมิของอยุธยามีแม่น้ำล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน และบริเวณรอบนอกเป็นที่ลุ่ม ในปีหนึ่ง ๆ จะมีน้ำหลากลงมาท่วมบริเวณนี้ถึง ๔ เดือน แต่ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงปรับปรุงยุทธศาสตร์การป้องกันพระนครให้ดีกว่าเดิม โดยการขยายคูน้ำพระนครและสร้างป้อมปราการรอบพระนคร ทรงเปลี่ยนยุทธศาสตร์การใช้กรุงศรีอยุธยาเป็นที่มั่นตั้งรับอย่างเดียว เป็นตั้งกองกำลังรอบนอกเพื่อยับยั้งและโจมตีต่อข้าศึกตั้งแต่ชายอาณาเขต รวมทั้งทรงริเริ่มหลักยุทธศาสตร์การเดินทัพทางเส้นนอกและเส้นในด้วย

กองทหารที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการส่งกำลังบำรุงแบ่งออกเป็น ๒ กอง คือ “เกียกกาย” ทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องเสบียงอาหาร “ยุกระบัตร์” ต่อมาเรียกเพี้ยนไปว่า “ยกกระบัตร์” ทำหน้าที่จัดการเกี่ยวกับอาวุธ ยุทโธปกรณ์ สมัยอยุธยามีการใช้เรือในการรบ ในระยะแรกมีการใช้เรือยาวเรียกว่า “เรือแซ่” ใช้สำหรับบรรทุกกำลังพลและอาวุธยุทโธปกรณ์ในการยกทัพทางแม่น้ำ ต่อมา มีการดัดแปลงเรือโดยการเสริมกราบทำแท่นยึดปืนใหญ่ นับเป็นต้นกำเนิดของเรือเอกชัย เรือรูปสัตว์ต่าง ๆ

๓. กิจการทหารบกสมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) การทหารสมัยธนบุรีมีลักษณะเช่นเดียวกับ กรุงศรีอยุธยา แต่มีการจัดทำบัญชีกำลังพลให้รัดกุมยิ่งขึ้น ให้ตรวจสอบจำนวนกำลังพลชายฉกรรจ์ทั้งหมด และให้สีกที่ข้อมือของไพร่และทาสทุกคนเพื่อระบุชื่อมุลนายและเมืองต้นสังกัด

ในสมัยธนบุรีมีการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์จากการยึดพระนครเป็นที่ตั้งรับหลักในสมัยอยุธยาเป็นการ ยกกองทัพออกไปสกัดกั้นข้าศึกตั้งแต่แนวชายแดน และทรงให้ความสำคัญกับกองทัพเรือ ซึ่งสอดคล้องกับ ชัยภูมิของกรุงธนบุรีซึ่งมีทางออกทะเล และสามารถใช้อู่เรือรบออกโจมตีข้าศึกได้ตลอดเวลา การให้ความสำคัญ กับกองทัพเรือนี้ ทำให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา และอื่น ๆ ได้สำเร็จ

นอกจากนี้ทรงกำหนดพื้นที่ปฏิบัติการของกองทัพเป็นเขตหน้า (พื้นที่การรบหลัก) และเขตหลัง (พื้นที่ การส่งกำลังบำรุง) ให้มีความชัดเจนขึ้น เพื่อประโยชน์ในการส่งกำลังบำรุงในเวลาศึกสงคราม และมีการจัด ปืนใหญ่ช่วยส่วนรวมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยการรวบรวมปืนใหญ่ซึ่งเป็นอาวุธที่สำคัญแต่มีจำนวนน้อยเข้ามารวมไว้ เป็นส่วนกลาง เพื่อคอยยิงสนับสนุนให้ส่วนกำลังรบต่าง ๆ อีกทั้งยังเอาพระทัยใส่กับการจัดหาอาวุธสมัยใหม่ จากชาติตะวันตกเข้ามาเพิ่มเติม เช่น ปืนนกสับ ปืนคาบศิลา และปืนใหญ่

๔. กิจการทหารสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๑)

กิจการทางทหารของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) ยังคงดำเนินตามแบบแผนสมัยอยุธยาและสมัยธนบุรี ทั้งเรื่องการเตรียมพล การเกณฑ์พล เข้าเป็นทหาร การจัดหน่วยทหาร การแบ่งเหล่าทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ และการส่งกำลังบำรุง กล่าวคือ การบรรจุกำลังพล รัชกาลที่ ๑ ทรงผ่อนผันให้ไพร่รับราชการปีละ ๔ เดือน (เข้าเดือนออกสองเดือน) ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗) เนื่องจากบ้านเมืองสงบ เรียบร้อย จึงโปรดเกล้าฯ ให้ไพร่รับราชการปีละ ๓ เดือน (เข้าเดือนออกสามเดือน)

การจัดหน่วยและการฝึกทหาร ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการจ้างครูฝึกชาวต่างชาติเข้ามาฝึก ทหารให้กับทหารของวังหลวงและวังหน้า ซึ่งเป็นเพียงการฝึกทหารเบื้องต้น เช่น ระเบียบแถว แปรแถว และ การถือท่าอาวุธ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) เริ่มปรับปรุง กิจการทหารจากแบบโบราณให้เป็นแบบชาติตะวันตก ด้วยมีพระราชประสงค์เพื่อสร้างความเจริญทางด้าน การทหาร และรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศจากการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตก การปรับปรุง ที่เกิดขึ้น ได้แก่ การจัดหน่วยทหาร ยุทธวิธีและการฝึกทหาร รวมทั้งการจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์

การจัดหน่วยทหาร รัชกาลที่ ๔ มีพระราชดำริว่า ต่างประเทศนั้น พระมหากษัตริย์ต่างนิยมมี กองทหารประจำพระองค์ เพราะถือเป็นพระเกียรติยศ จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกองทหารรักษาพระองค์ ปืนปลายหอกข้าหลวงเดิมและกองทหารหน้า

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๕ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกองทหารเพิ่มขึ้นอีก ๒ กอง คือ กองรักษาพระองค์อย่างยุโรป (กองทหารรักษาพระองค์ปืนปลายหอกข้าหลวงเดิม) และกองปืนใหญ่อาสาญวน เพื่อทดแทนอาสาญวนเข้ารีตที่โอนไปขึ้นกับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ส่วนทหารมอญที่เคยขึ้นสังกัดกรมนั้น โปรดเกล้าฯ ให้คงอยู่ในบังคับบัญชาของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ทหารพวกนั้นจึงเปลี่ยนไปเป็นทหารมะรืนสำหรับเรือรบ นอกจากนั้น ได้จัดตั้งกองทหารหน้า เพื่อรับการฝึกแบบใหม่ มีอาวุธปืนทันสมัยประจำการ และจัดตั้งกองทหารล้อมวัง เพื่อให้มันพระราชหฤทัยในการรักษาพระราชฐาน

ด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้รับอาวุธส่วนหนึ่งมาจากประเทศจีน และยังมีชาวต่างประเทศจัดหาอาวุธปืนมาถวายเพื่อใช้ในการป้องกันประเทศ เช่น ปืนคาบศิลา เป็นต้น มีการเร่งสะสมอาวุธยุทธภัณฑ์ สร้างป้อมปราการเพิ่มเติม ขุดคูคลองเป็นเครื่องกีดขวางรอบพระนคร สร้างเมืองหน้าด่าน และต่อเรือรบจำนวนมากเพื่อป้องกันทางทะเล

บทเรียนที่ได้รับ

กิจการทหารบกสยามมีพัฒนาการมาตลอด การเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้นำอยู่มาก จะเห็นได้ว่า การปรับปรุงกองทัพมักสอดคล้องกับสถานการณ์ในเวลานั้น แสดงว่า ผู้นำต้องสนใจและใส่ใจกับสถานการณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗	๓๖	๓๗	๑๒๖	๓๒๔
---	----	----	-----	-----

๓.๓	สงครามระหว่างสยามกับเพื่อนบ้านที่สำคัญในสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์
-----	--

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้เข้าใจถึงเหตุผลของการทำสงครามระหว่างสยามกับเพื่อนบ้านในอดีต
๒. เพื่อให้เข้าใจความแตกต่างแนวคิดทางการเมืองของการทำสงครามที่แตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

เนื้อหา

การทำสงครามในประวัติศาสตร์สยามก่อนสมัยใหม่คือตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ มีเหตุผลหลักที่สำคัญ ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

ด้านการเมือง เพื่อแข่งขันอำนาจทางการเมืองระหว่างพระมหากษัตริย์บนคาบสมุทรอินโดจีน ภายใต้แนวคิด “จักรพรรดิราช” เพื่อแสดงความเป็น “ราชาเหนือราชา” ตามกรอบแนวคิดของพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูที่ต่างกล่าวอ้างแข่งขันกันแสดงแสนยานุภาพและบุญญาบารมีแย่งชิงความเป็นใหญ่ในภูมิภาค ซึ่งเปรียบเสมือนกับเกมของพระราชานะในระบบจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ สัญลักษณ์ที่ใช้แย่งชิงความเป็นใหญ่นั้น อยู่ภายใต้แนวคิดนี้ ไม่ว่าจะเป็น “ช้างเผือก ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง ฉัตร” เป็นต้น ในระบบรัฐจารีตนั้น รัฐยังไม่มีเส้นแบ่งอาณาเขตที่แน่นอนเหมือนกับรัฐชาติที่เพิ่งเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เส้นแบ่งเขตแดนในอดีตใช้พรมแดนทางวัฒนธรรมไม่ใช่พรมแดนทางภูมิศาสตร์ เช่น เสื้อผ้า ภาษา ประเพณี กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น อันมีลักษณะเป็น “วงกลม” หรือ “ระบบมันดาลา” คล้ายกับแสงเทียน ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการแบ่งรัฐชาติโดยใช้พรมแดนทางภูมิศาสตร์เป็นหลักจึงนำมาสู่ปัญหาของการแบ่งแยกกลุ่มคนที่มีภาษาและชาติพันธุ์เดียวกันออกจากกันโดยการสร้างพรมแดนแบบใหม่ขึ้นมาแทนที่

นอกจากนโยบายการแย่งชิงความเป็นใหญ่ภายในภูมิภาคแล้ว ยังมีความมุ่งหมายในการกำจัดการ หรือคู่แข่งทางการเมืองไม่ให้ขึ้นมามีบารมีทัดเทียม หรือให้การสนับสนุนยุยงกลุ่มกบฏให้ลุกขึ้นมาแข่งขัต่อสู้ศูนย์กลางอำนาจภายในภูมิภาค รัฐที่มีลักษณะเป็นศูนย์กลางทางอำนาจสำคัญ ได้แก่ พม่า สยาม และญวน ส่วนรัฐที่มีอำนาจรองลงมาได้แก่ ล้านนา ล้านช้าง และเขมร รัฐเหล่านี้จะต้องทำหน้าที่ส่งบรรณาการเพื่อแสดงการยอมรับพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ เป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบจักรพรรดิราชเพื่อการอยู่อย่างสงบสุข มิได้รับเพื่อแย่งชิงดินแดนเพื่อย้ายอาณาเขตในรูปแบบของรัฐสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้รัฐจารีตบางแห่งจึงเข้ากันกับรัฐทั้งสองฝ่าย เช่น ล้านนาเข้ากับทั้งฝ่ายอยุธยาและพม่า เขมรเข้ากับอยุธยาและญวน เป็นต้น เรียกรัฐในระบบนี้ว่า “รัฐสองฝั่งฟ้า” หรือ “สองฝ่ายฟ้า” เมื่อรัฐสองฝั่งฟ้าหรือกลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ ก่อกบฏหรือแสดงความไม่จงรักภักดีจะนำไปสู่การปราบปรามโดยการทำสงครามนั่นเอง

ด้านเศรษฐกิจ เพื่อแข่งขันกันแย่งชิงทรัพยากรและกำลังคน รวมไปถึงดินแดนที่เป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการค้า เช่น สยามพยายามเข้าไปมีอำนาจเหนือหัวเมืองมลายู โดยการส่งทัพไปตีรัฐมะละกา ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะเห็นว่ารัฐมะละกาตั้งอยู่ในช่องแคบมะละกาซึ่งเป็นเมืองท่าการค้าทางทะเลที่สำคัญ รวมถึงการที่สยามแข่งขันกับพม่าเพื่อให้ได้หัวเมืองมอญสำหรับเป็นเส้นทางการค้าออกสู่มหาสมุทรอินเดีย

ด้านสังคมและวัฒนธรรม การทำสงครามกับเพื่อนบ้าน นอกจากเป็นการแย่งชิงความเป็นใหญ่และทรัพยากรในภูมิภาคแล้ว ยังมีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาใช้ในราชสำนักอยุธยา เช่น การรับระบบการปกครองแบบสมมติเทพหรือเทวราชา การใช้คำราชาศัพท์ ประเพณีนิยมในราชสำนักซึ่งรับมาจากอาณาจักรเขมรที่รับมาจากอินเดียอีกทอดหนึ่ง เป็นการเสริมสร้างบารมีและอำนาจให้กับชนชั้นปกครอง

การรับคติจักรพรรดิราชเข้ามาใช้ในการสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองเพื่อขยายพระราชอำนาจด้วยการเป็น
ผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สงครามที่สำคัญระหว่างสยามกับเพื่อนบ้าน ในสมัยอยุธยา นั้นสยามทำสงครามกับพม่ามากที่สุดเพื่อ
แสดงแสนยานุภาพทางการเมือง ความขัดแย้งระหว่างสยามกับพม่าเริ่มเกิดขึ้นจากปัญหาการทับซ้อนทาง
อำนาจในการแย่งชิงอำนาจในหัวเมืองมอญนำไปสู่การทำสงครามศึกเมืองเชียงกราน พ.ศ. ๒๐๘๑ ทำให้มี
การขยายอำนาจอย่างต่อเนื่อง เมื่อพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ขึ้นครองราชย์ได้กรีธาทัพเข้าทำสงครามถึงخانพระนคร
กรุงศรีอยุธยา เป็นสงครามคราวเสียพระศรีสุริโยทัย พ.ศ. ๒๐๙๑ หลังจากนั้นมีการปรับเปลี่ยนอำนาจ
ทางการเมืองในราชสำนักพม่า พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทรงขึ้นครองราชย์และได้ร้องขอช้างเผือกซึ่งเป็น
สัญลักษณ์ทางอำนาจในระบบจักรพรรดิราชจากอยุธยาแต่ฝ่ายอยุธยาตอบปฏิเสธ จนเกิดเป็น สงคราม
ช้างเผือก พ.ศ. ๒๑๐๖ พม่ายกกองทัพเข้าตีทางหัวเมืองพิษณุโลก ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาแห่ง
พิษณุโลกขอกำลังสนับสนุนจากฝ่ายราชวงศ์สุพรรณภูมิแห่งกรุงศรีอยุธยาแต่ถูกปฏิเสธ สมเด็จพระมหาธรรมราชา
ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะสู้รบพม่าได้ จึงส่งสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระสุพรรณภักดีตามทัพพม่าร้องขอ
ไปเป็นองค์ประกันที่กรุงหงสาวดี เป็นเหตุให้ฝ่ายอยุธยาแตกกับฝ่ายพิษณุโลกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และนำมาสู่
สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๑๒ เนื่องจากเจ้าพระยาจักรีวางแผนลอบยุยงให้พม่าเข้าตี
กรุงศรีอยุธยาตามแผนการของพม่า

ต่อมาพระเจ้านันทบุเรง (พระราชโอรส) ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้าบุเรงนองมีพระราชประสงค์
ที่จะสังหารสมเด็จพระนเรศวรด้วยเกรงว่าจะเป็นภัยในอนาคต ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระนเรศวรจึงทรง
กระทำสงครามประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง พ.ศ. ๒๑๒๗ รวมทั้งเกิดสงครามและเหตุการณ์ “พระแสงดาบ
คาบค่าย” พ.ศ. ๒๑๒๙ ต่อมาเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคตลงใน พ.ศ. ๒๑๓๓ สมเด็จพระเจ้า
นันทบุเรงจึงทรงส่งพระมหาอุปราชหรือมังสามเกียดนำทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา เกิด สงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕
หลังจากนั้นพม่าเกิดจลาจลภายในทำให้สิ้นศยุคทองอันรุ่งโรจน์ จนกระทั่งพระเจ้าอลองพญาทรงสามารถ
รวบรวมแผ่นดินได้ใหม่และก่อตั้งราชวงศ์อลองพญา (คองบอง) แล้วทรงยกทัพมาทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยา
ในคราวศึกอลองพญา พ.ศ. ๒๓๐๒ พระเจ้าอลองพญาสวรรคตจากการทำสงครามในครั้งนั้น พระเจ้ามังระ
จึงทรงทำสงครามอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ทรงเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการรบใหม่เป็น “แบบคิมนิปี” ทำให้ฝ่าย
อยุธยาเพลี่ยงพล้ำ เพราะใช้ยุทธศาสตร์ที่ผิดพลาดในฤดูน้ำหลากดังที่กระทำมาแต่เดิม ภายหลังน้ำลดลงแล้ว
พระนครขาดเสบียงอาหารนำมาสู่สงครามการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
สามารถกอบกู้อิสรภาพกลับคืนมาในระยะเวลาเพียง ๗ เดือน และใช้เวลา ๓ ปี ในการปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ
เพื่อสร้างเอกภาพภายในราชอาณาจักร

สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์สงครามครั้งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดกับพม่าคือสงครามเก้าทัพ พ.ศ. ๒๓๒๘ พระเจ้าปดุง กษัตริย์แห่งราชวงศ์อลองพญาได้ยกทัพมาตีสยาม หลังจากสยามสร้างราชธานีใหม่ที่กรุงเทพฯ ได้เพียง ๓ ปี พม่ายกทัพเข้าตีสยามในทุกทิศทาง สยามทำสงครามด้วยยุทธวิธีแบบกองโจร มีแม่ทัพคนสำคัญ คือ สมเด็จฯ กรมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท ยุทธวิธีแบบกองโจรทำให้สยามเป็นฝ่ายชนะ นอกจากนี้ยังเกิดวีรกรรมของวีรสตรี “ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร” ในการสามารถปกป้องเมืองถลางไว้ รวมทั้งการเกิดสงครามรบกับพม่าที่ท่าดินแดง พ.ศ. ๒๓๒๙ พม่าจึงเลิกทำสงครามกับสยามเนื่องจากเริ่มสูญเสียอำนาจให้กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสยาม (รัชกาลที่ ๓) ต่อมาตกเป็นเมืองขึ้นของสหราชอาณาจักรโดยสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘

สงครามระหว่างอยุธยากับฝ่ายเขมร ฝ่ายเขมรมักจะเขียนประวัติศาสตร์อยู่ในสกุลชาตินิยมโดยกล่าวโทษฝ่ายสยามเป็นผู้รุกรานอย่างต่อเนื่อง สงครามระหว่างอยุธยากับอาณาจักรเขมรที่สำคัญ ๒ ครั้งแรก ได้แก่ พ.ศ. ๑๘๙๖ และ ๑๙๗๔ สงครามสองครั้งแรกถูกนำมาเปรียบกับการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ และ ๒ จนทำให้คนเขมรต้องย้ายเมืองหลวงหลายครั้ง ในยุคกรุงศรีอยุธยาสงครามระหว่างสยามกับเขมรมีด้วยกันหลายครั้ง ดังนี้

สมัยพระนคร (พ.ศ. ๑๓๔๕-๑๙๗๔) ในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ เขมรประกาศอิสรภาพจากการยึดครองของอาณาจักรศรีวิชัย พระองค์ทรงรวบรวมอาณาจักรเจนละบกและเจนละน้ำในอดีตเข้าไว้ สถาปนาอาณาจักรพระนครและอภิเษกเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฦ พนมมูเลน ปกครองด้วยลัทธิเทวราชาเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๑๓๔๕ ต่อมาพระเจ้ายโศวรมันที่ ๑ ทรงสถาปนาเมืองพระนคร ใน พ.ศ. ๑๔๓๒ ส่วนตัวปราสาทนครวัดสร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ในช่วง พ.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๙๓ เพื่อเป็นเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ (ไศวนิกาย) และเป็นที่เก็บพระบรมศพของพระองค์เอง ต่อมาถูกจามปายกทัพมาตีใน พ.ศ. ๑๗๒๐ หลังจากนั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สามารถเอาชนะและขับไล่พวกจามออกไปได้ จึงทรงสถาปนาเมืองศรียโสธรปุระที่ ๒ ขึ้นเหนือล้อมกับพระนครเมืองแรกโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ปราสาทบายนหรือรู้จักกันในนามนครธม อยุธยาจะเรียกว่าเมืองพระนครหลวง

สงคราม พ.ศ. ๑๘๙๖ ศึกเขมรแปรพักตร์ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงให้สมเด็จพระรามาเมศวร (พระราชโอรส) ยกทัพไปปราบปรามเขมรครั้งแรก แต่ทัพหน้าของกรุงศรีอยุธยาถูกตีจนแตกพ่าย พระเจ้าอู่ทองจึงมีพระบรมราชโองการให้ขุนหลวงพะงั่ว (พี่เขย) ขึ้นไปทำศึกช่วย การศึกษาดำเนินไปเป็นระยะเวลา ๑ ปี จึงสามารถเอาชนะนครธมได้สำเร็จและได้กวาดต้อนครัวชาวเขมรเข้ามายังอยู่กรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก

สงคราม พ.ศ. ๑๙๗๔ รัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ทรงแต่งตั้งให้ขุนศรีไชยราชมงคลเทพเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองพระนครหลวง แล้วสถาปนาเจ้านายอยุธยาได้แก่เจ้านครอินทร์ พระราชโอรสขึ้นครองราชย์ ต่อมาประจวบและสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระเจ้าสามพระยาจึงทรงให้เจ้าพระยาแพรก

(โอรสของกษัตริย์เขมร) ขึ้นครองราชย์ต่อมา โดยบางครั้งในพระราชพงศาวดารจะเรียกว่าสมเด็จพระเจ้าพระยาพระนครหลวง ฝ่ายอยุธยาได้กวาดต้อนเชลยและทรัพย์สินกลับไปกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก ต่อมาพระยาตอกษัตริย์เขมรสามารถตีเมืองพระนครจากอยุธยาโดยสังหารเจ้าพระยาแพรงได้สำเร็จ แต่ตัดสินใจทิ้งเมืองเก่าย้ายไปสร้างราชธานีใหม่ชื่อว่าพนมเพ็ญจตุรมุขจะรามเชียมหรือกรุงจตุมุข อันเป็นราชธานีสำคัญแห่งแรกหลังสมัยพระนครซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกรุงพนมเปญในปัจจุบัน ส่วนเมืองพระนครในขณะนั้นยังไม่ได้ร้างหรือถูกทำลายลงในทันที สาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้อาณาจักรพระนครล่มสลายนั้นยังคงเป็นที่ถกเถียงของนักวิชาการ ปัญหาหนึ่งในอาณาจักรนี้คือการที่เกิดฝนมรสุมสลับไปมากับภาวะร้อนแล้งซึ่งสร้างความเสียหายแก่โครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งชาวตะวันตกบางส่วนยังเห็นว่าการกวาดต้อนชาวเขมรไปยังกรุงศรีอยุธยาจำนวนมากได้ทำลายระบบชลประทานของเมืองลงจนไม่สามารถอาศัยอยู่ต่อไปได้

สมัยจตุมุข (พ.ศ. ๑๙๗๔-๒๐๖๙) มีชัยภูมิที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่บรรจบของแม่น้ำ ๔ สาย จตุมุขเป็นชื่อเก่าของกรุงพนมเปญ ชนชั้นนำเขมรและผู้คนเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทแทนที่ศาสนาฮินดู ทำให้การสร้างศาสนสถานแบบปราสาทหินลึ้นสุดลง เปลี่ยนมาเป็นการหล่อพระพุทธรูปและสร้างวัดแทน สาเหตุที่เขมรย้ายเมืองหลวงมาบริเวณตอนใต้มาจากเหตุผลทางการค้ากับจีนรวมถึงอยู่ห่างไกลจากอิทธิพลของอยุธยา มากกว่า อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ในเขมรในช่วงต้นจตุมุขประสบปัญหาเจ้านายเขมรแตกแยกกันเองบ่อยครั้ง หลังจากการสิ้นพระชนม์ของพระยาตอกผู้สถาปนากรุงจตุมุข พระนารายณ์รามาธิบดีได้ครองราชย์ต่อมา แต่หลังจากสวรรคต พระศรีราชาพระราชโอรสของพระยาตอกพระองค์หนึ่งอ้างสิทธิ์การครองราชย์ ส่วนพระศรีสุริโยสยามราชาโอรสของพระนารายณ์รามาธิบดีพระมหากษัตริย์ที่เพิ่งสิ้นพระชนม์ไปนั้นขึ้นครองราชย์เมืองบาดานหรือศรีสันทร ต่อมาพระธรรมราชาธิราชรามาธิบดีที่ ๑ พระโอรสอีกพระองค์หนึ่งของเจ้าพระยาตอกสามารถปราบทั้งสองฝ่ายลงได้โดย**สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ**ให้ส่งทัพมาช่วยปราบกบฏในอาณาจักรเขมร เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๑ ทรงให้พระธรรมราชาธิราชรามาธิบดีที่ ๑ ครองราชย์ต่อไปจนสิ้นพระชนม์

ต่อมารัชสมัยสมเด็จพระศรีสุคนธบท พระราชโอรสของพระธรรมราชาธิราชรามาธิบดีที่ ๑ และเป็นหลานปู่ของพระยาตอก ทรงย้ายราชธานีไปที่เมืองบาดาน ซึ่งมีพระพิชัยเนยยกคำตระกูลขุนนางเก่าปกครองอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่เป็นที่พอใจกับกลุ่มขุนนางเก่า ฝ่ายเจ้ากองโอรสของพระพิชัยเนยยกคำก่อกบฏและสังหารเจ้าศรีสุคนธบท ด้วยเหตุนี้พระยาจันทราชาพระอนุชาของสมเด็จพระศรีสุคนธบทซึ่งหนีไปอยุธยาตอนแรกกลับมาต่อสู้จนสามารถปราบเจ้ากองได้สำเร็จภายใต้การสนับสนุนของอยุธยา รวมทั้งประกอบพิธีราชาภิเษกขึ้นเป็นพระบรมราชาที่ ๒ (พญาจันทน์) ให้สร้างราชธานีแห่งใหม่ชื่อว่าเมืองละแวกหรือลงแวก จากพงศาวดารเขมรกล่าวว่าใน พ.ศ. ๒๐๘๓ สมเด็จพระไชยราชาธิราชแห่งกรุงศรีอยุธยาทรงนำทัพเข้ามารุกรานเมืองเขมรด้วยพระองค์เองแต่พ่ายแพ้กลับไป สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (พญาจันทน์) สามารถต้านทานและเอาชนะกองทัพอยุธยาได้และจับได้เชลยเป็นจำนวนมาก สมเด็จพระไชยราชาธิราชทรงต้องเสด็จฯ หนีกลับไป

สมัยละแวก (พ.ศ. ๒๐๙๖-๒๑๓๖) มีความหมายว่าเมืองที่เป็นช่องเปิด เมืองท่า หรือเมืองหน้าด่าน ทางทิศใต้ก่อนการเข้าพระนคร เป็นยุคสมัยที่อาณาจักรเขมรรุ่งเรืองขึ้นเป็นครั้งแรกหลังจากประสบกับความเสื่อมโทรมมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาสองร้อยกว่าปี เขมรในสมัยนี้มีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสเปน ในขณะที่ชาติอื่น ๆ รอบข้างติดต่อกับโปรตุเกส ในเวลาที่กรุงศรีอยุธยาอยู่ในช่วงของการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๒๗) สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ (พระยาละแวก) พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (พญาจันทน์) ทรงอาศัยจังหวะที่อยุธยาอ่อนแอยกทัพบุกมาล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ แต่ถูกสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชตีจนพ่ายกลับไป อาณาจักรอยุธยาที่กำลังอ่อนแอจากการรุกรานของพม่า ถูกเขมรฉวยโอกาสตีท้ายครัวบ่อยครั้ง เขมรยกทัพเข้ากวาดต้อนชาวบ้านตามหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกของอาณาจักรอยุธยา ละแวกเริ่มยกทัพมารุกรานอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๗๐ ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พระราชบิดาในสมเด็จพระนเรศวร) เนื่องจากละแวกส่งกองทัพเข้ารุกรานอยุธยาหลายครั้ง สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงยกทัพไปตีละแวก โดยเฉพาะในช่วงที่สยามติดสงครามกับพม่า ใน พ.ศ. ๒๑๓๐ เกิดวีรกรรมเจ้าพ่อขุนด่าน ซึ่งรวบรวมชาวเมืองนครนายกตั้งหลักที่เขาชะงักและสู้รบจนขับไล่ข้าศึกไปได้ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ระบุว่า **สมเด็จพระนเรศวรตีเมืองละแวก ๒ ครั้ง ครั้งแรก พ.ศ. ๒๑๒๙ และครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๑๓๖** สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพไปตีเมืองละแวกบุกเผาทำลายเมืองจนทำให้เขมรอ่อนแอจนไม่สามารถตั้งตัวกลับมาได้ เขมรได้แต่งตำนานเรื่องพระแก้วพระโคเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า อยุธยาใช้เล่ห์กลในการจับพระแก้วพระโคและนำไปกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากมีสรรพวิทยากรทั้งปวงอยู่ในท้องพระโค ทำให้ให้เขมรเสื่อมลง ตำนานนี้ถูกใช้อธิบายเกี่ยวกับการล่มสลายของเมืองละแวก ซึ่งถูกนำมาใช้ในสกุลประวัติศาสตร์ชาตินิยมของเขมรจนถึงปัจจุบัน สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ (พระยาละแวก) ต้องหลบหนีออกจากเมืองไปหลบซ่อนอยู่ที่เมืองสตีงแตง ทำให้เขมรเข้าสู่สุกสิศอีกครั้งและตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรอยุธยายาวนานสี่ร้อยกว่าปี สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (นักพระสัตถา) พร้อมพระราชโอรสสองพระองค์ ได้แก่สมเด็จพระไชยเชษฐาที่ ๑ (พระไชยเชษฐา) และพระบรมราชาที่ ๕ เสด็จหนีไปยังเมืองศรีสัชน

อย่างไรก็ตาม เรื่องดังกล่าวไม่ตรงกับพงศาวดารฝ่ายสยามที่กล่าวว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรตีเมืองละแวกได้แล้วทรงประกอบพระราชพิธีปฐมกรรมด้วยการประหารนักพระสัตถาษัตริย์เขมรแล้วเอาโลหิตมาล้างพระบาท อย่างไรก็ตาม ม.ล.มานิจ ชุมสาย เคยเสนอบทความเรื่อง “พระนเรศวรกับกรุงละแวกจากบันทึกของชาวฝรั่งเศสและจากบันทึกของบาทหลวง ซานอโตนิโอ ชาวโปรตุเกส” บทความดังกล่าวเสนอหลักฐานใหม่ว่า นักพระสัตถามีได้ถูกประหารเอาเลือดมาล้างพระบาทสมเด็จพระนเรศวรตามที่เคยเชื่อกันมา แต่หนีข้ามเขตแดนญวนไปอยู่ที่เมืองเชียงแตงในเขตลาว จากการศึกษาของ บุญเดือน ศรีวรพจน์ ได้วิจารณ์ไว้ว่า การเอาโลหิตศัตรูผู้แพ้สงครามไม่มีทางสู่มาล้างพระบาทให้เป็นมลทินแต่เป็นอนัน เป็นความน่าอัศจรรย์มากกว่าน่าสรรเสริญวีรกษัตริย์ ผู้บันทึกพระราชพงศาวดารในชั้นหลัง ๆ มีความสับสนเรื่องพระราชพิธีปฐมกรรมกับพระราชพิธีทูลน้ำล้างพระบาทซึ่งผูกพระปราบพระไชยนาฎ ข้างเผือกคู่พระทัยยืนที่อ่างทองรองพระบาทสมเด็จพระนเรศวรทรงจัดขึ้นที่เมืองละแวก

สมัยศรีสัชน หรือ บาสาน (พ.ศ.๒๑๓๖-๒๑๖๑) แต่เดิมเมืองหลวงทางภาคใต้ที่พระยาเยาตสร้างขึ้นแห่งแรกคือทวบลบาสานหรือเมืองศรีสัชน แต่เนื่องจากเป็นที่ลุ่มต่ำทำให้ประสบปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้งจึงทำให้พระยาเยาตจึงตัดสินใจย้ายเมืองมาอยู่ที่จตุมุข หลังจากทีละแวกแตกพ่ายต่ออยุธยา พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งเป็นขุนนางและญาติโยมอำนาจ โดยย้ายราชธานีมาอยู่ที่ศรีสัชนแทนละแวกเพียงระยะสั้น ๆ ยกทัพเข้าขับไล่ทัพสยามของพระมหาพนมที่ประจำการอยู่ที่เมืองสระบุรีต่อมาถูกปลงพระชนม์โดยชาวต่างชาติ สมเด็จพระเจ้าสุริเยศวร พระราชมาตุจฉาของสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (นักรบสัตถา) ขึ้นครองราชย์แทน ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสุริโยพรรณกลับมาเมืองเขมร ครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระบรมราชาที่ ๗ ทรงพบว่าเขมนั้นอยู่ในสภาพที่แตกแยก บรรดาเจ้าหัวเมืองต่างพากันตั้งตนเป็นอิสระไม่เคารพยำเกรงพระราชอำนาจ จึงทรงต้องทำสงครามปราบปรามขุนนางท้องถิ่นเหล่านั้นเพื่อรวมอาณาจักรอีกครั้งตลอดรัชกาล ต่อมาสละราชสมบัติให้พระมหาอุปราชขึ้นครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระไชยเชษฐาที่ ๒ และย้ายราชธานีไปที่กรุงอุตุมมีชัย

สมัยอุตุม (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๖๑) ในยุคนี้เขมรย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่อุตุมมีชัย (มีความหมายว่าเมืองประเสริฐที่มีชัยชนะ) สมัยนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “ยุคมืดของเขมร” เพราะเป็นสมัยที่อาณาจักรเขมรเสื่อมอำนาจ มีการแย่งชิงราชสมบัติกันตลอดเวลาแทบทุกรัฐบาล ดึงญวนและอาณาจักรอยุธยา (ในเวลาต่อมาอาณาจักรธนบุรีและอาณาจักรรัตนโกสินทร์) เข้ามาร่วมในศึกแย่งราชสมบัติด้วย ทำให้อาณาจักรเขมรต้องตกเป็นประเทศราชของทั้งสองชาติ

พ.ศ. ๒๑๖๔ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยาทรงกรีธาทัพสยามบุกเข้ามาในเมืองเขมรด้วยเหตุที่ทางฝ่ายสยามเห็นว่าเมืองเขมรกระด้างกระเดื่องไม่ยอมอ่อนน้อมเหมือนในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระไชยเชษฐาฯ ก็ทรงเอาชนะสยามได้ที่พนมจังกา ใน พ.ศ. ๒๑๖๕ ทัพสยามก็บุกเข้ามาอีกครั้งนำโดยพระศรีศิลป์มหาอุปราชแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

พ.ศ. ๒๑๗๓ ในขณะที่อยุธยา กำลังเกิดเหตุจลาจล พระเจ้าปราสาททองทรงช่วงชิงราชสมบัติจากสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชและสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ ทำให้พระมหาอุปราชทรงบัญชาการทัพเขมรบุกตีเมืองนครราชสีมา แล้วกวาดต้อนผู้คนกลับไปเขมร

พ.ศ. ๒๒๑๔ สมเด็จพระศรีไชยเชษฐาฯ ทรงขอความช่วยเหลือจากกรุงศรีอยุธยาขับไล่ญวน สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงส่งทัพไปช่วย มีคอนสแตนติน ฟอลคอน (Constantine Phaulkon) นำทัพสามารถขับไล่ญวนออกไปได้ แต่เพียงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ก่อนหน้านั้นสมเด็จพระไชยเชษฐาที่ ๓ ทรงตั้งพระรามธิบดีพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราช แต่ในปีเดียวกันนั้นพระรามธิบดีกลับเสด็จไปเมืองญวน ขอให้เหิงยวนฟุกต่าน เจ้าญวนได้ ทรงส่งทัพมาบุกเขมรอีกครั้งเพื่อยึดราชบัลลังก์ให้พระรามธิบดีเอง เรื่องนี้คือสาเหตุที่เจ้านายเขมรเริ่มดึงญวนให้เข้ามามีบทบาทในราชสำนักเขมรเพื่อคานอำนาจกับฝ่ายสยาม

พ.ศ. ๒๒๕๙ นักองคฺตนหรือพระองค์ทองทรงหนีมายังกรุงศรีอยุธยา ต่อมากราบทูลลาสมเด็จพระเจ้าท้ายสระนำทัพสยามไปตั้งที่เมืองพระตะบองและโพธิสัตว์ เพื่อเอาราชสมบัติคืน แต่ทรงสู้ทัพญวนและพวกคนป่าไม่ได้ต้องเสด็จหนีเข้าป่าไป ใน พ.ศ. ๒๒๖๐ สมเด็จพระเจ้าท้ายสระจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาจักรีนำทัพบกหมื่นนาย พระยาโกษาและพระยาเดโชนำทัพเรือห้าพันนาย ยกไปตีเมืองอุดงและบันทายมาศตามลำดับทัพเรือสยามพ่ายแพ้ทัพเรือญวนที่บันทายมาศ แต่เจ้าพระยาจักรีได้รับชัยชนะทางบก สมเด็จพระแก้วฟ้าจึงเสด็จฯ ออกมาเจรจากับฝ่ายสยาม ขอยอมอ่อนน้อมและจะแต่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองเป็นบรรณาการไปให้นับแต่นั้นมาอาณาจักรเขมรก็ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการให้กับสยาม

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงส่งพระยากลาโหมกับพระยาสุวรรคโลกมาตีทัพญวนแตกพ่ายไปที่เมืองบันทายเพชร พระสัถยาจึงเสด็จฯ หนีกลับไปกับทัพญวนแล้วไม่เสด็จฯ กลับมาอีกเลย เมื่อขับญวนออกไปแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีพระบรมราชโองการให้พระศรีไชยเชษฐ (นักองคฺสงวน) พระโอรสในพระศรีธรรมราชา กลับมาครองเมืองเขมรเป็นสมเด็จพระไชยเชษฐาที่ ๕

ในสมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) สมเด็จพระรามาธิบดีราชหรือนักองคฺโนน ทรงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้ากรุงธนบุรี ก่อนหน้านั้นมีผู้มาช่วยพานักองคฺโนนหนีไปกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ พระองค์ทรงสวามิภักดิ์กับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา และประทับที่อยุธยาจนเสียกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังกรุงแตกนักองคฺโนนร่วมกับชุมนุมของพระยาตาก จนสามารถสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงได้สำเร็จ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพยายามช่วยสถาปนานักองคฺโนนให้เป็นกษัตริย์เขมร โดยทรงยกทัพไปตีเมืองบันทายเพชรถึงสองครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ และ ๒๓๑๔ ส่วนนักองคฺตนฝ่ายกษัตริย์เขมรเดิมจึงทรงหนีไปพึ่งญวน พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงอภิเษกนักองคฺโนนขึ้นเป็นกษัตริย์เขมร แต่ปรากฏปัญหาการกระด้างกระเดื่องของขุนนางเขมร จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๓๒๒ เจ้าฟ้าทะละหะ (มู) และพระยาเดโช (แทน) เจ้าเมืองกำปงสวาย ขุนนางเขมรสองพี่น้องได้เป็นกบฏขึ้นต่อสมเด็จพระรามาธิบดีราชนักองคฺโนนกษัตริย์เขมร โดยสังหารนักองคฺโนน กษัตริย์เขมรพร้อมด้วยเหล่าพระราชโอรส โดยขุนนางทั้งสองได้สถาปนาตนเองพระราชโอรสของนักองคฺตนที่ยังทรงพระเยาว์ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ส่วนพระยายมราช (แบน) นั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นข้าอยู่ฝ่ายนักองคฺโนน แต่เป็นสหายร่วมน้ำสาบานกับพระยาวิบูลราช (ชู) จึงไม่ได้ถูกสังหารในครั้งนั้น โดยถูกส่งไปกักตัวอยู่กับพระยาเดโช (แทน) ที่เมืองกำปงสวาย ฝ่ายพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อทรงรู้ความก็ทรงพิโรธอย่างยิ่งในการสังหารนักองคฺโนน จึงส่งพระองค์แก้ว (ด้วง) ขุนนางเขมรที่เป็นตัวประกันอยู่ที่กรุงธนบุรีขณะนั้นเดินทางไปยังเมืองกำปงสวาย และส่งพระยายมราช (แบน) มาต่อพระราชอาญาที่กรุงธนบุรี โดยถูกเชียนร้อยไม้ ถูกเชือนใบหู นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๓๒๔ สมเด็จพระเจ้าตากสินมีพระราชโองการให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ในเวลาต่อมาคือรัชกาลที่ ๑ และเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) ยกทัพสยามกรุงธนบุรีออกไปตีเมืองเขมรในสามทาง ได้แก่ ทางเมืองเสียมราฐ ทางเมืองพระตะบอง และทางเมืองกำปงสวาย เพื่อลงโทษเจ้าฟ้าทะละหะ (มู) และ

บรรดาขุนนางเขมร โดยยกให้พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ (จ้อย) เป็นพระเจ้ากรุงเขมร ต่อมาได้เกิดจลาจลในกรุงธนบุรีเสียก่อน ในภายหลังพระยายมราช (แบน) ได้วางแผนจนสามารถกำจัดเจ้าฟ้าทะละหะ (มุ) ร่วมกับพระยาวิบูลราช (ชู) ต่อมาจึงยึดอำนาจปกครองเขมรแต่ผู้เดียวสถาปนาตนเองเป็นเจ้าฟ้าทะละหะ (แบน)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒) เจ้าฟ้าทะละหะ (แบน) ทรงรบแพ้พ่ายออกญามหาเทพ ซึ่งนำทัพชาวจามเข้ามาตีพนมเปญ จึงทรงพำนักองค์เองหนีมากรุงเทพฯ ขณะที่พระชนมได้ ๑๐ พรรษา รัชกาลที่ ๑ ทรงรับนักร้องเองเป็นราชบุตรบุญธรรม โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตำหนักพระราชทานที่ตำบลคอกกระบือแถวย่านบางลำภูในปัจจุบัน เจ้าฟ้าทะละหะ (แบน) ได้เป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศรเป็นผู้สำเร็จราชการแทนนักร้องเองซึ่งมีพระชนมายุ ๑๑ ชันษา ออกไปรั้งเมืองเขมร อยู่ที่เมืองพระตะบอง

เมื่อฝ่ายญวนเข้าไปมีอำนาจในเขมร รัชกาลที่ ๑ จึงทรงให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร รบกับญวนจนได้รับชัยชนะ ตั้งเมืองหลวงที่เมืองอุดงค์มีชัยหรือเมืองบันทายเพชร (มีความหมายว่าเมืองที่มีกำแพงล้อมรอบ) ใน พ.ศ. ๒๓๓๓ อันเป็นปีเดียวกับที่ท้องเชียงสีทองปราบกบฏไต่เตาสำเร็จด้วยการสนับสนุนของรัชกาลที่ ๑ จนทำให้ท้องเชียงสีทองสถาปนาขึ้นเป็นพระเจ้าเวียดนามญาลอง โปรดเกล้าฯ ให้นักร้องเองผนวช หลังทรงลาสิกขาแล้วโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปครองกรุงเขมร เณิมพระนามว่า “สมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ ศรีสุริโยพรรณบรมสุรินทรมหาจักรพรรดิราช บรมนาถบพิตร เจ้ากรุงเขมร” โดยให้ออกญากลาโหม (ปก) พระพี่เลี้ยงเป็นเจ้าฟ้าทะละหะ (ปก) การขึ้นครองราชย์อีกครั้งของนักร้องเองทำให้ชาวเขมรปลื้มหลังจากว่างกษัตริย์มานาน รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวัง และทรงเชิญเชื้อพระวงศ์เขมรที่อยู่ในกรุงเทพฯ ให้กลับออกไปและจัดระบบราชการให้เรียบร้อย ต่อมาพระโอรสของพระองค์คือนักร้องจันท์ ได้ขึ้นครองราชสมบัติหลังจากที่นักร้องเองสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๓ พรรษาเท่านั้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา เมื่อพระมหากษัตริย์สยามโปรดเกล้าฯ ให้กษัตริย์เขมรกลับไปครองราชสมบัติ ได้มีการอภิเษกพระราชวงศ์เขมรโดยมีการพระราชทานพระสุพรรณบัฏ และสิ่งของพระราชทานต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องประกอบอิสริยยศ เช่น มหามงกุฎ พระมาลา ฯลฯ รวมทั้งเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ ออกไปยังเขมรด้วย เนื่องจากในเวลานั้นมีฐานะเป็นประเทศราชของสยาม ธรรมเนียมนี้ได้มีการปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระอุทัยราชาธิราชรามาริบัติหรือนักร้องจันท์ ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๙ ได้รับการสนับสนุนจากสยาม เมื่อพระชนมายุได้ ๑๑ ชันษา ต่อมาเมื่อจักรพรรดิชา ลีอง ทรงรวบรวมญวนให้เป็นปึกแผ่นสำเร็จ และหลังจากที่พระองค์มีข้อบาดหมางกับราชสำนักสยาม นักร้องจันท์จึงเอาใจออกห่างสยาม หันไปทรงดำเนินนโยบายใกล้ชิดกับราชสำนักเว้ เมื่อรัชกาลที่ ๑ เสด็จสวรรคต ตัวแทนราชสำนักเขมรที่มาร่วมงานพระบรมศพแสดงความฝักใฝ่ต่อสยาม ๒ คน ถูกประหารชีวิต ฝ่ายสยามสนับสนุนอนุชาของนักร้องจันท์ เมื่อความขัดแย้งสิ้นสุดลง พระอนุชา ๓ องค์ทรงหนีไปสยาม ทำให้นักร้องจันท์

ทรงหันไปนิยมญวนมากขึ้น มีการเกณฑ์แรงงานชาวเขมรไปทำงานให้ญวน เช่น การเกณฑ์แรงงานไปขุดคลอง
วิญเตีในญวนภาคใต้ ทำให้ชาวเขมรเริ่มไม่พอใจ หลังจากที่ญวนสนับสนุนการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ รวมทั้ง
นโยบายของจักรพรรดิหมิง ที่ต้องการรวมเขมรเป็นส่วนหนึ่งของญวนอย่างเปิดเผย ทำให้ความขัดแย้ง
ระหว่างสยามกับญวนรุนแรงขึ้น เมื่อเกิดกบฏต่อต้านราชสำนักเวินเขมร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) ทรงส่งทหารเข้าไป
ในเขมรเพื่อสนับสนุนฝ่ายกบฏ สนับสนุนนักร้องคั้วพระอนุชาของนักร้องคั้วจันทร์ไปเป็นกษัตริย์เขมร
พระราชทานนามว่าสมเด็จพระหริรัถยรามธิบดี ส่วนนักร้องคั้วจันทร์กษัตริย์เขมรเดิมหนีไปพึ่งญวน จักรพรรดิ
ญวนสถาปนาพระองค์เม็ญ พระราชธิดาในสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชรามธิบดีขึ้นปกครองกัมพูชาในฐานะ
ราชินีหุ่นเชิดในปี พ.ศ. ๒๓๗๗ และประกาศอำนาจสูงสุดเหนือเขมร ต่อมาจึงเกิด สงครามอานามสยามยุทธ
(พ.ศ. ๒๓๗๖-๒๓๘๘) เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ในภูมิภาคระหว่างสยามกับญวน หรือ อาณาจักรไตนาม
ในรัชสมัยจักรพรรดิเถี่ยว จิ ผลของสงครามครั้งนี้ไม่มีฝ่ายใดสามารถมีอำนาจภายในเขมรได้อย่างเบ็ดเสร็จ
เด็ดขาด ภายหลังสยามกับญวนเลิกแย่งชิงความเป็นใหญ่กันในเขมรเนื่องจากญวนและเขมรต่างตกเป็นเมืองขึ้น
ของฝรั่งเศส กองทัพสยามนำโดยเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) และเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค)
เข้าโจมตีกัมพูชาและเวียดนามภาคใต้ สยามสามารถเข้าควบคุมกัมพูชาได้หลังเวียดนามถอนกำลังบางส่วน
ออกไป สยามได้ถมทำลายคลองวิญเตีเพื่อป้องกันไม่ให้ญวนใช้เส้นทางน้ำเข้ามาโจมตีกัมพูชาและอ่าวไทย
หลังการสู้รบที่ยาวนานถึง ๑๔ ปี ทั้งสองฝ่ายตกลงสงบศึกและให้เขมรอยู่ภายใต้การปกครองร่วมกัน
ในสงครามครั้งนี้สยามได้ขุดคลองแสนแสบโดยใช้เป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ในการขนส่งอาวุธยุทธภัณฑ์ กำลังรบ
และเสบียงอาหารไปยังญวนในช่วงสงครามอานามสยามยุทธ นอกจากนี้ยังอำนวยความสะดวกในการติดต่อ
ค้าขายและขนส่งสินค้าเกษตร การรบของสยามกับญวนมีอุปสรรคสำคัญคือการประสานระหว่างทัพบกและ
ทัพเรือไม่ได้ จึงยึดชายฝั่งญวนตามแผนไม่ได้เพราะกองทัพเรือของญวนนั้นแข็งแกร่ง ทำให้นักร้องคั้วจันทร์กลับมา
ขึ้นครองราชย์ในเขมรตามเดิม สยามพยายามสร้างอิทธิพลในเขมรเช่นกันโดยให้นักร้องคั้วมาครอง
พระตะบองและเสียมราฐ ญวนก็เพิ่มระดับการแทรกแซงเขมรมากขึ้น จนนักร้องคั้วจันทร์แทบจะไม่มีอำนาจ
ที่แท้จริงจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๗๘

ต่อมาสมเด็จพระหริรัถยรามธิบดีหรือนักร้องคั้วขึ้นครองราชย์ต่อ พระองค์เป็นพระราชอนุชา
ในสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชรามธิบดี (นักร้องคั้วจันทร์) ซึ่งทรงหนีเข้ามายังกรุงเทพมหานครในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) ตั้งแต่มีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ต่อมาในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) เมื่อนักร้องคั้วมีพระชนมายุ ๔๓ พรรษา หลังจากที่ทรงพำนัก
อยู่ในประเทศสยามเป็นเวลา ๒๗ ปี จึงเดินทางกลับเขมรพร้อมกับกองทัพเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
เพื่อรบกับญวนที่กำลังแผ่อำนาจเข้าสู่เขมรในช่วงนั้น หลังจากที่สยามสามารถจัดการเหตุการณ์ในเขมรเป็นที่
เรียบร้อยแล้ว จึงมีการอภิเษกนักร้องคั้วขึ้นครองราชสมบัติที่เขมรเมื่อพระชนมายุ ๕๑ พรรษา

การติดต่อระหว่างฝรั่งเศสและเขมรครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อคณะทูตของมงตีญี กงสุลฝรั่งเศสประจำเชียงใหม่เข้ามาทำสนธิสัญญากับสยามแบบเดียวกับสนธิสัญญาเบาว์ริงที่สยามทำกับสหราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๓๙๙ รวมทั้งได้เดินทางต่อไปเขมรและญวน ฝ่ายเขมรปฏิเสธว่าเนื่องจากเป็นเมืองขึ้นจึงไม่สามารถทำสนธิสัญญาเองได้ แต่ได้แอบส่งหนังสือไปยังกงสุลฝรั่งเศสของประเทศสิงคโปร์เมื่อ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๙๙ เพื่อนำไปถวายจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ ของฝรั่งเศส เพื่อขอให้ฝรั่งเศสช่วยคุ้มครองเขมรให้พ้นจากอำนาจของสยามและญวน

ต่อมาพระราชโอรสคือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชสมัยของพระองค์ เขมรหลุดพ้นการตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยามและกลายมาเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์แห่งเขมรองค์แรกที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ก่อนหน้านั้นสยามตัดสินใจสนับสนุนพระบาทสมเด็จพระนโรดม (นักองค์ราชาวดี) ขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งกรุงเขมร ฝรั่งเศสพยายามลิดรอนอำนาจของกษัตริย์เขมรเพิ่มอำนาจให้ผู้ว่าการสูงสุดของฝรั่งเศส พร้อมทั้งย้ายเมืองหลวงจากกรุงอุดงไปที่พนมเปญ โดยบีบบังคับให้กษัตริย์เขมรลงพระปรมาภิไธยจนสำเร็จ ในช่วงระยะเวลานี้ฝรั่งเศสสร้างพระบรมราชวังจตุมุขสิริมงคล (คนสยามนิยมเรียกกันว่าพระราชวังเขมรินทร์ ซึ่งเป็นเพียงพระที่นั่งองค์หนึ่งเท่านั้น) ซึ่งคล้ายกับพระบรมมหาราชวังของสยาม ในกรุงเทพมหานคร ถวายพระนโรดม เขมรตกเป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๘๖๓) จากการลงนามในสนธิสัญญาอารักขาของฝรั่งเศส-เขมรในสมัยของพระนโรดม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) สยามได้สูญเสียอำนาจการปกครองเขมรส่วนนอกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๐

รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก *สยามสถาปนา กษัตริย์เขมร* ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายประวัติศาสตร์ช่วงที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาราชบุตญูธรรมขึ้นเป็นกษัตริย์เขมรเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๗ จนกระทั่งฝรั่งเศสสามารถได้ญวนแล้วบีบบังคับเอาเขมรเป็นเมืองขึ้น โดยอ้างว่าเป็นเมืองขึ้นของญวนมาก่อน กษัตริย์เขมรได้กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๔ ชี้แจงว่า ทรงจำต้องลงนามในสัญญากับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ เพราะทรงถูกบีบบังคับแต่ยังจงรักภักดีต่อสยามเช่นเดิม สุดท้ายสยามก็ได้เสียเขมรไปเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ จากเอกสารดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าราชสำนักสยามมีส่วนร่วมในการสนับสนุนผู้ปกครองเขมรในแต่ละยุคสมัย แต่ก็มีกษัตริย์เขมรบางพระองค์เอาใจออกห่างไปเข้ากับทางฝ่ายญวนเช่นกัน แม้ว่าจะทรงเคยเข้ามาลี้ภัยและพำนักในราชสำนักสยามเป็นระยะเวลายาวนาน

ส่วนอาณาจักรล้านช้างนั้นมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกรุงศรีอยุธยาในลักษณะของการเป็นพันธมิตรร่วมกันต่อต้านพม่า แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดสงครามเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๖๙ ฝ่ายเวียงจันทน์ได้ยกทัพเข้ามาจนถึงเมืองนครราชสีมา คุณหญิงโมและคุณบุญเหลือหลานสาวได้สร้างวีรกรรมหู่สัมฤทธิ์ขึ้น และภายหลังคุณหญิงโมได้รับการสถาปนาเป็น “ท้าวสุรนารี” ในภายหลังเจ้าพระยาบดินทร์เดชาเข้ายึดเมืองเวียงจันทน์ได้เผาทำลายเมืองเวียงจันทน์ลง ยังเหลือแต่วัดสี่สະເກດอันเป็นที่ตั้งของทัฬหยา

สงครามและความสัมพันธ์สยามกับญวน สยามมีการค้าขายกับเวียดนามในสมัยราชวงศ์เล โดยค้าขายเกลือ ชีผึ้ง ของใช้ที่ทำด้วยเหล็ก เพื่อแลกกับผ้าแพร เครื่องปั้นดินเผา และไข่มุกของไต่เวียด ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างดี ราชวงศ์เลประกาศลดภาษีให้กับอยุธยาจำนวนครึ่งหนึ่ง อย่างไรก็ตามในยุคดังกล่าวไต่เวียดมีคำสั่งประกาศห้ามคนในเลียนแบบการแต่งกายของสยามและลาวมาบ่อนทำลายประเพณีในบ้านเมือง อ้างไว้ในหนังสือความจดจำของวีรบุรุษเหียนจ่าย ในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อชาวเวียดนามอพยพเข้ามาตอนใต้มีการพัฒนาความสัมพันธ์มากขึ้น สยามมีความสัมพันธ์กับญวนทางตอนใต้เป็นหลัก เนื่องจากการคมนาคมสะดวก ความสัมพันธ์ทางการค้ายิ่งเพิ่มมากยิ่งขึ้น อีกทั้งทางการค้าอยู่กึ่งกลางระหว่างสยามและจีน เมื่อญวนเกิดภัยแล้งก็จะมีซื้อข้าวกับสยาม ราชวงศ์จี้และราชวงศ์เหียนใกล้เคียงปรองดองกันในเรื่องกัมพูชา ต่อมาไต่เชินคือชาวไร่ชาวนาผู้ถูกรีดนาทาเร้นลูกฮือไต่ยิดดินแดนต่าง ๆ จากชนชั้นสูงจนสามารถยึดญวนได้ทั้งประเทศซึ่งเรียกว่ากบฏไต่เชิน เหียนอันห์ได้ถูกกองทัพไต่เชินรุกไล่จึงได้เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ โดยอีกสองปีต่อมารัชกาลที่ ๑ ได้ส่งกำลังพลไปช่วยรบแต่กลับพ่ายแพ้ในการรบยุทธนาวีที่คลอง “แหม็กเกิม-ส่วยมู่ท” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ อย่างไรก็ตามเมื่อพ่ายแพ้พม่ายกสยาม เหียนอันห์ร่วมกับกองทัพสยามเข้ารบกับพม่า ทั้งสองชาติมีการช่วยเหลือไปมาหลายครั้งในการปราบกบฏไต่เชินและต้านทานพม่า หลังจากเหียนอันห์ (องเชียงสือ) ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าเวียดนามยาลอง ความสัมพันธ์ทางการค้ายิ่งคึกคักมากขึ้น ข้อพิพาทระหว่างสยามกับราชวงศ์เหียนต้องเป็นปฏิปักษ์กันเนื่องจากการแย่งอิทธิพลในกัมพูชา โดยสาเหตุหลักของปัญหาคือกัมพูชาแย่งชิงอำนาจกันเองบ่อยครั้ง เมื่อเกิดการปะทะกันภายในจะอาศัยอิทธิพลจากภายนอกเพื่อแยกอำนาจของสองราชวงศ์ นอกจากนี้แล้วยังเกิดปัญหาการแย่งชิงระหว่างรัฐทั้งสองด้วย การสงครามระหว่างสยามกับลาว เขมร และญวน ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ เริ่มตั้งแต่เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์เป็นกบฏ เป็นต้นเหตุข้อพิพาทระหว่างสยามกับญวน จนเป็นศึกใหญ่ยืดเยื้อในดินแดนเขมร

สงครามและความสัมพันธ์กับหัวเมืองมลายู สยามสมัยอยุธยามีความต้องการควบคุมเมืองท่ามะละกาอันเป็นเป้าหมายหลักเพื่อผลประโยชน์ทางการค้ากับต่างประเทศ รัฐมะละกาตั้งอยู่บนเส้นทางการค้านานาชาติ มีเมืองท่าที่เรือสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างทางตะวันออกซึ่งมาจากจีนและทางตะวันตกซึ่งมาจากอินเดีย จึงมีท่าเลที่ได้เปรียบกว่าอยุธยาซึ่งอยู่ลึกเข้ามาในดินแดนตอนใน อยุธยาพยายามควบคุมเมืองท่ามะละกาด้วยการใช้กำลังทางทหารไปคุกคามถึง ๔ ครั้งใน พ.ศ. ๑๙๕๑, ๑๙๖๒, ๑๙๗๔ และ ๑๙๘๘ อย่างไรก็ตาม อยุธยาไม่สามารถควบคุมอำนาจในหัวเมืองมะละกาได้อย่างมั่นคงเนื่องด้วยระยะทางที่ห่างไกลกันมาก อีกทั้งการต่อต้านจากผู้นำมะละกา ซึ่งแสดงถึงการไม่ยอมรับอำนาจของอาณาจักรอยุธยาอย่างแท้จริง สาเหตุที่ผู้นำมะละกายอมอ่อนน้อมเป็นประเทศราชต่ออยุธยาในบางครั้งเพราะไม่ต้องการทำสงคราม นอกจากนี้ยังเกิดความรู้สึกผูกพันกับโลกมุสลิม ซึ่งเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางการค้าที่สำคัญในเส้นทางการค้านานาชาติ

มะละกาจึงมองว่าสยามคือผู้รุกราน กตขี และกอบโกยผลประโยชน์มากกว่าการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เมื่อโปรตุเกสเข้ามายึดมะละกาเป็นเมืองขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๕๔ อยุธยาจึงหมดอำนาจจากเมืองมะละกา

บทเรียนที่ได้รับ

สาเหตุของสงครามในแต่ละครั้งมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะแนวคิดหลักคือเรื่องจักรพรรดิราชและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๐	๒๕	๕๒	๑๐๗	๑๔๒	๑๖๒	๑๗๓	๒๕๐	๒๖๒	๓๐๙	๓๗๒
----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๓.๔	การติดต่อกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา
-----	------------------------------------

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ตระหนักถึงที่มาและบทบาทของการทูตสยาม ตลอดจนบทบาทของชุมชนต่างชาติในพัฒนาการช่วงยุคสมัยอยุธยา

ภูมิหลัง

สยามมีความสัมพันธ์กับประเทศในทวีปเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียและจีนมาเป็นเวลาหลายพันปี สยามได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหลากหลายจากสองประเทศนี้ แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงในทวีปยุโรป ในยุคสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ชาวยุโรปเดินเรือมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำเร็จจึงเริ่มมีอิทธิพลในภูมิภาคอย่างมีนัยสำคัญ

เนื้อหา

ก่อนหน้าการเข้ามาของตะวันตก อาณาจักรสุโขทัยและอยุธยามีการติดต่อเป็นประจำกับต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นจีนตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ราชวงศ์หยวน อินเดีย เปอร์เซีย (อิหร่าน) ญี่ปุ่น และรัฐเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยุธยาเริ่มติดต่อกับประเทศตะวันตกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๕๔ โปรตุเกสเป็นประเทศยุโรปแรกที่ส่งคณะทูตมาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์และเจรจาการค้าและดำรงความสัมพันธ์จนถึงปัจจุบัน ต่อมาประเทศอื่นในยุโรป ได้แก่ เนเธอร์แลนด์ (ฮอลันดา) สเปน อังกฤษ และฝรั่งเศส ได้ส่งคณะพ่อค้าและทูตมาอยุธยา โดยอยุธยาส่งคณะทูตไปยังโปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ และฝรั่งเศสด้วย

นอกจากคณะทูตและพ่อค้าแล้ว ชาวต่างชาติหลายเชื้อชาติเลือกที่จะตั้งรากฐานในอยุธยา ปกติพระมหากษัตริย์จะพระราชทานที่ดินให้ตั้งชุมชนในบริเวณรอบเกาะอยุธยา และเปิดกว้างให้แต่ละชุมชนนับถือศาสนาและวัฒนธรรมของตนเอง ในทางกลับกัน ชุมชนต่างชาติสามารถรับใช้หรือให้บริการต่าง ๆ ต่อราชสำนักได้ ไม่ว่าจะเป็นชาวญี่ปุ่นที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและโปรตุเกสซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารรับจ้างและออกแบบป้อมปราการแบบยุโรป พระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนิยมใช้ทหารรับจ้างเชื้อสายโปรตุเกสเป็นราชองครักษ์ ส่วนชาวดัตช์ เปอร์เซีย (อิหร่าน) และจีนมีเครือข่ายการค้าที่ครอบคลุมทั่วภูมิภาค ชาวต่างชาติจึงมีส่วนในการสร้างชาติและเพิ่มพลวัตด้านการเมืองและเศรษฐกิจของอาณาจักรอยุธยา และร่วมทุกข์สุขกับชาวไทยมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี รัฐอยุธยาใช้ความตึงเครียดระหว่างชุมชนเป็นประโยชน์ในการปกครอง อาทิ ใช้พ่อค้าโปรตุเกสในการถ่วงดุลอำนาจทางการค้าของพ่อค้าเปอร์เซีย ใช้ชาวดัตช์หักล้างอำนาจของโปรตุเกส และพยายามใช้ฝรั่งเศสคานอิทธิพลของชาวดัตช์ การเพิ่มจำนวนของชาวต่างชาติได้นำภัยมาสู่อาณาจักรเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อชาวต่างชาติมีอิทธิพลมากเกินไป เห็นได้ชัดจากการที่ทหารรับจ้างญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญในการล้มล้างราชวงศ์สุโขทัยและสถาปนาราชวงศ์ปราสาททอง กองเรือชาวดัตช์เคยปิดอ่าวเพื่อบังคับให้อยุธยาลงนามในสนธิสัญญาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) สมุหนายกชาวกรีกในรัชสมัยนี้ พยายามวางแผนให้ฝรั่งเศสเข้ายึดครองอยุธยาเพื่อรักษาอำนาจหลังสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จสวรรคต

กลุ่มชุมชนเหล่านี้บันทึกเรื่องชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาการด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และส่งกลับไปยุโรป ส่งผลให้มีเอกสารจำนวนมากเกี่ยวกับสยามในจดหมายเหตุต่างประเทศหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นที่จีน ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส หรือรัฐสันตะปาปา (นครรัฐวาติกัน) ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทางเลือกสำคัญหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ซึ่งส่งผลให้หลักฐานของสยามจำนวนมากถูกทำลายไป

บทเรียนที่ได้รับ

สังเกตได้ว่าช่วงที่อยุธยารุ่งเรืองที่สุดจะเป็นช่วงยุคสมัยที่เปิดกว้างต่อชาวต่างชาติ แต่การเปิดกว้างดังกล่าวมีผลกระทบด้านความมั่นคงเช่นกัน การรักษาความมั่นคงของราชอาณาจักรจำเป็นต้องคำนึงถึงมิติของนโยบายการทูตและเศรษฐกิจด้วย มิใช่เพียงการทหารอย่างเดียว

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๓๔	๒๐๖	๓๔๐	๓๖๐	๓๖๑
-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

๑. แสดงให้เห็นถึงการยึดหลักธรรมราชาและขนัตติธรรมทางศาสนาของผู้นำสยาม
๒. ประโยชน์ที่ได้จากการมีขนัตติธรรมทางศาสนาของผู้นำ

ภูมิหลัง

ศาสนาอิสลามมีกำเนิดในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ในซาอุดีอาระเบียปัจจุบัน มีพระนบีมูฮัมมัดเป็นพระศาสดา ผลสำเร็จสำคัญของศาสนาอิสลามในระยะแรกคือช่วยให้ชนชาวอาหรับรวมตัวกันทางการเมืองสร้างอาณาจักรเป็นของตนเองได้ ต่อมา ประมาณ พ.ศ. ๑๑๙๘-๑๒๐๔ หลังการสิ้นพระชนม์ของพระนบีมูฮัมมัด ศาสนาแยกออกเป็น ๒ นิกาย ได้แก่ ซุนนี และชีอะห์ นอกจากนั้นยังเกิดสิ่งที่เรียกว่า การพิชิตของชาวอาหรับ (Arab conquests) ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ อำนาจของอาหรับและศาสนาอิสลามขยายไปทั่วตะวันออกกลาง ยุโรปตะวันออก แอฟริกาเหนือ และคาบสมุทรไอบีเรียในยุโรป ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พวกเซลจุกเติร์กจากเอเชียกลาง เข้ายึดกรุงแบกแดด มีอำนาจเหนือชาวอาหรับได้ และรับเอาอารยธรรมอาหรับและศาสนาอิสลามเป็นของตน เมื่อมุสลิมจากเอเชียกลางเริ่มรุกเข้าไปในอินเดีย เริ่มจากพวกเติร์กจากอัฟกานิสถาน จึงมีการนำรูปแบบการปกครองแบบสุลต่านเข้าไปใช้ในอินเดีย เช่น การตั้งสุลต่านที่เดลีใน พ.ศ. ๑๗๔๙ เมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อาณาจักรมุสลิมที่เดลีมีอำนาจปกครองดินแดนทางเหนือ แข่งกับอาณาจักรฮินดู คือ อาณาจักรวิชัยนครซึ่งสถาปนาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๙ ปกครองดินแดนทางตอนใต้ อำนาจของมุสลิมในอินเดียพัฒนาถึงจุดสูงสุดจากการสถาปนาราชวงศ์โมกุล หรือมุกัล (เป็นเชื้อสายผสมระหว่างมองโกลกับเติร์ก) ใน พ.ศ. ๒๐๖๙ และยึดครองอินเดียได้เกือบทั้งหมด (พ.ศ. ๒๐๖๙-๒๔๐๐) เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ชาติตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อกับเอเชียในยุคของการค้นพบ จนกระทั่งอังกฤษโดยบริษัทอีสต์อินเดียหรืออินเดียตะวันออก (East India Company) ยึดครองอินเดียได้ใน พ.ศ. ๒๓๔๖ ส่วนราชวงศ์โมกุลมีอำนาจแต่เพียงในนามจนถึง พ.ศ. ๒๔๐๐ การติดต่อค้าขายระหว่างพ่อค้ามุสลิมอาหรับและอินเดียเป็นมูลเหตุสำคัญให้ศาสนาอิสลามแผ่เข้าไปในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคาบสมุทรมลายู รวมถึงเมืองท่าการค้าสำคัญต่าง ๆ เช่น อยุธยา ปัตตานี

เนื้อหา

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ศาสนาอิสลามเริ่มแพร่เข้ามาในเอเชียตามเส้นทางค้าขายระหว่างอาหรับกับจีน รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองสำคัญของศาสนาอิสลามในระยะแรกคือ ปาไซ (Pasay) บนเกาะสุมาตรา ตำนานของรัฐปัตตานีแสดงให้เห็นว่ามีการอพยพของครอบครัวมุสลิมจากเมืองปาไซ เข้ามาตั้งรกราก

ในเมืองเก่าปาลาวัน ต่อมาเจ้าเมืองและประชาชนในเมืองนี้เปลี่ยนจากการนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ไปนับถือศาสนาอิสลาม แต่เหตุการณ์สำคัญที่สนับสนุนการเผยแผ่ศาสนาอิสลามในคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะ ก็คือ ความรุ่งเรืองของเมืองมะละกา กษัตริย์ปรัมเศวร์ (Parameswara) สถาปนาเมืองนี้ในราวพุทธศตวรรษ ที่ ๒๐ และเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม เพื่อแลกกับการได้สิทธิพิเศษทางการค้ากับเมืองท่าและพ่อค้ามุสลิม ต่าง ๆ บ้างก็ว่าเพราะทรงแต่งงานกับพระธิดาของเจ้าเมืองปาไซ ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม (เมืองปาไซในเขต จังหวัดอาเจะห์ปัจจุบัน) ด้วยเหตุที่มะละกาตั้งอยู่ปากช่องแคบ ทำให้ในระยะต่อมา มะละกากลายเป็นเมือง ศูนย์กลางทางการค้าและศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนาอิสลาม หลังจากโปรตุเกสยึดมะละกาใน พ.ศ. ๒๐๕๔ โปรตุเกสทำลายเมือง และนำศาสนาคริสต์เข้ามาเผยแผ่ ขณะที่พ่อค้ามุสลิมอาหรับย้ายไปค้าขายที่อาเจะห์ แทน มะละกาจึงเสื่อมอำนาจลง

สำหรับบริเวณภาคใต้ของสยามในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ในขณะที่มีชาวไทยอพยพลงไปยัง คาบสมุทรมลายู ได้มีชาวมลายูอพยพจากเกาะสุมาตรามายังคาบสมุทรมลายูเช่นกัน ทำให้มีการผสมกลมกลืน ทางชาติพันธุ์ กลายเป็นบรรพบุรุษของคนไทยส่วนหนึ่งในปัจจุบัน เมื่อศาสนาอิสลามแพร่เข้ามา ผู้คนส่วนหนึ่ง ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามตามผู้ปกครอง หรือจากการติดต่อค้าขายกับชาวมลายู ชาวอาหรับ เช่น การรับ ศาสนาอิสลามของผู้ปกครองเมืองปัตตานีประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ขณะนั้นอยู่ที่เมืองกรือเซะ ดังนั้น หลายจังหวัดในภาคใต้ในปัจจุบันจึงมีคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมาก เช่น ปัตตานี

กล่าวเฉพาะกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุที่การค้าและการทูตกับต่างประเทศเจริญรุ่งเรือง จึงมีพ่อค้ามุสลิม ชาติต่าง ๆ เช่น เปอร์เซีย อินเดีย ตุรกี อาหรับ เข้ามาติดต่อค้าขาย และตั้งชุมชนมุสลิม ทำให้ศาสนาอิสลาม แพร่เข้ามาด้วย และมีการตั้งมัสยิด มุสลิมบางคนมีความสามารถก็ได้เข้ารับราชการเป็นขุนนาง เช่น เฉากะหมัด พ่อค้าจากเปอร์เซีย นำบริวารเข้ามากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๑๔๕ ตั้งรกรากอยู่ที่ท่าเกาอี้ (บริเวณมหาวิทยาลัย ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา) และทำการค้ากับต่างประเทศจนร่ำรวย ได้แต่งงานกับคนไทย และมีส่วนช่วย เจ้าพระยาพระคลังในการปรับปรุงกรมท่า และการค้าขายของหลวง จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๕๓-๒๑๗๑) ทรงแต่งตั้งเป็นพระยาเฉากะหมัดรัตนราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าขวาและจุฬาราชมนตรี (คน แรก) ต่อมาได้เป็นสมุหนายกอัครเสนาบดี ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๑๙๙) ทรงแต่งตั้ง ให้เป็นเจ้าพระยาบวรราชนายก ตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เฉากะหมัดได้สร้างมัสยิดของนิกายชีอะห์ หรือกุฎีเจ้าเซ็น (ปัจจุบันคือมัสยิดกุฎีข้อฟ้า) ที่บ้านท้ายคุ (ตำบลคลองตะเคียน) เชื้อสายของเฉากะหมัดบางคน เปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธก็มี ตระกูลที่สืบเชื้อสายเฉากะหมัด เช่น บุนนาค ศรีเพ็ญ สุภมิตร จุฬารัตน

เหตุการณ์คราวเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ ทำให้มุสลิมทั้งนิกายซุนนีและชีอะห์ต่างหนีภัยสงคราม จากกรุงศรีอยุธยาลงมาที่กรุงธนบุรี และจอดแพอยู่ตามคลองบางกอกใหญ่ ก่อนขึ้นบกไปตั้งชุมชนและสร้าง มัสยิดในบริเวณกรุงธนบุรี มุสลิมซุนนิตั้งมัสยิดกุฎีบางกอกใหญ่ (กุฎีต้นสน) ส่วนมุสลิมชีอะห์ หรือแขกเจ้าเซ็น

ตั้งภูมิจำเริญหรือภูมิจำเริญหลวง ภายหลังจากในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) พระราชทานที่ดินปากคลองมอญ และเจริญพาศน์ให้มุสลิมซื้อที่ดินตั้งบ้านเรือน นอกจากนั้น เมื่อครั้งศึกเมืองถลาง พ.ศ. ๒๓๒๘ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้มุสลิมที่อพยพจากปัตตานีตั้งถิ่นฐาน อยู่รอบนอกกรุงเทพฯ เช่น พระโขนง มีนบุรี หนองจอก ปทุมธานี นครนายก อัญญา นนทบุรี ฉะเชิงเทรา ดังนั้น ในปัจจุบัน จึงมีชุมชนมุสลิมจำนวนมากกระจายอยู่ในเขตภาคกลาง นอกเหนือจากจังหวัดทางชายแดนภาคใต้

บทเรียนที่ได้รับ

ชั้นตรธรรมทางศาสนาทำให้ศาสนาไม่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม นอกจากนั้น ยังเปิดให้คนมีความสามารถเข้ารับราชการหรือทำงาน เพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕๔	๕๘	๗๙	๑๖๗	๓๕๑
----	----	----	-----	-----

๓.๖	การเข้ามาของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในสมัยอยุธยา
-----	--

วัตถุประสงค์

๑. แสดงให้เห็นถึงการยึดหลักธรรมราชาและชั้นตรธรรมทางศาสนาของผู้นำสยาม
๒. ประโยชน์ที่ได้จากการมีชั้นตรธรรมทางศาสนาของผู้นำ

ภูมิหลัง

โปรตุเกสและสเปนเป็นชาติยุโรปกลุ่มแรกที่ออกล่าอาณานิคมไปทั่วโลกในพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ทั้งสองประเทศได้รับสิทธิอำนาจจากพระสันตะปาปาที่กรุงโรมให้เผยแพร่และจัดการด้านศาสนาคริสต์ ในดินแดนที่ไปถึงและตั้งอาณานิคม กลุ่มมิชชันนารีที่รับผิดชอบการเผยแผ่ศาสนาในช่วงแรกเป็นคณะนักบวช โดมินิกัน (Dominican Order) เมื่อกำลังทหารยึดดินแดนหรือตั้งถิ่นฐานที่ใด มิชชันนารีจะทำหน้าที่ดูแล อภิบาลผู้ที่นับถือศาสนาและเผยแผ่ศาสนาให้คนพื้นเมืองนับถือศาสนาคริสต์ ประชากรในอาณานิคมสเปน และโปรตุเกสจึงนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกจนถึงทุกวันนี้ เช่น ฟิลิปปินส์ ในส่วนของสยาม การเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แม้เหล่ามิชชันนารีจะไม่ประสบความสำเร็จ มากในการเผยแผ่ศาสนา แต่สามารถวางรากฐานสำหรับการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในสยาม อีกทั้งสนับสนุน นโยบายพัฒนาของรัฐบาลด้านการศึกษาและสาธารณสุขจนถึงปัจจุบัน

เนื้อหา

โปรตุเกสสามารถยึดเมืองมะละกาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ และส่งทูตเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี อยู่ยอานุญาตให้โปรตุเกสเข้ามาค้าขายและเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในเมืองต่าง ๆ ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๐๘๙) พระราชทานที่ดินสำหรับสร้างโบสถ์แก่ชาวโปรตุเกส เพื่อตอบแทนความดีความชอบของทหารอาสาโปรตุเกสที่ช่วยรบกับพม่าจนได้ชัยชนะในศึกเชียงกรานเมื่อ พ.ศ. ๒๐๘๑ ในช่วงนี้ คณะโดมินิกันทำหน้าที่ในการอภิบาลชุมชนโปรตุเกส

คณะนักบวชที่มีบทบาทสำคัญในสมัยอยุธยาในเวลาต่อมาคือ สำนักมิชชันต่างประเทศแห่งปารีส (Société des Missions Etrangères de Paris) ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสทรงก่อตั้งและสนับสนุน คณะนี้เข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ โดยปีแยร์ ลา มอต ลังแบร์ต (Pierre de la Motte Lambert) บิชอปแห่งเบริตัส (Bishop of Berytus) และฟร็องซัว ปาลูว์ (François Pallu) บิชอปแห่งเฮลิโอโปลิส (Bishop of Heliopolis) เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อเป็นทางผ่านไปยังเวียดนามและจีน แต่เมื่อมาถึงอยุธยาทั้งสองเห็นว่า กรุงศรีอยุธยาเหมาะแก่การเผยแผ่ศาสนาเนื่องจากไม่มีนโยบายกีดกันทางศาสนาและมีคนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แตกต่างไปจากเวียดนามซึ่งขณะนั้นมีนโยบายห้ามเผยแผ่ศาสนาคริสต์อย่างเด็ดขาด ในเวลาต่อมา กรุงศรีอยุธยาจึงกลายเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในอินโดจีนและเป็นสถานที่ลี้ภัยสำหรับชาวญี่ปุ่น และเวียดนามที่ลี้ภัยการปราบปรามทางศาสนาในประเทศของตน ในเวลาต่อมา มีคณะนักบวชทั้งชายและหญิงที่เข้ามาในสมัยอยุธยา เช่น คณะเยซูอิต (Jesuit) และสมัวยร์ตันโกสินทร์ เช่น คณะภราดาเซนต์คาเบรียล (Brothers of Saint Gabriel) คณะซาเลเซียน (Salesians) และคณะอูร์สุลิน (Ursulines) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการตั้งสถาบันการศึกษาและโรงพยาบาลในรูปแบบตะวันตกที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

ในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กลุ่มมิชชันนารีมีบทบาทสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับฝรั่งเศส พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงมอบหมายให้บาทหลวงฝรั่งเศสอัญเชิญพระราชสาส์นมาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมา คณะทูตของเซอร์วาเลียร์ เดอ ช็อมองต์ (Chevalier de Chaumont) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่มาอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๘ มีบาทหลวงเดอชัวซี (Abbé de Choisy) เข้าร่วมคณะด้วย บันทึกของบาทหลวงท่านนี้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับสภาพสังคม-เศรษฐกิจอยุธยาในยุคสมัยนั้น อย่างไรก็ตาม บทบาทของชาวต่างชาติที่มีมากขึ้นในรัชสมัยนี้สร้างความหวาดระแวงในราชสำนักว่า อยุธยาจะตกเป็นอาณานิคม พระเพทราชา (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖) จึงทรงยึดอำนาจตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บาทหลวงหลายรูปถูกจำคุก ส่วนพวกเข้ารีตที่มีบทบาททางการเมืองถูกสังหาร ส่งผลให้บทบาทของฝรั่งเศสและมิชชันนารีเสื่อมลง

ในยุครัตนโกสินทร์ บาทหลวงคาทอลิกที่เป็นที่รู้จักคือ บิชอป ฌ็อง-บาติสต์ ปาลเลอกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาสยามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ และพำนักอยู่ที่โบสถ์คอนเซ็ปชัน (Conception) สามเสน กรุงเทพฯ ติดกับวัดสมอราย (หรือวัดราชาธิวาส) ซึ่งเป็นที่ประทับในช่วงแรกของ

พระวชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ ขณะทรงอยู่ในสมณเพศ ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) พระสงฆ์ไทยกับบาทหลวงคาทอลิกจึงได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีโอกาสศึกษา ภาษาและวิทยาการตะวันตก เช่น ภาษาลาติน ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ขณะที่ปาลเลอกัวซ์ ได้ศึกษาภาษาไทย สันสกฤต-บาลี วัฒนธรรมไทย การศึกษาของเจ้าฟ้ามงกุฎนี้มีส่วนสำคัญทำให้พระองค์ทรง ติดตามและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคนั้น เป็นประโยชน์มากเมื่อทรงขึ้นครองราชย์

ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ยังมีร่องรอยโบสถ์เซนต์ดอมินิกของหมู่บ้าน โปรตุเกสในสมัยอยุธยา และมีโบสถ์เซนต์ยอแซฟ ซึ่งสร้างใหม่หลังจากโบสถ์เดิมถูกทำลายตอนเสียกรุงครั้งที่ ๒ บริเวณหมู่บ้านฝรั่งเศส ส่วนโบสถ์ซางตาครูส (Santa Cruz Church) ชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพฯ เป็นร่องรอย สำคัญของชุมชนชาวคริสต์นิกายคาทอลิกที่สืบต่อมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ขันติธรรมทางศาสนาทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและการอยู่ร่วมกันได้ของคนต่างศาสนา อีกทั้ง ทำให้สยามเปิดรับวิทยาการที่ทันสมัยจากภายนอกเข้ามาประยุกต์ใช้ เช่น โปรตุเกสถ่ายทอดวิธีผลิตปืนไฟ การสร้างป้อมปราการต่อต้านปืนไฟ การฝึกทหารตามยุทธวิธีตะวันตก และการทำยาซึ่งรักษาแผล

๒. ในสมัยรัตนโกสินทร์ ความคุ้นเคยของรัชกาลที่ ๔ ขณะทรงอยู่ในสมณเพศกับบาทหลวงคาทอลิก แสดงถึงขันติธรรมทางศาสนา และการทรงใฝ่รู้ ทำให้มีการถ่ายทอดวิทยาการต่าง ๆ เป็นรากฐานของ ความสัมพันธ์ที่ดี และเป็นประโยชน์เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ในเวลาต่อมา

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๔๓	๒๑๔	๓๓๙
-----	-----	-----

๓.๗	ได้รับพระบรมโฑธิสมภารในสมัยอยุธยา-สมัยรัตนโกสินทร์
-----	--

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงถึงหลักธรรมราชาและขันติธรรมทางศาสนาของพระมหากษัตริย์สยาม

ภูมิหลัง

อาณาจักรสยามสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตั้งอยู่ท่ามกลางอาณาจักรและแว่นแคว้นใหญ่น้อย บ้างก็มีชายแดนติดกัน ได้แก่ พม่า ล้านนา ล้านช้าง เขมร มลายู จึงมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเหล่านี้ อาจเป็นมิตรหรือศัตรู ขึ้นกับสถานการณ์และนโยบายของผู้นำ ประกอบกับกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และ

กรุงรัตนโกสินทร์มีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเล ทำให้สามารถติดต่อกับอาณาจักรที่อยู่ห่างไกลออกไปได้ เช่น จีน ญวน และชาติตะวันตก อีกทั้งพระมหากษัตริย์สยามส่วนใหญ่ทรงมีนโยบายส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์จึงกลายเป็นเมืองเปิดทางการค้าต่างประเทศ เมืองหลวงของสยามจึงเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในเอเชีย นอกจากนั้นผู้นำสยามส่วนใหญ่ยึดหลักธรรมราชาและ ขันติธรรมทางศาสนาในการปกครอง สยามจึงเป็นเมืองเปิดสำหรับพ่อค้า นักเดินทางแสวงโชค หรือหนีภัยต่าง ๆ ด้วยเหตุผลทางการเมือง ศาสนา ความอดอยาก ปรากฏการณ์เช่นนี้ยังมีอยู่ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

เนื้อหา

ประวัติศาสตร์สยามตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ มีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการอพยพ และการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวหรือถาวรของประชาชน จากการสมัครใจหรือถูกบังคับกวาดต้อนเข้ามา แต่มีผู้นำ และประชาชนของอาณาจักรหรือแว่นแคว้นใกล้เคียงเข้ามาด้วยความสมัครใจ เพราะภัยสงคราม ปัญหา การเมืองภายใน ความอดอยาก เพื่อเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ผู้คนเหล่านี้ส่วนใหญ่ เช่น มอญ ญวน จีน เขมร บางพวกก็ตั้งถิ่นฐานสืบเชื้อสายต่อมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนผู้นำต่างชาติบางคนได้รับการสนับสนุนจาก พระมหากษัตริย์สยามให้กลับไปครองเมืองของตนก็มี

ชาวมอญเป็นชนกลุ่มใหญ่กลุ่มแรก ๆ ซึ่งอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เหตุผลสำคัญเพราะหนี ภัยสงครามหรือถูกกดขี่ มีการอพยพครั้งสำคัญรวม ๘ ครั้ง ได้แก่ สมัยอยุธยา ๕ ครั้ง สมัยธนบุรี ๑ ครั้ง และ สมัยรัตนโกสินทร์ ๒ ครั้ง แต่ละครั้งอพยพเข้ามาหลายทางด้วยกัน ในปัจจุบันมีคนไทยเชื้อสายมอญอาศัยอยู่ ตามเมืองต่าง ๆ เช่น นครนายก ปทุมธานี สมุทรปราการ นนทบุรี จันทบุรี

ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาและมีมากขึ้นในสมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อทำงานหา เลี้ยงชีพ และส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวที่จีน ผู้อพยพในระยะแรกส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ต่อมาบางคนแต่งงานกับ สาวพื้นเมือง เช่น ไทย มลายู มอญ ผสมกลมกลืนกลายเป็นบรรพบุรุษของคนไทยส่วนหนึ่งในปัจจุบัน

ชาวนวนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารหลายครั้งเรื่อยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ สาเหตุของการอพยพมาจากปัญหาการเมืองภายในประเทศ และการกดขี่ทางศาสนา การอพยพครั้งใหญ่มีขึ้น พ.ศ. ๒๓๗๗ ตรงกับรัชกาลที่ ๓ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) มีชาวนวนอพยพ ๑๓,๖๕๐ คน พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ชาวนวนอพยพตั้งชุมชนในหลายแห่ง ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ให้อยู่ที่จันทบุรี และ กรุงเทพฯ บริเวณบ้านวัดส้มเกลี้ยง (วัดราชผาติการาม) ผู้นับถือศาสนาพุทธให้ตั้งชุมชนอยู่ใกล้ ๆ วัดนวนบางโพ (วัดอนัมมิกายาราม) ที่มีชุมชนชาวนวนอยู่แล้ว อีกพวกหนึ่งไปตั้งชุมชนที่กาญจนบุรี

บทเรียนที่ได้รับ

๑. หลักธรรมราชาเป็นหลักฐานสำคัญในการปกครองของพระมหากษัตริย์สยาม ทำให้เป็นที่พึ่งพิงของผู้นำหรือประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้านที่ประสบความเดือดร้อน ในบางกรณีหากผู้นำอาณาจักรเพื่อนบ้านคนใดสามารถกลับไปมีอำนาจปกครองอาณาจักรของตนได้ ก็อาจจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีกับสยาม ส่วนประชาชนที่อพยพหนีภัยต่าง ๆ มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารก็ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งถิ่นฐานในสยามได้

๒. การอพยพของประชาชนจากอาณาจักรต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสยามทำให้ประชาชนเหล่านั้นเป็นบรรพบุรุษของคนไทยส่วนหนึ่งในปัจจุบัน

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๓๖	๑๓๘	๓๒๑	๓๓๑
-----	-----	-----	-----

๓.๘	การปกครองตนเองและชุมชนชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา-สมัยรัตนโกสินทร์
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงหลักธรรมราชาของพระมหากษัตริย์สยาม และวิธีการปกครองให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทย

ภูมิหลัง

ด้วยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของดินแดนประเทศไทยในอดีต ซึ่งประกอบไปด้วยชนหลายชาติพันธุ์ และด้วยเหตุผลทางการเมือง การสงคราม การค้า และการศาสนา อีกทั้งทัศนคติที่เปิดกว้างยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการมีชั้นดีธรรมทางศาสนา ทำให้อาณาจักรอยุธยาและรัตนโกสินทร์เป็นที่รวมของผู้คนต่างชาติพันธุ์

เนื้อหา

ในเขตเมืองหลวงที่เป็นเขตการค้าด้วยนั้น มีลักษณะเป็นชุมชนการค้านานาชาติ เช่น รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นช่วงรุ่งเรืองด้านการค้ากับต่างประเทศและการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของชาติตะวันตก มีชุมชนต่างชาติ เช่น โปรตุเกส จีน ญวน ญี่ปุ่น ฮอลันดา มลายู ชุมชนเหล่านี้ต่างมีคนของตนเองทำหน้าที่ดูแล เช่น พระยาโชฎีการาชเศรษฐี (หัวหน้าชาวจีน) พระยาจุฬาราชมนตรี (หัวหน้าชาวมุสลิม) ออกญาเสนาภิมุข (หัวหน้าชาวญี่ปุ่น)

ในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อมีคนจีนอพยพจำนวนมาก เมืองใดที่มีคนจีนอยู่มากก็มีการตั้งนายอำเภอจีน ปลัดจีน กรมการจีนทำหน้าที่ดูแลปกครอง ตัวอย่างของการแต่งตั้งให้คนชาติพันธุ์เดียวกันปกครองกันเอง เช่น พ.ศ. ๒๑๒๗ พระยาเกียรติและพระยารามนำชาวมอญจากเมืองแครงอพยพเข้ามา สมเด็จพระมหาธรรมราชา พระราชทานยศชั้นพระยาพานทอง ให้เป็นหัวหน้าควบคุมชาวมอญอพยพ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๒๐๓ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงแต่งตั้งหัวหน้ามอญให้มีบรรดาศักดิ์และให้ควบคุมชาวมอญซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สามโคก (ปทุมธานี) หรือที่ชานพระนคร ในปัจจุบันจึงมีคนไทยเชื้อสายมอญกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ของไทย เช่น ปทุมธานี สมุทรปราการ กาญจนบุรี นครนายก ปราจีนบุรี

การปกครองตนเองพบเห็นได้ชัดในกรณีของชาวจีน มีคนจีนได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองมาตั้งแต่สมัยธนบุรีแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงแต่งตั้งหลวงอินทรีสมบัติ (เหยียง) คนจีนอพยพ เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติเจ้าเมืองสงขลาใน พ.ศ. ๒๓๑๘ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์การให้คนจีนปกครองกันเองมีมากขึ้น เพราะมีคนจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำงานในสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางและภาคใต้ เช่น ฉะเชิงเทรา นครปฐม ชลบุรี ภูเก็ต ระนอง ดังนั้น รัฐบาลจึงให้คนจีนปกครองกันเอง ด้วยการแต่งตั้งคนจีนเป็นกรมการเมือง เจ้าเมือง และปลัดเมือง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) พบว่า มีเมืองที่มีเจ้าเมืองเป็นคนจีนปกครองอยู่หลายเมือง เช่น ระยอง สงขลา นครศรีธรรมราช จันทบุรี สาเหตุที่ต้องให้คนจีนปกครองกันเอง ส่วนหนึ่งมาจากปัญหาความไม่สงบ ซึ่งเกิดจากอั้งยี่หรือสมาคมลับชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ ก่อการทะเลาะวิวาทกันเองอยู่เสมอ รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้นำอั้งยี่กลุ่มต่าง ๆ เป็นนายอำเภอจีนเพื่อควบคุมดูแลอั้งยี่ของตน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) มีตำแหน่งผู้ปกครองจีนเพิ่มขึ้นอีกคือ ตำแหน่งปลัดจีน มีอำนาจเหนือนายอำเภอจีน และขึ้นต่อผู้ว่าราชการเมือง ปลัดจีนมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้ผู้ว่าราชการเมืองเกี่ยวกับการตัดสินใจความระหว่างคนจีนด้วยกัน ในเขตที่มีคนจีนนับถือศาสนาคริสต์อาศัยอยู่มาก รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้มีตำแหน่งนายอำเภอจีนเข้ารับเพื่อดูแลเงินเข้าวัด ในเขตนั้น ตำแหน่งผู้ปกครองไม่ว่าตำแหน่งปลัดหรือนายอำเภอ ไม่ได้มีเฉพาะในหมู่คนจีนเท่านั้น คนเขมร คนลาว และคนมอญ มีผู้ปกครองในลักษณะนี้เช่นกัน และมีหน้าที่ไม่แตกต่างกัน จากพระราโชบายให้คนแต่ละเชื้อชาติหรือวัฒนธรรมปกครองกันเอง แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณทางด้านการปกครองของพระมหากษัตริย์สยามเป็นรากฐานของการเกิดพหุสังคม ซึ่งประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสงบสุข

บทเรียนที่ได้รับ

แผ่นดินไทยมีคนต่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมอาศัยอยู่ร่วมกันมานาน และมีการอพยพโยกย้ายประชากรอยู่เป็นระยะ แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือ การที่ผู้นำยอมให้ประชาชนต่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมปกครองตนเอง ขณะที่ผู้นำและประชาชนต่างมีขนบธรรมเนียมทางศาสนา

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๓๘	๒๕๔	๒๖๖	๓๒๑	๓๓๑
-----	-----	-----	-----	-----

๓.๙	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นของอาณาจักรอยุธยา ราชธานีที่มีอายุยาวนานที่สุดของไทย และชี้ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรอยุธยาในฐานะที่เป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านการทหาร ด้านการทูต และด้านเศรษฐกิจที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคสมัยนั้น

ภูมิหลัง

การสวรรคตของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทำให้อิทธิพลทางการเมืองของขอมลดน้อยลง เป็นเหตุให้เมืองต่าง ๆ แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจของขอมเริ่มตั้งตัวเป็นอิสระ และกระจายกันอยู่โดยทั่วไป เช่น สุพรรณบุรี สุโขทัย แพร่ น่าน นครศรีธรรมราช ฯลฯ เมืองต่าง ๆ มีอิสระในการจัดการปกครองตามแบบแผนขนบธรรมเนียมของตน ไม่มีเมืองใดที่มีอำนาจเข้มแข็งตั้งตัวขึ้นเป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง จนกระทั่งประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยเป็นศูนย์กลาง มีอำนาจปกครองดินแดนทางตอนเหนือ และในเวลาต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง ทรงสถาปนาอาณาจักรอยุธยาทางบริเวณราบลุ่มตอนกลาง พระองค์ทรงวางรากฐานสร้างความมั่นคงให้แก่อาณาจักรในด้านต่าง ๆ เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญทำให้อยุธยากลายเป็นอาณาจักรไทยที่มีความยิ่งใหญ่ยาวนานจนถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงสิ้นสุดลงจากการปราชัยในสงครามกับพม่า

เนื้อหา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์แห่งอยุธยามีความเป็นมาอย่างไรนั้นยังไม่ทราบชัดเจน และมีข้อสันนิษฐานแตกต่างกันไป เช่น ทรงอยู่ที่เมืองอู่ทองในจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบัน แต่ได้อพยพหนีโรคภัยไปตั้งราชธานีใหม่ที่อยุธยา บ้างว่าอพยพมาจากลพบุรี บ้างว่าทรงเป็นเจ้าเมืองเพชรบุรีมาก่อน แม้ว่าที่มาของปฐมกษัตริย์แห่งอยุธยายังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ แต่เวลาของการสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีนั้นหลักฐานส่วนใหญ่สอดคล้องต้องกันคือ พ.ศ. ๑๘๙๓

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงวางรากฐานสร้างความมั่นคงปักแผ่นให้แก่ราชธานีไว้หลายประการที่สำคัญ เช่น

ที่ตั้ง ทรงเลือกที่ตั้งราชธานีในทำเลที่มีชัยภูมิที่เหมาะสม สภาพที่ตั้งที่เป็นเกาะมีพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก นอกจากนี้การที่มีแม่น้ำผ่านถึง ๓ สายเป็นแนวกำแพงเมืองธรรมชาติ และเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อภายในและอาณาอื่น ๆ ภายนอกได้เป็นอย่างดี

การขยายเขตแดน หลังจากที่ตั้งสถาปนากรุงศรีอยุธยาได้เพียง ๒ ปี โปรดให้กองทัพจากอยุธยายกทัพออกไปทำสงครามกับขอมเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๑๘๘๕ กองทัพสยามใช้ความอูตสาหะล้อมเมืองไว้จนถึงหนึ่งปีจึงเข้ายึดเมืองได้ และนำเอาความเจริญต่าง ๆ จากขอมมาเป็นแบบอย่าง

การปกครอง ทรงรับรูปแบบการปกครองของขอมที่มอบอำนาจเด็ดขาดในการปกครองให้แก่พระมหากษัตริย์ตามแนวความคิดแบบเทวราชา ที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ ทรงเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุด เป็นเสมือนเจ้าชีวิต มีพระราชอำนาจเด็ดขาดสามารถที่จะกำหนดชะตาชีวิตของผู้อยู่ใต้ปกครองได้

กฎหมาย ทรงตรากฎหมายขึ้นหลายฉบับโดยเอาแบบอย่างจากเขมรและมอญ ทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบอยู่ภายใต้ข้อกำหนด เช่น กฎหมายลักษณะพยาน ลักษณะอาชญาหลวง ลักษณะลักพา ลักษณะโจร และลักษณะผัวเมีย เป็นต้น

ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยามีความมั่นคงทางด้านต่าง ๆ มีกำลังคนเพิ่มขึ้นพระราชกรณียกิจที่สำคัญต่อมาคือการทำสงครามเพื่อขยายดินแดนกับอาณาจักรต่าง ๆ ทำให้อาณาเขตของอยุธยาที่เริ่มต้นในสมัยของพระองค์ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง เป็นรากฐานสำคัญทำให้อยุธยากลายเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ และเป็นราชธานีแห่งอาณาจักรของคนไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจการค้า และการศาสนา ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานถึง ๔๑๗ ปี

บทเรียนที่ได้รับ

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงครองราชสมบัติอยู่ได้เพียง ๑๙ ปี อาจจะไม่นานนัก แต่พระปรีชาสามารถของปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาที่ทรงเริ่มต้นไว้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นมาของชาติไทย ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีที่อายุยาวที่สุดของไทย นอกจากอยุธยาจะเป็นอาณาจักรที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีระบบการปกครองที่มั่นคง มีความรุ่งเรืองทั้งทางด้านการทหาร และด้านเศรษฐกิจที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยนั้นแล้ว จุดเริ่มต้นและรูปแบบพัฒนาต่าง ๆ ของอยุธยายังเป็นต้นแบบสำคัญของกรุงเทพมหานครของไทยในปัจจุบันด้วย

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕๓	๘๙	๑๖๖	๑๘๐	๒๓๙	๒๔๔
----	----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อให้มองเห็นรูปแบบการขยายอำนาจด้วยทำสงครามและสร้างความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักรสยามในระยะแรก

ภูมิหลัง

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ หรือเจ้าสามพระยา ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๓ ของสมเด็จพระอินทราชาธิราช (เจ้านครอินทร์) มีพระเชษฐา ๒ พระองค์ ทรงพระนามว่า เจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยา

ในรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราช พระองค์ทรงส่งพระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์ไปทรงครองเมืองต่าง ๆ รอบราชธานี คือ พระราชโอรสองค์ใหญ่ทรงครองเมืองสุพรรณบุรี พระราชโอรสองค์ที่ ๒ ทรงครองเมืองแพรก (เมืองสรรค์) พระราชโอรสองค์ที่ ๓ เจ้าสามพระยาทรงครองเมืองชัยนาท เมื่อพระราชบิดาสวรรคต พระราชโอรส ๒ พระองค์แรกมีพระประสงค์ที่จะขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา จึงต่างทรงรีบนำกองทหารไปยังกรุงศรีอยุธยา แล้วปะทะกันที่บริเวณเชิงสะพานป่าถ่าน ทั้งสองพระองค์ทรงชนช้างจนสิ้นพระชนม์บนคอช้างทั้งคู่ เจ้าสามพระยาจึงได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ใน พ.ศ. ๑๙๖๗ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒

เนื้อหา

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงเป็นกษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถในการปกครองและการรบ จึงเป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างความมั่นคงให้กับกรุงศรีอยุธยาทางโครงสร้างอำนาจทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนการสถาปนาวัฒนธรรมราชสำนักที่ได้อิทธิพลมาจากอาณาจักรเขมร พระองค์ทรงทำสงครามเพื่อขยายพระราชอาณาเขตหลายครั้ง และเป็นสมัยที่พระราชอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยาขยายออกไปอย่างชัดเจน สามารถแผ่อำนาจไปทางตะวันออกและทางเหนือ ทางตะวันออกทรงยกทัพไปตีอาณาจักรเขมรที่พระนครหลวงได้สำเร็จใน พ.ศ. ๑๙๗๔ การยึดเมืองพระนครมีผลต่ออยุธยาอย่างมาก เพราะได้กวาดต้อนขุนนางเขมรและประชาชนมายังกรุงศรีอยุธยา ตลอดทั้งงานศิลปกรรม ราชสำนักอยุธยาจึงได้รับอิทธิพลด้านการปกครอง ประเพณี ตลอดจนงานศิลปะต่าง ๆ เช่น ลัทธิเทวราชา พิธีกรรมเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ การใช้ราชาศัพท์แพร่หลายขึ้นในราชสำนัก แต่ราชสำนักเขมรต้องย้ายเมืองหลวงไปเมืองปาसान เมืองละแวก เมืองอุดงมีชัย และเมืองพนมเปญในที่สุด เพื่อให้ห่างจากการโจมตีของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งทำให้กรุงศรีอยุธยาปลอดภัยจากการรุกรานจากเขมรประมาณ ๑๐๐ ปี

สำหรับการขยายอำนาจทางเหนือ สเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงแผ่อำนาจด้วยการทำสงคราม และการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ พระองค์ทรงอภิเษกกับพระธิดาองค์หนึ่งของพระมหาธรรมราชาที่ ๔ แห่งกรุงสุโขทัยเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และได้เริ่มผนวกสุโขทัยใน พ.ศ. ๑๙๘๑ เมื่อทรงส่งพระราชโอรสคือ พระรามศวร ซึ่งประสูติจากพระมเหสีองค์นี้ไปปกครองสุโขทัยในฐานะเมืองลูกหลวง หลังจากพระรามศวร ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์อยุธยาพระนามว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) จึงได้ทรงผนวก สุโขทัยได้สมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๐๐๖ ปลายรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ พระองค์ทรงยกทัพไปตีเมือง เชียงใหม่ ๒ ครั้ง มีการกวาดต้อนประชาชนของล้านนาลงมาเป็นจำนวนมาก แต่ทรงยึดเมืองเชียงใหม่ไม่ได้ เนื่องจากทรงพระประชวร ทำให้ต้องถอยทัพกลับและสวรรคตระหว่างทาง

นอกจากทำสงครามขยายพระราชอาณาเขตแล้ว พระองค์ยังได้ปรับปรุงด้านการปกครอง โดยทรงตรา กฎหมายลักษณะอาญาขึ้นด้วย

บทเรียนที่ได้รับ

การศึกษาเพื่อขยายเขตแดนที่เกิดขึ้นหลายครั้งในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทำให้เข้าใจได้ว่า ความยิ่งใหญ่ไพศาลของอาณาจักรสยามในสมัยโบราณ ดำรงอยู่ได้ด้วยพระปรีชาสามารถของผู้ปกครอง อาณาจักรและความสามารถของกองทัพประกอบกัน ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ สงครามขยาย อาณาเขตหลายครั้งประสบความสำเร็จเนื่องจากวิริยอุตสาหะและความเสียสละของพระมหากษัตริย์ รวมทั้ง ความสามารถของทหารที่มีระเบียบแบบแผน มีการควบคุมบังคับบัญชา ตลอดจนมียุทธวิธีที่ดีทำให้ได้รับชัยชนะ ในที่สุด แต่ในอีกด้านหนึ่ง แสดงถึงการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอกของอยุธยาด้วย

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕๕	๕๖	๙๘	๑๑๕	๑๔๑	๒๔๔	๓๔๕
----	----	----	-----	-----	-----	-----

๓.๑๑	การผนวกอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. ๑๙๘๑ และ พ.ศ. ๒๐๐๖)
------	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจถึงวิธีการและปัญหาการรวมอาณาจักรสำคัญของไทย ๒ อาณาจักรเข้าด้วยกัน และ ชี้ให้เห็นว่ากว่าที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในชาติได้นั้นต้องใช้ความพยายามและเวลายาวนาน เพียงใด

ภูมิหลัง

นับแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี อาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรสุโขทัยมีปัญหาพิพาทกันอยู่หลายครั้ง จนกระทั่งปี พ.ศ. ๑๙๒๑ รัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว พ.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๓๑) พระองค์ทรงได้ยกทัพหลวงขึ้นไปตีสุโขทัย พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ของสุโขทัยทรงเห็นว่าจะรักษาเมืองไว้ไม่ได้จึงยอมแพ้แก่อยุธยา นั่นคือจุดแรกเริ่มที่สุโขทัยตกเป็นประเทศราชของอยุธยา อย่างไรก็ตามในเวลานั้น อยุธยายังคงให้เจ้านายของสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาที่ ๒) ทรงครองสุโขทัยตามเดิม แต่แบ่งสุโขทัยเป็นสองส่วน ส่วนที่อยู่ทางด้านตะวันออกให้อยู่ภายใต้การปกครองของพระมหาธรรมราชาที่ ๒ และย้ายเมืองหลวงไปที่พิษณุโลก ส่วนทางด้านตะวันตกมีศูนย์กลางอยู่ที่กำแพงเพชรให้ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา

ลักษณะการปกครองที่จัดขึ้นทำให้การเข้ายึดครองสุโขทัยในระยะแรกยังไม่เด็ดขาด เมื่อใดที่อยุธยามีปัญหา สุโขทัยก็ตั้งตัวเป็นเอกราช ต่อมา ใน พ.ศ. ๑๙๓๑ สุโขทัยกลับเป็นอิสระอีกครั้ง กว่าที่อยุธยาปราบสุโขทัยได้อย่างราบคาบและผนวกสุโขทัยเข้ากับอยุธยาได้อย่างแท้จริงต้องใช้เวลาอีกหลายปี อาณาจักรสุโขทัยหมดอำนาจถูกรวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยาอย่างสิ้นเชิงในปี พ.ศ. ๒๐๐๖ เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลก

เนื้อหา

นับแต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ทรงยึดเมืองสุโขทัยได้ใน พ.ศ. ๑๙๒๑ แล้ว กษัตริย์อยุธยาพระองค์ต่อมาทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะเข้าควบคุมสุโขทัยให้ได้อย่างแท้จริง แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ จนถึงสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราช (เจ้านครอินทร์) สุโขทัยเกิดการจลาจลในปี พ.ศ. ๑๙๖๒ เนื่องด้วยพระมหาธรรมราชาที่ ๓ (ไสสือไทย) สิ้นพระชนม์และไม่ได้ตั้งรัชทายาทปกครองแทน พระราชโอรสคือ พระยาบาลเมืองกับพระยารามจึงต่อสู้แย่งชิงอำนาจกัน สมเด็จพระอินทราชาธิราชจึงทรงถือโอกาสยกทัพจากอยุธยาไประงับการจลาจล และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาบาลเมืองปกครองเมืองพิษณุโลก (เมืองหลวงของสุโขทัย) ทรงพระนามว่าพระมหาธรรมราชาที่ ๔ และให้พระยารามปกครองเมืองกำแพงเพชร นอกจากนี้ในสมัยของพระองค์ทรงให้โอรสพระองค์หนึ่งคือ เจ้าสามพระยาทรงอภิเษกกับเจ้าหญิงเชื้อสายสุโขทัยเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสุโขทัยด้วย

พระมหาธรรมราชาที่ ๔ สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๑๙๘๑ พระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) แห่งกรุงศรีอยุธยาจึงทรงให้พระราเมศวร พระราชโอรสที่ประสูติจากพระมเหสีเชื้อสายสุโขทัยเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกในฐานะพระมหาอุปราชโดยอ้างการสืบราชวงศ์สายพระมารดา พิษณุโลกจึงมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงของอยุธยา ไม่ใช่เมืองประเทศราชอย่างที่ผ่านมา ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการผนวกสุโขทัยได้อย่างแท้จริง

ความพยายามรุกเข้ายึดครองสุโขทัยก็ยิ่งประสบปัญหา เมื่อพระรามศวรต้องเสด็จกลับมาเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๙๙๑ และทรงประทับอยู่ที่อยุธยานานถึง ๑๕ ปี ในเวลานั้นความวุ่นวายจากเจ้านายบางองค์ของสุโขทัยจึงเกิดขึ้นอีก พระยาอุทิสฐียร พระราชโอรสของพระมหาธรรมราชาที่ ๔ ซึ่งทรงได้รับแต่งตั้งจากอยุธยาให้ปกครองเมืองพิษณุโลกได้ไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ อยุธยาต้องยกทัพขึ้นไปปราบและทำสงครามกับเชียงใหม่ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงมีพระราชประสงค์จะรวมหัวเมืองเหนือเข้ากับกรุงศรีอยุธยาอย่างเด็ดขาด ในปี พ.ศ. ๒๐๐๖ ทรงย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยาไปที่พิษณุโลก และเสด็จไปประทับที่เมืองพิษณุโลก โดยโปรดให้พระบรมราชาธิราชที่ ๓ พระราชโอรสครองกรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองลูกหลวงแทน

การที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปประทับอยู่ที่พิษณุโลกเป็นระยะเวลานานถึง ๒๕ ปี ทรงปกครองพัฒนาพิษณุโลกให้รุ่งเรืองในฐานะเมืองหลวง ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับศาสนาและเสด็จออกผนวชเป็นเวลานานถึง ๘ เดือน มีผลให้เกิดความใกล้ชิดเป็นที่ยอมรับจากเจ้านายและประชาชนสุโขทัย นอกจากนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวยังทรงเป็นมิตรกับเชียงใหม่ด้วย ด้วยเหตุนี้ในสมัยของพระองค์ไม่เพียงแต่จะสามารถรวมอาณาจักรสุโขทัยเข้ากับอยุธยาได้อย่างสิ้นเชิงเท่านั้น แต่ยังทำให้สงครามระหว่างอยุธยากับเชียงใหม่เกี่ยวกับดินแดนทางตอนเหนือยุติลงด้วย

บทเรียนที่ได้รับ

การผนวกดินแดนเพื่อสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นของอยุธยากับสุโขทัย เป็นบทเรียนที่สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นปึกแผ่นของชาติไม่สามารถเกิดขึ้นภายในระยะเวลาสั้น แต่ต้องใช้เวลา ความอดสาหะอดทน และปณิธานของผู้นำ ดังจะเห็นว่ากว่าที่อยุธยาจะผนวกสุโขทัยได้อย่างสิ้นเชิงต้องใช้เวลาเกือบร้อยปี (พ.ศ. ๑๙๒๑-๒๐๐๖) รวมทั้งต้องผ่านความเหน็ดเหนื่อยและพระราชกรณียกิจของกษัตริย์อยุธยามากกว่า ๕ รัชกาล

นอกจากนี้ยังเป็นบทเรียนช่วยให้เข้าใจการขยายอิทธิพลและอำนาจอาณาจักรในสมัยโบราณว่า นอกจากสงครามและกำลังทหารแล้ว สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือการสร้างความเกี่ยวดองทางเครือญาติ และการสร้างความเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีของดินแดนที่ปกครองอยู่ กล่าวคือใช้ทั้งนโยบายการทหารและการทูต เช่น การสร้างความเกี่ยวดองทางเครือญาติระหว่างอยุธยากับสุโขทัยด้วยการอภิเษกระหว่างเจ้าสามพระยากับเจ้าหญิงของสุโขทัย เพื่อปูทางในการผนวกอาณาจักรสุโขทัยเข้ากับอยุธยา และการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถประทับอยู่ที่พิษณุโลกตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ทำให้มีโอกาสใกล้ชิดกับเจ้านายผู้คนทางฝ่ายเหนือ รวมทั้งทรงรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีทางฝ่ายเหนือ ด้วยเหตุนี้การผนวกสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาจึงสำเร็จได้อย่างแท้จริงในสมัยของพระองค์

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๖๗	๘๙	๙๘	๑๕๒	๑๖๖	๑๗๔	๑๙๗	๒๒๕	๒๓๙	๒๔๔	๒๔๖	๓๔๕
----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการปฏิรูปการปกครองและสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ภูมิหลัง

นับแต่พระเจ้าอู่ทองสถาปนาอยุธยาเป็นราชธานี พระมหากษัตริย์สยามเกือบทุกพระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในการทำสงครามขยายอาณาเขตออกไปได้อย่างกว้างขวาง แต่การควบคุมเมืองต่าง ๆ ให้อยู่ภายในอำนาจอย่างแท้จริงทำได้ยาก เนื่องจากการจัดระเบียบการปกครองยังไม่มีความเป็นปึกแผ่นมากนัก อำนาจส่วนใหญ่รวมศูนย์อยู่ที่ราชธานี ขณะที่นอกราชธานีออกไปมีอิสระ การควบคุมและอำนาจการปกครองจากส่วนกลางมีไม่มากนัก ทำให้เกิดการกระด้างกระเดื่องต่อต้านอำนาจการปกครองของส่วนกลางอยู่เสมอ เช่นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แม้ว่าจะทรงผนวกลุสโซทัยได้ แต่ความวุ่นวายก็มักเกิดขึ้นเสมอ ๆ เนื่องจากการแทรกแซงของอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นรัฐอิสระทางตอนเหนือที่สำคัญแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสนับสนุนให้เจ้านายเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัยต่อต้านอยุธยา ทำให้อยุธยาและอาณาจักรล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) ทำสงครามหลายครั้ง ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปประทับที่เมืองพิษณุโลก และทรงจัดระเบียบการปกครองให้มีแบบแผนรัดกุมกว่าเดิม ดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ลดบทบาทเมืองบริวารโดยรอบ ทำให้อำนาจการควบคุมจากส่วนกลางเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและดูแลได้อย่างทั่วถึง

เนื้อหา

ในระยะแรกอาณาจักรอยุธยาจัดระบบการปกครองอย่างหลวม ๆ ประกอบด้วยราชธานี เมืองลูกหลวง เมืองหลานหลวง และเมืองประเทศราช มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ราชธานีและใช้ระบบบริหารภายในราชธานีแบบจตุสดมภ์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดินและมีเสนาบดีจากกรมสำคัญคือ กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และกรมนา เป็นผู้ช่วย

ทรงปฏิรูปการปกครอง อย่างไรก็ตามแม้พระมหากษัตริย์จะทรงอำนาจสูงสุด แต่ความห่างไกลของพื้นที่ ประกอบกับการคมนาคมที่ยังไม่เจริญ ทำให้อำนาจการปกครองและการบริหารของพระมหากษัตริย์จำกัดอยู่ในวงราชธานีเท่านั้น อำนาจจากส่วนกลางไม่สามารถที่จะเข้าไปควบคุมดูแลหัวเมืองต่าง ๆ ได้อย่างใกล้ชิด กลายเป็นจุดอ่อนที่สำคัญต่อความมั่นคงของอาณาจักร เพราะยามใดที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอุปการะก็จะสามารถรักษาเอกภาพของพระราชอาณาจักรไว้ได้ แต่ยามใดที่พระมหากษัตริย์ทรงหย่อนอำนาจพลงผู้ปกครองตามหัวเมืองต่าง ๆ ก็มักจะตั้งตนเป็นอิสระ หรือไม่ก็ได้รับการยุยงส่งเสริมจากอาณาจักรอิสระอื่น

ให้ต่อต้านอำนาจการปกครองของส่วนกลาง เป็นอันตรายต่อเอกราชและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ อาณาจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพื่อให้สามารถควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ได้ อย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม รวมทั้งเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้อาณาจักรอื่นเข้ามาแทรกแซงได้ จึงทรงปฏิรูปการปกครอง ดังนี้

๑. รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เพื่อสร้างความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นให้แก่อาณาจักร สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงยกเลิกระบบการปกครองหัวเมืองแบบเดิมที่แบ่งเป็นเมืองลูกหลวง หลานหลวง จัดรูปแบบการปกครองแบบใหม่ดังนี้คือ

หัวเมืองชั้นใน คือ เมืองที่อยู่รายล้อมใกล้ราชธานี จัดเป็นเมืองจัตวา พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งผู้ที่เหมาะสมไปปกครอง แต่สิทธิอำนาจทั้งหมดยังขึ้นอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์

หัวเมืองชั้นนอก หรือเมืองพระยามหานคร คือ เมืองที่อยู่ภายนอกห่างไกลจากราชธานีออกไป จัดเป็นเมือง เอก โท ตรี พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระราชวงศ์หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปเป็นเจ้าเมือง มีอำนาจบังคับบัญชาเป็นสิทธิขาด เป็นผู้แทนองค์พระมหากษัตริย์ มีกรมการปกครองในตำแหน่ง เมือง วัง คลัง นา เช่นเดียวกับของทางราชธานี

เมืองประเทศราช คือ เมืองที่นอกราชอาณาเขตและเป็นเมืองขึ้นของอยุธยา ทางกรุงศรีอยุธยาคงให้ เจ้าเมืองปกครองกันเอง แต่เจ้าเมืองประเทศราชจะต้องถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทองกับเครื่องราชบรรณาการ ทุกสามปี และต้องส่งกองทัพมาช่วยทางราชธานี เมื่อเกิดการสงคราม

๒. แบ่งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนออกจากกัน เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายถ่วงดุลอำนาจกัน และป้องกัน ไม่ให้ขุนนางผู้ใหญ่อำนาจมากเกินไป ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อราชบัลลังก์

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงปรับปรุงระบบจตุสดมภ์ที่ประกอบด้วยกรม ๔ กรมและเสนาบดี ๔ ฝ่าย โดยตั้งกรมใหญ่ขึ้นมาอีก ๒ กรม ได้แก่

กรมกลาโหม มี “สมุหพระกลาโหม” เป็นผู้ควบคุมดูแลรับผิดชอบกิจการฝ่ายทหารทั่วประเทศ

กรมมหาดไทย มี “สมุหนายก” เป็นผู้ควบคุมดูแลรับผิดชอบกิจการฝ่ายพลเรือนทั่วประเทศ

แต่ในกรณีที่เกิดศึกสงคราม ทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนจะต้องนำหน้าในกองทัพร่วมกัน

นอกจากนี้ เพื่อประโยชน์ในการลำดับชั้นของบุคคลว่ามีศักดิ์ สิทธิ และอำนาจหน้าที่ต่างกัน ทรงตรา พระราชกำหนดศักดินา ได้แก่ พระอัยการตำแหน่งนาพลเรือนและพระอัยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง พ.ศ. ๑๙๙๘ มีการแต่งตั้งตำแหน่งข้าราชการให้มีบรรดาศักดิ์ หรือยศ ตามลำดับจากต่ำสุดไปสูงสุดคือ ทนาย พัน หมื่น ขุน หลวง พระ พระยา และเจ้าพระยา มีการกำหนดศักดินาเพื่อใช้เป็นเกณฑ์กำหนดการมีที่ดินและการปรับไหมตามกฎหมาย อีกทั้งสิทธิและหน้าที่อื่น ๆ

ปี พ.ศ. ๒๐๐๑ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงตรากฎหมายเทียรบาล แบ่งออกเป็น ๓ แผนกคือ พระตำราว่าด้วยแบบแผนและการพระราชพิธีต่าง ๆ พระธรรมนูญว่าด้วยเรื่องตำแหน่งหน้าที่ราชการ และ พระราชกำหนดเป็นข้อบังคับในพระราชสำนัก

การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไม่เพียงแต่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่อาณาจักรในเวลานั้นเท่านั้น แต่ระบบการปกครองที่ทรงวางไว้ถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการปกครองอาณาจักรสยามในเวลาต่อมาด้วย

บทเรียนที่ได้รับ

พระราชกรณียกิจและการเอาพระทัยใส่ด้านการทะนุบำรุงป้องกันประเทศของพระมหากษัตริย์สยาม มีคุณูปการอย่างสำคัญยิ่งต่อชาติ เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงรวมอยุธยาและสุโขทัยได้อย่างสันติ สร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่อาณาจักร นับว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถทั้งด้านยุทธศาสตร์และ รัฐศาสตร์ ทรงวางแนวทางที่สำคัญต่อระบบการเมืองการปกครองของชาติ รูปแบบการปกครองดังกล่าวเอื้อต่อการพัฒนาประเทศสามารถใช้ต่อมาอีกเป็นเวลานานนับร้อยปีจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๙	๑๑๖	๑๖๑	๒๓๖	๒๓๙	๒๔๔	๒๖๔
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๓.๑๓	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒)
------	--

วัตถุประสงค์ เพื่อชี้ให้เห็นการปรับปรุงและการสร้างกองทัพให้เข้มแข็ง

ภูมิหลัง

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาด้านยุทธศาสตร์และการต่างประเทศ ในรัชสมัยของพระองค์ชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อกับอยุธยาเป็นครั้งแรก ชาวโปรตุเกสเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ คือ ดุอาร์เต 페ร์นันเดส นำเครื่องราชบรรณาการและสาส์นจากอัลฟองโซ เดอ อัลบูเคร์คี อุปราชโปรตุเกสที่เมืองกัวเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี

อยุธยาและโปรตุเกสได้ทำสัญญาการค้าในปี พ.ศ. ๒๐๕๘ นับเป็นสัญญานับแรกที่สยามทำกับชาติตะวันตก ทำให้โปรตุเกสได้รับสิทธิพิเศษทางการค้า และตั้งรกรากกระจายอยู่ทั้งในอยุธยาและเมืองอื่น ๆ เช่น ปัตตานี นครศรีธรรมราช ทวาย มะริด และตะนาวศรี นอกจากนี้อยุธยาเริ่มเรียนรู้ศิลปวิทยาของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการทหาร มีการจ้างชาวโปรตุเกสเป็นทหารรับจ้างในกองทัพช่วยอยุธยารบกับพม่า สยามจึงได้รับเอารูปแบบทางทหาร รวมทั้งการใช้อาวุธปืนและกระสุนดินดำมาใช้ในกองทัพ

พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ คือ ทรงบำรุงกำลังทหารและจัดระเบียบกองทัพใหม่ และโปรดให้รวบรวม ชำระ และเรียบเรียงตำราพิชัยสงครามของไทยเป็นครั้งแรก

เนื้อหา

ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ บ้านเมืองเริ่มมีความเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญคือ การเปิดประตูรับวัฒนธรรมตะวันตก ในขณะที่รูปแบบการปกครองรวมทั้งการทหารยังเป็นแบบเดิม ทรงเห็นว่าการจัดกำลังพลและหลักการรบของสยามยังมีจุดอ่อนอยู่บางประการ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงปรับปรุงระบบการทหารใหม่ ดังนี้

๑. จัดระเบียบกองกำลังในกองทัพใหม่

การจัดกำลังไพร่พลซึ่งถือว่าเป็นจุดสำคัญของกองทัพ มีพระราชดำริว่าการแยกฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนออกจากกัน ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นเพียงแค่หลักการเท่านั้น ในทางปฏิบัติฝ่ายทหารและพลเรือนยังคงรวมกัน และดูเหมือนว่าฝ่ายพลเรือนจะต้องรับภาระหนักทั้งในยามสงบและยามสงคราม กล่าวคือ ยามเกิดศึกสงครามก็ต้องถูกเกณฑ์ออกไปช่วยรบ ในยามสงบก็ถูกเกณฑ์แรงงาน ทำให้มูลนายบางคนเบียดบังกำลังพลไว้ใช้เป็นส่วนตัว ดังนั้นเพื่อให้กองทัพเป็นระบบและสามารถเรียกระดมพลได้มากและรวดเร็วขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๐๖๑ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตรวจสอบและจัดทำบัญชีไพร่พลทั้งราชอาณาจักรว่าเมืองใดมีชายฉกรรจ์จำนวนเท่าใด นับเป็นการสำรวจสำมะโนครัวครั้งแรก ทรงตั้งกรมพระสุรัสวดีหรือกรมสัสดีขึ้น มีหน้าที่สำรวจและคุมบัญชีไพร่พล แบ่งเป็นพระสุรัสวดีขวา รับผิดชอบหัวเมืองฝ่ายเหนือ และพระสุรัสวดีซ้าย รับผิดชอบหัวเมืองฝ่ายใต้ ทำให้การเกณฑ์แรงงานมีระบบมากขึ้น

๒. ปรับปรุงหลักการรบและยุทธวิธี

ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ การสงครามระหว่างอยุธยากับล้านนาเกิดขึ้นอีกบ่อยครั้ง เนื่องจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ไม่ได้ประทับอยู่ที่พิษณุโลกเหมือนอย่างสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่เสด็จมาประทับที่กรุงศรีอยุธยา ล้านนาจึงถือโอกาสยกทัพมารบจนหัวเมืองทางเหนืออยู่ใต้อาณัติของอยุธยา ต้องยกกองกำลังไปป้องกัน เพื่อรบให้ได้ชัยชนะบวกกับความสนพระทัยศึกษายุทธวิธีการสู้รบ ปี พ.ศ. ๒๐๔๑ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมแผนและยุทธวิธีการรบโบราณของสยาม เพื่อชำระและบันทึกไว้เป็นตำราพิชัยสงครามฉบับหลวง

ตำราพิชัยสงครามที่รวบรวมขึ้นนั้นเป็นตำราว่าด้วยวิธีการเอาชนะข้าศึกในสงครามที่นักปราชญ์ทางทหารสมัยโบราณแต่งขึ้นจากประสบการณ์และการทดลอง เพื่อให้แม่ทัพนายกองใช้ศึกษาและเป็นคู่มือในการอำนวยการรบเพื่อให้ได้ชัยชนะในการรบกับข้าศึก มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการรบต่าง ๆ อาทิ การรุก การตั้งรับ การแปรขบวนทัพ การใช้อุบายทำลายข้าศึก เป็นต้น การดูลักษณะในการเคลื่อนทัพ การทำพิธีข่มขวัญข้าศึกและบำรุงขวัญฝ่ายตน ฯลฯ

ตำราพิชัยสงครามฉบับแรกของไทยฉบับนี้ใช้เป็นตำราหลักการรบสำหรับพระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ มา มีการปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยเป็นระยะ เช่น ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีการปรับปรุงตำราเพื่อใช้ในสงครามยุคนั้น เมื่อถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตำราพิชัยสงครามได้กระจัดกระจายสูญหายจำนวนมากจากเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงได้มีการรวบรวมคัดลอกตำราพิชัยสงครามฉบับลี้ลับที่ยังเหลืออยู่

ตำราพิชัยสงครามว่าด้วยหลักการรบตามแบบโบราณของสยามค่อย ๆ ลดความสำคัญลง จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงแบบกองทัพน้อยอย่างชาติตะวันตก กองทัพลาวจึงได้เปลี่ยนไปใช้ตำรายุทธศาสตร์แบบตะวันตกซึ่งทันสมัยกว่าแทน

บทเรียนที่ได้รับ

กองทัพมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงดำรงอยู่ของชาติมาแต่อดีต การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกองทัพลำดับต่อสถานการณ์ภายในและภายนอกเป็นสิ่งสำคัญ เดชานุภาพและทัศนะที่กว้างไกลของพระมหากษัตริย์สยามมีพลังส่งผลสะท้อนต่อกองทัพ ทำให้กองทัพเข้มแข็งสามารถปกป้องรักษาผืนแผ่นดินสยามให้อยู่รอดปลอดภัยมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยยุทธวิธีแนวการรบจากตำราพิชัยสงครามที่ทรงภูมิปัญญาไว้

ตำราพิชัยสงครามฉบับแรกที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดทำขึ้นนี้มีความสำคัญสำหรับชาติสยามโบราณ เพราะนอกจากจะเป็นแนวทางการป้องกันประเทศอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกแล้วยังเป็นตำราการรบที่เขียนขึ้นจากภูมิปัญญาและความรู้ของคนไทยในอดีต เป็นผลึกทางความคิดขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางการทหารของสยามที่บรรพบุรุษปูทางไว้แก่คนรุ่นหลัง ภูมิความรู้ของคนไทยนี้เองทำให้เราประสบความสำเร็จในการรบ ไม่สูญชาติ สามารถประคับประคองเอกราชมาได้จนถึงปัจจุบัน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๐	๘๙
----	----

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นความกล้าหาญและเสียสละของวีรสตรีของสยาม

ภูมิหลัง

พระราชประวัติของสมเด็จพระศรีสุริโยทัยยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่า ทรงสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์สุโขทัย ทรงเป็นพระอัครมเหสีในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑) (พระนามเดิมว่า พระเทียรราชา) มีพระราชโอรสและพระราชธิดาเท่าที่ปรากฏในประวัติศาสตร์รวม ๔ พระองค์ คือ พระราเมศวร พระมหินทราธิราช พระวิสุทธิกษัตริย์ และพระเทพกษัตริย์ สมเด็จพระศรีสุริโยทัยทรงเป็นพระมเหสีผู้ทรงร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพระสวามีมาเป็นเวลานาน นับแต่เมื่อพระสวามียังมิได้ขึ้นครองราชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่เมื่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชสวรรคต (พ.ศ. ๒๐๐๗-๒๐๘๐) บ้านเมืองเต็มไปด้วยความระส่ำระสาย เนื่องจากการแย่งชิงอำนาจระหว่างขุนนางกับท้าวศรีสุดาจันทรพระสนมเอกของสมเด็จพระไชยราชาธิราช และในที่สุดเมื่อฝ่ายขุนวรรงศาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทรขึ้นมามีอำนาจ พระเทียรราชาในฐานะอนุชาต่างพระมารดาของสมเด็จพระไชยราชาธิราชถูกมองว่าเป็นอันตรายต่อราชบัลลังก์ พระเทียรราชาจึงได้เสด็จออกผนวชเพื่อความปลอดภัย สมเด็จพระศรีสุริโยทัยทรงรับภาระดูแลพระราชโอรสและพระราชธิดารวมทั้งบริวารตามลำพัง จนเมื่อขุนพิเรนทรเทพและขุนนางกลุ่มใหญ่ร่วมมือกันยึดอำนาจกำจัดขุนวรรงศาธิราชและท้าวศรีสุดาจันทรได้ กลุ่มผู้ยึดอำนาจจึงได้ทูลขอให้พระเทียรราชาลาผนวชขึ้นครองราชย์ปกครองอาณาจักรอยุธยา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑) และสมเด็จพระศรีสุริโยทัยทรงดำรงตำแหน่งพระอัครมเหสี

เนื้อหา

ภายหลังจากที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ไม่นานนัก ใน พ.ศ. ๒๐๙๒ พระเจ้าหงสาวดีตะเบ็งชเวตี้ทรงได้ยกทัพใหญ่เข้ามาโจมตีกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากคิดว่าอยุธยาเพิ่งจะผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่คงจะไม่ทันตั้งตัว และกองทัพคงไม่เข้มแข็งพอศึกครั้งใหญ่คราวนี้พม่ายกทัพเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ และก่อนที่จะยกทัพมาถึงราชธานี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงออกไปตั้งทัพรอข้าศึกที่ทุ่งภูเขาทอง สมเด็จพระศรีสุริโยทัยซึ่งทรงเป็นห่วงพระสวามี เนื่องจากทรงเห็นว่าทางฝ่ายพมามีกำลังมากกว่า ทรงปลอมพระองค์เป็นชาย เสด็จฯ ไปในกองทัพพร้อมกับพระราเมศวรและพระมหินทราธิราชพระราชโอรสด้วย ในระหว่างตั้งทัพอยู่นั้นพระเจ้าแปรแม่ทัพฝ่ายพม่าได้ล่อลวงให้กองทัพของสยามเข้ามาในวงล้อม หลังจากนั้นก็ซุ่มโจมตีจนกองทัพสยามแตกกระเจิงไม่เป็นขบวน เมื่อเห็นว่าอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบกว่า พระเจ้าแปรจึงไล่ช้างเข้ามาต่อสู้กับช้างของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิอย่างกระชั้นชิด สมเด็จพระศรีสุริโยทัยเห็นพระสวามีเสียที่แก่งข้าศึกเกรงว่าพระสวามีจะได้รับอันตราย ด้วยน้ำพระทัยที่เด็ดเดี่ยวกล้าหาญ และด้วยความรักจึงรีบไล่ช้างพระที่นั่ง

เข้าไปขวางข้างของพระเจ้าแปรอย่างรวดเร็ว อันเป็นจังหวะเดียวกับที่พระเจ้าแปรใช้พระแสงของ้าวฟันถูก พระอภัยมณีสะพายแล่งสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ในระหว่างการต่อสู้ที่ดุเดือดนั้น พระรามศรและพระมหินทรธิดา พระราชนัดดาของท้าวทศพรเข้าไปช่วยกันนำพระศพของสมเด็จพระศรีสุริเยศออกจากสนามรบ กลับเข้ากรุงศรีอยุธยา แล้วอัญเชิญพระศพไปไว้ที่วัดสพสวรรค์ ตำบลสวนหลวง หลังจากสงครามยุติลง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ทรงปลงพระศพอย่างสมพระเกียรติยศ แล้วทรงสร้างเจดีย์ทรงย่อมุมไม้สิบสององค์ใหญ่ เป็นอนุสรณ์ถึงวีรกรรมแห่งความกล้าหาญและความจงรักภักดี ณ สถานที่พระราชทานเพลิงศพ และสร้างวัด ไว้เป็นอนุสรณ์อีกแห่งหนึ่ง ชื่อนานานว่า “วัดสพสวรรค์” หรือ “วัดสวนหลวงสพสวรรค์”

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของสมเด็จพระศรีสุริเยศในฐานะวีรสตรีไทย ทรงยอมสละพระชนม์ชีพ เพื่อปกป้องประเทศชาติและพระสวามี
๒. แบบอย่างของสตรีไทยที่มีจิตใจอ่อนโยนและกล้าหาญตามคำกล่าวที่ว่า “ดาบก็แก้วมีอกก็ไฉน” ดังเช่นสมเด็จพระศรีสุริเยศที่ทรงสามารถเผชิญวิกฤตต่าง ๆ ท่ามกลางภาวะคับขัน
๓. การเสียสละและทำประโยชน์เพื่อชาติไม่ใช่ว่าทุกคนต้องเสียสละแต่เป็นเรื่องของทุกคน แม้แต่พระราชวงศ์ทุกพระองค์ทรงเสียสละเพื่อประเทศชาติ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๙	๘๙	๙๓	๑๐๓	๑๖๖	๒๓๙
----	----	----	-----	-----	-----

๓.๑๕	การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๑๑๒)
------	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ตระหนักถึงการแตกความสามัคคีและความอ่อนแอของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในกลุ่ม ผู้นำชนชั้นปกครองซึ่งมีส่วนสำคัญนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑

ภูมิหลัง

ความพยายามแข่งขันอำนาจระหว่างอยุธยากับพม่าในอาณาจักรล้านนาและมอญทำให้อยุธยากับพม่า กลายเป็นคู่สงครามกัน หลังสงครามเมืองเชียงใหม่ พม่าพยายามยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาถึง ๒ ครั้ง ในสมัย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สงครามครั้งแรก พ.ศ. ๒๐๙๑ ซึ่งผลของสงครามครั้งนี้ทางฝ่ายอยุธยาสูญเสียวีรสตรี คือ สมเด็จพระศรีสุริเยศ ซึ่งทรงปลอมพระองค์เป็นชายและออกไปสู้รบกับข้าศึก และสงครามครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๑๐๖ เรียกกันว่า สงครามช้างเผือก

เนื้อหา

หลังสงครามช้างเผือก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเอาพระราชหฤทัยใส่เป็นอย่างมากต่อการปรับปรุงและเตรียมพระนครเพื่อรับศึกพม่าที่จะเกิดขึ้นอีก เช่น การก่อสร้างกำแพงพระนครมาประชิดริมลำน้ำทุกด้าน การรื้อกำแพงเมืองที่นครปฐมและสุพรรณบุรี เพื่อป้องกันไม่ให้พม่าเข้ายึดเป็นมั่นได้ การจัดตั้งเมืองใหญ่ขึ้นหลายแห่งตามจุดยุทธศาสตร์ เช่น นนทบุรี ฉะเชิงเทรา นับเป็นการโยกย้ายและรวบรวมกำลังพลครั้งสำคัญ รวมถึงการคล้องช้างและจัดหาช้างจากที่ต่าง ๆ ไว้เป็นพาหนะสำคัญสำหรับการทำศึก

แม้ว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงพยายามปรับปรุงและเตรียมพระนครอย่างดี แต่การที่พระองค์ทรงปล่อยให้บรรดาเจ้าเมืองสำคัญของอาณาจักรอยุธยา เช่น นครศรีธรรมราชและพิษณุโลก ปกครองกันอย่างอิสระทำให้บั่นทอนการเป็นศูนย์อำนาจของกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีสภาพเป็นเมืองหลวงแต่เพียงในนาม ในขณะเดียวกันก็เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มชนชั้นปกครองสยาม โดยเฉพาะระหว่างพระราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับเจ้าเมืองพิษณุโลกคือสมเด็จพระมหาธรรมราชาซึ่งเป็นพระราชบุตรเขยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงกลายเป็นจุดอ่อนเมื่อพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาโจมตีกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าบุเรงนองทรงสามารถตัดกำลังฝ่ายสยามโดยการตีเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นหัวเมืองทางฝ่ายเหนือก่อน เนื่องจากเจ้าเมืองคือสมเด็จพระมหาธรรมราชาซึ่งมีความขัดแย้งกับอยุธยาทรงหันไปเข้ากับฝ่ายพม่า จากนั้นฝ่ายพม่าจึงเคลื่อนกำลังลงมาปิดล้อมกรุงศรีอยุธยาโดยมีพระยาจักรีซึ่งเป็นแม่ทัพและถูกใช้เป็นไส้ศึกปรับเปลี่ยนการควบคุมกำลังคนจนก่อให้เกิดความอ่อนแอภายใน จนกระทั่งอยุธยาตกเป็นประเทศราชของพม่า พ.ศ. ๒๑๑๒ ซึ่งตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระมหินทราธิราช พระราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

บทเรียนที่ได้รับ

เหตุการณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้มีการเตรียมเป็นอย่างดีในเกือบทุกด้านเพื่อรับมือข้าศึก แต่หากคนไทยแตกความสามัคคียอมเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ทำให้ประเทศชาติอ่อนแอจนต้องเสียเอกราชในที่สุด

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐๓	๑๘๕	๒๓๙	๒๔๒	๒๕๙	๓๑๙
-----	-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ตระหนักถึงความกล้าหาญและเรียนรู้ความยากลำบากของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในการกอบกู้ชาติและสร้างความมั่นคงให้อาณาจักรอยุธยา

ภูมิหลัง

เมื่อพม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว พระเจ้าบุเรงนองทรงแต่งตั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาหรือเจ้าเมืองพิษณุโลกเป็นผู้ปกครองอยุธยาในฐานะเมืองประเทศราชของพม่าต่อไป และเพื่อเป็นหลักประกันความจงรักภักดีต่อพม่า ทางฝ่ายพม่าจึงได้นำสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชโอรสของสมเด็จพระมหาธรรมราชาไปเป็นองค์ประกัน ณ กรุงหงสาวดี

เนื้อหา

อยุธยาตกเป็นประเทศราชของพม่ายาวนานถึง ๑๕ ปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อครั้งยังทรงเป็นอุปราช ทรงประกาศอิสรภาพใน พ.ศ. ๒๑๒๗ ต่อมา พ.ศ. ๒๑๓๕ พระองค์ทรงทำสงครามครั้งสำคัญกับพม่าคือสงครามยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ พระราชอนุชาทรงได้ชัยชนะอย่างยิ่งใหญ่เหนือพระมหาอุปราชและมังจาปะโร ทำให้กองทัพพม่าแตกกลับไปและไม่กล้ายกกองทัพใหญ่เข้ามาอีก หลังสงครามยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเผ่อำนาจเข้าไปในดินแดนของประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงและกอบกู้ความเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจของอาณาจักรอยุธยากลับคืนมา ทรงตีได้หัวเมืองมอญ ล้านนา ล้านช้าง และเขมรมาเป็นประเทศราช ทำให้อาณาเขตและอำนาจของอยุธยาแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางอีกครั้ง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติบ้านเมืองโดยแท้จริง ทรงได้รับการยกย่องเป็น “มหาราช” ที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่ง พระปรีชาสามารถด้านการศึกสงครามเป็นที่เกรงขาม และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในบรรดาอาณาจักรใกล้เคียง จนไม่มีใครกล้ายกทัพมาแย่งชิงกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลาต่อมานานกว่า ๑๕๐ ปี ขณะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จไปตีเมืองอังวะพร้อมสมเด็จพระเอกาทศรถ พระองค์ทรงพระประชวรเป็นหวัระลอก (ฝี) ที่พระนลาฏและทรงติดเชื้อมาตบะยังจนกระทั่งเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๑๔๘ เมื่อพระชนมพรรษาเพียง ๕๐ พรรษา

บทเรียนที่ได้รับ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระราชอนุชาทรงเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับคนไทยทุกหมู่เหล่า ทั้งในเรื่องความรักชาติ ความกล้าหาญ และความเสียสละต่อชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๑	๑๐๓	๒๔๒	๒๕๙
----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อตระหนักและเรียนรู้แนวทางสันติวิธี โดยเฉพาะนโยบายทางการทูตและการค้าสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเพื่อถ่วงดุลอิทธิพลและอำนาจระหว่างชาติตะวันตก

ภูมิหลัง

สมัยอยุธยา สยามเปิดการติดต่อกับชาวยุโรปเป็นครั้งแรกตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ มีชาติตะวันตกเข้ามาติดต่อกับสยามรวม ๖ ชาติ แบ่งตามวัตถุประสงค์ที่เข้ามาได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ โปรตุเกส สเปน และฝรั่งเศส ที่เข้ามาเพื่อการค้าและเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก และกลุ่มที่สอง ได้แก่ ฮอลันดา บริษัทอินเดียตะวันออก (อังกฤษ) และเดนมาร์ก กลุ่มนี้เป็นพวกนับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ไม่สนใจเรื่องการเผยแผ่ศาสนา มุ่งแต่เรื่องการแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าเป็นหลัก ทั้งสองกลุ่มนี้มีความขัดแย้งและพยายามแข่งขันกันเพื่อเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในราชสำนักของอยุธยา การแข่งขันของชาติตะวันตก โดยเฉพาะระหว่างฮอลันดากับฝรั่งเศส รวมทั้งการเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูงของฝรั่งเศส ปรากฏในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งทรงผูกมิตรกับฝรั่งเศสเพื่อความมั่นคงของการเมืองภายใน และการเมืองระหว่างประเทศ ตลอดจนการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

เนื้อหา

ฝรั่งเศสเป็นชาติตะวันตกชาติหลังสุดที่เข้ามาติดต่อกับอยุธยา แต่มีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูงต่อการต่างประเทศและการเมืองภายใน โดยเฉพาะรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงประสบกับปัญหาทางการเมืองทั้งภายในและต่างประเทศ จึงทรงแสวงหาพันธมิตรกับประชาคมชาวต่างชาติเพื่อเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองภายใน และทรงแสวงหาพันธมิตรชาติตะวันตกที่มีอิทธิพลในยุโรปเพื่อถ่วงดุลอำนาจของฮอลันดาซึ่งเข้ามาติดต่อกับอยุธยาในตอนปลายสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่อมา สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ฮอลันดามีการค้ารุ่งเรืองและมีอิทธิพลมาก ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงเกิดความขัดแย้งกับฮอลันดา ทำให้ฮอลันดาใช้อำนาจนำกองเรือปิดปากอ่าวไทย ใน พ.ศ. ๒๒๐๗ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงหันไปดำเนินนโยบายผูกพันกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นศัตรูกับฮอลันดา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเป็นไปอย่างใกล้ชิด พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสทรงแต่งตั้งเอกอัครราชทูตเข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับอยุธยาถึง ๔ ครั้ง และมีชาวฝรั่งเศสเข้ามาช่วยราชการมาก สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. ๒๒๓๑ หลังจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับชาติตะวันตกได้ลดความสำคัญลง

บทเรียนที่ได้รับ

นโยบายทางการทูตและการค้าเพื่อถ่วงดุลชาติมหาอำนาจด้วยกันเองนั้นเป็นนโยบายที่ดีสำหรับประเทศเล็ก ๆ เช่น สยาม ซึ่งไม่มีกำลังผู้คนและอาวุธที่จะต่อต้านชาติมหาอำนาจใด ๆ ได้ แท้จริงแล้วผู้นำสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาได้ดำเนินนโยบายในลักษณะเช่นนี้และเป็นนโยบายที่ผู้นำสยามในยุคต่อมาได้เรียนรู้และใช้เป็นนโยบายหลักในการรักษาเอกราชสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๕๗	๒๔๒	๒๕๕
-----	-----	-----

๓.๑๘	พันท้ายนรสิงห์ วีรบุรุษแห่งความซื่อสัตย์
------	--

วัตถุประสงค์

เพื่อตระหนักและเรียนรู้บุคคลตัวอย่างแห่งความซื่อสัตย์เพื่อรักษากฎระเบียบและกฎเกณฑ์ยธบาลยิ่งกว่าชีวิตตน จากกรณีตัวอย่างของพันท้ายนรสิงห์แห่งสมัยกรุงศรีอยุธยา

ภูมิหลัง

เรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์มีการบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และมีศาลพันท้ายนรสิงห์อยู่จริง ศาลพันท้ายนรสิงห์ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๒ ตอนที่ ๒ เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘ กรมศิลปากรได้ดำเนินการจัดสร้างศาลพันท้ายนรสิงห์ใหม่แทนศาลเก่าที่พังลงมา โดยกันพื้นที่บริเวณรอบศาลไว้ประมาณ ๑๐๐ ไร่ เพื่อจัดตั้งเป็น “อุทยานพันท้ายนรสิงห์” ภายในศาลมีรูปปั้นพันท้ายนรสิงห์ขนาดเท่าตัวจริงในท่าถือท้ายคัตเรือ ตั้งอยู่ที่บ้านพันท้ายนรสิงห์ ต.พันท้ายนรสิงห์ อ.เมืองสมุทรสาคร จ.สมุทรสาคร

เนื้อหา

สมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) เสด็จประพาสปากน้ำ เมืองสาครบุรี ใน พ.ศ. ๒๒๔๗ ด้วยเรือพระที่นั่งเอกชัยเพื่อทรงเบ็ด เส้นทางเสด็จเมื่อถึงคลองโคกขาม ตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาบันทึกไว้ว่า ครั้นเรือพระที่นั่งไปถึงตำบลโคกขามและคลองที่นั่นคดเคี้ยวนัก พันท้ายนรสิงห์ซึ่งถือท้ายคัตเรือพระที่นั่งคัตแก้มิทันทำให้ศีรษะเรือพระที่นั่งกระทบกับกิ่งไม้ใหญ่และหักตกลงในน้ำ พันท้ายนรสิงห์เห็นดังนั้นจึงตกใจจึงโดดขึ้นจากเรือพระที่นั่งไปบนฝั่ง แล้วกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า “ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ พระราชาอาญาเป็นล้นเกล้าฯ ขอจงทรงพระกรุณาโปรดให้ทำศาลขึ้นที่นี้สูงประมาณเพียงตาแล้วจงตัดเอาศีรษะข้าพระพุทธเจ้ากับศีรษะเรือพระที่นั่ง ซึ่งหักตกลงน้ำไปนั้นขึ้นบวงสรวงไว้ด้วยกันที่นี้” แม้พระเจ้าเสือทรงให้ยกโทษ เพราะโปรดปรานพันท้ายนรสิงห์มากและทรงเห็นว่าเป็นเหตุสุดวิสัย

แต่พันท้ายนรสิงห์ยอมถวายชีวิตด้วยกลัวว่าจะเสียพระราชกำหนดโดยชนบธรรมเนียมโบราณไปและเกรงคน
ทั้งปวงจะครหาติเตียนดูหมิ่นพระเจ้าเสือ พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประหารชีวิตพอเป็นพิธี
โดยปั้นดินเป็นรูปพันท้ายนรสิงห์แล้วตัดศีรษะ แต่พันท้ายนรสิงห์กราบบังคมทูลยืนยันให้ประหารชีวิตตน
จนพระเจ้าเสือทรงยอมให้เพชฌฆาตประหารชีวิต และตั้งศาลเพิงตา นำศีรษะพันท้ายนรสิงห์และหัวเรือเอกชัย
ขึ้นพลีกรรมไว้ด้วยกัน

บทเรียนที่ได้รับ บุคคลตัวอย่างแห่งความซื่อสัตย์ รักษากฎระเบียบ ยิ่งกว่าชีวิตตน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๗	๖๒	๖๓
----	----	----

๓.๑๙	การต่อสู้ของชาวบ้านบางระจัน (พ.ศ. ๒๓๐๙)
------	---

วัตถุประสงค์ เพื่อตระหนักถึงความสามัคคี กล้าหาญ และเสียสละของชาวบ้านบางระจัน

ภูมิหลัง

เมื่อพระเจ้าน้องยาเธอเป็นกษัตริย์พม่าทรงย้ายราชธานีไปที่เมืองอังวะ จากนั้นพม่าตีเมืองเชียงใหม่และ
ทวายได้ และเห็นว่าอยุธยาในขณะนั้นอ่อนแอมาก จึงให้เนเมียวสีหบดีและมังมหานรธายกกองทัพมาตีอยุธยา
เพราะต้องการสมบัติและกวาดต้อนผู้คน เนเมียวสีหบดีตีหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือจากเชียงใหม่ลงมา
และมังมหานรธาเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ กรุงศรีอยุธยาจัดกองทัพไปต้านทานถูกพม่าตีแตกจนต้อง
ถอยกลับมาหลายครั้ง พม่าจึงยกกำลังเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา ชาวไทยที่ช่วยกันต่อต้านพม่าอย่างเต็ม
ความสามารถ คือ ชาวบ้านบางระจัน

เนื้อหา

ขณะที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น ชาวบ้านบางระจัน แขวงเมืองวิเศษไชยชาญ
ได้รวบรวมกำลังตลอดจนอาวุธเท่าที่หาได้ มีนายแท่น นายจัน และนายทองเหม็นเป็นหัวหน้า ทำการรบพุ่งกับ
พม่าอย่างเต็มความสามารถ พม่าต้องยกกำลังมาตีถึง ๘ ครั้ง กินเวลาถึง ๕ เดือน เสียกำลังคนและอาวุธไปเป็น
อันมากทั้ง ๆ ที่กำลังของชาวบ้านบางระจันน้อยกว่ามาก แต่ในที่สุด น้ำน้อยยอมแพ้ไฟ สู้ก็พระนายกองซึ่งเป็น
แม่ทัพพม่าได้ใช้ปืนใหญ่ระดมยิงชาวบ้านบางระจัน ซึ่งมีอาวุธเท่าที่หาได้ เช่น หอก ดาบ เครื่องมือทำนาและถางป่า

บทเรียนที่ได้รับ นับเป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความกล้าหาญและความรักชาติที่สูงส่ง

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐๓	๒๔๒
-----	-----

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้เข้าใจแนวคิดของการเสียดวงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ทั้งแนวคิดหลักและรอง
๒. เพื่อฝึกการคิดทางประวัติศาสตร์แบบมีวิจารณญาณ โดยก้าวข้ามอคติต่อเพื่อนบ้าน

ภูมิหลัง

สมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ พ.ศ. ๒๓๐๑-๒๓๑๐) ทรงขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรอยุธยา ตรงกับสมัยของพระเจ้าอลองพญาและพระเจ้ามังระแห่งพม่า กรุงศรีอยุธยา มีความอ่อนแอหลายด้าน ทั้งในด้านผู้นำที่แตกแยกกันภายในชนชั้นขุนนาง ระบบบริหารการปกครอง และการควบคุมกำลังคน ฉะนั้นเมื่อเผชิญกับการรุกรานของพม่า ซึ่งได้เปรียบกว่าทั้งด้านกำลังคนและอาวุธ อีกทั้งมีการเปลี่ยนยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการรบแบบใหม่ ทำให้กรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า ในวันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ (ราวเดือนเมษายน) พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังจากพม้ายึดกรุงศรีอยุธยาอยู่นานถึง ๑ ปี ๒ เดือน

เนื้อหา

เมื่อสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ทรงขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๓๐๑ พม่าได้ยกกองทัพเข้ามาตีอาณาจักรอยุธยาหลายครั้ง เช่น ใน พ.ศ. ๒๓๐๓ พม่าเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาได้ แต่พระเจ้าอลองพญา สิ้นพระชนม์ก่อนจึงถอยทัพกลับไป พระเจ้าอยู่หัวทรงเชิญสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร พระราชอนุชาให้ทรงลาผนวชเพื่อทรงมาปกครองบ้านเมือง เมื่อเหตุการณ์สงบเสด็จกลับไปผนวชอีก แต่เมื่อเหตุการณ์ไม่ราบรื่นก็ทรงเชิญสมเด็จพระเจ้าอุทุมพรมาครองราชย์อีก จนทรงได้รับพระราชสมัญญานามว่า “ขุนหลวงหาวัด” ฝ่ายพม่าหลังจากพระเจ้าอลองพญาสิ้นพระชนม์ พระเจ้ามังระทรงขึ้นครองราชย์ และโปรดให้ยกทัพมาตีอยุธยาอีก กองทัพพม่าที่ยกมาครั้งนี้เป็นกองทัพขนาดใหญ่และได้เตรียมการมาเป็นอย่างดี ในขณะที่อยุธยาขาดระบบการป้องกันที่ดีโดยเฉพาะระบบการปกครองหัวเมืองและการควบคุมกำลังคนที่ด้อยประสิทธิภาพลงเรื่อย ๆ กองทัพพม่าจึงเข้าล้อมและสามารถโจมตีกรุงศรีอยุธยาได้ ปัจจุบันแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสียดวงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ มี ๓ แนวคิดหลัก ดังนี้

๑. แนวคิดกษัตริย์อ่อนแอ โดยแนวคิดนี้มีรากฐานมาจากเรื่อง “ไทยรบพม่า” อันเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระปรมัยยิกายติราชานุภาพ และพระราชพงศาวดารไทยแทบจะทุกฉบับ โดยเฉพาะฉบับพระราชหัตถเลขาซึ่งกล่าวประณามความโหดเหี้ยมของพระเจ้าเอกทัศไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นแนวคิดแม่แบบที่ถูกถ่ายทอดสู่แบบเรียนกระทรวงศึกษาธิการอันเป็นวาทกรรมหลักที่ทรงอิทธิพลเป็นอย่างมากในปัจจุบัน

๒. แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำสงครามของพม่า การที่พม่าต้องทำสงครามยาวนานถึง ๑ ปี ๒ เดือนนั้น สะท้อนถึงความพยายามในการป้องกันพระนครของพระเจ้าเอกทัศที่ทรงใช้ยุทธศาสตร์อาศัย ถูน้ำหลากเพื่อให้พม่าถอยทัพ แต่พม่ากลับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การรบใหม่และมีการเตรียมตัวมาเป็นอย่างดี แนวคิดนี้ใช้หลักฐานจากพระราชพงศาวดารฝ่ายพม่าซึ่งงานที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากคืองานของ ศ.ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์

๓. แนวคิดเรื่องการเสียกรุงศรีอยุธยาเพราะความอ่อนแอของระบบควบคุมกำลังคนหรือระบบไพร่ ส่งผลทำให้กรุงศรีอยุธยาไม่สามารถเรียกกำลังพลได้ทัน อีกทั้งยังขาดการซ่อมรมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งงานที่มีอิทธิพลคืองานของ ผศ.ดร.บุษกร ลายเลิศ (กาญจนจารี) รวมถึงการเกิดศึกแย่งชิงพระราชอำนาจกัน ภายใน ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนมาถึงกรณีกบฏของเจ้าสามกรมในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวอู่ทองพร บพเรียนที่ได้รับ

การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ นี้ ให้บทเรียนที่มีคุณค่าอย่างมากต่อคนไทย โดยเฉพาะในประเด็นที่ต้องตระหนักและป้องกันมิให้เกิดขึ้นอีก การที่ประเทศจะอยู่รอดปลอดภัยนั้น ต้องมีความเข้มแข็งในทุกด้าน ตั้งแต่ระดับผู้นำ ระบบการบริหารและการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและประชาชน ดังจะเห็นได้ว่าการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ นี้ หากพิจารณาอย่างรอบด้าน จะพบทั้งปัจจัยเฉพาะหน้าคือผู้นำ และปัจจัยระยะยาวที่สั่งสมตลอดมา เช่น การด้อยประสิทธิภาพของระบบการปกครองตามหัวเมืองหรือระบบการปกป้องอาณาจักร ระบบการบริหารและการจัดการกำลังคน ฉะนั้นเรื่องเหล่านี้คนไทยทุกคนต้องตื่นตัวและพัฒนาอยู่เสมอ รวมทั้งต้องทำหน้าที่และภารกิจของตนเองอย่างเคร่งครัด เพราะหากเกิดความบกพร่อง ณ จุดใด ก็มีโอกาสนำให้ระบบใหญ่ของสังคมด้อยประสิทธิภาพ อาจนำไปสู่ความล่มจมของประเทศชาติโดยรวมได้

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๕๕	๒๗๘	๓๑๘
-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อตระหนักถึงความกล้าหาญและเรียนรู้ความยากลำบากในการกอบกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ภูมิหลัง

เมื่อพม่าเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น พระยาตากพยายามต่อสู้ข้าศึกอย่างเต็มที่แต่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้ท้อถอยหมดกำลังใจที่จะสู้รบ จึงได้รวบรวมสมัครพรรคพวกประมาณ ๕๐๐ คน ตีฝ่ากองทัพพม่าออกจากเมือง เพื่อหาช่องทางรวบรวมผู้คนมาสู้รบกับพม่าในตอนหลัง โดยมุ่งหน้าไปทางตะวันออกจนถึงเมืองระยอง ต่อมาเมื่อได้ข่าวว่ากรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว พระองค์จึงตัดสินใจเข้าโจมตีเมืองจันทบุรีเพื่อใช้เป็นฐานกอบกู้อิสรภาพจากพม่า

เนื้อหา

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงใช้เมืองจันทบุรีเป็นแหล่งเตรียมการที่จะเข้ามากู้กรุงศรีอยุธยาให้พ้นจากอำนาจของพม่า ระหว่างฤดูฝนได้ลงมือต่อเรือ รวบรวมกำลังผู้คนและอาวุธ พระองค์ทรงเห็นว่าในระยะนั้นมีผู้ตั้งตัวเป็นใหญ่หลายชุมนุมด้วยกัน ผู้ใดจะเป็นใหญ่ในดินแดนสยามได้จำเป็นต้องกำจัดอำนาจของพม่าให้พ้นจากราชธานีเสียก่อน ดังนั้นเมื่อสิ้นฤดูฝน พระองค์ทรงคุมเรือรบ ๑๐๐ ลำ รวบรวมไพร่พลประมาณ ๕,๐๐๐ คน ยกกองทัพเรือออกจากเมืองจันทบุรีมาถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาในเดือน ๑๒ (พฤศจิกายน) ตีเมืองธนบุรีและจับตัวนายทองอินประหารชีวิต แล้วขึ้นไปยังค่ายโพธิ์สามต้น ทรงสามารถขับไล่พม่าออกไปจากกรุงศรีอยุธยาได้เป็นผลสำเร็จหลังจากที่สยามตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเพียง ๗ เดือนเท่านั้น พระองค์ทรงเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาถูกพม่าทำลายเสียหายยับเยินยากแก่การบูรณปฏิสังขรณ์ จึงทรงมาตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงปราบดาภิเษก พระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ ในระยะเริ่มก่อร่างสร้างราชธานีใหม่นี้ พระองค์ทรงเผชิญกับปัญหาเร่งด่วนหลายประการที่ต้องแก้ไขในเวลาเดียวกัน ได้แก่ การฟื้นฟูบ้านเมือง การปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ การเตรียมกำลังรับศึกพม่า อย่างไรก็ตามตลอดรัชสมัยของพระองค์ ๑๕ ปี อยู่ในระยะที่กรุงธนบุรีเพิ่งฟื้นตัวจากสงครามใหญ่กับพม่า ต้องทำสงครามปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ และต้องทำสงครามกับพม่าถึง ๑๐ ครั้ง จึงไม่มีโอกาสพัฒนางานด้านทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา รวมถึงการส่งเสริมศิลปะและวรรณกรรม พระองค์ทรงต้องใช้เวลานานถึง ๓ ปีหลังจากขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. ๒๓๑๑-๒๓๑๓) จึงสามารถปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ จนก่อให้เกิดเอกภาพภายใน ดังนี้

๑) ชุมนุมเจ้าพิมาย เป็นชุมนุมที่สำคัญทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอาณาเขตจรดแดนล้านช้าง เขมร ลงมาจนถึงเมืองสระบุรี มีหัวหน้าชุมนุมคือกรมหมื่นเทพพิพิธซึ่งเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และถูกปราบปรามสำเร็จเป็นชุมนุมแรก

๒) ชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) เป็นชุมนุมที่สำคัญทางใต้ มีอาณาเขตตั้งแต่หัวเมืองมลายูขึ้นมาจนถึงเมืองชุมพร

๓) ชุมนุมเจ้าพระยาพิชัยโลก (เรือง) เป็นชุมนุมที่สำคัญทางเหนือ มีอาณาเขตตั้งแต่เมืองพิชัยลงมาจนถึงเมืองนครสวรรค์ ชุมนุมนี้ถูกชุมนุมเจ้าพระฝางเข้าโจมตีและยึดครองได้ แต่เดิมสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงปราบปรามชุมนุมเจ้าพิชัยโลกเป็นชุมนุมแรกแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากทรงได้รับบาดเจ็บจากการที่ทรงถูกยิงจึงได้ถอยทัพกลับกรุงธนบุรี

๔) ชุมนุมเจ้าพระฝาง มีอาณาเขตตั้งแต่เมืองพิชัยไปจนถึงแดนเมืองแพร่ เมืองน่านและหลวงพระบาง เมื่อปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จยกทัพไปตีเขมร ใน พ.ศ. ๒๓๑๔ และทรงขยายอำนาจไปยังหัวเมืองล้านนาและล้านช้าง อาณาเขตกรุงธนบุรีจึงแผ่กว้างออกไปกว่าสมัยอยุธยาตอนปลาย ตอนปลายรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี ระหว่างที่สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์กำลังยกทัพไปปราบปรามเมืองเขมรได้เกิดความวุ่นวายขึ้นในกรุงธนบุรี สาเหตุหนึ่งเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถูกมองว่า มี “พระสติพินเพื่อน” เนื่องจากการบำเพ็ญภาวนาวิปัสสนากรรมฐาน เป็นเหตุให้พระยาสุรศักดิ์การกบฏตั้งตัวเป็นใหญ่ บังคับให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงออกผนวชและคุมขังพระองค์ไว้ที่วัดแจ้ง สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกลับมาปราบจลาจลและปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ใน พ.ศ. ๒๓๒๔ ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถูกสำเร็จโทษ

บทเรียนที่ได้รับ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของการก้าวขึ้นเป็นผู้นำระดับชาติ โดยเฉพาะในยามที่บ้านเมืองแตกกระส่ำระสาย นับเป็นโชคดียิ่งที่ “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี” ได้มีบุคคลผู้กล้าหาญรักษาอย่างเด็ดเดี่ยว ขณะนั้นพระยาตากมีอายุเพียง ๓๔ ปี แม้ว่าในระยะเริ่มแรกที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ พระยาตากอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบกว่าชุมนุมอื่น ๆ ทั้งในด้านชาติกำเนิด กำลังคน และอาวุธยุทโธปกรณ์ แต่ก็สามารถกอบกู้อิสรภาพของชาติสยามได้ ชาวไทยจึงสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และยกย่องเป็น “มหาราช” พระองค์หนึ่งของไทย

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๕๖	๑๕๗	๒๒๑	๒๔๒
-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงพัฒนาการของอาณาจักรล้านนาและการรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามในระยะแรก

ภูมิหลัง

ล้านนาหมายถึงดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาล เดิมนิยมเรียกว่า ลานนา เป็นชุมชนเมืองโบราณในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำทางเหนือของไทย ได้แก่ ปิง กก และน่าน มีพัฒนาการเป็นชุมชนมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ต่อมาจึงสามารถรวมเป็นอาณาจักรล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นอาณาจักรที่ประกอบด้วยคนหลายเผ่าพันธุ์ เช่น ลัวะ ไทลื้อ ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ล้านนามีประวัติศาสตร์เกี่ยวพันกับแคว้นต่าง ๆ ที่อยู่ตอนเหนือขึ้นไปด้วย เช่น สิบสองปันนา สิบสองจุไท

กำเนิดอาณาจักรล้านนา เริ่มตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พระเจ้าลาวจกราช (ราชวงศ์ลาวจก) จากดอยตุง ทรงสร้างหิรัญนครเงินยาง หรือหิรัญนคร ณ บริเวณที่ราบลุ่มน้ำสาย อ.แม่สาย เขตเมืองเชียงแสนเดิม ต่อมาในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ฤๅษีวาสุเทพจากแคว้นละโว้หรือลพบุรีสร้างเมืองหริภุญไชย (ปัจจุบันคือลำพูน) ในลุ่มแม่น้ำปิง แล้วทูลเชิญพระนางจามเทวี พระราชธิดาจากแคว้นละโว้เสด็จไปปกครอง ภายหลังจากพญามังราย ซึ่งทรงครองนครเงินยางและรวบรวมแคว้นโยนกเข้าด้วยกันได้ใน พ.ศ. ๑๘๐๔ ได้ทรงขยายอำนาจสู่ลุ่มแม่น้ำปิงและยึดแคว้นหริภุญไชยใน พ.ศ. ๑๘๓๕ แล้วทรงสร้างเมือง “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” หรือเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๑๘๓๙ และสถาปนาอาณาจักรล้านนา

เนื้อหา

ในสมัยอยุธยา และธนบุรี ด้วยสภาพที่ตั้ง ซึ่งอยู่ระหว่างพม่ากับสยามทางทิศเหนือ อาณาจักรล้านนา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เชียงใหม่ จึงเป็นรัฐกันชนระหว่างพม่ากับสยาม และเป็นเมืองที่ทั้งพม่าและสยามต่างแก่งแย่งกันเข้ายึดครอง ทำให้ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของสยามกับพม่าสลับกัน เริ่มจากตกเป็นของพม่าก่อนใน พ.ศ. ๒๑๐๑ ในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง ต่อมา พ.ศ. ๒๑๓๙-๒๑๗๕ เป็นของสยาม แล้วตกเป็นของพม่าอีกครั้งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) อยุธยาตีเชียงใหม่ได้อีกใน พ.ศ. ๒๒๐๖ แต่ครั้งถึง พ.ศ. ๒๓๐๖ เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีกครั้ง จนกระทั่งถึงสมัยธนบุรี กองทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงขับไล่พม่าออกไปจากเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. ๒๓๑๗ แล้วผนวกเชียงใหม่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของธนบุรี ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) โปรดเกล้าฯ ให้ยกเชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราชใน พ.ศ. ๒๓๔๕ และแต่งตั้งให้พระวชิรปราการ

เป็นเจ้าเมืองประเทศราช ทั้งนี้เพื่อให้ล้านนาปกครองตนเองและช่วยป้องกันศึกจากพม่า ล้านนาอยู่ใต้อำนาจของกรุงเทพฯ ในฐานะเมืองประเทศราช จนกระทั่งเริ่มถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามด้วยการปกครองจากส่วนกลางในระบบเทศาภิบาลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ และเต็มรูปแบบใน พ.ศ. ๒๔๔๒ ซึ่งมีชื่อเรียกมณฑลเปลี่ยนเป็นระยะ ได้แก่ ลาวเฉียง ตะวันตกเฉียงเหนือ และพายัพ

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาต่อความอยู่รอดของศูนย์กลางอำนาจที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง หากพม่าสามารถยึดล้านนาได้ทำให้พม่ามีฐานที่มั่นที่จะบุกกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี หรือกรุงเทพฯต่อไป

๒. ปัจจุบันภาคเหนือของไทยยังเป็นพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ เนื่องจากไทยเป็นเมืองเปิด ทำให้ง่ายต่อการเดินทางเข้ามาของประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่รายรอบภาคเหนือของไทย ได้แก่ เมียนมา ลาว และจีน แม้แต่ผู้ลี้ภัยจากเกาหลีเหนือ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๑๒	๒๓๐	๒๓๑	๒๘๘
-----	-----	-----	-----

๓.๒๓	พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอาณาจักรล้านช้าง ถึง พ.ศ. ๒๓๒๒
------	--

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงถึงพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอาณาจักรล้านช้าง ถึง พ.ศ. ๒๓๒๒

ภูมิหลัง

อาณาจักรล้านช้างหรือศรีสัตนาคนหุต ปัจจุบันคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประวัติเริ่มต้นย้อนไปประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ตั้งแต่ขุนลอยึดเมืองขวา (ซ้ายหรือ ขวา หรือเชียงตุงเชียงทอง ต่อมาคือหลวงพระบาง) จากขุนกันฮาง เจ้าเมืองซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิม ขุนลอทรงเป็นโอรสของขุนบรม (หรือบุลม) ผู้นำเชื้อสายไท-ลาวที่เมืองแถน (เดียนเบียนฟู) ส่วนเมืองเวียงจันทน์และพื้นที่ตอนล่างยังเป็นอิสระ มีกษัตริย์ชนพื้นเมืองเดิมปกครอง หลังสมัยขุนลอ มีกษัตริย์ปกครองเมืองขวาสืบต่อมาอีกจนถึงลำดับที่ ๑๙ คือพระยาลังอิราช (พ.ศ. ๑๘๑๔-๑๘๕๙) ตรงกับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑) ต่อมาใน พ.ศ. ๑๘๕๙ พระยาลังอิราชทรงถูกพระยาสุวรรณหงคำผาง (พ.ศ. ๑๘๕๙-๑๘๙๖)

โอรสยี่ดอำนาจ จนกระทั่ง พ.ศ. ๑๘๙๖ ทรงถูกราชนัดดา คือ เจ้าฟ้าจัม (พ.ศ. ๑๘๙๖-๑๙๓๖) ยี่ดอำนาจ เจ้าฟ้าจัมทรงขยายอำนาจออกไปกว้างขวาง และเป็นช่วงเวลาที่ได้รับศาสนาพุทธผ่านทางกัมพูชาด้วย

ต่อมาสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๔) ทรงย้ายเมืองหลวงหลวงพระบาง ไปเวียงจันทน์ใน พ.ศ. ๒๑๐๓ ครั้นสมัยพระยาสุเมงคละโพธิสัตว์อัยการาช ล้านช้างตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง พ.ศ. ๒๑๑๗ ต่อมาพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช (พ.ศ. ๒๑๔๑-๒๑๖๗) ประกาศเอกราช จากพม่าได้ใน พ.ศ. ๒๑๔๖

ปัญหาจากการแย่งชิงอำนาจกันเองทำให้ใน พ.ศ. ๒๒๔๑ ล้านช้างแบ่งเป็น ๓ อาณาจักร ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ อาณาจักรทั้งสามมีดินแดนครอบคลุมมาทางฝั่งขวา (ฝั่งทิศตะวันตก) ของแม่น้ำโขง ด้วย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๒ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) ได้ทั้งสามอาณาจักร มาเป็นประเทศราช แต่ละอาณาจักรยังมีกษัตริย์ปกครอง จนกระทั่งพระเจ้าอนุรุทธราช (เจ้าอนุวงศ์) ทรงแยกตัวเป็นอิสระ เวียงจันทน์จึงถูกปราบ และสิ้นราชวงศ์ปกครองใน พ.ศ. ๒๓๗๐ ส่วนหลวงพระบางและ จำปาศักดิ์ยังมีกษัตริย์ปกครองต่อมา แต่ในที่สุดจากการคุกคามของฝรั่งเศส ทำให้ดินแดนส่วนใหญ่ทางฝั่งซ้าย ของแม่น้ำโขงตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๓๖ จากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ส่วนดินแดนฝั่งขวา แม่น้ำโขงส่วนใหญ่จะถูกผนวกเป็นของสยามจากการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคในระบบเทศาภิบาล

เนื้อหา

ตลอดประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐) ถึงสมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอาณาจักรล้านช้างอยู่ในเกณฑ์ดีและใกล้ชิด มีบางช่วงสั้น ๆ เท่านั้น ที่ล้านช้าง ตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม เช่น สมัยพ่อขุนรามคำแหงสุโขทัย เมืองชาวญ้อได้อำนาจสุโขทัย สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งอยุธยา มีความสัมพันธ์ที่ดีกับพระเจ้าฟ้าจัม และมีการแบ่งเขตแดนกัน โดยใช้เทือกเขาตองพญาไฟ (ตองพญาเย็น) เป็นเส้นแบ่ง ให้บริเวณที่ราบสูงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ในปัจจุบันเป็นของล้านช้าง ยกเว้นนครราชสีมาและหัวเมืองใกล้เคียง สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘) ล้านช้างยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นของสยาม

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับล้านช้างมีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ ใช้การอภิเษกสมรสระหว่าง ราชวงศ์เป็นเครื่องมือทางการทูต เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒) พระราชทานพระนาง แก้วยอดฟ้าให้ไปเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสามแสนไทของล้านช้าง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑) ทรงเคยพระราชทานพระราชนัดดา คือ พระเทพกษัตริย์ไปทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ตามคำกราบบังคมทูลขอ แต่ถูกทัพพม่าแย่งชิงไปเสียก่อนระหว่างเสด็จฯ ไปล้านช้าง ความสัมพันธ์ในสมัยนี้ดีมาก ถึงกับมีการสร้างพระธาตุศรีสองรักใน พ.ศ. ๒๑๐๓ ปัจจุบันพระธาตุองค์นี้อยู่ที่ตำบลด่านซ้าย อำเภอเมืองเลย

จังหวัดเลย นอกจากการอภิเษกสมรสแล้ว ยังช่วยเหลือกันเมื่อเกิดศึกสงคราม เช่น ก่อนเสียกรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๑๒ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชทรงส่งกองทัพมาช่วยอยุธยา แต่ถูกข่มโจมนตีเสียก่อน ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๕๓-๒๑๗๑) ในพ.ศ. ๒๑๕๕ ล้านช้างเคยยกทัพมาช่วยทำสงครามเมื่อคราวชาวญี่ปุ่นในอยุธยาถูกรุกราน แต่เมื่อเดินทัพมาถึงลพบุรี ทางอยุธยาทราบข่าวและหวาดระแวง จึงส่งทัพออกไปขับไล่ หลังจากนั้นก็ไม่มีความสัมพันธ์กันอีกจนเสียกรุงครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับล้านช้างเริ่มขึ้นใหม่ในสมัยธนบุรี ใน พ.ศ. ๒๓๒๐ เมื่อเจ้าอุปราชธรรมเทโวอุปราชแห่งจำปาศักดิ์ทรงสนับสนุนพระยานางรองก่อกบฏต่อกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงให้เจ้าพระยาจักรี (ต่อมาคือ รัชกาลที่ ๑) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (ต่อมาคือ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ในรัชกาลที่ ๑) ไปปราบได้สำเร็จ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าพระยาจักรีเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๑ พระเจ้าสิริบุญสารแห่งเวียงจันทน์ (พ.ศ. ๒๒๙๔-๒๓๒๒) ทรงวิวาทกับพระวอเสนาบดี พระวอหนีไปอยู่ที่ตำบลดอนมดแดง เมืองอุบล และขอสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระเจ้าสิริบุญสารทรงส่งทัพไปปราบและสังหารพระวอ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ใน พ.ศ. ๒๓๒๑ เจ้าสุริยวงศ์ (พ.ศ. ๒๓๑๔-๒๓๓๔) กษัตริย์หลวงพระบาง ซึ่งเป็นศัตรูกับเวียงจันทน์ทรงขอสวามิภักดิ์ต่อสยาม และส่งกองทัพไปช่วยรบกับเวียงจันทน์ หลังกองทัพสยามตีเวียงจันทน์ได้สำเร็จใน พ.ศ. ๒๓๒๒ อาณาจักรล้านช้างทั้งสามอาณาจักรจึงตกอยู่ใต้อำนาจของกรุงธนบุรีนับแต่นั้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างอาณาจักรเพื่อนบ้านทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เช่นตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรล้านช้างซึ่งกินระยะเวลายาวนานในสมัยอยุธยา

๒. ลัทธิการปกครองแบบจักรพรรดิราช หรือราชาธิราช คือ ราชาเหนือราชา ซึ่งมีอิทธิพลในเวลานั้นทำให้แต่ละอาณาจักรต่างแย่งชิงความเป็นใหญ่ ทำให้มีการทำสงครามขยายอำนาจและยึดครองอาณาจักรอื่นเป็นเมืองประเทศราช เกิดความสัมพันธ์ระบบรัฐบรรณาการ เมื่อประเทศราชมีกำลังเข้มแข็งต่างพยายามแยกตัวเป็นอิสระ จึงเกิดสงครามระหว่างกันอยู่เสมอ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐๑	๑๐๙	๑๙๕	๒๐๘	๓๒๕
-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและอุตสาหะของผู้นำทหารในการรบและสร้างชาติ

ภูมิหลัง

หลังการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้อาณาจักรขึ้นใหม่ มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงธนบุรี ตลอดรัชสมัยของพระองค์ได้มีสงครามหลายครั้ง เพื่อสร้างอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น เช่น การปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ เพื่อป้องกันอาณาจักรและขยายดินแดน เช่น สงครามกับพม่า กัมพูชา และ ล้านช้าง ในการทำศึกทั้งหลายนั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีนายทหารหลายคนเป็นแม่ทัพสำคัญ หนึ่งในนั้นคือพระราชวรินทร์ (ด้วง หรือทองด้วง) ต่อมาด้วยความสามารถด้านการรบ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) แต่คนนิยมเรียก “สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก” สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า “สมเด็จเจ้าพระยา” แต่เดิมเป็น “คำคนเรียก” เนื่องจากได้รับพระราชทานยศเช่นเจ้าต่างกรม ส่วนการแต่งตั้งยศ “สมเด็จเจ้าพระยา” เป็นทางการมีขึ้นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื้อหา

เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เดิมชื่อด้วงหรือทองด้วง เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นบุตรของหลวงพิณอักษร ตำแหน่งเสมียนตราดมหาดไทย สืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) เคยเป็นมหาดเล็กในสมเด็จเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต หลังลาสิกขาบทได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวง และได้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสถาปนากรุงธนบุรีแล้ว จึงเข้ารับราชการเป็นพระราชวรินทร์ในกรมพระตำรวจหลวง หลังจากนั้นได้เป็นแม่ทัพคนสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในการสร้างความเป็นปึกแผ่น การป้องกันประเทศ และการขยายอาณาเขต ทำให้ได้รับเลื่อนบรรดาศักดิ์สูงขึ้นเป็นลำดับ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๙ ได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (นิยมเรียกว่า สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก)

ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๓ เป็นแม่ทัพไปปราบจลาจลในเขมร เมืองประเทศราชของสยาม จากการที่เจ้าฟ้าทะละหะ (มู) เจ้าเมืองจำปาศักดิ์เป็นกบฏต่อพระรามาธิบดี กษัตริย์เขมร แต่ในระหว่างนั้นเกิดจลาจลที่กรุงธนบุรี คราวกบฏพระยาสุรศักดิ์ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงยกทัพกลับถึงกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วประชุมขุนนางไต่สวนและสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ทรง

ปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ สถาปนาพระราชวงศ์ใหม่ ทรงย้ายราชธานีไปทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และสถาปนากรุงเทพฯ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพในการศึกหลายครั้ง ดังนี้

พ.ศ. ๒๓๑๑ ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปปราบชุมนุมเจ้าพิมาย หลังสงครามได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๑๒ เป็นแม่ทัพไปตีเขมร (เมืองเสียมราฐ) พ.ศ. ๒๓๑๓ ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปปราบชุมนุมเจ้าพระฝาง เมืองสวางคบุรี หลังจากนั้นได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอมราช เจ้ากรมเวียง ว่าที่สมุหนายก

พ.ศ. ๒๓๑๔ เป็นแม่ทัพไปตีกัมพูชาทางบก ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยกทัพไปทางเรือ สามารถตีเมืองบันทายเพชร (อุดมชัย) เมืองหลวงของกัมพูชาในขณะนั้น แล้วได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาจักรี ตำแหน่งสมุหนายก หลังจากเจ้าพระยาจักรี (หมุด) คนเดิมถึงแก่อสัญกรรม

พ.ศ. ๒๓๑๗ เป็นแม่ทัพของทัพหน้าไปตีเชียงใหม่ ตีได้เมืองลำปาง ลำพูน และล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้ หลังจากทัพหลวงไปถึงจึงตีเชียงใหม่ได้ เจ้าพระยาจักรีรับหน้าที่ดูแลจัดการเมืองเชียงใหม่ต่อมาอีกระยะหนึ่ง และได้เกลี้ยกล่อมให้ประชาชนกลับมาอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม ตลอดจนได้เมื่อนานเข้ามาอยู่ในอำนาจกรุงธนบุรี หลังจากนั้นเจ้าพระยาจักรียกทัพกลับไปช่วยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรับศึกพม่าที่ค่ายบางแก้ว (โพธาราม ราชบุรี) จนกระทั่งพม่ายอมแพ้

พ.ศ. ๒๓๑๘ เป็นแม่ทัพขึ้นไปเตรียมป้องกันเชียงใหม่จากกองทัพพม่า พร้อมกับเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) น้องชาย (ต่อมาคือ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) แต่กองทัพพม่าหนีไปเชียงแสนก่อน ในเวลาเดียวกัน พม่าได้ส่งทัพใหญ่มาทางด้านแม่ละเมา ไปตีพิษณุโลก มีอะแซหุ่นที่เป็นแม่ทัพ เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพไปป้องกันพิษณุโลกและออกรบชนะพม่าหลายครั้ง จนกระทั่งอะแซหุ่นก็ขอดูตัวและกล่าวสรรเสริญ หลังจากพิษณุโลกถูกล้อมอยู่นานจนกระทั่งขาดเสบียงอาหาร เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์จึงทิ้งเมืองพิษณุโลก ตีฝ่าพม่าออกไปทางเมืองเพชรบูรณ์ พม่าจึงเข้ายึดพิษณุโลกได้เพียงเมืองร้าง ต่อมาอะแซหุ่นก็จึงยกทัพกลับพม่า หลังจากทราบข่าวพระเจ้ามังระสวรรคต

พ.ศ. ๒๓๑๙ เป็นแม่ทัพไปตีหัวเมืองทางตะวันออก ตีได้เมืองนางรอง จำปาศักดิ์ และอัตตะปือ ทำให้ล้านช้างตอนล่างตกเป็นของสยาม และเกลี้ยกล่อมเมืองสุรินทร์ สังขะและซุซันท์ (รวมเรียกหัวเมืองเขมรป่าดง) เข้ามาอยู่ในอำนาจกรุงธนบุรี หลังเสร็จสงครามได้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ตำแหน่งสมุหนายก ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๑ เป็นแม่ทัพไปตีเวียงจันทน์ พระเจ้าสิริบุญสารทิ้งเมืองหนีไปพึ่งญวน เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกอัญเชิญพระพุทธมหายานรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) กับพระบางจากเวียงจันทน์มากรุงธนบุรี หลังสงครามครั้งนี้ทำให้อาณาจักรลาวทั้ง ๓ อาณาจักร (เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์) เป็นเมืองขึ้นของกรุงธนบุรี ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๓ เป็นแม่ทัพไปปราบจลาจลที่เขมร เมื่อเกิดจลาจลที่กรุงธนบุรีจึงยกทัพกลับ

บทเรียนที่ได้รับ

๑. การมีผู้นำทหารที่มีความสามารถเป็นสิ่งสำคัญในการทำสงครามเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นป้องกันและขยายอาณาจักร

๒. แสดงถึงความเสียสละ อุทิศสาคะ และความลำบากตรากตรำของผู้นำและไพร่พล

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๖๐	๖๕	๑๐๑	๑๕๐	๓๓๑
----	----	-----	-----	-----

๓.๒๕	พระยาพิชัยดาบหัก
------	------------------

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญของทหารในการรบ

ภูมิหลัง

หลังจากสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ทรงสถาปนาอาณาจักรขึ้นใหม่ที่กรุงธนบุรี พม่าและสยามยังมีสงครามกันอีก ในสมัยนี้มีสงครามสยามกับพม่ารวม ๙ ครั้ง ส่วนใหญ่พม่าเป็นฝ่ายยกทัพมาตีสยาม ได้แก่ พ.ศ. ๒๓๑๐ มีการรบที่ค่ายบางกุ้ง ราชบุรี พ.ศ. ๒๓๑๓ มีการรบ ๒ ครั้ง ที่สวรรคโลกและเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๑๕ และ ๒๓๑๖ มีการรบที่เมืองพิชัย พ.ศ. ๒๓๑๗ การรบที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๑๘ การรบที่ค่ายบางแก้ว ราชบุรี พ.ศ. ๒๓๑๙ การรบที่พิษณุโลกและเชียงใหม่ สำหรับการรบใน พ.ศ. ๒๓๑๖ เมื่อพม่ายกกองทัพมาตีเมืองพิชัย เจ้าเมืองพิชัยแสดงความกล้าหาญในการรบ จากวีรกรรมครั้งนั้นทำให้ได้รับสมญาว่า “พระยาพิชัยดาบหัก”

เนื้อหา

พระยาพิชัยดาบหักเดิมชื่อจ้อย เกิดที่บ้านห้วยคา (ปัจจุบันอยู่ใน อ.พิชัย จ.อุตรดิตถ์) เมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๔ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นทองดีหรือทองดีพันขาว มีความสามารถหลายด้าน เช่น มวย กระบี่กระบอง ดาบ โดยเรียนรู้จากประสบการณ์และฝึกจากหลายสำนักด้วยกัน เช่น พระครูวัดมหาธาตุ เมืองพิชัย ครูมวยชื่อเที่ยงวัดบ้านแก่ง ครูเมฆที่ท่าเสา และเรียนฟันดาบที่สวรรคโลก ต่อมา ไปต่อയมวยขณะที่เมืองตาก พระยาตาก (สิน) เจ้าเมืองตากเห็นความสามารถจึงได้เข้ารับราชการ เป็นองครักษ์ มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงพิชัยอาสา แล้วติดตามพระยาตาก (สิน) ลงมารักษากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๐๙ ด้วย

เมื่อพระยาตาก (สิน) ต่อสู้กับกบฏอิสรภาพ หลวงพิชัยอาสาได้ร่วมรบโดยตลอดนับตั้งแต่ตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา การเข้าตีจันทบุรี หลังพระยาตาก (สิน)ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว หลวงพิชัยอาสาได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถและพระยาสิทธิราชเดโชตามลำดับ หลังจากปราบชุมนุมเจ้าพระฝางเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๓ แล้ว ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นพระยาพิชัย เจ้าเมืองพิชัย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๖

หลังจากแม่ทัพพม่าคือโปสุพลา นำทัพจากเชียงใหม่ไปแก้ปัญหาคความขัดแย้งในเวียงจันทน์เรียบร้อยแล้ว (ขณะนั้นเชียงใหม่และเวียงจันทน์ยังอยู่ในอำนาจของพม่า) ได้เดินทัพเข้าตีเมืองพิชัย พระยาพิชัยได้นำทัพไปสกัดทัพพม่าก่อนถึงเมือง ขณะที่เจ้าพระยาสุรสีห์ (ต่อมาคือ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) ผู้สำเร็จราชการเมืองพิษณุโลกยกทัพไปช่วยจนรบชนะ พระยาพิชัยสู้รบอย่างกล้าหาญจนดาบหัก จากวีรกรรมครั้งนี้ทำให้ได้รับสมญาว่า “พระยาพิชัยดาบหัก” ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาบันทึกไว้ว่า “พระยาพิชัยถือดาบสองมือคุมพลทหารออกไล่ฟันพม่าจนดาบหัก” จึงลือชื่อปรากฏเรียกว่า “พระยาพิชัยดาบหัก” ปัจจุบันมีอนุสาวรีย์ตั้งอยู่หน้าศาลากลางจังหวัดอุตรดิตถ์

บทเรียนที่ได้รับ

๑. การมีผู้นำทหารที่มีความจงรักภักดี และมีความสามารถ เป็นสิ่งสำคัญในการทำสงครามเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น ป้องกันและขยายอาณาจักร

๒. แสดงถึงความเสียสละ อุทิศสหาะ และลำบากตรากตรำของผู้นำและไพร่พล

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๖๒	๑๐๓	๑๗๘
----	-----	-----

๓.๒๖	พระราชกรณียกิจที่สำคัญของรัชกาลที่ ๑-๔
------	--

วัตถุประสงค์

เพื่อรับรู้และภาคภูมิใจในพระวีริยอุตสาหะของบุรพกษัตริย์สมัยต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นระยะกอบกู้พื้นฟูบ้านเมือง จนมาถึงระยะที่เริ่มรับวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งจะพัฒนาต่อมาเป็นมรดกแห่งชาติสืบมาถึงปัจจุบัน

ภูมิหลัง

สมัยต้นรัตนโกสินทร์คือระยะเวลาระหว่างรัชกาลที่ ๑-๔ เป็นช่วงของการฟื้นฟูอาณาจักรให้ยิ่งใหญ่ตามแบบอยุธยา ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการทหาร พระมหากษัตริย์ยังทรงมีบทบาทนำในการปกครอง

ขยายอำนาจ และปกป้องอาณาจักร แต่ช่วงเวลานี้ สยามต้องติดต่อกับชาติตะวันตกอีกครั้งหนึ่ง แต่ครั้งนี้ชาติตะวันตกก้าวหน้ากว่าเมื่อครั้งเข้ามาในสมัยอยุธยาและเป็นภัยคุกคามที่รุนแรงกว่าเดิม สยามจึงต้องพยายามเอาตัวรอด วิธีหนึ่งคือ การยอมเปิดประเทศเพื่อติดต่อกับชาติตะวันตก อีกวิธีหนึ่งคือ การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ช่วงเวลานี้จึงเป็นรอยต่อสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่จะเปลี่ยนจากอาณาจักรแบบจารีตสู่อาณาจักรที่ต้องปรับตัวให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก พระมหากษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์ในช่วงเวลานี้ต่างทรงประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญต่าง ๆ เป็นการวางรากฐานให้สยามรอดพ้นภัยคุกคามจากตะวันตกได้ในรัชกาลต่อมา

เนื้อหา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อมีพระชนมพรรษา ๔๖ พรรษา รัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงเวลาในการก่อร่างสร้างเมืองให้ดีขึ้นเหมือนสมัยอยุธยา สังเกตได้จากการสร้างพระบรมมหาราชวังและมีวัดพระศรีรัตนศาสดารามตั้งอยู่ภายในเขตพระบรมมหาราชวัง เช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา ขณะเดียวกันยังมีการทำศึกสงครามเพื่อป้องกันอาณาเขต ซึ่งสยามทำสงครามกับพม่าถึง ๗ ครั้ง สงครามเก้าทัพที่ลพบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ นับเป็นสงครามครั้งใหญ่ที่สุดระหว่างสยามกับพม่าในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แม้สยามมีกำลังไพร่พลน้อยกว่ามาก แต่สามารถเอาชนะทัพพม่าจนถอยร่นกลับไปได้

ส่วนการขยายเขตแดนได้แผ่ออกไปกว้างขวางถึงดินแดนล้านนา เขมร ลาว และหัวเมืองมลายูตอนเหนือ ในรัชกาลนี้เจ้านายญวนคือ อดงเชียงสื่อ ได้หนีภัยจากกบฏโกเซินเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่กรุงเทพฯ ถึง ๔ ปี จนสามารถกลับไปกู้ชาติจนตั้งราชวงศ์ใหม่ได้

ในด้านการจัดระเบียบการปกครอง ทรงยึดแบบสมัยอยุธยา มีการชำระกฎหมายให้ถูกต้องเพื่อใช้บังคับทั่วราชอาณาจักรเรียกว่า กฎหมายตราสามดวง และโปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๙ ของโลกใน พ.ศ. ๒๓๓๑ ที่วัดนิพพานาราม (ปัจจุบันคือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) ทั้งยังโปรดให้ตรากฎหมายเพื่อควบคุมสมณปฏิบัติและข้อพึงปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนอีกหลายฉบับ

นอกจากนี้ทรงให้รื้อฟื้นและบันทึกพระราชพิธีสำคัญ ๆ ครั้งกรุงศรีอยุธยาอย่างถูกต้องตามแบบแผนราชประเพณี เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีสมโภชพระนคร พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีพืชมงคล การออกพระเมรุและพระราชพิธีถวายพระเพลิงหรือพระราชทานเพลิงที่ท้องสนามหลวง รวมถึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมพระราชพงศาวดารและเอกสารสำคัญที่กระจัดกระจายมาชำระเรียบเรียงใหม่ และทรงส่งเสริมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในการสร้างงานวรรณกรรมสำคัญ เช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์ บทละครเรื่องอุณรุท เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) เป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองค่อนข้างสงบสุข พระองค์ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจในการบริหารราชการแผ่นดินและทำนุบำรุงพระนครสืบต่อพระราชปณิธานของสมเด็จพระบรมชนกนาถอย่างเช่นที่เคยเป็นมา แต่ขณะเดียวกันทรงให้ความสำคัญต่อการ**ฟื้นฟูศิลปกรรม**ในแขนงต่าง ๆ อย่างดียิ่ง ที่สำคัญคือ การรังสรรค์งานสถาปัตยกรรมในพระนครให้มีความสง่างาม ยิ่งกว่ายุคสมัยที่ผ่านมา ซึ่งนับเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีและศิลปกรรม โปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดแจ้ง ด้วยการสถาปนาโบสถ์และวิหารใหม่ มีพระราชดำริให้เสริมพระปรางค์องค์เดิมให้สูงขึ้น พร้อมทั้งพระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดอรุณราชวราราม” นอกจากนี้ ยังโปรดงานประติมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูป ปันหุ่น หัวโขน ทรงแกะสลักบานประตูไม้วิหารพระศรีศากยมุนีที่วัดสุทัศนเทพวราราม ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร ทรงพระราชนิพนธ์งานวรรณกรรมและบทละคร เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (บางตอน) สังข์ทอง ไกรทอง ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย เป็นต้น รวมถึงพระราชนิพนธ์กาพย์เห่เรือชมเครื่องคาวหวาน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕๘ ตอน คือ เห่ชมเครื่องคาว เห่ชมผลไม้ เห่ชมเครื่องหวาน เห่ครวญเข้ากับนักขัตฤกษ์ และบทเจ้าเซ็น เข้าใจว่าบทเหล่านี้เป็นการชมฝีพระหัตถ์การทำเครื่องเสวยของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

สำหรับ**ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา** โปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาบทสวดมนต์และให้แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยเพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจได้ง่าย และมีการแก้ไขวิธีการสอบพระปริยัติธรรมจากเดิมที่แบ่งเป็นเปรียญตรี เปรียญโท เปรียญเอก เป็นวิธีสอบแบบเปรียญธรรม ๓ ประโยคถึง ๙ ประโยค

ส่วนพระราชกรณียกิจสำคัญ**ด้านการเมืองการปกครอง** ทรงให้ตรากฎหมายห้ามสูบซื้อขายฝิ่น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔ และ พ.ศ. ๒๓๖๒ กำหนดบทลงโทษแก่ผู้สูบฝิ่นไว้อย่างหนัก และทรงปรับปรุงกฎหมายพระราชกำหนดสักเลกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๓ เพื่อเรียกเกณฑ์ไพร่พลเข้ารับราชการ และลดเวลาให้ไพร่มารับราชการเหลือเพียง ๓ เดือน ทำให้ไพร่มีเวลาประกอบอาชีพของตนเองมากขึ้น

ด้านการทำนุบำรุงบ้านเมือง โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ขึ้นที่ปากลัด (ปัจจุบันคือ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ) พร้อมป้อมปี่ศาลฝึ่สิง ป้อมราหู และป้อมศัตรูพินาศ เพื่อให้เป็นเมืองหน้าด่านคอยป้องกันข้าศึกที่อาจยกเข้ามาทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วโปรดเกล้าฯ ให้อพยพครอบครัวชาวมอญจากพุมธานีไปอยู่ที่นครเขื่อนขันธ์

ด้านเศรษฐกิจ ทรงส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะการค้าสำเภากับจีนซึ่งเฟื่องฟูมาก การจัดเก็บภาษีอากร เปิดให้เอกชนประมูลผูกขาดภาษีอากรหลายชนิด ซึ่งจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นในรัชกาลต่อมา เรียกกันว่า ระบบเจ้าภาษีนายอากร ในการจัดเก็บอากรสวนและค่านา ได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกไปเดินสวนเดินนาเพื่อสำรวจจำนวนต้นไม้และผลผลิตสำหรับจัดเก็บภาษี เช่น ค่านาเก็บจากผลผลิต เรียกว่าหางข้าว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ทรงได้รับยกย่องว่าทรงพระปรีชาสามารถ
ในด้านการค้า โดยเฉพาะการสำเภากับจีนที่สร้างความมั่งคั่งมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ทำให้บ้านเมืองมีความ
เจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ นอกจากการค้ากับต่างประเทศ รัชกาลที่ ๓ โปรดให้แก้ไขวิธีเก็บภาษีอากร เช่น
เปลี่ยนการเก็บอากรค่านาจากทางข้าวเป็นเงิน ตั้งภาษีอากรใหม่อีก ๓๘ ชนิด ให้เอกชนประมูลรับเหมาผูกขาด
เก็บภาษีอากร รัฐเก็บเฉพาะภาษีที่สำคัญบางอย่าง ระบบเจ้าภาษีนายอากรส่งผลให้พระคลังสินค้ามีรายได้เพิ่ม
มากขึ้น

รายได้ดังกล่าวส่วนมากทรงใช้ในการ**บำรุงพระพุทธศาสนา** ทรงสร้างพระพุทธรูปมากมาย เช่น
พระประธานในอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดปรินายก และวัดนางนอง
ทรงสร้างวัดใหม่ ๓ วัด ได้แก่ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร และวัดราชนันทดารามวรวิหาร
ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่าอีก ๓๕ วัด เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งสร้างมาแต่รัชกาลที่ ๑ วัดอรุณ
ราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

นอกจากนี้ **ทรงทำนุบำรุงและสนับสนุนการศึกษา** โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
วงษาธิราชสนิท (พระองค์เจ้านวม) แต่งตำราเรียนภาษาไทยขึ้นเล่มหนึ่งคือ หนังสือจินตามณี และเมื่อครั้ง
ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๓๗๕ โปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์คัดลอกและจารึก
ตำราวิชาการต่าง ๆ รวมถึงตำราของไทยไว้บนแผ่นศิลาอ่อนประดับเสาและผนังศาลาราย รวมถึงรูปปั้นฤๅษี
ดัดตน เพื่อรักษาและเผยแพร่วิชาการต่าง ๆ ทำให้วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นเสมือนมหาวิทยาลัย
แห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์

สำหรับพระราชกรณียกิจ**ด้านความมั่นคง** พระองค์ทรงป้องกันราชอาณาจักรด้วยการส่งกองทัพ
ไปสกัดทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ไม่ให้ยกทัพเข้ามาถึงชานพระนครและขัดขวางไม่ให้เวียงจันทน์เข้า
ครอบครองหัวเมืองอีสานของสยาม พระองค์ทรงประสบความสำเร็จในการทำให้สยามกับญวนยุติการสู้รบ
ระหว่างกันเกี่ยวกับเรื่องเขมรโดยที่ไม่ได้เสียเปรียบญวนแต่อย่างใด อีกทั้งโปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปราการ
ตามปากแม่น้ำสำคัญและหัวเมืองชายทะเล เช่น ป้อมเมืองฉะเชิงเทรา รวมถึงชุดคลอง เช่น คลองบางขุนเทียน
คลองบางขนาก คลองหมาหอน เพื่อประโยชน์ในการสงครามและการค้าขาย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) พระราชกรณียกิจที่สำคัญโดยมากเกี่ยวข้อง
กับการเริ่มรับศิลปวิทยาการแบบตะวันตกและเริ่มปรับปรุงประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าแบบอารยประเทศ
เพราะเป็นช่วงเวลาที่เขาติดมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะสหราชอาณาจักรกับฝรั่งเศสกำลังแข่งขันกันแสวงหา
อาณานิคมในทวีปเอเชีย พระองค์ทรงยอมเปิดความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกและทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
ประเพณีหลายอย่างเพื่อให้ชาวต่างชาติเห็นว่าสยามเป็นชาติที่ทันสมัย เช่น การให้ขุนนางสวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้าฯ

การให้ทูตชาวต่างชาติไม่ต้องหมอบคลานในเวลาเข้าเฝ้าฯ ที่ท้องพระโรง ทรงแก้ไขและตรากฎหมาย ทั้งยังทรงจ้าง นายทหารชาวตะวันตกมาฝึกหัดระเบียบและยุทธวิธีทางทหารตามแบบตะวันตก ทำให้เกิด “ทหารเกณฑ์ หักอย่างฝรั่ง” ซึ่งจะพัฒนาเป็นกองทัพประจำการแบบตะวันตกในเวลาต่อมา

ด้านการต่างประเทศ ในรัชสมัยนี้มีการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับชาติตะวันตกถึง ๑๐ ประเทศ ชาติแรกคือ สหราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ คือ สนธิสัญญาเบาว์ริง (มีเซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นราชทูตซึ่งสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียทรงส่งเข้ามาทำสนธิสัญญา) รัชกาลที่ ๔ ทรงใช้นโยบาย “ผ่อนสั้น ผ่อนยาว” กับประเทศมหาอำนาจเป็นพระองค์แรกในสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้ไทยสามารถดำรงเอกราชอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ภายหลังพระองค์ทรงส่งคณะทูตไปติดต่อกับชาติในยุโรปโดยตรง เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เป็นราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี (เพ็ง เพ็ญกุล) เป็นอุปทูต หมื่นมณฑิรพิทักษ์ (ด้วง) เป็นตรีทูต นำพระราชสาสน์ไปถวายสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ใน พ.ศ. ๒๔๐๐

ด้านพุทธศาสนา ทรงตั้งธรรมยุติกนิกายหรือคณะธรรมยุตขึ้นตั้งแต่ทรงผนวชเป็นพระวชิรญาณเถระ เพื่อฟื้นฟูศาสนาพุทธในสยามและแก้ไขวัตรปฏิบัติของบรรพชิตให้ถูกต้องตามพระวินัย นับเป็นนิกายใหม่ในพระพุทธศาสนาที่มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนอันแตกต่างจากนิกายที่มีอยู่เดิมคือมหานิกาย

ส่วน**ด้านศิลปวิทยาการ** พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านวิทยาศาสตร์ ทรงคำนวณล่วงหน้าเป็นเวลา ๒ ปีว่าจะเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ และทรงสามารถระบุสถานที่ที่มองเห็นสุริยุปราคาเต็มดวง ณ บ้านหว่ากอ เมืองประจวบคีรีขันธ์ ในการนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมคณะสำรวจจากฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร และสิงคโปร์ เพื่อเข้าร่วมสังเกตการณ์สุริยุปราคาที่บ้านหว่ากอด้วยทำให้ประชาคมดาราศาสตร์ระดับโลกที่ศึกษาด้านสุริยุปราคาในปัจจุบันเรียกสุริยุปราคาเต็มดวงเมื่อคราว พ.ศ. ๒๔๑๑ ว่า “King of Siam’s Eclipse” เพื่อยกย่องพระองค์ที่ทรงคำนวณเวลาและสถานที่เกิดสุริยุปราคาเต็มดวงได้อย่างแม่นยำ

ในเวลาต่อมา รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ได้ประกาศยกย่องรัชกาลที่ ๔ เป็น “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ และอนุมัติให้วันที่ ๑๘ สิงหาคมของทุกปี (วันที่เกิดเหตุการณ์สุริยุปราคาที่ทรงทำนายไว้) เป็นวันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ

บทเรียนที่ได้รับ

พระราชกรณียกิจของรัชกาลที่ ๑-๔ แสดงถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ประชาชนสามารถใช้เป็นตัวอย่างหรือบทเรียนได้หลายด้าน เช่น ความกล้าหาญในการทำศึกสงคราม การมีขันติธรรมและหลักธรรมราชาในการ

ปกครองแผ่นดิน การศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วยการทำนุบำรุงศาสนา ดังเช่น การสังคายนาพระไตรปิฎก พ.ศ. ๒๓๓๑ ในรัชกาลที่ ๑ การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดในรัชกาลต่าง ๆ และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม เช่น การฟื้นฟูศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๒ วิสัยทัศน์ต่อสถานการณ์ที่ต้องเผชิญในอนาคตและการรู้เท่าทัน ภัยคุกคามจากตะวันตกตั้งแต่วัฒนคติที่ ๓ รวมถึงการเรียนรู้วิทยาการตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔

การศึกษาพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์สยามทำให้เห็นถึงคุณประโยชน์ที่พระมหากษัตริย์ ทรงทำไว้มากมายมหาศาล ตั้งแต่โบราณจวบจนปัจจุบันนี้ ทั้งในด้านการสร้างชาติ การรักษาเอกราชของชาติ การรักษาและสืบทอดศาสนาและศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาชาติให้ดำรงอย่างมั่นคงเจริญรุ่งเรืองสืบมา

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๒	๒๒	๓๙	๔๐	๔๑	๔๒	๑๐๖	๒๒๐
----	----	----	----	----	----	-----	-----

๓.๒๗	บทบาทของบุคคลสำคัญในสมัยต้นรัตนโกสินทร์
------	---

วัตถุประสงค์

เพื่อรับทราบและเข้าใจถึงบทบาทของบุคคลสำคัญฝ่ายหน้าบางท่านในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นของกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงด้านวิทยาการสมัยใหม่และการต่างประเทศ กับชาติตะวันตก

ภูมิหลัง

ในการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินในระบอบราชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงต้องอาศัย ฝ่ายหน้า ได้แก่ เจ้านาย ขุนนาง และข้าราชการสำนัก ทำหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งในยามสงบและยามสงคราม ท่านเหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของบ้านเมืองอยู่มาก เนื่องจากในอดีต งานราชการ ไม่แยกชัดเจนระหว่างฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร จึงพบว่าแต่ละท่านต้องทำหน้าที่ทั้งสองฝ่าย

เนื้อหา

สมัยต้นรัตนโกสินทร์จนถึงก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. ๒๔๓๕ มีฝ่ายหน้า คือ เจ้านายและขุนนาง สำคัญ ๆ ที่ถวายงานพระมหากษัตริย์ทั้งด้านการบริหารราชการและการปกป้องบ้านเมือง ช่วยสร้างความเป็น ปึกแผ่นให้อาณาจักร ท่านที่มีบทบาทสำคัญ เช่น

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (บุญมา) ประสูติตรงกับวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๒๘๖ พระบิดารับราชการในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา มีบรรดาศักดิ์เป็นพระพิณิจักษร (ทองดี) พระชนนีมีพระนามว่า

ดาวเรือง (บางเอกสารกล่าวว่าชื่อ หยก) ทรงเป็นพระอนุชาของนายทองด้วง ซึ่งต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี

แรกเริ่มได้รับราชการอยู่กรมมหาดเล็กในราชสำนักอยุธยา ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ได้หลบหนีทหารพม่าไปเข้าร่วมเป็นทหารในกองทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเข้าตีเมืองจันทบุรีและขับไล่พม่าที่เมืองธนบุรี ครั้นเมื่อสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้รับพระราชทานอุปราชภิเษกเป็นพระมหาอุปราช ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตลอดสมัยรัชกาลที่ ๑ พระองค์ยังมีบทบาทในการทำสงครามอยู่หลายครั้ง ได้แก่ สงครามเก้าทัพที่ตำบลลาดหญ้า (พ.ศ. ๒๓๒๘) สงครามขับไล่พม่าที่ท่าดินแดง (พ.ศ. ๒๓๒๙) สงครามตีเมืองทวาย (พ.ศ. ๒๓๓๐) สงครามขับไล่พม่าที่เมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๓๓๘) ภายหลังเสร็จศึกกับพม่า เจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายพระพุทธรูปองค์หนึ่ง พระองค์ได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ลงมาประดิษฐานไว้ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์

พระองค์ทรงใส่พระทัยในพระราชกรณียกิจด้านศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่งในพื้นที่ฝั่งพระนคร ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ (พระองค์พระราชทานนามว่า วัดนิพพานาราม) วิหารคดวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) หอมนต์เตี้ยธรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดชนะสงคราม (วัดทองปู้) วัดสังเวชวิศยาราม (วัดบางลำพู) วัดเทวราชกุญชร (วัดสมอแครง) วัดราชาธิวาส (วัดสมอราย) และวัดปทุมคงคา (วัดสำเพ็ง) วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี ได้แก่ วัดครุฑ วัดสุวรรณคีรี (วัดชีเหล็ก) ส่วนวัดในหัวเมือง เช่น วัดสุวรรณาการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวัดพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงพระนิพนธ์งานวรรณกรรมไว้หลายเรื่อง ได้แก่ เพลงยาวถวายพยากรณ์ (พ.ศ. ๒๓๓๒) พระนิพนธ์ในคราวที่เกิดอสนีบาตตกมาหน้าบันมุขเด็จพระที่นั่งอินทราภิเษก ในพระบรมมหาราชวัง (ต่อมาถูกรื้อลงแล้วสร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทขึ้นแทน) เพลงยาวรบพม่าที่นครศรีธรรมราช (พ.ศ. ๒๓๒๙) พระนิพนธ์เมื่อครั้งยกทัพไปรบพม่าที่ตั้งทัพอยู่ทางหัวเมืองภาคใต้ และเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า (พ.ศ. ๒๓๓๐) พระนิพนธ์ในคราวยกทัพไปตีเมืองทวาย

พระองค์เสด็จสวรรคต วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๔๖ พระชนมายุได้ ๖๐ พรรษา ทรงดำรงพระอิสริยยศกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นเวลา ๒๑ ปี

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท (พระองค์เจ้านวม) เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๔๙ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) และองค์ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาปราง (ใหญ่) สายราชินิกุลบางช้าง ประสูติเมื่อวันเสาร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๗๐ ตรงกับวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๕๑

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ทรงเข้ารับราชการกำกับกรมหมอในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) และทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมหมื่นวงษานิต ทรงกำกับราชการกรมหมอ ทรงศึกษาวิชาการแพทย์สมัยใหม่จากมิชชันนารีอเมริกัน ถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ทรงกำกับราชการกรมมหาดไทย และว่าราชการกรมพระคลังสินค้า อีกทั้งทรงเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินด้วย ในรัชกาลนี้ทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมหลวง

พระกรณียกิจของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท มีหลากหลายประการ นอกจากการบริหารราชการแผ่นดินดังกล่าวแล้ว ยังประกอบพระกรณียกิจด้านวรรณกรรมและการศึกษา ได้แก่ ทรงนิพนธ์นิราศพระปฐม เพลงยาวสามชาย เพลงยาวกลบทสิ่งใดเล่นทาง พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่ทรงนิพนธ์ขึ้นตามพระราชบัญชาของรัชกาลที่ ๔ หนังสือจินตามณีฉบับพระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท หรือประณมจินตามณี เล่ม ๒

พระกรณียกิจด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ได้ทรงแต่งตำราสรรพคุณยาสมุนไพรไทย จำนวน ๑๖๖ ชนิด เป็นตำราสมุนไพรเล่มแรกของไทยที่เขียนแบบเอกสารทางวิชาการ แจกแจก และวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพรแต่ละชนิด ทรงเป็นแพทย์ไทยพระองค์แรกที่ได้รับประกาศนียบัตรถวายเป็นพระเกียรติยศจากสถาบันการแพทย์ของยุโรป และได้รับเชิญให้เป็นสมาชิกของสถาบันการแพทย์แห่งนิวยอร์ก ชาวต่างชาติในสยามเรียกขานพระองค์ว่า “The Prince Doctor” อีกทั้งพระองค์ยังทรงจารึกคำประพันธ์ไว้บนแผ่นศิลาอ่อนประดับบนเสาและผนังศาลาราย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม บรรยายถึงการบำบัดโรคด้วยสมุนไพร และการตัดตนในท่าต่าง ๆ ที่เรียกว่า ฤๅษีตัดตน บันเป็นรูปเรียงรายอยู่

ด้านการต่างประเทศทรงเป็นประธานในการเจรจาทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ระหว่างสหราชอาณาจักรกับสยามและกับประเทศอื่น ๆ ในช่วงที่บ้านเมืองกำลังเผชิญปัญหาการคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก รวมทั้งเป็นแม่ทัพหลวงไปทำสงครามเมืองเชียงตุงด้วย

พระองค์สิ้นพระชนม์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๔ รวมพระชันษาได้ ๖๓ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุลสนิทวงศ์ ด้วยพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพ กอปรทั้งพระดำริที่ทรงมุ่งมั่นประกอบพระกรณียกิจอันยังประโยชน์นานับการให้แก่ประชาชนชาวไทยและประเทศชาติสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ต่อมา พ.ศ. ๒๕๕๑ ในวาระครบ ๒๐๐ ปีแห่งวันประสูติ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านปราชญ์และกวี (Scholar and Poet) เป็นบุคคลลำดับที่ ๑๘ ของประเทศไทยที่ได้รับการประกาศยกย่องจาก UNESCO ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) บุตรคนที่ ๔ ของเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) และท่านผู้หญิงพัก เกิดเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๒๐ เมื่อเจริญวัยขึ้น เจ้าพระยาอภัยราชาผู้เป็นบิดาได้นำตัวเข้ารับราชการในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร และได้รับพระราชทานยศศักดิ์ชั้นแรกคือ ตำแหน่งจมื่นเสมอใจราช และพระนายเสมอใจ ต่อมาได้เป็นพระยาเกษตรรักษา ว่าการกรมนาฝ่ายพระราชวังบวรในสมัยรัชกาลที่ ๒ ภายหลังเมื่อรัชกาลที่ ๓ ขึ้นครองราชย์สมบัติจึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาราชสุภาวดี ท่านได้ทำความดีความชอบไว้มากในรัชกาลนี้

เมื่อเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ก่อกบฏ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ รัชกาลที่ ๓ โปรดให้พระยาราชสุภาวดีเป็นแม่ทัพหน้ายกทัพไปปราบปราม ท่านรบอย่างกล้าหาญจนพวกกบฏไม่อาจจะต่อต้านได้ ในที่สุดทัพของพระยาราชสุภาวดียกทัพเข้ายึดครองจำปาศักดิ์ได้สำเร็จ ผลแห่งความดีความชอบในครั้งนี้ รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดีที่สมุหนายก เมื่อเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์แล้ว ท่านได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาที่สมุหนายกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ ขณะอายุได้ ๕๒ ปี ต่อมา พ.ศ. ๒๓๗๖ ญวนเข้าไปแทรกแซงเขมรเพื่อเข้ายึดครอง รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา ยกทัพขึ้นไปสู้รบกับญวนอีก จนกระทั่งญวนยอมทำไมตรีกับสยามและเหตุการณ์ในเขมรกลับมาเป็นปกติตามเดิม เจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๑ ในเวลานั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชา มีอายุย่าง ๗๑ ปี แต่ยังสามารถรับราชการสนองพระเดชพระคุณได้ ท่านถึงแก่อสัญกรรมด้วยอหิวาตกโรค เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๙๒

สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นบุตรคนโตของสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) และท่านผู้หญิงจัน เกิดในตอนปลายรัชกาลที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๕๑ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม ๙ คน บรรพบุรุษของตระกูลบุนนาคเป็นเสนาบดีคนสำคัญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและได้รับราชการแผ่นดินสืบทอดต่อกันมา สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์ได้รับการศึกษาและฝึกฝนวิชาการต่าง ๆ เป็นอย่างดี เนื่องจากบิดาของท่านเป็นเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดีว่าการต่างประเทศ และว่าการปกครองหัวเมืองชายฝั่งทะเลมาก่อน

สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ ๒ และรับราชการมาโดยตลอดจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ มีตำแหน่งราชการในระดับสูงคือ อัครมหาเสนาบดีที่สมุหกลาโหม ในรัชกาลที่ ๔ และดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ เสด็จขึ้นครองราชย์ และยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ เป็นมีอำนาจสิทธิ์ขาดในราชการแผ่นดินทั่วราชอาณาจักรระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๑๖ เมื่อพ้นจากการเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงศ์

เนื่องจากท่านสนใจและศึกษาภาษาอังกฤษจนสามารถพูดและอ่านตำราภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว ท่านจึงได้คบหากับชาวตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งหมอบรัดเลย์ ท่านเป็นบุคคลสำคัญในการเจรจาและทำสัญญากับชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับสยามในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ โดยตลอด นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการต่อเรือแบบตะวันตกจนสามารถต่อเรือกำปั่นขนาดใหญ่จำนวนหลายลำ

ท่านพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินภายหลังรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ แต่ยังได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินจนถึงแก่พิราลัยเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๕ รวมพระชันษาได้ ๗๔ ปี

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์นับเป็นมหาบุรุษคนสำคัญของประเทศไทยที่ประกอบคุณงามความดีจนเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั้งปวง ดั่งบันทึกของ เซอร์จอห์น เบาว์ริง ทูตอังกฤษที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งกล่าวไว้ว่า “เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์คนนี้ ถ้าไม่เป็นคนเจ้ามารยา หรือคนรักบ้านเมืองของตนก็ตาม ต้องยอมรับว่าฉลาดล่องรู้การล้ำคนทั้งหลายที่เราได้พบในที่นี้ ทั้งมีกริยาอัธยาศัยอย่างผู้ดี และรู้จักพูดจาเหมาะแก่การ”

บทเรียนที่ได้รับ

ได้ทราบและตระหนักถึงบทบาทของบุคคลในประวัติศาสตร์ไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงและการต่างประเทศ ความรู้ความสามารถเฉพาะตัวของผู้นำมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการปฏิบัติหน้าที่ราชการให้ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๑	๔๖	๑๒๓	๑๖๙	๒๐๒	๒๔๘	๒๖๑	๒๙๐	๓๔๖
----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๓.๒๘	สงครามเก้าทัพ (พ.ศ. ๒๓๒๘)
------	---------------------------

วัตถุประสงค์ เพื่อเชิดชูความเป็นผู้นำ วีรกรรมของพระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และประชาชน

ภูมิหลัง

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาพระราชวงศ์จักรีและกรุงเทพฯ เป็นราชธานีแห่งใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้เพียง ๓ ปี พระเจ้าปดุง กษัตริย์พม่าได้ทรงเกณฑ์ไพร่พลทั้งพม่า มอญ ยะไข่ ลาว ลื้อ เงี้ยว จำนวนประมาณ ๑๔๔,๐๐๐ คน จัดกำลังเป็น ๙ ทัพเข้าโจมตีสยามตลอดชายแดนภาคตะวันตก ภาคใต้ และภาคเหนือใน พ.ศ. ๒๓๒๘ เพื่อยับยั้งไม่ให้สยามมีโอกาสตั้งตัวเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ได้อีกครั้ง

เนื้อหา

พระเจ้าปดุงทรงจัดกองทัพเป็น ๙ ทပ် เข้าตีตลอดแนวชายแดนตะวันตกของสยาม ดังนี้ ๑) ใช้กำลังพล ๕ ทပ် จำนวน ๘๙,๐๐๐ นาย ๒) เข้าตีกรุงเทพฯ ใช้กำลังพล ๒ ทပ် จำนวน ๓๕,๐๐๐ นาย เข้าตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ และ ๓) ใช้กำลังพล ๒ ทပ် จำนวน ๒๐,๐๐๐ นาย เข้าตีหัวเมืองตะวันตกและหัวเมืองปักษ์ใต้ โดย **ทัพที่ ๑** กำลังพล ๑๐,๐๐๐ นาย จากเมืองมะริดเข้าตีตั้งแต่ชุมพรลงไปถึงสงขลา **ทัพที่ ๒** กำลังพล ๑๐,๐๐๐ นาย จากเมืองทวายเข้าตีเหนือเมืองชุมพรจนถึงเพชรบุรี **ทัพที่ ๓** กำลังพล ๓๐,๐๐๐ นาย จากเมืองตองอูตีผ่านเมืองเชียงแสน เข้ายึดลำปาง จากนั้นตีผ่านเมืองริมฝั่งแม่น้ำแควใหญ่และแม่น้ำยม ลงมาบรรจบกับทัพหลวงที่กรุงเทพฯ **ทัพที่ ๔** กำลังพล ๑๑,๐๐๐ นาย เป็นทัพหน้า จากเมืองเมาะตะมะเข้าตีกรุงเทพฯ ผ่านด่านเจดีย์สามองค์ **ทัพที่ ๕** กำลังพล ๕,๐๐๐ นาย เป็นกองหนุนทัพที่ ๔ เข้าตีกรุงเทพฯ ผ่านด่านเจดีย์สามองค์ **ทัพที่ ๖** กำลังพล ๑๒,๐๐๐ นาย เป็นทัพหน้าที่ ๑ ของทัพหลวง จากเมาะตะมะเข้าตีกรุงเทพฯ ผ่านด่านเจดีย์สามองค์ **ทัพที่ ๗** กำลังพล ๑๑,๐๐๐ นาย เป็นทัพหน้าที่ ๒ ของทัพหลวง จากเมาะตะมะเข้าตีกรุงเทพฯ ผ่านด่านเจดีย์สามองค์ **ทัพที่ ๘** กำลังพล ๕๐,๐๐๐ นาย เป็นทัพหลวง พระเจ้าปดุงทรงเป็นแม่ทัพ ประทับอยู่ที่เมืองเมาะตะมะ **ทัพที่ ๙** กำลังพล ๕,๐๐๐ นาย เข้าตีผ่านด่านแม่ละเมา เมืองตาก และเมืองกำแพงเพชร มาบรรจบกับทัพหลวงที่กรุงเทพฯ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเกณฑ์ไพร่พลได้ ๗๐,๐๐๐ คนเศษ ทรงจัดกองทัพเป็น ๔ ทပ် ดังนี้ **ทัพที่ ๑** ทรงให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) ทรงเป็นแม่ทัพนำกำลังพล ๑๕,๐๐๐ นาย เป็นปีกขวาดั้งรับที่นครสวรรค์ **ทัพที่ ๒** สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ทรงเป็นแม่ทัพนำกำลังพล ๓๐,๐๐๐ นาย เป็นกองทัพหลักตั้งรับที่กาญจนบุรี **ทัพที่ ๓** เจ้าพระยาธรรมา (บุญรอด) เป็นแม่ทัพนำกำลังพล ๕,๐๐๐ นาย เป็นปีกซ้ายตั้งรับที่เมืองราชบุรี **ทัพที่ ๔** เป็นทัพหลวง ทำหน้าที่เป็นกองหนุน ตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ

ด้วยพระปรีชาสามารถในการรบของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ที่ทรงใช้กลยุทธ์การรบเส้นใน คือเมื่อเข้าทำการรบจะต้องมีกำลังรบมากกว่าเสมอ ทรงใช้กองโจรในการโจมตีระบบส่งกำลังบำรุงของข้าศึก และการลวง เพื่อให้เข้าใจว่าฝ่ายสยามมีกำลังมาสมทบเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้สามารถเอาชนะกองทัพหน้าและกองหนุนของทัพหน้าพม่าได้ ทำให้ทัพหลวงพม่าต้องถอยกำลังกลับไป จึงเปิดโอกาสให้ทัพหลวงของสยามยกขึ้นไปช่วยขับไล่พม่าในหัวเมืองทางเหนือ และทัพของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทยกไปช่วยขับไล่พม่าจากหัวเมืองปักษ์ใต้ได้สำเร็จ ในการต่อต้านพม่าในสงครามเก้าทัพนี้ มีวีรกรรมที่ควรยกย่องมากมาย ที่สำคัญคือ พระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในการบัญชาการรบทั้งหมด ชัยชนะเด็ดขาดของทัพใหญ่ในบังคับบัญชาของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ความสามารถของกองโจรในการบังคับบัญชาของเจ้าขุนณร การต่อต้านที่เข้มแข็งของเจ้ากาวิละเจ้าเมืองลำปาง พระมหาช่วย ผู้นำชาวพม่า และชาวเมืองกลาง

บทเรียนที่ได้รับ

1. ผู้นำที่เด็ดขาด ขาดแคลน ขยันขันแข็ง และเปี่ยมประสบการณ์ สามารถสร้างโอกาสและชัยชนะได้
2. วีรกรรมของเจ้านาย ขุนนาง และประชาชนในสงครามเก้าทัพแสดงให้เห็นว่า ประเทศจะรอดพ้นภัยพิบัติต่าง ๆ ได้หากคนในชาติปรองดอง สัมครสมานสามัคคีกัน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐๓	๑๐๔	๑๒๓	๑๘๔
-----	-----	-----	-----

๓.๒๙	ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร (พ.ศ. ๒๓๒๘)
------	--

วัตถุประสงค์ เพื่อเชิดชูวีรกรรมท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร

ภูมิหลัง

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาพระราชวงศ์จักรีและกรุงเทพฯ เป็นราชธานีแห่งใหม่ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้ ๓ ปี พระเจ้าปดุง กษัตริย์พม่าได้เกณฑ์ไพร่พลทั้งพม่า มอญ ยะไข่ ลาว ลื้อ เงี้ยว จำนวนประมาณ ๑๔๔,๐๐๐ คน จัดกำลังเป็น ๙ ทัพ เข้าโจมตีสยามตลอดชายแดนด้านตะวันตกและด้านเหนือใน พ.ศ. ๒๓๒๘ เพื่อยับยั้งไม่ให้สยามมีโอกาสตั้งตัวเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ได้อีกครั้ง โดยจัดกำลังทัพบกและทัพเรือจำนวนประมาณ ๑๐,๐๐๐ นาย เข้าโจมตีเมืองชายฝั่งทะเลภาคใต้ของสยาม มีเกวียนแม่โขงย้อครเสนาบดีพม่าเป็นแม่ทัพ

เนื้อหา

หลังจากกองทัพพม่าตีหัวเมืองปักษ์ใต้ตั้งแต่เมืองกระ เมืองระนอง เมืองชุมพร เมืองไชยา เมือง นครศรีธรรมราช จนถึงเมืองตะกั่วป่าและเมืองตะกั่วทุ่งได้สำเร็จแล้ว ทัพเรือพม่าก็เข้าโจมตีเมืองกลาง ซึ่งในขณะนั้น พระยาหลวงเจ้าเมืองเพ็งถึงแก่อนิจกรรม และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยังไม่ทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองกลางคนใหม่ คุณหญิงจันภริยาเจ้าเมืองกลางผู้ล่วงลับ และคุณหญิงมุก ผู้เป็นน้องสาว ได้ร่วมกับคณะกรรมการเมือง ทหาร และชาวเมืองเตรียมการป้องกันเมืองทันทีที่ทราบข่าวว่าพม่าจะยกทัพ มาตีเมืองกลาง

ชัยภูมิของเมืองกลางในครั้งนั้นมีท่าเรือสำคัญอยู่ท่าออกไปเรียกว่าท่าตะเภา ส่วนด้านหลังเมืองเป็น ป่ารกยากแก่การเข้าโจมตี การป้องกันเมืองของคุณหญิงจันจัดกำลังป้องกันทางท่าตะเภาถึงเมืองกลางเป็นหลัก

ในการวางแผนป้องกันมีการตั้งค่ายหลัก ๒ แห่ง คือ ที่บ้านค่าย และที่ตำบลตะเคียน ค่ายทั้งสองนี้
 ติดต่อกันได้ โดยมีคุณหญิงจันเป็นผู้บัญชาการ และคุณหญิงมุกเป็นผู้ช่วย ส่วนที่มั่นอีกแห่งหนึ่งนั้น คือ
 วัดพระนางสร้าง ให้ยกพลไปซัดดาทัพพม่าอยู่หลังวัด ปรับเป็นที่มั่นแข็งแรง มีคุณอาจ สามีของคุณหญิงมุก
 เป็นแม่กอง อาวุธสำคัญมีปืนใหญ่ “แม่นางกลางเมือง” หนึ่งกระบอก นอกจากนี้ยังมีค่ายใหญ่อีกค่ายหนึ่ง
 ที่บนนางดัก มีนายทองพูน น้องชายคุณหญิงจันเป็นแม่กอง อาวุธสำคัญมีปืนใหญ่ “พระพิรุณสังหาร” เมื่อพม่า
 ตีเมืองตะกั่วทุ่งได้แล้วก็ยกทัพมาตีเมืองกลางด้วยความฮึกเหิมเพราะไม่ว่าจะยกไปตีเมืองใด เมืองนั้น ๆ ก็แตกพ่าย
 พม่ายกทัพเรือมาจอดที่ท่าตะเภาตามที่คุณหญิงจันได้คาดการณ์ไว้ และได้ตั้งค่ายสำคัญขึ้น ๒ ค่ายล้อมเมืองกลาง
 คือที่โคกพม่าค่ายหนึ่ง และที่บ้านกลางค่ายหนึ่ง กำลังทัพของพม่านั้น มีมากกว่าเมืองกลางเป็นอันมาก แต่
 คุณหญิงจันใช้วิธีการลวงจนทำให้พม่าเข้าใจผิดคิดว่ากำลังทัพของเมืองกลางมีมากและน่าเกรงกลัว ในตอน
 กลางวัน คุณหญิงจันเลือกผู้หญิงชาวเมืองที่มีวัยกลางคนจำนวน ๕๐๐ คน แต่งตัวเป็นชายถือปืน มีคุณหญิงจัน
 และคุณหญิงมุกแต่งตัวเป็นชายนั่งคานหามและตีส้องโห่ร้องกึกก้องทำที่ว่าจะเข้าโจมตีค่ายพม่า พม่าเห็น
 เช่นนั้นก็ออกมานอกค่าย คุณหญิงจันสั่งยิงปืนพระพิรุณสังหาร ถูกพม่าล้มตาย หนักกลับเข้าค่ายไป ครั้นพอตก
 กลางคืน คุณหญิงจันสั่งให้ทหารลอบออกจากค่ายไปซ่อนตัวนอกค่าย พอรุ่งเช้าจัดขบวนโห่ร้องเดินเข้าค่าย
 เพื่อลวงพม่าว่ามีกำลังมาสมทบกับกำลังของเมืองกลางจำนวนมาก ปฏิบัติอยู่อย่างนี้หลายวันติดต่อกันจนพม่า
 ยำเกรงไม่กล้ายกเข้าตีค่ายเมืองกลาง พม่าล้อมเมืองกลางอยู่ ๑ เดือนเศษ ถูกชาวกลางฆ่าตายประมาณ ๓๐๐-
 ๔๐๐ คน ต้องถอยทัพกลับไป เมื่อเสบียงหมดลง วันแห่งชัยชนะตรงกับวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๘
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสรรเสริญความกล้าหาญของคุณหญิงจันและคุณหญิงมุก
 จึงโปรดเกล้าฯ ให้คุณหญิงจันเป็นท้าวเทพกระษัตรี และคุณหญิงมุกเป็นท้าวศรีสุนทร เป็นวีรสตรีของชาติ

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทรเป็นตัวอย่างของความกล้าหาญ
๒. วีรกรรมชาวเมืองกลางแสดงถึงพลังที่เกิดจากความสามัคคีที่มีส่วนช่วยปลุกกระแสต่อต้าน
 การรุกรานของพม่าในพื้นที่เมืองพัทลุงและสงขลา อันเป็นการนำไปสู่ชัยชนะของสยามเหนือพม่าในสงคราม
 ๙ ทัพ ในที่สุด

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๘	๑๐๔	๑๒๓
----	-----	-----

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อแสดงถึงความเอาใจใส่ของผู้นำประเทศในการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปกครอง
๒. สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวไทยในฐานะที่ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ

ภูมิหลัง

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น ทรงแต่งตั้งพระราชาคณะและทรงชำระความพระสงฆ์ที่มีความผิด ทรงนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการบริหารปกครองบ้านเมืองและประชาชน รวมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้สังคายนาพระไตรปิฎก สร้างและปฏิสังขรณ์วัด

เนื้อหา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระปฐมบรมราชโองการแสดงพระราชปณิธานในการปกครองไว้อย่างชัดเจน ดังปรากฏความตอนหนึ่งใน “กลอนเพลงยาวนิราศ เรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง” ว่า “... ตั้งใจจะอุปถัมภ์ ยอยกพระพุทธศาสนา ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนแลมนตรี...”

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตระหนักว่า ความเสื่อมถอยตั้งแต่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ และกรุงธนบุรี เกิดจากการไม่เคารพและปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาของผู้นำและประชาชน ดังนั้นพระองค์จึงทรงใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหัวใจในการบริหารและปกครองประเทศ ทรงกำหนดระเบียบให้ข้าราชการถือศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ทรงให้ลงโทษข้าราชการที่เล่นการพนัน เสพสุรายาเมา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงให้ตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย อีกทั้งยังทรงเป็นพุทธมามกะที่ดีด้วยการทรงปฏิบัติธรรม ทรงบาตรในตอนเช้า ถวายภัตตาหารเพล สดับพระธรรมเทศนาในตอนค่ำ นอกจากนั้น พระองค์มีพระราชวินิจฉัยว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวในเวลานั้นยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ จึงมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคลทรงเป็นประธานประชุมร่วมกับสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญ ๑๐๐ รูป ที่ประชุมเห็นว่าควรให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก สมเด็จพระสังฆราชจึงเลือกสรรพระราชาคณะฐานานุกรมเปรียญที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกเวลานั้น ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิต ๓๒ คนร่วมกันชำระ

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งนี้ใช้เวลา ๕ เดือน จึงแล้วเสร็จ พระไตรปิฎกซึ่งถูกชำระบริสุทธ์แล้วถูกจารึกลงลานใหญ่ ปิดทองทึบทั้งใบปกหน้า ปกหลังและกรอบ จึงเรียกว่า “ฉบับทองทึบ หรือฉบับทองใหญ่” หลังจากนั้นโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกขึ้นอีก ๒ ฉบับ เรียกว่า “ฉบับรองทรง” และ “ฉบับทองชุบ” อีกทั้งยังทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ที่สำคัญ คือการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง เขตพระราชฐานชั้นนอก เช่นเดียวกับการสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระบรมมหาราชวังสมัยกรุงศรีอยุธยา การบูรณะวัดโพธารามให้สวยงามซึ่งเป็นสถานที่รวบรวมพระพุทธรูปโบราณจากหัวเมืองต่าง ๆ กว่า ๑,๒๐๐ องค์ และพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร” ซึ่งเป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์

บทเรียนที่ได้รับ

๑. บ้านเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีความสงบเรียบร้อยเนื่องจากผู้นำและประชาชนตั้งมั่นในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา
๒. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทำให้ศาสนาพุทธมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่พึงทางใจให้กับปวงชนชาวไทยมาจนถึงปัจจุบัน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗๓	๑๐๓	๑๒๓	๑๓๗
----	-----	-----	-----

๓.๓๑	การเปิดการค้าเสรีกับชาติตะวันตก (พ.ศ. ๒๓๖๙ และ พ.ศ. ๒๓๙๘)
------	---

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงความสำคัญของการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ การรับรู้ถึงสถานการณ์ความเป็นไปของโลกภายนอก ทำให้สามารถดำเนินนโยบายทางการทูตแบบโอนอ่อนผ่อนตาม ส่งผลให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก ก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในทางเศรษฐกิจ

ภูมิหลัง

การค้าต่างประเทศของสยามในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ การค้าของหลวง และการค้าของเอกชน สำหรับการค้าของหลวงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ การค้าในระบบบรรณาการ และการค้าโดยหน่วยงานของรัฐ การค้าในระบบบรรณาการเป็นการค้าขายกับจีนโดยเฉพาะ ส่วนการค้าโดยหน่วยงานของรัฐคือ กรมพระคลังสินค้าทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง รวบรวมและซื้อสินค้าไว้ขาย การค้าของหลวงมีวิธีค้าขายสำคัญ ๓ วิธีที่ทำให้ชาติตะวันตกเห็นว่า ผูกขาดหรือไม่เสรี ได้แก่ ๑) การผูกขาดสินค้าสำคัญบางอย่าง หรือที่เรียกว่าสินค้าต้องห้าม ไม่ให้ซื้อขายกับประชาชนโดยตรง ชนิดของสินค้าต้องห้ามขึ้นอยู่กับ

ประกาศของหลวงที่สำคัญคือ อาวุธปืน นอกจากนั้นมักเป็นสินค้าที่มีราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ดินบุก ไม้ฝาง สินค้าต้องห้ามนี้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑) ในสมัยอยุธยา ๒) สิทธิเลือกซื้อก่อน เจ้าหน้าที่กรมพระคลังสินค้ามีสิทธิลงไปตรวจดูสินค้าในเรือจากต่างประเทศ หรือที่เรียกว่า “เหยียบหัวตะเภา” และมีสิทธิเลือกซื้อสินค้าก่อน และ ๓) การกำหนดราคาซื้อขายเอง นอกจากมีสิทธิเลือกซื้อก่อนแล้วยังมีสิทธิกำหนดราคาซื้อขายเอง พ่อค้าตะวันตกไม่พอใจวิธีการค้าของหลวง

เนื้อหา

การเจรจาเปิดการค้าเสรีระหว่างสยามกับชาติตะวันตกเพื่อยกเลิกวิธีการค้าของหลวงเริ่มขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗) เมื่อบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษส่งจอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawford) เข้ามาเจรจากับสยามใน พ.ศ. ๒๓๖๔ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) บริษัทอินเดียตะวันออก (อังกฤษ) ส่งกัปตันเฮนรี เบอร์นี (Captain Henry Burney) เข้ามาเจรจาอีก ในการเจรจาครั้งนี้ ประสบความสำเร็จ มีการลงนามในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ พ.ศ. ๒๓๖๙ นอกจากเรื่องการค้าแล้ว ยังมีข้อตกลงเกี่ยวกับเขตแดนในคาบสมุทรมลายูด้วย ต่อมาสหรัฐอเมริกาส่งเอ็ดมันด์ โรเบิร์ตส์ (Edmund Roberts) เข้ามาเจรจากับสยามและมีการลงนามในสนธิสัญญากำหนดเขตแดนเดียวกันกับสนธิสัญญาเบอร์นีในเรื่องการค้า

สาระสำคัญของสนธิสัญญาเบอร์นี ได้แก่ สยามยอมให้มีการค้าขายเสรีโดยตรง เท่ากับเป็นการยกเลิกการค้าผูกขาดของหลวง ส่วนภาษีศุลกากร ยกเลิกภาษีที่เก็บจากสินค้าเข้าและออก เปลี่ยนเป็นภาษีเหมาจ่ายที่เรียกว่า “ภาษีปากเรือ” จ่ายตามความกว้างของเรือ เรือที่มีสินค้าเข้ามาขายให้เรียกว่าละ ๑,๗๐๐ บาท ถ้าไม่มีให้เรียกเก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท

อย่างไรก็ดีพ่อค้าอังกฤษและอเมริกันไม่พอใจกับผลที่เกิดขึ้น เพราะการค้าไม่ได้ขยายตัวอย่างที่คิด การค้าไม่เสรีจริง เนื่องจากสยามให้เอกชนเข้ามาผูกขาดการค้าผ่านระบบเจ้าภาษีอากร อังกฤษและสหรัฐอเมริกาจึงต้องการแก้ไขสนธิสัญญาให้ได้สิทธิพิเศษ และส่งทูตเข้ามาเจรจากับสยามขอแก้ไขสนธิสัญญา สหรัฐอเมริกาส่งโจเซฟ บัลเลสตีเยร์ (Joseph Balestier) เข้ามาเจรจาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๓๙๓ เรื่องที่ขอแก้ไข เช่น ปรับปรุงภาษีปากเรือ ส่วนบริษัทอินเดียตะวันออก (อังกฤษ) ส่งเซอร์เจมส์ บรุค (Sir James Brooke) เข้ามาในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน มีข้อเสนอขอตั้งกงสุล ขอให้ชาวเป็นสินค้าออกได้ แต่ทั้งคู่ไม่ประสบความสำเร็จ สาเหตุสำคัญมาจากรัชกาลที่ ๓ ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะติดต่อกับชาติตะวันตกอีกต่อไป ความล้มเหลวของการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาสร้างความตึงเครียด บรุคไม่พอใจมากถึงกับทำรายงานเสนอให้รัฐบาลสหราชอาณาจักรใช้มาตรการเด็ดขาดกับสยาม แต่รัฐบาลสหราชอาณาจักรไม่เห็นชอบประกอบกับเป็นเวลาที่รัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคต สหราชอาณาจักรจึงรอดูสถานการณ์ในสยามก่อน

การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑) ทำให้สถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น พระองค์ทรงดำเนินนโยบายที่ไม่ขัดกับความต้องการของสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา และทรงดำเนินการโดยทันที เช่น ยอมให้ชาวเป็นสินค้าส่งออกได้ และลดภาษีปากเรือลงเหลือวาละ ๑,๐๐๐ บาท ยอมให้นำฝิ่นเข้ามาขายได้ แต่กับนายอากรเท่านั้น เมื่อสหราชอาณาจักรส่งเซอร์จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) เป็นทูตเข้ามาเจรจา รัชกาลที่ ๔ ทรงยินดีให้มีการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีฉบับใหม่ เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ ยังให้มีการค้าเสรีเช่นเดิม และไม่ต้องซื้อสินค้ากับเจ้าภาษีนายอากร นอกจากนั้น ยังยกเลิกภาษีปากเรือ เปลี่ยนเป็นภาษีศุลกากรซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ตายตัว ได้แก่ ภาษีขาเข้า เก็บได้ไม่เกินร้อยละ ๓ และภาษีขาออก เก็บได้ครั้งเดียว คือ เก็บเมื่อบรรทุกทุกละเรือ หรือเก็บเป็นภาษีขึ้นใน นอกจากนี้ ให้ตั้งกงสุลได้ และให้อำนาจแก่กงสุลอังกฤษในการพิจารณาตัดสินคดีคนในบังคับของชาติตนที่ตกเป็นจำเลย หรือที่เรียกว่า สิทธิสภาพนอกอาณาเขต การยินยอมนี้แสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงตระหนักถึงภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก เพราะทรงเห็นจีนเป็นตัวอย่างจากการทำสงครามพ่ายแพ้สหราชอาณาจักรในสงครามฝิ่น และต้องทำสนธิสัญญานานกิง พ.ศ. ๒๓๘๕ ต้องให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ เช่น ภาษีอากรและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ต่อมา สหรัฐอเมริกาส่งทาวน์เซนด์ แฮร์ริส (Townsend Harris) เป็นทูตเข้ามาเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาแล้วลงนามในสนธิสัญญานฉบับใหม่ (Harris Treaty) ทำนองเดียวกันกับสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๙ ด้วยพระบรมราโชบายที่จะให้ชาติมหาอำนาจถ่วงดุลอำนาจกัน รัชกาลที่ ๔ จึงทรงทำสนธิสัญญาทำนองเดียวกันกับชาติตะวันตกอื่นอีก ๙ ประเทศ เช่น ฝรั่งเศส เดนมาร์ก ปรัสเซีย (เยอรมนี) ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตกอีก ๒ ประเทศ คือ ออสเตรเลีย-ฮังการี และสเปน และทำปฏิญญาว่ด้วยการพาณิชย์และการเดินเรือกับชาติตะวันตก ๑ ประเทศ คือ รัสเซีย ส่วนกับชาติในเอเชียมี ๑ ประเทศ คือ ญี่ปุ่น

บทเรียนที่ได้รับ

๑. การทำสนธิสัญญาเบอร์นีย์และเบาว์ริงแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ ทรงรู้เท่าทันภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยม แล้วทรงใช้วิธีการเจรจาต่อรองเพื่อรักษผลประโยชน์ของชาติ แต่ก็ทรงยอมผ่อนปรนตามความต้องการของชาติตะวันตก นอกจากนั้นยังทำสนธิสัญญากับอีกหลายชาติเพื่อถ่วงดุลมิให้ชาติใดมีอำนาจครอบงำ แสดงให้เห็นถึงวิธีการดำเนินนโยบายทางการทูตแบบฉันทมิตรและถ่วงดุล

๒. การเปิดประเทศติดต่อกับชาวตะวันตกทำให้มีมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์เข้ามาเผยแผ่ศาสนา คนเหล่านี้นำความรู้ ความคิด และวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเผยแพร่ด้วย ผู้นำสยามเริ่มเปิดรับความสมัยใหม่เหล่านี้มาใช้ปฏิรูปประเทศในทุกด้าน ซึ่งทำให้สยามไม่ตกเป็นอาณานิคมในที่สุด ดังนั้น การติดตามข่าวสารและการรับรู้สิ่งใหม่เพื่อประยุกต์ใช้เป็นบทเรียนสำคัญที่ควรเรียนรู้

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐๑	๑๑๙	๑๙๓	๒๑๐	๒๕๓	๓๑๒
-----	-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญและเสียสละของวีรสตรีไทย

ภูมิหลัง

เวียงจันทน์เป็นเมืองประเทศราชของกรุงธนบุรี เมื่อครั้งเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพไปยึดเวียงจันทน์ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้านันทเสนขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทนพระเจ้าสิริบุญสารที่ทรงทิ้งเมืองหนีไป ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๔๗ เจ้านุวงศ์โอรสของพระเจ้าสิริบุญสารทรงเป็นเจ้าเมือง เจ้านุวงศ์ทรงคุ้นเคยกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจากที่ทรงช่วยทำสงครามหลายครั้ง หลังจากรัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๖๗ เจ้านุวงศ์เสด็จไปช่วยงานถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๖๘ และกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานครีวลาว่าที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยธนบุรีกลับคืนเวียงจันทน์ แต่รัชกาลที่ ๓ ทรงปฏิเสธเพราะทรงเห็นว่า ครีวลาว่าเหล่านั้นได้ตั้งถิ่นฐานมั่นคงแล้ว ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์กล่าวว่า “ทูลขอพวกละครผู้หญิงข้างในกับดวงคำซึ่งเป็นลาวเวียง” เจ้านุวงศ์ไม่พอพระทัย จึงทรงคิดแยกตัวเป็นอิสระและหันไปหาความช่วยเหลือจากญวน ต่อมา พ.ศ. ๒๓๖๙ เกิดข่าวลือว่า สยามกับอังกฤษมีปัญหาเกี่ยวกับการเจรจาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี (เรียกสนธิสัญญาเบอร์นี) ถึงขั้นที่กองเรืออังกฤษจะโจมตีกรุงเทพฯ เจ้านุวงศ์ทรงเห็นเป็นโอกาสดีที่จะแยกตัวเป็นอิสระ จึงเตรียมทัพไว้ ๓ ทัพ ได้แก่ ทัพของอุปราชยกมาทางร้อยเอ็ด ทัพเจ้าราชบุตร (โย้) เจ้าเมืองจำปาศักดิ์ยกมาทางอุบลราชธานี และทัพหลวงของเจ้านุวงศ์ยกมาทางนครราชสีมาซึ่งเป็นศูนย์ส่งกำลังบำรุงและกองบัญชาการเตรียมเข้าตีกรุงเทพฯ

ทัพหน้าของเวียงจันทน์ยกมาถึงนครราชสีมาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๖๙ โดยไม่ถูกขัดขวาง เพราะอ้างว่าจะยกทัพไปช่วยสยามรบกับอังกฤษ จากนั้นเดินทัพต่อไปจนถึงสระบุรี แล้วชักชวนให้ชาวลาวอพยพกลับไปเวียงจันทน์ ส่วนทัพอื่น ๆ ที่ตามมาภายหลัง ยึดเมืองต่าง ๆ ได้ เช่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ ขอนแก่น อุบลราชธานี เป็นต้น ส่วนทัพหลวงของเจ้านุวงศ์มาถึงนครราชสีมาในวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ และสามารถเข้าไปตั้งค่ายในเมือง ปลอดภัยผู้คน เมื่อทางกรุงเทพฯ ทราบเรื่องจึงรีบสร้างแนวป้องกันทางตอนเหนือของกรุงเทพฯ และให้กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพเป็นแม่ทัพออกไปขับไล่ เมื่อทัพหน้าจากเวียงจันทน์ทราบว่า มีทัพจากกรุงเทพฯ จึงถอยออกจากสระบุรี ส่วนเจ้านุวงศ์ทรงสั่งให้เผาเมืองนครราชสีมา แล้วถอยทัพกลับทัพจากกรุงเทพฯ ตามรูลไล่ทัพเวียงจันทน์ต่อไป แล้วเข้ายึดเวียงจันทน์ไว้ได้ในกลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๐ ภายหลังได้จับกุมเจ้านุวงศ์ส่งไปลงโทษที่กรุงเทพฯ

สงครามครั้งนี้ได้สร้างวีรกรรมที่หาหนึ่งคือท้าวสุรนารี (โมหรือโม้) ท่านเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๕ เป็นภรรยาของพระยาสุริยเดช (ทองคำ) ปลัดเมืองนครราชสีมา (ต่อมาคือเจ้าพระยามหิธรธิดี ที่ปรึกษาราชการเมืองนครราชสีมา) ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ สิริอายุรวม ๘๑ ปี

เนื้อหา

เมื่อทัพเจ้าอนุวงศ์มาถึงนครราชสีมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ เจ้าเมืองนครราชสีมาไม่อยู่เพราะไปราชการ พร้อมกับกรมการเมือง เพื่อแก้ปัญหาการพ่วงกันระหว่างเจ้าเมืองขุนันท์กับน้องชายซึ่งเป็นหลวงยกกระบัตร เจ้าอนุวงศ์จึงทรงเข้ายึดเมืองนครราชสีมาได้โดยง่าย หลังจากนั้นทรงให้กวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองนครราชสีมาไปเวียงจันทน์ เมื่อพระยาสุริยเดช (ทองคำ) ปลัดเมืองนครราชสีมา ทราบเรื่องจึงได้ขออนุญาตเจ้าพระยามหิธรธิดีกลับไปแก้ปัญหาด้วยกลอุบายจำนวนต่อเจ้าอนุวงศ์ พระยาสุริยเดชจึงได้รับมอบหมายให้ควบคุมครัวไทยไปเวียงจันทน์ หนึ่งในผู้ถูกกวาดต้อนมีคุณหญิงโม ภรรยาของปลัดเมืองนครราชสีมาอยู่ด้วย จึงร่วมกันวางแผนถ่วงเวลาเดินทาง ขอมัดพร้าอาวุธจากทัพลาว และให้ผู้หญิงเข้าตีสนิทกับทหารลาว เมื่อเดินทางถึงทุ่งสัมฤทธิ์ เมืองพิมาย คุณหญิงโมใช้อุบายให้ผู้หญิงมอมเหล้าทหารลาวจนมามาย ครัวไทยจึงแย่งอาวุธและฆ่าฟันทหารลาวล้มตายจำนวนมาก จากนั้นได้ตั้งค่ายขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์และต่อสู้กับทัพลาวที่ยกตามมา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์บันทึกถึงการต่อสู้ครั้งนี้ไว้ว่า “ท่านผู้หญิงโมภรรยาพระยาคุมผู้หญิงเป็นทัพหนุนที่ไม่มีอาวุธก็ดัดไม้ตะบองบ้าง เสียมเป็นหลาวบ้าง เข้าสู้ทัพลาว” ทัพลาวแพ้ เจ้าอนุวงศ์ซึ่งยังตั้งทัพอยู่ที่นครราชสีมาทรงทราบข่าวว่า ทัพกรุงเทพฯ กำลังยกมา จึงทรงยกทัพกลับ

ด้วยวีรกรรมกล้าหาญของคุณหญิงโมในครั้งนี้ รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นท้าวสุรนารีเพื่อระลึกถึงวีรกรรมความกล้าหาญของท้าวสุรนารี ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๗ รัฐบาลให้สร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีประดิษฐานไว้หน้าประตูชุมพล ประตูเมืองเก่าของเมืองนครราชสีมาด้านทิศตะวันตก รูปหล่อสำริดเป็นฝีมือออกแบบของศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี (คอร์ราโด เฟโรซี) ร่วมกับพระเทวาภิรมิต (ฉาย เทียมศิลป์ไชย)

บทเรียนที่ได้รับ ความกล้าหาญของสตรี และการใช้กลอุบายในการต่อสู้กับข้าศึกได้อย่างแยบยล

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๖	๑๒๔	๒๕๓	๓๓๑
----	-----	-----	-----

บทที่

๔

การสร้างรัฐชาติ

(พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕)

แนวคิดหลัก

ช่วงเวลานี้อยู่ในยุคล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกซึ่งคุกคามความเป็นอิสระ อธิปไตย และเอกราชของอาณาจักรกรุงเทพออย่างมา เพื่อให้รอดพ้นภัยคุกคาม พระมหากษัตริย์ ๓ พระองค์ทรงปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ ให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกอย่างต่อเนื่อง ผลของการปฏิรูปทำให้เกิดรัฐชาติ คือ การมีรัฐบาลกลางที่เข้มแข็ง มีอำนาจปกครองอาณาเขต และมีกองทัพประจำการและทหารอาชีพร่วมปกป้องอาณาเขต การปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นทำให้การปกครองอาณาจักรมีเอกภาพ การปฏิรูปสังคมทำให้ประชาชนมีสิทธิพลเมือง และมีสัญชาติไทย ด้านการศึกษา ช่วยปลูกฝังสำนึกของความเป็นชาติร่วมกัน การติดต่อทางการทูตกับชาติตะวันตกอย่างทัดเทียมและรู้จักต่อรองทำให้ได้รับการยอมรับและรับรองในฐานะชาติที่มีอธิปไตยและเอกราช ผลสำคัญของการปฏิรูปประเทศก็คือ อาณาจักรสยามแบบจารีตเปลี่ยนเป็นอาณาจักรสมัยใหม่แบบรัฐชาติ (nation-state) ซึ่งได้รับการรับรองและมีสถานะเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ แนวคิดเรื่อง ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เกิดขึ้นในสมัยนี้

วัตถุประสงค์หลัก

๑.๑ รับทราบถึงสถานการณ์ของประเทศไทยในยุคล่าอาณานิคมของตะวันตกในห้วงเวลาที่เผชิญภัยคุกคามอย่างรุนแรง และการแก้ไขเพื่อรักษาแผ่นดินให้รอดจากการถูกยึดครอง

๑.๒ รับทราบถึงแนวทางการแก้ไขวิกฤติของชาติ โดยเฉพาะการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ ซึ่งทำให้อาณาจักรแบบจารีตพัฒนาสู่การเป็นรัฐชาติที่เป็นเอกภาพ และช่วยทำให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกได้

๑.๓ รับทราบถึงพระบรมราโชบายและพระราชกรณียกิจในการปฏิรูปประเทศของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ อีกทั้งบทบาทสนับสนุนของบรรดาขุนนางและข้าราชการ

เนื้อหาหลัก

ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗) โลกยังอยู่ในยุคอาณานิคม การคุกคามของชาติมหาอำนาจตะวันตกรุนแรงมากขึ้นในเอเชีย รวมทั้งสยาม อาณาเขตของสยามอยู่ติดประชิดกับดินแดนอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตกคือ สหราชอาณาจักรและฝรั่งเศส เนื่องจากอาณาจักรเพื่อนบ้านที่อยู่โดยรอบทยอยตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตกไปเกือบหมด พม่าและหัวเมืองมลายูอยู่ในอำนาจของสหราชอาณาจักร เวียดนามและกัมพูชาอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศส รวมถึงดินแดนของลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในเวลาต่อมาด้วย

ความพยายามแผ่อิทธิพลเข้ามาสยามของชาติมหาอำนาจทั้งสองทำให้เกิดข้อขัดแย้งที่เป็นอันตรายต่อเอกราช และอธิปไตยของสยามหลายครั้ง มีมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ และในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงกลาง เช่น การคุกคามของฝรั่งเศส กรณีพระยอดเมืองขวาง และวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ดังนั้น เกือบตลอดรัชสมัย พระองค์ทรงดำเนินนโยบายต่าง ๆ อย่างระแวดระวัง และทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก และได้รับการรับรองจากนานาชาติ เพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคม ดังนั้น นับแต่เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ แม้มีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา และ มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่พระองค์ก็ทรงเริ่มปฏิรูปขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างเท่าที่จะทรงทำได้

เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งทางความคิดและอำนาจระหว่างกลุ่มคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่า พระองค์จึงทรงรอเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสม การปฏิรูปประเทศของพระองค์มีขึ้นเป็นช่วง ๆ คือ ช่วงการขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๑๖) ช่วงหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกใหญ่ (พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๑๘) และช่วงหลังกลุ่มผู้นำรุ่นเก่าอ่อนอำนาจลง (นับจากปี พ.ศ. ๒๔๓๕)

ผลจากการปฏิรูปในแต่ละช่วงเวลา ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีเสถียรภาพมากขึ้น รัชกาลที่ ๕ ทรงสามารถดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ ได้ค่อนข้างราบรื่น เช่น การปกครอง กฎหมายและการศาล การศึกษา การคมนาคม การแพทย์และสาธารณสุข การแต่งกาย กองทัพและการสร้างทหารอาชีพแบบตะวันตก ผลการปฏิรูปเป็นพื้นฐานสำคัญของการก้าวสู่ความเป็นชาติสมัยใหม่ตามแนวคิดตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปการปกครองตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่เน้นการปรับปรุงการบริหารราชการส่วนกลาง มีการตั้งกระทรวง ๑๒ กระทรวง และการปรับปรุงการปกครองการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในระบบเทศาภิบาล ยกเลิกระบบกินเมือง ตั้งอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง สร้างความสำนึกว่าเป็นชาติเดียวกัน มีภาษา ศาสนา และประวัติศาสตร์ร่วมกัน ถือเป็นจุดกำเนิดรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งมีความชัดเจนเรื่องอำนาจอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดน มีรัฐบาลกลางที่มีศูนย์รวมอำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์และมีอำนาจปกครองทั่วอาณาเขต มีการบังคับใช้กฎหมายที่มีหลักเกณฑ์เดียวกัน ประชาชนเริ่มมีสิทธิเสรีภาพในฐานะพลเมืองจากการเลิกระบบควบคุมคนแบบเก่า (มูลนาย-ไพร่-ทาส) การเป็นรัฐชาติที่เป็นปึกแผ่นนี้เป็นปราการสำคัญป้องกันชาติให้รอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกได้

นอกจากการปฏิรูปประเทศแล้ว การดำเนินนโยบายต่างประเทศก็มีบทบาทสำคัญมากกับการอยู่รอดของสยาม รัชกาลที่ ๕ ทรงนำพาประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ได้ด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงใช้วิธีผ่อนปรนผ่านการเจรจาต่อรองและแลกเปลี่ยน เช่น ยอมเสียดินแดนบางส่วนเพื่อแลกคืนสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเป็นช่องทางให้ชาติมหาอำนาจคุกคามสยาม อีกทั้งเพื่อกำหนดเขตแดนให้ชัดเจน และทรงใช้การทูตนำการทหารด้วยการหาพันธมิตรและสร้างการยอมรับจากนานาชาติ ตลอดจนใช้วิธีถ่วงดุลอำนาจระหว่างชาติมหาอำนาจ พระองค์เสด็จฯ ไปเยือนอาณานิคมในเอเชียของชาติมหาอำนาจตะวันตกหลายครั้ง และเสด็จฯ

ไปยุโรปถึง ๒ ครั้ง (พ.ศ. ๒๔๔๐ และ ๒๔๕๐) เพื่อเยือนประเทศต่าง ๆ อีกทั้งเพื่อเจรจาโดยตรงกับรัฐบาลประเทศที่สยามมีข้อพิพาท กำลังสำคัญที่ทำงานสนองพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ ๕ คือบรรดาพระราชโอรสและเจ้านาย ตลอดจนขุนนางและข้าราชการที่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามแบบตะวันตก

เมื่อพระราชโอรส คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงดำเนินนโยบายหลายด้านสืบต่อมา เป็นปัจจัยสำคัญช่วยเสริมการสร้างรัฐชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์ และเป็นรากฐานที่สำคัญของชาติในด้านต่าง ๆ ในเวลาต่อมา เช่น

การเมืองการปกครอง รัชกาลที่ ๖ ทรงปรับปรุงแบบการปกครองส่วนภูมิภาคในระบบเทศาภิบาลให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยรวมมณฑลให้เป็นภาค และทรงปูพื้นฐานด้านประชาธิปไตย ด้วยการตั้งดุสิตธานีเมืองจำลองการปกครองแบบประชาธิปไตย การส่งเสริมเสรีภาพของการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ เรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ การรับรองสิทธิการเป็นพลเมืองของประเทศสยามในเวลานั้น ด้วยการตราพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. ๒๔๕๖ ทำให้คนที่เกิดในอาณาเขตของสยามเป็นคนไทยตามหลักดินแดน

การศึกษา ทรงให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่คนในชาติและยกระดับการศึกษาของสยาม มีการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา เป็นการเริ่มต้นการศึกษาภาคบังคับ อีกทั้งยกระดับการศึกษาถึงอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สังคม รัชกาลที่ ๖ ทรงเห็นความสำคัญของการสร้างสำนึกรักชาติแก่ประชาชน พระองค์มีพระราชนิพนธ์จำนวนมากที่ปลุกสำนึกรักชาติ ให้เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง เช่น โคลงพระราชนิพนธ์ “สยามานุสสติ” และทรงเป็นผู้ที่ให้กำเนิดธงไตรรงค์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์สำหรับรวมจิตใจคนไทยให้ระลึกถึงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

การทหาร เหตุการณ์สำคัญเรื่องหนึ่งคือ การส่งกองทหารอาสาสยามไปร่วมรบกับกองทัพสัมพันธมิตรในยุโรปในสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๑) หลังสยามประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ทำให้สยามได้รับการยอมรับจากนานาชาติ นับเป็นก้าวอย่างแรกของการออกไปสู่สังคมนานาชาติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม อีกทั้งทำให้ชาติมหาอำนาจตะวันตกยอมแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับสยามที่ลงนามในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ บางข้อ เช่น ภาษีอากร และสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

บทเรียนที่ได้รับ

พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ คือ รัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ก่อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการสร้างประเทศชาติให้เป็นปึกแผ่นและมั่นคง รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก เป็นรากฐานของการเป็นราชอาณาจักรไทยในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอาณาเขต การเป็นรัฐเดี่ยว ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและผู้นำในการพัฒนาประเทศ การมีสิทธิเสรีภาพของประชาชน

คุณสมบัติของภาวะผู้นำด้านความรู้ ความสามารถ วิสัยทัศน์ การประนีประนอม การเสียสละ และการร่วมมือกัน เป็นปัจจัยสำคัญทำให้การปฏิรูปประเทศประสบความสำเร็จ และพัฒนาความเป็นอารยประเทศที่มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมประชาชาติอื่น ๆ

กรณีศึกษา

๔.๑	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)
-----	--

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ด้วยพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา ท่ามกลางปัญหาความขัดแย้งภายในและการคุกคามจากมหาอำนาจภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงเวลาดังกล่าวประเทศเพื่อนบ้านทยอยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก ด้วยทรงได้รับการอบรมสั่งสอนในราชสำนักและการศึกษาจากชาวต่างชาติเพื่อเตรียมพร้อมขึ้นครองราชย์ ทำให้ทรงรอบรู้และเท่าทันสถานการณ์ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์จึงทรงช่วยนำพาชาติให้สามารถปรับตัวพร้อมรับอำนาจโลกสมัยใหม่ได้ตลอดรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงอุทิศพระวรกายและพระสติปัญญาปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ยาวนานถึง ๔๒ ปี และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชนมพรรษา ๕๗ พรรษา ความสำเร็จและสิ่งที่เกิดขึ้นยังคงดำรงอยู่เป็นประโยชน์แก่ชาติจนถึงปัจจุบัน

เนื้อหา

รัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปประเทศที่ล่าช้าลงในหลายด้าน โดยพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย ดังนี้

สังคม ทรงยกเลิกขนบธรรมเนียมประเพณีที่ก่อให้เกิดการกดขี่และความไม่เป็นธรรมในสังคม ด้วยการเลิกระบบไพร่และทาสเพื่อให้อิสระแก่ประชาชน พร้อมกับทรงปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้โอกาสแก่คนส่วนใหญ่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากนี้ยังทรงปรับปรุงการสื่อสารและการคมนาคม ด้วยการสร้างเส้นทางรถไฟ รถยนต์ โทรเลข และโทรศัพท์เชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมืองต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงติดต่อถึงกันได้ ทำให้สังคมมีความเป็นเอกภาพมากขึ้น

การศึกษา เดิมการศึกษาตามอย่างตะวันตกมีขึ้นเฉพาะในวังเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการ ต่อมาจึงเปิดโรงเรียนสำหรับราษฎรทั่วไปขึ้นในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ ประชาชนเริ่มสนใจและเห็นคุณค่าของการศึกษาแบบใหม่ ส่งลูกหลานเข้าเรียนมากขึ้น

การเมืองการปกครอง ทรงนำระบบบริหารแบบใหม่มาใช้ปกครองประเทศ เช่น ทรงจัดตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) ประกอบด้วยสมาชิก ๑๐-๒๐ นาย มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประธานสภาและจัดตั้งสภาที่ปรึกษาในพระองค์ (Privy Council) ประกอบด้วยจำนวนสมาชิกสูงสุดแต่พระราชประสงค์ ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ๑) ส่วนกลาง นำระบบกระทรวงเข้ามาแทนระบบจตุสดมภ์ ๒) ส่วนภูมิภาคทรงใช้ระบบเทศาภิบาล ยกเลิกระบบหัวเมืองชั้นใน เมืองพระยามหานครชั้นเอก โท ตรี และหัวเมืองประเทศราชจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาล มีข้าหลวงเทศาภิบาลคอยดูแลมณฑลต่าง ๆ แทนพระองค์ ข้าราชการเหล่านี้ได้รับการแต่งตั้งจากกระทรวงมหาดไทย ซึ่งดูแลการบริหารราชการทั่วราชอาณาจักร และ ๓) การปกครองท้องถิ่นในระบบสุขาภิบาลได้แก่ สุขาภิบาลกรุงเทพ พ.ศ. ๒๔๔๒ และสุขาภิบาลท่าฉลอม พ.ศ. ๒๔๔๘

กฎหมายและการศาล การศาลของสยามในระบบจารีตยังมีความซับซ้อนกว่าหน่วยงานที่กันอยู่มาก อีกทั้งบทลงโทษมีความรุนแรงมากในสายตาของชาวตะวันตก ไม่มีหลักประกันความยุติธรรมให้คนในชาติและชาวต่างชาติอย่างตีเทียมพอ เป็นเหตุให้ชาวตะวันตกใช้เป็นข้ออ้างขอตั้งศาลกงสุลเพื่อพิจารณาความผิดของคนในบังคับของตน ทำให้เกิดความยุ่งยากทางการปกครองเกิดขึ้นเสมอ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปฏิรูประบบการศาล ยกเลิกบทลงโทษที่รุนแรง ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ให้ทันสมัย และจัดตั้งโรงเรียนสอนกฎหมาย

เศรษฐกิจ การเกณฑ์แรงงานและการควบคุมคนในระบบไพร่ ทำให้ประชาชนไม่สามารถผลิตและสะสมผลผลิตได้อย่างเป็นอิสระ เป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงทรงยกเลิกระบบไพร่ นอกจากนี้ยังทรงปรับปรุงระบบบริหารงานด้านการคลังและการเก็บภาษีอากรให้มีหน่วยงานกลางที่สามารถควบคุมดูแลการจัดเก็บและการใช้เงินรายได้แผ่นดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การต่างประเทศ ทรงสร้างการยอมรับและสร้างพื้นที่สำหรับประเทศสยามในการเมืองโลก ด้วยการเสด็จเยือนต่างประเทศเพื่อทรงศึกษาความเป็นไปและเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับมหาอำนาจตะวันตกในขณะนั้น การเสด็จเยือนต่างประเทศของพระองค์ได้สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างสยามกับราชวงศ์ยุโรปอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกลทรงจ้างชาวต่างชาติมาเป็นที่ปรึกษาและทำงานในด้านต่าง ๆ แก้ปัญหาขาดแคลนบุคลากรคนไทยที่มีความรู้สมัยใหม่ รวมถึงการส่งบุคคลไม่ว่าจะเป็นพระราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศเพื่อที่จะได้มีความรู้เท่าทันชาวตะวันตก

พระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติล้วนแต่มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อชาติบ้านเมืองเกินกว่าจะหาพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเสมอเหมือนได้ พระองค์ทรงได้รับพระราชสมัญญานามว่า “สมเด็จพระปิยมหาราช” ซึ่งมีความหมายว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งของปวงชน

บทเรียนที่ได้รับ

๑. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ในขณะที่พระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา ต้องทรงเผชิญกับปัญหาทั้งภายในและภายนอกประเทศ แต่ด้วยพระปรีชาสามารถและทรงเห็นการณ์ไกล ทำให้ทรงฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ มาได้

๒. ทรงเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาดังต่าง ๆ พระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพที่ปรากฏเปี่ยมในทศวรรษ ๑๐ ด้าน ทรงนำพาชาติให้รอดพ้นจากช่วงเวลาวิกฤตและการบีบคั้นที่รุนแรงของชาติมหาอำนาจตะวันตกได้ ทรงนำพาประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยมได้เพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๓. แนวทางแก้ไขปัญหาดังต่างทางด้านสังคม การเมือง และการต่างประเทศยังคงเป็นประโยชน์มาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานี้จะทำให้ได้รับรู้และเรียนรู้ประสบการณ์ความยากลำบากของบรรพบุรุษ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕๕	๑๒๕	๑๖๓	๒๗๑
----	-----	-----	-----

๔.๒	การแก้ไขความขัดแย้งทางความคิดและทางอำนาจระหว่าง กลุ่มคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าในรัชกาลที่ ๕
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาความแตกแยกทางความคิดของคนต่างยุคสมัย และแนวทางแก้ไขอย่างนุ่มนวลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

ภูมิหลัง

ก่อนที่รัชกาลที่ ๕ จะเสด็จขึ้นครองราชย์ สังคมและการปกครองสยามเป็นรูปแบบโบราณ พระมหากษัตริย์คือผู้ที่มีอำนาจสูงสุด แต่ในทางปฏิบัติแล้วอำนาจในการบริหารทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอยู่ในมือขุนนางที่ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ สมุหพระกลาโหม สมุหนายก

เสนาบดีกรมต่าง ๆ กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และกรมนา เมื่อใดที่คนในตระกูลใดมีอำนาจบริหารงานในกรมกองใด ก็มักแต่งตั้งคนในตระกูลของตนเองเข้ามาทำงานในหน่วยงานนั้น ทำให้เกิดการสืบทอดอำนาจเรื่อยมา อาทิ ขุนนางตระกูลขุนนาค เป็นกลุ่มที่มีอำนาจบริหารส่วนกลางนับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ส่วนขุนนางตระกูลสิงหเสนีเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อรัชกาลที่ ๕ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ พระองค์มีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษาเท่านั้น การปกครองและบริหารประเทศยังคงมีรูปแบบเดิม อำนาจการบริหารราชการแผ่นดินตกอยู่ในมือของข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งเป็นคนรุ่นเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงศวานสายสกุลขุนนาค ดังจะเห็นว่าสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน น้องของผู้สำเร็จราชการคือ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นเสนาบดีกรมพระคลัง บุตรของผู้สำเร็จราชการคือ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์เป็นเสนาบดีกลาโหม และหลานของผู้สำเร็จราชการคือพระยาอาหารบริรักษ์เป็นเสนาบดีกรมนา เป็นต้น

เมื่อคนในตระกูลขุนนาคมีอำนาจในกระทรวงสำคัญ บางครั้งจึงใช้อำนาจที่ไม่ถูกต้อง กล่าวกันว่า การบริหารงานของเสนาบดีผู้ใหญ่ในเวลานั้นหลายครั้งไม่เป็นไปตามขนบธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติ จนทำให้ดูเหมือนว่า พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกทำลาย เหตุการณ์สำคัญคือ ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ประชุมเสนาบดีแต่งตั้งกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ทั้งที่ตามโบราณราชประเพณีอำนาจดังกล่าวเป็นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นจุดสำคัญของความแตกแยกทำให้เกิดความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจกัน

เนื้อหา

รัชกาลที่ ๕ เสด็จขึ้นครองราชย์ในขณะที่อำนาจส่วนใหญ่อยู่กับกลุ่มขุนนางผู้ใหญ่รุ่นเก่า พระองค์ยังไม่ได้ทรงมีอำนาจการปกครองอย่างแท้จริง นอกจากปัญหาภายในแล้วปัญหานอกที่เกิดจากลัทธิล่าอาณานิคมก็ทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่สหราชอาณาจักรและฝรั่งเศสสามารถยึดครองประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงกับสยามได้แล้ว จึงถือเป็นช่วงเวลาประเทศตกอยู่ในภาวะที่อันตราย อย่างไรก็ตามทรงตระหนักดีว่าไม่ทรงสามารถทำอะไรได้เลย ถ้าไม่มีพระราชอำนาจอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่ทรงพยายามทำในระยะแรกคือ ทรงวางรากฐานและสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่เพื่อเสริมพระราชอำนาจให้มั่นคงขึ้น ดังจะเห็นว่าหลังจากที่ได้ขึ้นครองราชย์ได้ ๒ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ทรงตั้งกรมทหารมหาดเล็กเพื่อให้มีกำลังทหารอยู่ใกล้ชิดพระองค์ หลังจากนั้น พ.ศ. ๒๔๑๖ ทรงออกพระราชบัญญัติหรือกฎหมายการพิพัฒน์ เพื่อเก็บรายได้อาชีพรของแผ่นดินมารวมไว้ ณ ที่แห่งเดียว ทำให้ขุนนางผู้ใหญ่หลายคนสูญเสียผลประโยชน์ ในปีเดียวกันนี้

พระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา ทรงบรรลุนิติภาวะ จึงทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นครั้งที่ ๒ ซึ่งเท่ากับเป็นการลดอำนาจสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ภายหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ เพื่อให้การบริหารและปกครองบ้านเมืองอยู่ภายใต้อำนาจของพระองค์อย่างแท้จริง จึงทรงแต่งตั้งบุคลากรที่ทรงไว้วางใจได้เป็นคณะทำงาน พร้อมกับทรงเร่งปฏิรูปหลายด้าน ที่สำคัญคือ ทรงตราพระราชบัญญัติตั้งสภา ๒ สภา ได้แก่

๑. สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) ประกอบด้วยขุนนางที่มีบรรดาศักดิ์ชั้นเจ้าพระยาทั้งหมด ๑๒ คน มีพระองค์ทรงเป็นประธาน รัฐมนตรีสภามีหน้าที่ถวายคำปรึกษาราชการแผ่นดิน รวมทั้งพิจารณาพระราชบัญญัติ พระราชกำหนดกฎหมาย เหมือนสภานิติบัญญัติในปัจจุบัน ภายหลังรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกใน พ.ศ. ๑๔๓๗

๒. สภาที่ปรึกษาในพระองค์ (Privy Council) มีสมาชิก ๔๙ คน เป็นเชื้อพระวงศ์ ๑๓ พระองค์ ทำหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์ มีหน้าที่ปฏิบัติราชการแผ่นดินตามพระราชดำรัส

สมาชิกส่วนใหญ่ในทั้ง ๒ สภา เป็นคนรุ่นใหม่ประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง และพระอนุชา เรียกว่ากลุ่มสยามหนุ่ม ถือว่าเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีพลังและความตั้งใจแรงกล้าที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศ ให้ก้าวไปสู่ความทันสมัย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๑๗ ทรงตราพระราชบัญญัติกักตักเกษณอายุลูกทาสลูกไท เท่ากับเป็นการลดรอนกำลังคนรุ่นเก่าที่มีทาสในปกครองเพื่อใช้เป็นกำลังในการต่อรองทางอำนาจ

แผนพัฒนาที่ทรงพยายามดำเนินการนั้นลดรอนอำนาจและผลประโยชน์ขุนนางผู้ใหญ่ ทำให้ขุนนางเหล่านั้นไม่พอใจและต่อต้านจนนำไปสู่ “วิกฤตการณ์วังหน้า” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘ ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างวังหลวงซึ่งเป็นฝ่ายคนรุ่นใหม่กับวังหน้าซึ่งเป็นฝ่ายคนรุ่นเก่า เหตุการณ์จบลงเมื่อวังหน้าทรงต้องลี้ภัยไปทรงพึ่งสถานกงสุลสหราชอาณาจักร ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดข้อขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นอีก รัชกาลที่ ๕ จึงทรงชะลอการปฏิรูปการปกครองและการบริหารในส่วนกลางทุกด้าน อีก ๑๐ ปีต่อมาจึงทรงเริ่มต้นใหม่ เมื่อขุนนางผู้ใหญ่ชราภาพ บทบาทและอำนาจลดลง ที่สำคัญคือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัย พ.ศ. ๒๔๒๕ และกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิวงคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘

หลังจากที่ขุนนางกลุ่มเก่าหมดอำนาจลง จึงทรงเริ่มปฏิรูปประเทศอีกครั้งอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มใน พ.ศ. ๒๔๓๐ การปฏิรูปครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำพาประเทศไปสู่ความทันสมัยในทุกด้าน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกแผ่นดินที่เป็นรากฐานของชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ความขัดแย้งทางด้านความคิดและผลประโยชน์เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย การแก้ปัญหาต้องมีความรอบคอบและอดทน ดังที่รัชกาลที่ ๕ ทรงชะลอการปฏิรูปนานถึง ๑๐ ปี เพื่อให้กระแสความขัดแย้งลดลง

๒. ในยุคสมัยใดที่มีคนดี คนเก่ง ทำทุกอย่างโดยมีชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้ง ชาติก็จะผ่านพ้นวิกฤตไปได้ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือองค์พระมหากษัตริย์และพระอนุชาที่ล้วนแล้วแต่ทำงานใหญ่ให้เกิดแก่แผ่นดินทั้งสิ้น ความรู้และความตั้งใจของคนรุ่นใหม่ในรัชสมัยนี้ถือเป็นพลังที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติหน้าที่ จัดระเบียบการเมืองสมัยใหม่ ด้วยความรักชาติ เป็นก้าวสำคัญทำให้พ้นจากลัทธิจักรวรรดินิยม และดำรงเอกราชไว้ได้อย่างสง่างาม

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐๕	๑๑๗	๑๗๕	๒๗๖
-----	-----	-----	-----

๔.๓	การปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย : การวางรากฐานความเจริญของบ้านเมือง
-----	---

วัตถุประสงค์

เพื่อตระหนักถึงแนวทางการปฏิรูปการปกครองและการบริหารประเทศในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

ภูมิหลัง

สภาพสังคมไทยก่อนการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ ๕ มีลักษณะเป็นสังคมแบบจารีตการปกครองและกฎหมายยังคงยึดหลักกฎหมายตราสามดวงอันขาดกลไกที่เป็นระบบและไม่มีโครงสร้างชัดเจน ส่วนระบบเศรษฐกิจก็ยังคงยึดอยู่กับเกษตรกรรมที่ผลิตเพื่อยังชีพ แรงงานยังผูกติดกับระบบไพร่ ทาส เมื่อชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับสยามมากขึ้น สภาพการณ์ดังกล่าวกลายเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใดที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น ชาติตะวันตกมักอ้างถึงความล้าหลังของระบบการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจที่มีอยู่ ไม่ยอมรับแนวทางแก้ปัญหาของสยาม โดยมองว่าไม่เป็นระบบและขาดประสิทธิภาพทำให้สยามต้องเสียเปรียบและเสียผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้เมื่อลัทธิล่าอาณานิคมมีความรุนแรงขึ้น ชาวตะวันตกพยายามเข้ามาแทรกแซงและบีบคั้นรัฐบาลสยามมากขึ้น หวังเข้ายึดครองดินแดนและเอาผลประโยชน์ รัชกาลที่ ๕ จึงมีพระราชดำริปรับปรุงระบบการบริหารราชการเพื่อให้การปกครองมีประสิทธิภาพและรัดกุมยิ่งขึ้น

เนื้อหา

การเข้ามาของชาวตะวันตกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดามิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ที่มาเผยแผ่ศาสนา พร้อมนำความรู้ ความคิด วิทยาการสมัยใหม่ และวัฒนธรรมแบบตะวันตกมาด้วย ทำให้ผู้นำเริ่มเปิดรับความสมัยใหม่ ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงประโยชน์และความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้ทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตก นอกจากพระองค์เอาพระทัยใส่และทรงศึกษาค้นคว้าวิทยาการจากตะวันตกด้วยพระองค์เองแล้ว ยังโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสพระราชธิดาเรียนรู้วิชาการตามแบบอย่างตะวันตกจากชาวตะวันตกด้วย อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยครั้งสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ มีมูลเหตุที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ปัจจัยภายใน รัชกาลที่ ๕ ทรงพิจารณาเห็นว่ารูปแบบการปกครองและระบบบริหารแบบเก่าล้าหลังขาดประสิทธิภาพ มีการใช้อำนาจซ้ำซ้อน ขาดความเป็นเอกภาพไม่มีหน่วยงานกลางควบคุมดูแล ทำให้การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางไม่สามารถทำได้ นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ไม่สามารถควบคุมการใช้อำนาจของขุนนางผู้มีอำนาจได้ทั้งหมด เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศและการบริหารราชการแผ่นดิน

๒. ปัจจัยภายนอก รัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักดีว่าภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวงต่อสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามต้องยอมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง แม้เป็นฝ่ายเสียเปรียบ และต้องเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศส ประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ แม้แต่จีนก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของชาติตะวันตกเนื่องจากไม่ยอมปรับตัวเข้ากับกระแสโลก ด้วยเหตุนี้ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขระบบที่ล้าหลัง ขาดประสิทธิภาพ เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ เพื่อปิดโอกาสไม่ให้จักรวรรดินิยมตะวันตกใช้เป็นข้ออ้างเข้ามาแทรกแซงสยามได้ ด้วยปัจจัยดังกล่าว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงปฏิรูปและทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ การปรับปรุงเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ คือ

ระยะแรก (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๑๖) เป็นช่วงแรกที่ขึ้นครองราชย์ เนื่องจากยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะอำนาจบริหารส่วนใหญ่จึงอยู่ที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินคือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ แม้ว่า จะทรงพระเยาว์ก็ทรงพยายามปรับปรุงความล้าหลังในสังคมสยาม ที่สำคัญคือทรงตราพระราชบัญญัติตั้งกรมทหารมหาดเล็กขึ้นเพื่อเป็นกองกำลังที่ใกล้ชิดพระองค์ (พ.ศ. ๒๔๑๓) และพระราชบัญญัติหอรัษฎากรพิพัฒน์ (พ.ศ. ๒๔๑๖) เพื่อรวบรวมภาษีอากรเข้าสู่ศูนย์กลาง

ระยะที่สอง (พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๑๘) เป็นช่วงเวลาที่ทรงบรรลุนิติภาวะและทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ จึงทรงว่าราชการโดยพระองค์เองแล้ว ในช่วงเวลาอันสั้นนี้ ทรงตราพระราชบัญญัติสำคัญ ๔ ฉบับคือ พระราชบัญญัติตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์

พระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดการพระคลังมหาสมบัติ พระราชบัญญัติสำหรับตุลาการศาลรับสั่ง และพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท พระราชบัญญัติทั้ง ๔ ถือเป็นการปฏิรูปทั้งทางด้านกฎหมาย การคลัง และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท ซึ่งกำหนดให้ลูกทาสที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ อันเป็นปีแรกที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ ให้พ้นจากความเป็นทาสเมื่ออายุครบ ๒๑ ปีบริบูรณ์ เมื่อถึง พ.ศ. ๒๔๓๑ ทำให้มีผู้เปลี่ยนแปลงสถานภาพจากทาสเป็นสามัญชน และมีโอกาสประกอบอาชีพได้

การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ต้องหยุดชะงักลงเนื่องจากขุนนางรุ่นเก่าบางกลุ่มที่สูญเสียผลประโยชน์ต่อต้านนำไปสู่ “วิกฤตการณ์วังหน้า” ด้วยเหตุนี้ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงหันไปปรับปรุงเรื่องที่ไม่กระทบผลประโยชน์ของขุนนางผู้ใหญ่รุ่นเก่ามากนัก สิ่งสำคัญที่ทรงทำในช่วงเวลานี้คือการปฏิรูประบบการศึกษา ทรงตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ เพื่อให้พระราชวงศ์และข้าราชการส่งบุตรหลานของตนเข้าฝึกหัดเพื่อรับราชการ ทรงตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรทั่วไปเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ คือโรงเรียนวัดมหรณพารามสำหรับประชาชน รูปแบบโรงเรียนนี้ได้ขยายไปอย่างกว้างขวางและพัฒนาจนมีโรงเรียนเฉพาะด้านเกิดขึ้นในเวลาต่อมา เช่น โรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือน และโรงเรียนนายร้อยทหารบก เป็นต้น

ระยะที่สาม (หลัง พ.ศ. ๒๔๓๕) เมื่อเวลาผ่านไปผู้นำรุ่นเก่าชราภาพและหมดอำนาจ ทำให้ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารปกครองประเทศได้อย่างแท้จริง ทรงเริ่มการปฏิรูปอีกครั้งหนึ่งที่สำคัญคือ

- **การปกครอง** ทรงเริ่มจากการปฏิรูปการบริหารส่วนกลางด้วยการจัดตั้งกรม ๑๒ กรม มีเสนาบดีประจำทุกกรม มีสถานะเท่ากัน ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๕ ยกฐานะเป็นกระทรวง ส่วนการบริหารราชการส่วนภูมิภาค โปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบบริหารราชการหัวเมือง ยกเลิกเมืองพระยามหานคร เมืองชั้นเอก โท ตรี จัตวา และหัวเมืองประเทศราช จัดเป็นมณฑลเทศาภิบาลอยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย เพียงกระทรวงเดียว ยกเว้นมณฑลกรุงเทพขึ้นกับกระทรวงนครบาล

- **สังคม** ทรงเลิกระบบไพร่ เริ่มใน พ.ศ. ๒๔๔๐ เมื่อแก้ไขระเบียบในกรมพระสุรัสวดี ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมกำลังคนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี หลังจากนั้นจึงได้ตราพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง พ.ศ. ๒๔๔๓ ให้ค่าจ้างแก่ผู้ถูกเกณฑ์แรงงาน ตามมาด้วยพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร พ.ศ. ๒๔๔๘ กำหนดให้ชายอายุตั้งแต่ ๑๘-๖๐ ปี เป็นทหาร เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้ระบบมูลนาย-ไพร่สิ้นสุดลง นอกจากนั้น รัชกาลที่ ๕ ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองด้วยการสร้างสาธารณูปโภคด้านคมนาคมและการสื่อสาร เช่น ถนน สะพาน รถไฟ คูคลอง ระบบไปรษณีย์โทรเลข เป็นต้น

การปฏิรูปเพื่อความทันสมัยในแต่ละช่วงเวลาได้นำสิ่งใหม่มาสู่ประเทศหลายประการคือ

๑. การปฏิรูปการปกครองส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ทำให้การปกครองแบบจตุสดมภ์ซึ่งเป็นหลักบริหารประเทศที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาสิ้นสุดลง เกิดการปกครองรูปแบบใหม่ที่มีเอกภาพ รัฐส่วนกลางสามารถปกครองดูแลได้ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักร เป็นการรวมอำนาจด้านการปกครองและด้านการคลังเข้าสู่ศูนย์กลางครั้งแรกอย่างแท้จริง

๒. การปฏิรูปสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกเลิกทาสและระบบไพร่ ทำให้ระบบการปกครองและควบคุมคนแบบโบราณที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาหลายร้อยปีถูกยกเลิกไป มีผลให้สภาพของประชาชนเปลี่ยนจากทาสเป็นสามัญชน นอกจากนั้น การปฏิรูปการศึกษาเปิดโอกาสให้สามัญชนเข้ารับการศึกษามากขึ้น เป็นผลให้สังคมไทยในเวลานั้นเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และการจัดตั้งโรงเรียนที่มีโครงสร้างตามแบบอย่างตะวันตก มีการสอนทั้งแบบวิชาสามัญและวิชาชีพ เป็นการเตรียมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถพร้อมเข้าสู่ระบบใหม่เพื่อรองรับการเจริญก้าวหน้าของประเทศ

๓. การปฏิรูปด้านการคลังและเศรษฐกิจ การจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ทำหน้าที่ตรวจสอบรายได้จากภาษีอากร ต่อมาตั้งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มีการจัดระบบเงินตราใหม่ ยกเลิกระบบเงินพดด้วง และหน่วยเงิน เฟื้อง ชีก เลี้ยว อัฐ โสฬส ตำลึง ชั่ง ใช้หน่วยเงินบาทและสตางค์ทั่วประเทศ ต่อมาเปลี่ยนมาตรฐานเงินเป็นมาตรฐานทองคำเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราสยามสอดคล้องกับหลักสากลทั่วไป

บทเรียนที่ได้รับ

รัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญสำหรับการเปลี่ยนผ่านของประเทศจากแบบจารีตก้าวสู่ความเจริญสมัยใหม่ เป็นจุดเริ่มต้นประวัติศาสตร์บทใหม่อย่างแท้จริง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ มีทั้งผู้ได้รับและเสียผลประโยชน์ ยากที่จะสำเร็จได้โดยปราศจากการต่อต้าน ดังนั้น การดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไปมีความละมุนละม่อม คือมาตรการที่สำคัญ ดังที่รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิบัติเมื่อทรงเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจนำมาซึ่งความแตกแยกที่รุนแรงจึงทรงระงับชั่วคราว การปฏิรูปของพระองค์จึงดำเนินไปและชะลอเป็นระยะถึง ๓ ช่วง และแม้จะต้องใช้เวลา แต่ผลที่ตามมาคือความสำเร็จที่ปราศจากความเสียหายทางด้านทรัพย์สินและการเสียเลือดเสียเนื้อจากการต่อสู้ที่รุนแรง

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕๐	๒๓๒	๒๕๑	๒๗๔
----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการปฏิรูปการปกครองของประเทศสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ซึ่งนำไปสู่การเกิด “รัฐชาติ” แบบใหม่

ภูมิหลัง

การปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์สยามยุคใหม่ เนื่องจากการปฏิรูปดังกล่าว มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทยเป็นอย่างมาก ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิรูป มีทั้งระดับปัจจัยภายในประเทศ เพื่อเสริมสร้างสภาพภาพของพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ และปรับปรุงระบบการปกครองที่ใช้มากกว่า ๔๐๐ ปี ซึ่งไม่เหมาะสมต่อยุคสมัย ประกอบกับปัจจัยภายนอกประเทศ ที่ต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเพื่อรับมือภัยของลัทธิจักรวรรดินิยม

ระเบียบการปกครองของประเทศสยามแบบเดิมนั้น แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนกลาง ที่มีการจัดการปกครองแบบจตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) และส่วนภูมิภาค ที่แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และเมืองประเทศราชตามลำดับความสำคัญและตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ใกล้ไกลจากราชธานี ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลางกับส่วนภูมิภาคจึงค่อนข้างหละหลวมและห่างเหิน ขาดความเป็นเอกภาพ รวมทั้งขาดความชัดเจนในเรื่องเขตแดน สภาพการณ์ดังกล่าวกลายเป็นปัญหาที่อันตรายต่อความมั่นคงของชาติ เมื่อภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกรุกเข้ามาในประเทศสยาม

รัชกาลที่ ๕ ทรงดำเนินการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ที่ล้ำสมัย เจ้านายและขุนนางในจารีตเดิมอาจไม่พอใจและต่อต้าน แต่ด้วยพระราโชบายอันชาญฉลาด มีผลให้กระบวนการปฏิรูปดังกล่าวประสบผลสำเร็จ ประเทศชาติได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่และที่สำคัญคือ ประเทศสยามเป็นหนึ่งในเพียงไม่กี่ประเทศในโลกที่สามารถรักษาอธิปไตยของชาติไว้ได้

กระบวนการการปฏิรูปประเทศที่สำคัญเกิดขึ้นภายหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ เมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงปกครองบริหารประเทศโดยไม่ต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินอีกต่อไป พระองค์ทรงพยายามสร้างพื้นฐานความมั่นคงให้กับศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง โดยการตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ (Privy Council) ใน พ.ศ. ๒๔๑๗ ดำเนินการจัดระเบียบทางการบริหาร การคลังและการศาล

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความตึงเครียดทางการเมือง เนื่องจากเจ้านายขุนนางและข้าราชการผู้ใหญ่โดยการนำของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญต่างไม่พอใจ นำไปสู่เหตุการณ์ “วิกฤตการณ์วังหน้า” อันมีผลให้การปฏิรูปต้องชะลอออกไป เพื่อรักษาความสามัคคีภายในชาติ

ต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๕๓ รัชกาลที่ ๕ โปรดให้มีการปฏิรูปการบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในการปฏิรูปการบริหารส่วนกลาง ให้ยกเลิกการปกครองแบบจตุสดมภ์ ที่ใช้บริหารประเทศมากว่า ๔๐๐ ปีและตั้งกระทรวงต่าง ๆ ขึ้นบริหารประเทศแทน

ในส่วนภูมิภาค มีการปฏิรูปราชการบริหารส่วนภูมิภาคโดยยกเลิก “ระบบกินเมือง” ซึ่งเจ้าเมืองมีสิทธิขาดในการปกครองเมืองของตน เป็นการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล

การปฏิรูปทางการเมืองการปกครองมีผลสำคัญคือ ทำให้ประเทศสยามมีลักษณะเป็นรัฐประชาชาติ เป็นการเริ่มต้นการพัฒนาทางการเมืองอย่างแท้จริง และทำให้มีการรวมศูนย์การปกครองมาอยู่ที่กรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลาง ขุนนางท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่นเปลี่ยนไป ผู้นำท้องถิ่นสูญเสียอำนาจในการควบคุมการเก็บภาษี การยกเลิกการจัดการกำลังพลด้วยระบบไพร่ และการเลิกทาส

รัชกาลที่ ๕ ทรงดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศสยามทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กระบวนการปฏิรูปอย่างค่อยเป็นค่อยไปดังกล่าว เป็นพื้นฐานสำคัญของประเทศสยามในการก้าวสู่ความเป็นชาติที่ทันสมัยมีความเจริญทัดเทียมกับตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปการปกครองในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่เน้นการปรับปรุงการบริหารราชการส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค นับเป็นจุดกำเนิด “รัฐชาติ” สมัยใหม่ และความเป็นปึกแผ่นที่ชัดเจนในเรื่องอำนาจอธิปไตย รวมทั้งความเป็นเอกภาพของประชากร สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เป็นปราการสำคัญซึ่งสามารถป้องกันประเทศสยาม ให้รอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกได้อย่างแท้จริง

บทเรียนที่ได้รับ

การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อให้เกิด “รัฐชาติ” ที่ประกอบด้วยเอกภาพระหว่างรัฐบาลกลางกับส่วนภูมิภาค ความชัดเจนในเรื่องเขตแดน และความเป็นเอกภาพของประชากร สิ่งที่สำคัญคือ ได้ก่อให้เกิดความมั่นคงแห่งชาติ อันมีผลให้ประเทศสยามสามารถรอดพ้นภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ทั้งยังรักษาเอกราชของชาติไว้ได้อีกด้วย

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๔	๗๓	๑๙๙
----	----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจพัฒนาการประวัติศาสตร์กิจการกองทัพสยามในรัชกาลที่ ๕-๗

ภูมิหลัง

การปฏิรูปกิจการซึ่งเริ่มอย่างจริงจังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) มุ่งสร้างกองทัพแบบตะวันตก มีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากความไม่มั่นคงของราชบัลลังก์ แต่อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญมากคือ ภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกในยุคล่าอาณานิคมที่รุนแรงมากขึ้น ดังนั้นเพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของชาติมหาอำนาจตะวันตก จึงต้องสร้างกองทัพประจำการที่ทันสมัยสำหรับปกป้องบ้านเมือง ผลการปฏิรูปกิจการที่สำคัญ คือ การเกิดกองทัพประจำการและมีทหารอาชีพที่ฝึกหัดตามแบบตะวันตก รัชกาลที่ ๖ ทรงดำเนินนโยบายสืบต่อมา แต่เมื่อถึงรัชกาลที่ ๗ จากปัญหารุนแรงทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้การพัฒนากองทัพหยุดชะงัก

เนื้อหา

การปฏิรูปกิจการในช่วงเวลานี้ เป็นการปฏิรูปให้เหมาะสมกับกาลสมัย ทั้งในด้านการจัดหน่วยทหาร การจัดหากำลังพล การจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ การจัดตั้งโรงเรียนทหาร และการฝึกหัดทหารตามแบบอย่างอารยประเทศ เพื่อให้กองทัพสยามมีประสิทธิภาพเพียงพอในการป้องกันพระราชอาณาจักร ดังนี้

๑. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)

การปฏิรูปกิจการทหารในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายในเป็นหลัก เนื่องจากอำนาจการปกครองบ้านเมือง ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของขุนนางตระกูลสำคัญ และเพื่อให้กองทัพสยามมีประสิทธิภาพเพียงพอในการป้องกันประเทศจากการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตก

การจัดหน่วยทหารในรัชกาลที่ ๕ แบ่งเป็น ๗ กรม ได้แก่ กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ กรมทหารล้อมวัง กรมทหารรักษาพระองค์ กรมทหารปืนใหญ่ กรมทหารม้า กรมทหารช้าง และกรมทหารฝึพาย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมยุทธนาธิการเป็นหน่วยงานกลางในการบังคับบัญชา กรมทหารบกและกรมทหารเรืออย่างใหม่ ต่อมายกฐานะกรมยุทธนาธิการเป็นกระทรวง ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงต่าง ๆ ๑๒ กระทรวง รวมทั้งกระทรวงกลาโหม ซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชากิจการทหารทั้งปวงแทนกระทรวงยุทธนาธิการ

เมื่อมีการแบ่งส่วนราชการออกเป็นกรมและกระทรวงแล้ว ทรงริเริ่มหน่วยทหารตั้งแต่ระดับกองพล กรม กองพัน กองร้อย หมวด หมู่ เป็นครั้งแรก จึงเกิดสายการบังคับบัญชาที่มีเอกภาพ และสามารถจัดตั้งหน่วยทหารระดับกองพลได้ถึง ๑๐ กองพล ต่อมาเกิดปัญหาการควบคุมกำลังคนที่ขาดประสิทธิภาพไม่สามารถเรียกระดมไพร่พลได้ตามจำนวนที่ปรากฏในบัญชี มีการหลบหนีราชการทหารในหมู่ไพร่พลลง ทำให้กำลังในการป้องกันพระราชอาณาเขตบกพร่องเป็นอันมาก ในที่สุด รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ

ลักษณะเกณฑ์ทหาร โดยแยกการเกณฑ์ทหารออกจากราชการพลเรือนอย่างเด็ดขาด กำหนดให้ไพร่ที่มีอายุ ๑๘-๒๐ ปี ต้องเข้ารับการคัดเลือกเป็นทหารทุกคนในแต่ละปี คนที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องเข้ารับราชการเป็นทหารในกองประจำการกำหนดเวลา ๒ ปี จึงปลดเป็นกองหนุน แล้วไม่ต้องเสียเงินค่าราชการใด ๆ ตลอดชีวิต

นอกจากนี้ รัชกาลที่ ๕ ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการจัดให้มีนายทหารเพื่อการควบคุมบังคับบัญชาพลทหารทั้งในยามสงครามและยามสงบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนสอนวิชาทหารบกสำหรับผลิตนายทหารขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๓๐ ชื่อว่า “โรงเรียนทหารสราญรมย์” เมื่อรวมกิจการโรงเรียนทหารสราญรมย์และโรงเรียนนายสิบเข้าด้วยกันใน พ.ศ. ๒๔๔๐ จึงเปลี่ยนนามเป็น “โรงเรียนสอนวิชาทหารบก” หลังจากนั้นมีการเปลี่ยนนามอีกหลายครั้งตามการจัดหน่วยและหลักสูตร เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๔๖ มีการขนานนามโรงเรียนใหม่ว่า “โรงเรียนนายร้อยทหารบก” ภายหลังได้แยกเป็นสองแห่ง ได้แก่ โรงเรียนนายร้อยชั้นประถม ตั้งอยู่ที่ข้างพระราชวังสราญรมย์ตามเดิม และโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม ตั้งอยู่ถนนราชดำเนินนอก

ปลายรัชกาลที่ ๖ โรงเรียนนายร้อยทั้งสองแห่งนี้ถูกยุบรวมไปตั้งที่ถนนราชดำเนินนอก ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ เรียกนามว่า โรงเรียนนายร้อยทหารบก ต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๕๙) โรงเรียนนายร้อยทหารบกได้รับพระราชทานนามว่า “โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า” เพื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงสถาปนาโรงเรียนนายร้อย

๒. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)

รัชกาลที่ ๖ ทรงใช้แบบแผนการปกครองตามที่ปฏิรูปไว้ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ เป็นแนวทาง โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อกรมยุทธนาธิการเป็นกระทรวงกลาโหม มีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะกิจการทหารบก เปลี่ยนกรมทหารเรือเป็นกระทรวงการทหารเรือ รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการทหารเรือ นอกจากนี้ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “สภาป้องกันพระราชอาณาจักร” มีหน้าที่ประสานงานระหว่างกระทรวงกลาโหมและกระทรวงการทหารเรือ พระองค์ทรงเป็นองค์ประธานของสภา อีกทั้งกำหนดให้กองทัพบกแบ่งออกเป็นกองทัพอยุย ๆ โดยการจัดรวมกองพลต่าง ๆ ขึ้นเป็นกองทัพ และ ๑ กองพลอิสระ ประกอบด้วย กองทัพที่ ๑ ตั้งกรมบัญชาการที่กรุงเทพฯ กองทัพที่ ๒ ตั้งกรมบัญชาการที่พิษณุโลก กองทัพที่ ๓ ตั้งกรมบัญชาการที่กรุงเทพฯ และกองพลที่ ๔ ตั้งกรมบัญชาการที่มณฑลราชบุรีเป็นกองพลอิสระขึ้นการบังคับบัญชาโดยตรงต่อกระทรวงกลาโหม

นอกจากนี้ โปรดเกล้าฯ ยกแผนการบิน ซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงการช่างขึ้นเป็นกองบิน ขึ้นตรงต่อกรมเสนาธิการทหารบก ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมอากาศยานทหารบกขึ้นเนื่องจากการส่งกองบินทหารบกไปร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๑) กิจการด้านการบินจึงขยายไปอย่างกว้างขวาง ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ยกฐานะกรมอากาศยานทหารบกและกองบินใหญ่ทหารบกเป็นกรมอากาศยานและกองบินใหญ่ ซึ่งนับเป็นรากฐานสำคัญของกองทัพอากาศในปัจจุบัน

หลังเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในยุโรปได้ประมาณ ๔ ปี พระองค์ตัดสินพระราชหฤทัยเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ทางราชการได้ส่งกองทหารอาสาไปทวีปยุโรปคือ กองทหารบกถยนต์ กองบินทหารบก และ ๑ หมวดพยาบาล หลังจากสงครามยุติและฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะ ประเทศสยามได้รับผลดีหลายประการ เช่น การเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของประเทศชาติให้ชาวโลกได้รู้จัก การรับเกียรติให้เข้าร่วมทำสัญญาสันติภาพแวร์ซาย และมีโอกาสได้แก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค รวมทั้งได้รับเชิญให้เข้าเป็นประเทศสมาชิกเริ่มแรกขององค์การสันนิบาตชาติ ซึ่งเป็นการยกฐานะของประเทศสยามในวงการเมืองระหว่างประเทศ การส่งทหารอาสาไปรบทำให้กองทัพมีประสบการณ์ในการรบร่วมกับทหารต่างชาติด้วย การจัดราชการทหารในรัชกาลที่ ๖ ช่วยให้อำนาจมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

นอกจากนั้น รัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนา “กองเสือป่า” ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๔ มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อฝึกอบรมข้าราชการและประชาชนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างทหาร ๒) เพื่อให้ชายไทยที่มีได้เป็นทหารสามารถป้องกันชาติบ้านเมืองในพื้นที่ที่ไม่มีทหารอยู่ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ฝึกอบรมพลเมืองไทยให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการรักษาชาติบ้านเมือง เพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของชาติสืบไป และต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองลูกเสือที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนสวนกุหลาบ นับว่าพระองค์ทรงเป็นผู้พระราชทานกำเนิดกิจการลูกเสือ จนได้รับพระราชสมัญญาว่า “พระบิดาแห่งการลูกเสือไทย”

๓. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗)

การบริหารราชการในรัชกาลที่ ๗ ประสบกับปัญหาการจัดราชการทหาร เนื่องจากงบประมาณแผ่นดินขาดดุลเรื้อรัง ทำให้ต้องดำเนินมาตรการตัดงบประมาณประจำปีของกระทรวงต่าง ๆ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ประกอบกับเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจนกระทบกระเทือนถึงภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศสยาม จึงเป็นเหตุให้งบประมาณด้านการทหารและด้านอื่น ๆ ถูกตัดทอน ข้าราชการบางส่วนต้องถูกให้ออกจากการงาน บางส่วนถูกลดเงินเดือน อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ ๗ ทรงพยายามทำนุบำรุงกิจการทหารในด้านที่ไม่ต้องใช้งบประมาณมาก เช่น การปรับปรุงด้านการศึกษา การแก้ไขระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ให้รัดกุมยิ่งขึ้น

ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ การจัดหน่วยทหารในส่วนของกองทัพบกคงเหลือหน่วยกำลังรบ คือ

กองทัพน้อยที่ ๑ ประกอบด้วยกองพลที่ ๑ รักษาพระนคร (พระนคร) กองพลที่ ๒ (ปราจีนบุรี) กรมทหารม้าที่ ๑ (พระนคร) และกองพันทหารช่างที่ ๑ รักษาพระองค์ (พระนคร)

กองทัพน้อยที่ ๒ ประกอบด้วยกองพลที่ ๓ (นครราชสีมา) กองพลที่ ๔ (เพชรบุรี) กรมทหารม้าที่ ๒ (สระบุรี) กรมทหารรักษาวัง (พระนคร) และกองพันทหารสื่อสารที่ ๑ (พระนคร)

ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ภาวะทางเศรษฐกิจยังไม่ดีขึ้น กองทัพบกจึงลดกำลังกรมทหารราบที่ ๓-๘ กรมละ ๑ กองพัน คงเหลือกรมละ ๒ กองพัน อีกทั้งยุบอัตราเจ้าหน้าที่กองบังคับการจังหวัดทหารบกและกองเรือนจำมณฑลทหารบกในบางจังหวัดด้วย

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ การจัดราชการทหารเป็นการจัดตามความต้องการของผู้ก่อการฝ่ายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งสิ้น เช่น มีการล้มเลิกสภาป้องกันพระราชอาณาจักร แล้วจัดตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม กรรมการล้วนเป็นทหาร

บทเรียนที่ได้รับ

การปรับปรุงและพัฒนากองทัพให้ทันสมัยและพร้อมรบอยู่เสมอเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่ประเทศตกอยู่ในภาวะถูกคุกคามจากภายนอก เช่น ในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงต้องคำนึงถึงเศรษฐกิจของประเทศด้วย เช่นเดียวกับในรัชกาลที่ ๗ แต่ต้องศึกษาผลดีและผลเสียของการดำเนินการต่าง ๆ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕	๗	๓๖	๓๗	๑๒๖	๓๒๔
---	---	----	----	-----	-----

๔.๖	บทบาทของฝ่ายหน้าในการพัฒนาบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ ๕-๗
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทราบถึงบทบาทของฝ่ายหน้าที่มีต่อการพัฒนาปรับปรุงบ้านเมือง ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในรัชกาลที่ ๕-๗

ภูมิหลัง

ฝ่ายหน้าหมายถึง เจ้านาย ขุนนาง และข้าราชการซึ่งเป็นบุรุษและรับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ แตกต่างจากฝ่ายใน ซึ่งหมายถึง เจ้านายและข้าราชการซึ่งเป็นสตรีถวายงานเป็นการส่วนพระองค์ ดังนั้น ฝ่ายหน้าจึงเป็นกลไกสำคัญในการบริหารราชการของพระเจ้าแผ่นดิน มีมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่ม และมีความสำคัญมากขึ้นในยุคปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เจ้านายส่วนใหญ่ที่มีบทบาทในงานราชการแผ่นดิน คือ พระญาติสนิท และบรรดาพระราชโอรสที่รัชกาลที่ ๕ ทรงส่งไปศึกษาในต่างประเทศ แล้วกลับมาพัฒนาประเทศ เช่น รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗

เนื้อหา

การปฏิรูปและพัฒนาประเทศในช่วงรัชกาลที่ ๕-๗ มีฝ่ายหน้าที่มีบทบาทสำคัญ ยกเป็นตัวอย่างได้ ดังนี้

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีหลายกระทรวงในรัชกาลที่ ๕ เช่น กระทรวงโยธาธิการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กระทรวงกลาโหม เป็นต้น ต่อมาในรัชกาลที่ ๗ พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมที่ดิน อุปนายกราชบัณฑิตยสภา แผนกศิลปากร ทรงสนพระทัยงานศิลปกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ ทรงสร้างสรรค์ผลงานเป็นที่ประจักษ์ จึงได้รับพระสมัญญา “สมเด็จพระเจ้านายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม” บันทึกสำคัญ คือจดหมายส่วนพระองค์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๘๖^๑

๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทรงบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖ ในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ (พ.ศ. ๒๔๒๘-๒๔๖๖) เป็นเวลา ๓๘ ปี พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญด้านการทูต เป็นผู้เจรจาข้อพิพาทกับประเทศฝรั่งเศสครั้งวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ทรงเสนอให้ตั้งสถานทูตสยามในต่างประเทศ โดยเฉพาะในทวีปยุโรป และสหรัฐอเมริกา ทรงได้รับพระสมัญญานามเป็นบิดาแห่งการต่างประเทศของสยาม

๓. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพัฒนาด้านพระพุทธศาสนา ได้แก่ การให้ภิกษุสามเณรที่บวชใหม่เรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทย มีการสอบความรู้ด้วยวิธีเขียน โดยเริ่มที่วัดบวรนิเวศวิหาร ต่อมาจึงกำหนดให้เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับคณะสงฆ์ เรียกว่า นักธรรม ทรงจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรแบบใหม่ คือ การเรียนพระปริยัติธรรมประกอบวิชาการอื่นที่เอื้ออำนวยต่อการสอนพระพุทธศาสนา ทรงออกนิตยสารธรรมจักษุ ซึ่งเป็นนิตยสารทางพระพุทธศาสนาฉบับแรกของไทย

พระกรณียกิจสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อชาติในวงกว้าง คือ ทรงอำนวยการจัดการศึกษาตามหัวเมืองทั่วราชอาณาจักรตามพระราชดำริของรัชกาลที่ ๕ ที่จะขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปยังประชาชนทั่วราชอาณาจักร ให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา พระองค์ทรงดำเนินการอยู่ ๕ ปี จึงสามารถขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานคือขั้นประถมศึกษาไปทั่วประเทศ จากนั้นจึงให้กระทรวงธรรมการดำเนินการต่อไป พระกรณียกิจที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ ทรงปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระบบระเบียบมากขึ้น จึงทรงดำเนินการให้มีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแรกของไทย

^๑ เป็นเรื่องราวที่แสดงถึงความสนพระทัยของทั้งสองพระองค์เกี่ยวกับความรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ ทรงนิพนธ์บทโขนและละคร ต่อมาได้รวบรวมปรากฏในหนังสือ “สาส์นสมเด็จ”

๔. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งสำคัญทางการทหาร และพลเรือน เช่น เจ้าพนักงานใหญ่ ผู้บัญชาการทหารบก อธิบดีกรมศึกษาธิการ (ตำแหน่งเทียบเท่าเสนาบดี) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยพระองค์แรก เสนาบดีกระทรวงมหรธรร นายกราชบัณฑิตยสภา องคมนตรีในรัชกาลที่ ๕-๗ และอภิรัฐมนตรีในรัชกาลที่ ๗ ทรงพระปรีชาสามารถในด้านการศึกษา การปกครอง การต่างประเทศ การสาธารณสุข ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ประชุมใหญ่ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศถวายสดุดีให้พระองค์ทรงเป็นคนไทยคนแรก ที่เป็นบุคคลสำคัญของโลก พระองค์ทรงได้รับพระสมัญญานามว่า เป็นบิดาแห่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย

๕. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พระราชโอรส ในรัชกาลที่ ๕ หลังจากสำเร็จการศึกษาทางทหารจากรัสเซีย ทรงรับราชการทหารตำแหน่งเสนาธิการทหารบก และเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก ทรงริเริ่มวางแนวทางหลักสูตรและจัดตั้งโรงเรียนเสนาธิการทหารบก รวมถึง การคัดเลือกนายทหารที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ารับการศึกษ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๙ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยทหารบก ทรงแต่งและแปลตำราวิชาการทหาร สำหรับทำการสอนนักเรียนนายร้อย และทรงจัดระเบียบแบบแผนโรงเรียนนายร้อยขึ้นใหม่ จัดให้มีโรงเรียน นายร้อยชั้นปฐมและโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง พระองค์ทรงส่งเสริมกิจการบิน ทั้งกิจการทหารและกิจการพลเรือน ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ โปรดให้ทดลองใช้เครื่องบินนำผู้ไปรษณีย์จากดอนเมือง ไปจังหวัดจันทบุรี ต่อมาใช้ในการกิจการการบินเพื่อส่งเวชภัณฑ์และลำเลียงผู้เจ็บป่วยทางอากาศ นับว่า ทรงมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานของกิจการกองทัพอากาศ และทรงได้รับพระสมัญญานามว่าบิดา แห่งกองทัพอากาศไทย

๖. สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า มหิตลอดุลยเดช ในรัชกาลที่ ๕) พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญด้านการทหารเรือ การแพทย์และการสาธารณสุข เนื่องจากทรงศึกษาด้านการทหารเรือและรับราชการทหารเรือก่อนที่จะทรงศึกษาทางการแพทย์และการสาธารณสุข ด้านการทหาร ช่วงเวลาที่ทรงรับราชการในกองทัพเรือ ทรงวางโครงสร้างกองทัพเรือและ ทรงจัดทำโครงการเกี่ยวกับเรือดำน้ำ ส่งผลให้อีก ๒๐ ปีต่อมา กองทัพเรือได้สั่งต่อเรือดำน้ำจำนวน ๔ ลำ คือ เรือหลวงมัจฉานุ เรือหลวงวิรุณ เรือหลวงสินสมุทร และเรือหลวงพลายชุมพล ด้านการแพทย์ ทรงบำเพ็ญ พระราชกรณียกิจไว้มากมาย กล่าวคือ พระราชทานทุนเพื่อการศึกษาและค้นคว้า พระราชทานพระราชทรัพย์ เพื่อการก่อสร้างตึกต่าง ๆ และขยายพื้นที่โรงพยาบาลศิริราช พระราชทานทุนให้โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจัดซื้อเครื่องเอกซเรย์ และพระราชทานทุนแก่โรงพยาบาลสงขลาอย่างสม่ำเสมอ ด้านการ สาธารณสุข ทรงสำรวจเขตสุขาภิบาลในกรุงเทพฯ ทรงช่วยอบรมสาธารณสุขมณฑล และทรงพระราชทานทุน เพื่อส่งคนไปศึกษาในต่างประเทศ นอกจากนี้ ยังทรงส่งเสริมงานด้านการประมง ทรงสนับสนุนการเพาะเลี้ยง พันธุ์สัตว์น้ำเพื่อโภชนาการที่ดีของคนไทย ทรงเป็นพระประทีปแห่งการอนุรักษ์สัตว์น้ำของไทย นอกจากนี้ พระราชทานทุนให้แก่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยเพื่อจัดหาอาจารย์ชาวต่างประเทศมาสอน

๗. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร (พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์) เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาและเสด็จกลับประเทศสยาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงรับราชการตำแหน่งผู้ช่วยปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ทรงเป็นผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย ทรงปรับปรุงหลักสูตรการเรียนให้ได้มาตรฐาน โดยเฉพาะการพยาบาลผดุงครรภ์ ซึ่งในสมัยนั้นยังนิยมใช้การแพทย์แผนโบราณ ทรงส่งเสริมให้ข้าราชการในสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เข้าเรียนต่อหลักสูตรของศิริราชพยาบาล ทรงปลูกฝังความนิยมในการเรียนแพทย์ให้เป็นที่แพร่หลาย จัดการศึกษาในโรงเรียนแพทย์ให้มีมาตรฐาน นอกจากนี้พระองค์ยังเป็นผู้โน้มน้าวสมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ามหิตลลิตยเดชา ให้สนพระทัยวิชาการแพทย์ ทรงจัดตั้งวิชาแพทย์ปรุงยาในโรงเรียนราชแพทยาลัยตามที่สมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้ทรงปรารภเกี่ยวกับการขาดแคลนแพทย์ปรุงยาในกองทัพ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนเภสัชกรรม พระองค์ทรงได้รับพระสมัญญานามว่า “บิดาแห่งวิชาชีพเภสัชกรรมแห่งประเทศไทย”

๘. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน (พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร ในรัชกาลที่ ๕) ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง และเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงรับราชการทหารเหล่าทหารช่าง กรมยุทธนาธิการทหารบก ทรงดำรงตำแหน่งจเรทหารช่างพระองค์แรก ทรงนำความรู้ในวิชาการทหารแผนใหม่ตามแบบอย่างประเทศตะวันตกมาปรับปรุงกิจการทหารช่าง จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานกิจการทหารช่างแผนใหม่และกองทัพ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) โปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากรดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง พระองค์จึงทรงพัฒนากิจการต่าง ๆ ของกรมรถไฟหลวง โดยเชื่อมเส้นทางเดินรถไฟสายเหนือและสายใต้ ทรงสร้างทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือจากนครราชสีมาถึงอุบลราชธานี และสายตะวันออกจากฉะเชิงเทราถึงอรัญประเทศ ทั้งยังทรงริเริ่มการค้นหาคาร์บอนในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นต้นมา

๙. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ในรัชกาลที่ ๕) ทรงเป็นผู้วางรากฐานด้านกฎหมาย ทรงได้รับพระสมัญญานามว่า “บิดาแห่งกฎหมายไทย” ทรงประกอบพระกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อวงการกฎหมายไทยและศาลยุติธรรม โดยจัดการปรับปรุงศาลยุติธรรมสู่ระบบใหม่ จัดตั้งศาลมณฑลและศาลจังหวัดทั่วประเทศ ทรงเป็นประธานกรรมการตรวจชำระกฎหมายทั้งกฎหมายเก่า (พระไอยการต่าง ๆ) และร่างประมวลกฎหมายสมัยใหม่ที่รู้จักกันในนามกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ทั้งยังทรงดำริให้จัดตั้งโรงเรียนกฎหมาย พระองค์ทรงรวบรวมและแต่งตำราคำอธิบายกฎหมาย

๑๐. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ในรัชกาลที่ ๕) ทรงได้รับพระสมัญญานามว่า “บิดาแห่งทหารเรือไทย” ทรงเป็นผู้วางรากฐานการบริหารงานของกองทัพเรือ

บทเรียนที่ได้รับ

เจ้านายฝ่ายหน้าในยุคการพัฒนาปรับปรุงบ้านเมืองมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาบ้านเมืองทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๔๗	๒๖๖	๓๕๕
----	-----	-----

๔.๗	บทบาทของเจ้านายสตรีในการพัฒนาบ้านเมืองในรัชกาลที่ ๕-๗
-----	---

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทราบถึงบทบาทของเจ้านายสตรีที่มีคุณูปการต่อการพัฒนาปรับปรุงบ้านเมือง ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในรัชกาลที่ ๕-๗

ภูมิหลัง

ในประวัติศาสตร์ไทยเจ้านายฝ่ายในและสตรีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบ้านเมืองมาตลอด เช่น บทบาททางด้านการเมืองของพระนางจามเทวีแห่งอาณาจักรสุโขทัย สมเด็จพระศรีสุริเยศและพระวิสุทธิกษัตริย์ สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น เช่นเดียวกับในสมัยปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย

เนื้อหา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) มีเจ้านายสตรีหลายพระองค์ซึ่งทรงมีบทบาทในการช่วยพัฒนาประเทศโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาของสตรี ดังนี้

๑. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี) ในรัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์รัชกาลที่ ๕ เมื่อครั้งที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ พระองค์ทรงทำหน้าที่ได้อย่างดี คือ ทรงสามารถวินิจฉัยราชการกระทรวงทบวงการต่าง ๆ โดยลำพังพระองค์ ด้านการศึกษา ทรงสนับสนุนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ สำหรับกุลสตรีที่เล่าเรียนศึกษาภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ทั้งวิชาการต่าง ๆ ผ่านโรงเรียนราชินี โรงเรียนเสาวภา โรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์ ในกรุงเทพมหานคร และในหัวเมือง เช่น โรงเรียนวิเชียรมาตุและโรงเรียนสมภาราขีนิ จังหวัดตรัง โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนราชินีบูรณะ จังหวัดนครปฐม และทรงบริจาคพระราช

ทรัพย์เป็นค่าเล่าเรียนแก่หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง บุตรีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย และบุตรีราษฎรบางคน ด้านการแพทย์และพยาบาล ทรงบริจาคพระราชทรัพย์และตั้งสภาอุณาโลมแดงใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งภายหลัง คือ สภาอากาศสยาม และทรงเป็นองค์สมานายิกาของสภาอากาศสยามนานถึง ๒๖ ปี พระองค์ทรงเป็นพระบรมราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา) ในรัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นแบบอย่างของการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน ขณะเดียวกันก็ทรงศึกษาและทรงเลือกสรร วิถีปฏิบัติแบบใหม่ที่สอดคล้องกับยุคสมัยและเป็นประโยชน์ที่สร้างสรรค์ความเจริญของบ้านเมืองทั้งด้าน การศึกษา การแพทย์ การพยาบาล การสาธารณสุข และการสังคมสงเคราะห์ ทรงสนับสนุนการจัดตั้งสภา อุณาโลมแดง (สภาอากาศสยาม) ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) เพื่อช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่ทหารที่เจ็บป่วย ทรงรับตำแหน่ง “สภาชนนี” และได้พระราชทานทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากแก่สภาอากาศสยาม ด้านการศึกษา ทรงส่งเสริมข้าราชการบริพารให้ฝึกหัดทอผ้าและเย็บปักถักร้อย ทรงส่งเสริมการศึกษาให้แก่ข้าราชการบริพาร บุตรหลาน ข้าราชการบริพาร บุคคลที่ทรงรู้จัก ทั้งยังทรงสนับสนุนให้บุคคลเหล่านั้นไปศึกษาในต่างประเทศ เช่น ท่านผู้หญิงพัว อนุรักษราษฎร์ (พัว สุจริตกุล วัชรวิทย์) เรียนการพยาบาลที่สหราชอาณาจักร และแต่งตำราคู่มือมารดา และการบริหารทารก คุณหญิงจางง พิณพากย์พิทยาเกท (จางงศ์ วีระไวทยะ เมืองแมน) เรียนการพยาบาล ที่สหรัฐอเมริกา และกลับมาเป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ ศิริราช ด้านศิลปหัตถกรรม ทรงชำนาญเรื่องงานหัตถศิลป์แบบในวัง เช่น งานร้อยดอกไม้ เครื่องใบตอง การปรุงและถนอมอาหาร งานเย็บปัก ถักถักร้อย และการถักกรองทอง ต่อมาทรงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับผิดชอบการจัดแสดงผลงานของสตรี สยาม ในงานนิทรรศการสินค้าโลก (World's Columbian Exposition) ที่ชิคาโก สหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ ๑ พฤษภาคม ถึง ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองชาติ พระองค์ทรงเป็น พระราชชนนีในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงเป็นพระอัยยิกาใน พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ ๘) และพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) และเป็นพระปัยยิกา (ย่าทวด) ในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๑๐)

๓. สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี (พระองค์เจ้าสุขุมมาลมารศรี) ในรัชกาลที่ ๕ นับว่าเป็นเจ้านายฝ่ายในที่ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาอีกพระองค์หนึ่ง จากการที่ทรงหาครู มาสอนหนังสือเจ้านายที่วังบางขุนพรหม ทรงสามารถแต่งบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ และโปรดศึกษาวิชาการอื่น ๆ ทั้ง ทางโบราณคดีและราชประเพณี เป็นต้น ประกอบกับทรงมีหน้าที่ราชการเป็นราชเลขาธิการฝ่ายใน จึงได้ทรง พระอักษร สนับสนุนทางด้านการศึกษา และวิชาการด้านต่าง ๆ ทรงเป็นพระมารดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทรและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

๔. พระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ในรัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นพระมารดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ต้นราชสกุลยุคล และสมเด็จพระเจ้าฟ้ามลีนนภดารา ศิริินภาพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา สมเด็จพระเจ้าฟ้านิภาณภคธ วัฒนประภาวดี กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี ที่มีพระคุณลักษณะและพระปรีชาสามารถปฏิบัติราชการอันเป็นคุณแก่แผ่นดิน พระวิมาดาเธอฯ ทรงสนับสนุนความรู้วิชาการทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ศิลปวัฒนธรรมไทย การขับร้อง และดนตรีแก่สตรีในพระตำหนัก

๕. พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงเป็นพระธิดาในพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่ จึงทรงมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างราชอาณาจักรสยามและนครเชียงใหม่ ทรงสามารถช่วยเหลือกิจการงานของรัฐบาลได้เนืองด้วยทรงรอบรู้ระเบียบแบบแผนราชการ ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ นาฏศิลป์เป็นอย่างดี และทรงคุ้นเคยกับเจ้านาย ข้าราชการในส่วนกลาง เพราะฉะนั้น เมื่อเจ้านายพระองค์ใดเสด็จไปทางเหนือ พระองค์จึงทรงเื้อื้อเพื่อรับรอง ด้านการศึกษา พระองค์ประทานที่ดินซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ทรงอุปถัมภ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ โรงเรียนดาราวิทยา และโรงเรียนอื่น ๆ ทั้งช่วยเหลือการศึกษาของกุลบุตร กุลธิดา มาช้านานจนสิ้นพระชนม์ชีพ ด้านกสิกรรม พระองค์สละทรัพย์ส่วนพระองค์ซื้อเครื่องมือทำสวนและพืชพันธุ์ต่าง ๆ จ้างผู้ที่เคยเป็นครูโรงเรียนกสิกรรมเป็นหัวหน้าทำหน้าที่ดูแลสวนเจ้าสหาย อำเภอแมริม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรทั่วไป

๖. สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นผู้นำสตรีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการศึกษาสตรีไทย เช่น ข้าหลวงในพระองค์ ทรงส่งเสริมจนบางคนสำเร็จการศึกษาชั้นสูงจากต่างประเทศ ส่วนเยาวชนก็ทรงส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา ทรงส่งเสริมให้สตรีไทยมีบทบาทในการพัฒนาสังคม ทรงตระหนักว่าสตรีในยุคต่อไปจะต้องพึ่งพาตนเองและเป็นกำลังสำคัญเท่าเทียมกับบุรุษในการพัฒนาชาติ ทรงอุปถัมภ์โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี) เพื่อผลิตบุคลากรครูต่อการศึกษาของชาติ ส่วนพระองค์เองทรงเป็นผู้รอบรู้เชี่ยวชาญการศึกษาทั้งภายในและต่างประเทศเป็นอย่างดี ทรงเป็นผู้นำที่ทันสมัยทั้งในด้านการแต่งกาย การเข้าสมาคมในระดับสากล

๗. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภาณภคธ วัฒนประภาวดี กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี ทรงเป็นพระราชธิดาที่รัชกาลที่ ๕ ทรงไว้วางพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง จึงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในหน้าที่ราชเลขานุการณี เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้มีพระราชหัตถเลขาถึงพระเจ้าลูกเธอพระองค์นี้ ทรงเล่าเรื่องการเสด็จอย่างละเอียด (ทำให้เกิดหนังสือรวบรวมพระราชหัตถเลขาเหล่านั้นว่า ชื่อว่า *ไกลบ้าน*) พระองค์ทรงร่วมกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามลีนนภดารา ศิริินภาพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา พระโสทรเชษฐภคินี บริจาคทุนทรัพย์สร้างเครื่องใช้สำหรับ “ตึกเยวามาลย์อุทิศ”

โรงเรียนเทพศิรินทร์ นอกจากนี้ เนื่องในโอกาสที่พระองค์ทรงเจริญพระชันษาได้ ๒๘ ปี เสมอด้วยพระชนมพรรษาของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระอัยยิกาฝ่ายพระชนก พระองค์ได้ทรงสร้าง “ตึกนิทานมดล” ถวายแก่วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร สำหรับเป็นโรงเรียนสอนปรีดีธรรมในพระพุทธศาสนา

๘. สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา (ประไพ สุจริตกุล) ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ทรงมีคุณูปการต่อสตรีในร่วมสมัย โดยเฉพาะทรงสนับสนุนให้สตรีมีบทบาททางสังคม รู้จักออกสังคมมากขึ้น ทรงสนับสนุนให้ข้าราชการบริพารศึกษาหาความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งด้านภาษา ดนตรี ละคร และกีฬา ส่วนกิจการเสือป่า นั้น พระองค์ทรงได้รับพระราชทานพระยศเป็น “นายนาหวาตรีราชนาวิเสือป่า” และโดยเสด็จรัชกาลที่ ๖ ไปในการซ่อมรถทุกครั้ง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๖ รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาของวชิรพยาบาล

๙. พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี (เครือแก้ว อภัยวงศ์) ในรัชกาลที่ ๖ ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สมาคม องค์การต่าง ๆ ที่มีกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้พระราชทานเงินทุนสำหรับการก่อสร้างตึกมงกุฎ-เพชรรัตน โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ นอกจากนี้ยังได้ประทานทรัพย์มรดกที่ดินและบ้านบิตาที่จังหวัดปราจีนบุรียกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของทางราชการ อนุญาตให้จังหวัดปราจีนบุรีสร้างเป็นโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ถวายการอบรมพระราชธิดาคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดีให้ทรงเป็นผู้ที่มีความมั่งคั่ง ละเอียดถี่ถ้วน ใช้เวลาให้สูญไปโดยเปล่าประโยชน์ พระราชธิดาจึงมีพระจริยวัตรอันงดงาม ประกอบพระราชกรณียกิจอันทรงคุณค่าแก่ประเทศชาติ

๑๐. สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี (หม่อมเจ้ารำไพพรรณี สวัสดิวัตน์) ในรัชกาลที่ ๗ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้อย่างเพียบพร้อมสมบูรณ์ โดยเฉพาะโดยเสด็จรัชกาลที่ ๗ ไปทรงเยี่ยมราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น พ.ศ. ๒๔๖๙ มณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๗๑ มณฑลภูเก็ต นอกจากนี้ยังโดยเสด็จรัชกาลที่ ๗ ไปเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศ อาทิ สิงคโปร์ ขวา บาห์ลี อินโดจีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เพื่อทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ และนำมาเป็นแนวพระราชดำริสำหรับการพัฒนาประเทศ

๑๑. หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทรงเป็นสตรีที่ดำรงตำแหน่งประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกหลายวาระติดต่อกันยาวนานถึง ๒๑ ปี พระองค์ทรงศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ไทยจากพระบิดา ทรงรอบรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนา ทรงนิพนธ์หนังสือสอนศาสนาสำหรับเด็ก ซึ่งรัชกาลที่ ๗ โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์พระราชทานในงานพระราชพิธีวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๔๗๒ นอกจากนี้ ยังทรงนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทยให้ศึกษาอีกด้วย

บทเรียนที่ได้รับ

เจ้านายสตรีในยุคปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ ๕-๗ หลายพระองค์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาบ้านเมืองทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แสดงให้เห็นว่าสตรีไทยมีบทบาทสำคัญไม่ต่างจากบุรุษ โดยเฉพาะการทำหน้าที่ส่งเสริมให้สตรีมีการศึกษา นับว่าเป็นการวางรากฐานสำคัญด้านการศึกษาสำหรับสตรีไทยในเวลาต่อมา

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๙	๑๘๓	๒๑๙	๒๓๔	๒๖๗
----	-----	-----	-----	-----

๔.๘	จักรวรรดินิยมกับเขตแดนของสยาม
-----	-------------------------------

วัตถุประสงค์ เพื่อชี้ให้เห็นถึงพระราชวิสัยทัศน์ของผู้นำสยามในช่วงที่ถูกคุกคามจากตะวันตก

ภูมิหลัง

ลัทธิล่าอาณานิคมเริ่มขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๖ ในซีกโลกตะวันตกภายใต้ความเชื่อที่ว่าประเทศจะมีความยิ่งใหญ่ร่ำรวยและมีอำนาจได้ถ้ามีแร่เงินและทอง ด้วยแนวคิดดังกล่าวทำให้ประเทศมหาอำนาจในสมัยนั้น ได้แก่ สเปน โปรตุเกส สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์ ออกเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อหาแหล่งทรัพยากรที่สร้างความมั่งคั่งให้แก่ชาติของตน โดยใช้พลังอำนาจที่เหนือกว่าเข้ามาคุกคาม ครอบงำ และเอาเปรียบชาติอื่นในภูมิภาคต่าง ๆ สยามก็เป็นประเทศหนึ่งที่เผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวในสมัยอยุธยา จนกระทั่งสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวตะวันตกส่วนใหญ่จึงถูกขับไล่ออกไป

ชาวตะวันตกกลับเข้ามาติดต่อกับสยามอีกครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อโปรตุเกสและอังกฤษกลับเข้ามาติดต่อกับสยามอีก อังกฤษมีความพยายามที่จะทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับสยามตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗) เพื่อเปิดการค้าเสรี แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ใน พ.ศ. ๒๓๖๘ ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียได้ส่งเฮนรี เบอร์นี มาเจรจาปัญหาทางการเมืองและการค้า คราวนี้ประสบความสำเร็จ มีการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๙ เป็นสนธิสัญญาที่เสมอภาค สยามเปิดการค้าเสรี และแบ่งปันผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายู ตลอดจนเรื่องเขตแดนทางตะวันตกของสยาม สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์นี้เป็นฉบับแรกที่สยามทำกับประเทศตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ทำสนธิสัญญาในทำนองเดียวกันกับสหรัฐอเมริกา

หลังจากนั้นอังกฤษและสหรัฐอเมริกาพยายามขอแก้ไขสัญญาแต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) เสด็จขึ้นครองราชย์ จึงได้ส่งเซอร์จอห์น เบาว์ริง เข้ามาเจรจาเพื่อขอทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ รัชกาลที่ ๔ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการเจรจาครั้งนี้ว่าหากการเจรจาไม่เป็นที่ตกลงผลร้ายจะเกิดขึ้นกับสยาม จึงได้ทำสนธิสัญญา ซึ่งให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ แก่สหราชอาณาจักร ด้านภาษีอากร และด้านการศาล คือ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ต้องยกเลิกการค้าแบบโบราณที่ผูกขาดโดยพระคลังสินค้าอย่างเด็ดขาด และต้องใช้ระบบศุลกากรแบบใหม่ มีการจัดตั้งโรงภาษี (Customs House) จัดเก็บภาษีขาเข้าในอัตราไม่เกิน “ร้อยชักสาม” และภาษีขาออกเก็บได้เพียงครั้งเดียว และตามพิกัดที่กำหนด สนธิสัญญาดังกล่าวเป็นต้นแบบให้ชาติตะวันตกอื่น ๆ อีกกว่า ๑๐ ประเทศใช้ทำสัญญากับสยามในเวลาต่อมา (นิยมเรียกรวม ๆ ว่า สนธิสัญญาเบาว์ริง) นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สยามต้องยอมเสียผลประโยชน์บางส่วนให้แก่ชาติตะวันตก เพื่อรักษาผลประโยชน์โดยรวมที่จะนำพาชาติให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคม

เนื้อหา

แม้ว่าสยามยอมทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบให้สิทธิพิเศษแก่ชาติตะวันตก แต่ชาติตะวันตกก็ไม่หยุดที่จะแสวงหาผลประโยชน์เพิ่มเติม โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ลัทธิล่าอาณานิคมมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น สหราชอาณาจักรและฝรั่งเศสแสดงเจตนาต้องการดินแดนต่าง ๆ ของสยามอย่างชัดเจน รัฐบาลสยามต้องใช้หลักผ่อนปรนยอมเสียดินแดนบางส่วนให้กับฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักรหลายครั้งเพื่อนำพาชาติให้รอดปลอดภัยจากการตกเป็นอาณานิคม ซึ่งดินแดนที่สยามต้องยอมเสียไปเพื่อแลกกับอำนาจอธิปไตยและรักษาเอกราชของชาติไว้ในรัชกาลที่ ๒ คือ

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๓๑ เสียแคว้นสิบสองจุไทย เหตุการณ์เริ่มจากการที่จีนฮ่อได้ยกกำลังเข้ามาปล้นสะดมในแคว้นสิบสองจุไทยซึ่งเป็นดินแดนภายใต้การปกครองของสยาม เมื่อกองทัพสยามยกกำลังไปปราบปราม ฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งมีสถานกงสุลอยู่ในหลวงพระบางได้ส่งกำลังเข้ามาโดยอ้างว่าเพื่อช่วยสยามปราบจีนฮ่อ และเพื่อความปลอดภัยของสถานกงสุลฝรั่งเศส ภายหลังจากการปราบปรามเรียบร้อยแล้ว ฝรั่งเศสกลับส่งกำลังเข้ามายึดแคว้นสิบสองจุไทยไว้ อ้างว่าเพื่อคอยรักษาความปลอดภัยจากจีนฮ่อ แม้ว่าสยามจะเจรจาอย่างไรก็ตาม ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนกำลังกลับ หลังจากนั้นต่อมาอีก ๕ ปี เมื่อเกิดเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ฝรั่งเศสได้บีบบังคับให้สยามลงนามยกแคว้นสิบสองจุไทยซึ่งรวมอยู่ในเขตฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการ

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๓๖ เสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ฝรั่งเศสอ้างว่าดินแดนดังกล่าวเคยเป็นของเวียดนามและกัมพูชา ดังนั้นเมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองกัมพูชาและเวียดนามได้แล้วดินแดนดังกล่าวจึงต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ในที่สุดสยามต้องยอมยกให้เนื่องจากมีกำลังน้อยกว่าไม่สามารถต่อสู้กับฝรั่งเศสได้ ทั้งนี้ฝรั่งเศสใช้วิธีการคุกคามด้วยการส่งเรือรบเข้าไปตามลำน้ำโขงและปากแม่น้ำเจ้าพระยา

ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๔๖ เสียฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบางและปากเซ จากเหตุการณ์ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ เรือรบฝรั่งเศสได้รับความเสียหายจากการที่สยามยิงป้องกัน ฝรั่งเศสจึงยื่นข้อเสนอพร้อมทั้งเรียกร้อง ค่าเสียหายต่าง ๆ จากสยาม พร้อมกับส่งกองกำลังเข้ายึดจันทบุรีไว้เป็นประกัน ในที่สุดสยามจำต้องยอมปฏิบัติตามข้อเสนอพร้อมทั้งชดใช้ค่าเสียหายให้ แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ได้ถอนกำลังออกไปจากจันทบุรี เมื่อสยามเห็นว่าไม่มี กำลังพอที่จะขับไล่ฝรั่งเศสออกจากจันทบุรีได้ จึงต้องยอมยกดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงเพื่อให้ฝรั่งเศสคืนจันทบุรี

ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๔๙ เสียพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ หรือเขมรส่วนใน แม้จะได้ดินแดน ฝั่งขวาแม่น้ำโขงแล้ว แต่ฝรั่งเศสก็ยังไม่หยุดการคุกคามสยาม ยังคงกำลังไว้ที่จันทบุรีและยังเข้ายึดครองตราด ไข่เพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้นเพื่อให้ฝรั่งเศสถอนกำลังออกไป สยามจึงต้องยอมเสียดินแดนอีกส่วนหนึ่งคือ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อแลกกับอธิปไตยที่แท้จริงของสยามกลับคืนมา

ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๕๑ สหราชอาณาจักรเป็นอีกชาติหนึ่งที่พยายามแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาเพื่อยึดครอง สยาม ทำให้สยามต้องเสียดินแดนบางส่วนเพื่อแลกกับเอกราชและอำนาจอธิปไตยของชาติไว้ ที่สำคัญคือ การเสียดินแดนทางตอนบนของมาเลเซียประกอบด้วยรัฐกลันตัน ตรังกานุ ไทรบุรี ปะลิส รวมทั้งเกาะใกล้เคียง ให้สหราชอาณาจักร เพื่อแลกกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต สหราชอาณาจักรยินยอมให้คนในบังคับอังกฤษ ที่จดทะเบียนหลัง พ.ศ. ๒๔๕๑ ขึ้นศาลสยาม สหราชอาณาจักรจะยอมให้สยามกู้เงิน ๕ ล้านปอนด์ในอัตรา ดอกเบี้ยต่ำเพื่อใช้พัฒนาบ้านเมือง ด้วยการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้เชื่อมการคมนาคมให้สามารถติดต่อกัน ได้สะดวก

ดินแดนที่สยามต้องเสียให้กับทั้งฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักรในแต่ละครั้งล้วนแต่อยู่ในภาวะจำยอม ตามข้อเรียกร้องของชาติมหาอำนาจ เป็นการยอมสูญเสียบางสิ่งเพื่อรักษาสิ่งที่สำคัญกว่าไว้ สยามจึงเป็น ประเทศเดียวในเอเชียอาคเนย์ที่ดำรงเอกราชของชาติไว้ได้

บทเรียนที่ได้รับ

๑. พระราโชบายของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงนำพาบ้านเมืองรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคม รักษาเอกราช และอธิปไตยไว้ได้ด้วยพระวิริยะอุตสาหะและความสุขุมรอบคอบ

๒. ช่วยให้เข้าใจและรู้ทันวิธีการ พหุติกรรม และชั้นเชิงของมหาอำนาจตะวันตกที่พยายามทุกวิถีทางที่จะ เอาเปรียบด้วยการเจรจาต่อรอง และบีบบังคับเรียกร้องผลประโยชน์

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๖	๒๔๐	๒๔๗
---	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงกรณีพิพาททางการเมืองระหว่างประเทศที่เป็นปัจจัยสำคัญเร่งให้สยามต้องปฏิรูประบบกฎหมาย

ภูมิหลัง

ฝรั่งเศสเป็นชาติมหาอำนาจสำคัญที่พยายามขยายอิทธิพลเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากฝรั่งเศสครอบครองเวียดนามได้หมดแล้วใน พ.ศ. ๒๔๒๘ และจัดตั้งสหภาพอินโดจีน (เวียดนามและกัมพูชา) ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ ก็พยายามขยายอำนาจเข้าไปในลาว ซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศราชของสยาม ฝรั่งเศสส่งกำลังเข้าไปในเขตเมืองคำเกิดและคำม่วนซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านที่มีอาณาเขตติดกับเวียดนาม ฝรั่งเศสอ้างว่าดินแดนดังกล่าวเคยเป็นของเวียดนามมาก่อน แต่พระยอดเมืองขวางเจ้าเมืองคำเกิดและคำม่วนในขณะนั้นขัดขวางอย่างเต็มกำลัง จึงปะทะกัน ฝรั่งเศสอ้างว่าได้รับความเสียหายจึงเรียกร้องให้สยามลงโทษพระยอดเมืองขวาง ผู้ปกครองสยามในเวลานั้นทราบดีว่าพระยอดเมืองขวางต่อสู้กับฝรั่งเศสเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาติ ถ้าทำตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสอาจจะมีผลคือ สร้างความพอใจให้ฝรั่งเศสและคงจะช่วยให้สยามรอดพ้นจากการถูกยึดครองจากฝรั่งเศสได้ แต่ในเวลาเดียวกันก็ต้องลงโทษบุคคลที่มีจิตใจรักชาติ ต่อสู้เพื่อปกป้องชาติให้พ้นจากการรุกรานของต่างชาติ สภาวะดังกล่าวทำให้ผู้ปกครองสยามในเวลานั้นต้องพยายามหาหนทางที่ดีที่สุดที่รักษามลประโยชน์ของชาติไว้ทั้งสองด้าน

เนื้อหา

พระยอดเมืองขวาง (ข้า) (พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๔๓) เป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย รับราชการมีความเจริญก้าวหน้าจนกระทั่งได้เลื่อนตำแหน่งมีบรรดาศักดิ์เป็น “พระยอดเมืองขวาง” ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๖ มองซิเออร์ลูซ (Luce) นักกองทหารฝรั่งเศสบังคับพระยอดเมืองขวางให้ออกจากเมืองคำเกิดและคำม่วน แต่พระยอดเมืองขวางไม่ยินยอม จึงเกิดการต่อสู้กัน ทั้งสองฝ่ายต่างสูญเสีย ฝ่ายฝรั่งเศสมีทหารเสียชีวิต ๑๑ ศพ บาดเจ็บ ๓ นาย ฝ่ายสยามมีทหารเสียชีวิตและบาดเจ็บ ๔ ราย

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสร้างความไม่พอใจให้แก่ฝรั่งเศสอย่างมาก ฝรั่งเศสจึงยื่นคำขาดให้สยามลงโทษพระยอดเมืองขวางในฐานะผู้กระทำความผิด ทำร้ายนายทหารฝรั่งเศสจนถึงแก่ความตาย ผู้ปกครองสยามทราบว่าฝรั่งเศสอ้างเหตุการณ์นี้เพื่อคุกคามอธิปไตย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “ศาลรับสั่งพิเศษ” มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็นอธิบดีผู้พิพากษา และมีข้าราชการฝ่ายสยามเป็นคณะผู้พิพากษาพิจารณาคดีนี้ ศาลมีคำพิพากษาว่าพระยอดเมืองขวางไม่มีความผิดและให้ปล่อยตัวเป็นอิสระ

คำพิพากษาข้างต้นสร้างความไม่พอใจให้ฝรั่งเศส ผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสประจำอินโดจีนจึงเรียกร้องให้สยามพิจารณาคดีใหม่และให้จัดตั้งศาลผสมระหว่างสยาม-ฝรั่งเศส การพิจารณาคดีจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง มีคณะผู้พิพากษาประกอบด้วยคนฝรั่งเศส ๓ คน และคนไทย ๒ คน ฝ่ายสยามพยายามช่วยเหลือพระยอดเมืองขวางอย่างเต็มที่ แต่ฝ่ายฝรั่งเศสมีเสียงข้างมาก ทำให้พระยอดเมืองขวางถูกลงโทษจำคุก ๒๐ ปี และให้ไปรับโทษในคุกในดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศส แต่ฝ่ายสยามได้พยายามต่อสู้ทุกวิถีทางไม่ให้พระยอดเมืองขวางต้องไปรับโทษที่นั่น การเจรจาเป็นผลสำเร็จ ฝรั่งเศสยอมให้พระยอดเมืองขวางรับโทษจำคุกในสยามได้ แต่สยามต้องจองจำใส่โซ่คออย่างนักโทษอุกฉกรรจ์ หลังจากที่สยามยอมปฏิบัติตามแล้ว ฝ่ายฝรั่งเศสมักเข้าไปตรวจอยู่เสมอเมื่อใดที่ฝรั่งเศสเข้าไปตรวจ ผู้คุมก็จะใส่เครื่องพันธนาการพระยอดเมืองขวาง แต่เมื่อฝรั่งเศสกลับไปแล้วก็จะถอดเครื่องจองจำออก ในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่นั้น สยามยังไม่ละความพยายามเจรจาให้ฝรั่งเศสปล่อยตัวพระยอดเมืองขวาง จนกระทั่งเจรจาสำเร็จ ฝรั่งเศสยินยอมให้ปล่อยตัวพระยอดเมืองขวางแลกกับการที่สยามต้องปล่อยนักโทษคนจีนหรือคนในบังคับฝรั่งเศสออกจากคุกทั้งหมด ฝ่ายสยามจำต้องยอมปฏิบัติตาม ไม่เช่นนั้นพระยอดเมืองขวางจะต้องติดคุกนานถึง ๒๐ ปี ซึ่งไม่ยุติธรรมกับพระยอดเมืองขวาง และยังทำลายขวัญกำลังใจของข้าราชการสยามที่ป้องกันอธิปไตยของชาติแต่กลับต้องรับโทษแทนรัฐบาล สยามจึงปล่อยนักโทษที่เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ๒๐๐ คน เพื่อแลกกับอิสรภาพของพระยอดเมืองขวาง เมื่อเป็นไปตามที่ต้องการแล้ว ฝรั่งเศสจึงปล่อยพระยอดเมืองขวาง รวมเวลาที่ต้องรับโทษเป็นเวลา ๔ ปี ๔ เดือน หลังจากนั้นเพื่อเป็นการตอบแทนความชอบในราชการแผ่นดิน รัชกาลที่ ๕ จึงมีพระบรมราชโองการให้กรมพระคลังมหาสมบัติจ่ายเบี้ยบำนาญแก่พระยอดเมืองขวางปีละ ๒๐ ชั่ง และทรงยกย่องพระยอดเมืองขวางว่า “พระยอดเมืองขวางเป็นคนไม่ครั้นคร้ามย่อต่อฝรั่งเศสถือเอาราชการเป็นที่ตั้ง”

บทเรียนที่ได้รับ

การที่ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบร่มเย็นบนแผ่นดินที่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคมก็ด้วยพระปรีชาและพระสติปัญญาของพระเจ้าแผ่นดินรวมทั้งความสามารถ ความกล้าหาญของบรรดาเหล่าขุนนางข้าราชการผู้รักชาติรักแผ่นดินที่ร่วมแรงร่วมใจกันคิดหาวิธีการที่ดีที่สุดในการที่จะเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗๐	๗๑	๙๗	๓๑๔	๓๒๗
----	----	----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เห็นการดำเนินนโยบายเพื่อความอยู่รอดและความเป็นเอกราชของชาติในช่วงที่ลัทธิอาณานิคมมีความรุนแรง โดยเฉพาะนโยบายตอบโต้ฝรั่งเศส

ภูมิหลัง

วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองและการทหารของสยามที่สำคัญที่สุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ในยุคที่การเมืองระหว่างประเทศถูกปกครองด้วยกระแสจักรวรรดินิยมตะวันตก ราชอาณาจักรสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทางทิศตะวันตกและตะวันออกต้องสูญเสียเอกราชอธิปไตย แต่สยามยังคงรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้ จึงนับได้ว่าชนชั้นนำสยามมีความรู้ความสามารถในการจัดการปัญหา ทั้งมิวสิยัทศน์ จึงสามารถนำพาประเทศผ่านวิกฤตทางการเมืองและการทหารท่ามกลางกระแสจักรวรรดินิยมที่รุนแรงได้สำเร็จ

เนื้อหา

จีนเป็นตลาดขนาดใหญ่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดจักรวรรดินิยมตะวันตกมายังตะวันออกไกล การที่นักสำรวจฝรั่งเศสตั้งสมมุติฐานว่า แม่น้ำโขงจะนำเรือและสินค้าของพวกเขาเข้าสู่ตลาดจีนตอนกลางได้ ทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสตัดสินใจเข้ายึดครองดินแดนปากแม่น้ำโขงใน พ.ศ. ๒๔๐๕ (ค.ศ. ๑๘๖๒) แล้วขยายขึ้นไปตามลำน้ำโขงจากเวียดนามตอนใต้เข้าสู่กัมพูชาใน พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. ๑๘๖๓) และเมื่อนักสำรวจฝรั่งเศสได้ทำการสำรวจแม่น้ำโขงอย่างละเอียดจนถึงยูนนาน จึงพบว่า แม่น้ำแดงในเวียดนามตอนเหนือสามารถเข้าถึงยูนนานและกวางสีในจีนตอนใต้ได้โดยสะดวก ส่วนแม่น้ำโขงไม่สามารถใช้เดินเรือได้ เพราะมีแก่งหลี่ผีเป็นเหมือนปราการที่ทำให้ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงด้อยค่าลงทางด้านเศรษฐกิจ และยังมีเกาะแก่งอีกมากมายที่เป็นอุปสรรคในการเดินเรือ ทำให้ฝรั่งเศสหันไปสนใจเวียดนามแทนลุ่มแม่น้ำโขง

เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองเวียดนามทั้งประเทศใน พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) เวียดนามกลายเป็นผลประโยชน์หลักของฝรั่งเศสในอินโดจีน และการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของสหราชอาณาจักรเข้ามาในสยามและลาวตอนเหนือหลังยึดครองพม่าทั้งประเทศใน พ.ศ. ๒๔๒๘ (ค.ศ. ๑๘๘๕) ทำให้ฝรั่งเศสกังวลฝรั่งเศสจึงมองแม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขตอิทธิพลตามธรรมชาติระหว่างสหราชอาณาจักรกับฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ฝรั่งเศสจึงอ้างสิทธิเวียดนามเพื่อเรียกร้องดินแดนลาวจากสยาม เพราะลาวส่งบรรณาการให้ทั้งสยามและเวียดนาม ในครั้งแรกนี้ ฝรั่งเศสเรียกร้องเพียงดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเท่านั้น

ในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ สยามพัฒนาประเทศอย่างจำกัด ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๒๐ จะพัฒนากว้างขวางขึ้น ทำให้สยามมีโทรเลข ไปรษณีย์ สถานทูตประจำอยู่ในยุโรป แผนที่ คลอง ถนน รถไฟ โรงเรียน ระบบราชการทันสมัยแบบตะวันตกมากขึ้น แต่กองทัพยังคงอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากระบบไพร่ไปสู่กองทหารประจำการ ดังนั้น เมื่อสยามต้องเผชิญหน้ากับฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ การรบจึงไม่ใช่ทางออกที่เหมาะสม แม้จะมีการป้องกันปากน้ำเจ้าพระยาอย่างดี เพราะฝรั่งเศสมีกำลังทางบกที่เข้มแข็งพร้อมจะปฏิบัติการผ่านชายแดนตะวันออกที่ทอดยาวของสยาม

การที่ฝรั่งเศสเรียกร้องสิทธิของเวียดนามเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างคนในบังคับฝรั่งเศสกับรัฐบาลสยาม การตายของนายมาสซี เจ้าหน้าที่กงสุลฝรั่งเศสที่หลวงพระบางในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) ทำให้ฝรั่งเศสสามารถกันสหราชอาณาจักรออกไปจากปัญหาฝรั่งเศส-สยามสำเร็จ และเพิ่มความกดดันต่อสยามในพื้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ด้วยกำลังทหารสนับสนุนการเจรจาและผลักดันกองกำลังสยามออกจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง แต่การเสียชีวิตของผู้ตรวจราชการตำรวจโกรสกีอ์และผู้ติดตามอีก ๑๗ คนในแขวงคำม่วนจากการชุมนุมโจรผู้ร้ายได้บังคับบัญชาของพระยอด (เมืองขวาง) กลางเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ทำให้กองพลเรือฝรั่งเศสในตะวันออกไกลเข้ามามีบทบาทเด็ดขาดและยุติความขัดแย้งอย่างฉับพลันหลังเรือปืนแองคอสต์ต้องต้อและเรือปืนโคแมต ตีฝ่าแนวป้องกันของสยาม เอาชนะการรบที่ปากน้ำเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) เปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสเจรจาอย่างได้เปรียบ สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ทำให้ฝรั่งเศสได้ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พร้อมผลประโยชน์อื่น ๆ เพื่อเป็นค่าสินไหมทดแทนและประกันการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสเข้าสู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง อนึ่ง สหราชอาณาจักรได้แสดงท่าทีสนับสนุนสยามในช่วงพิพาท แต่เมื่อเกิดการรบขึ้น รัฐบาลสหราชอาณาจักรไม่ได้ช่วยเหลือสยาม ปล่อยให้สยามเผชิญกับการปิดปากอ่าวและการเจรจาตามลำพังกับฝรั่งเศส ต่อมาอนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศสเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๔) ฝรั่งเศสได้ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงหลวงพระบางและจำปาสัก แลกกับการถอนกำลังทหารฝรั่งเศสออกจากจันทบุรี สูดท้าย สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศสเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ฝรั่งเศสได้ดินแดนพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ โดยแลกกับดินแดนด้านซ้าย การถอนกำลังออกจากตราด และสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือคนเอเชียในบังคับฝรั่งเศส ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศกลับมาดีดังเดิม

ท่ามกลางกระแสจักรวรรดินิยมที่รุนแรง ปราศจากความช่วยเหลือจากพันธมิตร รัชกาลที่ ๕ ทรงสามารถต่อต้านและต่อรองกับมหาอำนาจฝรั่งเศสยาวนานถึง ๖ ปีนับแต่ฝรั่งเศสเรียกร้องสิทธิของเวียดนามใน พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) ทรงใช้การทหาร การทูต การพัฒนา และการปฏิรูปเป็นเครื่องมือ ทำให้ได้รับการยอมรับจากนานาชาติ แม้สยามจะเสียพลังและปราชัยแก่ฝรั่งเศสในการรบที่ปากน้ำ แต่อาจถือว่าเป็นความสำเร็จของราชอาณาจักรเอเซียอย่างสยาม ที่ยังมีระบบสังคมแบบจารีตและยังไม่มีกองทหารประจำการ ที่สามารถยืนหยัดอย่างห้าวหาญ ปกป้องเกียรติภูมิของชาติ ไม่เปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสรุกรานได้โดยง่าย

บทเรียนที่ได้รับ

๑. แนวทางการแก้ปัญหาและพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการฝ่าฟันวิกฤตต่อสู้กับชาติมหาอำนาจที่เหนือกว่าในเวลานั้น ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะนำพาชาติให้พ้นจาก วิกฤตการณ์ จำต้องดำเนินนโยบายผ่อนปรนตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสแม้จะไม่ยุติธรรม เต็มไปด้วย ความเสียเปรียบ ทั้งหมดทั้งปวงก็เพื่อให้ชาติพ้นจากการตกเป็นอาณานิคม ดำรงเอกราช และความเป็นไทย ไว้ได้อย่างปลอดภัย

๒. บทเรียนที่ได้รับจากอดีตช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายต่างประเทศได้นำมาดัดแปลง ใช้เพื่อความมั่นคงและความอยู่รอดของประเทศ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗๑	๑๘๘๙	๑๙๖	๓๒๘
----	------	-----	-----

๔.๑๑	เกาะกูดเป็นของไทย
------	-------------------

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกาะกูด

ภูมิหลัง

เกาะกูดเป็นเกาะด้านตะวันออกสุดของไทย แต่กัมพูชายังคงเห็นว่า เกาะกูดเป็นดินแดนที่ยังต้องเจรจากันระหว่างไทยกับกัมพูชา ทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสถานะภาพของเกาะกูด ดังนั้น หัวข้อนี้จึงมุ่งนำเสนอ ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกาะกูด

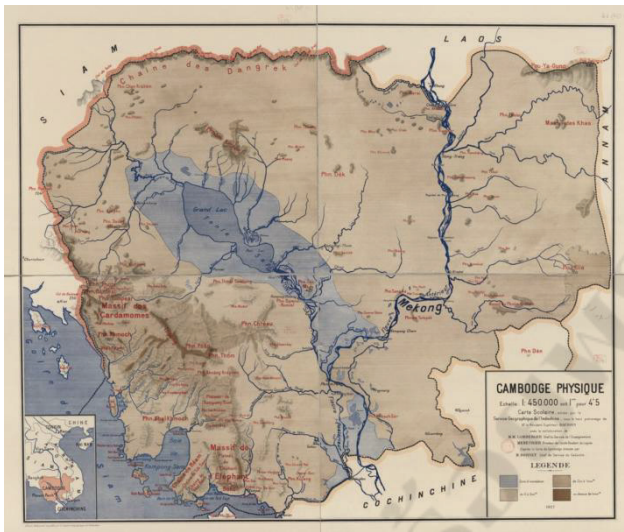
เนื้อหา

เกาะกูดเป็นของไทยด้วยเหตุผล ๔ ประการ ดังนี้

๑. สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ ระบุไว้ชัดเจน สนธิสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ข้อ ๒ ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเกาะกูดเป็นของสยาม โดย สนธิสัญญาฉบับภาษาไทยระบุว่า “รัฐบาลฝรั่งเศสยอมยกดินแดนเมืองด่านซ้าย แลเมืองตราดกับเกาะทั้งหลาย ซึ่งอยู่ใต้แหลมสิงห์ลงไปถึงเกาะกูดนั้นให้แก่สยาม ตามกำหนดเขตแดนดังว่าไว้ในข้อ ๑ และข้อ ๒ ของสัญญา ว่าด้วยปักปันเขตแดนดังกล่าวมาแล้ว” ส่วนฉบับภาษาฝรั่งเศส ซึ่งคณะกรรมการปักปันเขตแดนใช้จัดทำแผนที่ ระบุเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “Art.2.- Le Gouvernement français cède au Siam les territoires de Dan-Sai et de Kratt, dont les frontières sont définies par les causes I et II du dit protocole, ainsi que toutes les îles situées au Sud du cap Lemling **jusque et y compris Koh-Kut.**” (ที่มา : หอจดหมายเหตุ กต.ศ. NS, Siam, Vol. 78, p.293-294)

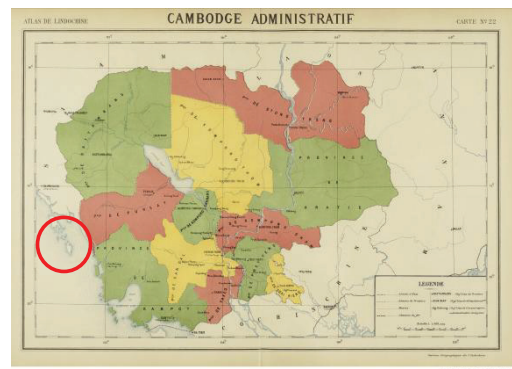
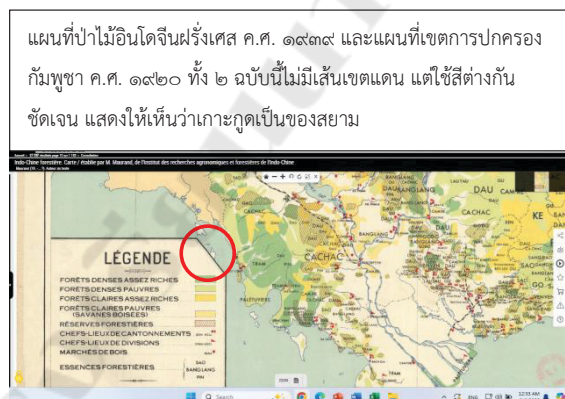
จะเห็นได้ว่า ในสนธิสัญญานั้นภาษาฝรั่งเศสระบุได้ชัดเจนกว่าภาษาไทยที่ว่า “*jusque et y compris Koh-Kut* แปลว่า จนกระทั่งและรวมถึงเกาะกูด”

๒. แผนที่กัมพูชาทั้งหมดที่พบบนเว็บไซต์ของหอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศสชี้ว่าเกาะกูดเป็นของสยาม แผนที่ดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทแรกเป็นแผนที่ที่มีเส้นเขตแดนทางทะเลระหว่างสยามกับอินโดจีนฝรั่งเศสกำกับไว้ด้วย แผนที่ประเภทนี้มีอยู่เพียง ๒ ฉบับ ส่วนแผนที่อีกประเภท คือ แผนที่ที่ไม่มีเส้นเขตแดนทางทะเลกำกับไว้แต่อย่างใด แต่แผนที่ทั้ง ๒ ประเภทล้วนแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเกาะกูดเป็นของสยาม อาจจะด้วยเส้นแบ่ง หรือสีของแผนที่

แผนที่กัมพูชา ค.ศ. ๑๙๒๗ จัดทำโดย นาย Baudoin ผู้ว่าราชการกัมพูชา รัฐในอารักขาฝรั่งเศส ถือว่าเป็นเอกสารทางการที่สำคัญ กำหนดเส้นแบ่งเขตทางทะเลชัดเจน และระบุให้เกาะกูดอยู่ในสยามอย่างชัดเจน เส้นแบ่งเขตแดนทางทะเลนี้มีความน่าเชื่อถือสูงเพราะจัดทำตามหลักวิชาการ แต่น่าจะจัดทำเพื่อใช้ประโยชน์ฝ่ายเดียว จึงไม่เคยพบเอกสารไทยกล่าวถึงแผนที่นี้เลย

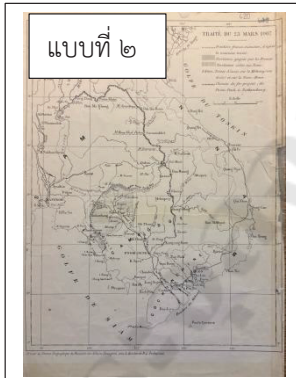
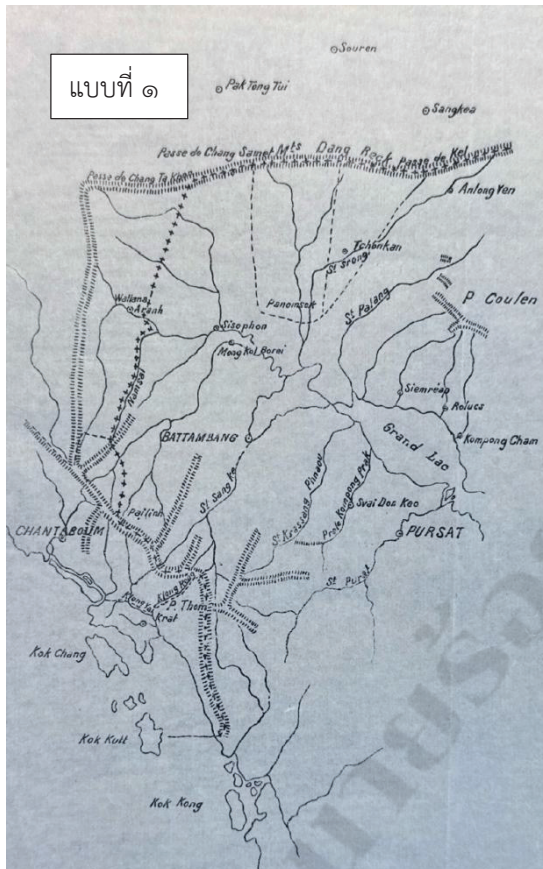
ที่มา : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530653305/f1.item.r=Cartes%20du%20Cambodge%20par%20%20Resident.zoom>

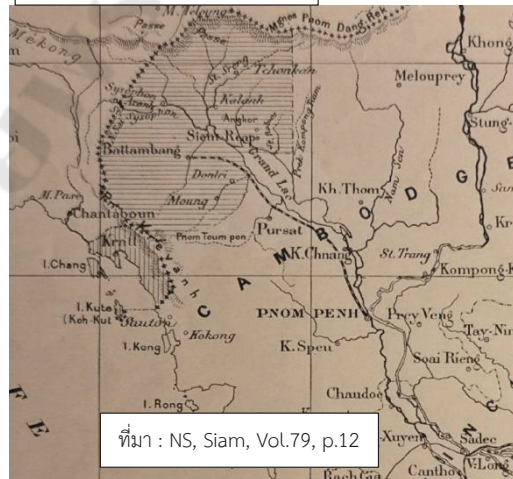
แผนที่ป่าไม้อินโดจีนฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๓๙ และแผนที่เขตการปกครองกัมพูชา ค.ศ. ๑๙๒๐ ทั้ง ๒ ฉบับนี้ไม่มีเส้นเขตแดน แต่ใช้สีต่างกันชัดเจน แสดงให้เห็นว่าเกาะกูดเป็นของสยาม

ที่มา : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531214073/f1.item.r=Carte%20de%20l'Indochine.zoom#>

๓. ไม่มีหลักฐานจดหมายเหตุสนับสนุนการอ้างสิทธิทางทะเลของกัมพูชา การอ้างสิทธิทางทะเลโดยการลากเส้นเขตแดนผ่านเกาะกูดของกัมพูชาไม่มีหลักฐานจดหมายเหตุประวัติศาสตร์ใดสนับสนุน กัมพูชาอาจจะพยายามอ้างสิทธิจากแผนที่ฉบับร่าง ๒ แบบที่มีอยู่ในแฟ้มของคณะกรรมการปักปันเขตแดน สยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ เพราะปรากฏเส้นประที่ลากจากจุดสูงสุดของเกาะกูดถึงชายฝั่งทะเลเพื่อกำหนดเขตแดนทางบก แต่ไม่ใช่เส้นเขตแดนทางทะเลแต่อย่างใด

แบบที่ ๒ พบจำนวน ๓ ฉบับ เป็นฉบับร่างเช่นกัน เห็นได้จากขนาดพื้นที่ จดรด กว้างเกินไป ตำแหน่งแม่น้ำโขงและตำแหน่งเขากะวาน ผิดเพี้ยนอย่างมาก แผนที่นี้จึงขาดความน่าเชื่อถือโดยสิ้นเชิง

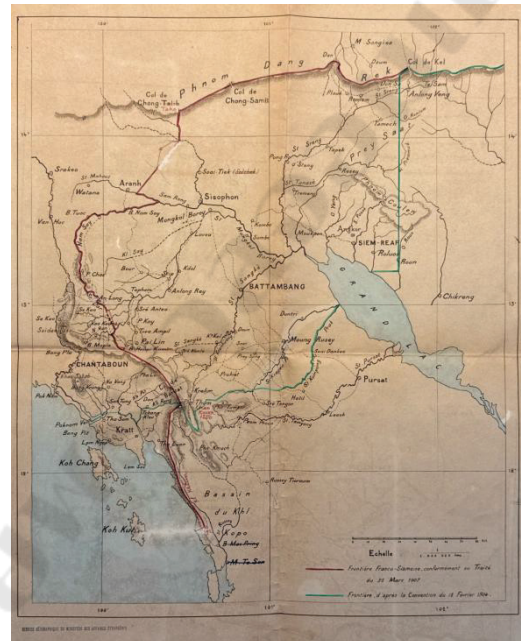
แบบที่ ๑ เป็นแผนที่คร่าว ๆ ที่คณะเจรจาสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ จัดทำขึ้น เพื่อกำหนดเขตแดนคร่าว ๆ สำหรับคณะกรรมการปักปันเขตแดนฯ จะได้นำไปใช้เพื่อตรวจสอบในภาคสนามอย่างละเอียดต่อไป เราจะเห็นความแตกต่างระหว่างเส้นประที่ลากจากจุดสูงสุดของเกาะกูดถึงชายฝั่งทะเล ซึ่งใช้กำหนดจุดเริ่มต้นเขตแดนทางบก กับเส้นกากบาทที่เริ่มจากชายฝั่งไปตามสันปันน้ำ ซึ่งเป็นเส้นเขตแดนที่แท้จริง (ที่มา : NS, Siam, Vol.78, p.298)

ส่วนแผนที่ที่ถูกต้องและผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการปักปันเขตแดนสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ แล้วทั้งหมดจะไม่มีเส้นประลากจากเกาะกูดถึงชายฝั่งแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะคณะกรรมการปักปันเขตแดนฯ ได้สำรวจพื้นที่อย่างละเอียด จึงพบภูมิประเทศสำคัญที่สามารถตรวจพบและกำหนดเขตแดนทางบกได้ง่าย คือ แหลมสารพัดพิช (อยู่ทางเหนือปากน้ำหมู่บ้าน Snon Khuai ในกัมพูชาราว ๑๐ กม.) ในแผนที่ ๑ : ๒๐๐,๐๐๐

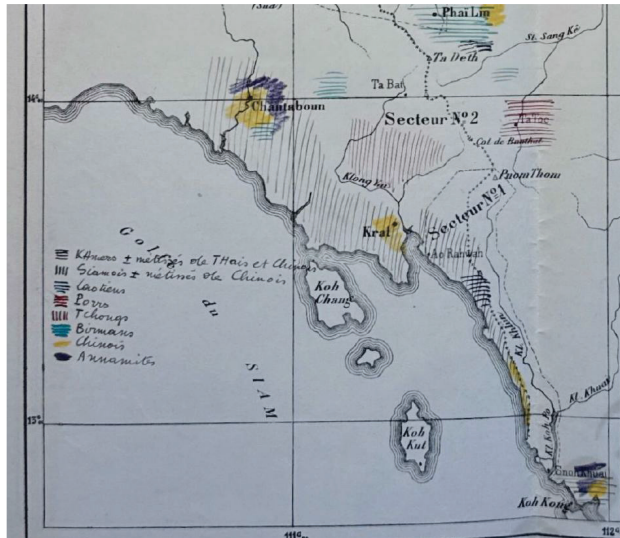
ที่กัมพูชาใช้อ้างอิง คณะกรรมการปักปันเขตแดนฯ ก็ไม่ได้แสดงเกาะกูดและเกาะอื่น ๆ ของสยามไว้ อาจจะเพื่อความชัดเจนและป้องกันการสับสนของคนรุ่นหลัง ตามแผนที่ซึ่งนำมาแสดงไว้ข้างล่างจำนวนหนึ่งนี้ ล้วนยืนยันว่าเกาะกูดเป็นของสยาม (ที่มา : NS, Siam, Vol.78, p.40, 51)

แผนที่แสดงเส้นเขตแดนตามอนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๔ และ สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗
ที่มา : NS, Siam, Vol.76, p.75

แผนที่แสดงเส้นเขตแดนตามสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ จะเห็นรอยแก้ไขตรงเส้นประจากเกาะกูด และพื้นที่ระหว่างอรัญถึงช่องตะโก จากคณะกรรมการปักปันฯ เอง
ที่มา : NS, Siam, Vol.77, p.3bis

แผนที่แสดงชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนสยาม-กัมพูชา ซึ่งคณะกรรมการปักปันเขตแดนฯ ใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดเส้นเขตแดน

ที่มา : NS, Siam, Vol.78, p. 291

จากเหตุผลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า หลักฐานจดหมายเหตุของคณะกรรมการปักปันเขตแดนสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่หอจดหมายเหตุกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ บันทึกของ ม.แบร์นาร์ด ประธานคณะเจรจาสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๗ รวมทั้งแผนที่กัมพูชาทั้งหมดที่พบบนเว็บไซต์ของหอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศส ล้วนยืนยันว่า เกาะกูดเป็นของไทย ดังนั้น การอ้างสิทธิทางทะเลของกัมพูชาใน ค.ศ. ๑๙๗๒ โดยลากเส้นเขตแดนทางทะเลตามเส้นประในแผนที่ชั่วคราวท้ายสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ จากแหลมสารพัดพิษผ่านเกาะกูดไปกลางอ่าวไทย หรือการอ้างสิทธิทางประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีเหนือเกาะกูดที่ไม่มีร่องรอยวัฒนธรรมกัมพูชาอยู่เลย ล้วนแต่เป็นการอ้างสิทธิเกินความเป็นจริงและไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง ส่วนเส้นเขตแดนทางทะเลระหว่างไทยกับกัมพูชาที่ถูกต้องในปัจจุบันนั้น จะต้องเป็นไปตามกฎหมายระหว่างประเทศทางทะเลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชาจะต้องเจรจากันต่อไป

บทเรียนที่ได้รับ

การมีฐานข้อมูลจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์ที่ครบถ้วนสมบูรณ์จะช่วยป้องกันความเข้าใจผิดและปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติได้

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๓๕๔

๔.๑๒	การเสด็จฯ ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศของรัชกาลที่ ๕
------	---

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงพระปรีชาญาณและพระวิริยะอุตสาหะในพระราชกรณียกิจเพื่อความอยู่รอดของชาติ และเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ

ภูมิหลัง

ภายใต้กระแสล่าอาณานิคมที่ปรากฏในภูมิภาคเอเชีย ผู้ปกครองสยามได้พยายามอย่างยิ่งที่จะรักษาอธิปไตยและเอกราชของชาติไว้อย่างเต็มกำลัง แม้จะต้องเสียประโยชน์บางอย่างไป เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) สยามยอมลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่สยามเป็นฝ่ายเสียเปรียบ แต่การคุกคามจากมหาอำนาจก็ได้ลดน้อยลง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) สหราชอาณาจักรและฝรั่งเศสต่างพยายามเข้ามามีอิทธิพลในสยามมากขึ้น จึงนำไปสู่วิกฤตการณ์ที่เป็นภัยคุกคามต่อเอกราชและอธิปไตยหลายครั้ง พระมหากษัตริย์ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะนำพาชาติให้อยู่รอดปลอดภัยได้ นโยบายสำคัญที่ทรงใช้คือการเจรจาเพื่อผ่อนปรนโดยตรงกับสหราชอาณาจักรและฝรั่งเศส ในขณะเดียวกันทรงหาหนทางสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชาติด้วยการปรับปรุงพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในเวลานั้น ได้แก่ การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินและการปกครอง การปรับปรุงด้านเศรษฐกิจ การปรับปรุงด้านการศึกษา นอกจากนี้ทรงดำเนินนโยบายการทูตด้วยการเสด็จฯ เยือนต่างประเทศเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศอื่น ๆ ด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นพระราชวิเทโศบายที่ไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรงปฏิบัติมาก่อน

เนื้อหา

ตลอดเวลาที่ต้องเผชิญกับการคุกคามและข้อเรียกร้องจากประเทศมหาอำนาจ ด้วยพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล รัชกาลที่ ๕ ทรงแก้ปัญหาอย่างเข้าพระทัยในสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทรงดำเนินนโยบายต่าง ๆ ในทุกด้าน เพื่อปฏิรูปและการทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก เพื่อเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ นอกจากนี้ ยังทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสด็จฯ เยือนต่างประเทศ แบ่งได้เป็น ๒ ช่วงเวลา คือ

ช่วงแรก การเสด็จฯ ภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียง ๒ ปี ขณะมีพระชันษาเพียง ๑๗ พรรษา เป็นการเสด็จฯ อย่างเป็นทางการไปเยือนอาณานิคมของชาติตะวันตก เริ่มจากสิงคโปร์และชาวใน พ.ศ. ๒๔๑๓-๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) ต่อมาเสด็จฯ เยือนอินเดีย พ.ศ. ๒๔๑๕ การเสด็จฯ เยือนทั้ง ๒ ครั้งนี้ เพื่อทอดพระเนตรการปกครองและการบริหารราชการต่าง ๆ หลังจากนั้นไม่ได้เสด็จฯ อีกเนื่องจากปัญหาภายในประเทศ ซึ่งมีสาเหตุจากความไม่ลงรอยกันระหว่างขุนนางรุ่นเก่ากับขุนนางรุ่นใหม่ ประกอบกับภาวะคุกคามจากฝรั่งเศสรุนแรงมากขึ้นทำให้ทรงต้องหยุดการเสด็จฯ เยือนต่างประเทศในช่วงเวลาแรกนี้

ช่วงที่ ๒ เมื่อปัญหาข้อขัดแย้งภายในประเทศสงบลง และทรงสามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งกับฝรั่งเศส จากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้สหราชอาณาจักรกับฝรั่งเศสยังได้ตกลงกันที่ กรุงลอนดอนในวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๖) กำหนดให้สยามเป็นดินแดนกันชน และรับรองว่า จะไม่เข้ายึดครองดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา รัชกาลที่ ๕ จึงเสด็จฯ ไปยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นการเสด็จฯ อย่างเป็นทางการเพื่อทรงเจริญพระราชไมตรีกับชาติมหาอำนาจในยุโรป และทรงศึกษาขนบธรรมเนียมราชสำนัก และประเพณีของบ้านเมือง อีก ๑๐ ปีต่อมาคือ พ.ศ. ๒๔๕๐ จึงเสด็จฯ เยือนยุโรปอีกครั้งอย่างไม่เป็นทางการ

การเสด็จฯ เยือนยุโรปครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ทรงออกเดินทางด้วยเรือพระที่นั่งมหาจักรีพร้อมคณะ ผู้ติดตามตั้งแต่วันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ และเสด็จนิวัติกลับสู่พระนครเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ รวมเวลาที่เสด็จฯ ไปยังประเทศต่าง ๆ เป็นเวลานานถึง ๘ เดือน ตามลำดับดังนี้ คือ อิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ ออสเตรีย-ฮังการี รัสเซีย สวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก สหราชอาณาจักร เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ฝรั่งเศส สเปน และโปรตุเกส

พระราชกรณียกิจที่สำคัญ ๆ คือ ทรงพบกับประมุขประเทศต่าง ๆ เช่น พระสันตะปาปาปิเยอที่ ๑๓ ซึ่งถือเป็นวิโศบายที่สำคัญ เนื่องจากพระสันตะปาปา คือพระประมุขแห่งศาสนจักร สมเด็จพระราชินี วิทอเรียแห่งสหราชอาณาจักร สมเด็จพระเจ้าวิลเลียมที่ ๒ แห่งเยอรมนี พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒ แห่งรัสเซีย ที่ถือว่าการผูกไมตรีที่ดีและเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับราชวงศ์ต่าง ๆ ในยุโรป พระองค์ทรง ได้รับการรับรองอย่างดียิ่งจากฝรั่งเศสประธานาธิบดีฝรั่งเศส รวมทั้งมีการเจรจาเกี่ยวกับข้อขัดแย้งของ สองประเทศ แม้ว่าการเจรจาจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าไรนักแต่ก็นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

การเสด็จฯ ยุโรปครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๔๕๐ พระราชประสงค์ที่แท้จริงคือ การเสด็จฯ ไปทรงรักษา พระองค์ตามคำกราบบังคมทูลของแพทย์ชาวตะวันตก แต่พระองค์เสด็จฯ อย่างไม่เป็นทางการ เยือนประมุข ประเทศต่าง ๆ ที่ทรงคุ้นเคยด้วย นับเป็นการทูตส่วนตัวพระองค์ (personal diplomacy) นอกจากนั้น ยังทรง ติดตามการให้สัตยาบันสนธิสัญญาที่สยามลงนามกับฝรั่งเศส ฉบับวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องดินแดนและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

การเสด็จฯ เยือนยุโรปประสบความสำเร็จอย่างมาก ภาพของพระราชจริยวัตรที่สง่างามเป็นที่ ประทับใจของผู้นำและชาวต่างชาติ และทำให้ชาติต่าง ๆ ในยุโรปรู้จักและตระหนักถึงความสำคัญของสยาม มากกว่าเดิม นอกจากนี้ทรงประสบความสำเร็จในการดำเนินงานทางการทูต โดยเฉพาะการใช้นโยบายถ่วงดุล อำนาจ (balance of power) ทรงสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะ เยอรมนีและรัสเซีย ทรงสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเป็นพิเศษ เพื่อคานอำนาจกับสหราชอาณาจักรและ ฝรั่งเศสคู่กรณีของสยาม มีผลให้ทั้งสองชาติต้องระวังและไตร่ตรองก่อนที่จะดำเนินนโยบายใด ๆ กับสยาม

บทเรียนที่ได้รับ

๑. การดำเนินนโยบายต่างประเทศจะต้องมีเป้าหมายและยุทธวิธีที่ชัดเจนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยการพึ่งพาตนเองถือเป็นสิ่งสำคัญ การเสด็จประพาสต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า ทรงพยายามแก้วิกฤตด้วยการพึ่งพาตนเอง ด้วยการแสวงหาความรู้ ความชำนาญใหม่ ๆ จากต่างประเทศแล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะสม แนวทางดังกล่าวเป็นตัวอย่างแก่นุชนรุ่นหลังในการปรับตนเองและปรับประเทศให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลก

๒. พระราชจริยวัตรที่แสดงถึงพระวิริยอุตสาหะและความอดทนอดกลั้นอย่างมากในการต่อสู้กับมหาอำนาจตะวันตก ที่มุ่งมั่นเข้ารุกรานอธิปไตยของสยามในทุกวิถีทาง การเสด็จฯ ออกนอกประเทศเป็นระยะเวลายาวนานไปยังดินแดนห่างไกลที่มีความต่างทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต อาหาร สภาพอากาศ ซึ่งต้องลำบากพระวรกายและทรงต้องปรับพระองค์เป็นอย่างมาก เหล่านี้เป็นตัวอย่างการปฏิบัติตนที่สำคัญยิ่งของผู้ที่เสียสละความสุขสบายส่วนตัวเพื่อประเทศชาติเป็นสำคัญ

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕๑	๑๐๐	๑๖๘	๒๕๒	๒๕๔	๒๗๔
----	-----	-----	-----	-----	-----

๔.๑๓	ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการแก้ไข ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๔๑
------	---

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เห็นถึงการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (การศาล) และความพยายามแก้ปัญหาของสยาม

ภูมิหลัง

การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับชาติตะวันตกในชุด “สนธิสัญญาเบาว์ริง” ที่เริ่มทำกับสหราชอาณาจักรใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ซึ่งสยามยอมให้สหราชอาณาจักรตั้งกงสุลเข้ามาบังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษได้ และให้สิทธิพิเศษแก่คนในบังคับอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิพิเศษทางการศาล หรือ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” หลังจากนั้น สยามได้ทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันกับชาติอื่น ๆ อีก ๑๓ ประเทศ^๒ สิทธิพิเศษด้านการศาลทำให้สยามสูญเสียเอกราชด้านการศาล และสร้างปัญหาให้สยามเกี่ยวกับความไม่สงบเรียบร้อยภายใน

^๒ สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๓๙๙) เดนมาร์ก (พ.ศ. ๒๔๐๑) โปรตุเกส (พ.ศ. ๒๔๐๒) เนเธอร์แลนด์ (พ.ศ. ๒๔๐๓) เยอรมนี (พ.ศ. ๒๔๐๕) สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม และอิตาลี (พ.ศ. ๒๔๑๑) ออสเตรีย-ฮังการี (พ.ศ. ๒๔๑๒) สเปน (พ.ศ. ๒๔๑๓) ญี่ปุ่น (พ.ศ. ๒๔๔๑) และรัสเซีย (พ.ศ. ๒๔๔๒) ทำให้คนในบังคับต่างชาติได้สิทธิพิเศษทางการศาล หรือ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต”

และภัยคุกคามจากชาติตะวันตก เนื่องจากสิทธิพิเศษนี้ถูกตีความครอบคลุมถึงคนเอเชียจากดินแดนอาณานิคมของชาติตะวันตก จึงเป็นช่องทางให้คนเอเชียจดทะเบียนเป็นคนบังคับต่างชาติเพื่อไม่ต้องอยู่ใต้กฎหมายสยาม ขณะที่ชาติตะวันตกสามารถอ้างสิทธิเข้าคุ้มครองคนในบังคับเหล่านั้นเพื่อขยายอิทธิพลเหนือสยาม ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของสยาม

สยามต้องใช้เวลานานประมาณ ๖๐-๗๐ ปีจึงสามารถได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนมาได้ วิธีการสำคัญคือ การเริ่มปฏิรูปการศาลและกฎหมาย และยอมเสียดินแดนบางส่วนตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) จนกระทั่งยกเลิกข้อกำหนดที่เสียเปรียบนี้ได้เกือบทั้งหมดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) และหลังจากปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ ได้ครบถ้วนแล้ว จึงยกเลิกข้อเสียเปรียบทั้งหมดได้ในทศวรรษ ๒๔๘๐ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่ ๘) หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

เนื้อหา

หนังสือสัญญาพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างสยามกับสหราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๓๙๘ หรือสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” มีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของกงสุลและคนในบังคับอังกฤษ คือ ๑) อำนาจในการพิจารณาคดี กงสุลเป็นผู้พิจารณาตัดสินคดีความที่มีขึ้นระหว่างคนในบังคับอังกฤษด้วยกันเอง ส่วนกรณีที่มีคู่ความเป็นคนในบังคับสยามและคนในบังคับอังกฤษ กำหนดให้กงสุลและเจ้าพนักงานฝ่ายสยามร่วมกันพิจารณาชำระคดี หากคนในบังคับฝ่ายใดเป็นฝ่ายกระทำผิดก็ให้ฝ่ายนั้นเป็นผู้ลงโทษตามกฎหมายของฝ่ายนั้น ๆ และ ๒) กงสุลเป็นผู้บังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษทั้งหมดที่เข้ามาสยาม ทั้งนี้ รวมถึงคนจีนที่มีหลักฐานแสดงว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษด้วย

การยกเว้นการใช้กฎหมายและอำนาจของศาลสยามกับคนในบังคับต่างชาติทำให้สยามสูญเสียเอกราชทางการศาล และสร้างปัญหาให้สยามเกี่ยวกับความไม่สงบเรียบร้อยภายใน และภัยคุกคามจากชาติตะวันตก เนื่องจากสิทธิพิเศษนี้ถูกตีความครอบคลุมถึงคนเอเชียจากดินแดนอาณานิคมของชาติตะวันตก จึงเป็นช่องทางให้คนเอเชียจดทะเบียนเป็นคนบังคับต่างชาติเพื่อไม่ต้องอยู่ใต้กฎหมายสยาม ขณะที่ชาติตะวันตกสามารถอ้างสิทธิเข้าคุ้มครองคนในบังคับเหล่านั้นเป็นการคุกคามความมั่นคงของสยาม นโยบายสำคัญของสยามในขณะนั้นคือ การดำเนินการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

การแก้ปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ เมื่อมีการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๑๖ และ พ.ศ. ๒๔๒๖ สหราชอาณาจักรยอมลดหย่อนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษเป็นระยะ เริ่มจากยอมให้ศาลสยาม และให้ศาลต่างประเทศ ซึ่งคณะผู้พิพากษาเป็นคนไทยทั้งหมดพิจารณาคดีตัดสินคดี ต่อมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๒ สยามสามารถเข้าควบคุมหรือจำกัดสิทธิ

ในการจดทะเบียนของคนในบังคับอังกฤษได้ ตลอดทั้งเจรจากับชาติมหาอำนาจที่คุกคามสยามอยู่ให้ลดหย่อนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแลกกับดินแดนบางส่วนของสยาม เช่น ยกเขมรส่วนใน (เสียมราฐ พระตะบอง ศรีโสภณ หรือมณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศสตามสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๗) และยกรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส ให้สหราชอาณาจักร ตามสนธิสัญญาเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘)

การปรับปรุงกฎหมาย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคม เริ่มมีมาแล้วตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ มีการประกาศใช้กฎหมายว่า ๕๐๐ ฉบับ ต่อมารัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิรูปการศาลและกฎหมาย ด้านการศาลได้แบบอย่างจากญี่ปุ่น ด้านผลิตบุคลากรด้านกฎหมาย ทรงให้ตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๓๙ (ค.ศ. ๑๘๙๗) โดยมีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ (Gustave Rolin-Jaequemyns) และที่ปรึกษาทั่วไปชาวเบลเยียมเป็นกำลังหลัก ต่อมา เมื่อมีการตั้งคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงโอนโรงเรียนกฎหมายไปสมทบ ไม่นานหลังจากนั้น ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (ค.ศ. ๑๙๓๔) โอนไปสังกัดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งตั้งขึ้นใหม่

ส่วนระบบกฎหมาย รัชกาลที่ ๕ ทรงเลือกให้ใช้กฎหมายแบบซีวิลลอว์ (civil law) หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ทรงตั้งคณะกรรมการตรวจชำระและร่างกฎหมายขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๙ ทำให้สยามประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญาสมัยใหม่ได้ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ เป็นเหตุให้สหราชอาณาจักรยอมรับอำนาจศาลต่างประเทศของสยามในคดีอาญา ไม่เพียงแต่คนในบังคับทั้งหมดเท่านั้น แต่รวมทั้งชาวอังกฤษเองด้วยในสนธิสัญญาปีต่อมา และรัฐบาลสยามได้จ้างนักกฎหมายชาวฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และสหราชอาณาจักรมาประจำในศาลต่างประเทศ ส่วนร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ จะประกาศใช้ประมวลกฎหมายได้ครบทุกฉบับหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

นอกจากนั้นแล้ว เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๑) รัชกาลที่ ๖ ทรงประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลางใน พ.ศ. ๒๔๖๐ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือ เพื่อที่จะช่วยให้สยามสามารถยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้ หากเป็นฝ่ายชนะสงคราม เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรชนะสงคราม ทำให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ให้กับเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีสิ้นสุดลง

หลังจากนั้นสยามได้เจรจากำสนธิสัญญานับใหม่กับชาติต่าง ๆ เพื่อแก้ไขข้อตกลงที่ไม่เสมอภาค สหรัฐอเมริกาเป็นชาติแรกที่ตกลงทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ฉบับใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ ยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่ยังมีเงื่อนไขว่า กองสุลต่านสิทธิในการถอนคดีของกงสุลในทุกศาลไว้ ยกเว้นศาลฎีกาที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินคดี สิทธิในการถอนคดีนี้จะสิ้นสุดทันทีหลังจากสยามประกาศใช้ประมวลกฎหมายครบถ้วนทุกฉบับแล้ว ๕ ปี สนธิสัญญาที่ทำกับสหรัฐอเมริกานี้ทำให้สยามได้เอกราชทางการศาลคืนมาเกือบสมบูรณ์ และยังได้อิสภาพในการกำหนดพิกัดอัตราภาษีอากรเองเกือบทั้งหมด

สยามใช้สนธิสัญญาที่ทำกับสหรัฐอเมริกาเป็นแนวทางในการเจรจากับชาติอื่น ๆ และมีการทำสนธิสัญญาทำนองเดียวกันกับนานาประเทศจนครบ ประเทศสุดท้ายคือ นอร์เวย์ ลงนามใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลสามารถประกาศใช้ประมวลกฎหมายได้ครบถ้วนทุกฉบับใน พ.ศ. ๒๔๗๘ แต่ต้องรออีก ๕ ปีตามเงื่อนไข จึงได้เจรจาและลงนามในสนธิสัญญาที่เสมอภาคกับนานาชาติได้ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑ จึงทำให้สยามมีเอกราชทางศาลโดยสมบูรณ์ และยังได้อิสรภาพในการกำหนดพิภคอัตราภาษีอากรเองทั้งหมด

บทเรียนที่ได้รับ

- ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอดีตแสดงถึงอิทธิพลของชาติมหาอำนาจตะวันตกที่มีเหนือชาติขนาดเล็ก จนถึงขั้นเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงในทุกด้านได้
- ๒. ผู้นำสยามเลือกใช้วิธีปฏิรูปและพัฒนาประเทศให้ทันสมัย และยอมยกดินแดนให้สหราชอาณาจักรและฝรั่งเศส เพื่อให้ได้รับอธิปไตยอย่างสมบูรณ์กลับคืนมา

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๖๑	๙๙	๒๔๗	๒๗๐
----	----	-----	-----

๔.๑๔	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)
------	---

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ตระหนักและเข้าใจถึงพระปรีชาญาณ กุศโลบาย และพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖)

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๖ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ มีพระบรมราโชบายสำคัญนานัปการในการเสริมสร้างรัฐชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์และเป็นรากฐานที่สำคัญของชาติในเวลาต่อมา

เนื้อหา

รัชกาลที่ ๖ ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานาประการ ในการสถาปนาความก้าวหน้าทันสมัยแก่สยาม ด้านการเมือง ทรงปฏิรูประบบประชาธิปไตย ทรงตั้ง**เมืองจำลอง ดุสิตธานี** เพื่อทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตย ทรงปรับปรุงแบบการปกครองส่วนภูมิภาคให้มีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้นผ่านการรวมมณฑลให้เป็น**ภาค** ด้านการศึกษา ทรงให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่คนในชาติและยกระดับการศึกษาของสยามโดยโปรดเกล้าฯ ให้**ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา** เพื่อเริ่มต้นการศึกษาภาคบังคับ โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ซึ่งต่อมาสถาปนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนด้านสังคม ทรงเห็นความสำคัญในการ**สร้างสำนึกรักชาติ** ซึ่งสะท้อนในบทพระราชนิพนธ์จำนวนมากที่ปลูกสำนึกในหมู่ประชาชนทั่วไปให้มีความกล้าหาญเพื่อชาติ บ้านเมือง เช่น ทรงพระราชนิพนธ์โคลง**สยามานุสสติ** ทรงเป็นผู้ให้กำเนิด**ธงไตรรงค์** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์และศูนย์รวมจิตใจคนในชาติให้ระลึกถึงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ที่ยังคงใช้ถึงปัจจุบัน ด้านการทหาร ทรงให้ความสำคัญกับ**ระบบกำลังสำรอง** และทรงส่งกองทหารอาสาสยามไปร่วมรบกับกองทัพสัมพันธมิตรใน**สงครามโลกครั้งที่ ๑** ทำให้สยามได้รับการยอมรับจากนานาชาติ นับเป็นก้าวอย่างแรกของการออกไปสู่สังคมประชาชาติอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมนานาอารยประเทศ จึงทำให้มหาอำนาจตะวันตกยอมแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับสยาม

บทเรียนที่ได้รับ

พระมหากษัตริย์มีพระปรีชาญาณ ภูมิปัญญา และพระมหากรุณาธิคุณ ทรงนำพาชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗/๓	๓๔๑
-----	-----

๔.๑๕	แนวทางชาตินิยมสมัยใหม่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
------	--

วัตถุประสงค์

เพื่อตระหนักถึงลักษณะของการสร้างชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ซึ่งผสมผสานการสืบสานพระราชกรณียกิจในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) กับการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วไปในการสร้างชาติ อีกทั้งอิทธิพลของแนวทางดังกล่าวถึงยุคสมัยปัจจุบัน

ภูมิหลัง

รัชกาลที่ ๖ ทรงสืบสานและต่อยอดการพัฒนาในช่วงรัชสมัยก่อนหน้าเพื่อให้สยามทันสมัยเทียบเคียงกับประเทศตะวันตกและรักษาความเป็นไทย ทรงมีแนวทางใหม่ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างชาติ เพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้และความเป็นหุ้นส่วนในความเจริญของชาติ

เนื้อหา

รัชกาลที่ ๖ ยังคงทรงสืบสานโครงการของพระบรมชนกนาถ อาทิ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้ทันสมัยผ่านการก่อสร้างสนามบินดอนเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ซึ่งในยุคสมัยนั้นเป็นหนึ่งในสนามบินพาณิชย์แห่งแรกของโลก และปัจจุบันยังใช้งานอยู่ในฐานะสนามบินพาณิชย์ที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชีย แสดงให้เห็นถึงพระราชวิสัยทัศน์ นอกจากนี้ ยังทรงสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ เพื่อต่อยอดพระราชกรณียกิจของพระบรมชนกนาถในการพัฒนาการศึกษา

อย่างไรก็ดี จุดสำคัญที่แตกต่างคือ การที่พระองค์ทรงสนับสนุนให้ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการสร้างชาติซึ่งสะท้อนในกรณีของการจัดซื้อเรือหลวงพระร่วง ในยุคสมัยนั้นอำนาจของประเทศชาติวัดกันด้วยพลังอำนาจทางทะเล รัชกาลที่ ๖ จึงทรงมีนโยบายจัดซื้อเรือหลวง แต่แทนที่จะจัดสรรงบประมาณจากเงินภาษีรัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามในพระบรมราชูปถัมภ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เพื่อเรียกริเงินทุนในการซื้อเรือหลวงลำแรกของสยาม พระองค์พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน ๘๐,๐๐๐ บาท ทรงจัดงาน และทรงประพันธ์บทละครเพื่อปลุกใจความรักชาติและเรียกริเงินทุน จนในที่สุดได้เงินจำนวนทั้งสิ้น ๓,๕๑๔,๖๐๔ บาท ๑ สตางค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งเกินเพียงพอสำหรับการซื้อเรือพิฆาต HMS *Radiant* จากสหราชอาณาจักร หลังจากที่ได้รับมอบเรือลำนี้แล้ว พระองค์พระราชทานชื่อ “พระร่วง” ให้แก่เรือหลวงลำนี้

นอกจากนี้ ทรงจัดตั้งกองเสือป่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เพื่อฝึกอบรมด้านวิชาทหาร ระเบียบวินัย และกฎหมาย แก่ข้าราชการและพลเรือนที่อาสาเข้ามา เพื่อปลูกฝังให้ผู้เข้าร่วมมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ ไม่มีข้อจำกัดด้านยศถาบรรดาศักดิ์ของผู้เข้าร่วม จึงมีอาสาสมัครจากทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ไปจนถึงพ่อค้า อีกทั้งยังมีการก่อตั้งหน่วยสำหรับรองรับอาสาสมัครยุวชนซึ่งแปลงสภาพเป็นคณะลูกเสือแห่งชาติในเวลาต่อมา นอกจากการฝึกเป็นประจำแล้ว หน่วยเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่อาสาช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ ในการรักษาความสงบภายในประเทศและปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยทหารรักษาพระองค์ ซึ่งสร้างความตึงเครียดให้กับหน่วยทหารและเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่กฎ ร.ศ. ๑๓๐

ถึงแม้ปัจจุบันกองเสือป่าเหลืออยู่เพียงอาคารและคณะลูกเสือแห่งชาติ แต่ข้อริเริ่มหลายประการในรัชสมัยนี้ยังคงมีผลมาจนถึงทุกวันนี้ อาทิ การให้ใช้นามสกุลเพื่อสะดวกต่อการบันทึกข้อมูลครัวเรือน อีกทั้งเป็นฐานในการเสริมสร้างวงศ์ตระกูล รวมถึงการรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยซึ่งในยุคสมัยนั้นเห็นเป็นเรื่อง “ฟุ่มเฟือย” แต่หากขาดการสนับสนุนนี้ ศิลปะอันมีค่า อาทิ โขนและดนตรีไทย อาจไม่หลงเหลือให้เห็นจนถึงยุคปัจจุบัน

บทเรียนที่ได้รับ

สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ แต่กระนั้นก็ตาม การสร้างชาติถือเป็นหน้าที่ของประชาชนซึ่งทุกคนมีหน้าที่และสามารถมีส่วนร่วมได้

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๐๑	๓๖๙
-----	-----

๔.๑๖	การรวมมณฑลเทศาภิบาลเป็นภาคในรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๕๘)
------	---

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจภูมิหลังการปกครองระดับภูมิภาคในรัชกาลที่ ๖

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงแบบการปกครองส่วนภูมิภาคให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยรวมมณฑลให้เป็นภาค อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างรัฐชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์และเป็นรากฐานที่สำคัญของชาติในเวลาต่อมา

เนื้อหา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดการบริหารส่วนภูมิภาคใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ให้โอนตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลที่เคยขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยมาขึ้นตรงต่อองค์พระมหากษัตริย์ และโปรดเกล้าฯ ให้รวมเขตการปกครองมณฑลที่ใกล้เคียงกันเข้าเป็นภาค ได้แก่ รวมมณฑลพายัพกับมณฑลมหาสารคามเข้าเป็นภาคพายัพ รวมมณฑลนครชัยศรีกับมณฑลราชบุรีเป็นภาคตะวันออก รวมมณฑลสุราษฎร์ธานีกับมณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลปัตตานีเป็นภาคใต้ รวมมณฑลอุดรกับมณฑลร้อยเอ็ดเป็นภาคอีสาน แล้วทรงตั้งตำแหน่งอุปราชขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชาแต่ละภาค ทรงกำหนดให้อุปราชเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีฐานันดรระหว่างเสนาบดีและสมุหเทศาภิบาล ทำหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณขึ้นตรงต่อองค์พระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับสมุหเทศาภิบาล

บทเรียนที่ได้รับ

ความพยายามปรับปรุงการปกครองในระดับต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งในเวลานั้นมีภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคม ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ราชอาณาจักร

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๙๘	๓๔๑
-----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นภูมิหลังของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในสยาม

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโบายเสริมสร้างรัฐชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์ โดยการตั้งเมืองจำลองดุสิตธานีสำหรับทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตย

เนื้อหา

เหตุการณ์กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕) ซึ่งคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งพยายามรัฐประหารเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองให้สยามมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ทรงจัดตั้งดุสิตธานีขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความรู้ความเข้าใจในลัทธิการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี แต่ทรงเห็นว่าการให้สยามเป็นประชาธิปไตยนั้นทำในเร็ววันไม่ได้ ต้องค่อยเป็นค่อยไป รัชกาลที่ ๖ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองจำลองขึ้นที่พระราชวังดุสิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ บนเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่ รอบพระที่นั่งอุดรและพระราชทานนามว่า “ดุสิตธานี” ซึ่งมีลักษณะเหมือนเมืองจริงทุกประการ คือ มีทั้งอาคารบ้านเรือน โรงเรียน โรงพยาบาล วัด สวนสาธารณะ และธนาคาร ต่อมาเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงเสด็จสวรรคต พระราชวังพญาไทว่างลง รัชกาลที่ ๖ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชฐานขึ้นที่พระราชวังพญาไทอีกแห่งหนึ่ง แล้วให้ย้ายดุสิตธานีไปอยู่ที่พระราชวังพญาไท ดุสิตธานีที่พระราชวังพญาไทนี้ใหญ่โตกว้างขวางกว่าเดิมเป็นอันมาก มีอาคารบ้านเรือนประมาณ ๓๐๐ หลัง มีพลเมืองซึ่งเรียกว่า “ทวายนคร” รุ่นแรกประมาณ ๒๐๐ คน ได้แก่ ข้าราชการ นัก ข้าราชการบริพาร และมหาดเล็กผู้ใกล้ชิด ต่อมาภายหลังได้เชิญชวนข้าราชการกระทรวงมหาดไทยเข้าร่วมเป็นทวายนครของดุสิตธานีอีกหลายท่าน

การจัดการปกครองของรัชกาลที่ ๖ ได้โปรดเกล้าฯ ให้แปลธรรมนูญการปกครองเทศบาลของสหราชอาณาจักร แล้วทรงนำมาพิจารณาตัดแปลงแก้ไขและตราขึ้นเป็นธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาลดุสิตธานี พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองดุสิตธานี กำหนดให้มีการเลือกตั้งคณะนคราภิบาลขึ้นเพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวก รับผิดชอบดูแลจัดการคมนาคม การรักษาพยาบาล การจัดเก็บภาษีอากร รวมถึงแจ้งคำสั่งและข้อความของรัฐบาลให้ประชาชนทราบ ในปีเดียวกันนั้น โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกำหนดเพิ่มเติมและแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาลดุสิตธานี พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อให้การบริหารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กำหนดให้ทวายนครของแต่ละอำเภอ (ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด ๖ อำเภอ) เลือกตัวแทนของตนเข้าไปเป็นกรรมการในคณะนคราภิบาล อำเภอละ ๑ คน ตัวแทนที่เลือกขึ้นมานี้เรียกว่า “เซษฐบุรุษ” มีหน้าที่

เป็นกรรมการที่ปรึกษาในสภาของนคราภิบาล และเป็นผู้แทนคอยรักษาผลประโยชน์ ขจัดทุกข์บำรุงสุขของ
ทวยนาครในเขตอำเภอที่ได้รับเลือก ตลอดจนรับผิดชอบในกรณีมีเหตุการณ์พิเศษที่ควรนำเข้าปรึกษาในสภา
ก็สามารถแจ้งไปยังสภานคราภิบาลให้นัดประชุมพิเศษได้ ต่อมา มีการรวมกลุ่มของคณะเซชฐบุรุษในรูปของ
พรรคการเมืองเรียกว่า “คณะแพรรณสัจน้ำเงิน” ทำหน้าที่คอยตรวจสอบเสนอแนะหรือคัดค้านการทำงาน
ของคณะนคราภิบาลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔

นอกจากการจัดรูปแบบการปกครองดุสิตธานีตามแบบการปกครองแบบเทศบาลแล้ว ยังมีการส่งเสริม
ให้ทวยนาครแสดงความคิดเห็นทางการเมืองการปกครองผ่านทางหนังสือพิมพ์ด้วย หนังสือพิมพ์ในดุสิตธานี
มีทั้งหนังสือพิมพ์รายวัน (๒ ฉบับ) และรายสัปดาห์ รวม ๓ ฉบับ

การจัดตั้งดุสิตธานีแสดงให้เห็นพระราชประสงค์ในการฝึกหัดและทดลองการปกครองแบบเทศบาล
แก่ทวยนาครก่อนขยายไปยังประชาชนทั่วประเทศ การปกครองแบบเทศบาลเป็นการปกครองที่ให้ประชาชน
ได้จัดดำเนินการกิจการที่เป็นเรื่องของท้องถิ่นตนโดยเฉพาะ เช่น การสาธารณสุข การสุขาภิบาล การศึกษา หรือ
การสวัสดิการอื่น ๆ ดังนั้น จึงเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นลักษณะการปกครองที่เอื้อต่อวิถีทางประชาธิปไตย เพราะ
ลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงการปกครองตนเองตามแนวทางระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้
องค์กรปกครองท้องถิ่นเช่นเทศบาลนี้ยังทำหน้าที่เป็นสถาบันตัวแทนของรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพในการ
ตอบสนองความต้องการของประชาชน เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่าหน่วยงานอื่น
รัฐบาลหรือสถาบันการเมืองระดับชาติใช้องค์กรนี้เป็นเครื่องหยั่งคิดของประชาชนได้ รวมทั้งทราบถึงความต้องการ
ของประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้น การปกครองในรูปแบบนี้จึงสมควรได้รับการสนับสนุนและจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็น
พื้นฐานสำหรับการพัฒนารูปแบบการปกครองระดับชาติต่อไป หลังการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๖๘
เมืองดุสิตธานีได้สลายตัวไป ปัจจุบันมีผังจำลองเมืองสมมติดุสิตธานีจัดแสดงอยู่ที่หอวชิราวุธานุสรณ์ กรุงเทพฯ

บทเรียนที่ได้รับ

พระมหากษัตริย์มีพระปรีชาญาณ คุศโลบาย และพระมหากรุณาธิคุณ ทรงนำพาชาติให้มีความเจริญ
ก้าวหน้าทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ การสร้างดุสิตธานีแสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ ๖ สนพระราชหฤทัยและ
ทรงส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตย

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗๓	๑๙๘	๓๔๒
----	-----	-----

๔.๑๘	สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๖๑)
------	--

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้เข้าใจภัยคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยมที่มีต่อเอกราชและอธิปไตยของชาติ
๒. เพื่อตระหนักถึงพระปรีชาญาณ กุศโลบาย และพระมหากรุณาธิคุณที่พระมหากษัตริย์ทรงนำพาชาติรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตก

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) มีพระปรีชาญาณและสายพระเนตรที่ยาวไกล ทรงนำพาชาติก้าวสู่ความเป็นอารยประเทศที่มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมประชาชาติอื่นในสังคมโลกเวลานั้น และยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคงร่มเย็นสืบมาตราบจนถึงปัจจุบัน

เนื้อหา

สงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้เกิดขึ้นในทวีปยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ คู่สงครามคือ ฝ่ายพันธมิตรหลัก ได้แก่ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส และรัสเซีย กับฝ่ายมหาอำนาจกลางคือ เยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และจักรวรรดิออตโตมัน แต่ละฝ่ายต่างมีนโยบายต้องการให้นานาประเทศเข้าร่วมกับฝ่ายตน เนื่องจากสงครามนี้เกิดห่างไกลจากสยามและมิได้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ในระยะแรกของสงครามสยามจึงประกาศตนเป็นกลาง อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ ๖ ทรงเอนเอียงไปทางสหราชอาณาจักรเพราะพระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และโรงเรียนนายร้อยแซนด์เฮิสต์ แต่เสนาบดีและนักการทหารซึ่งสำเร็จการศึกษาจากเยอรมนีกลับมีใจโน้มเอียงไปทางฝ่ายมหาอำนาจกลาง เพราะเยอรมนีมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสยามมาโดยตลอด ทั้งในด้านการเมือง การทูต และการพาณิชย์ นอกจากนี้ เยอรมนีไม่เคยล่วงละเมิดอำนาจอธิปไตยของสยามเลย ในขณะที่ฝรั่งเศสดำเนินนโยบายรุกรานและยึดดินแดนสยามไปถึง ๕ ครั้ง โดยเฉพาะเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ นั้นเป็นการกระทำที่คนสยามยากที่จะลืมได้

ต่อมา นโยบายของเยอรมนีที่ใช้เรือดำน้ำโจมตีเรือข้าศึกโดยไม่มีขอบเขตซึ่งส่งผลให้สหรัฐอเมริกาประกาศเข้าร่วมสงคราม รัฐบาลสยามจึงคลายความเอนเอียงที่เคยมีต่อเยอรมนีลง จนกระทั่งวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ สยามจึงประกาศสงครามต่อมหาอำนาจกลางโดยเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร หลังการประกาศสงคราม รัฐบาลสยามได้จับกุมชาวเยอรมันและออสเตรียส่งให้สหราชอาณาจักรนำไปกักตัวไว้ที่อินเดีย ยึดเรือสินค้าเยอรมันและลูกเรือ นอกจากนี้ยังส่งกองทหารอาสาประมาณ ๑,๒๐๐ นาย ไปร่วมรบในยุโรป มีทั้งกองบินทหารบกและกองทหารบก รถยนต์ ทหารอาสาได้ร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรจนสงครามสิ้นสุดลงเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ จากนั้นกองทหารบก รถยนต์ ได้ถูกส่งไปปฏิบัติหน้าที่ในดินแดนข้าศึกจนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ กองทัพสยามได้ร่วมสวนสนามฉลองชัยชนะที่กรุงปารีส กรุงลอนดอน และกรุงบรัสเซลส์ด้วย

การที่สยามตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ ส่งผลดีแก่ประเทศหลายประการคือ สยามสามารถเข้าสู่สังคมนานาชาติ ได้รับการยกย่องให้มียุทธฐานะเท่าเทียมกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ได้เข้าร่วมประชุมสันติภาพที่กรุงปารีส ลงนามในสนธิสัญญาแวร์ซาย รวมถึงเป็นประเทศสมาชิกก่อตั้งสันนิบาตชาติ

สิ่งที่สำคัญคือเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีต้องยอมยกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับสยามตั้งแต่วันที่สยามประกาศสงคราม และในการประชุมสันติภาพที่พระราชวังแวร์ซาย ผู้แทนสยามได้แถลงถึงความไม่เป็นธรรมที่ได้รับจากสนธิสัญญาไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือที่ทำไว้กับประเทศต่าง ๆ และได้เรียกร้องให้ประเทศตะวันตกทบทวนแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าว สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกที่ให้ความร่วมมือในการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอันมีผลให้ประเทศอื่น ดำเนินการเช่นเดียวกันในเวลาต่อมา

บทเรียนที่ได้รับ

พระมหากษัตริย์มีพระปรีชาญาณ ภูมิโอบาย และพระมหากรุณาธิคุณ ทรงนำพาชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗๓	๑๙๔	๓๓๙
----	-----	-----

๔.๑๙	กำเนิดธงไตรรงค์ (พ.ศ. ๒๔๖๐)
------	-----------------------------

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบที่มาของธงไตรรงค์

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ทรงเป็นผู้พระราชทานกำเนิดธงไตรรงค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์และศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติให้ระลึกถึงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

เนื้อหา

สยามได้ใช้ธงผืนสีแดงมีรูปช้างอยู่ตรงกลางเสมือนเป็นธงชาติมาจนถึงรัชกาลที่ ๖ พระองค์จึงมีพระราชดำริให้ปรับปรุงการใช้ธงชาติสยามให้เหมาะสมกับกาลสมัย สะดวกและงดงามเข้ากับนานาประเทศได้ ธงช้างเดิมจึงเปลี่ยนเป็นธงไตรรงค์เช่นที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ทรงมีพระราชดำริว่า ธงชาติควรใช้ผ้าขึ้น ๆ เพลาะ (ต่อ) กันได้อย่างง่าย เพื่อราษฎรจะได้ไม่ลำบากที่จะทำใช้ได้เอง ไม่ต้องสั่งซื้อผ้าพิมพ์เป็นรูปช้างสำเร็จมาจากต่างประเทศ ใช้สีที่มีความหมายในทางสามัคคีและยึดมั่นต่อชาติ เห็นได้แต่ไกล และสวยงามเมื่อประดับประดาตามสถานที่ต่าง ๆ ในชั้นแรกโปรดเกล้าฯ ให้ทดลองประดิษฐ์ธงเป็นห้าริ้วสีแดงกับสีขาวสลับกันเป็นทางตาม

ความยาว หากแต่ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยเพราะดุจติดขัดไม่งดงามจับตาน่าชมสมจะเป็นธงประจำชาติ ต่อมา จึงทรงฟังความคิดเห็นของประชาชนและทรงรำลึกถึงสี่ประจำวันพระราชสมภพคือสีน้ำเงิน ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสีเครื่องเต็มยศของกรมทหารราบที่ ๑๑ ซึ่งเป็นกองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ประจำรัชกาล เครื่องแบบมหาดเล็กในพระราชสำนัก และแถบเหรียญราชรุจิ ซึ่งทรงสร้างขึ้นสำหรับพระราชทานเฉพาะ ข้าราชการบริพารในพระองค์ ดังนั้น จึงทรงลงนำสีน้ำเงินเข้ามาผสมโดยจัดวางรูปขึ้นเสียใหม่ ใช้สีน้ำเงินใส่ลงตรง ช่องกลาง ถัดมาเป็นสีขาว แล้วจึงเป็นสีแดงอยู่ริมสองข้างดังสีธงชาติที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน พระองค์พระราชทาน ความหมายว่าสีแดงหมายถึงชาติ ซึ่งคนสยามทุกคนต้องรักษาไว้โดยแม้จะต้องสละเลือด สีขาวคือศาสนา ซึ่งบริสุทธิ์ดุจสีขาวแห่งธงนี้ ส่วนสีน้ำเงินหมายถึงพระมหากษัตริย์ โดยให้ถือเอาสีน้ำเงินเป็นสีราชการ และ หลังจากได้ทดลองนำขึ้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้วจึงประกาศใช้เป็นธงชาติในวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ และพระราชทานชื่อว่า “ธงไตรรงค์”

บทเรียนที่ได้รับ

ธงไตรรงค์เป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีและศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติให้ระลึกถึงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๓๔๓

๔.๒๐	โคลงพระราชนิพนธ์ “สยามานุสสติ” (พ.ศ. ๒๔๖๑)
------	--

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงพระบรมราโชบายในการเสริมสร้างรัฐชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์และเป็นรากฐานที่สำคัญของชาติ

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ทรงดำเนินพระบรมราโชบายเสริมสร้างรัฐชาติ ให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์และเป็นรากฐานที่สำคัญของชาติ ทรงเห็นความสำคัญในการสร้างสำนึกรักชาติ ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมจำนวนมากเพื่อปลูกสำนึกคนให้มีความกล้าหาญ เพื่อชาติบ้านเมือง เช่น โคลงพระราชนิพนธ์ สยามานุสสติ

เนื้อหา

ในโอกาสที่รัชกาลที่ ๖ เสด็จฯ ไปทรงพระราชทานรางวัลแก่นักเรียนนายร้อยใน พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้ทรงพระราชทานโคลงพระราชนิพนธ์ “สยามานุสสติ” ให้เป็นเพลงประจำสถาบัน บทพระราชนิพนธ์นี้สะท้อนให้เห็นภารกิจอันยิ่งใหญ่ของผู้สำเร็จการศึกษาที่จะทำหน้าที่รักษาเอกราชของชาติอันเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ บทพระราชนิพนธ์นี้ได้แพร่หลายและจารึกอยู่ในใจคนไทยทั้งมวล ความว่า

รักราช จงจิตน้อม	รักดี ท่านนา
รักษาดี กอบกรณีย์	แน่วไว้
รักศาสน์ กอบบุญตรี	สุจริต ถ้วนเทอญ
รักศักดิ์ จงจิตให้	โลกขรื่องสรรเสริญฯ
ยามเดินยืนนั่งน้อม	กะมล
รำลึกถึงเทศน	อยู่ยัง
เปนรัฐมะณฑล	ไทยอยู่ สราญฮา
ควรถนอมแน่นตั้ง	อยู่เพียงอวสานฯ
ใครรานใครรุกด้าว	แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ	ชาติดิน
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น	ซื้อก้อนเกียรติงามฯ
หากสยามยังอยู่ยัง	ยืนยง
ไทยก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ ได้ฤ
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทย

บทเรียนที่ได้รับ

โคลงพระราชนิพนธ์นี้เป็นเครื่องเตือนใจให้คนไทยระลึกถึงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อที่จะช่วยกันรักษาไว้ด้วยชีวิต

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๓๔	๗๓	๑๑๓
----	----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นภูมิหลังของการพัฒนาประเทศสยามให้ก้าวหน้าทันสมัย

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) มีพระบรมราโชบายเสริมสร้างรัฐชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์ และเป็นรากฐานที่สำคัญของชาติด้านต่าง ๆ ด้านการศึกษา ทรงขยายการศึกษาให้ก้าวหน้า เพื่อพัฒนาราชกรูให้อ่านออกเขียนได้และมีความรู้ทันยุคสมัย

เนื้อหา

รัชกาลที่ ๖ ทรงพัฒนาการศึกษาของชาติเพื่อให้ราษฎรได้มีโอกาสเล่าเรียนอย่างกว้างขวาง ทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา จัดตั้งโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ขยายการศึกษาถึงขั้นอุดมศึกษา เช่น ยกฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ (ค.ศ. ๑๙๑๗)

ส่วนการศึกษาอาชีวศึกษา เพื่อมุ่งฝึกฝนคนให้มีอาชีพ พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงเริ่มด้วยการจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนขึ้น พ.ศ. ๒๔๕๖ โปรดให้สร้างโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงจัดตั้งโรงเรียนเบญจมราชาลัยเพื่อฝึกหัดครูสตรี พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกรรมชั้นประถม พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงตั้งโรงเรียนพาณิชยการ เมื่อมีคณะบุคคลตั้งโรงเรียนเชลยศักดิ์ขึ้นมาก ทรงตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และเพื่อให้เด็กทุกคนรู้หนังสือ ทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา ออกบังคับเป็นเขต ๆ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับครั้งแรก

นอกจากนี้ ทรงตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นตามท้องที่ต่าง ๆ เช่น อำเภอบางบาล ให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ดูแล ส่วนค่าใช้จ่ายเป็นเงินที่เก็บจากประชาชนเป็นรายปี เรียกว่า ศึกษาพลี กับเงินของกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากการสร้างโรงเรียนแทนการสร้างวัดเป็นพระราชนิยมจึงทำให้มีโรงเรียนใน พระบรมราชูปถัมภ์หลายโรงเรียน เช่น โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ โรงเรียนราชวิทยาลัย (ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้รวมเป็นวชิราวุธวิทยาลัย) โรงเรียนพระนครหลวง โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ ฯลฯ

บทเรียนที่ได้รับ

พระมหากษัตริย์มีพระปรีชาญาณ คุศโลบาย และพระมหากรุณาธิคุณ ทรงนำพาชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศ

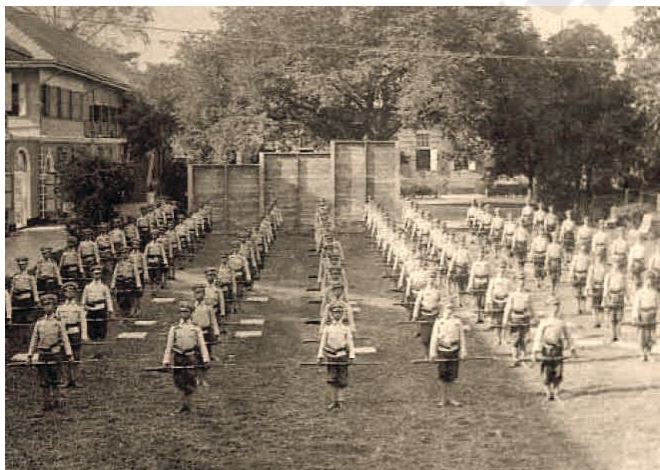
เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๗๓	๓๑๑	๓๔๔
----	-----	-----

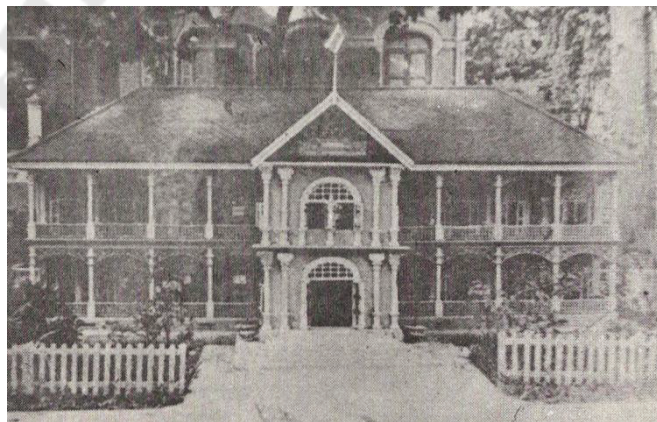
กิจกรรมทหารบก สมัยรัชกาลที่ ๕

การฝึกนักเรียนนายร้อย ในสมัยรัชกาลที่ ๕

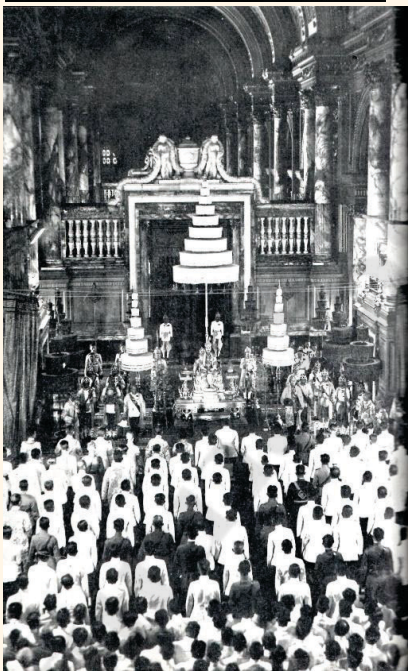
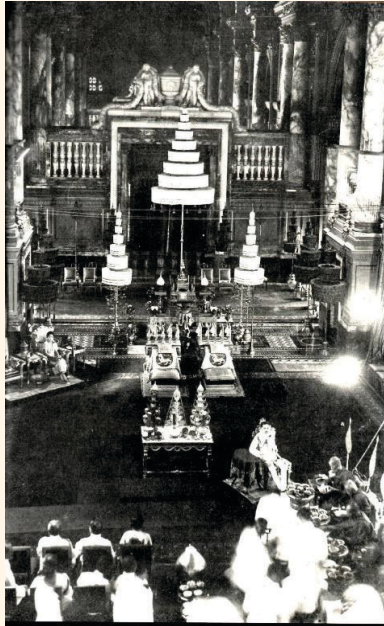
ศาลารัฐบาลดุสิตธานี สมัยรัชกาลที่ ๖

บทที่
๕

จากราชอาณาจักรสยาม
สู่ราชอาณาจักรไทย
(พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๙)

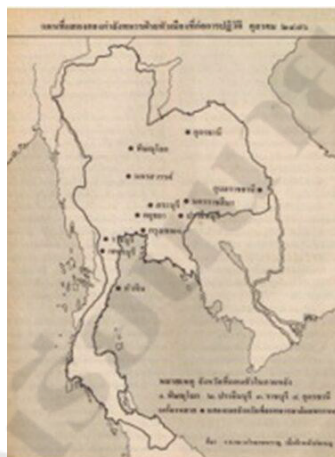

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญ

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

คณะผู้ก่อการการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

แผนที่แสดงกำลังพลฝ่ายกบฏบวรเดชที่ยกเข้าพระนครและการยิงปืนใหญ่ที่ทุ่งบางเขน พ.ศ. ๒๔๗๖

โปสเตอร์ส่งเสริมด้านวัฒนธรรมตามนโยบายสร้างชาติ

สมาชิกขบวนการเสรีไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

แนวคิดหลัก

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จากระบอบราชาธิปไตยเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้สยามเข้าสู่การปกครองระบอบใหม่ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ แต่ปัญหาความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองทำให้การเมืองไม่มั่นคงและการพัฒนาตามวิถีประชาธิปไตยไม่ราบรื่น และยังเปิดทางให้ฝ่ายอำนาจนิยมและชาตินิยมซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำเข้าไปมีบทบาททางการเมือง ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ การพัฒนาประเทศจึงเป็นไปตามแนวทางลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร มีนโยบายสร้างชาติด้านต่าง ๆ และการปลุกสำนึกรักชาติ รวมทั้งการเปลี่ยนชื่อจากสยามเป็นไทย และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นแบบตะวันตกของประชาชนในวงกว้าง เนื่องจากเป็นช่วงที่ไทยถูกกองทัพญี่ปุ่นยึดครองระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘ จึงเป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่ผู้นำและคนไทยต้องต่อสู้เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติ

วัตถุประสงค์หลัก

๑. เข้าใจภาพรวม กำเนิด และพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยภายใต้การนำของคณะราษฎร ในระยะ ๕ ปีแรก (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๑) และในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระยะ ๘ ปีหลัง และผู้นำของขบวนการเสรีไทยในช่วงท้ายของสงครามโลกครั้งที่ ๒

๒. ทำความเข้าใจปัญหาความขัดแย้ง และการต่อสู้ทางการเมืองภายในกลุ่มชนชั้นนำ (elite) ด้วยกันเอง และระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ที่มักใช้กำลังและความรุนแรง เป็นหนทางในการแก้ไขปัญหาการเมือง และทำความเข้าใจเหตุผลที่ผู้นำทหาร โดยเฉพาะจอมพล ป. พิบูลสงคราม หันไปเลือกใช้ลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหารเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล

๓. ศึกษาบทวนเหตุการณ์ดังกล่าวในเชิงบทเรียน โดยเน้นทั้งในด้านบวกซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติ เช่น ความกล้าหาญ เสียสละ รักชาติ เข้าใจและแลเห็นความสำคัญของการประนีประนอม สมานฉันท์และสันติวิธี และบทเรียนด้านลบซึ่งควรหลีกเลี่ยงหรือป้องกันมิให้เกิดขึ้นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาลัทธิชาตินิยมมาเป็นกระแสนำหรือเป็นนโยบายของรัฐบาล และการนำเอากองทัพเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างมาก ทั้งในฐานะผู้ค้ำประกันเสถียรภาพให้กับรัฐบาล และสร้างความมั่นคงให้กับระบอบประชาธิปไตย

๔. ศึกษาประวัติศาสตร์การทหารของไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร-ปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗)

เนื้อหาหลัก

ความคิดที่จะให้ประเทศสยามมีการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษามีมานานแล้ว ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) แต่รัฐบาลในสมัยนั้นและต่อมาเห็นว่าสังคมไทยยังไม่พร้อมกับการปกครองดังกล่าว จึงยังคงการปกครองแบบเดิมไว้ แต่ก็มีการดำเนินการด้านต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย

จนกระทั่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗) คณะราษฎร ได้ยึดอำนาจการปกครองได้สำเร็จโดยปราศจากการนองเลือด เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตย และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ถือเป็นจุดกำเนิดของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย

การยึดอำนาจการปกครองและเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยได้เป็นผลสำเร็จนั้น เป็นผลงานสำคัญของคณะราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยข้าราชการระดับกลางและล่าง ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน สมาชิกส่วนมากของคณะราษฎรมีความคิดต้องการให้ประเทศเจริญก้าวหน้าตามอารยประเทศ จึงเกิดความคิดและวางแผนที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยการยึดอำนาจ แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญ เสียสละ และมีอุดมการณ์รักชาติอย่างแรงกล้า หากปราศจากสิ่งเหล่านี้ คงไม่มีคณะราษฎร และแน่นอนว่า คงไม่มีเหตุการณ์การยึดอำนาจเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และการเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม การยึดอำนาจและการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยปราศจากการนองเลือดนั้น ผู้มีบทบาทสำคัญอีกด้านหนึ่งคือ รัชกาลที่ ๗ ทรงเป็นผู้นำในการประนีประนอมและเสนอแนวทางสันติวิธี เพื่อเป็นทางออกสำหรับความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ที่ก่อตัวขึ้น อันที่จริงแล้วรัชกาลที่ ๗ มีพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่ก่อนแล้ว แต่ข้อเสนอของพระองค์ได้รับการต่อต้านอย่างมากจากบรรดาเจ้านายและขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เรื่องดังกล่าวจึงถูกระงับไป ฉะนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์การยึดอำนาจของคณะราษฎร พระองค์จึงทรงไม่ขัดข้อง เพราะหลักการพื้นฐานตรงกับพระราชดำริ และทรงยินยอมพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวของคณะราษฎร เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

จากนั้นคณะราษฎรได้ดำเนินการปกครองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ คือ การจัดตั้งฝ่ายนิติบัญญัติ หรือผู้แทนราษฎรชั่วคราว และฝ่ายบริหาร หรือรัฐบาล และต่อมาจัดการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ในระยะแรกรัฐบาลคณะต่าง ๆ ยึดนโยบายการพัฒนาประเทศตามหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ได้แก่ ความเป็นเอกราชสมบูรณ์ ความปลอดภัยในประเทศ ความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ สิทธิเสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษา

แต่การพัฒนาประชาธิปไตยในระยะแรกภายใต้การนำของคณะราษฎร ทั้งสมัยรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีท่านแรก (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๖) และสมัยรัฐบาลของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีท่านที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๑) ล้วนประสบกับปัญหาและอุปสรรคนานาประการ อันเนื่องมาจากการปกครองระบอบดังกล่าวเป็นสิ่งใหม่ ทั้งในเชิงสถาบันทางการเมือง แนวคิด และการปฏิบัติตามกระบวนการของระบอบการเมืองประชาธิปไตย นอกจากนั้นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมก็ไม่เอื้ออำนวย

ปัญหาหลักก็คือ ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองภายในหมู่ชนชั้นนำ ทั้งภายในกลุ่ม คณะราษฎรด้วยกันเอง และคณะราษฎรกับกลุ่มอำนาจเก่า ไม่ได้ดำเนินการไปตามกระบวนการ และวิถีทางของหลักการปกครอง กล่าวคือ เมื่อมีความขัดแย้งทางการเมือง แทนที่แต่ละฝ่ายจะใช้แนวทางสันติวิธีเป็นหนทางในการตัดสินปัญหาบนเวทีสภาผู้แทนราษฎร และ/หรือ การต่อสู้ทางการเมืองตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ต่างฝ่ายกลับยึดการใช้อำนาจและความรุนแรง เป็นทางออกในการแก้ปัญหา ความขัดแย้งทางการเมืองที่ปรากฏให้เห็น เช่น กรณีเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติของนายปรีดี พนมยงค์ และกบฏบวรเดช ซึ่งมีความรุนแรงในระดับของสงครามกลางเมือง และย่อมส่งผลกระทบต่อรัชกาลที่ ๗ ด้วย ในฐานะที่ข้าราชการบริหารและบุคคลใกล้ชิดของพระองค์เข้าไปเกี่ยวพันกับความขัดแย้งนั้น ๆ

ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองที่ก่อตัวขึ้นล้วนส่งผลกระทบต่อรัชกาลที่ ๗ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยทั่วไปตามหลักระบอบประชาธิปไตย ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง หรือทรงอยู่ในฐานะเป็นกลางในทางการเมือง ที่จริงแล้วตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น รัชกาลที่ ๗ ทรงพยายามวางพระองค์เป็นกลาง และทรงพยายามประคับประคองสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้ผ่านไป ตามหลักการและกระบวนการของระบบรัฐสภาด้วยดี ดังจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงแสดงบทบาทในฐานะผู้นำการประนีประนอมกับฝ่ายต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้งในขณะนั้น พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสมานฉันท์ และทรงเสนอปฏิบัติการเชิงสันติวิธีเป็นหนทางแก้ปัญหการเมือง แต่หลักการและความพยายามของพระองค์ก็ไม่บรรลุผลเท่าที่ควร เพราะการใช้อำนาจและความรุนแรงของฝ่ายต่าง ๆ ยังคงอยู่ โดยเฉพาะจากฝ่ายรัฐบาล ซึ่งมักใช้อำนาจเด็ดขาดเข้าปราบปรามฝ่ายคัดค้านหรือต่อต้าน ในประเด็นนี้ พระองค์ทรงเห็นว่า ปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะการดำเนินการหลายส่วนของคณะราษฎรและรัฐบาลไม่เป็นไปตามระบบรัฐสภา พระองค์จึงทรงเรียกร้องทั้งโดยทางตรงและอ้อมให้ฝ่ายรัฐบาลแก้ไขเพื่อให้การใช้อำนาจของรัฐบาลเป็นไปตามหลักประชาธิปไตย ในท้ายที่สุด พระองค์ทรงสละราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลมิได้ดำเนินการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗ นั้น นับได้ว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง กล่าวคือ ไม่เฉพาะในฐานะที่สังคมไทยต้องขาดผู้นำที่มีแนวคิดและได้ปฏิบัติการเชิงสันติวิธี แต่รวมถึงการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในระยะเริ่มต้นด้วย เมื่อพิจารณาบริบททางการเมืองในวงกว้างขึ้น ยังเท่ากับเป็นการขาดคนกลางที่จะช่วยในการประนีประนอมหรือสร้างความสมานฉันท์ในความขัดแย้งทางการเมืองด้วย ฉะนั้นการขาดหายไปของผู้นำในฐานะเช่นนี้ จึงมีส่วนสำคัญที่ส่งผลโดยตรงทำให้การเมืองในระบบรัฐสภาในระยะเริ่มต้น ต้องเผชิญกับการใช้อำนาจและความรุนแรงซ้ำแล้วซ้ำเล่า ดังสะท้อนออกมาในรูปของการเกิดการรัฐประหารและการกบฏบ่อยครั้ง

ตัวอย่างเหล่านี้เปิดเผยให้เห็นว่า การใช้กำลังและความรุนแรงตัดสินปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองนั้น นอกจากจะไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหาลแล้ว การใช้กำลังและความรุนแรงยังทำให้ประเทศอ่อนแอภายในด้วย เนื่องจากต้องรบกันเองและเกิดความแตกแยกเป็นขั้วฝ่ายอย่างชัดเจน ที่สำคัญก็คือ การใช้กำลังและความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ นั้น ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมให้การพัฒนาประชาธิปไตยในระยะแรกอยู่ในสถานะไม่มั่นคง รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพ สถานการณ์ทางการเมืองเช่นนี้ย่อมเปิดทางให้พลังลัทธิอำนาจนิยมและชาตินิยมขึ้นมาแทนที่พลังลัทธิรัฐธรรมนูญในระยะต่อมา ภายใต้การนำของผู้นำทหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับประเทศชาติตามกระแสลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำสำคัญคนหนึ่งของคณะราษฎร มีบทบาททั้งในฐานะแกนนำในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และเป็นกำลังหลักค้ำประกันให้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยเมื่อพ้นเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ปฏิเสธที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้รับการเลือกให้เป็นผู้สืบทอดอำนาจ เพื่อค้ำประกันความมีเสถียรภาพให้กับรัฐบาล รวมทั้งสร้างความมั่นคงให้กับระบอบประชาธิปไตย และพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าตามหลักการ ๖ ประการของคณะราษฎร

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรกระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ ได้พยายามสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาลและความมั่นคงให้กับระบอบประชาธิปไตย ด้วยการพัฒนากองทัพและระดมพลังประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมือง เข้ามาสนับสนุนการนำของรัฐบาลทหาร โดยใช้แนวคิดลัทธิอำนาจนิยมทหารนิยม และชาตินิยม เป็นพลังปลุกกระดมความรู้สึกรักชาติและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับรัฐบาล นอกจากนั้น ได้ปรับปรุงกองทัพต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพบก

นโยบายการสร้างชาตินี้ ส่วนมากประกาศเป็น “รัฐนิยม” รวมทั้งสิ้น ๑๒ ฉบับ สารหลักของรัฐนิยมนั้นมุ่งที่จะสร้างคนไทยในระบอบการปกครองประชาธิปไตยให้มีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ รักชาติ มีวัฒนธรรมแบบอารยะ และเชื่อผู้นำ มีการสร้างวัฒนธรรมแบบใหม่ ที่มุ่งปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยให้สอดคล้องกับการสร้างชาติในระบอบการปกครองใหม่ เช่น การเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย การยกเลิกบรรดาศักดิ์ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกาย และการใช้ภาษา เป็นต้น นโยบายสร้างชาติได้เปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยทั่วไประั้งใหญ่

นอกจากนั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ และการเรียกร้องดินแดนคืนจากชาติมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะดินแดนบางส่วนในอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งฝรั่งเศสได้จากสยามในวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ในรัชกาลที่ ๕ การเรียกร้องดินแดนของไทยทำให้เกิดการสู้รบกันเรียกว่า กรณีพิพาทอินโดจีน แต่ในที่สุด จากการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น ไทยและฝรั่งเศสจึงได้ลงนามในอนุสัญญาโตเกียว เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นผลให้ไทยได้ดินแดนทางด้านหลวงพระบาง

ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง คือ นครจำปาศักดิ์ และอาณาเขตมณฑลบุรพาเดิมบางส่วน ได้แก่ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ความสำเร็จของสงครามอินโดจีนครั้งนี้เป็นประโยชน์อย่างมากต่อรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง และเป็นเครื่องพิสูจน์พลังลัทธิชาตินิยมที่กลายเป็นฐานสนับสนุนรัฐบาลเป็นอย่างดี จึงเปิดโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม รวบอำนาจได้เด็ดขาดยิ่งขึ้น

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้นำ “ลัทธิผู้นำ” มาใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่ประเทศไทย ต้องเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเริ่มขึ้นในยุโรป (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๘) และต่อมาขยายเข้าสู่เอเชีย เมื่อญี่ปุ่นเปิดฉากสงครามในเอเชีย กองทหารญี่ปุ่นบุกดินแดนประเทศไทยในเช้าวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กองทหารญี่ปุ่นต้องเผชิญกับการต่อต้านจากกองทัพไทย ยุวชนทหาร และคนไทยอย่างเข้มแข็ง แต่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าจะเป็นการฆ่าตัวตาย เนื่องจากไทยไม่ได้รับการหนุนช่วยจากฝ่ายสัมพันธมิตร จึงตัดสินใจหยุดยิง และเปิดการเจรจาตามข้อเสนอของญี่ปุ่น ต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจเข้าร่วม สงครามกับฝ่ายญี่ปุ่น เนื่องจากเห็นว่า เป็นแนวทางที่จะรักษาเอกราชไว้ได้ และต่อมาได้ประกาศสงครามกับ สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕

แต่ก็มีกลุ่มคนไทยที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายสงครามของรัฐบาล และสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อร่วมขับไล่ฝ่ายญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย มีการเคลื่อนไหวของคนไทยภายในประเทศและภายนอก โดยเฉพาะคนไทยที่สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นที่รู้จักกันต่อมาในนาม ขบวนการเสรีไทย การก่อตัวของขบวนการเสรีไทยมีจุดมุ่งหมายสำคัญทั้งเพื่อเอกราชอธิปไตยอันสมบูรณ์และเพื่อประชาธิปไตย อย่างแท้จริง จึงมีการเคลื่อนไหวต่อต้าน ทั้งฝ่ายญี่ปุ่นผู้รุกรานและรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งดำเนินการ ปกครองแบบเผด็จการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทราบดีว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยตั้งแต่ต้น แต่ก็ไม่ได้ทำลาย หรือขัดขวางการเคลื่อนไหวของฝ่ายเสรีไทย ซึ่งแกนนำส่วนมากเป็นผู้นำการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล เพราะเห็นว่ามีความรักชาติและมีจุดมุ่งหมายในการต่อต้านญี่ปุ่นเช่นกัน และขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายสงครามผูกมิตรกับฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ท่านเองก็ได้ดำเนินนโยบายใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นด้วย โดยส่งฝ่ายทหาร ออกไปติดต่อย่างลับ ๆ กับฝ่ายสัมพันธมิตรผ่านประเทศจีน และมีโครงการย้ายเมืองหลวงใหม่ไปจังหวัด เพชรบูรณ์เพื่อต่อต้านญี่ปุ่น แต่โครงการดังกล่าวกลับได้รับการคัดค้านอย่างมากในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ่ายแพ้ในการลงคะแนนเสียงเกี่ยวกับการออกกฎหมายย้ายเมืองหลวงใหม่ ในสภาผู้แทนราษฎร ในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงได้ลาออก เปิดทางให้ผู้นำของฝ่ายเสรีไทยขึ้นบริหารประเทศแทน

หลังญี่ปุ่นประกาศแพ้สงครามในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ รัฐบาลของฝ่ายเสรีไทยมีส่วนสำคัญ ช่วยแก้ไขสถานะสงครามของประเทศไทยให้รอดพ้นจากประเทศผู้แพ้สงคราม และขณะเดียวกันนั้น รัฐบาล ฝ่ายเสรีไทยก็ได้หาทางแก้ไขปัญหาการเมือง โดยเฉพาะประเด็นการใช้อำนาจเผด็จการของผู้นำทหาร ป้องกันมิให้

ทหารกลับเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองอีก มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ เพื่อผลักดันการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยยกเลิกบทเฉพาะกาล แยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง และหันไปสู่การแข่งขันทางการเมืองในระบบพรรคการเมือง ซึ่งสาระสำคัญของการแก้ไขนี้จะนำไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ความกล้าหาญ เสียสละ และอุดมการณ์รักชาติ เห็นได้จากการกระทำของบุคคลทั้งในระดับปัจเจกชนและกลุ่มของทั้งสองฝ่าย คือ คณะราษฎรและกลุ่มอำนาจเก่า ผู้นำของทั้งสองฝ่ายนี้ต่างมีแนวคิดเหมือนกัน คือ ต้องการให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ก็มี ความขัดแย้งกันทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติทำให้แต่ละฝ่ายไม่รู้จักรังจั้งใจ ประนีประนอม และยอมเสียสละเพื่อให้ประเทศชาติเดินต่อไปข้างหน้าได้

๒. การยึดมั่นหลักการของประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นหลักการปกครองที่ดี ฉะนั้นเมื่อได้เริ่มต้นขึ้นในสังคมไทยแล้ว จึงควรปลูกฝังและถ่ายทอดให้อนุชนคนรุ่นหลังได้เรียนรู้และทำความเข้าใจอย่างแท้จริง เพราะสิ่งสำคัญที่เป็นปัญหาของระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่เริ่มต้น และยังคงตกค้างมาถึงสมัยการปกครองปัจจุบัน ก็คือ คนไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่เข้าใจ และ/หรือ ไม่ปฏิบัติตามหลักการและกระบวนการของการปกครองระบอบนี้้อย่างแท้จริง

๓. การประนีประนอม สมานฉันท์ และสันติวิธี คือหัวใจของการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยการเมือง วิธีการนี้ช่วยส่งเสริมให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมั่นคงและประเทศชาติไม่อ่อนแอจากภายใน เพราะถ้าแต่ละฝ่ายไม่ใช้กำลังและความรุนแรงเข้าตัดสินปัญหาความขัดแย้งแล้ว นอกจากทุกฝ่ายจะต่อสู้ในแนวทางที่ไม่ขัดกับหลักการและกระบวนการของประชาธิปไตยแล้ว คนไทยก็ไม่ต้องรบกันเองที่สำคัญก็คือปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ นั้นสามารถถูกแก้ไขไปได้ ประเทศชาติก็จะก้าวไปข้างหน้าได้และเกิดความสามัคคีภายในสังคมด้วย ตัวอย่างเช่น การเกิดกรณีกบฏบวรเดช ซึ่งมีการใช้กำลังและก่อให้เกิดความรุนแรงขึ้นสงครามกลางเมืองนั้น นับเป็นเครื่องเตือนใจในบทเรียนนี้เป็นอย่างดี

๔. เข้าใจความขัดแย้งและรู้จักการบริหารความขัดแย้งในเชิงบวก มีตัวอย่างปรากฏขึ้นบ่อยครั้งในประวัติศาสตร์ไทยในช่วงของการพัฒนาประชาธิปไตย คือ คนไทยจำนวนไม่น้อยที่มีบทบาทในช่วงการเริ่มต้นของการเมืองในระบบรัฐสภาไม่เข้าใจความขัดแย้ง และไม่รู้จักรับรู้การบริหารความขัดแย้งนั้น ๆ ในเชิงบวก จึงมักจบลงด้วยการใช้กำลังและความรุนแรงเข้าแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ควรต้องอบรมสั่งสอนให้เยาวชนมีความคิดที่ถูกต้องว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติ และเกิดขึ้นได้เสมอในสังคมมนุษย์ แต่เมื่อเกิดความขัดแย้ง โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองขึ้นแล้ว จะแก้ไขหรือมีหนทางออกอย่างไร ที่จะไม่กระทบกระเทือนต่อชาติ บ้านเมืองและตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

๕. **หลีกเลี่ยงการใช้กำลังและความรุนแรง** ในประวัติศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตยที่ผ่านมา
มีตัวอย่างชี้ให้เห็นชัดเจนมาตลอดแล้วว่า การแก้ไขความขัดแย้งด้วยความรุนแรง โดยใช้กำลังอาวุธ
ในรูปแบบต่าง ๆ นั้น เช่น การรัฐประหาร การก่อการกบฏ การลอบสังหาร การเดินขบวนประท้วงในลักษณะที่
ก่อให้เกิดความรุนแรง นอกจากจะไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหายาวแล้ว ยังขัดกับหลักการปกครองตาม
ระบอบประชาธิปไตย และที่สำคัญยิ่งล้วนส่งผลกระทบต่อความมั่นคง และความก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง
ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นต้องการให้เกิดเช่นนั้น ฉะนั้นต้องอบรมให้ทุกคนหลีกเลี่ยงประเด็นนี้ให้ได้ แม้ว่า
จะต้องอาศัยเวลา แต่ก็ต้องปลูกฝังอบรมอย่างต่อเนื่องและกระทำในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง เพราะการมีความคิด
หรือความเคยชินต่อการใช้กำลังและความรุนแรงนั้น จะทำให้มักเดินไปสู่หนทางหรือทางออกแบบแตกหักเสมอ
โดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

๖. **การแตกหักไม่ใช่ทางออกที่ดีของการแก้ไขปัญหา** ต้องเรียนรู้และรู้จักคุณค่าของการ
ประนีประนอม คนไทยเรียนรู้และรู้จักคุณค่าของการประนีประนอมมานานแล้ว ตัวอย่างเช่น สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงปาฐกถาไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยทรงชี้ให้เห็นว่า คนไทย
รอดมาได้ด้วยคุณธรรมประจำชาติ ๓ ประการ คือ ความรักอิสรภาพ ขันติธรรม และความฉลาดในการ
ประสานประโยชน์ ซึ่งคุณธรรมประจำชาติข้อท้ายนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า คนไทยเรียนรู้และรู้จักการ
ประนีประนอมนั่นเอง

ในช่วงการพัฒนาประชาธิปไตยระยะแรกมีบุคคลหลายฝ่ายที่มีบทบาท และแสดงให้เห็นถึงความ
พยายามที่จะใช้การประนีประนอม เมื่อมีความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด และ/หรือ
ด้านผลประโยชน์ เช่น รัชกาลที่ ๗ และผู้นำของคณะราษฎร เช่น พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งเป็น
นายกรัฐมนตรีในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๑ ผู้ซึ่งได้พยายามประนีประนอมทุกกลุ่มที่มีความขัดแย้งในขณะนั้น
ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกภายในคณะราษฎร เจ้านาย ขุนนางเก่า และผู้นำท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้งเป็น
ผู้แทนราษฎร (ส.ส.ประเภท ๑) ให้ร่วมกันประคับประคองการเมืองระบบรัฐสภา แต่กระนั้นก็ตาม การรู้จักการใช้
การประนีประนอมโดยเฉพาะทางการเมืองยังมีใช้กระแสหลัก คือยังมีใช้กระแสวัฒนธรรม ที่ผู้คนส่วนมาก
ยึดถือหรือนำไปสู่การปฏิบัติอย่างกว้างขวาง

กรณีศึกษา

๕.๑ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร

วัตถุประสงค์

เพื่อทำความเข้าใจกำเนิดของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย และความพยายามของคณะราษฎรที่มุ่งพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าตามหลักการ ๖ ประการ

ภูมิหลัง

ความคิดในการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษามีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ โดยมีข้อเรียกร้องโดยตรงกับรัฐบาลและผ่านสื่อมวลชน แต่รัฐบาลในเวลานั้นและต่อมาเห็นว่าสังคมไทยยังไม่พร้อมกับการปกครองดังกล่าว จึงยังคงการปกครองแบบเดิมไว้และมีการดำเนินการด้านต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๗ คณะราษฎรได้ยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยปราศจากการนองเลือด และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ถือเป็นจุดกำเนิดของประชาธิปไตยของไทย

เนื้อหา

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) เสด็จฯ แปรพระราชฐาน ณ พระราชวังไกลกังวล อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ คณะราษฎรได้เข้ายึดอำนาจในตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้อ่านประกาศยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ท่ามกลางหมู่ทหารที่ชุมนุมกัน ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า หลังจากนั้นได้กระจายกำลังเข้ายึดสถานที่สำคัญทางราชการไว้อย่างเบ็ดเสร็จ พร้อมทั้งคุมตัวพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่คุมกำลังทหารมากักไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ก่อนหน้านั้น รัชกาลที่ ๗ มีพระราชดำริเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอยู่แล้ว จึงทรงยอมรับเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เพื่อให้การดำเนินการตามกระบวนการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปด้วยดี

การยึดอำนาจและสถาปนาระบอบประชาธิปไตยเป็นผลงานสำคัญของคณะราษฎรซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยข้าราชการระดับกลางและล่าง ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน สมาชิกส่วนมากของคณะราษฎรมีความต้องการให้ประเทศเจริญก้าวหน้าตามอารยประเทศ จึงวางแผนที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการยึดอำนาจ แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญ เสียสละ และมีอุดมการณ์รักชาติ

จากนั้นคณะราษฎรได้ดำเนินการปกครองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ คือมีการจัดตั้งฝ่ายนิติบัญญัติหรือผู้แทนราษฎรชั่วคราวและฝ่ายบริหารหรือรัฐบาล และต่อมาจัดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ทั้งนี้ คณะราษฎรได้ยึดแนวปฏิบัติตามหลัก ๖ ประการเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความก้าวหน้าให้กับสังคมไทย ได้แก่ ๑) ความเป็นเอกราชทั้งในทางการเมือง การศาล และเศรษฐกิจ ๒) ความปลอดภัยในประเทศ ๓) ทะนุบำรุงเศรษฐกิจ ๔) ให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน ๕) ให้ราษฎรมีอิสระ เสรีภาพ และ ๖) ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

บทเรียนที่ได้รับ

คณะราษฎรมีความกล้าหาญในการตัดสินใจยึดอำนาจ เพราะหากล้มเหลวชีวิตและความก้าวหน้าของตนเองและครอบครัวต้องจบสิ้นไปพร้อมกัน ฉะนั้นจึงถือว่าคณะราษฎรเสียสละและมีอุดมการณ์รักชาติที่ต้องการให้ประเทศก้าวหน้าตามหลัก ๖ ประการ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๔๘	๔๙	๘๓	๘๖	๒๐๐	๒๘๔	๓๒๔	๓๖๖
----	----	----	----	-----	-----	-----	-----

๕.๒	รัชกาลที่ ๗ กับการพระราชทานรัฐธรรมนูญ (พ.ศ. ๒๔๗๕)
-----	---

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจบทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) ในกระบวนการกำเนิดระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ปราศจากการนองเลือดอันแตกต่างกับประเทศอื่น

ภูมิหลังและเนื้อหา

การยึดอำนาจและการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยปราศจากการนองเลือดนั้น เนื่องด้วย รัชกาลที่ ๗ ทรงเป็นผู้นำในการประนีประนอมและเสนอแนวทางสันติวิธีอันเป็นทางออกสำหรับความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ที่ก่อตัวขึ้น ทั้งนี้ พระองค์มีพระราชดำริเกี่ยวกับการพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว แต่ข้อเสนอของพระองค์ได้รับการคัดค้านอย่างรุนแรงจากบรรดาเจ้านายและขุนนางชั้นผู้ใหญ่จนถูกระงับไป เมื่อเกิดเหตุการณ์การยึดอำนาจของคณะราษฎร พระองค์จึงทรงไม่ขัดข้องเพราะหลักการพื้นฐานของคณะราษฎรสอดคล้องกับพระราชดำริ จึงทรงยินยอมตามข้อเสนอและพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับชั่วคราวเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน และรัฐธรรมนูญฉบับถาวร เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

บทเรียนที่ได้รับ

ความเสียสละและยึดมั่นที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะทรงเป็นผู้นำที่เห็นแก่ความสงบสุขของประชาราษฎร์ ทรงไม่มีพระราชประสงค์ให้คนไทยรบกันเอง ฉะนั้นเมื่อทรงพิจารณาว่าการต่อต้านการยึดอำนาจของคณะราษฎรอาจสร้างความเสียหายต่อประเทศชาติ พระองค์จึงทรงเสียสละคือทรงยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของคณะราษฎรเพื่อให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แม้จะเป็นการสิ้นสุดอำนาจของพระองค์ก็ตาม

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๒	๑๔๖	๑๗๒	๒๗๓	๒๘๔	๓๖๖
----	-----	-----	-----	-----	-----

๕.๓	ความขัดแย้งเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติและรัฐประหาร (พ.ศ. ๒๔๗๖)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อทำความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ อันสืบเนื่องจากประเด็นเศรษฐกิจ

ภูมิหลังและเนื้อหา

การพัฒนาประชาธิปไตยในระยะแรกภายใต้คณะราษฎรในสมัยรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาประสบปัญหานานาประการอันเนื่องมาจากการปกครองระบอบดังกล่าวที่เป็นสิ่งใหม่ทั้งในเชิงสถาบันทางการเมือง แนวคิด และการปฏิบัติตามกระบวนการของระบอบการเมืองประชาธิปไตย นอกจากการที่สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ปัญหาสำคัญคือ ความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นนำ ทั้งภายในกลุ่มคณะราษฎรด้วยกันเอง และระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มอำนาจเก่า ทั้งนี้ เมื่อมีความขัดแย้ง แทนที่แต่ละฝ่ายจะใช้แนวทางสันติวิธีเป็นหนทางในการตัดสินปัญหาในรัฐสภา แต่กลับใช้กำลังและความรุนแรงเป็นทางออกในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ดังปรากฏให้เห็นตั้งแต่กรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของนายปรีดี พนมยงค์ และการรัฐประหารครั้งแรกเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖

ความขัดแย้งว่าด้วยเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติซึ่งต้องการให้รัฐบาลดำเนินการแทนเอกชนและควบคุมปัจจัยการผลิตคือ ที่ดิน แรงงาน และทุน ปะทุขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อให้เกิดความแตกแยกอย่างชัดเจนทั้งในคณะรัฐมนตรีและผู้นำคณะราษฎร ฝ่ายคัดค้านเค้าโครงการฯ นำโดยพระยามโนปกรณนิติธาดานายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มขุนนางเก่า เจ้านาย บางส่วนของฝ่ายทหารบกในกลุ่ม

คณะราษฎร รวมถึงรัชกาลที่ ๗ ในขณะที่ฝ่ายสนับสนุนเค้าโครงการฯ ประกอบด้วยสมาชิกคณะราษฎรและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มพลเรือน เมื่อไม่สามารถหาข้อยุติได้และความขัดแย้งทวีความรุนแรงขึ้น พระยามโนปกรณนิติธาดาจึงออกพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราซึ่งเท่ากับเป็นการทำรัฐประหารในรูปแบบหนึ่ง เพื่อขจัดฝ่ายที่เห็นด้วยกับเค้าโครงการฯ ออกจากคณะรัฐบาล ขณะเดียวกัน มีกระแสผลักดันให้ลดบทบาทของสมาชิกคณะราษฎร และนายปรีดี พนมยงค์ ถูกบีบบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายพระยามโนปกรณฯ อยู่ในอำนาจได้ไม่นาน มีการยึดอำนาจขึ้นครั้งที่ ๒ หรือการรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ นำโดยนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) และนายนาหวาโท หลวงศุภชลาศัย คณะรัฐมนตรีของพระยามโนปกรณฯ ถูกบีบให้ลาออกและส่วนหนึ่งต้องเดินทางออกนอกประเทศ มีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎรเป็นนายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลใหม่ยังคงประสบปัญหาความไม่มั่นคง มีการต่อต้านทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎร และเหตุการณ์การต่อต้านที่รุนแรงที่สุดในสมัยนี้คือ กบฏบวรเดช

บทเรียนที่ได้รับ

การแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองด้วยความรุนแรง เช่น การรัฐประหาร นอกจากไม่ช่วยแก้ไขปัญหามานานแล้ว ยังขัดกับหลักการปกครองประชาธิปไตย และที่สำคัญยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและความก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง การหลีกเลี่ยงความรุนแรงต้องอาศัยเวลาและการปลูกฝังอบรมอย่างต่อเนื่องในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง เพราะความเคยชินกับการใช้ความรุนแรง มักนำไปสู่การแตกหักเสมอ ดังที่การรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นสาเหตุสำคัญนำไปสู่กบฏบวรเดชเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๖	๑๑๑	๑๓๙	๒๐๐	๒๘๔	๓๖๖
----	-----	-----	-----	-----	-----

๕.๔	กบฏบวรเดชและการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่กบฏบวรเดชและการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗)

ภูมิหลังและเนื้อหา

ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่งผลกระทบต่อรัชกาลที่ ๗ โดยเฉพาะภายหลังกบฏบวรเดชเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งมีความรุนแรงเทียบเคียงสงครามกลางเมือง

ต้นเหตุกบฏบวรเดชมาจากความขัดแย้งกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติและการรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ การกบฏเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งขณะนั้นรัชกาลที่ ๗ ประทับ ณ พระราชวังไกลกังวล ผู้นำกบฏ คือ นายพลเอก พระองค์เจ้าบวรเดช ได้นำกำลังทหารจากหัวเมืองเข้ามาในกรุงเทพฯ ในนามของคณะกู้บ้านกู้เมืองและเรียกร้องให้รัฐบาลพระยาพหลฯ ลาออก แต่รัฐบาลได้แต่งตั้ง นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการกองบังคับการผสมเพื่อปราบปรามฝ่ายกบฏ จึงเกิดการสู้รบอย่างรุนแรงหลายวันจนในที่สุดรัฐบาลเป็นฝ่ายชนะ

กบฏบวรเดชเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สร้างความเสียหายมาก ประมาณกันว่ามีความเสียหายด้านทรัพย์สิน ๓ ล้านบาท ที่สำคัญคือ ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่าง รัชกาลที่ ๗ กับรัฐบาลของคณะราษฎร ทำให้ขาดความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การสละราชสมบัติของพระองค์ในเวลาต่อมา ตามหลักระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง ซึ่งนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง รัชกาลที่ ๗ ทรงพยายามวางพระองค์เป็นกลางและทรงพยายามประคับประคองสภาพการณ์ให้ผ่านไปตามหลักการและกระบวนการภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงแสดงบทบาทในฐานะผู้นำการประนีประนอมกับทุกฝ่ายที่มีความขัดแย้ง โดยทรงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสมานฉันท์และทรงเสนอแนวทางเชิงสันติวิธีเป็นหนทางแก้ปัญหาการเมือง

อย่างไรก็ดี หลักการและความพยายามของพระองค์ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากแต่ละฝ่ายมุ่งใช้กำลังและความรุนแรง โดยเฉพาะฝ่ายรัฐบาลซึ่งมักใช้อำนาจเด็ดขาดปราบปรามฝ่ายต่อต้าน พระองค์จึงทรงเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เหตุเป็นเพราะการดำเนินการหลายส่วนของคณะราษฎรและรัฐบาลไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ พระองค์จึงทรงเรียกร้องให้ฝ่ายรัฐบาลแก้ไขเพื่อให้การใช้อำนาจเป็นไปตามหลักประชาธิปไตย จนในที่สุดหลังจากที่รัฐบาลไม่ยอมดำเนินการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง พระองค์จึงตัดสินใจสละราชสมบัติสละราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗

บทเรียนที่ได้รับ

เมื่อมีปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ควรหลีกเลี่ยงการใช้กำลังและความรุนแรง ขณะเดียวกันต้องเข้าใจและเห็นความสำคัญของการประนีประนอม สอดฉันท์ และแนวทางสันติวิธี ซึ่งเป็นหัวใจของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง วิธีการนี้จะส่งเสริมให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมั่นคงและประเทศชาติไม่อ่อนแอ ที่สำคัญคือปัญหาความขัดแย้งนั้นสามารถแก้ไข ประเทศชาติสามารถก้าวไปข้างหน้าได้ และเกิดความสามัคคีภายในสังคม นอกจากนี้การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗ นับเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่ของสังคมไทย ส่งผลให้ประเทศชาติขาดผู้นำที่มีแนวคิดเชิงสันติวิธีในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อีกทั้งยังขาดผู้ที่เป็นกลางที่สามารถไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในสังคม ทำให้การเมืองภายใต้ระบอบรัฐสภาในระยะเริ่มต้นต้องเผชิญกับการใช้กำลังและความรุนแรงซ้ำแล้วซ้ำเล่า ดังสะท้อนในรูปของการเกิดรัฐประหารและการกบฏบ่อยครั้ง

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๑	๑๕๓	๑๕๕	๒๐๐	๒๘๔	๓๖๖
----	-----	-----	-----	-----	-----

๕.๕	การเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรและการเริ่มต้นของการเมือง ในระบอบรัฐสภา (พ.ศ. ๒๔๗๖)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรและการเริ่มต้นของการเมืองในระบอบรัฐสภา และเรียนรู้การแก้ปัญหาตามวิถีทางประชาธิปไตยเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมือง

ภูมิหลังและเนื้อหา

ภายหลังกบฏบวรเดช รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้จัดการเลือกตั้งครั้งแรก ระหว่างเดือนพฤศจิกายนและธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นการเลือกตั้งทางอ้อมที่ให้ประชาชนเลือกผู้แทนตำบล ส่วนผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎรอีกต่อหนึ่ง จากนั้นผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จำนวน ๗๘ คน จึงเข้ามามีอำนาจที่ตัวแทนราษฎรในการใช้อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ทำการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและคานอำนาจ ในระยะเบื้องต้นของระบอบรัฐสภานี้ กลุ่ม ส.ส. จากภาคอีสานแสดงบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่อย่างดีจนทำให้รัฐบาลสั่นคลอนไม่น้อย เห็นได้จากกรณีการลาออกของรัฐบาลถึง ๒ ครั้ง และการตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎร ๑ ครั้ง ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลฯ

กรณีที่ทำให้รัฐบาลพระยาพหลฯ ลาออก คือ กรณีสัญญาการจำกัดยางพารา (๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗) ซึ่งมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส. อุบลราชธานี) เป็นแกนนำสำคัญในการโจมตีรัฐบาลที่ได้ลงนามสัญญาเสียเปรียบกับต่างชาติ ทำให้รัฐบาลพ่ายแพ้ในการลงมติเพื่อให้สัตยาบันสัญญาดังกล่าว ด้วยคะแนน ๒๕ ต่อ ๗๓ เสียง สามปีต่อมา รัฐบาลพระยาพหลฯ ต้องลาออกอีกครั้งด้วยกรณีที่ดินพระคลังข้างที่ (๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐) โดยนายเลียง ไชยกาล (ส.ส. อุบลราชธานี) ได้ตั้งกระทู้ถามเรื่องการนำที่ดินของพระคลังข้างที่มาซื้อขายในราคาถูกเป็นพิเศษ และผู้ที่มีโอกาสซื้อที่ดินนั้นล้วนเป็นบุคคลระดับสูงในรัฐบาล พระยาพหลฯ จึงต้องลาออกเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ต่อกรณีดังกล่าว ส่วนในกรณีการยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๐ เกิดจากการเสนอญัตติของนายถวิล อุดล (ส.ส. ร้อยเอ็ด) ให้รัฐบาลชี้แจงงบประมาณแผ่นดินอย่างละเอียด แต่รัฐบาลไม่เห็นด้วย และเมื่อลงคะแนนเสียง ปรากฏว่ารัฐบาลพ่ายแพ้ด้วยคะแนน ๓๑ ต่อ ๔๕ เสียง

กรณีทั้งสามข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลพระยาพหลฯ พยายามยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย เพราะแม้รัฐบาลพระยาพหลฯ จะมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรและมีกำลังทหารในมือ แต่ยังยึดหลักการ “การเมืองนำการทหาร” และ “การเมืองต้องแก้ด้วยการเมือง” จึงไม่มีการใช้กำลังก่อรัฐประหารเมื่อเกิดความขัดแย้ง หรือแพ้การลงคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร

บทเรียนที่ได้รับ

การเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรและการเริ่มต้นของการเมืองในระบบรัฐสภาสมัยพระยาพหลฯ เป็นการยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยซึ่งควรปลูกฝังและถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และทำความเข้าใจ เพราะคนไทยจำนวนมากยังไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติตามหลักการและกระบวนการของระบอบนี้อย่างแท้จริง หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย คือการยอมรับและเคารพความคิดเห็นที่แตกต่างทั้งเรื่องการเมือง สังคม ภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ ถึงแม้หลักประชาธิปไตยจะยึดเสียงส่วนใหญ่เป็นหัวใจ แต่ต้องเคารพเสียงและสิทธิของเสียงส่วนน้อยด้วย เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ควรใช้หลักการสันติวิธีและดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ พระราชดำริ และพระราชจริยวัตรทางการเมืองของรัชกาลที่ ๗ พระองค์ทรงเผชิญกับความขัดแย้งอย่างมาก แต่ทรงไม่เคยหาทางออกด้วยการใช้กำลังและ/หรือความรุนแรง อันแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเข้าใจความขัดแย้งและรู้จักบริหารความขัดแย้งได้อย่างดี

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๕๑	๒๒๘	๒๘๐	๒๘๔	๓๖๖
-----	-----	-----	-----	-----

๕.๖	กิจการทหารบกไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๘ - ปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗)
-----	--

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษากิจการทหารบกไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ - ปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาเหตุการณ์รบสำคัญที่ทหารไทยเข้าร่วมในห้วงเวลานี้

ภูมิหลัง

กองทัพบกมีประวัติศาสตร์อันยาวนานควบคู่กับประเทศไทย เริ่มตั้งแต่สมัยที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำทัพในการรบ เพื่อขยายพระราชอาณาเขตและรักษาเอกราชจากการรุกรานของอาณาจักรรอบข้าง ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยอยู่ใต้ระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ กองทัพบกจึงอยู่ใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง หรือคณะปฏิวัติ คณะรัฐประหาร แล้วแต่สถานการณ์การเมืองในเวลานั้น การจัดการกองทัพบกจึงขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้มีอำนาจการเมืองในขณะนั้นเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม หน้าที่หลักของกองทัพบกไม่เปลี่ยนแปลงคือ การปกป้องประเทศชาติและราชบัลลังก์ อีกทั้งมีหน้าที่ร่วมพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนด้วย

เนื้อหา

พัฒนาการของกิจการทหารบกไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ - ปัจจุบัน แบ่งตามรัชกาลได้ ดังนี้

๑. กิจการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๙)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจยังไม่ดี จึงมีการลดกำลังทหาร โดยได้ยุบกองบัญชาการกองทัพน้อย กองบัญชาการกองพล และกองบังคับการกรมลงทั้งหมด คงเหลือเฉพาะหน่วยระดับกองพันเท่านั้น แต่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๘) กองทัพบกได้ปรับปรุงการจัดหน่วยให้พร้อมรบยิ่งขึ้น มีการระดมพลขยายกำลังรบตามอัตราสงคราม โดยกองบัญชาการทหารสูงสุด ได้จัดตั้ง “กองทัพบก” ขึ้น เพื่อบังคับบัญชากองพลรบต่าง ๆ สำหรับเตรียมความพร้อมเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพากับญี่ปุ่น

ช่วงเวลานี้ เกิดเหตุการณ์รบที่สำคัญคือ

๑) กรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศสระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔ มีสาเหตุมาจากรัฐบาลไทยเคลื่อนไหวเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ที่เสียไปในรัชกาลที่ ๕ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ กำลังรบของชาติตะวันตกติดพันอยู่ในยุโรป รัฐบาลไทยได้ยื่นข้อเสนอต่อฝรั่งเศสให้ปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสเสียใหม่ตามหลักสากล เนื่องจากไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบมาก ไทยขอให้ใช้ร่องน้ำลึกของแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นเขตแดนไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสตามหลักสากล แต่ฝรั่งเศสปฏิเสธข้อเสนองของรัฐบาลไทย อีกทั้งได้ส่งเครื่องบินรบล่องล้ำเข้ามายังเขตแดนของไทยหลายครั้ง กระทั่งมีเครื่องบินเข้ามาทิ้งระเบิดบริเวณ

จังหวัดนครพนมจนเกิดกรณีพิพาทถึงขั้นใช้กำลังทหารเข้าทำการสู้รบกันในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ กรณีพิพาทยุติลงจากการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น ทำให้ไทยได้ดินแดนบางส่วนคืนจากฝรั่งเศสตามสัญญาที่ลงนามในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

กรณีพิพาทในครั้งนี้ ทหารไทยได้สร้างวีรกรรมการรบครั้งสำคัญ เช่น การรบทางบกที่บ้านพร้าว โดยทหารไทยได้รับชัยชนะอย่างงดงามในการสู้รบกับทหารฝรั่งเศส ผลของสงครามทำให้มีการกำหนดเส้นเขตแดนขึ้นใหม่ โดยถือร่องน้ำลึกเป็นเส้นเขตแดนในแม่น้ำโขง รวมทั้งเกาะดอนซึ่งอยู่ทางขวาของร่องน้ำลึกได้กลับคืนมาเป็นของไทย

๒) สงครามมหาเอเชียบูรพา เกิดขึ้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อกองทัพญี่ปุ่นส่งฝูงบินเข้าโจมตีฐานทัพอากาศของสหรัฐอเมริกาที่เพิร์ลฮาร์เบอร์ในหมู่เกาะฮาวายและฟิลิปปินส์เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ (๗ ธันวาคม เวลาในสหรัฐอเมริกา) และในเวลาเดียวกัน ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกเข้าสู่บริเวณชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย นอกจากนี้ยังได้เคลื่อนกำลังทางบกเข้าสู่ อ.อรัญประเทศ จ.ปราจีนบุรี เพื่อใช้เป็นทางผ่านไปยังพม่าและมลายูของสหราชอาณาจักร ในวันเดียวกันนั้น กองทัพญี่ปุ่นยังได้ส่งกำลังทางอากาศเข้าโจมตีสนามบินวัดนานคร จ.ปราจีนบุรี รัฐบาลไทยจึงต้องจำยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านพื้นที่ไทย หลังจากนั้นไม่นานได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น อีกทั้งประกาศสงครามกับสหราชอาณาจักรและสหรัฐฯ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕

ตามข้อตกลงในสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และเพื่อให้กองทัพไทยอยู่ใต้อำนาจของกองทัพญี่ปุ่น โดยเด็ดขาด รัฐบาลจึงได้ตกลงกับรัฐบาลญี่ปุ่น ให้กองทัพไทยปฏิบัติการในพื้นที่ประเทศไทยใหญ่ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสภามหาไทยใหญ่) ทำให้ไทยต้องร่วมมือกับญี่ปุ่น กองทัพพายัพได้เคลื่อนกำลังเข้าสู่ดินแดนสภามหาไทยใหญ่ เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ กองทัพบุกได้เข้ายึดเมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง เมืองมะ เมืองลา เมืองยาง เมืองยอง เมืองยู้ และเมืองหลาย ในยุทธภูมิที่มีเมืองเชียงตุง กองทัพพายัพ โดยกรมทหารราบที่ ๗, ๘, ๙ แห่งกองพลที่ ๓ ได้เคลื่อนกำลังเข้ายึดเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการฝ่ายทหาร และพลเรือนที่สำคัญในดินแดนสภามหาไทยใหญ่ ผลการรบ กองพันทหารราบที่ ๕๒ ของกรมทหารราบที่ ๘ สามารถยึดเมืองเชียงตุงได้เป็นหน่วยแรก

สงครามยุติลง หลังจากสหรัฐฯ ทิ้งระเบิดปรมาณูที่นครฮิโรชิมาและนางาซากิ เมื่อวันที่ ๖ และ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ตามลำดับ ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ และประเทศไทยได้ประกาศสันติภาพในวันต่อมา แต่ไทยไม่ได้ตกเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม ทั้งที่ร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร เป็นเพราะในระหว่างสงคราม มีขบวนการเสรีไทยปฏิบัติงานใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นและช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตร แต่รัฐบาลไทยต้องคืนดินแดนที่ได้จากการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นจากกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส คือ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ ให้แก่ฝรั่งเศส และจากการร่วมมือกับญี่ปุ่น คือ สหราชอาณาจักร (รัฐฉาน) รวมทั้งรัฐฉาน ต้น ต่งกานู ปะลิส และไทรบุรี ให้แก่สหราชอาณาจักร

๒. การกองทัพบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๕๙)

ในห้วงเวลานี้ กองทัพบกได้ปรับปรุงกองทัพด้านการบังคับบัญชาและอาวุธยุทโธปกรณ์ อีกทั้งส่งทหารไปร่วมปฏิบัติการในต่างประเทศ ดังนี้

การจัดหน่วย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา กองทัพบกมีการปรับปรุงการจัดหน่วยทหารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยเปลี่ยนแปลงระเบียบการจัดส่วนราชการตามรูปแบบกองทัพบกสหรัฐอเมริกา เนื่องจากรัฐบาลไทยได้ตกลงรับความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ ตามโครงการช่วยเหลือและป้องกันร่วม และจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พุทธศักราช ๒๕๐๓ ทำให้มีการจัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นหน่วยขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม และเป็นหน่วยบังคับบัญชากองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ จากนั้นมีการจัดกองทัพบกตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการและกำหนดหน้าที่ของส่วนราชการกองทัพบก กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม พุทธศักราช ๒๕๐๘ และปรับปรุงการแบ่งส่วนราชการและกำหนดหน้าที่ส่วนราชการกองทัพบกเพิ่มเติมอีกหลายครั้งในเวลาต่อมา จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้กำหนดให้กองทัพบกเป็นส่วนกำลังรบขึ้นตรงต่อกองบัญชาการทหารสูงสุด ประกอบด้วยส่วนราชการสำคัญ ๕ ส่วน คือ ส่วนบัญชาการ ส่วนกำลังรบ ส่วนส่งกำลังบำรุง ส่วนภูมิภาค และส่วนการศึกษา จากนั้น กองทัพบกได้จัดหน่วยงานเพิ่มขึ้นอีก ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนสนับสนุนการรบและส่วนช่วยพัฒนาประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับภาระหน้าที่ในการป้องกันประเทศ การรักษาความมั่นคงภายใน การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศและการพัฒนาประเทศ

การจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๓ กองทัพบกจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์จากต่างประเทศ และได้รับความช่วยเหลือตามโครงการช่วยเหลือของมิตรประเทศ แต่เนื่องจากการใช้อาวุธจากหลากหลายชาติทำให้เกิดความยุ่งยากในการส่งกำลังและการซ่อมบำรุง ต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๙ กองทัพบกได้เปลี่ยนมาใช้อาวุธยุทโธปกรณ์ที่ใช้ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่มีประจำการในกองทัพสหรัฐอเมริกาแทน เช่น อาวุธประจำกาย ปืนใหญ่ขนาด ๗๕ มม. และขนาด ๑๐๕ มม. และรถถัง เอ็ม ๒๔ เป็นต้น ส่วนอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยกว่านั้น ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ ตามโครงการช่วยเหลือทางทหารตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๓ นอกจากนี้ กองทัพบกยังดำเนินการค้นคว้าวิจัยและพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ใหม่ อีกทั้งทำการผลิตขึ้นเพื่อใช้เอง ตลอดจนดัดแปลงและปรับปรุงอาวุธเก่าที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น รวมทั้งจัดตั้งโรงงานผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยด้วย

การปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศ รัฐบาลไทยได้ส่งกำลังทหารเข้าร่วมการรบในหลายสมรภูมิ เช่น สงครามเกาหลี (พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๔๙๖) และสงครามเวียดนาม (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๕) ผลจากการที่ไทยได้ส่งกำลังทหารเข้าร่วมรบในสงครามดังกล่าว นอกจากจะทำให้ไทยได้รับการยกย่องจากทหารชาติพันธมิตรแล้ว

ยังทำให้กองทัพไทยได้รับบทเรียนและประสบการณ์ในการรบทั้งตามแบบและนอกแบบ รวมทั้งได้เรียนรู้การใช้อาวุธยุทโธปกรณ์สมัยใหม่ที่ใช้ในการสงครามอีกด้วย ความกล้าหาญของทหารไทยเป็นที่ประจักษ์จนได้รับการขนานนามจากทหารชาติพันธมิตรที่ร่วมรบในสมรภูมิเกาหลีว่า “พยัคฆ์น้อย” หรือ “Little Tigers” อีกทั้งเป็นการนำประเทศเข้าไปอยู่ในกลุ่มของประเทศโลกเสรี

๓. การกองทัพบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้โอนอัตรากำลังพลและงบประมาณของกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ และกรมทหารราบที่ ๑๑ มหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ ไปอยู่ภายใต้หน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์ เพื่อสนับสนุนภารกิจของส่วนราชการในพระองค์ ในการปฏิบัติหน้าที่ถวายอารักขา ถวายพระเกียรติ และถวายความปลอดภัย

กองทัพบกในปัจจุบัน กองทัพบกเป็นส่วนราชการหนึ่งของกองทัพไทยในสังกัดกระทรวงกลาโหม มีบทบาทและภาระหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พุทธศักราช ๒๕๕๑ มาตรา ๑๙ ซึ่งกำหนดไว้ว่า “กองทัพบกมีหน้าที่เตรียมกำลังกองทัพบก การป้องกันราชอาณาจักร และดำเนินการเกี่ยวกับการใช้กำลังกองทัพบก ตามอำนาจหน้าที่ของกระทรวงกลาโหม โดยมีผู้บัญชาการทหารบก เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ” ดังนั้น กองทัพบกจึงมีหน้าที่หลัก ๒ ประการ คือ การเตรียมกำลังกองทัพบก ตั้งแต่ยามปกติ และการใช้กำลังป้องกันราชอาณาจักรเมื่อมีสถานการณ์เกิดขึ้น ปัจจุบันกองทัพบกจัดหน่วยงาน โดยแบ่งตามภาระหน้าที่ออกเป็น ๗ ส่วน คือ ส่วนบัญชาการ ส่วนกำลังรบ ส่วนสนับสนุนการรบ ส่วนส่งกำลังบำรุง ส่วนภูมิภาค ส่วนการฝึกศึกษาและหลักนิยม และส่วนพัฒนาประเทศ

บทบาทและภาระหน้าที่ คือ การเตรียมกำลังในยามปกติและการใช้กำลังป้องกันราชอาณาจักรจากภัยคุกคามทั้งแบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ รวมถึงภัยคุกคามที่ผสมผสานกันระหว่างภัยคุกคามแบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “ภัยคุกคามแบบผสม” (hybrid threat) ตลอดทั้งการป้องกันประเทศตามแนวชายแดน การรักษาความมั่นคงภายใน การดำเนินการตามพระราชประสงค์และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อีกทั้งการปฏิบัติการกิจรักษาสันติภาพร่วมกับองค์การสหประชาชาติและนานาชาติ เช่น การส่งกำลังพลไปปฏิบัติการกิจสนับสนุนกระบวนการสันติภาพในคาบสมุทรเกาหลี ในพื้นที่ชายแดนอินเดีย-ปากีสถาน การกิจรักษาสันติภาพในประเทศติมอร์ตะวันออก และการกิจของสหประชาชาติในประเทศซูดาน เป็นต้น

บทเรียนที่ได้รับ

จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่า กองทัพบกมีการพัฒนาเพิ่มพูนขีดความสามารถมาโดยตลอด เพื่อทำหน้าที่ปกป้องประเทศชาติในทุกสถานการณ์ และเพื่อสนับสนุนรัฐบาลในการดำรงไว้ซึ่งประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งปฏิบัติการกิจอันสำคัญในการพิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบัน

พระมหากษัตริย์ เพื่อจรรโลงสถาบันหลักของชาติให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทยที่มั่นคงและ
ยั่งยืนสืบไป นอกจากนั้น ยังไปปฏิบัติงานในต่างประเทศในหลายโอกาส ผลการปฏิบัติงานเป็นที่ยอมรับ
ของนานาชาติ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๕	๗	๓๖	๓๗	๑๒๖	๓๒๔
---	---	----	----	-----	-----

๕.๗	การขึ้นมามีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับลัทธิชาตินิยม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจการขึ้นมามีอำนาจของผู้นำทหาร และเหตุผลที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เลือกใช้ลัทธิ
ชาตินิยมและลัทธิทหารเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล

ภูมิหลังและเนื้อหา

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำสำคัญคนหนึ่งของคณะราษฎร มีบทบาททั้งในฐานะแกนนำในการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และเป็นกำลังหลักค้ำประกันให้การปกครองระบอบคณะราษฎร
โดยเป็นผู้นำในการทำรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งมีความขัดแย้งกับฝ่าย
นายปรีดี พนมยงค์ ในกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังเป็นผู้นำ
ในการปราบปรามกองกำลังฝ่ายต่อต้านรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาในกบฏบวรเดช ดังนั้น เมื่อพระยา
พหลฯ ปฏิเสธการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้รับเลือกให้เป็น
ผู้สืบทอดอำนาจ เพื่อค้ำประกันเสถียรภาพให้แก่รัฐบาล

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรกระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ ได้พยายาม
พัฒนากองทัพและระดมพลังประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมือง ให้สนับสนุนการนำของรัฐบาลทหาร
โดยใช้แนวคิดลัทธิอำนาจนิยม ทหารนิยม และชาตินิยม เป็นพลังปลุกกระตือรือร้นรักชาติและเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งให้กับรัฐบาล ภายใต้นโยบาย “การสร้างชาติใหม่ในระบอบประชาธิปไตย” ทั้งนี้ เพื่อลดความ
ขัดแย้งทางการเมืองภายในกลุ่มชนชั้นนำโดยเฉพาะระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มอำนาจเก่า ขณะเดียวกันมีเป้าหมาย
เพื่อให้ประชาชนยอมรับอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎรและรัฐบาล

บทเรียนที่ได้รับ

ผู้นำประเทศที่มีความเข้มแข็งแบบทหาร และการเลือกใช้แนวคิดหรือลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร เป็นนโยบายของชาติ มิใช่สิ่งเลวร้ายเสมอไป หากรู้จักใช้หรือใช้ในจังหวะที่เหมาะสมทั้งในด้านเวลาและ สภาพแวดล้อมทางการเมือง โดยหลักทั่วไป ลัทธิดังกล่าวเหมาะสำหรับยามที่ชาติบ้านเมืองอ่อนแอภายใน อาจจะ เป็นช่วงการเปลี่ยนผ่านที่ผู้คนมีความขัดแย้งสูง และต้องเผชิญกับศัตรูภายนอกจึงต้องการความมีเอกภาพและ ผู้นำที่เข้มแข็ง

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๔๕	๑๓๓	๒๘๐	๒๘๓	๒๘๔	๓๓๐	๓๖๖
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๕.๘	นโยบายสร้างชาติ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๕)
-----	----------------------------------

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของประวัติศาสตร์ไทยสมัยลัทธิชาตินิยมและการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยาม เป็นประเทศไทยในช่วงรัฐบาลสมัยแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ภูมิหลังและเนื้อหา

นโยบายการสร้างชาติในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มักปรากฏในรูปแบบของการประกาศเป็น “รัฐนิยม” รวมทั้งสิ้น ๑๒ ฉบับ สารสำคัญของรัฐนิยมทุกฉบับนั้น มุ่งสร้างค่านิยมในหมู่ชาวไทยให้รักชาติ มีวัฒนธรรม แบบอารยะ และเชื่อผู้นำ โดยสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรมแบบใหม่ที่มีมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและ กิจวัตรความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับการสร้างชาติในระบอบการปกครองใหม่ เช่น การเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศ การยกเลิกบรรดาศักดิ์ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกาย และการใช้ภาษา

นอกจากนั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ และเรียกร้อง ดินแดนคืนจากชาติมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอินโดจีนของฝรั่งเศส ในด้านการดำเนินนโยบายชาตินิยม ทางเศรษฐกิจนั้น รัฐบาลสนับสนุนกลุ่มพ่อค้าและคนชั้นกลางในหลายรูปแบบ เช่น การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ และ ส่งเสริมพ่อค้าชาวไทยให้แข่งขันกับชาวจีน ในขณะเดียวกัน รัฐบาลใช้หลายมาตรการเพื่อแทรกแซงและกีดกัน ธุรกิจการค้าของชาวจีน เช่น การออกกฎหมายปิดช่องทางการดำเนินธุรกิจของชาวจีน โดยกำหนดให้ ผู้ประกอบการต้องมีสัญชาติไทย

ส่วนการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสก่อให้เกิดกรณีพิพาทและมีการสู้รบกัน แต่ในที่สุดฝรั่งเศสซึ่งอ่อนแอหลังจากพ่ายแพ้กองทัพเยอรมันในยุโรป และไม่สามารถสู้รบกับกองกำลังฝ่ายไทยได้ จึงต้องลงนามในอนุสัญญาโตเกียว โดยญี่ปุ่นเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ส่งผลให้ไทยได้ดินแดนหลวงพระบาง ผังขวางแม่น้ำโขง คือ นครจำปาศักดิ์และอาณาเขตมณฑลบุรพาบางส่วน ได้แก่ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ กลับคืนมา ความสำเร็จของสงครามอินโดจีนครั้งนี้สร้างประโยชน์อย่างมากต่อรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง และเป็นเครื่องพิสูจน์พลังลัทธิชาตินิยมที่กลายเป็นฐานสนับสนุนให้รัฐบาล จึงทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถรวบอำนาจได้เด็ดขาดยิ่งขึ้นจนกลายเป็นปัญหาทางการเมืองในเวลาต่อมา โดยเฉพาะกับผู้นำฝ่ายพลเรือนที่เห็นว่า รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ละทิ้งระบอบประชาธิปไตยและหันไปสู่การปกครองแบบเผด็จการ จึงมีการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จากกลุ่มนี้

บทเรียนที่ได้รับ

การนำแนวคิดอำนาจนิยม ลัทธิทหารและชาตินิยมไปใช้นั้นต้องพิจารณาสภาพแวดล้อมทั้งภายในประเทศและเหตุการณ์โลกในขณะนั้นให้รอบคอบ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ถูกวางรากฐานอย่างมั่นคงและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย มิเช่นนั้น ทหารหรือกองทัพจะได้รับการกล่าวหาว่าเป็นผู้ใช้อำนาจเผด็จการหรือเป็นศัตรูของระบอบประชาธิปไตย และจะได้รับการต่อต้านจากประชาชน ทั้งที่จริงแล้วกองทัพมีส่วนร่วมสำคัญหลายครั้งในการพิทักษ์รักษาระบอบการปกครองนี้มาตั้งแต่ต้น และเรื่อยมาจวบจนถึงปัจจุบัน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๖	๑๖๐	๒๘๐	๒๘๓	๒๘๔	๓๖๖
----	-----	-----	-----	-----	-----

๕.๙	รัฐนิยมและการปฏิวัติวัฒนธรรมไทย (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๕)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เห็นถึงกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย และการดำเนินนโยบายการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาลให้สอดคล้องกับสากล

ภูมิหลัง

วัฒนธรรมตะวันตกสมัยใหม่หรือยุคหลังปฏิวัติอุตสาหกรรม เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยตั้งแต่ประมาณรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) และเพิ่มมากขึ้นเป็นระยะ โดยเฉพาะเมื่อมีการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกอย่างจริงจังในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) เป็นต้นมา แต่การเปลี่ยนแปลงก็จำกัดอยู่ในแวดวงชนชั้นนำ จนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. ๒๔๘๑ และดำเนินนโยบายสร้างชาติในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่งอิทธิพลให้วิถีชีวิตของประชาชนทั่วไปเปลี่ยนแปลงอย่างมาก และหลายอย่างยังคงปฏิบัติต่อมาจนถึงปัจจุบัน

เนื้อหา

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนไทยครั้งใหญ่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑- ๒๔๘๗) รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาประเทศให้เท่าเทียมชาติที่เจริญแล้ว โดยถือเอาวัฒนธรรมของชาติตะวันตกเป็นต้นแบบทั้งการกิน การนอน การแต่งกาย เพื่อให้คนไทยที่มี “วัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายอันเรียบร้อย มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำมาหากินที่ดี” นโยบายดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปหลายด้านจนถึงปัจจุบัน ถือเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรมครั้งสำคัญของไทย

ในการดำเนินนโยบายให้เกิดผลสำเร็จ ในระยะแรกใช้วิธีการโฆษณาชักชวนประชาชนให้ปฏิบัติตาม แต่เมื่อไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้ใช้วิธีการบังคับด้วย เช่น การออก “รฐนิยม” เป็นประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี โฆษณาชักชวน ขอความร่วมมือ คำสั่ง ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๕ มีการประกาศใช้ “รฐนิยม” รวม ๑๒ ฉบับว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้คนไทยยึดถือเป็นหลักปฏิบัติให้ “เป็นประเพณีนิยมที่ดีประจำชาติ” สรุปการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ได้ดังนี้

๑. การเปลี่ยนชื่อประเทศ “สยาม” เป็น “ไทย” รฐนิยมฉบับแรก ประกาศใช้วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ให้เรียกชื่อประเทศว่า “ไทย” แทน “สยาม” และใช้มาจนถึงปัจจุบัน

๒. วันขึ้นศักราชใหม่ เดิมเคยกำหนดไว้เป็นวันที่ ๑ เมษายน ได้เปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ตามสากล

๓. การเรียกชื่อชาวไทย ปรากฏในรฐนิยมฉบับที่สาม ประกาศใช้วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ห้ามเรียกชื่อชาวไทยแยกตามเชื้อชาติ ศาสนา และภาค เช่น ไทยเหนือ ไทยอิสลาม หรือไม่ถูกต้องตามความนิยมของผู้ถูกเรียก การเรียกแบ่งแยกคนไทยเป็นหลายพวกไม่เหมาะสมกับประเทศไทยเพราะประเทศไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะแบ่งแยกไม่ได้ จึง “ให้ใช้คำว่าไทยแก่ชาวไทยทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยก”

๔. การตั้งชื่อบุคคล ต้องตั้งชื่อที่บ่งบอกความเป็นเพศหญิงชาย เช่น ชื่อดอกไม้ ไม่ควรตั้งเป็นชื่อผู้ชาย

๕. การแต่งกาย ในสมัยก่อนผู้ชายและผู้หญิงไทยยังนิยมแต่งกายแบบไทย หรือแบบครึ่งไทยครึ่งฝรั่ง หรือครึ่งจีน เช่น ผู้ชายนุ่งผ้าม่วงไปทำงาน นุ่งกางเกงแพรไปเที่ยว ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นหรือผ้าถุง หรือโจงกระเบน ใส่เสื้อแขนกระบอก ใช้ผ้าผืนเดียวคาดอก จึงมีประกาศให้แต่งกายให้เรียบร้อยถูกแบบอารยะ เช่น ผู้ชายสวมถุงเท้าและรองเท้าหุ้มส้น เสื้อนอก กางเกงขายาว ผู้หญิงสวมกระโปรง มีผ้าคลุมไหล่ รองเท้ารัดส้นหรือหุ้มส้น ทั้งหญิงและชายให้สวมหมวก คนไทยจึงหันไปนิยมแต่งกายแบบตะวันตก แต่การสวมหมวกไม่เป็นที่นิยม

๖. ห้ามเคี้ยวหมาก คนไทยนิยมเคี้ยวหมากมาแต่โบราณ แต่รัฐบาลสมัยจอมพล ป. ถือว่าเป็นการเสื่อมเกียรติ เหมือนคนป่าเถื่อนกินเนื้อสดมีเลือดติดปาก ทำให้ปากเหม็น เป็นโรคเบื่ออาหาร ท้องร่วง การบ้วนน้ำหมากไปทั่วทำให้บ้านเมืองสกปรก จึงออกประกาศห้ามคนเคี้ยวหมากไปติดต่อราชการ ห้ามปลูกและขายพลูและหมาก ให้ตัดและทำลายต้นหมาก การรณรงค์ในครั้งนั้นทำให้คนไทยไม่นิยมเคี้ยวหมากต่อมาจนถึงปัจจุบัน

๗. การจัดระเบียบและมารยาททางสังคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยทางสังคม ได้ออกระเบียบเพื่อจัดระเบียบสังคมและมารยาททางสังคม เช่น การจัดลำดับอาวุโสรัฐมนตรี การสำรวมในพิธีศพ รวมถึงมารยาทต่าง ๆ เช่น ประมอญเมื่อชมการแสดง การเข้าคิวเมื่อขึ้นรถโดยสารประจำทาง การแสดงความเคารพ

๘. สุขภาพอนามัย การบริโภคอาหาร ให้รู้จักกินหมู เป็ด ไก่ ผัก ไม่ใช่กินข้าวกับน้ำพริกหรือสัตว์เลื้อยคลาน การรักษาสุขภาพอนามัย เช่น นั่งเก้าอี้แทนการนั่งพับเพียบหรือนั่งกับพื้น เพื่อไม่ให้เชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย ไม่ให้อุ้มเด็กใส่เอว เพราะอาจทำให้เด็กขาเกหรือคด ตลอดจนการรักษาบุคลิกภาพให้ดูสง่างาม ผึ่งผายตลอดเวลา การปลูกบ้านเรือนฝากระดาน หรือตึกสำหรับอยู่อาศัยไม่ใช่กระต๊อบ

๙. กิจวัตรประจำวัน ต้องรู้จักแบ่งเวลาในแต่ละวันให้เหมาะสม คือแบ่งเวลาเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ งานอาชีพ ปฏิบัติกิจส่วนตัว และพักผ่อน-นอน และให้บริโภคอาหารตรงเวลาไม่เกิน ๔ มื้อต่อวัน

หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. ๒๔๘๗ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๔๘๗-๒๔๘๘) ได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับที่ไม่เป็นที่นิยม เช่น การสะกดและลดทอนตัวอักษรภาษาไทย การใช้คำสรรพนาม การใช้ศัพท์ในภาษาไทย (ภาษาไทยและอักษรไทย) เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐) แม้การปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมและการฟื้นฟูวัฒนธรรมจะกลับมาอีก แต่สิ่งใดที่เคยให้ประชาชนปฏิบัติ แต่ไม่เป็นที่นิยม ก็ไม่พยายามฝืนต่อไป เช่น การสวมหมวก

บทเรียนที่ได้รับ

การออกนโยบาย “รัฐนิยม” เป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรมและสังคมของไทย ซึ่งมีตะวันตกเป็นต้นแบบ ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านในช่วงระยะเวลาไม่นานทั้งเรื่องใหญ่จนถึงเรื่องเล็กในชีวิตประจำวัน หลายอย่างยังปฏิบัติมาจนปัจจุบัน อาจชี้ให้เห็นว่า การใช้วิธีเด็ดขาดบางครั้งก็เป็นสิ่งจำเป็น แต่ไม่ใช่กับทุกกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่จะเสียก่อน บางอย่างไม่เป็นที่นิยมหรือไม่เหมาะสมก็ต้องยกเลิกไป

ส่วนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาตินั้น ไม่ควรละเลย กตทัพบหรือด้อยค่าคนส่วนน้อย เพราะอาจนำไปสู่การไม่ยอมรับหรือการต่อต้าน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘๗	๑๑๘	๓๕๓
----	-----	-----

๕.๑๐	การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔)
------	---

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจเหตุการณ์การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส และเรียนรู้ปัญหาและแนวทางแก้ไข ความขัดแย้งระหว่างประเทศในกรณีพิพาทอินโดจีนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓

ภูมิหลังและเนื้อหา

สงครามโลกครั้งที่ ๒ ปะทุขึ้นในยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ในปีต่อมา รัฐบาลไทยได้ทำบันทึกถึงรัฐบาลฝรั่งเศส ขอให้มีการปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส โดยถือเอาร่องน้ำลึกในลำน้ำโขง เป็นเส้นกั้นพรมแดน เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะทางธรรมชาติและหลักกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ทั้งสองฝ่าย ไม่สามารถตกลงกันได้ จึงเกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังของไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นเวลา ๒๒ วัน ญี่ปุ่นเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ย จึงมีการลงนามระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในอนุสัญญาสันติภาพ ณ กรุงโตเกียว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ไทยได้ดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงและดินแดนเขมรส่วนใน ได้แก่ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณกลับคืนมา แต่ไทยต้องคืนดินแดนทั้งหมดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ เพื่อมิให้ ฝรั่งเศสคัดค้านการที่ไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

บทเรียนที่ได้รับ

กรณีพิพาทอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔ ให้บทเรียนในเรื่องของการใช้กำลังและความรุนแรงในการ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ แม้ไทยเป็นฝ่ายชนะและได้ดินแดนกลับคืนมา แต่ต้องยกคืนให้กับ ฝรั่งเศสอีกครั้ง ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการที่ไทยใช้ในการรับดินแดนคืนมานั้น มิได้ผ่านกระบวนการที่ถูกต้อง ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑	๓	๑๑๖	๒๖๙	๒๘๑	๒๘๒	๒๘๔	๓๖๖
---	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อตระหนักถึงความสามารถและความพยายามของบรรพบุรุษในการดำเนินวิเทศব্যเพื่อความมั่นคงของชาติจนสามารถรักษาเอกราชไว้ได้

ภูมิหลังและเนื้อหา

รัฐบาลไทยได้ประกาศตนเป็นกลางในช่วงเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ แต่ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นเปิดฉากสงครามทางด้านเอเชียด้วยการโจมตีฐานทัพเรือเพิร์ลฮาร์เบอร์ของสหรัฐอเมริกาที่หมู่เกาะฮาวายและฟิลิปปินส์เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และในเวลาเดียวกันได้ยกพลรุกรานประเทศไทยในบริเวณสงขลา ปัตตานี ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สมุทรปราการ และในพื้นที่ติดกับชายแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสด้วย รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พิจารณาว่า ไม่สามารถต้านทานกองทัพญี่ปุ่นได้ จึงตกลงให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านประเทศไทยไปพม่าและมลายูของสหราชอาณาจักรตามข้อเสนอของเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ต่อมา มีการลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ มีใจความสำคัญว่า ทั้งสองฝ่ายจะเคารพในเอกราชและอธิปไตยซึ่งกันและกัน จะร่วมมือกันทั้งทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ หลังจากนั้น รัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับสหราชอาณาจักรและสหรัฐฯ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ และเข้าร่วมสงครามในฝ่ายอักษะตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ผลของการเข้าร่วมสงคราม คือ ญี่ปุ่นได้ไอนดินแดนบางส่วนในแหลมมลายูที่อยู่ภายใต้สหราชอาณาจักรและเคยเป็นของไทยแต่เดิม ได้แก่ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ รวมถึงเมืองเชียงตุงและเมืองพานในเขตพม่าให้กลับมายุ่ภายใต้การครอบครองของไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สร้างความเสี่ยงต่อความมั่นคงของชาติ แม้รัฐบาลจะเล็งเห็นว่าฝ่ายญี่ปุ่นจะเป็นผู้ชนะสงครามในช่วงแรก แต่ไม่ได้คิดร่วมมืออย่างจริงจังเนื่องจากข้อตกลงต่าง ๆ ทำเพื่อความอยู่รอดของชาติในภาวะสงครามเท่านั้น และเมื่อฝ่ายญี่ปุ่นเสียเปรียบ รัฐบาลพยายามหันไปเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ดังเห็นได้จากการส่งผู้แทนฝ่ายทหารไปติดต่อย่างลับกับฝ่ายสัมพันธมิตรผ่านจีน นอกจากนี้ แม้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทราบดีว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยตั้งแต่ต้น แต่ไม่ได้ทำลายหรือขัดขวางการเคลื่อนไหวแต่อย่างใด ทั้งที่แกนนำขบวนการฯ ส่วนมากเป็นผู้นำการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล เพราะเห็นว่ามีความรักชาติและมีวัตถุประสงค์ต่อต้านญี่ปุ่นเช่นกัน ในที่สุด รัฐบาลพยายามดำเนินโครงการย้ายเมืองหลวงไปจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อเตรียมใช้เป็นฐานในการต่อต้านญี่ปุ่น

แต่โครงการดังกล่าวถูกคัดค้านอย่างมากในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ่ายแพ้คะแนนเสียง จึงได้ลาออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ และเปิดทางให้ผู้นำฝ่ายเสรีไทยขึ้นบริหารประเทศแทน

บทเรียนที่ได้รับ

การตัดสินใจของผู้นำประเทศในยามสงครามเป็นเรื่องยากลำบากและละเอียดอ่อน แม้จะเกิดความผิดพลาด แต่แสดงให้เห็นว่าผู้นำประเทศทุกฝ่ายได้พยายามทำสิ่งที่ดีที่สุด โดยนำผลประโยชน์ประเทศชาติเป็นที่ตั้ง นับเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำประเทศในการรักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยและรักษาผลประโยชน์ของชาติโดยรวม

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๘	๑๐๘	๑๑๘	๑๗๙	๑๙๐	๑๙๑	๒๘๐	๒๘๓	๓๕๓	๓๖๔	๓๖๕
---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๕.๑๒	ขบวนการเสรีไทย (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘)
------	---------------------------------

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เข้าใจการดำเนินนโยบายเพื่อความอยู่รอดของชาติในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ และการดำเนินวิเทศব্যเพื่อความมั่นคงของชาติจนสามารถรักษาเอกราชไว้ได้และกลับคืนสู่สันติภาพ

ภูมิหลังและเนื้อหา

การประกาศสงครามกับสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ นั้น มีคนไทยไม่เห็นด้วยจำนวนหนึ่ง โดยเชื่อว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม จึงจัดตั้งขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการใต้ดินเพื่อต่อต้านนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และญี่ปุ่น โดยหันไปร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ขบวนการเสรีไทยมีการเคลื่อนไหวทั้งภายในและภายนอกประเทศ แกนนำสำคัญภายนอกประเทศ ได้แก่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐฯ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี และ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ซึ่งพำนักอยู่ที่สหราชอาณาจักร ส่วนแกนนำสำคัญภายในประเทศคือนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น เป็นผู้นำขบวนการใต้ดินติดต่อบริษัทเอกชนกับส่วนที่อยู่นอกประเทศเพื่อเตรียมขับไล่ญี่ปุ่นออกจากไทย แต่สงครามได้ยุติลงก่อนที่จะมีการปฏิบัติการจริง

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ออกประกาศว่าการประกาศสงครามของรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อสหราชอาณาจักรและสหรัฐฯ

เป็นการกระทำที่ไม่สะท้อนเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ จึงถือเป็นโมฆะ รัฐบาลไทยประกาศคืนดินแดนที่ได้มาระหว่างสงครามให้แก่สหราชอาณาจักร และพร้อมที่จะมีสัมพันธไมตรีอันดี กับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลสหรัฐฯ ยอมรับความเป็นโมฆะของคำประกาศสงครามของไทย และ ไม่เรียกร้องให้ไทยชดใช้ค่าเสียหายแต่อย่างใด แต่สหราชอาณาจักรมีท่าทีแตกต่าง เนื่องจากรัฐบาลสหราชอาณาจักรได้ประกาศสงครามกับไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงต้องเจรจายกเลิกสถานะสงครามระหว่างประเทศทั้งสอง สหราชอาณาจักรเสนอข้อเรียกร้องให้ไทยปฏิบัติตามหลายประการ เช่น ไทยต้องมอบข่าวสารจำนวน ๑.๕ ล้านต้น แก่สหราชอาณาจักรโดยไม่คิดมูลค่า เพื่อนำไปแจกจ่ายให้แก่อาณานิคมในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้แทนรัฐบาลไทยและสหราชอาณาจักรลงนามในข้อตกลงเพื่อยุติสถานะสงครามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ต่อมา รัฐบาลไทยได้เจรจาลดหย่อนผ่อนผันเรื่องการส่งข่าวไปให้สหราชอาณาจักรได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยมี สหรัฐฯ ช่วยกดดันให้สหราชอาณาจักรลดข้อเรียกร้องด้วย การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยมีส่วนช่วยให้ไทย รอดพ้นจากสถานะประเทศผู้แพ้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพราะทำให้สหรัฐฯ ยอมรับเอกราชและอธิปไตย ของไทยและป้องกันไม่ให้ไทยเป็นประเทศที่ถูกยึดครองดังเช่นเยอรมนีและญี่ปุ่น

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลเสรีไทยพยายามหาหนทางแก้ไขปัญหาการเมือง โดยเฉพาะประเด็นการใช้ อำนาจเผด็จการของรัฐบาลก่อนหน้า และป้องกันมิให้ทหารกลับเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลทางการเมือง ผ่านการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ เพื่อผลักดันการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยยกเลิกบทเฉพาะกาล แยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง และหันไปสู่การเปิดสนามแข่งขันในระบบ พรรคการเมือง สำคัญของการแก้ไขนี้ นำไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙

บทเรียนที่ได้รับ

การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยแสดงถึงความกล้าหาญและความรักชาติของกลุ่มคนไทยในภาวะ สงคราม เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกหมู่เหล่าที่ต้องร่วมมือร่วมใจต่อต้านผู้รุกรานในทุกวิถีทาง กลุ่มคนไทย ในขบวนการเสรีไทยประกอบด้วยทุกชนชั้น ทั้งเจ้านาย ขุนนางเก่า ข้าราชการ ผู้แทนราษฎร อาจารย์ ครู นักศึกษา นักเรียน รวมถึงประชาชนทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกประเทศ แม้ทุกกลุ่มจะมีความขัดแย้งต่อกัน แต่กลับร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวเพื่อปกป้องเอกราชและอธิปไตยของชาติ และสันติภาพ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๐	๙๑	๑๓๔	๑๙๐	๑๙๑	๒๘๐	๒๘๓	๓๖๔	๓๖๕
----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

บทที่
๖

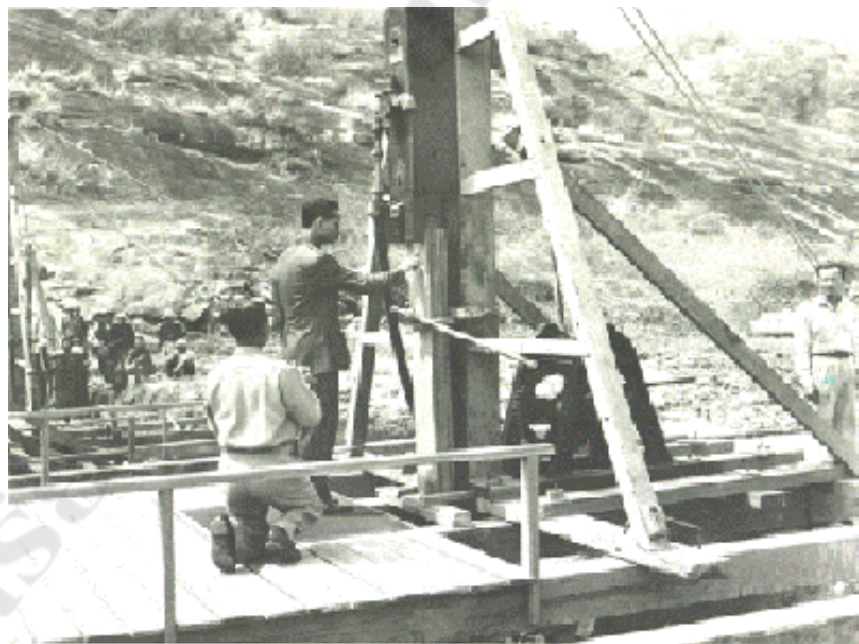
การพัฒนาชาติในยุคสงครามเย็น
(พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๓๔)

การพัฒนาชนบท

โครงการอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๐๖
บ้านเขาเต่า ตำบลหนองแก อำเภอกว๊าน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.ฉะเชิงเทรา

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.นราธิวาส

ไทยเข้าร่วมสงครามเวียดนาม

การช่วยเหลือผู้อพยพ

แนวคิดหลัก

การพัฒนาชาติในยุคสงครามเย็น รัฐบาลไทยเลือกอยู่กับค่ายโลกเสรีประชาธิปไตยและเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา เพราะต้องการสกัดการขยายอิทธิพลของค่ายโลกคอมมิวนิสต์ไม่ให้เข้ามาในประเทศไทย จึงเข้าไปมีบทบาททางการเมืองและการทหารร่วมกับค่ายโลกเสรีในระดับภูมิภาคคือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะที่มีการพัฒนาประเทศตามแผนคือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ และมุ่งพัฒนาประเทศให้เป็นชาติอุตสาหกรรมแทนเกษตรกรรม สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาในชนบท ส่วนกองทัพนอกเหนือจากมีหน้าที่ป้องกันประเทศและดูแลความมั่นคงภายในแล้ว ยังมีหน้าที่พัฒนาประเทศอีกด้วย

วัตถุประสงค์หลัก

๑. ศึกษาพัฒนาการของประเทศไทยในยุคสงครามเย็น (ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๕๓๔)
๒. ศึกษาบทบาทของประเทศไทยในเวทีการเมืองโลก และความร่วมมือภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
๓. ให้เห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และกองทัพในการนำพาประเทศผ่านวิกฤตการณ์ทางการเมือง ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

เนื้อหาหลัก

หลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ โลกเข้าสู่ยุคสงครามเย็น (Cold War) ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๐ จากการประกาศลัทธิทรูแมน (Truman Doctrine) ของสหรัฐอเมริกา และสิ้นสุดประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๔ จากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต

สงครามเย็นเริ่มในยุโรปก่อน เป็นสงครามต่อสู้ด้านอุดมการณ์ระหว่างลัทธิเสรีประชาธิปไตยกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ประเทศค่ายโลกเสรีมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และประเทศค่ายโลกคอมมิวนิสต์มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ ผู้นำแต่ละค่ายต่างหาประเทศพันธมิตรเข้าร่วมอุดมการณ์ โลกจึงแบ่งขั้วหรือค่ายทางอุดมการณ์อย่างชัดเจน และมีการแข่งขันแย่งชิงความเป็นใหญ่ในทุกด้าน เช่น ด้านอวกาศ การสะสมอาวุธนิวเคลียร์ จึงเกิดภาวะตึงเครียดทางการเมืองและการทหารในทุกภูมิภาคทั่วโลก แม้ไม่มีสงครามขนาดใหญ่ระหว่างสองค่าย แต่มีสงครามตัวแทน (proxy war) ซึ่งประเทศมหาอำนาจแต่ละฝ่ายสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ประกอบกับเป็นยุคที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชในดินแดนอาณานิคมของชาติตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่คือประเทศผู้นำในค่ายโลกเสรี ขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชหลายขบวนการได้รับอิทธิพลและความช่วยเหลือจากค่ายคอมมิวนิสต์ ดังนั้น การเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชจึงกลายเป็นการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ด้วย จึงถูกเจ้าอาณานิคมปราบปรามอย่างหนัก

การต่อสู้ทางลัทธิเข้ามาในเอเชียด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการจัดตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน ในระบอบคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๙๒ ขณะที่การเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชของขบวนการต่าง ๆ ในประเทศเพื่อนบ้านของไทยก็ได้รับอิทธิพลจากลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือได้รับความช่วยเหลือจากประเทศค่ายคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ จึงขยายอำนาจและอิทธิพลเข้าไปในเอเชียเพื่อหาพันธมิตรและสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของค่ายโลกคอมมิวนิสต์ และดำเนินนโยบายปิดล้อม (containment) เช่น การจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ.) (Southeast Asia Treaty Organization - SEATO) พ.ศ. ๒๔๙๗

ภายใต้กระแสสงครามเย็น รัฐบาลไทยซึ่งมีความใกล้ชิดกับโลกตะวันตกตั้งแต่ยุคเจ้าอาณานิคม เลือกร่วมกับค่ายโลกเสรี ในช่วงเวลานี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐) และใน พ.ศ. ๒๔๙๓ รัฐบาลไทยได้ส่งทหารเข้าไปร่วมรบในสงครามเกาหลีในนามขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งไทยเป็นสมาชิกมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ การร่วมมือกับสหรัฐฯ ทำให้ไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ ทั้งด้านเศรษฐกิจและการทหาร และมีความใกล้ชิดสหรัฐฯ ไทยกลายเป็นหัวใจของยุทธศาสตร์ความมั่นคงของสหรัฐฯ ในภูมิภาค และเป็นสมาชิกเมื่อมีการตั้ง สปอ. ด้วย แม้สมาชิกส่วนใหญ่คือชาติตะวันตก ต่อมาเมื่อสหรัฐฯ ส่งทหารไปปฏิบัติการในสงครามเวียดนามเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพในไทยหลายแห่ง เช่น นครราชสีมา อุดรธานี ไทยส่งกำลังทหารเข้าร่วมรบในสงครามเวียดนามด้วยในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๖

การเมือง การเมืองไทยในยุคนี้ไม่ได้พัฒนาไปตามหลักการประชาธิปไตย การปฏิวัติและรัฐประหารเกิดขึ้นบ่อยครั้ง อ่างเหตุผลเกี่ยวกับภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์และความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เริ่มตั้งแต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ ขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เริ่มใช้อาวุธต่อสู้กับรัฐบาลอย่างจริงจังใน พ.ศ. ๒๕๐๘ เกิดเป็นสงครามแย่งชิงประชาชน เครื่องมือสำคัญของรัฐบาล คือ การพัฒนาประเทศเพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและต่อสู้กับความยากจน แต่บางครั้งก็ใช้กำลังปราบปราม ในช่วงเวลานี้มีเหตุการณ์ทางการเมืองสำคัญ เช่น รัฐประหาร ๙ ครั้ง (พ.ศ. ๒๔๙๐, ๒๔๙๑, ๒๔๙๔, ๒๕๐๐, ๒๕๐๑, ๒๕๑๔, ๒๕๑๖, ๒๕๒๐, ๒๕๓๔) และเหตุการณ์การเมืองที่ประชาชนจำนวนมากเข้าร่วม เช่น ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖, ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และพฤษภาทมิฬ (๑๗-๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕)

เศรษฐกิจและสังคม เป็นยุคที่ไทยเริ่มพัฒนาประเทศอย่างมีแผนและต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) เน้นเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจตามลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ และการส่งเสริมธุรกิจเอกชน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๒ จึงรวมเรื่องการพัฒนาสังคมไว้ด้วย เรียกว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแผนระยะ ๕ ปี ปัจจุบันนอกจากมีแผนพัฒนาฯ แล้ว (ฉบับที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ เริ่มใช้วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕) ยังมีแผนระยะยาว ๒๐ ปี กำกับอีกชั้นหนึ่ง (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)

สถานการณ์ในไทยเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อรัฐบาลดำเนินนโยบายต่าง ๆ เหมาะสมกับสถานการณ์ภายในประเทศและสถานการณ์โลก เช่น การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ ทำให้เศรษฐกิจเติบโต แม้มีปัญหาทางสังคมตามมา การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนใน พ.ศ. ๒๕๑๘ มีผลต่อการเคลื่อนไหวของ พคท. ซึ่งเคยได้รับการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์จีน ขณะที่การเมืองภายในที่อ่อนคลายลงจากการดำเนินนโยบายประนีประนอม “การเมืองนำการทหาร” ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๓๑) โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายสมานฉันท์แห่งชาติ ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๕๒๓ หรือที่เรียกอย่างล้าลองว่า คำสั่งที่ ๖๖/๒๓ ประกอบกับการแตกแยกภายในประเทศผู้นำในค่ายโลกคอมมิวนิสต์และใน พคท. เอง ทำให้ พคท. อ่อนแอ สมาชิก พคท. กลับใจมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยตามนโยบายของรัฐบาล พคท. จึงยุติบทบาทลง เช่นเดียวกับค่ายโลกคอมมิวนิสต์จากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๔

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ประเทศไทยในยุคสงครามเย็น (พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๕๓๔) ซึ่งมีการต่อสู้ด้านอุดมการณ์ระหว่างค่ายโลกเสรีกับค่ายโลกคอมมิวนิสต์ สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาประเทศ จนกระทั่งไทยรอดพ้นจากการเป็นคอมมิวนิสต์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๕๙) พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างในเรื่อง “ความเสียสละ” อย่างดียิ่ง พระองค์ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ เพื่อช่วยเหลือประชาชนในชนบทห่างไกล ให้มีระดับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ในช่วงที่เกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างรุนแรง พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเหล่าทหารและประชาชนในพื้นที่ไม่สงบทั่วประเทศ เป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจแก่เจ้าหน้าที่และราษฎร อีกทั้งยังช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นในประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เคยพระราชทานไว้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

พระราชกรณียกิจต่าง ๆ ล้วนสร้างความสามัคคีของชนในชาติและทำให้ประเทศมีความมั่นคง ดังนั้นประชาชนชาวไทยจะต้องรักและหวงแหนสถาบันพระมหากษัตริย์ และจะต้องรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไว้ให้คู่กับประเทศไทยสืบไป

๒. ช่วงที่ประเทศไทยเกิดความแตกแยกทางอุดมการณ์อย่างรุนแรงในยุคสงครามเย็นนั้น ทหารหาญจำนวนมากต้องสละชีวิตในยุทธภูมิต่าง ๆ เพื่อรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อรักษาบูรณภาพแห่งดินแดน แสดงให้เห็นถึงความเสียสละและความ

รับผิดชอบอย่างสมบูรณ์ของทหารไทยในช่วงดังกล่าว ในยามสงบ กองทัพมีบทบาทสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทและพื้นที่ห่างไกลมาโดยตลอด แสดงออกถึงความจงรักภักดีที่กองทัพมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

กรณีศึกษา

๖.๑	ไทยกับองค์การสหประชาชาติ (พ.ศ. ๒๔๘๙ - ปัจจุบัน)
-----	---

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงถึงเกียรติภูมิและการมีส่วนร่วมของไทยในเวทีการเมืองโลก

ภูมิหลัง

องค์การสหประชาชาติก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง มีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ การส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การเคารพในหลักความยุติธรรมและกฎหมายระหว่างประเทศ การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาคมโลก ตลอดจนส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ องค์การสหประชาชาติมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๘) มีสมาชิก ๑๙๓ ประเทศ ประเทศชูดานได้เข้าเป็นสมาชิกประเทศสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ ปัจจุบัน นายอ็องตวนีโย กูเตแรส (António Guterres) ชาวโปรตุเกส ดำรงตำแหน่งเป็นเลขาธิการสหประชาชาติลำดับที่ ๙ (เป็นวาระที่ ๒) ตั้งแต่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐ (วาระละ ๕ ปี)

เนื้อหา

ไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติลำดับที่ ๕๕ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยให้ความร่วมมือกับองค์การสหประชาชาติในด้านสันติภาพ ความมั่นคง เศรษฐกิจและการพัฒนา และด้านสังคม ด้วยดีตลอดมา บทบาทสำคัญของไทยที่ได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องคือ การเข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพและสร้างสันติภาพ การเป็นที่ตั้งขององค์การภายใต้กรอบขององค์การสหประชาชาติและองค์การอื่นมากกว่า ๓๐ สำนักงาน เช่น FAO, UNAIDS, UNDP, UNESCO, UNHCR, UNICEF, UNODC มี UN Country Team เป็นหน่วยประสานงาน

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๕๐๑ ทรงเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งประธานสมัชชาขององค์การสหประชาชาติ นอกจากนี้ มีคนไทยที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งและได้รับการยกย่อง ที่สำคัญ ได้แก่

ดร.ณัด คอมันตร์ เคยดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการภาวะทรัสตีแห่งสหประชาชาติ พลอากาศเอกสิทธิ เสวตศิลา และหม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี เคยดำรงตำแหน่งประธานคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์ เคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา นายสีหศักดิ์ พวงเกตุแก้ว เคยดำรงตำแหน่งประธานคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ไทยเคยมีโอกาสดำเนินการรับหน้าที่สำคัญในตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การสหประชาชาติ อาทิ สมาชิกไม่ถาวร ของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙ กรรมการ การกรรมการ และ ตำแหน่งอื่น ๆ ในองค์กรย่อยหรือทบวงการชำนัญพิเศษขององค์การสหประชาชาติ เป็นต้น

บทบาทของไทยในองค์การสหประชาชาติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การรักษาสันติภาพ กองทัพไทย ส่งกองกำลังเข้าร่วมรบในสงครามเกาหลีในนามของสหประชาชาติใน พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๔๙๖ หลังสงครามเย็น ยุติลงใน พ.ศ. ๒๕๓๔ กองทัพไทยได้ร่วมกับนานาชาติในการฟื้นฟูภูมิพหุชาและติมอร์ตะวันออกภายใต้กรอบ สหประชาชาติ นอกจากนี้ กองทัพไทยยังได้ส่งทหารไปร่วมรักษาสันติภาพที่ซูดาน และส่งนายทหารไปร่วมภารกิจ สหประชาชาติในพื้นที่ชายแดนอินเดียน-ปากีสถาน และอีกหลายประเทศในทวีปแอฟริกาในช่วงที่ผ่านมาอีกด้วย จะเห็นได้ว่าไทยได้รับความไว้วางใจจากองค์การสหประชาชาติอย่างมาก จึงถือว่าไทยได้ก้าวเข้าไปมีบทบาท ในเวทีโลกอย่างภาคภูมิและประสบความสำเร็จด้วยดีตลอดมา

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ความรู้ความสามารถของคนไทยช่วยสร้างเกียรติภูมิให้กับไทย
๒. ไทยได้รับการไว้วางใจจากประชาคมโลกในการปฏิบัติภารกิจสำคัญ

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๕	๑๗๖	๒๑๒
----	-----	-----

๖.๒	ไทยเข้าร่วมสงครามเกาหลี (พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๔๙๖)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงอุดมการณ์เสรีนิยมของไทยและการเสียสละของทหารไทยในสงครามเกาหลีจนนำมาสู่การสร้างชื่อเสียงของกองทัพไทยในระดับนานาชาติ

ภูมิหลัง

สงครามระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี (เกาหลีเหนือ) กับสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๔๙๖ เป็นสงครามตัวแทน (proxy war) ของโลกสองค่ายในยุคสงครามเย็น ได้แก่ โลกคอมมิวนิสต์และโลกเสรี เกาหลีเหนืออยู่ในสังกัดโลกคอมมิวนิสต์ มีสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนสนับสนุน ส่วนเกาหลีใต้สังกัดโลกเสรี มีสหรัฐอเมริกาและกองกำลังสหประชาชาติ (รวมไทย) ช่วยรบและสนับสนุน

เกาหลีอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีนมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๓ แต่หลังจีนพ่ายแพ้ญี่ปุ่นในสงคราม The First China-Japan War (พ.ศ. ๒๔๓๗-๒๔๓๘) จีนจึงให้เอกราชแก่เกาหลีใน พ.ศ. ๒๔๓๘ แต่เกาฬียังคงเป็นสนามการแข่งขันอิทธิพลระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๔๔๘ จนในที่สุด เกาหลีตกเป็นรัฐอารักขาของญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๔๘ และถูกญี่ปุ่นผนวกใน พ.ศ. ๒๔๕๓ หลังญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ เกาหลีถูกแบ่งเป็นสองเขตที่เส้นละติจูดที่ ๓๘ องศาเหนือ ดินแดนตอนเหนืออยู่ภายใต้การดูแลของสหภาพโซเวียต ส่วนดินแดนตอนใต้อยู่ภายใต้การดูแลของสหรัฐฯ ต่อมาได้มีความพยายามในการจัดการเลือกตั้งใน พ.ศ. ๒๔๙๑ แต่กลับประสบความล้มเหลวเพราะความตกลงไม่เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายด้วยในที่ประชุม วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ที่กรุงโซล เพื่อบรรจุจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวให้กับเกาหลีของคณะกรรมการสัมพันธมิตรช่วยเหลือเกาหลีเหนือได้ตามข้อตกลงที่กรุงมอสโก วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ สหรัฐฯ และโซเวียตมีความเห็นไม่ตรงกัน ๒ ประการ ประการแรก เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการหารือของพรรคการเมืองและองค์กรภาคสังคมทั้งหมดของเกาหลีในการจัดตั้งรัฐบาล ประการที่สอง คือเรื่องลำดับก่อนหลังในการจัดตั้งรัฐบาลกับการจัดตั้งองค์กรทางเศรษฐกิจกลางของเกาหลี ผลพวงจากความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มอำนาจทางการเมืองภายในทั้งเกาหลีเหนือ-ใต้ มีการจัดตั้งสาธารณรัฐเกาหลีทางตอนใต้ ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ และในวันที่ ๙ กันยายน ปีเดียวกันก็ได้มีการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลีขึ้นทางตอนเหนือ เกิดเป็นรัฐอธิปไตยที่มีความแตกต่างกันทางอุดมการณ์ทางการเมือง หลังจากนั้นไม่นานมหาอำนาจทั้งสหรัฐฯ และโซเวียตก็ถอนกำลังออกและมอบอำนาจการบริหารจัดการกับรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้น

สงครามเกาหลีจึงเกิดขึ้นในวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๓ เมื่อเกาหลีเหนือส่งกำลังทหาร ๑๐ กองพลรุกข้ามเส้นแบ่งเขตตลอดแนว เพื่อบังคับให้เกาหลีได้รวมเป็นประเทศเดียวกัน ระหว่างการสู้รบอันดุเดือดในวันเดียวกันนั้น (เวลาที่นิวยอร์ก) คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติมีมติประณามการรุกรานของเกาหลีเหนือ และให้เกาหลีเหนือถอนทหาร สหภาพโซเวียตไม่ได้คัดค้านมติเพราะคว่ำบาตรไม่เข้าประชุมคณะมนตรีฯ ในขณะที่จีนยังเป็นของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) เกาหลีเหนือไม่ปฏิบัติตามข้อมติแรกของคณะมนตรีฯ ดังนั้นวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๓ คณะมนตรีฯ จึงมีมติให้ใช้กำลังทหารจากประเทศสมาชิกเพื่อช่วยเหลือเกาหลีใต้ มีประเทศต่าง ๆ ส่งกำลังทหารเข้าร่วม ๑๖ ประเทศ เป็นกองกำลังในนามของสหประชาชาติ สหรัฐฯ เป็นผู้นำกองกำลังผสมของสหประชาชาติภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลดักลาส แมคอาร์เธอร์ (Douglas MacArthur) กองกำลังสหประชาชาติเริ่มตอบโต้ฝ่ายเกาหลีเหนือในวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๓

หลังการต่อสู้กันหลายเดือน กองทัพของทั้งสองฝ่ายต่างรบกันอยู่ใกล้เส้นแบ่งเขตเดิมโดยไม่มีฝ่ายใดสามารถชนะอย่างแตกหักได้ จึงเริ่มมีการเจรจาพักรบในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ และอีก ๒ ปีต่อมาสามารถทำสัญญาสงบศึกได้ มีการลงนามที่หมู่บ้านปันมุนจอม (Panmunjom) ในวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ (รวมเวลาในการสู้รบ ๓ ปี ๑ เดือน ๒ วัน) ปัจจุบัน ยังไม่มีการยุติสถานะสงครามอย่างเป็นทางการ เกาหลีทั้งสองยังไม่สามารถรวมกัน และยังคงเกิดสถานการณ์ตึงเครียดอยู่เสมอ

เนื้อหา

ไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกสหประชาชาติ ๑๖ ประเทศที่ส่งทหารไปร่วมภารกิจสหประชาชาติในการต่อต้านเกาหลีเหนือ สหประชาชาติมีคำขอถึงไทยเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐) มีมติอนุมัติในหลักการที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เกาหลีใต้เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ต่อมาในเดือนกันยายนได้มีพระบรมราชโองการส่งทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศไปร่วมปฏิบัติการในสงครามเกาหลี

กำลังทหารชุดแรกที่ส่งเป็น ๑ กรมผสม มีกำลังพลประมาณ ๔,๐๐๐ นาย กำลังทหารส่วนใหญ่ออกเดินทางจากท่าเรือคลองเตยวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ และไปถึงเมืองปูซาน เกาหลีใต้ ในวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ไทยส่งกำลังทหารไปอีกหลายผลัด จนกระทั่งมีการลงนามในสัญญาสงบศึกระหว่างกองบัญชาการสหประชาชาติกับเกาหลีเหนือในวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ กองกำลังของไทยต่อสู้อย่างเต็มที่จนได้รับฉายานามจากทหารสหรัฐฯ เป็น “พยัคฆ์น้อย” (Little Tigers) และสูญเสียกำลังพลไปกว่า ๑๓๐ นาย

ต่อมากลาง พ.ศ. ๒๔๙๗ หลังจากไทยส่งกำลังทหารไปช่วยเกาหลีใต้ได้ ๖ ผลัด สถานการณ์ภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้านของไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤต ไทยจึงมีนโยบายถอนกำลังทหารจากเกาหลีใต้กลับประเทศ กองบัญชาการกองกำลังสหประชาชาติไม่ขัดข้อง แต่ขอให้คงเหลือกำลังไว้ ๑ กองร้อย กระทั่งกลางปีของปีไทยจึงมีคำสั่งถอนทหารบางส่วนกลับเมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๘ ส่วนกองร้อยที่เหลือมีรูปการจัดตามอัตรากองร้อยอิสระเพื่อปฏิบัติการร่วมกับกองกำลังสหประชาชาติ กำลังทหารไทย ๑ กองร้อยนี้อยู่ประจำรวม ๑๗ ผลัด (ผลัดที่ ๑-๒๓) รวม ๑๗ ปี (๒๔๙๘-๒๕๑๕) ผลัดที่ ๒๓ ออกเดินทางกลับไทยเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕ หลังจากนั้นได้จัดหมู่เกียรติยศไว้เพียง ๖ คน จนถึงปัจจุบัน

สงครามเกาหลีทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐฯ แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นและทำให้ไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ของสหรัฐฯ เห็นได้จากใน พ.ศ. ๒๔๙๓ ทั้งสองประเทศมีการทำสัญญาถึง ๓ ฉบับ ได้แก่ ข้อตกลงแลกเปลี่ยนด้านการศึกษาและวัฒนธรรม (วันที่ ๑ กรกฎาคม) ข้อตกลงความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคนิค (๑๙ กันยายน) และก่อนที่ทหารไทยจะลงเรือไปเกาหลีใต้ไม่กี่วัน มีการลงนามในข้อตกลงความช่วยเหลือทางทหาร (๑๗ ตุลาคม) หลังจากสงครามเกาหลีสงบ การเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มรุนแรงขึ้น ไทยจึงร่วมมือกับสหรัฐฯ ขาดมหาอำนาจตะวันตกอื่นและประเทศในเอเชียร่วมกันป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามนโยบายปิดล้อมของสหรัฐฯ (Containment Policy) ด้วยการทำสนธิสัญญามะนิลา (Manila Pact) พ.ศ. ๒๔๙๗ และจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ.) (Southeast Asia Treaty Organization - SEATO) สำนักงานใหญ่ของ สปอ. ตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่ สปอ. ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก จนต้องยุบไปใน พ.ศ. ๒๕๒๐ ปัจจุบัน อาคารสำนักงานใหญ่ของ สปอ. เป็นที่ทำการของกระทรวงการต่างประเทศ

บทเรียนที่ได้รับ

การเข้าร่วมสงครามเกาหลีเป็นการส่งกองกำลังทหารของไทยไปร่วมปฏิบัติการกับสหประชาชาติเป็นครั้งแรก แสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นอุดมการณ์เสรีนิยมของไทยและความเสียสละของทหารไทยในสงครามและอาจเป็นความพยายามของรัฐบาลจอมพล ป. ที่จะให้นานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ ให้การยอมรับหลังจากที่ไทยเคยประกาศสงครามต่อสหรัฐฯ และสหราชอาณาจักรในสงครามโลกครั้งที่ ๒ แสดงให้เห็นว่าการยอมรับจากนานาชาติเป็นเป้าหมายหนึ่งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีมาตลอด เพื่อเป็นหลักประกันความอยู่รอดของทั้งรัฐบาลและเอกราชของชาติ

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙	๑๓๑	๑๔๘	๓๒๖
---	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการพัฒนาประเทศอย่างมีแผนตามลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ยุคสงครามเย็น เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น ก่อนที่จะเห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเอง ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ภูมิหลัง

ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐) ได้จัดตั้ง สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ เพื่อวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เรียกว่า “ผังเศรษฐกิจ” ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้ติดต่อขอให้ธนาคารโลกเข้ามาสำรวจสถานะเศรษฐกิจสำหรับใช้เป็นแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ ธนาคารโลกส่งผู้แทนเข้ามาสำรวจระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๑ และเสนอแนะนโยบายส่งเสริมการลงทุน และการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๖) ปรับโครงสร้างการทำงานและเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ และเปลี่ยนเป็น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ มีหน้าที่สำคัญ คือ วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้การพัฒนาประเทศดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและมีเป้าหมายชัดเจน

เนื้อหา

การประกาศใช้แผนพัฒนาประเทศตามที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติวางแผนมีขึ้นในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๖) ฉบับแรกเรียกว่า แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจตามลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจหรือทุนนิยม ส่งเสริมธุรกิจเอกชนสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม ประเทศไทยพัฒนาประเทศตามแนวทางนี้จนกระทั่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ จึงเริ่มเปลี่ยนไปให้ความสำคัญกับคน จนกระทั่งแผนพัฒนาฉบับที่ ๙ จึงเปลี่ยนแนวสู่การพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้ได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ซึ่งเน้นเรื่องการพึ่งพาตนเองมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (ดูกรณีศึกษา ๗.๒-๗.๔)

กรณีศึกษานี้จะกล่าวถึงแผนพัฒนาฯ ช่วงแรก คือ ฉบับที่ ๑-๗ ก่อนที่แผนพัฒนาฯ ของไทยจะเริ่มแสวงหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ ดังนี้

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑-๒ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙, ๒๕๑๐-๒๕๑๔) เน้นการสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการลงทุนกระจายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะถนน ไฟฟ้า และประปา แต่เกิดช่องว่างการกระจายรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชนบท **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓** (พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม การลดอัตราการเพิ่มประชากร และการกระจายรายได้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔** (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) เน้นการกระจายรายได้เพื่อลดความแตกต่างระหว่างเมืองและชนบท รวมถึงเน้นการพัฒนาแบบเฉพาะทาง ปรากฏในรูปแบบของโครงการพัฒนาระดับหมู่บ้าน นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาจากระดับล่างขึ้นบน แต่ความผันผวนทางการเมืองและวิกฤตการณ์น้ำมันก่อให้เกิดปัญหาขาดดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างรุนแรง **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕-๖** (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙, ๒๕๓๐-๒๕๓๔) ปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ ทำให้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕-๖ มุ่งเน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนมากขึ้น แต่การฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลกส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างรวดเร็วเกินกว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจของไทยจะรองรับได้ **แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗** (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) จึงเริ่มปรับแนวคิดสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน มุ่งรักษาระดับการเจริญเติบโตในระดับที่เหมาะสม ควบคู่กับการรักษาเสถียรภาพ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑-๗ ประเทศไทยพ้นจากการถูกจัดเป็นประเทศยากจนสู่ประเทศกำลังพัฒนา (รายได้ต่อหัวจาก ๒,๑๐๐ เป็น ๗๗,๐๐๐ บาท) คนยากจนจากร้อยละ ๕๗ เหลือ ๑๑.๔ แต่เกิดความเหลื่อมล้ำในเรื่องการกระจายรายได้ ผลประโยชน์ของการพัฒนาระหว่างชนบทกับเมือง และระหว่างกลุ่มคนในสังคม มีปัญหาสังคมอื่น ๆ ยาเสพติด และความปลอดภัยในชีวิต

และทรัพย์สิน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม กล่าวโดยสรุปก็คือ “แม้เศรษฐกิจขยายตัวในระดับดี แต่สังคมมีปัญหา และการพัฒนาไม่ยั่งยืน” ดังนั้นในการกำหนดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ จึงได้ปรับปรุงแนวทางการพัฒนาไปให้ความสำคัญกับคนมากขึ้น

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของคนทุกคนทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสุขภาพ หรือคนเป็นศูนย์กลาง (ดูกรณีศึกษา ๗.๒) อย่างไรก็ตาม ระหว่างดำเนินการตามแผน ซึ่งเริ่มใช้มาตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ไทยประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเงินและการคลังประมาณกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยโดยรวมและประเทศในเอเชียด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการปรับแผนพัฒนาฯ และได้กำหนดวัตถุประสงค์ใหม่ คือ รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ลดผลกระทบที่มีต่อการพัฒนาคนและสังคม การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เข้มแข็งและค้ำยันสมดุล และปรับระบบบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เมื่อมีการทำ**แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙)** จึงเน้นการพึ่งตนเอง และได้ัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของรัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ (กรณีศึกษา ๗.๔)

บทเรียนที่ได้รับ

การวางแผนพัฒนาประเทศของไทยในระยะแรกอยู่ใต้อิทธิพลลัทธิและแนวคิดของชาติตะวันตกค่อนข้างมาก เนื่องจากโลกอยู่ในยุคสงครามเย็น และไทยเลือกอยู่ค่ายโลกเสรีประชาธิปไตย ทิศทางการพัฒนาประเทศจึงเป็นไปตามลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ และมุ่งสู่การเป็นชาติอุตสาหกรรม การพัฒนาตามแนวทางนี้ทำให้เกิดปัญหาในภาคเกษตรกรรมและสังคมโดยรวม จึงต้องมีการปรับแผนการพัฒนาอยู่เสมอ ในที่สุดพบว่า ความพอเพียงและการพึ่งพาตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรัชกาลที่ ๙ เป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุด จึงนำมาใช้เป็นแนวทางวางแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ ๙ เป็นต้นมา ทั้งนี้พบว่า การวางแผนพัฒนาฯ ฉบับใหม่แต่ละฉบับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย ตลอดจนผลดีผลเสียของการพัฒนาเป็นอย่างดีก่อนเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาสภาพการณ์ของประเทศให้ชัดเจน ตลอดจนการไม่ติดกรอบความคิดหรือวิธีการตามแนวทางหรือลัทธิเดิมจนเกินไป ทำให้ค้นพบแนวทางใหม่หรือทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาได้

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๔	๑๕๘	๒๒๖	๓๐๓	๓๐๔	๓๐๘
----	-----	-----	-----	-----	-----

๖.๔	ไทยกับสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) (พ.ศ. ๒๕๑๐ - ปัจจุบัน)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงความสำคัญของประชาคมอาเซียน (ASEAN Community - AC) ในการสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ภูมิหลัง

ในยุคสงครามเย็น โลกแบ่งเป็น ๒ ค่าย ได้แก่ ค่ายเสรีนิยมและค่ายคอมมิวนิสต์ ในระยะแรกนั้นประเทศเอกราชสังกัดค่ายเสรีนิยมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ได้ร่วมมือกับประเทศตะวันตก จัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ.) (Southeast Asia Treaty Organization - SEATO) ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ มีวัตถุประสงค์เพื่อสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ตามนโยบายปิดล้อมของสหรัฐอเมริกา (containment policy) ประเทศในเอเชีย ได้แก่ ไทย ฟิลิปปินส์ ปากีสถาน ส่วนประเทศตะวันตกได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย และฝรั่งเศส แม้ในที่สุด สปอ. ต้องยุบไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ แต่ถือได้ว่าเป็นองค์การความร่วมมือแรก ๆ ของภูมิภาคนี้

อย่างไรก็ดี ขณะที่ สปอ. ยังดำเนินการอยู่ มีประเทศในภูมิภาคหลายประเทศพยายามรวมกลุ่มกันเอง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เช่น ไทย ฟิลิปปินส์ และมลายา (ต่อมาคือ มาเลเซีย) ร่วมกันก่อตั้งสมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ “อาสา” (Association of Southeast Asia - ASA) ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๖ มลายา ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย รวมกันตั้งสมาคม Maphilindo เป็นแนวคิดที่จะรวมชนเผ่ามาเลย์ด้วยกัน เรียกตามชื่อประเทศ Malaya + Philippines + Indonesia แต่ไม่ประสบความสำเร็จเช่นกัน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๐ ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ ร่วมกันจัดตั้งสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ “อาเซียน” (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) ซึ่งสามารถทำงานร่วมกันและพัฒนาเป็นประชาคมอาเซียนใน พ.ศ. ๒๕๕๘ จนถึงปัจจุบัน

เนื้อหา

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ “อาเซียน” มีกำเนิดที่ประเทศไทย เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ จากการลงนามในปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) ที่กระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพฯ ประเทศผู้ร่วมลงนาม ได้แก่ ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ดร.ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยในเวลานั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการชักชวนประเทศอื่นให้เข้าร่วม อาเซียนถือเป็นองค์การที่สร้างขึ้นจากความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์แรกของการก่อตั้งอาเซียนคือ การสนับสนุนความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยไม่กล่าวถึงความร่วมมือทางการเมืองโดยตรง เนื่องจากไม่ต้องการให้เกิดความเข้าใจผิดว่าเป็นการร่วมมือกันทางทหารดังเช่น สปอ. ต่อมาในการประชุมสุดยอด (Summit) ครั้งแรกระหว่างผู้นำประเทศสมาชิกที่บาหลี อินโดนีเซีย ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ วัตถุประสงค์ทางการเมืองจึงเริ่มมีความชัดเจนขึ้น ด้วยการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia - TAC) เพื่อรองรับความร่วมมือทางการเมือง อีกทั้งรักษา สันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค โดยใช้หลักการสำคัญ เช่น การไม่แทรกแซงกิจการของประเทศเพื่อนบ้าน การใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา เป็นต้น การประชุมครั้งนี้ยังกำหนดให้จัดตั้งสำนักงานเลขาธิการอาเซียน (ASEAN Secretariat) ณ กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย เพื่อประสานงานและดำเนินโครงการต่าง ๆ ตลอดจน เป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงาน ทั้งนี้มีเลขาธิการจากการเลือกตั้งของประเทศสมาชิกทำหน้าที่หัวหน้า สำนักงาน มีวาระ ๕ ปี

ปัจจุบัน อาเซียนมีสมาชิก ๑๐ ประเทศ นอกจากประเทศผู้ก่อตั้ง ๕ ประเทศแล้ว มีบรูไนดารุสซาลาม (พ.ศ. ๒๕๒๓) เวียดนาม (พ.ศ. ๒๕๓๘) เมียนมาและลาว (พ.ศ. ๒๕๔๐) กัมพูชา (พ.ศ. ๒๕๔๒) และมีประเทศ ที่มีสถานะเป็นรัฐสังเกตการณ์ ๒ ประเทศ ได้แก่ ๑) ปาปัวนิวกินี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ และ ๒) ทิมอร์-เลสเต (ติมอร์ตะวันออก) สมัครงเป็นสมาชิกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้รับการรับรองให้เป็นสมาชิก โดยหลักการ

วัตถุประสงค์ของอาเซียน ได้แก่ ๑) การเร่งการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางสังคม และ พัฒนาการทางวัฒนธรรม ๒) การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจ ๓) การแก้ไขปัญหาในภูมิภาค

กรอบความร่วมมือ อาเซียนกำหนดกรอบความร่วมมือไว้ ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) **การเมืองและความมั่นคง** มุ่งรักษาสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคตามสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พ.ศ. ๒๕๑๙ ๒) **เศรษฐกิจ** การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอื่นของโลกผลักดัน ให้อาเซียนกระชับความร่วมมือทางเศรษฐกิจด้วยการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ (ASEAN Free Trade Area - AFTA) เพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างกัน ผ่านการลดภาษีศุลกากรสินค้าส่งออกระหว่างกัน และส่งเสริมการลงทุนจากภายนอกภูมิภาค ๓) **ความร่วมมือเฉพาะด้าน** (Functional Cooperation) เป็นความร่วมมือด้านการพัฒนาสังคม การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สารสนเทศ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และการต่อต้านยาเสพติด ๔) **ความร่วมมือระหว่างอาเซียนกับภายนอก** อาเซียนร่วมมือกับ ประเทศภายนอกภูมิภาคแบบทวิภาคี (อาเซียนกับรายประเทศ) และพหุภาคี (อาเซียนกับหลายประเทศ) ในลักษณะกรอบความร่วมมือ มีการนำระบบคู่เจรจา (Dialogue System) มาใช้ควบคู่กับการประชุม ของอาเซียน ในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๘) มีประเทศคู่เจรจา ๑๐ ประเทศ และ ๑ องค์การ ได้แก่ ออสเตรเลีย แคนาดา ญี่ปุ่น นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้ อินเดีย จีน รัสเซีย สหราชอาณาจักร และสหภาพยุโรป

ส่วนการเจรจาในกรอบความร่วมมือ ได้แก่ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum - ARF) เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ ASEAN+3 (ASEAN Plus Three - APT) อาเซียนกับจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ หลังวิกฤตทางเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง และการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit - EAS) เริ่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP)

วิสัยทัศน์ของอาเซียน อาเซียนได้ประกาศวิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐ (พ.ศ. ๒๕๖๓) ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อเป็นแนวทางร่วมมือของประเทศในภูมิภาค โดยมุ่งให้อาเซียนเป็น ๑) วงสมานฉันท์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (A concert of Southeast Asian nations) ๒) หุ่นส่วนเพื่อการพัฒนาอย่างมีพลวัต (A partnership in dynamic development) ๓) มุ่งปฏิสัมพันธ์กับประเทศภายนอก (An outward-looking ASEAN) และ ๔) ชุมชนแห่งสังคมที่เอื้ออาทร (A community of caring societies)

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community - AC) ต่อมา พ.ศ. ๒๕๔๖ มีการลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมืออาเซียน (Declaration of ASEAN Concord II หรือ Bali Concord II) กำหนดเสาหลัก ๓ เสา ในการจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายใน พ.ศ. ๒๕๖๓ ได้แก่ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political Security Community - APSC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community - ASCC) ต่อมาได้ปรับให้เร็วขึ้นและสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘

กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) หลังจากอาเซียนมีพัฒนาการมากกว่า ๓ ทศวรรษ ได้มีความคิดที่จะมีกฎบัตรหรือธรรมนูญของอาเซียน ดังนั้น ในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๑๑ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่มาเลเซีย จึงตกลงให้มีคณะกรรมการพิจารณาร่างกฎบัตร สองปีต่อมาในการประชุมสุดยอดครั้งที่ ๑๒ ที่ฟิลิปปินส์ ผู้นำประเทศสมาชิกทั้งหมดได้ร่วมลงนามในกฎบัตรเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ หลังจากประเทศสมาชิกทั้งหมดให้สัตยาบันแล้ว มีการประกาศใช้กฎบัตรเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ กฎบัตรอาเซียนเป็นธรรมนูญที่ทำให้อาเซียนมีสถานะทางกฎหมายและวางหลักการทำงานร่วมกันของประเทศสมาชิก หลักการทำงานนี้ไม่แตกต่างจากที่เคยตกลงกันไว้ สำหรับเรื่องใหม่ที่ปรากฏในกฎบัตรคือการส่งเสริมและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐาน และการสร้างกลไกเพื่อดูแลเรื่องดังกล่าว

สำนักงานใหญ่ ตั้งอยู่ ณ กรุงจาร์กาตา อินโดนีเซีย มีเลขานุการทำหน้าที่หัวหน้าสำนักเลขาธิการอาเซียน ที่ประชุมสุดยอดอาเซียนทำหน้าที่แต่งตั้งเลขานุการ ด้วยการเลือกจากรายชื่อซึ่งประเทศที่มีสิทธิเสนอตามหลักการเวียนตามตัวอักษรภาษาอังกฤษของประเทศสมาชิก วาระการดำรงตำแหน่ง ๕ ปี ไทยเคยมีเลขานุการแล้ว ๒ คน คือ ดร.แผน วรณเมธี (พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๒๙) และ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๕)

ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership - RCEP) ความร่วมมือสำคัญของอาเซียนด้านหนึ่งคือ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างเขตการค้าเสรี ความร่วมมือนี้ขยายสู่ประเทศนอกอาเซียนด้วย ทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียนและหุ้นส่วนอีก ๕ ประเทศร่วมลงนามในความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๓ ซึ่งมีผลบังคับใช้แล้วเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ทำให้เกิดเขตการค้าเสรีใหญ่ที่สุดของโลกที่มีประชากรรวม ๒.๒ พันล้านคน

ไทยในฐานะสมาชิกอาเซียน ไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกผู้ก่อตั้ง และได้แสดงบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้อาเซียนเข้มแข็งและพัฒนาความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน การประกาศปฏิญญาด้วยภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเขตแห่งสันติภาพ เสรีภาพและความเป็นกลาง (Zone of Peace, Freedom and Neutrality Declaration - ZOPFAN) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ การมีสนธิสัญญาเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone - SEANWFZ) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ และการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum - ARF) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ กระทรวงการต่างประเทศได้ตั้งกรมอาเซียน ทำหน้าที่เป็นสำนักงานอาเซียนแห่งชาติ (ASEAN National Secretariat) ดูแลประสานงานเกี่ยวกับอาเซียน การเป็นสมาชิกอาเซียนทำให้ไทยมีพันธมิตรในภูมิภาคในการพัฒนาภูมิภาคร่วมกัน

บทเรียนที่ได้รับ

ความร่วมมือระหว่างประเทศในระดับภูมิภาคเป็นประโยชน์ร่วมของประเทศสมาชิก ทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา ความมั่นคง และการสร้างอำนาจในการเจรจาต่อรอง

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐๒	๑๘๗	๒๗๕	๓๒๓
-----	-----	-----	-----

๖.๕	ไทยเข้าร่วมสงครามเวียดนาม (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๖)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงการยึดมั่นอุดมการณ์เสรีนิยมของไทย การมีส่วนร่วมและเสียสละของทหารไทยในสงครามเวียดนาม

ภูมิหลัง

เวียดนามตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๑-๒๔๒๗) แต่ชาวเวียดนามพยายามต่อสู้เพื่อเอกราชมาตลอด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ มีการก่อตั้งพรรคสมาคมชาวเวียดนามหนุ่มนักปฏิวัติ ซึ่งต่อมากลายเป็น “พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน” มีเหงียน อาย กว็อก (Nguyen Ai Quoc - Nguyen the Patriot) เป็นหัวหน้า หรือที่รู้จักในนาม โฮจิมินห์ หรือโฮ จี มิญ (Ho Chi Minh) ต่อมาระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ โฮจิมินห์ จัดตั้งขบวนการเวียดนามห์ (Viet Minh) หรือสันนิบาตเพื่อเอกราชเวียดนาม (League for Independence of Vietnam) ในจีน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ และปฏิบัติการกองโจรปลดปล่อยเวียดนามตอนเหนือจากการยึดครองของญี่ปุ่น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โฮจิมินห์ประกาศให้เวียดนามเป็นเอกราช และตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (Democratic Republic of Vietnam) ที่กรุงฮานอยเมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ แต่ฝ่ายสัมพันธมิตรไม่รับรอง ในขณะที่ฝรั่งเศสกลับเข้าไปปกครองเวียดนาม และจัดตั้งสาธารณรัฐเวียดนาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ก่อนจะฟื้นฟูระบอบจักรพรรดิเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ มีจักรพรรดิบาวดัยทรงเป็นประมุข จึงเกิดสงครามกึ่งเอกราชระหว่างชาวเวียดนามกับฝรั่งเศสที่เรียกว่า “สงครามอินโดจีน” (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๔๙๗) หลังจากฝรั่งเศสพ่ายแพ้การรบที่เดียนเบียนฟู (๑๓ มีนาคม - ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗) ฝรั่งเศสจึงยอมให้เอกราชแก่เวียดนาม พร้อมทั้งลาว และกัมพูชาในข้อตกลงเจนีวา (Geneva Accords) เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ถือเป็นการสิ้นสุดอำนาจฝรั่งเศสในภูมิภาคอินโดจีน

ข้อตกลงเจนีวา พ.ศ. ๒๔๙๗ แบ่งเวียดนามเป็นสองเขตปกครองชั่วคราวที่ละติจูด ๑๗ องศาเหนือ ให้รวมประเทศหลังการเลือกตั้งทั่วไปซึ่งกำหนดไว้ต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ระหว่างนี้ เขตเหนืออยู่ในอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ส่วนเขตใต้อยู่ใต้ระบอบจักรพรรดิบาวดัยในระยะหนึ่ง ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นสาธารณรัฐเวียดนาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ มีนายโง ดินห์ เดียม เป็นประธานาธิบดี (พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๕๐๖) เนื่องจากข้อตกลงเจนีวา เป็นการลงนามระหว่างเวียดนามเหนือกับฝรั่งเศส รัฐบาลเวียดนามใต้ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาสนับสนุน จึงไม่รับรองข้อตกลงดังกล่าว และไม่จัดการเลือกตั้งในเวียดนามใต้ตามกำหนด สาเหตุสำคัญเพราะเกรงว่าฝ่ายเวียดนามเหนือจะชนะการเลือกตั้ง หลังจากนั้นเวียดนามจึงแบ่งออกเป็นสองประเทศอย่างชัดเจน ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (เวียดนามเหนือ) และสาธารณรัฐเวียดนาม (เวียดนามใต้) แต่ละประเทศมีลัทธิการปกครองแตกต่างกัน เวียดนามเหนืออยู่สังกัดค่ายคอมมิวนิสต์ ส่วนเวียดนามใต้สังกัดค่ายเสรีประชาธิปไตย

เวียดนามเหนือประกาศนโยบายรวมชาติเวียดนามและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณรัฐประชาชนจีน และสหภาพโซเวียต ส่วนเวียดนามใต้ดำเนินนโยบายสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ สงครามรวมชาติเวียดนามจึงเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ในลักษณะของสงครามกองโจรและการแข่งขันโฆษณาชวนเชื่อ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ เวียดนามเหนือเริ่มปฏิบัติการรุกรานเวียดนามใต้ด้วยอาวุธและกำลังทหาร และมีการตั้งกองกำลังเวียดกง (Viet Cong แปลว่าคอมมิวนิสต์เวียดนาม) หรือ แนวร่วมปลดปล่อยชาติเวียดนามใต้ (National Liberation Front of South Vietnam) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ การสู้รบรุนแรงมากขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ปัญหาความวุ่นวายจากการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในเวียดนามใต้ ทำให้เวียดกงขยายอิทธิพลอย่างรวดเร็ว ผลักดันให้สหรัฐฯ ต้องเข้าร่วมสงครามเวียดนามอย่างเปิดเผย

สหรัฐฯ เริ่มส่งกองกำลังทหารเข้าไปในเวียดนามใต้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ ในสมัยประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) แต่จำนวนไม่มากนัก และมีประเทศฝ่ายโลกเสรีอีก ๗ ประเทศ ส่งทหารเข้าร่วมด้วย ได้แก่ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สเปน ฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และไทย แต่หลังจากเหตุการณ์อ่าวตังเกี๋ย (Gulf of Tonkin Incident) พ.ศ. ๒๕๐๗ ในสมัยประธานาธิบดีลินดอน บี. จอห์นสัน (Lyndon B. Johnson) ซึ่งสหรัฐฯ กล่าวหาว่าเรือเวียดนามเหนือโจมตีเรือรบสหรัฐฯ ในน่านน้ำสากล สภาองเกรสสหรัฐฯ จึงมีมติเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ มอบอำนาจแก่ประธานาธิบดีที่จะให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับผลกระทบจากคอมมิวนิสต์ และสามารถใช้อาวุธได้โดยไม่ต้องประกาศสงคราม ประธานาธิบดีจอห์นสันจึงส่งทหารสหรัฐฯ เข้าไปรบในเวียดนาม กำลังทหารสหรัฐฯ ไปถึงเวียดนามครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ การเข้าร่วมสงครามของสหรัฐฯ ก่อให้เกิด “สงครามเวียดนาม” (มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ - มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖) หรือเรียกว่า “สงครามอินโดจีนระยะที่ ๒” การสู้รบนี้ยังขยายเข้าไปในลาวและกัมพูชาด้วย

เนื้อหา

ไทยเริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาในเวียดนามโดยตรงในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๖) รัฐบาลไทยเห็นว่าลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคามต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น เมื่อมีข่าวว่า ลาวถูกคอมมิวนิสต์โจมตีและคอมมิวนิสต์กำลังเคลื่อนกำลังเข้าโจมตีชายแดนไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงอนุญาตให้สหรัฐฯ ส่งทหารเข้ามาในไทย ต่อมารัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๖) มีมติให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่เวียดนามใต้เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ขณะนั้น เวียดนามเหนือส่งกองกำลังเข้าไปช่วยเวียดกงในเวียดนามใต้แล้ว ไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามเวียดนามมากขึ้นตามลำดับตามคำขอของเวียดนามใต้ เช่น ไทยช่วยฝึกหัดนักบินของกองทัพอากาศเวียดนามใต้ที่ส่งเข้ามาฝึกในไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ไทยส่งกองเรือไปช่วยปฏิบัติการลำเลียงและเผ่าตรวจชายฝั่งและป้องกันการแทรกซึมทางทะเลเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

ไทยเข้าไปผูกพันในสงครามเวียดนามอย่างเต็มตัวตามคำขอของประธานาธิบดีเหียน วัน เทียวของเวียดนามใต้ เมื่อคณะรัฐมนตรีไทยมีมติเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐ ให้กระทรวงกลาโหมจัดกำลังรบภาคพื้นดิน ในอัตรากรมทหารอาสาสมัครไปปฏิบัติการในเวียดนามใต้ ต่อมา กองทัพบกได้จัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจ ในนามรหัสหน่วย “จงอางศึก” (Queen’s Cobras) นับเป็นกองกำลังพลหน่วยแรกของกองทัพบกที่ไปปฏิบัติการรบในเวียดนาม ต่อมาเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ขยายกำลังจากกรมเป็นกองพล ไทยส่งกำลังทหารไปร่วมปฏิบัติการในสงครามเวียดนามนาน ๖ ปี (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๖) นอกจากนั้น ไทยยังอนุญาตให้สหรัฐฯ ใช้ไทยเป็นที่ตั้งฐานปฏิบัติการและฐานทัพสหรัฐฯ หลายแห่ง เช่น อุบลราชธานี ดอนเมือง (กรุงเทพฯ) นครราชสีมา นครพนม อ.ตาคลี (จ.นครสวรรค์) อุดรธานี และอุ้มตะโก (อ.สตึก จ.ชลบุรี) ในขณะเดียวกัน ไทยเป็นที่หลบภัยสงครามของชาวเวียดนามด้วย

หลังจากสหรัฐฯ เข้าร่วมสงครามได้ ๗ ปี รัฐบาลประธานาธิบดีริชาร์ด เอ็ม. นิกสัน (Richard M. Nixon) ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจและการต่อต้านสงครามเวียดนามจากประชาชนในประเทศอย่างรุนแรง จึงประกาศถอนกำลังทหารออกจากเวียดนาม และใช้นโยบายให้เวียดนามใต้ป้องกันตนเอง (Vietnamization) สหรัฐฯ จะให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธเท่านั้น นอกจากนี้ มีการเจรจาและลงนามในข้อตกลงหยุดยิงระหว่างสหรัฐฯ กับเวียดนามเหนือ ณ กรุงปารีส (Paris Peace Accords) เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖ สหรัฐฯ ยอมถอนทหารออกเมื่อเดือนมีนาคมของปีเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เวียดนามเหนือยังคงรุกคืบต่อไป จนในที่สุดวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ เวียดนามเหนือเข้ายึดกรุงไซ่ง่อนได้ แล้วรวมเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้เข้าด้วยกันภายใต้รัฐบาลเดียวที่กรุงฮานอย และสถาปนาสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ สงครามเพื่อเอกราชและการรวมชาติเวียดนามจึงยุติลง ในสงครามเวียดนาม สหรัฐฯ สูญเสียกำลังพลไปมากกว่า ๕๘,๐๐๐ ราย และบาดเจ็บกว่า ๓๐๔,๐๐๐ ราย

บทเรียนที่ได้รับ

การเข้าร่วมสงครามเวียดนามของไทยแสดงถึงการยึดมั่นอุดมการณ์เสรีนิยมของไทย การมีส่วนร่วมและเสียสละของทหารไทย และนโยบายการต่างประเทศในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ไทยร่วมมือใกล้ชิดกับค่ายโลกเสรีประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำค่าย คือ สหรัฐฯ เป็นการสู้รบนอกบ้านควบคู่กับการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในประเทศ อย่างไรก็ตาม การปกครองของไทยอยู่ในระบอบเผด็จการจากการสนับสนุนของสหรัฐฯ ส่งผลเสียต่อพัฒนาการประชาธิปไตยในไทย ไม่เป็นไปตามอุดมการณ์ของค่ายที่สังกัด ขณะที่ไทยส่งทหารไปรบในสงครามเวียดนาม ประเทศไทยกลับเป็นพื้นที่พักพิงของผู้หนีภัยสงครามจากเวียดนาม อีกทั้งจากลาวและกัมพูชาด้วย

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๐	๖๖	๑๗๑	๑๘๑	๓๓๗
----	----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงถึงการใช้แนวทางสันติวิธีเพื่อเอาชนะพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ภูมิหลัง

ก่อนหน้าการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ มีการเคลื่อนไหวของลัทธิคอมมิวนิสต์แล้ว ส่วนใหญ่เคลื่อนไหวในพื้นที่เมืองในหมู่กรรมกรและปัญญาชน ต่อมาเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ พคท. เริ่มออกอากาศทางวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยโจมตีรัฐบาลไทย ส่วนการต่อสู้กันด้วยอาวุธเริ่มขึ้นหลังการปะทะกันระหว่างสมาชิกพรรคฯ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ บ.นาบัว ต.โคกหินแฮ่ อ.เรณูนคร จ.นครพนม เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ หรือ “วันเสียงปืนแตก” จากนั้นการต่อสู้ระหว่าง พคท. กับรัฐบาลก็ขยายวงกว้างออกไปสู่ทั่วทุกภาคส่วนของประเทศ ในการต่อสู้กับ รัฐบาล พคท. จัดตั้งกองทัพลดแลกประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.) เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๒

เนื้อหา

การป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ในไทยมีมาก่อนการตั้ง พคท. วิธีการสำคัญคือ การปราบปราม จับกุมคุมขัง และการทำสงครามจิตวิทยาแย่งชิงมวลชน เริ่มตั้งแต่การออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ ต่อมากฎหมายฉบับนี้ถูกยกเลิกไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่สหภาพโซเวียต ยินยอมให้ไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ แต่หลังจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถยึดอำนาจและ ก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงร่วมมือกับ สหรัฐอเมริกาในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ มีการทำข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคนิค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ก่อนที่จะออกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช ๒๔๙๕ และเข้าเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ.) หรือ Southeast Asia Treaty Organization (SEATO) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งมีสหรัฐฯ เป็นผู้นำในการสกัดกั้นการขยายตัวของ คอมมิวนิสต์ในเอเชีย แต่การดำเนินการไม่ได้ผลนักเนื่องจาก สปอ. ถูกยุบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ยิ่งกว่านั้น การ เคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับขยายตัวมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเทศเพื่อนบ้านกับไทย เช่น ลาว เวียดนาม และกัมพูชา

การปราบปรามคอมมิวนิสต์ในไทยจริงจังมากขึ้น หลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ แรงจูงใจสำคัญประการหนึ่งคือ การปราบปรามคอมมิวนิสต์และการร่วมมือกับสหรัฐฯ เพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น ไทยจึงทำข้อตกลงกับสหรัฐฯ ที่เรียกว่าถนัด-รัสก์ (Thanat-Rusk Agreement) ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ เพื่อเป็นหลักประกันว่า สหรัฐฯ จะช่วยป้องกันไทยจาก

ภัยคอมมิวนิสต์ทั้งภายในและนอกประเทศ ส่วนสหรัฐฯ ได้รับอนุญาตให้เข้ามาตั้งฐานทัพหลายแห่งในไทย เช่น นครราชสีมา นครสวรรค์ ขอนแก่น เป็นต้น เพื่อสนับสนุนปฏิบัติการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค ในปีเดียวกัน ไทยจัดตั้งหน่วยงานเพื่อรับผิดชอบการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่นคือ กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) ต่อมามีการจัดตั้ง กองบัญชาการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ (บก.ปค.) เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อปราบปราม ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด แต่ยังไม่ครอบคลุมขบวนการโจรจีนคอมมิวนิสต์ในเขตภาคใต้ ต่อมา บก.ปค. ถูกโอนไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ และเปลี่ยนชื่อเป็นกองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ (กอ.ปค.) เพื่อรับผิดชอบการปราบปรามคอมมิวนิสต์ทั่วประเทศ ซึ่งรวมทั้งขบวนการโจรจีนฯ ด้วย ภายหลัง ได้แปรสภาพเป็นกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗

ในทางการเมือง รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๐๑ ทำให้ไทยอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการนานเกือบ ๑๖ ปี มีสหรัฐฯ สนับสนุน จนเกิดเหตุการณ์วันมหาวิปโยคเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้ รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๖) หมดอำนาจ ประเทศไทยกลับไปสู่ระบอบประชาธิปไตย อีกครั้งหนึ่ง มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๗ และมีการเลือกตั้งทั่วไป ขณะที่นักศึกษามีการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวาง เช่น การขับไล่ฐานทัพสหรัฐฯ การเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตย และการต่อต้าน การहनคืนของอำนาจเผด็จการ อย่างไรก็ตาม การชุมนุมประท้วงของกรรมกรและการตั้งพรรคการเมืองที่มีนโยบายสังคมนิยม สร้างความวิตกกังวลในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการสิ้นสุดของราชวงศ์ในประเทศไทย เพื่อนบ้าน คนกลุ่มต่าง ๆ ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้าน เช่น ลูกเสือชาวบ้าน กระทั่งแดง และนวล มีมาตรการทางการเมืองเกิดเป็นระยะ จนในที่สุดเกิดเหตุการณ์ปราบปรามรุนแรงเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ และการรัฐประหารของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน (พล.ร.อ.ส้งด ชลออยู่) ยึดอำนาจจากรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช รัฐบาลภายหลังรัฐประหาร ซึ่งมีนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐) ใช้นโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ทำให้นักศึกษา ปัญญาชน กรรมกร และประชาชนจำนวนมากหนีเข้าป่า ไปร่วมกับ พคท. และเกิดแตกความสามัคคีอย่างมากในสังคมไทย จนกระทั่ง พล.ร.อ.ส้งด ชลออยู่ ต้องยึดอำนาจ อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ และให้ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งเป็น นายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๓)

หลังจากนั้น รัฐบาลเริ่มใช้สันติวิธีแทนการใช้ความรุนแรง และเห็นผลเป็นรูปธรรมชัดเจนในสมัย รัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๓๑) หลังจากมีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๕๒๓ ลงวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓ คำสั่งนี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทัศนะของรัฐบาลในการมองปัญหา คอมมิวนิสต์ เนื่องจากเห็นว่าความขยายตัวของคอมมิวนิสต์เกิดจากปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางการเมือง

เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งปัญหาจากระบบเผด็จการ การผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ และการใช้อำนาจในทางที่มีขอบของข้าราชการ ดังนั้น จึงควรพัฒนาประเทศให้เป็นประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ที่มีความเห็นตรงข้ามกับรัฐบาลเข้ามาบดตัวเพื่อร่วมพัฒนาชาติไทย และได้รับความช่วยเหลือให้มีที่ดินทำกินและมีอาชีพที่มั่นคงถาวร นับเป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายจาก “การทหารนำการเมือง” เป็น “การเมืองนำการทหาร” ทำให้สมาชิกและแนวร่วม พคท. จำนวนมากออกมาบดตัว ทั้งระดับแกนนำและสมาชิก

นอกจากนี้ มีปัจจัยอื่นอีกที่มีส่วนทำให้ พคท. อ่อนแอและต้องยุติบทบาทในที่สุด เช่น ความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ในระดับสากล โดยเฉพาะระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหภาพโซเวียต และกับเวียดนาม สร้างความขัดแย้งทางความคิดภายใน พคท. รวมถึงความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนตั้งแต่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งทำให้จีนเลิกสนับสนุน พคท. ต่อมา พ.ศ. ๒๕๔๓ รัฐบาลนายชวน หลีกภัย (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๓) ได้ออกกฎหมายยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งใช้มานานเกือบ ๕๐ ปี ด้วยเหตุผลว่าเพราะสถานการณ์เปลี่ยนไป มาตรการพิเศษเพื่อป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์จึงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป

บทเรียนที่ได้รับ

การค้นพบต้นตอของปัญหาและใช้วิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสันติวิธีสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงได้

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๓๕	๖๙	๑๒๒	๑๙๒	๒๗๗
----	----	-----	-----	-----

๖.๗	การพัฒนาชนบทและพื้นที่ห่างไกล
-----	-------------------------------

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อแสดงถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในชนบทห่างไกล

๒. เพื่อทราบถึงทฤษฎีและแนวคิดที่ก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๕,๐๐๐ โครงการ

๓. เพื่อทราบถึงหลักการทรงงาน ๒๗ ข้อ ในรัชกาลที่ ๙

ภูมิหลัง

รัชกาลที่ ๙ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ตลอดระยะเวลา ๗๐ ปีแห่งการครองราชย์ พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนไทย โดยไม่ทรงคำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในชนบทและพื้นที่ห่างไกล ซึ่งประสบปัญหานานัปการ เช่น ความยากจน ความแห้งแล้ง การขาดการศึกษา และสุขภาพไม่ดี การเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมประชาชนในพื้นที่ทั่วประเทศ ทำให้ทรงมีโอกาสทอดพระเนตรปัญหาด้วยพระองค์เอง เมื่อจะทรงพระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาของประชาชน จะทรงศึกษาหาข้อมูลจากการสำรวจและสังเกตสภาพทางภูมิศาสตร์ ชีวิต สังคมของประชาชน แล้วทรงนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาอันเป็นที่มาของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เนื้อหา

พระราชกรณียกิจในช่วงแรก (พ.ศ. ๒๔๙๓-๒๕๐๕) ของรัชกาลที่ ๙ เป็นการช่วยเหลือบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า ไม่ได้เป็นโครงการเต็มรูปแบบ พระราชดำริเริ่มแรกมีขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๓ เมื่อพระองค์มีพระราชประสงค์สนับสนุนการพัฒนาการแพทย์เพื่อรักษาโรค ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ ๕๐๐,๐๐๐ บาท สำหรับสร้างอาคาร “มหิตหลวงศานุสรณ์” บริเวณสถานเสาวภาเพื่อดำเนินกิจการทางด้านวิทยาศาสตร์และผลิตวัคซีนป้องกันโรค

โครงการแรกเพื่อช่วยเหลือประชาชนมีขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นโครงการเกี่ยวกับการเพิ่มแหล่งโปรตีนให้แก่ประชาชนในชนบท พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้กรมประมงนำพันธุ์ปลาหมอเทศจากป็นัง ประเทศมาเลเซีย ไปเลี้ยงในสระน้ำ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน ต่อมา ทรงพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทั่วประเทศ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๖ เพื่อนำไปขยายพันธุ์ในหมู่บ้าน

ส่วนโครงการพัฒนาชนบทโครงการแรกเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ทรงพระราชทานรถบูลโดเซอร์ (Bulldozer) แก่หน่วยตำรวจตระเวนชายแดน ค่ายนเรศวร สำหรับใช้สร้างถนนเข้าไป บ้านห้วยคต (ต่อมาพระราชทานชื่อว่า ห้วยมงคล) ต.ทับใต้ อ.ห้วยหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ เพื่อให้ประชาชนใช้สัญจรและนำผลผลิตออกไปจำหน่ายภายนอกสะดวกขึ้น ต่อมา มีพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า ต.หนองแก อ.ห้วยหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ เพื่อบรรเทาปัญหาความแห้งแล้ง โครงการนี้สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ นับเป็นโครงการพระราชดำริด้านชลประทานแห่งแรกของพระองค์

หลังจากนั้น มีโครงการพระราชดำริอีกเป็นจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โครงการส่วนใหญ่ทรงวางแผนและเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการ ต่อมารัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๙) เห็นความจำเป็นว่าต้องมีหน่วยงานทำหน้าที่ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริ ให้ดำเนินงานสอดคล้อง ก่อประโยชน์สูงสุด และบรรลุผลตามแนวพระราชดำริ รัฐบาลจึงตั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔

สำนักงาน กปร. สรุปจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งพระบรมวงศานุวงศ์รวม ๖ พระองค์ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗ ได้จำนวน ๕,๒๐๑ โครงการ แยกเป็นภาคและประเภทการพัฒนา ดังนี้

การพัฒนาด้าน	ภาค					รวม
	เหนือ	กลาง	ตะวันออก เฉียงเหนือ	ใต้	ไม่ระบุ พื้นที่	
๑. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	๑,๔๑๓	๕๖๙	๙๘๙	๖๙๘	๑	๓,๖๗๐
๒. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร	๓๙	๓๖	๒๕	๒๖	๒	๑๒๘
๓. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	๘๒	๓๘	๔๘	๓๔	๓	๒๐๕
๔. โครงการพัฒนาด้านส่งเสริมอาชีพ	๘๑	๓๒	๑๓๓	๙๙	๒	๓๔๗
๕. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข	๑๑	๑๗	๑	๘	๑๐	๔๗
๖. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/ สื่อสาร	๒๗	๒๔	๑๗	๒๔	-	๙๒
๗. โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการ สังคม/การศึกษา	๒๒๒	๘๓	๖๖	๕๙	๗	๔๓๗
๘. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ/อื่นๆ	๑๐๕	๖๖	๔๘	๔๓	๑๓	๒๗๕
รวม	๑,๙๘๐	๘๖๕	๑,๓๒๗	๙๙๑	๓๘	๕,๒๐๑

นอกจากมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวนมากแล้ว ยังได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสถานที่รวบรวมสรรพวิชา การค้นคว้า การทดลองและสาธิตด้านเกษตรกรรมในระบบบริการเบ็ดเสร็จที่เดียว สำหรับให้บริการแก่ประชาชน และเกษตรกร เป็นเสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติของการพัฒนาที่มีชีวิต” ศูนย์ศึกษาฯ มีกระจายอยู่ทุกภาคของประเทศ ได้แก่ เขาคินซอน จ.ฉะเชิงเทรา (พ.ศ. ๒๕๒๒) พิกุลทอง จ.นราธิวาส (พ.ศ. ๒๕๒๔) อ่าวคุ้งกระเบน จ.จันทบุรี (พ.ศ. ๒๕๒๔) ภูพาน จ.สกลนคร (พ.ศ. ๒๕๒๕) ห้วยฮ่องไคร้ จ.เชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๕๒๕) และ ห้วยทราย จ.เพชรบุรี (พ.ศ. ๒๕๒๖)

เพื่อหาทฤษฎีและแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการก่อเกิดโครงการและงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงาน กปร. จึงศึกษาพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ สรุปได้ว่า โครงการฯ แบ่งเป็น ๔ เรื่องหลัก

ได้แก่ ๑) น้ำ ๒) ดิน ๓) การพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ ๔) การพัฒนาสังคมและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน และใน ๔ เรื่องนั้น พบว่า มีทฤษฎีและแนวคิด ๑๖ เรื่อง เช่น ทฤษฎีแก่งดิน เพื่อแก้ปัญหาดินเปรี้ยว ทฤษฎีฝนหลวง เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำในบรรยากาศแก้ปัญหาฝนแล้ง ทฤษฎีน้ำดีไล่น้ำเสีย เพื่อบำบัดน้ำเสีย ทฤษฎีบำบัดน้ำเสีย เพื่อเติมอากาศในน้ำด้วย “กังหันน้ำชัยพัฒนา” ทฤษฎีใหม่ทางการเกษตร เพื่อจัดการที่ดินและน้ำอย่างยั่งยืน

หลักทรงงาน ๒๗ ข้อ นอกจากนั้น สำนักงาน กปร. ยังได้สรุปหลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙ ไว้รวม ๒๗ ข้อ ดังนี้ ๑. ชื่อสัตย์ สุจริต จริ่งใจต่อกัน ๒. อ่อนน้อม ถ่อมตน ๓. ความเพียร ๔. รู้ รัก สามัคคี ๕. ทำเรื่อย ๆ ทำแบบสังฆทาน ๖. มีความสุขในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ๗. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำงานอย่างผู้รู้จริง ๘. ระมัดระวังจากข้างใน ๙. ทำตามลำดับขั้น ๑๐. ภูมิสังคม ๑๑. องค์กรรวม ๑๒. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ๑๓. ขาดทุนคือกำไร ๑๔. ปลุกป่าในใจคน ๑๕. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ๑๖. ธรรมชาติปราบธรรมชาติ ๑๗. ประโยชน์ส่วนรวม ๑๘. การพึ่งตนเอง ๑๙. เศรษฐกิจพอเพียง ๒๐. เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ๒๑. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก คิด Macro เริ่ม Micro ๒๒. ไม่ติดตำรา ทำให้ง่าย ๒๓. การมีส่วนร่วม ๒๔. พออยู่พอกิน ๒๕. บริการรวมที่จุดเดียว ๒๖. ร่าเริง รื่นเริง คึกคัก ครึกครื้น กระฉับกระเฉง มีพลัง เป็นปัจจัยของการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และ ๒๗. ชัยชนะของการพัฒนา

บทเรียนที่ได้รับ

๑. การทรงงานเพื่อพัฒนาชนบทและพื้นที่ห่างไกลของรัชกาลที่ ๙ นอกจากแสดงให้เห็นพระราชหฤทัยห่วงใยที่มีต่อประชาชนและพระอุตสาหะในการทรงงานแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่า การทำงานพัฒนาต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ ความอดทน ความเพียรพยายาม และความร่วมมือ

๒. พระราชดำริ ทฤษฎี และแนวคิดที่สรุปได้จากการทรงงานพัฒนา เป็นองค์ความรู้สำคัญที่นำไปประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาได้

๓. หลักการทรงงาน ๒๗ ข้อ เป็นหลักการที่สรุปมาจากการทรงงาน จึงผ่านการพิสูจน์แล้วว่าได้ผล ดังนั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิตได้

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๕๓	๒๕๔	๒๕๕	๒๕๖	๒๕๗	๓๐๒	๓๐๖
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

๖.๘	พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
-----	--

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อรับทราบถึงพระราชกรณียกิจในด้านต่าง ๆ ของรัชกาลที่ ๙
๒. เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการดำรงรักษาชาติและพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตประชาชน

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ณ โรงพยาบาลเมานต์ออบิรน์ เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา ทรงเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ขณะมีพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา และทรงครองราชย์ยาวนานถึง ๗๐ ปี จนกระทั่งเสด็จสวรรคตในวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ นับเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ชาติไทย ตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์ พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจมากมายด้วยทศพิธราชธรรมดังพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์ คือ การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎร ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรีที่เสด็จฯ ไปทั่วราชอาณาจักรอย่างแท้จริง การเสด็จฯ ไปในพื้นที่ห่างไกลและทุรกันดารทำให้พระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นถึงความทุกข์ยากและปัญหาที่แท้จริงของประชาชนด้วยพระองค์เอง ด้วยเหตุนี้ จึงทรงพระราชทานพระราชดำริและทรงมีโครงการพระราชดำริเพื่อตอบสนองต่อผู้กับความยากจน ทรงทดลองค้นคว้าวิธีแก้ไขปัญหามาในแต่ละพื้นที่ด้วยการเข้าใจหลักของภูมิศาสตร์และสังคมท้องถิ่นภายใต้หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหายาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ผ่าน “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” มากกว่า ๕,๐๐๐ โครงการทั่วประเทศ

เนื้อหา

ด้วยพระราชปณิธานอันแน่วแน่ของรัชกาลที่ ๙ ที่จะทรงแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากและยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ พระองค์จึงได้พระราชทานแนวพระราชดำริเพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การดำเนินงาน “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เป็นจำนวนหลายพันโครงการทั่วประเทศ เพื่อให้

การสนับสนุนและประสานงานโครงการต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีระบบและต่อเนื่อง รัฐบาลจึงได้จัดตั้ง สำนักงาน คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในการสนองพระราชดำริ ปัจจุบัน สำนักงาน กปร. ได้จำแนกประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ ๘ ด้านหลัก ดังนี้ ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ด้านการเกษตร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการส่งเสริมอาชีพ ด้านสาธารณสุข ด้านคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสวัสดิการสังคม และด้านอื่น ๆ พระราชกรณียกิจที่สำคัญ สามารถประมวลได้ ดังนี้

๑. ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญานาม “พระบิดาแห่งการจัดการทรัพยากรน้ำ” ด้วยทรงตระหนักอย่างลึกซึ้งว่าน้ำคือปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการดำรงชีพ ดังพระราชกระแสรับสั่งที่ว่า “ต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้” หลักการ “น้ำคือชีวิต” นี้จึงเป็นรากฐานของพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งครอบคลุมการจัดการอย่างเป็นระบบและครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ณ พื้นที่ต้นน้ำบนภูสูง ทรงริเริ่มให้มีการสร้างฝายชะลอน้ำ (Check Dam) ตามลำห้วยเพื่อชะลอการไหลของน้ำให้ซึมซับลงสู่ดิน สร้างความชุ่มชื้นให้ผืนป่าจนเกิดเป็นแนว “ป่าเปียก” ที่ช่วยป้องกันการเกิดไฟป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในพื้นที่ราบ มีพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดน้อยใหญ่ทั่วประเทศ เช่น เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เพื่อเป็นแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่สำหรับบรรเทาปัญหาทั้งภัยแล้งและอุทกภัย สำหรับพื้นที่เมืองที่ประสบปัญหาน้ำท่วมขัง พระองค์ได้พระราชทานแนวคิด “โครงการแก้มลิง” โดยใช้พื้นที่ว่างหรือบึงธรรมชาติเป็นที่รองรับน้ำชั่วคราว เปรียบเสมือนลิงที่อมกล้วยไว้ในกระพุ้งแก้มก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ระบายน้ำออกในภายหลัง นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงประดิษฐ์คิดค้น “กังหันน้ำชัยพัฒนา” เพื่อช่วยบำบัดน้ำเสียด้วยการเติมออกซิเจนลงในน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ได้รับการจดสิทธิบัตรในพระปรมาภิไธยและถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลาย พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าเทคนิคการทำฝนเทียมจนสำเร็จเป็น “โครงการฝนหลวง” ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจที่เป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับในระดับโลก

๒. ด้านการเกษตรและดิน พระองค์ท่านได้รับการถวายพระราชสมัญญานาม “พระบิดาแห่งการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรดิน” ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริที่สะท้อนถึงพระปรีชาสามารถในการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ตามภูมิสังคม ทรงพระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารจัดการที่ดินและน้ำอย่างเป็นระบบ โดยแบ่งพื้นที่ทำกินในอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ คือ สระน้ำ นาข้าว พืชสวนพืชไร่ และที่อยู่อาศัย เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างครบวงจร มีอาหารบริโภคตลอดทั้งปี และลดความเสี่ยงจากความผันผวนของผลผลิต ในขณะเดียวกัน สำหรับพื้นที่สูงทางภาคเหนือที่เผชิญปัญหาการปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอย พระองค์ได้ทรงจัดตั้ง “มูลนิธิโครงการหลวง” ขึ้น เพื่อพลิกฟื้นผืนป่าและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมให้หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเมืองหนาว เช่น

ผัก ผลไม้ และดอกไม้ ซึ่งสร้างรายได้ที่ดีกว่าและมั่นคงกว่าเดิม โครงการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยลดปัญหายาเสพติด แต่ยังเป็นการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมไปพร้อมกัน ยิ่งไปกว่านั้น พระอัจฉริยภาพของพระองค์ยังแผ่ขยายไปถึงการฟื้นฟูดินที่เสื่อมสภาพจนไม่สามารถเพาะปลูกได้ ผ่าน “โครงการแก่งดิน” ซึ่งเป็นพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวจัดในพื้นที่พรุ ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เรียบง่ายแต่ล้ำลึก คือการขังน้ำไว้ในพื้นที่แล้วปล่อยให้แห้งสลับกันไป เพื่อเร่งให้ดินแสดงความเป็นกรดออกมาอย่างรุนแรงที่สุด (แก่งดินให้เปรี้ยวสุดขีด) จากนั้นจึงปรับสภาพดินด้วยปูนขาว ทำให้ที่ดินที่เคยไร้ประโยชน์กลับมาอุดมสมบูรณ์และใช้เพาะปลูกได้อีกครั้ง

๓. ด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทรงพระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืนแก่ปวงชนชาวไทย ปรัชญานี้คือกรอบแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนโดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ หรือ “๓ ห่วง” ได้แก่ **ความพอประมาณ** คือความพอดีที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น **ความมีเหตุผล** คือการตัดสินใจอย่างรอบคอบ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องและผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และ **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** คือการเตรียมพร้อมรับมือกับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ การจะปฏิบัติตามหลักการทั้งสามนี้ให้สำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องอาศัย “๒ เงื่อนไข” เป็นพื้นฐานสำคัญ คือ เงื่อนไขความรู้ อันประกอบด้วยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการปฏิบัติ และเงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจให้เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน ความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต เพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ

๔. ด้านการพัฒนาอาชีพ ได้ทรงวางรากฐานอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืนให้แก่พสกนิกรชาวไทย ด้วยทรงตระหนักว่าการมีอาชีพที่เลี้ยงตนเองได้คือหัวใจสำคัญของการพัฒนาชาติ พระราชกรณียกิจด้านนี้จึงครอบคลุมตั้งแต่การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารไปจนถึงการพัฒนานวัตกรรมเพื่ออนาคต พระราชกรณียกิจที่เป็นที่ประจักษ์ที่สุดคือการแก้ไขปัญหาคาขาดแคลนโปรตีนของประชาชน ผ่าน “การเลี้ยงปลานิลพระราชทาน” โดยทรงทดลองเลี้ยงและขยายพันธุ์ด้วยพระองค์เองในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ก่อนจะพระราชทานให้กรมประมงนำไปแจกจ่ายแก่ราษฎร จนปลานิลกลายเป็นปลาเศรษฐกิจหลักที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและอาชีพประมงน้ำจืดไปทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังทรงส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่น เช่น การเลี้ยงกุ้งก้ามแดง เพื่อเป็นทางเลือกในการสร้างรายได้ สำหรับเกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการพัฒนาพันธุ์ข้าว โดยทรงสนับสนุนงานวิจัยเพื่อคัดเลือกสายพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง ทนทานต่อโรค และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการบุกเบิก “อาชีพการเลี้ยงโคนม” เพื่อส่งเสริมให้คนไทยบริโภคนมที่มีคุณภาพ และสร้างอาชีพเกษตรกรโคนมที่มั่นคงให้แก่คนไทย ทรงมองการณ์ไกลถึงวิกฤตพลังงาน

ในอนาคต ได้ทรงริเริ่มโครงการทดลองพลังงานไบโอดีเซลจากน้ำมันปาล์ม เพื่อเป็นต้นแบบของพลังงานทดแทนที่ประเทศสามารถผลิตได้เอง ลดการพึ่งพาการนำเข้าน้ำมันจากต่างประเทศ และยังทรงส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ เช่น ระบบน้ำหยด และการใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศเพื่อการวางแผนเพาะปลูก ซึ่งล้วนเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน และยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตรกรรมไทยอย่างยั่งยืน

๕. ด้านสาธารณสุขและการแพทย์ ทรงวางแผนทางการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขในระยะสั้นและระยะยาว สำหรับการบรรเทาความเจ็บป่วยเฉียบพลัน เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดาร จะมี “หน่วยแพทย์พระราชทาน” ติดตามขบวนเสด็จฯ ไปด้วยเสมอ เพื่อให้บริการตรวจรักษาประชาชนผู้เจ็บป่วยและอยู่ห่างไกล เข้าไม่ถึงบริการสาธารณสุข นับเป็นการนำการแพทย์เคลื่อนที่เข้าไปช่วยเหลือถึงตัวบุคคลอย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน เพื่อการพัฒนาสาธารณสุขของประเทศอย่างยั่งยืน ทรงเห็นถึงความสำคัญของการสร้างบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ จึงทรงจัดตั้ง “มูลนิธิอานันทมหิดล” ขึ้น เพื่อพระราชทานทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดีเด่น ให้ไปศึกษาต่อในระดับสูง ณ ต่างประเทศ โดยเฉพาะในสาขาวิชาที่ขาดแคลน เช่น การแพทย์ วิทยาศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ โดยมีเงื่อนไขว่าผู้รับทุนจะต้องนำความรู้ความสามารถกลับมารับใช้และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

๖. ด้านการศึกษา ทรงวางรากฐานทั้งในด้านเนื้อหาและการเข้าถึงที่เท่าเทียมและเปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ที่มีคุณภาพ ทรงริเริ่มโครงการ “สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ขึ้น เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปมีแหล่งข้อมูลความรู้เป็นภาษาไทยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ แต่ใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย ทำให้ทุกคนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต ขณะเดียวกัน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการเรียนการสอนที่มีคุณภาพระหว่างสังคมเมืองและชนบท มีพระราชดำริให้จัดตั้ง “การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV)” โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนประเดิม โครงการนี้ได้ถ่ายทอดการเรียนการสอนสดจากโรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน ไปยังโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลทั่วประเทศ ทำให้เด็กนักเรียนในชนบทที่ขาดแคลนครูผู้เชี่ยวชาญ สามารถเข้าถึงการสอนที่มีคุณภาพทัดเทียมกับโรงเรียนในเมืองได้อย่างทั่วถึง

๗. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ พระราชกรณียกิจด้านการต่างประเทศมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความมั่นคงและเกียรติภูมิของชาติ พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนหลายประเทศ ทั้งในทวีปเอเชีย ยุโรป และอเมริกาเหนือ เพื่อเจริญพระราชไมตรีระหว่างไทยกับบรรดามิตรประเทศให้มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในช่วงสงครามเย็น การเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและหลายประเทศในยุโรปในทศวรรษ ๒๕๐๐ เช่น การมีพระราชดำรัสต่อรัฐสภาของเกรสแห่งสหรัฐฯ ได้ช่วยกระชับความสัมพันธ์กับนานามิตรประเทศและทำให้ไทยเป็นที่รู้จักบนเวทีโลก ขณะเดียวกันก็ทรงให้การต้อนรับ

ประมุขจากนานาประเทศที่มาเยือนอย่างสมพระเกียรติ ในระยะหลังของรัชสมัย พระเกียรติคุณและโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยเฉพาะ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ได้กลายเป็นหลักปรัชญาที่นานาชาตินำไปเป็นแบบอย่าง ทั้งหมดนี้ล้วนเสริมสร้างสถานะและเกียรติภูมิของประเทศไทยในประชาคมโลกอย่างยั่งยืน

๘. การศาสนา ในฐานะที่ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ทรงยึดมั่นในทศพิธราชธรรมและปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านการศาสนาอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนเสมอมา ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ ทรงเป็นแบบอย่างอันดีงาม ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นเวลา ๑๕ วัน และประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามโบราณราชประเพณีอย่างสม่ำเสมอ ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่สามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือที่เรียกว่า “นาคหลวง” เป็นประจำทุกปี มีพระราชดำริให้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน เช่น โครงการพัฒนาพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เพื่อให้การสืบค้นศึกษาพระธรรมวินัยเป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีพระราชดำริในการสร้างวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก ให้เป็นวัดตัวอย่างของชุมชน ที่มีขนาดเล็ก เรียบง่าย ประหยัด และเน้นประโยชน์ใช้สอยสูงสุด ทรงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์บำรุงทุกศาสนาในพระราชอาณาจักรโดยเสมอภาคกัน ทรงแสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยที่กว้างขวางผ่านการเสด็จพระราชดำเนินไปร่วมงานพิธีสำคัญของศาสนาต่าง ๆ ตามคำกราบบังคมทูลเชิญ เช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซิกข์ อีกทั้งยังได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่ออุปถัมภ์บำรุงศาสนสถานและกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทอันทรงคุณค่าแก่ผู้นำและผู้แทนขององค์การศาสนาต่าง ๆ ในวาระสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสร้างเสริมให้ทุกศาสนิกชนสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปราศจากความขัดแย้ง

๙. ภาษาและวรรณกรรม จากพระอัจฉริยภาพด้านภาษา วรรณกรรม และศิลปะ ทรงได้รับการยกย่องเทิดทูนในฐานะ “อัครศิลปิน” ซึ่งหมายถึงผู้มีศิลปะอันเลอเลิศหรือผู้เป็นใหญ่ในศิลปิน อันเนื่องมาจากพระปรีชาสามารถอันเป็นที่ประจักษ์ในศิลปะหลากหลายแขนง ทั้งด้านภาษา วรรณกรรม ดนตรี จิตรกรรม และการถ่ายภาพ ทรงพระอัจฉริยภาพในการใช้ภาษาไทย ทรงเข้าพระทัยในรากศัพท์ของภาษาอย่างลึกซึ้ง โดยสนพระทัยและทรงค้นคว้าเกี่ยวกับศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤตอยู่เสมอ สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือความห่วงใยที่ทรงมีต่อภาษาไทย โดยมักจะพระราชทานพระบรมราโชวาทในโอกาสต่าง ๆ ให้คนไทยใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง พระราชนิพนธ์ของพระองค์ไม่เพียงแต่แสดงถึงพระปรีชาสามารถทางภาษา แต่ยังสอดแทรกคติธรรมและปรัชญาในการดำเนินชีวิตไว้อย่างแยบยล ผลงานที่สำคัญมีทั้งงานแปลและงานที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่

เช่น “นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ” และ “ติโต” สะท้อนให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความหมาย และอรรถรสจากภาษาต่างประเทศมาสู่ภาษาไทยได้อย่างสมบูรณ์ งานพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ซึ่งทรงดัดแปลงจากชาดกเพื่อเน้นย้ำในคุณธรรมเรื่องความเพียรวิริยะ และเรื่อง “ทองแดง” ที่ทรงถ่ายทอดเรื่องราวของสุนัขทรงเลี้ยงได้อย่างน่าประทับใจ พร้อมสอดแทรกข้อคิดเรื่องความกตัญญูและความจงรักภักดี ทรงเป็นที่ยอมรับในระดับสากลถึงพระอัจฉริยภาพทางดนตรี โดยเฉพาะดนตรีแจ๊ส ทรงพระราชนิพนธ์บทเพลงไว้ถึง ๔๘ บทเพลง ซึ่งแต่ละเพลงล้วนมีท่วงทำนองที่ไพเราะและเป็นที่จดจำมาจนถึงทุกวันนี้ เช่น แสงเทียน ชะตาชีวิต ไกลรุ่ง และยามเย็น พระราชนิพนธ์กิจและพระปรีชาสามารถในศิลปะทุกแขนงนี้ ไม่เพียงแต่สร้างสรรค์ความงดงามและความสุนทรีย์ให้แก่แผ่นดิน แต่ยังเป็นมรดกทางปัญญาที่เปี่ยมด้วยคุณค่า

บทเรียนที่ได้รับ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในเกือบทุกด้าน พระราชกรณียกิจของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเสริมสร้างอาชีพ การสาธารณสุข และการศึกษา ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความเอาพระทัยใส่และการทรงงานที่คำนึงถึงประโยชน์สุขและความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นสำคัญ สิ่งนี้เป็นแบบอย่างอันล้ำค่าของการทำงานที่เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน พระราชกรณียกิจในด้านอื่น ๆ เช่น การศาสนาและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้แสดงออกถึงความเป็นผู้นำทางจิตใจของพสกนิกรและการทรงทำหน้าที่ผู้นำในฐานะประมุขของชาติได้อย่างสมบูรณ์ ส่วนพระราชกรณียกิจด้านภาษาและวรรณกรรม ก็ได้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพอันเป็นที่น่าชื่นชมและเป็นเหตุให้พระองค์ทรงได้รับการยกย่องจากปวงชน

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๓	๒๑๕	๒๑๖	๒๑๗	๒๑๘	๒๑๕	๒๑๘	๒๑๙	๓๑๐	๓๒๒
----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

ส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ เพื่ออนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม ที่เป็นภูมิปัญญาไทยไว้ไม่ให้สูญหาย มีการจัดตั้งศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ มีแผนงานฝีมือต่าง ๆ ๓๒ แผนก เช่น เครื่องสาน เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องหนัง เครื่องเรือนไม้ ตุ๊กตาชาววัง เป่าแก้ว แกะสลัก ปักผ้า ทอผ้า ฯลฯ ต่อมาได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปแผ่นดิน สถาบันสิริกิติ์ โดยจัดตั้งขึ้นตามพระราชเสาวนีย์เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อรวบรวมจัดแสดงผลงานศิลปะชิ้นสำคัญของแผ่นดินไว้ ณ ศูนย์ศิลปาชีพ เกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะงานช่างสิบหมู่ ได้แก่ ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ และช่างปูน เช่น บุชบกมาลาพระที่นั่งพุทไธสน์ทอง เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงษ์จำลอง ฉากไม้แกะสลักเรื่องสังข์ทอง ฉากผ้าปักเรื่องอิเหนา ฯลฯ

นอกจากนี้มีพระราชประสงค์ให้อนุรักษ์ขนซึ่งเป็นศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย จนกระทั่งสามารถ จัดแสดงโขนพระราชทานหรือโขนของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ได้รวบรวมองค์ความรู้จากครูผู้เชี่ยวชาญ ทุกสาขา ทั้งโขน ละคร ดนตรี คีตศิลป์ ร่วมกันทำงานด้วยความวิริยะอุตสาหะ ทุกขั้นตอนทำด้วยความประณีต การแสดงจึงออกมางดงาม เริ่มต้นจัดแสดงใน พ.ศ. ๒๕๕๐ เช่น ตอนพรหมาศ ตอนนางลอย ตอนศึกมัยราพณ์ ตอนจองถนน ชุดศึกกุ่มภกรณ ตอนโมกษศักดิ์ ชุดศึกอินทรีชิต ตอนนาคบาศ และชุดศึกอินทรีชิต ตอนพรหมาศ เป็นต้น ปัจจุบันได้มีอาคารเรียน-รู้-เรื่องโขน (All About Khon) ณ ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด โดยรวมทุก องค์ประกอบของกระบวนการ ขั้นตอน การจัดเตรียมเพื่อการแสดงโขน เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑ องค์การยูเนสโกได้รับรองโขนไทย “การแสดงโขนในประเทศไทย” (Khon masked dance drama in Thailand) เป็นมรดกวัฒนธรรมอันจับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ของมวลมนุษยชาติ อย่างเป็นทางการ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงริเริ่มให้ออกแบบ เครื่องแต่งกายประจำชาติขึ้นโดยประยุกต์จากเครื่องแต่งกายของสตรีไทยสมัยโบราณ โดยทรงว่าจ้างปีแอร์ บัลแมง นักออกแบบระดับโลกชาวฝรั่งเศส รวมไปถึงช่างคนไทย สนองพระราชประสงค์ในการสรรค์สร้างชุดไทย ได้วิจิตรงดงามเหมาะสมทุกโอกาส นอกจากนี้การเสด็จฯ เยือนต่างประเทศ ทรงฉลองพระองค์แบบสากล ที่เรียบง่ายแต่สง่างาม ทรงฉลองพระองค์แบบสากลและไทยให้เหมาะสมแก่สภาพภูมิอากาศ และกาลเทศะ ของธรรมเนียมต่างประเทศที่จะเสด็จพระราชดำเนิน โดยทรงนิยมฉลองพระองค์ด้วยผ้าไทยจนได้รับการ ยกย่องจากนานาชาติด้านการแต่งกายว่าเป็น ๑ ใน ๑๐ สุภาพสตรีที่แต่งกายงดงามที่สุดในโลกใน พ.ศ. ๒๕๐๓ และ ๒๕๐๔ และทรงเป็นสุภาพสตรีผู้มีการแต่งกายดีที่สุดในโลกใน พ.ศ. ๒๕๐๖ และ ๒๕๐๗ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีการจารึกพระนามาภิไธยในหอแห่งเกียรติคุณ ณ นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา (12 the World's Best-Dressed Women Hall of Fame 1965 in New York) ในฐานะที่ทรงเป็นหนึ่งในสิบสองสุภาพสตรีที่ แต่งกายงามที่สุดในโลก พระองค์ได้พระราชทานพระราชานุญาตให้จัดพิมพ์สมุดภาพหญิงไทย เพื่อเผยแพร่การ

แต่งกายชุดไทยพระราชานิยมทั้ง ๘ แบบ ได้แก่ ชุดไทยเรือนต้น ชุดไทยจิตรลดา ชุดไทยอมรินทร์ ชุดไทยบรมพิมาน ชุดไทยจักรพรรดิ ชุดไทยดุสิต ชุดไทยจักรี และชุดไทยศิวาลัย ให้สตรีไทยทั่วไปนำไปแต่งกายได้และใช้เป็นแบบมาตรฐาน ซึ่งมีการประยุกต์เป็นชุดไทยอีกหลายแบบ ปรากฏเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย และถือเป็นชุดประจำชาติไทยสืบมาจนถึงปัจจุบัน ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองโบริพุทโซ ในฐานะทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปหัตถกรรม ณ ศาลาธรรม จังหวัดเชียงใหม่ โดยปัจจุบันพระราชกรณียกิจดังกล่าวนี้ได้สืบสานโดยพระราชชนัดดาจนเป็นที่ประจักษ์และได้รับการยกย่องในระดับสากล ใน พ.ศ. ๒๕๖๘ นางโอเดรีย อาซูเลย์ ผู้อำนวยการใหญ่ UNESCO ได้ถวายเหรียญสตูดิโอแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา เพื่อยกย่องพระกรณียกิจในการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรม การส่งเสริมงานวิจิตรศิลป์ และการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของประเทศไทย รวมไปถึงประเทศไทยได้เตรียมเสนอ “ชุดไทย” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ ต่อ UNESCO เพื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาใน พ.ศ. ๒๕๖๙

ด้านสิ่งแวดล้อม ทรงห่วงใยสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ป่าไม้ในโครงการ “ปาร์กน้ำตามพระราชดำริ” การอนุรักษ์สัตว์ป่าในโครงการสวนสัตว์ป่าเปิดภูเขียวตามพระราชดำริ โครงการอนุรักษ์และขยายพันธุ์เต่าทะเล โครงการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า โครงการปลูกป่าเสริมธรรมชาติ โครงการพระราชดำริสวนป่าหาดทรายใหญ่ ใน พ.ศ. ๒๕๒๙ มุลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าของโลก สตูดิโอเทิดพระเกียรติ ในฐานะบุคคลดีเด่นด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า รวมไปถึงคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓ ถวายพระราชสมัญญา “พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ”

ด้านสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา สภากาชาดไทย ทรงจัดตั้งมูลนิธิสายใจไทยเพื่อช่วยเหลือทหาร ตำรวจ และอาสาสมัครที่รับใช้ชาติจนบาดเจ็บหรือพิการในหน้าที่ และสร้างอาชีพให้ช่วยเหลือตนเองและมีรายได้เลี้ยงครอบครัว รวมถึงพระราชทานหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เมื่อเสด็จฯ เยี่ยมเยียนราษฎรในถิ่นทุรกันดาร โดยทรงได้รับรางวัลและการยกย่องจากนานาชาติที่สำคัญ เช่น พ.ศ. ๒๕๒๒ องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเซเรส เทิดพระเกียรติในฐานะที่ทรงยกฐานะของสตรีให้มีระดับสูงขึ้นและทรงเป็นผู้ “ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง” พ.ศ. ๒๕๒๔ สหพันธ์พิทักษ์เด็ก แห่งนครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลบุคคลดีเด่นด้านพิทักษ์เด็ก และเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญที่ระลึก “The First Thai Proof Coins in Series Commemorating the International Year of the Child - IYC” พ.ศ. ๒๕๒๘ สถาบันเอเชียโซไซตี้ แห่งนครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรมใน พ.ศ. ๒๕๓๓ ศูนย์ศึกษาการอพยพ สำนักงานใหญ่อยู่ที่รัฐนิวยอร์ก กราบบังคมทูลเชิญเสด็จฯ ไปทรงรับรางวัลความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยประจำปี

ณ วอชิงตัน ดี.ซี. พ.ศ. ๒๕๓๕ องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติคุณพิเศษในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในฐานะทรงอุทิศพระองค์ประกอบพระราชกรณียกิจอันเป็นผลให้แม่และเด็กนับล้านได้รับการขึ้นพื้นฐาน รวมไปถึงกองทุนพัฒนาเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลแห่งความเป็นเลิศในฐานะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจพัฒนาสตรีไทย ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาวิทยาลัยจอนส์ฮอปกินส์ รัฐแมริแลนด์ สหรัฐอเมริกา ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยธรรม

ด้านการทหาร ทรงดำรงตำแหน่งพันเอกผู้บังคับการพิเศษ กรมทหารราบที่ ๒๑ รักษาพระองค์ ทรงให้ความสนพระทัยต่อการดำเนินงานของกรมทหารราบที่ ๒๑ รักษาพระองค์ตลอดมา โดยผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๒๑ จะเข้ามาถวายรายงานถึงผลการปฏิบัติงานพร้อมกับรับพระราชเสาวนีย์ตลอดจนคำแนะนำไปดำเนินการปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ทรงพระราชทานสมญานามว่า “ทหารเสือราชินี”

๒. สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี (พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๕๒๗) ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗) ภายหลังพระองค์เสด็จฯ กลับมาประทับเป็นการถาวรในไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะโครงการพระราชดำริในพื้นที่ จ.จันทบุรี ทรงเริ่มต้นจากการสร้างพระตำหนัก “สวนบ้านแก้ว” พร้อมกับพัฒนาพื้นที่ในท้องถิ่น ด้วยการส่งเสริมการทำไร่ทำสวน การปลูกพืช ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ ทรงสนับสนุนการนำเอาความรู้เผยแพร่แก่ประชาชน รวมถึงการส่งเสริมอาชีพในการทอเสื่อกระจูดและทรงพัฒนาการทอเสื่อจันทบูรซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านให้มีคุณภาพดีและรูปแบบที่งดงามขึ้น **ด้านสาธารณสุข** ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ก่อตั้ง “มูลนิธิประชานิกร” เพื่อสนับสนุนกิจการของโรงพยาบาลประจำจังหวัดจันทบุรี ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงพยาบาลพระปกเกล้า ทรงจัดตั้งวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้าเพื่อเป็นศูนย์กลางของการศึกษาวิชาพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยของภาคตะวันออก **ด้านการศึกษา** ทรงจัดตั้งวิทยาลัยจันทบุรีเพื่อส่งเสริมนักเรียนที่เรียนดี มีความประพฤติดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ โดยผู้รับทุนต้องกลับมาทำงานพัฒนาท้องถิ่นของตน สถาบันนี้ต่อมาพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

๓. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๕๓๘) พระราชกรณียกิจส่วนมากทรงมุ่งเน้นด้านสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ในถิ่นทุรกันดาร จึงทรงก่อตั้ง “หน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์” หรือที่พระราชทานชื่อย่อ “พอ.สว.” นอกจากนี้ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าทันตสุขภาพที่ดีนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจึงมีการจัดหน่วยทันตกรรมเคลื่อนที่ร่วมกับพอ.สว. ด้วย ทรงได้รับการยกย่องเป็น “พระมารดาแห่งการทันตแพทย์ไทย” อีกทั้งทรงก่อตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ตำรวจตระเวนชายแดนและครอบครัว ทรงรับโครงการของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนไว้ในพระราชูปถัมภ์

ทรงพัฒนาโดยมุ่งด้วยการส่งเสริมอาชีพแก่ชาวเขาเพื่อลดและป้องกันการถางป่า การทำไร่เลื่อนลอย และการปลูกฝิ่น ด้านการสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ทรงพระราชทานพระราชูปถัมภ์และทรงจำหน่ายดอกป๊อปปี๋ด้วยพระองค์เอง พสกนิกรไทยน้อมถวายพระราชสมัญญานามว่า “แม่ฟ้าหลวง” ซึ่งมีความหมายว่า “แม่ผู้มาจากฟากฟ้าหรือสวรรค์เบื้องบน” อันมาจากความประทับใจของชาวไทยภูเขาที่ได้เห็นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จมาเยี่ยมเยียนด้วยเฮลิคอปเตอร์ พร้อมทั้งนำความช่วยเหลือต่าง ๆ มาพระราชทาน เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล ยารักษาโรค และเครื่องอุปโภคบริโภค รวมทั้งปัจจุบันยังได้ใช้เป็นชื่อของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงรายเพื่อน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

๔. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี) ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเกือบทุกด้านด้วยพระวิริยอุตสาหะ ช่วยพัฒนาสังคมไทยในหลากหลายด้าน โดยขอเลือกกล่าวเฉพาะพระราชกรณียกิจที่สำคัญในแต่ละด้านโดยสังเขป ดังนี้

ด้านการศึกษา พระองค์ทรงรับราชการเป็นอาจารย์ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๘) และเสด็จฯ ไปทรงสอนในฐานะ “ทูลกระหม่อมอาจารย์” ของนักเรียนนายร้อยจนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลายาวนานกว่า ๔๕ ปี โดยทรงพระราชทานเงินเดือนและค่าตอบแทนทั้งหมดที่ทรงได้รับจากการรับราชการเป็นทูลกระหม่อมอาจารย์ตลอด ๓๕ ปี เป็นเงินรวมกว่า ๒๖.๘ ล้านบาท ให้กับมูลนิธิโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เพื่อใช้ในการศึกษาและพัฒนาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ปัจจุบันทรงดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์เกียรติคุณ ก่อนทรงเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ เคยทรงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๔๘) รวมไปถึงทรงดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการพิเศษ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พระองค์ทรงริเริ่มโครงการหอจดหมายเหตุต่างประเทศใน พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อรวบรวมเอกสารต่างประเทศสำคัญที่เกี่ยวข้องกับไทยไว้ให้บริการทางวิชาการ ปัจจุบันคือ หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ โดยมีการจัดงานสัมมนาวิชาการประจำปีเพื่อเผยแพร่และแนะนำเอกสารแก่นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษา ตลอดจนประชาชนผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งให้บริการผ่านระบบออนไลน์ กระทรวงวัฒนธรรม โดยคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงมีมติถวายพระราชสมัญญา “พระอัครราชูปถัมภิกการจดหมายเหตุไทย” มีความหมายว่าผู้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์การจดหมายเหตุไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๖ ทรงพระปรีชาสามารถ พระวิริยอุตสาหะ และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านจดหมายเหตุนานัปการทั้งในประเทศและต่างประเทศ อันเป็นคุณประโยชน์ต่องานจดหมายเหตุไทย ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยสนับสนุน ส่งเสริม และอุปถัมภ์งานจดหมายเหตุของไทยมาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งพระราชทานพระราชดำริสแนะนำเกี่ยวกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่

ด้านจดหมายเหตุ อันเป็นคุณานุูปการต่อการพัฒนางานอนุรักษ์เอกสารจดหมายเหตุในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนทรงให้ความสำคัญต่อการจัดหลักสูตรวิชาจดหมายเหตุในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการและการวิจัยด้านจดหมายเหตุ

อีกทั้งเสด็จฯ ไปทรงสอนที่สถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ เป็นครั้งคราว เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พระองค์ทรงเป็นศาสตราจารย์พิเศษ สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒด้วย นอกจากนี้ ทรงเอาพระทัยใส่กับการศึกษาระดับอื่นด้วย และมีพระราชดำริให้ก่อตั้งโรงเรียนหลายแห่ง ตลอดทั้งทรงสนับสนุนเงินทุนและการพัฒนาวิชาการ เช่น โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง โรงเรียนพระดาบส ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) กาญจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทองหลวง โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงพระราชทานโรงเรียนให้กับประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย เช่น การก่อตั้งวิทยาลัยกำปงเฌอเดียล จ.กำปงธม ประเทศกัมพูชา การติดตั้งระบบเซลล์แสงอาทิตย์ ในสถาบันเทคโนโลยีกำปงสปีอ ประเทศกัมพูชา การก่อสร้างอาคารสิรินธร การช่วยเหลือด้านการปฏิบัติการทดลองวิทยาศาสตร์ให้แก่โรงเรียนวัฒนธรรมชนเผ่าเด็กกำพร้า (หลัก ๖๗) ณ สปป.ลาว เป็นต้น

ด้านอักษรศาสตร์และงานห้องสมุด ทรงพระอัจฉริยภาพทางด้านภาษา โดยทรงศึกษาภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร ทรงสามารถรับสั่งเป็นภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาจีน ภาษาเยอรมัน และภาษาละติน ด้วยโปรดการอ่านหนังสือและการเขียนมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ร่วมกับพระปรีชาสามารถทางด้านภาษาทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จึงทรงพระราชนิพนธ์หนังสือประเภทต่าง ๆ รวมทั้งงานแปลมากกว่า ๑๐๐ เรื่อง อันประกอบด้วย พระราชนิพนธ์ทั่วไป พระราชนิพนธ์ บทกวี พระราชนิพนธ์แปล พระราชนิพนธ์วิชาการ พระราชดำรัสที่จัดพิมพ์เป็นหนังสือ ชุดเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ รวมพระราชนิพนธ์ นอกจากจะทรงใช้พระนามาภิไธยสิรินธรในงานพระราชนิพนธ์แล้วยังทรงใช้นามปากกา ได้แก่ ก้อนหินก้อนกรวด แว่นแก้ว หนูน้อย และบันดาล

ใน พ.ศ. ๒๕๒๒ มีการจัดตั้งกองทุนมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ได้เริ่มให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ตั้งแต่ประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา โดยเริ่มให้ทุนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จนถึงปัจจุบัน ได้ให้ทุนการศึกษาไปแล้วกว่าสองหมื่นทุน เป็นเงินกว่าสองร้อยล้านบาท โดยมีรายได้จากการบริจาคและการจัดพิมพ์พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ ออกจำหน่าย และจากสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่จัดทำโดยมูลนิธิฯ เช่น นามานุกรมวรรณคดีไทย ตราแผ่นดิน ตราราชสกุลและสกุล อักษรพระนาม เป็นต้น

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยในการพัฒนาหอสมุดแห่งชาติ โดยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา ทรงสนับสนุนกิจการของห้องสมุดต่าง ๆ ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พระราชทานคำแนะนำและเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์ พัฒนา และส่งเสริมงานของหอสมุดแห่งชาติอย่างต่อเนื่องใน ๓ ประเด็นหลัก คือ การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนาบริการ และการพัฒนาบุคลากร พระราชทานพระราชดำริให้มีการปรับปรุงและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพิ่มประสิทธิภาพด้านการให้บริการ และทรงร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหอสมุดแห่งชาติอยู่เสมอจากการที่ทรงสนพระทัยการอ่านและการพัฒนาห้องสมุด ทรงรับสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ไว้ในพระราชูปถัมภ์ การนำความรู้ไปพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน รวมทั้งห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทรงเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ซึ่งช่วยทำให้ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสังคมโลกในเวทีสากล เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน พระองค์จึงทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลจากต่างประเทศ ที่สำคัญ อาทิ เครื่องอิสริยาภรณ์ “รัฐมิตราภรณ์” จากประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ในโอกาสครบรอบ ๗๐ ปีของการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากจีนเห็นว่าทรงมีคุณูปการมหาศาลต่อการเสริมสร้างมิตรภาพระหว่างไทยกับจีน โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ (ค.ศ. ๑๙๘๑) เสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนมาแล้วมากกว่า ๕๐ ครั้ง ในด้านความสัมพันธ์กับอินเดียทรงได้รับรางวัลอินทிரาคานธี ด้านสันติภาพ การลดอาวุธ และการพัฒนา พ.ศ. ๒๕๔๗ และรางวัลปัทม ภูษณ (Padma Bhushan Award) หรือรางวัลภาษาสันสกฤตโลก พ.ศ. ๒๕๕๘ (World Sanskrit Award 2015) เนื่องจากทรงบำเพ็ญพระราชกิจงานุกิจงานับการในด้านวรรณคดีและการศึกษา นอกจากนี้องค์การยูนิเซฟ (UNICEF) แห่งสหประชาชาติทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดแด่พระองค์ เพื่อยกย่องการทรงอุทิศพระองค์เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๕๖๑

ด้านการพัฒนา ทรงส่งเสริมการพัฒนาแบบยั่งยืนตามหลักวิชาการที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะวิชาการด้านการเกษตรด้วยการปลูกพืชแบบผสมผสานตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียง โดยปัจจุบันสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดำรงตำแหน่งองค์นายกิตติมศักดิ์และองค์ประธานกรรมการของมูลนิธิชัยพัฒนา ทรงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและดำเนินงานต่าง ๆ ของมูลนิธิ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น โดยไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางระเบียบของระบอบราชการ มูลนิธิชัยพัฒนาก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งเป็นพระราชดำรินี้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรให้มีความร่มเย็นเป็นสุข อยู่ดีกินดี อันนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศจนเกิดเป็น “ชัยชนะจากการพัฒนา” ตามที่ได้พระราชทานชื่อมูลนิธิไว้ว่า “ชัยพัฒนา” นอกจากนี้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระ

พระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจัดตั้ง “ศูนย์ฝึกอบรมสุตาเดือนเพ็ญและที่พักของมูลนิธิชัยพัฒนา” ซึ่งเป็นโครงการฯ ที่มีพระราชดำริให้มูลนิธิชัยพัฒนาประสานกับสภากาชาดไทยในการสร้างศูนย์ฝึกอบรมตามแนวพระราชดำรินที่ดินของสภากาชาดไทย เนื้อที่ ๘ ไร่เศษ เพื่อเป็นศูนย์ฝึกอบรมและเป็นที่พักของผู้มาศึกษาดูงานโครงการมูลนิธิชัยพัฒนา

โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน มีพระราชดำริเริ่มโครงการในโรงเรียนสังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันของเด็กนักเรียน นอกจากจะทำให้มีอาหารกลางวันที่มีคุณค่าทางโภชนาการบริโภคตลอดช่วงการศึกษาสำหรับนักเรียนแล้ว นักเรียนยังได้รับความรู้ด้านการเกษตร เกิดทัศนคติที่ดีต่ออาชีพการเกษตร และสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ในอนาคต และมีพระราชดำริให้ขยายผลการพัฒนาจากโรงเรียนสู่ชุมชน พัฒนาสถานศึกษาเป็นศูนย์บริการความรู้ โดยมีหน่วยงานมาร่วมบูรณาการส่งเสริมให้ครอบครัวของนักเรียนทำการเกษตรแบบผสมผสาน และส่งเสริมการแปรรูปถนอมอาหารเพื่อบริโภค เป็นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้จากการขายผลผลิตในขั้นต่อไป

พ.ศ. ๒๕๓๙ ทรงจัดตั้งโครงการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยแม่และเด็ก มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดูแลที่เหมาะสมแก่หญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กทารกจนถึงอายุ ๓ ปี เพื่อให้ได้รับความรู้ด้านโภชนาการ สุขภาพอนามัยที่ดี และมีพัฒนาการสมวัยผ่านการให้บริการและการส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ

พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงจัดตั้งร้านกาแฟ เพื่อการสร้างวงจรการตลาด จัดจำหน่ายสินค้าเพื่อส่งเสริมอาชีพของชุมชน สินค้าภาพวาดฝีพระหัตถ์ สินค้าสูตรพระราชทาน เพื่อการพัฒนา การส่งเสริมการผลิตในชุมชนให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ด้วยการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในโครงการส่งเสริมอาชีพ เพื่อช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดาร ซึ่งมีฐานะยากจน ให้มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้จากอาชีพเกษตรกรรม รวมไปถึงการพัฒนากระบวนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น คืนกลับสู่ชุมชนที่มีส่วนในการผลิต ตลอดจนเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นทุรกันดาร เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนและเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีร้านกาแฟผสมผสาน ณ ศูนย์การค้าสยามพารากอน ซึ่งเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ที่ผสมผสานศาสตร์ทั้งวิทยาศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ยังทรงจัดตั้งร้านกาแฟชายทุ่ง เพื่อสนับสนุนเมล็ดกาแฟจากเกษตรกรชาวเขาจาก ๙ ดอยของภาคเหนือ

พ.ศ. ๒๕๕๙ ทรงจัดตั้งโครงการทหารพันธุ์ดี มีพระราชดำริให้มูลนิธิชัยพัฒนา และศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริร่วมกับกองทัพบก จัดตั้งโครงการทหารพันธุ์ดีขึ้น เพื่อให้กำลังพลและครอบครัวของกองทัพบกมีความรู้ความสามารถในการปลูกผักปลอดภัย รวมทั้งเป็นพืชผักที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน และยังสามารถเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อนำไปเพาะปลูกในครั้งต่อ ๆ ไปได้ เพื่อลดต้นทุนและลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของกำลังพล แต่ถ้าเหลือจากการนำไปบริโภคแล้วก็นำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง เมื่อประชาชนมี

ความประสงค์ที่จะทำการเกษตรและต้องการข้อมูลก็สามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้และสอบถามประสบการณ์ที่ทางโครงการฯ ได้ลงมือทำและประสบความสำเร็จในการทำเกษตรและปศุสัตว์ในโครงการฯ ได้ทั่วประเทศ

ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี ๒๕๒๘ ประกาศให้วันที่ ๒ เมษายน ของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็น “วันอนุรักษ์มรดกไทย” เนื่องจากพระองค์มีพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวง ในงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาไทย เช่น การดนตรี นาฏศิลป์ไทย การช่าง งานพิพิธภัณฑสถาน โบราณสถาน ภาษาและวรรณกรรมไทย โดยทรงได้รับการยกย่องว่า “เอกอัครราชูปถัมภกมรดกวัฒนธรรมไทย” ใน พ.ศ. ๒๕๓๑ และ “วิศิษฎ์ศิลปิน” โดยเป็นพระสมัญญาที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ มีความหมายว่า ทรงพระอัจฉริยภาพและมีความเชี่ยวชาญในศิลปะหลากหลายแขนง ทั้งด้านภาษา การดนตรี การประพันธ์ และการแสดง

ด้านดนตรีไทย ทรงสนับสนุนการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ความรู้ด้านดนตรีไทยอย่างต่อเนื่องมา โดยตลอด ทรงเป็นแบบอย่างในการเสด็จฯ ทรงเครื่องดนตรีไทยร่วมกับประชาชนทั้งในและต่างประเทศ เครื่องดนตรีโปรดทรงอยู่ประจำ คือ ระนาด ซอ และฆ้องวง โดยเฉพาะระนาดเอก ในด้านการขับร้อง ทรงขับร้องเพลงไทยและพระราชนิพนธ์บทขับร้องเพลงไทยสำหรับพระราชทานให้แก่สถาบันการศึกษาและวงดนตรีไทยเพื่อนำไปบรรเลงและขับร้องเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ทรงอนุรักษ์ดนตรีไทยโดยการชำระโน้ตเพลง บันทึกเพลงเก่า และเผยแพร่งานเหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง

พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้มีการจัดตั้งสมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ เป็นสมาคมที่ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีบทบาทในการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ด้านประวัติศาสตร์

ด้านภูมิศาสตร์และสารสนเทศ ทรงนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาประเทศ โดยยูเนสโก ถวายนาม “IT Princess” หรือ “เจ้าหญิง ไอที” มีการจัดตั้งมูลนิธิเทคโนโลยีสารสนเทศตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยพัฒนามาจากโครงการเทคโนโลยีสารสนเทศตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อการพัฒนาประเทศและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ๔ กลุ่ม ได้แก่ เด็กนักเรียนในชนบท ผู้พิการ เด็กเจ็บป่วยเรื้อรังในโรงพยาบาล ผู้ต้องขังและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยทรงเป็นองค์ประธานกรรมการ และสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการ ในด้านการวิจัยมีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานทางวิทยาศาสตร์ สถาบันวิจัยชั้นนำของโลกเพื่อให้นักวิทยาศาสตร์ไทยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมปฏิบัติการวิจัย เช่น โครงการความสัมพันธ์ไทย-เชิร์น

ตามพระราชดำริ โครงการความร่วมมือไทย-จีน เป็นต้น รวมถึงสนับสนุนให้นักเรียนนักศึกษา ครูและนักวิทยาศาสตร์ไทยได้ไปเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ตลอดจนการศึกษาต่อในสถาบันวิจัยหรือสถาบันการศึกษาชั้นนำในประเทศต่าง ๆ เช่น นักศึกษาและครูฝึกสกีเข้าร่วมโครงการอบรมภาคฤดูร้อนที่เชอร์นี เดซี และจีเอสไอ ทุนการศึกษาพระราชทานเพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกในสถาบันการศึกษาชั้นนำในประเทศ

ด้านสาธารณสุข ทรงดำรงตำแหน่งอุปนายิกาผู้อำนวยการสภากาชาดไทย ประธานกรรมการอำนวยการมูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย นายกสภาสถาบันการพยาบาลศรีสวรินทิรา สภากาชาดไทย ประธานกรรมการมูลนิธิหัวใจแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ นอกจากนี้ยังทรงห่วงใยในกิจการสาธารณสุขเรื่อยมา นอกจากเสด็จพระราชดำเนินเปิดและเยี่ยมกิจการของสถาบันต่าง ๆ ทรงสนับสนุนพระราชทานเงินทุนและจัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์ เช่น ทรงเปิดอาคารศูนย์การแพทย์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นโรงพยาบาลสังกัดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อ.องครักษ์ จ.นครนายก (๒๕๔๔) ทรงเปิดอาคารสมเด็จพระเทพรัตน์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี (๒๕๕๔) นอกจากนี้ยังมีโครงการสุขาภิบาลพระราชทาน เพื่อเข้าถึงบริการสุขภาพในพื้นที่ห่างไกล โครงการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีน และการเป็นองค์ประธานในการประชุมวิชาการด้านการแพทย์และสาธารณสุขทั้งในและต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์

การสังคมสงเคราะห์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมูลนิธิสลายใจไทยขึ้นเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๑๘ อันเป็นวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารมูลนิธิสลายใจไทย ดำเนินงานให้ความช่วยเหลืออาหาร ตำรวจ พลเรือน และอาสาสมัคร ซึ่งอุทิศชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อปกป้องและรักษาความมั่นคงของประเทศ โดยการมอบเงินช่วยเหลือแก่ครอบครัวผู้เสียชีวิตและเงินเดือนตลอดชีพแก่ผู้บาดเจ็บทุพพลภาพ มูลนิธิยังส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ โดยจัดตั้งเป็นหน่วยฝึกอาชีพมูลนิธิสลายใจไทย เช่น งานเครื่องหนัง งานพู่กันระบายสี งานทำลวดลายบนแก้ว ฯลฯ จนผู้ทุพพลภาพและครอบครัวสามารถผลิตงานเป็นสินค้าที่สวยงามออกมาจัดจำหน่าย เป็นต้น

๕. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี (สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี) ทรงประกอบพระราชกรณียกิจหลายด้าน ดังนี้

ด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์ ทรงเป็นเจ้าฟ้านักวิทยาศาสตร์ผู้มีผลงานดีเด่นระดับโลกในสาขาสารเคมีก่อมะเร็งและพิษวิทยาสิ่งแวดล้อม ทรงส่งเสริมกิจการด้านวิทยาศาสตร์และสาธารณสุข โดยทรงก่อตั้งสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์และเป็นองค์ประธานของสถาบันฯ ทรงก่อตั้งราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์ซึ่งเป็นสถาบันผลิตแพทย์และวิทยาลัยทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งนายกสภาสถาบันบัณฑิตศึกษาจุฬาภรณ์ และโรงพยาบาลจุฬาภรณ์ซึ่งประกอบด้วยศูนย์การแพทย์มะเร็งวิทยาจุฬาภรณ์วาล์วลักษณะศูนย์การแพทย์จุฬาภรณ์เฉลิมพระเกียรติ ศูนย์การแพทย์ภัทรมาหาราชานุสรณ์

สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ โครงการ “ศูนย์วิจัยและพัฒนาชีววัตถุ” ประสบความสำเร็จภายใต้การนำของศาสตราจารย์ ดร.สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ในการพัฒนาเซลล์ต้นแบบ พัฒนาระบบการผลิต และผลิตรักษาโรคมะเร็งแบบมุ่งเป้ากลุ่มชีววัตถุตัวแรกของประเทศไทยคือยา “ทราสทูซูแมบ” (Trastuzumab) ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนรับรองตำรับยาจากคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) กระทรวงสาธารณสุข ในวันเดียวกันเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๘ ในชื่อ “HERDARA” การพัฒนายาชีววัตถุตัวดังกล่าวเกิดขึ้นโดยนักวิจัยไทยทั้งหมด ตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยไม่อาศัยการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ความสำเร็จนี้เป็นพื้นฐานในการพัฒนายาชีววัตถุตัวใหม่ ๆ ต่อไปในอนาคต การผลิตรักษาโรคมะเร็งมุ่งเป้า Targeted Therapy ชนิดเม็ดตำรับแรกที่ผลิตขึ้นในประเทศไทย IMCRANIB 100 จากพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ซึ่งเป็นการใช้ยาที่มีความจำเพาะเจาะจงต่อเซลล์มะเร็ง สามารถทำลายหรือยับยั้งเซลล์มะเร็งเป้าหมายได้อย่างแม่นยำ ช่วยลดการทำลายเซลล์ปกติในร่างกาย ซึ่งเป็นการลดผลข้างเคียงจากการรักษาแบบดั้งเดิม เช่น เคมีบำบัด นอกจากนี้ยังสามารถปรับแผนการรักษาได้อย่างรวดเร็วตามลักษณะการดำเนินโรคของผู้ป่วยแต่ละราย

นอกจากนี้ยังทรงดำรงตำแหน่งองค์ประธานกิตติมศักดิ์มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) และองค์ประธานกรรมการมูลนิธิภัทรมาหาราชานุสรณ์ ในพระอุปถัมภ์ฯ และยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข เช่น ทรงปาฐกถาเรื่อง “ความรู้พื้นฐานทางพิษวิทยา” (Basic Principles of Toxicology) รวมถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมะเร็งวิทยาให้แก่นักศึกษาแพทย์หลายสถาบัน หน่วยแพทย์พระราชทานโรงพยาบาลจุฬาภรณ์ออกให้บริการตรวจรักษาโรคทั่วไป

พระองค์ยังทรงดำรงตำแหน่งหัวหน้าห้องปฏิบัติการเคมีผลิตภัณฑ์ธรรมชาติและห้องปฏิบัติการสารเคมีก่อมะเร็ง และทรงเป็นศาสตราจารย์ประจำภาควิชาชีวเคมี คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์โครงการรักษาผู้ป่วยโรคมะเร็งครบวงจรและมูลนิธิเทียนส่องใจ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงจัดตั้งศูนย์ไซโคลตรอนและเพทสแกนแห่งชาติ (National Cyclotron and PET Scan Centre) ซึ่งเป็นหน่วยงานให้บริการในการตรวจโดยสารเภสัชรังสี เอ็กซเรย์

คอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีระดับสูงที่เป็นประโยชน์อย่างมากในการรักษาผู้ป่วยมะเร็ง โรคทางสมอง และ หัวใจ

ด้านงานสัตวแพทย์ ทรงส่งเสริมการดูแลสัตว์และกิจการด้านสัตวแพทย์ มีมูลนิธิพิทักษ์พิณเพื่อสัตว์ป่วย และสัตว์ไร้ที่พึ่งในพระอุปถัมภ์ฯ อีกทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานประมงน้อมเกล้าฯ เป็นกิจกรรมการแสดง นิทรรศการของการประมงในประเทศไทย อีกทั้งยังมีพระดำริและทรงอุปถัมภ์กลุ่มโรงเรียนวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกด้วย

ด้านการศึกษา เครือข่ายสถานศึกษากลุ่มโรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นเพื่อ สนองพระราชปณิธานที่ทรงมุ่งมั่นส่งเสริมคุณภาพชีวิตในด้านความเป็นอยู่และการศึกษาของเยาวชน โดยเฉพาะนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์ จัดการเรียนการสอนในระดับชั้น มัธยมศึกษา โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็น และกล้าลงมือทำ โดยโรงเรียนจะสนับสนุนทั้งด้านอุปกรณ์ การเรียนการสอน อุปกรณ์ในห้องทดลองที่มีครบถ้วนและเพียงพอต่อความต้องการของเด็กในการศึกษา ค้นคว้าสิ่งที่ตนเองสนใจได้เอง โดยมีอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ คอยให้คำปรึกษาและสนับสนุนให้เด็ก แสดงศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ ปัจจุบันมีทั้งหมด ๑๘ แห่งทั่วประเทศ นอกจากนี้ทรงเสด็จฯ เป็นประธาน พิธีเปิดงานเกษตรแฟร์

ด้านศิลปวัฒนธรรม ทรงเข้ารับพระราชทานปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะ จิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒ ภายหลังทรงสำเร็จ การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ถึง ๔ ปริญญาบัตร โดยทรงนำเสนอหัวข้อวิทยานิพนธ์ครั้งแรกในชุด “หลากหลาย หลายชีวิต” (Various Patterns; Diversity of Life) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๑

ด้านการดนตรี พระองค์มีพระปรีชาสามารถเล่นเครื่องสายพื้นเมือง เช่น กู่เจิง สماعดนตรี สาธารณรัฐประชาชนจีนและสำนักงานคณะกรรมการกู่เจิงแห่งสมาคมนครเครื่องสายพื้นเมืองประจำกรุง ปักกิ่งได้ถวายตำแหน่ง “ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์” พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งทูตวัฒนธรรมจีน และทรงเป็น เจ้าภาพจัดงานสามสัมพันธ์ไทย-จีนในงานแสดงดนตรีและวัฒนธรรม “สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน” นอกจากนี้ สามารถทรงดนตรีหลายประเภทได้อย่างเป็นเลิศ อาทิ เปียโน กีตาร์ เป็นต้น

พ.ศ. ๒๕๖๘ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ถวายพระเกียรติพระสมัญญา “สิริศิลปิน ศิลปิน แห่งชาติ” ประกาศยกย่องเชิดชูให้เป็นผู้ที่ทรงสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาติ อันเนื่องจากพระปรีชาสามารถและพระกรณียกิจอันทรงคุณูปการด้านทัศนศิลป์ จิตรกรรม เป็นที่ประจักษ์ ในวงวิชาการศิลปะ อีกทั้งยังทรงมีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ของชาติอย่างสง่างาม

๖. สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๕๕๔)

พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) ทรงประกอบพระราชกรณียกิจหลายด้าน เช่น **ด้านสาธารณสุข** พระองค์ทรงรับกิจการสาธารณสุขจำนวนมากไว้ในพระราชูปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการที่เกี่ยวข้องกับการเชิดชูพระเกียรติยศสมเด็จพระราชบิดาและพระชนนี คือ รัชกาลที่ ๖ และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี รวมถึงการจัดตั้งหอวิชาจุฬานุสรณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเผยแพร่พระราชกรณียกิจและพระเกียรติคุณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว **ด้านสาธารณสุข** ทรงรับมูลนิธิชิรพยาบาล โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และสำนักงานอาสาภาคีสภาภาคไทย ไว้ในพระราชูปถัมภ์ ทรงส่งเสริมกิจการลูกเสือ เนตรนารี อีกทั้งยังทรงส่งเสริมสตรีด้วยการรับรองสตรีอาสาสมัครรักษาดินแดนไว้ในพระราชูปถัมภ์ **ด้านการศึกษา** ทรงอุปถัมภ์กิจการของสถาบันการศึกษาอันเกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง อีกทั้งโปรดเสด็จฯ ไปทำบุญกับวัดที่เกี่ยวข้องกับพระราชบิดาและวัดที่ยากจน

๗. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ (พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๕๕๑)

ในรัชกาลที่ ๙ พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจจำนวนมากเพื่อแบ่งเบาพระราชภาระในรัชกาลที่ ๙ และทรงสานต่อโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี **ด้านการศึกษา** ทรงส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของชาติ ทรงเป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาต่างประเทศที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทรงดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์พิเศษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และทรงสอนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานถึง ๘ ปี ทรงดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาภาษาต่างประเทศและจัดทำหลักสูตรปริญญาตรีสาขาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส ทรงรับสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย มูลนิธิส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสและฝรั่งเศสศึกษาไว้ในพระราชูปถัมภ์ **ด้านการส่งเสริมการศึกษาวิทยาศาสตร์** ทรงเป็นองค์พระอุปถัมภ์ “มูลนิธิส่งเสริมโอลิมปิกวิชาการและพัฒนามาตรฐานวิทยาศาสตร์ศึกษา ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์” (สอวน.) และทรงรับ “กองทุนหมอเจ้าฟ้า” ไว้ในพระราชูปถัมภ์ สำหรับนักศึกษาในกลุ่มการแพทย์และวิทยาศาสตร์การแพทย์ **ด้านสาธารณสุข** ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจสืบสานมูลนิธิแพथ้อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) โดยทรงรับเป็นองค์ประธานมูลนิธิฯ นอกจากนี้ยังทรงอุปถัมภ์มูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย มูลนิธิขาเทียมในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มูลนิธิโรคกระดูกพรุนแห่งประเทศไทย และมูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม มูลนิธิเด็กโรคหัวใจ **ด้านศิลปวัฒนธรรม** ทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้งไทยและสากล โดยเฉพาะการดนตรี เช่น มูลนิธินาฏยศาลาหุ่นละครเล็ก ทุนส่งเสริมดนตรีคลาสสิกฯ การก่อตั้งสถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา

ด้านสิ่งแวดล้อม ทรงสนับสนุนองค์กรต่าง ๆ เช่น ทรงรับมูลนิธิโลกสีเขียวไว้ในพระราชูปถัมภ์ ด้านภาษาและวรรณกรรม ทรงพระนิพนธ์งานต่าง ๆ พระนิพนธ์ที่มีชื่อเสียง เช่น เวลาเป็นของมีค่า แม่เล่าให้ฟัง เจ้านายเล็ก ๆ ยุวกษัตริย์ จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์ มหามงกุฎราชสันตติวงศ์ รวมถึงงานพระนิพนธ์สารคดีเชิงท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเทศที่เสด็จประพาส

๘. **ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี** พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๙ ทรงก่อตั้งมูลนิธิ Miracle of Life เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหา เช่น ด้านการศึกษา สังคมสงเคราะห์ และศาสนา ทรงรับเป็นองค์ประธานโครงการ “TO BE NUMBER ONE” เพื่อรณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาทั่วประเทศ และทรงตั้งมูลนิธิคุณพุ่มเพื่อให้เด็กออทิสติกได้พัฒนาตนเอง

๙. **พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ** (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ) ทรงสนพระทัยด้านสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับเด็ก สตรี และคนชรา และการสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการที่เกี่ยวข้องกับสภาอากาศไทย เช่น ทรงดำรงตำแหน่งนายกิตติมศักดิ์ตลอดชีพมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก โครงการลดการติดเอดส์ กองทุนพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสุทธนารีนาถ สำหรับผู้ติดเชื้อเอดส์ กองทุนนมสำหรับเด็กในโครงการช่วยลดการติดเอดส์จากแม่สู่ลูก นอกจากนี้ ประทานการอุปถัมภ์องค์กรต่าง ๆ เช่น กองทุนโรคมะเร็งในเด็ก มูลนิธิศาสตราจารย์ นายแพทย์หม่อมราชวงศ์กัลยาณกิติ์ กิตติยากร มูลนิธิโรคโลหิตจางธาลัสซีเมียแห่งประเทศไทย มูลนิธิสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของศาลเยาวชนและครอบครัว มูลนิธิบ้านบางแค เป็นต้น

บทเรียนที่ได้รับ

พระราชกรณียกิจของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายในหรือสตรีในรัชกาลที่ ๙ แสดงถึงบทบาทที่ชัดเจนของชนชั้นนำสตรีไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันกษัตริย์ ในการร่วมพัฒนาประเทศชาติและดูแลทุกข์ของประชาชนในทุกด้าน และทรงใช้สถานะทางสังคมสร้างประโยชน์แก่ประเทศชาติ เป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตามได้ เช่นเดียวกับฝ่ายในในอดีต (ดุริยศึกษา ๔.๗)

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๓๒	๑๘๒	๒๐๓	๒๐๔	๒๒๙	๓๕๗
----	-----	-----	-----	-----	-----

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงถึงบทบาทด้านมนุษยธรรมของไทยในการช่วยเหลือผู้อพยพจากประเทศเพื่อนบ้านที่หนีภัยความไม่สงบทางการเมืองและการสู้รบในยุคสงครามเย็น

ภูมิหลัง

ไทยเป็นที่พักพิงและหลบภัยของผู้อพยพจากประเทศเพื่อนบ้านมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นผู้อพยพชาวมอญ พม่า ลาว เขมร เวียดนาม และจีน บ้างหนีภัยการเมือง บ้างหนีความยากจน บ้างหนีภัยสงคราม หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อฝรั่งเศสพยายามกลับไปปกครองลาว ได้มีการปราบปรามขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชของลาว รัฐบาลไทยในสมัยนั้นเห็นใจผู้หนีการปราบปรามและสนับสนุนการเรียกร้องเอกราช ทำให้ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ มีชาวเวียดนามในลาว ๔-๕ หมื่นคนหนีเข้ามาไทย ในยุคสงครามเย็น ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านมีการต่อสู้เพื่อเอกราช และมีการเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ จนเกิดสงครามระหว่างฝ่ายสนับสนุนและต่อต้าน ไทยซึ่งค่อนข้างสงบกลายเป็นพื้นที่ตั้งศูนย์อพยพของผู้ลี้ภัยสงครามและความไม่สงบจากประเทศเพื่อนบ้าน ผู้ลี้ภัยบางส่วนมีโอกาสเดินทางไปตั้งรากฐานในประเทศที่สาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา มีการประเมินว่า ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๔๑ มีผู้อพยพจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๑.๓ ล้านคน

เนื้อหา

ความช่วยเหลือที่ไทยให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านครั้งสำคัญเกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๒๙ ประเทศในอินโดจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ เพราะใน พ.ศ. ๒๕๑๘ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา ต่างตกอยู่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ ทำให้ประชาชนจำนวนมากหนีออกนอกประเทศ ทั้งทางบกและทางเรือ เช่น ชาวม้งจากลาวหนีเข้ามาในไทยชุดแรกใน พ.ศ. ๒๕๑๘ มีจำนวน ๒๕,๐๐๐ คน และเพิ่มขึ้นถึง ๖๐,๐๐๐ คนในช่วงปลาย พ.ศ. ๒๕๒๒ ส่วนในกัมพูชา ประชาชนต้องเผชิญกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ จากนโยบายสร้างสังคมใหม่ของรัฐบาลเขมรแดง (พ.ศ. ๒๕๑๘-๒๕๒๑) ไทยจึงให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้อพยพเหล่านั้น ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงในกัมพูชาอีกครั้ง เมื่อเวียดนามส่งกำลังทหารยึดครองกัมพูชาในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ และตั้งสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชาในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒ จึงมีผู้อพยพชาวกัมพูชานับแสนคนหนีภัยเข้ามาในไทยตามพื้นที่แนวชายแดนกับกัมพูชาในบริเวณ จ.สระแก้ว เช่น เขาอีแดง อ.ตาพระยา บ้านเขาดง อ.คลองหาด บ้านทัพไทย อ.ตาพระยา บ้านหนองแวง อ.โคกสูง

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง) เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมผู้อพยพชาวกัมพูชา ณ บริเวณเขาล้าน ต.บ้านไร่ รุด อ.คลองใหญ่ จ.ตราด วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ทอดพระเนตรความทุกข์ยากของผู้อพยพ พระองค์ในฐานะองค์ประธานอภิสภาสภาการศึกษาไทย จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานความช่วยเหลือแก่ผู้อพยพ และมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดตั้งศูนย์สภาการศึกษาไทยที่เขาล้าน อีกทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้สภาการศึกษาดำเนินงานช่วยเหลือผู้อพยพในเบื้องต้น ก่อนที่รัฐบาลและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจะเข้าไปสนับสนุน ในระยะต่อมา นอกจากความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย อาหาร และการป้องกันรักษาโรคแล้ว ยังโปรดเกล้าฯ ให้มีการฝึกอาชีพด้วย ศูนย์สภาการศึกษาไทยที่เขาล้านปิดลงในวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ หลังจากผู้อพยพย้ายไปอยู่ประเทศที่สามหรือเดินทางกลับกัมพูชา

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี) องค์อุปนายกผู้อำนวยการสภาการศึกษาไทย มีพระราชดำริให้พัฒนาศูนย์สภาการศึกษาไทย บ้านเขาล้าน ซึ่งร้างอยู่เป็นพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และจัดเป็นสถานที่ให้ประชาชนใช้ประโยชน์ได้ จึงเป็นที่มาของศูนย์ราชการศูนย์สภาการศึกษาไทย เขาล้านในปัจจุบัน

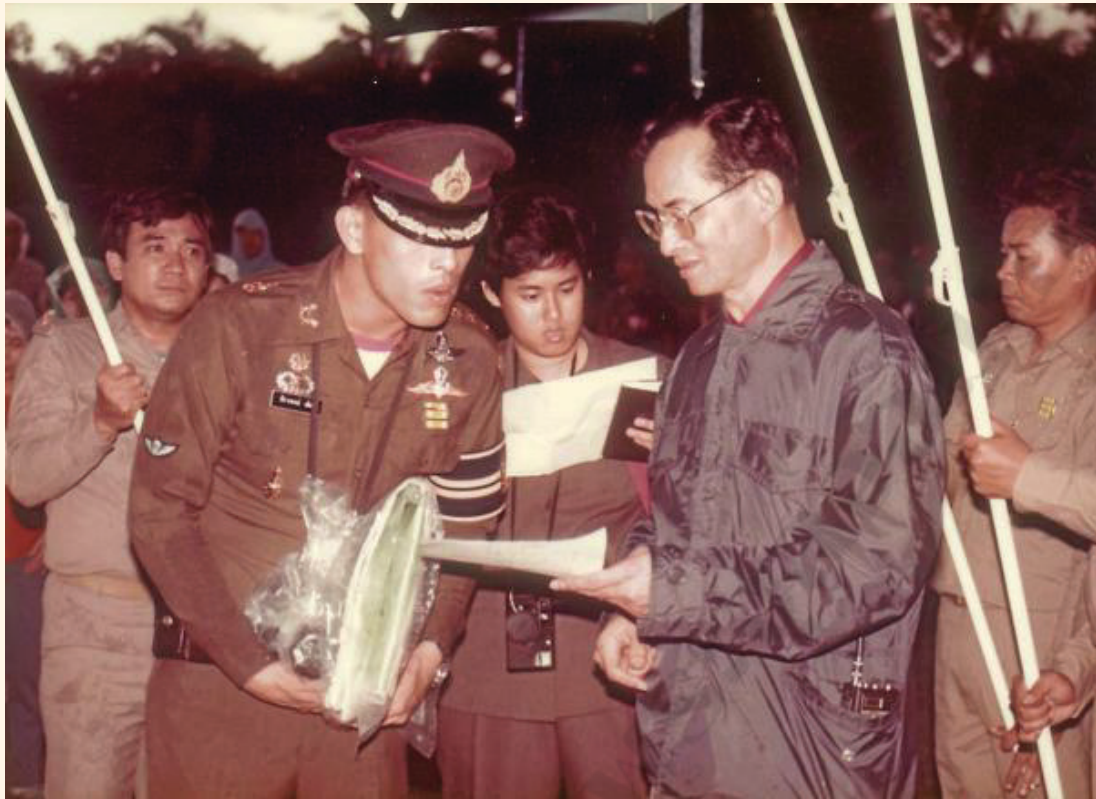
หลังจากนั้น ยังมีชาวกัมพูชาอพยพเข้ามาในไทยอีกจากปัญหาการเมืองภายในกัมพูชา แต่หลังจากการเมืองสงบ ค่ายอพยพชาวกัมพูชาค่ายสุดท้ายจึงปิดลงใน พ.ศ. ๒๕๔๒ ในปัจจุบัน สงครามเย็นยุติแล้ว แต่ไทยยังคงเป็นที่พักพิงของผู้อพยพจำนวนมากจากปัญหาความไม่สงบภายในของประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ การตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราวฯ สำหรับผู้ลี้ภัยการสู้รบบริเวณชายแดนไทย-เมียนมา ซึ่งมีทั้งหมด ๙ แห่ง ใน ๔ จังหวัด จ.แม่ฮ่องสอน มี ๔ แห่ง จ.ตาก ๓ แห่ง จ.กาญจนบุรี ๑ แห่ง และ จ.ราชบุรี ๑ แห่ง รวมผู้อพยพทั้งหมด ๙๑,๔๑๑ คน

บทเรียนที่ได้รับ

ไทยเป็นพื้นที่หลบภัยและพักพิงของประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้านในยามที่ประสบปัญหาภายในประเทศของตนมาตลอด สถาบันพระมหากษัตริย์ รัฐบาล และประชาชนไทยพร้อมให้ความช่วยเหลือแสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณที่สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย และความมีเมตตาของคนไทยที่มีต่อประชาชนประเทศเพื่อนบ้าน แท้ที่จริงเรื่องการลี้ภัยและอพยพนี้เป็นบทเรียนร่วมกันของไทยและประเทศเพื่อนบ้าน เพราะความรุนแรงจากสงครามและความไม่สงบสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนทุกประเทศที่เกี่ยวข้อง

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๒๑	๑๓๖	๑๓๘	๓๖๓	๓๖๙
-----	-----	-----	-----	-----

บทที่

๗

การพัฒนาชาติ

ภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในยุคหลังสงครามเย็น (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน)

พระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลที่ ๑๐

พระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลที่ ๑๐

แนวคิดหลัก

ยุคหลังสงครามเย็น (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน) ไทยอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์จากการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ อย่างเต็มที่เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ จนกระทั่งเกิด “วิกฤตต้มยำกุ้ง” ซึ่งเป็นปัญหารุนแรงทางเศรษฐกิจ ภายในประเทศใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ก่อนส่งผลกระทบต่อประเทศอื่นในเอเชีย การพัฒนาประเทศของไทย จึงเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาไปให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๕๙) เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) จนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ยังทรงมีบทบาทสำคัญต่อเนื่องจากยุคสงครามเย็นในการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ขณะที่กองทัพยังทำหน้าที่ปกป้องประเทศชาติ ดูแลความมั่นคง และช่วยพัฒนา ประเทศต่อไปเช่นเดิม

วัตถุประสงค์หลัก

๑. ศึกษาพัฒนาการของประเทศไทยยุคหลังสงครามเย็น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ ถึงปัจจุบัน
๒. ศึกษาสภาพการณ์ของประเทศตั้งแต่เกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐
๓. ศึกษาความเป็นมาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ ๙ และการนำมาใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาประเทศ
๔. ศึกษาบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้านการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

เนื้อหาหลัก

หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๕๓๔ โลกเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ (globalization) คือ โลกอยู่ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงตามลัทธิการเมืองเสรีประชาธิปไตยและลัทธิเศรษฐกิจเสรีนิยม ประเทศไทยในเวลานั้น รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๔) ได้ดำเนินนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจเข้าสู่ประเทศกัมพูชา ลาว และเวียดนาม และเปิดเสรีด้านการเงิน เศรษฐกิจของประเทศไทยขยายตัวมาก ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินการคลังหรือ “วิกฤตต้มยำกุ้ง” ใน พ.ศ. ๒๕๔๐

วิกฤตต้มยำกุ้งทำให้เศรษฐกิจไทยล่มสลาย สังคมเมืองเกิดวิกฤตอย่างรุนแรง เนื่องจากเกิดสภาวะการว่างงานทั่วไป คงเหลือเพียงสังคมเกษตรชนบทที่อยู่รอด และช่วยบรรเทาวิกฤตการณ์ ในโอกาสนี้ การวางแผนพัฒนาประเทศได้ฉ้อฉล “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งรัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานไว้ มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนา ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งในแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) ซึ่งเป็นแผนระดับที่ ๒ (แผนมี ๓ ระดับ) ซึ่งใช้เป็นกลไกในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) ไปสู่การปฏิบัติระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)

พระอัจฉริยภาพของรัชกาลที่ ๙ ด้านการพัฒนานี้ ได้รับการยอมรับในระดับโลก องค์การสหประชาชาติ จึงทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดทางการพัฒนามนุษย์แด่พระองค์ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

การเมืองของไทยในยุคหลังสงครามเย็น มีความพยายามที่จะพัฒนาการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แต่ก็มีวิกฤตการณ์ทางการเมืองเกิดขึ้นซึ่งทำให้มีการรัฐประหาร การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว ตามมาด้วยการร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และการเลือกตั้งทั่วไป กลายเป็นวงจรปกติ ในช่วงเวลานี้ มีเหตุการณ์ทางการเมืองสำคัญ เช่น รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๓๔ การร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๓๔ เหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ การร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๔๙ การร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ และรัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๕๗ การร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมรัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้หลังการรัฐประหารและการร่างใหม่ในยุคนี้นี้ ๗ ฉบับ แต่ละฉบับมีหลักการต่าง ๆ กัน

ขณะที่สถานการณ์โลกส่งผลกระทบต่อประเทศไทยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ (9/11) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ก่อการร้ายครั้งใหญ่ในสหรัฐอเมริกา ทำให้ประชาชนจำนวนมากเสียชีวิต สหรัฐอเมริกาดำเนินนโยบายปราบปรามขบวนการก่อการร้ายต่าง ๆ ทั่วโลก โลกเข้าสู่ภาวะหรือยุคการต่อต้านการก่อการร้าย รัฐบาลไทยต้องเฝ้าระวังและเพิ่มความสำคัญกับความมั่นคงของประเทศ กิจกรรมทหารจึงมีบทบาทด้านความมั่นคงเพิ่มขึ้น ควบคู่ไปกับงานพัฒนาประเทศ ตลอดจนงานรักษาสันติภาพ

ในกรอบขององค์การสหประชาชาติ เช่น แก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนปัญหาชายแดนต่าง ๆ

เหตุการณ์ที่ทำให้ประชาชนไทยทั่วไปเศร้าโศกและสูญเสียครั้งใหญ่ คือการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ ๙ เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๑๐) เสด็จขึ้นครองราชย์ และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ สืบสานพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๙ สืบต่อมา เช่นเดียวกับพระบรมราชวงศ์ ซึ่งยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่รัชกาลที่ ๙ พระราชทานไว้และต่อมารัฐบาลได้อัญเชิญมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ แสดงถึงพระราชวิสัยทัศน์ที่เกิดจากการทรงงานเพื่อประชาชนและความเข้าพระทัยเกี่ยวกับสภาพการณ์ของสังคมไทยด้านต่าง ๆ

๒. พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ด้านการพัฒนาประเทศสร้างคุณูปการแก่ประเทศชาติและประชาชนทั่วไป ดังนั้น ประชาชนชาวไทยต้องรักและหวงแหนสถาบันพระมหากษัตริย์และช่วยกันรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไว้ให้คู่กับประเทศไทยสืบไป

กรณีศึกษา

๗.๑	ไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๐)
-----	--------------------------------------

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ตระหนักถึงพัฒนาการภายในประเทศไทยสืบเนื่องจากการสิ้นสุดของสงครามเย็น และที่มาของปัญหาการเมืองปัจจุบัน

ภูมิหลัง

การเผชิญหน้าระหว่างฝ่ายเสรีนิยมนำโดยสหรัฐอเมริกากับฝ่ายคอมมิวนิสต์นำโดยสหภาพโซเวียต ซึ่งจบสิ้นลงด้วยการล่มสลายของสหภาพโซเวียตเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายการต่างประเทศสหรัฐฯ ซึ่งงดการสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการในประเทศที่เคยเป็นพันธมิตรต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในขณะที่ประเทศคอมมิวนิสต์ที่เคยมีสหภาพโซเวียตหนุนหลังต้องหาวิธีปรับตัวในโลกใหม่หลังสงครามเย็น

เนื้อหา

สถานการณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มคลี่คลายหลังจากเวียดนามยอมถอนกองกำลังออกจากกัมพูชาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ และร่วมมือกับอาเซียนหลังจากสหภาพโซเวียตเลิกสนับสนุนเวียดนาม สหประชาชาติประสบความสำเร็จในการจัดการเลือกตั้งที่มีความยุติธรรมและเสรีในกัมพูชา ส่วนจีนสามารถปฏิรูประบบเศรษฐกิจจากระบบคอมมิวนิสต์มาเป็นระบบทุนนิยม แต่ยังรักษาเสถียรภาพทางการเมืองผ่านการรักษาอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์

เหตุการณ์เหล่านี้และการเปลี่ยนแปลงนโยบายการต่างประเทศของสหรัฐฯ ส่งผลให้หลายฝ่ายในไทยเห็นว่า ทหารไม่จำเป็นต้องมีบทบาทในการปกครอง และถึงเวลาที่ไทยควรเดินหน้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเต็มรูปแบบอีกครั้ง กระแสเหล่านี้นำไปสู่เหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งโค่นล้มอำนาจรัฐบาลทหารและเริ่มบทใหม่ของการพัฒนาการประชาธิปไตยไทย หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ประชาธิปไตยเบ่งบาน และเศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยเงินกู้จากต่างประเทศซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าในไทย ผู้บัญชาการเหล่าทหารที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในช่วงนี้มุ่งเน้นให้กำลังพลเป็นทหารอาชีพและไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง อีกทั้ง มีกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งแตกต่างจากฉบับก่อนหน้านี้ คือ มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน ๙๙ คน ในจำนวนนี้ ๗๖ คนเป็นตัวแทนของแต่ละจังหวัด และอีก ๒๓ คน มาจากผู้ทรงคุณวุฒิ การร่างรัฐธรรมนูญให้ความสำคัญกับการปกป้องสิทธิของประชาชน และการสร้างเสถียรภาพให้กระบวนการเมือง กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญแล้วเสร็จและประกาศใช้ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐

อย่างไรก็ดี ระบอบประชาธิปไตยหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนได้เสียทีเดียว รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งขาดเสถียรภาพ ไม่สามารถแบ่งผลประโยชน์อย่างลงตัว และต้องเผชิญกับข้อกล่าวหาคอร์รัปชันซึ่งนำไปสู่การล่มสลายของรัฐบาลในหลายกรณี นอกจากนี้ ระบบเศรษฐกิจอยู่ในภาวะฟองสบู่ซึ่งนำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ เงินกู้จากต่างประเทศที่เป็นฐานของการเติบโตทางเศรษฐกิจก่อนหน้านี้กลายเป็นภาระอันหนักหน่วงหลังจากการประกาศให้ค่าเงินบาทลอยตัว ประชาชนตกงานเป็นจำนวนมาก และในหลายกรณีได้ย้ายออกจากเมืองกลับไปทำไร่ทำนาในชนบท รัฐบาลจำเป็นต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund - IMF) และปฏิบัติตามเงื่อนไข ซึ่งสร้างเสถียรภาพให้สถาบันการเงินชาติ แต่ไม่แก้ไขปัญหาค่าความยากลำบากในชีวิตประจำวันของประชาชนส่วนใหญ่

สภาพแวดล้อมที่ไม่สู้ดีนักด้านเศรษฐกิจและการเมือง กอปรกับการบังคับใช้ของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ นำไปสู่กระแสการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง ซึ่งพรรคไทยรักไทยภายใต้การนำของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้อาศัยประโยชน์จากกระแสนี้ในการเข้าสู่อำนาจจากการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. ๒๕๔๔ รัฐบาลสามารถแก้ปัญหา

เศรษฐกิจ ชำระหนี้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ ริเริ่มระบบสวัสดิการด้านสาธารณสุข และสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมไทยด้วยนโยบายใหม่ แต่มีปัญหารูปแบบใหม่เช่นกัน อาทิ การละเมิดสิทธิมนุษยชน ในสงครามต่อต้านยาเสพติดและในการจัดการปัญหาในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ข้อหาการใช้อำนาจในทางที่ผิด โดยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ข้อกล่าวหาทุจริตเชิงนโยบาย และปัญหาความขัดแย้งภายในสังคม

ปัญหาเหล่านี้นำไปสู่การประท้วงครั้งใหญ่โดยกลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยหรือ “กลุ่มเสื้อเหลือง” รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๔๙ การประท้วงเรียกร้องให้มีการจัดการเลือกตั้งโดยแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ หรือ “กลุ่มเสื้อแดง” การกลับมาของรัฐบาลฝ่ายพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้ง การประท้วงของกลุ่มเสื้อเหลือง การล้มอำนาจของรัฐบาลฝ่ายเสื้อแดง และการขึ้นมาของรัฐบาลฝ่ายเสื้อเหลือง การประท้วงของกลุ่มเสื้อแดง การกลับมาของรัฐบาลฝ่ายเสื้อแดงผ่านกระบวนการเลือกตั้ง และรัฐประหารครั้งล่าสุดของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗ ภายใต้พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา วงจรการเมืองนี้ได้ผ่านการพัฒนาของชาติเป็นเวลาเกินทศวรรษในขณะที่ภูมิภาคและโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

บทเรียนที่ได้รับ

ระบอบการเมืองต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนและปรับตัวต่อการพัฒนาการในโลกตลอดเวลา ระบอบใดที่ไม่สามารถปฏิบัติได้จะนำปัญหามาสู่ตนเองและประเทศชาติ ในระบอบประชาธิปไตยนี้ หากนักการเมืองฝ่ายพลเรือนไม่สามารถควบคุมและตรวจสอบตนเองได้ จะเป็นการเปิดช่องว่างให้ฝ่ายทหารจำเป็นต้องกลับเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองในที่สุด

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๑๘๘	๒๓๗	๓๕๙	๓๖๘	๓๗๓
-----	-----	-----	-----	-----

๗.๒	คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ปัจจุบัน)
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อเข้าใจสภาพและปัญหาสังคมของไทยที่เกิดจากการพัฒนาประเทศ และความพยายามของรัฐในการสร้างสังคมไทยให้เข้มแข็ง

ภูมิหลัง

การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก พ.ศ. ๒๕๐๔ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับต่อ ๆ มา อีกทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ในยุคหลังสงครามเย็น (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา) ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว่าเดิม ปัญหาทางสังคมซับซ้อนมากขึ้น เช่น ความรุนแรงในเด็กและเยาวชน สถิติอาชญากรรมสูงขึ้น ปัญหาเกี่ยวกับการล่องละเมิดทางเพศ ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัวจากการหย่าร้าง ไทยต้องดูแลประชาชนไทยจำนวน ๖๖ ล้านคน (พ.ศ. ๒๕๖๕) รวมถึงต้องดูแลแรงงานต่างชาติที่ได้รับอนุญาตให้ทำงานในไทยประมาณ ๒ ล้านคน เกินกว่าครึ่งเป็นแรงงานสัญชาติเมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

เนื้อหา

ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) ซึ่งเน้นการพัฒนาธุรกิจภาคเอกชน ส่งเสริมการลงทุนและอุตสาหกรรม สนับสนุนให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในไทย ทำให้ไทยพัฒนาสู่การเป็นประเทศทุนนิยม การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วยการพัฒนาสังคมจึงเป็นเป้าหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔)

อย่างไรก็ดี ผลของการพัฒนานับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ ชี้ให้เห็นว่าไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ยังมีปัญหาด้านสังคม และการพัฒนาไม่ยั่งยืน เช่น ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม การอพยพย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมือง ก่อให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรม การไร้ที่อยู่อาศัย และอาชญากรรม นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและค่านิยมจากการรับวัฒนธรรมและค่านิยมจากภายนอกผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะภาพยนตร์ การเข้ามาของทหารอเมริกันในช่วงสงครามเวียดนาม และค่านิยมชมชอบความทันสมัย ทำให้สังคมไทยเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกหรือภายนอกอย่างไม่เลือกเฟ้น ชีวิตในเมืองใหญ่มีพฤติกรรมบริโภคนิยม มุ่งหาความเจริญทางวัตถุ

ลักษณะข้างต้นระบอบเข้าสู่ชนบทมากขึ้นด้วย ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้ามาทำงานในเมือง และการคมนาคมสื่อสารที่เข้าถึงชนบทได้ง่ายขึ้น ดังนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๑๒ จึงเน้นการพัฒนาคน หรือถือคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา คือ มุ่งเสริมสร้างศักยภาพของคนทุกคนทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสุขภาพ พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน

แผนพัฒนาฯ ฉบับต่อ ๆ มาได้เพิ่มเป้าหมายทางสังคมไว้ด้วย ดังนี้

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) เพิ่มการสร้าง “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” โดยอาศัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาแบบองค์รวม

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) ให้คนไทยมีคุณธรรมนำความรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและอยู่ในประชาคมโลกอย่างมีศักดิ์ศรี

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) เน้น “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ และขับเคลื่อนให้เกิดผลชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อให้ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) เป็นจุดเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) ซึ่งมุ่งให้ “ไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตาม “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือคติพจน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) เป็นแผนระดับที่ ๒ (แผนมี ๓ ระดับ) ซึ่งใช้เป็นกลไกในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) ไปสู่การปฏิบัติในระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)

ปัจจุบัน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ปฏิบัติหน้าที่กำกับดูแลการพัฒนาสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคม ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงในชีวิต สถาบันครอบครัวและชุมชน ในการวัดผลกำหนดองค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์ไว้ ๑๒ มิติ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย สุขภาพ อาหาร การศึกษา การมีงานและมีรายได้ ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนและการสนับสนุนทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สิทธิและความเป็นธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมทรัพยากร/พลังงาน

บทเรียนที่ได้รับ

๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาและวางแผนพัฒนาสังคมอย่างเป็นระบบเพื่อเตรียมรับความเปลี่ยนแปลงย่อมช่วยให้การพัฒนามีทิศทางและลดปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้นได้
๒. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำไปประยุกต์ใช้กับงานพัฒนาสังคมได้

เลขาธิการในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๔๓	๓๐๓	๓๐๔
----	-----	-----

๗.๓	ภาวะอ่อนแอของเศรษฐกิจไทย ก่อนการประยุกต์ใช้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”
-----	---

วัตถุประสงค์

เพื่อเข้าใจถึงพัฒนาการเศรษฐกิจไทยที่นำไปสู่ความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ไทยต้องหันมาเน้นนโยบายพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๕๙)

ภูมิหลัง

การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมานับตั้งแต่การเปิดประเทศค้าขายเสรีกับชาติตะวันตกหลังการทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์กับสหราชอาณาจักร (สนธิสัญญาเบาว์ริง) พ.ศ. ๒๓๙๘ จนถึงการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๘ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๔๔) เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจเสรี และการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาฯ

ผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมทำให้ไทยเข้าร่วมและพึ่งพาระบบเศรษฐกิจโลกมากกว่าเดิม ไทยต้องพึ่งพาสถาปัตยกรรมและทุนจากภายนอกประเทศ ดังนั้น ไทยจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกได้ วิกฤตเศรษฐกิจโลกที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งจึงกระทบต่อไทยด้วย เช่น เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก (ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๘๒) และวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ (พ.ศ. ๒๕๕๑) ในทำนองเดียวกัน ปัญหาเศรษฐกิจของไทยส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจนอกประเทศได้เช่นกัน อาทิ วิกฤตการณ์ทางการเงินในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ (โรคต้มยำกุ้ง) ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจประเทศอื่นในเอเชียด้วย เช่น เกาหลีใต้ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย

เนื้อหา

เศรษฐกิจไทยเริ่มผูกพันกับเศรษฐกิจโลกนับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับสหราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ หลังจากนั้นมีการทำสัญญาทำนองเดียวกันกับชาติตะวันตกอื่น ๆ รวมทั้งสิ้น ๑๔ ประเทศ ทำให้ไทยเปิดเสรีทางการค้าและยกเลิกการค้าผูกขาดของหลวงที่เคยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เน้นการผลิตเพื่อส่งออก เช่น ข้าว ไม้สัก พืชและนากลงทุนจากชาติตะวันตกเข้ามาค้าขายและลงทุนในไทย ดังนั้น เศรษฐกิจไทยจึงผูกพันและพึ่งพาเศรษฐกิจโลก อีกทั้งตกอยู่ใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาติตะวันตก โดยเฉพาะสหราชอาณาจักรซึ่งเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในเวลานั้น

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๘ รัฐบาลโดยคณะราษฎรดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมเพื่อสร้างเอกราชทางเศรษฐกิจและพึ่งพาตนเอง นโยบายสำคัญก็คือ รัฐเข้าไปลงทุน

ในภาคอุตสาหกรรมและการค้า เกิดระบบที่เรียกว่า ทุนนิยมโดยรัฐ แต่่นโยบายนี้เริ่มเปลี่ยนไปหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๕๐๐ จากการที่ไทยเข้าร่วมค่ายเสรีประชาธิปไตยต่อต้านค่ายคอมมิวนิสต์ และการเข้าเป็นสมาชิกสถาบันการเงินและการคลังนานาชาติ ที่เรียกว่าระบบ Bretton Woods ได้แก่ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund - IMF) และธนาคารโลก (World Bank) ผลก็คือ ไทยพึ่งพิงเศรษฐกิจโลกทุนนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจ เริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) ซึ่งธนาคารโลกและสหรัฐอเมริกามีบทบาทชี้นำ นโยบายเศรษฐกิจเสรีจึงเข้าแทนที่นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม มีการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ การลงทุนของเอกชน และการเติบโตภาคอุตสาหกรรม ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ ในช่วงแรกมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า (พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๒๐) ก่อนเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมการส่งออก (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ปัจจุบัน)

หลัง พ.ศ. ๒๕๓๐ การพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้เศรษฐกิจไทยเติบโตเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Country - NIC) เรียกว่า เป็นเสือตัวที่ ๕ ของเอเชีย (๔ ตัวแรก ได้แก่ เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง และสิงคโปร์) ในช่วงเวลานี้ ทุนธนาคารมีบทบาทมากในระบบเศรษฐกิจไทย จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๓๔ ทุนโทรคมนาคมจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ เนื่องจากการเปิดเสรีด้านโทรคมนาคม ทำให้ทุนโทรคมนาคมสามารถเข้าแทนที่ทุนธนาคารได้หลังเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินในไทย พ.ศ. ๒๕๔๐

ผลของการพัฒนาประมาณ ๕ ทศวรรษที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า ไทยเปลี่ยนเป็นประเทศอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๐ ยืนยันว่า รายได้ของไทยมาจากภาคบริการ (ร้อยละ ๔๔.๗) และภาคอุตสาหกรรม (ร้อยละ ๔๓.๙) สูงกว่าภาคเกษตรกรรม (ร้อยละ ๑๑.๔) ผู้ที่มีงานทำ ๓๕.๒ ล้านคน อยู่ในภาคเกษตรกรรมร้อยละ ๓๖.๒ และนอกภาคเกษตรกรรมร้อยละ ๖๓.๘ ความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของไทยแสดงให้เห็นในหลายลักษณะ เช่น การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน (พ.ศ. ๒๕๕๐ มีคนจน ๕.๔ ล้านคน ร้อยละ ๘.๘ อยู่ในชนบท และร้อยละ ๕.๒ อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจไม่ได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการพึ่งพาทุนเทคโนโลยี และตลาดต่างประเทศ อีกทั้งการขาดวินัยทางการเงินและการคอร์รัปชัน

วิกฤตการณ์ทางการเงินใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่เรียกว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” หรือ “โรคต้มยำกุ้ง” เกิดขึ้นระหว่างที่ไทยยังใช้แผนพัฒนา ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) จึงแสดงถึงความอ่อนแอของเศรษฐกิจไทย ซึ่งมีพัฒนาการผูกติดและพึ่งพาเศรษฐกิจโลกมายาวนาน ตลอดถึงนโยบายเปิดเสรีทางการเงินในขณะที่ยังไม่พร้อม และการที่คนไทยขาดวินัยทางการเงิน แต่วิกฤตครั้งนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญของการพัฒนาประเทศของไทย เพราะทำให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความจำเป็นในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ดังนั้น

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) จึงเริ่มใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรัชกาลที่ ๙ เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และยังคงใช้ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับต่อมาอย่างต่อเนื่องจนถึงฉบับปัจจุบัน รวมถึงยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) ด้วย

บทเรียนที่ได้รับ

- ๑. การพัฒนาประเทศซึ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไม่คำนึงถึงการพึ่งตนเอง ไม่สนใจผลกระทบต่อด้านสังคม ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยพึ่งพาเศรษฐกิจโลก และสังคมไทยเกิดความเหลื่อมล้ำ ดังนั้นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการคำนึงสภาพของสังคมในเวลาเดียวกันเป็นสิ่งจำเป็น
- ๒. การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งรัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานไว้แสดงถึงการรู้จักปรับแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ขณะเดียวกันแสดงถึงพระราชดำริที่รอบคอบเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ และสายพระเนตรอันยาวไกล

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๙๔	๑๕๘	๒๒๖	๓๐๓	๓๐๔	๓๐๘
----	-----	-----	-----	-----	-----

๗.๔	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรัชกาลที่ ๙
-----	---------------------------------------

วัตถุประสงค์

เพื่อเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๙)

ภูมิหลัง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีที่มาจากพระราชดำรัสในรัชกาลที่ ๙ ในหลายโอกาสซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ความพอมี พอกิน พอมี พอใช้ พระองค์พระราชทานพระราชดำรัสในเรื่องนี้ ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่เรียกว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จึงได้นำพระราชดำรัสมาศึกษาและประมวลเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แล้วขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเผยแพร่ พระองค์ทรงปรับปรุงแก้ไขและมีพระบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ได้เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒

นอกจากนั้น สศช. ได้อัญเชิญปรัชญาดังกล่าวเป็นแนวทางในการกำหนดแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) และยังอัญเชิญไปใช้เป็นหลักในการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) ซึ่งเป็นแผนการพัฒนาประเทศให้บรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว”

เนื้อหา

ความพอเพียงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยคุณลักษณะและเงื่อนไข ดังนี้

๑. คุณลักษณะ มี ๓ ประการ เป็นทางสายกลาง ได้แก่

๑.๑ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๑.๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

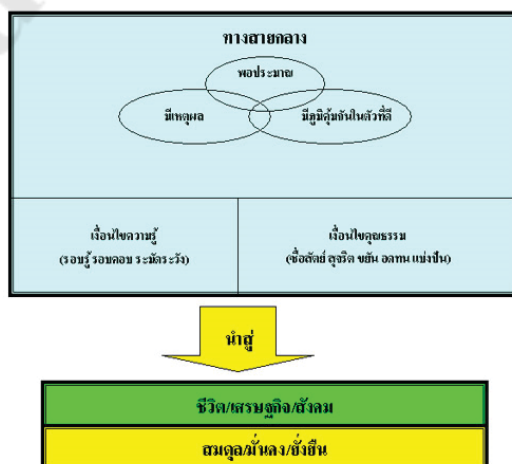
๑.๓ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๒. เงื่อนไข มี ๒ ประการ ได้แก่

๒.๑ ความรู้ ประกอบด้วยความรู้รอบรู้วิชาการที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาเชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๒.๒ คุณธรรม การตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตด้านอื่นด้วย

บทเรียนที่ได้รับ

๑. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในรัชกาลที่ ๙ เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยแบบยั่งยืน

๒. หลักคุณธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาได้

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๓๐๐	๓๐๑	๓๐๓	๓๐๕
-----	-----	-----	-----

๗.๕	การทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่ รัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๕๙)
-----	---

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อแสดงถึงพระอัจฉริยภาพของรัชกาลที่ ๙ ในการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของเหล่าพสกนิกร
๒. เพื่อแสดงถึงเกียรติภูมิของพระมหากษัตริย์ไทยในประชาคมโลก

ภูมิหลัง

รัชกาลที่ ๙ ทรงงานหนักตลอดรัชกาลเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของพสกนิกร ทรงตระหนักว่าหากพลเมืองไทยยังยากจนอยู่ก็จะไม่สามารถมีอิสระอย่างแท้จริงและประเทศจะไม่สามารถพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคงได้ พระราชกรณียกิจที่มุ่งยกคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เป็นที่ประจักษ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลจำนวนมาก เช่น รางวัลนวัตกรรมก้าน้ำชัยพัฒนา รางวัลเหรียญทองอากริโคลา (Agricola) จากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ และรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์จากองค์การสหประชาชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙

เนื้อหา

เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ รัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ และภริยา เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ วังไกลกังวล อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระปรีชาสามารถและพระราชกรณียกิจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของพสกนิกรไทยตลอดรัชสมัย รางวัลนี้เป็นรางวัลเกียรติยศที่สหประชาชาติริเริ่มขึ้นใหม่ เพื่อเทิดพระเกียรติเป็นกรณีพิเศษ และทรงได้รับการถวายรางวัลเกียรติคุณพิเศษนี้เป็นพระองค์แรกของโลก

ปวงชนชาวไทยต่างซาบซึ้งและตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรนับตั้งแต่พระองค์ครองสิริราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ด้วยพระวิริยะและความมุ่งมั่นของพระองค์ทำให้ประชาชนชาวไทยได้รับการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น พระองค์เสด็จฯ ไปเยี่ยมเยียนประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศด้วยความห่วงใย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทห่างไกล โครงการตามพระราชดำริหลากหลายโครงการ ไม่ว่าจะเป็นการพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศจากผู้เชี่ยวชาญด้านการประมงขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติเพื่อเพิ่มโปรตีนในอาหารประชาชนในพื้นที่ชนบท พระราชทานรถบูลโดเซอร์ให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรเพื่อสร้างถนน การสร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ เพื่อบรรเทาความแห้งแล้ง การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๖ แห่งตามภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับเกษตรกร ด้วยเหตุนี้ องค์การสหประชาชาติจึงถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่รัชกาลที่ ๙ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและสดุดีให้ประชาสังคมโลกทราบถึงการอุทิศพระองค์ตลอดช่วงชีวิต คุณค่าของผลงานที่ประจักษ์ และคุณูปการในการผลักดันการพัฒนามนุษย์

บทเรียนที่ได้รับ

พระมหากรุณาธิคุณในรัชกาลที่ ๙ ที่ทรงมีต่อปวงชนชาวไทยในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ มีเนกอนันต์เป็นที่ยอมรับของประชาคมโลก

เลขาอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๓๐๐	๓๐๑
-----	-----

๗.๖	พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
-----	--

วัตถุประสงค์

เพื่อทราบถึงพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๑๐) ซึ่งก่อประโยชน์สู่ด้านการพัฒนาแก่ประเทศชาติและประชาชน

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๑๐) เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๕๕๙ ต่อมาทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ในการนี้ มีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”

เนื้อหา

พระปฐมบรมราชโองการ “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” ซึ่งรัชกาลที่ ๑๐ ทรงพระราชทานไว้ แสดงถึงพระราชปณิธานที่จะทรงดำเนินตามรอยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ในการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร อย่างไรก็ตาม รัชกาลที่ ๑๐ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อยู่ก่อนแล้วตั้งแต่ดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร พระยุพราชในรัชกาลที่ ๙ หลังทรงครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ สืบต่อมา ซึ่งก่อประโยชน์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านการทหารและการบิน ปัจจุบันทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย พระองค์สนพระราชหฤทัยในวิทยาการด้านการทหารมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ นอกจากทรงรับการศึกษาทางด้านการทหารจากออสเตรเลียแล้ว ยังทรงพระราชวิริยอุตสาหะในการเพิ่มพูนความรู้และพระประสบการณ์ด้านการทหารอยู่ตลอดเวลา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น หลักสูตรการทำลายและยุทธวิธีรบนอกแบบ หลักสูตรต้นหนชั้นสูง หลักสูตรการลาดตระเวนและต้นหนชั้นสูง หลักสูตรส่งทางอากาศ หลักสูตรหลักประจำ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก และยังทรงเข้ารับการศึกษหลักสูตรต่าง ๆ ทางด้านการบินอีกมากมาย ทำให้พระองค์ทรงมีพระประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านการบินในระดับสูงมาก กล่าวได้ว่าทรงเป็น “เจ้าฟ้านักบินขับไล่ไอพ่น” พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรีตั้งแต่ก่อนขึ้นครองราชย์ ทรงทำการบินกับเครื่องบินของกองทัพอากาศเกือบทุกรูปแบบ และทรงผ่านการฝึกบินหลักสูตรการบินเฮลิคอปเตอร์และเครื่องบินขับไล่สมรรถนะสูง (F-5E) จากสหรัฐอเมริกา อีกทั้งทรงปฏิบัติหน้าที่ครูการบินให้นักบินเครื่องบินขับไล่แบบ “๑๘ ข” (F-5E) หน่วยบินเคโซชัย ๓ และนักบินของกองทัพอากาศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ทรงมีความเชี่ยวชาญด้านการบินอย่างสูง และทรงเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติถึงพระอัจฉริยภาพในการเป็นนักบิน ในการเสด็จเยือนราชอาณาจักรภูฏาน ระหว่างวันที่ ๒๕-๒๘ เมษายน ๒๕๖๘ เสด็จพระราชดำเนินโดยเครื่องบินพระราชพาหนะแบบ Boeing 737-800 ทรงทำการบินด้วยพระองค์เองทั้งบินขึ้นและลงจอด ทั้งเที่ยวไปและกลับ โดยมีสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นนักบินผู้ช่วย จากท่าอากาศยาน บน. ๖ ถึงยังท่าอากาศยานนานาชาติพาโร ราชอาณาจักรภูฏาน สนามบินแห่งนี้เป็นสถานที่ที่อันตรายและพิเศษที่สุดแห่งหนึ่งของโลกในการนำเครื่องบินพาณิชย์ร่อนลงจอด ในอดีตมีนักบินทั่วโลกเพียง ๕๐ คนเท่านั้นที่สามารถปฏิบัติภารกิจขึ้นและลงจอดได้ นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของโลกที่ทรงขับเครื่องบินพระที่นั่งด้วยพระองค์เอง

ในการรับราชการทหาร ทรงดำรงตำแหน่งทางทหารตั้งแต่ระดับรองผู้บังคับกองพัน ผู้บังคับกองพัน ผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ และองค์ผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์ ทรงดำรงพระองค์เป็นแบบอย่างและพระราชทานคำสอนแก่ข้าราชการบริพารทุกหมู่เหล่าด้วยพระองค์เอง

อยู่เสมอ ซึ่งข้าราชการบริพารในพระองค์ล้วนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและเทิดทูนยกย่องพระองค์ท่านเป็น “บรมครูทางการทหาร” นอกจากนั้นพระองค์ทรงเข้าร่วมปฏิบัติการรบในการต่อต้านการก่อการร้ายบริเวณภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย การคุ้มกันพื้นที่ในบริเวณรอบค่ายผู้อพยพชาวกัมพูชาที่เขาล้าน จ.ตราด รวมไปถึงทรงพระราชทานคู่มือแบบฝึกพระราชทานของรัชกาลที่ ๑๐ แก่โรงเรียนทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์เพื่อใช้ในการฝึกกำลังพลในกองทัพในปัจจุบัน

จากเหตุการณ์สู้รบที่ชายแดนไทย-กัมพูชา เดือนกรกฎาคม ๒๕๖๘ พระองค์ทรงพระราชทานชาเทียมที่ดีที่สุดในโลกแก่ทหารไทยที่ได้รับบาดเจ็บขาขาด พระองค์มีพระกระแสรับสั่งว่าเป็นทหารที่มีคุณภาพ สามารถทำงานในหน่วยรบต่อไปได้ตามความต้องการ รวมทั้งทรงพระราชทานกำลังใจแก่เหล่าทหาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับผู้บาดเจ็บทั้งหมดไว้เป็นคนใช้ในพระบรมราชานุเคราะห์ และทรงรับศพผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ด้วย รัชกาลที่ ๑๐ ทรงห่วงใยการสู้รบตลอดเวลา พระองค์ทรงสอบถามสถานการณ์ทุกวัน โดยให้กองงานของพระองค์สอบถามจากแม่ทัพและรายงานสถานการณ์ทุกวัน อีกทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโรงครัวพระราชทานเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่อพยพและผู้ประสบเหตุความไม่สงบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อสนับสนุนการประกอบอาหารและให้กำลังใจ จัดตั้งโรงครัวพระราชทานในหลายพื้นที่ชายแดน เช่น จังหวัดสุรินทร์ มีทหารและจิตอาสาจากหลายภาคส่วนร่วมกันปรุงอาหารแจกจ่าย

๒. ด้านการศึกษา ทรงสนับสนุนการศึกษาแก่ประชาชนตั้งแต่ทรงดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โดยมีพระราชดำริให้ดำเนินโครงการทุนการศึกษาและจัดตั้ง “มูลนิธิทุนการศึกษาพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร” (ม.ท.ศ.) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ ทรงเป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนเด็กและเยาวชนไทยทั่วประเทศที่มีผลการเรียนดี ประพฤติดี มีคุณธรรม แต่ขาดโอกาสทางการศึกษา ให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องจนจบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าในสาขาที่เป็นความต้องการของประเทศ และความต้องการของผู้เรียนโดยไม่มีภาระผูกพัน นอกจากนี้ เสด็จฯ พระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนั้น ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุนการก่อตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาในถิ่นทุรกันดาร ๖ แห่ง และทรงรับโรงเรียนเหล่านั้นไว้ในพระราชูปถัมภ์ ทรงพระกรุณาห่วงใยเยาวชนที่ด้อยโอกาส และพระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุนโครงการพัฒนาเด็กเล็กที่ขาดแคลนในชุมชนแออัด

๓. ด้านสาธารณสุข ทรงตระหนักว่าสุขภาพพลานามัยของประชาชนเป็นปัจจัยและพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ จึงสนพระราชหฤทัยในการประกอบพระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และสาธารณสุข โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ๒๑ แห่งทั่วประเทศ เพื่อให้การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย ในถิ่นทุรกันดาร ทรงเป็นองค์นายกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ทรงประกอบพิธีเปิด

โรงพยาบาลทุกแห่งและทรงเยี่ยมโรงพยาบาลอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุนให้มีอุปกรณ์การแพทย์ เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย

การจัดสร้างโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี โดยเริ่มจากทรงเป็นประธาน “โครงการกาญจนาภิเษมเฉลิมพระเกียรติครองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี” เพื่อดำเนินการจัดสร้างศูนย์รักษาผู้ป่วยโรคมะเร็งทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ แห่งแรกของประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ ทรงพระราชทานเงินในการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ของโครงการกาญจนาภิเษมเป็นจำนวน ๔๖๒ ล้านบาท

พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบทุนและจัดหาอุปกรณ์การแพทย์ให้กับโรงพยาบาลและสถานที่ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการตรวจรักษาผู้ป่วยอย่างเท่าเทียมกัน อาทิ พระราชทานทรัพย์ฯ จำนวน ๑๐๐ ล้านบาท สมทบทุนสร้างอาคารนวมินทรบพิตร ๘๔ พรรษา ให้แก่โรงพยาบาลศิริราช พระราชทานทรัพย์ฯ จำนวน ๒,๔๐๗,๑๔๔,๔๘๗.๕๙ บาท แก่โรงพยาบาลวิฑูรย์ และสถานพยาบาล ๒๗ แห่ง เพื่อจัดซื้อเครื่องมือ ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ทางการแพทย์ พระราชทานโรงพยาบาลกุชีพุกฉิน พร้อมอุปกรณ์ทางการแพทย์และอุปกรณ์สื่อสารแก่โรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จำนวน ๔ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลสังขละบุรี จ.กาญจนบุรี โรงพยาบาลบันนังสตา จ.ยะลา โรงพยาบาลอุ้มผาง จ.ตาก และโรงพยาบาลแม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน รวมถึงพระราชทรัพย์ฯ อีก ๓๔๕ ล้านบาทแก่เรือนจำ ทันตสถาน และโรงพยาบาลแม่ข่ายของเรือนจำ ๔๔ แห่ง เพื่อจัดซื้อครุภัณฑ์และอุปกรณ์ทางการแพทย์ในโครงการ “ราชทัณฑ์ปันสุข ทำความดี เพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์”

ระหว่างเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ (COVID-19) ในไทย ทรงพระราชทานความช่วยเหลือและแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขเรื่อยมา ทรงติดตามสถานการณ์การแพร่ระบาดอย่างใกล้ชิด เช่น พระราชทานรถเก็บตัวอย่างชีวนิรภัยจำนวน ๓๖ คัน รถวิเคราะห์ผลด่วนพิเศษ จำนวน ๕ คัน รถเอกซเรย์ระบบดิจิทัลจำนวน ๒ คัน รวมทั้งรถต่อพ่วงชีวนิรภัยจำนวน ๖ คัน เพื่อคัดกรองผู้ป่วยกลุ่มเสี่ยงในการตรวจหาเชื้อโควิด-๑๙ ในพื้นที่เป้าหมายอย่างต่อเนื่อง พระราชทานชุด PPE แบบเสื้อคลุมกันน้ำชนิดใช้ครั้งเดียว ชุด PPE แบบชุดหมวกกันน้ำชนิดใช้ครั้งเดียว และชุด PPE แบบเสื้อคลุมกันน้ำชนิดใช้ซ้ำได้ จำนวน ๓ รุ่น รวม ๗๐๐,๐๐๐ ตัว และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน ๑๒๒ ล้านบาท ในการจัดหารถยนต์และอุปกรณ์การแพทย์ดังกล่าวเพื่อกระจายไปยังโรงพยาบาลทั่วประเทศ พระราชทานรถเอกซเรย์ระบบดิจิทัลคันแรกในไทยที่มีระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) ทันสมัยที่สุดให้แก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการแพทย์ อันเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันดูแลสุขภาพอนามัยประชาชนอย่างครบวงจร

๔. ด้านศาสนา ทรงดำรงตำแหน่งองค์อัครศาสนูปถัมภก ทรงอุปถัมภ์สนับสนุนการช่วยเหลือกิจการของทุกศาสนา ในทางพุทธศาสนาทรงแสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ก่อนที่จะเสด็จฯ ไปทรงศึกษาต่อที่สหราชอาณาจักร ต่อมาทรงผนวชเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑ ในขณะที่ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และทรงได้รับการถวายพระสมณนามว่า “วชิราลงกรโณ” จากนั้นทรงประทับจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เป็นระยะเวลา ๑๕ วัน ก่อนจะทรงลาผนวชในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑ พระองค์ทรงศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

ก่อนเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์เสด็จฯ ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจทางศาสนาแทนพระองค์รัชกาลที่ ๙ เป็นประจำ อาทิ ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงตามฤดูกาล พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จฯ แทนพระองค์ไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และการถวายกฐินหลวงตามวัดต่าง ๆ

พระราชกรณียกิจด้านศาสนาอิสลาม พระองค์เสด็จฯ ไปในการพระราชทานถ้วยรางวัลการทดสอบการอ่านพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานระดับประเทศและงานเมาลิดกลางแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน เพื่อส่งเสริมความสามัคคีของชาวไทยมุสลิม การเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรชาวไทยมุสลิม และการให้ความสำคัญแก่ศาสนาอิสลามในประเทศ

๕. ด้านการเกษตรกรรม เมื่อครั้งดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จฯ แทนพระองค์รัชกาลที่ ๙ ทรงประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญอยู่เสมอ เพื่อความเป็นสิริมงคลและส่งเสริมบำรุงขวัญเกษตรกร ให้เกิดความมั่นใจในการเพาะปลูก อีกทั้งทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ด้านเกษตรกรรมมาโดยตลอด และทรงปฏิบัติสืบต่อเนื่องในรัชสมัยของพระองค์

นอกจากนั้น ยังทรงติดตามความก้าวหน้าด้านการชลประทาน การสร้างเขื่อน โดยพระราชทานแนวพระราชดำริให้กรมชลประทานแก้ปัญหาตามที่ชาวบ้านกราบทูล ทำให้มีน้ำสำหรับการเกษตรอย่างอุดมสมบูรณ์และช่วยบรรเทาปัญหาอุทกภัยในฤดูฝน เช่น

โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองอิงอันเนื่องมาจากพระราชดำริรัชกาลที่ ๑๐ ตั้งอยู่ที่ ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร พระองค์มีพระราชดำริเมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓ ให้ขุดลอกหนองอิง ปรับปรุงดินปลูกหญ้าแฝก และพื้นที่ป่าชุมชนดงมัน เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำและความแห้งแล้ง สร้างความอุดมสมบูรณ์ทำให้ราษฎรมีแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และมีรายได้จากการเก็บหาของป่าและผลิตภัณฑ์แปรรูปภายใต้แบรนด์ “วนาทิพย์”

เกษตรวิทยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานที่ดินส่วนพระองค์ในพื้นที่สวนบ้าน กองแห หมู่ที่ ๔ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๑,๓๕๐ ไร่ ให้กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ดำเนินการจัดตั้งคลินิกเกษตร เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและเทคโนโลยีการเกษตรจากศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คลินิกดังกล่าวพระราชทานนามว่า “เกษตรวิทยา” แปลว่า ปราชญ์แห่งการเกษตร ทำหน้าที่เผยแพร่ผลงานวิจัยและเทคโนโลยีการเกษตรจากศูนย์ฯ ในรูปแบบของ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีชุมชน เป็นศูนย์ฝึกอบรมและวิจัยพัฒนาการเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่

โครงการโคกหนองนาโมเดลเริ่มต้นจากแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๙ ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ รัชกาลที่ ๑๐ ทรงสืบสาน รักษา และต่อยอดแนวคิดนี้ เริ่มมีการลงมือปฏิบัติจริง ใน พ.ศ. ๒๕๖๓ ที่ทัศนสถานหญิงกลาง พระองค์ทรงขุดดินริเริ่มโครงการโคกหนองนาภายในพระราชวังดุสิต เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๔ จากนั้นมีการนำไปสู่การปฏิบัติในวงกว้าง โดยกรมการพัฒนาชุมชน (พช.) ได้ขับเคลื่อนโครงการ “โคกหนองนาโมเดล” ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีความมุ่งหมาย เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและอาชีพ ให้แก่เกษตรกร เพื่อส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนสอดคล้องกับธรรมชาติ และเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดี และ ความสุขให้กับประชาชน

นอกจากนี้ พระองค์ยังเสด็จฯ เยี่ยมเยียนเกษตรกร ทรงเป็นประธานในการทำนาสาธิตโดยใช้ปุ๋ยหมัก ณ ต.ดอนโพธิ์ทอง อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งในการนี้ ทรงปฏิบัติการสาธิต การทำนาด้วยพระองค์เอง ทรงถอดฉลองพระบาท ถลกพระสนับเพลา ทรงพระดำเนินลุยโคลน หว่านพันธุ์ข้าวปลูก และปุ๋ยหมักในแปลงนาสาธิต นำพาความชื่นชม ปลื้มปิติในพระราชจริยวัตรแก่บรรดาข้าราชการและประชาชน เป็นอย่างยิ่ง

๖. ด้านกีฬา ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งในฐานะผู้แทนพระองค์และในส่วนของพระองค์เอง อาทิ การพระราชทานไฟพระฤกษ์กีฬาเยาวชนแห่งชาติ พระราชทานรางวัลนักกีฬายอดเยี่ยม ทรงเป็นประธาน ในกิจกรรม Bike for Mom และ Bike for Dad ใน พ.ศ. ๒๕๕๘ และ “Bike อุ่นไอรัก” ในงาน “อุ่นไอรัก คลายความหนาว สายน้ำแห่งรัตนโกสินทร์” ใน พ.ศ. ๒๕๖๑

๗. ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ทรงเจริญพระราชไมตรีระหว่างประเทศ เมื่อครั้งดำรง พระราชอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงเยือนมิตรประเทศ ทั่วทุกทวีปอย่างเป็นทางการเป็นประจำทุกปี อาทิ สาธารณรัฐอิตาลี สาธารณรัฐประชาชนจีน ภูฏาน ญี่ปุ่น อิหร่าน เนปาล ออสเตรเลีย และสิงคโปร์ ในการเสด็จฯ ทุกครั้ง ทรงเตรียมพระองค์ด้วยการศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับประเทศที่จะเสด็จฯ ไปเยือน ระหว่างประทับในประเทศนั้น สนพระราชหฤทัยในการทอดพระเนตร และทรงศึกษากิจกรรมที่สามารถนำมาพัฒนาประเทศ อาทิ ทรงเยี่ยมชมกิจการทหาร อุตสาหกรรม งานศิลปวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของประชาชน

๘. ด้านสังคมสงเคราะห์ ทรงห่วงใยผู้ด้อยโอกาส และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัด พระองค์จึงได้เสด็จฯ ไปเยี่ยมชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ หลายแห่ง อาทิ ชุมชนแออัดพระโขนง เขตคลองเตย เขตยานนาวา และพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องกีฬา เครื่องดับเพลิง และพระราชทรัพย์สนับสนุน โครงการของชุมชน อาทิ โครงการพัฒนาเด็กเล็กที่ขาดแคลน และโครงการปราบปรามยาเสพติดในหมู่เยาวชน ชุมชนแออัดคลองเตย รวมถึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมทหารในบังคับบัญชาของพระองค์ร่วมกับประชาชนในการ พัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้นด้วย

การจัดกิจกรรมจิตอาสาพระราชทานภายใต้คำขวัญ “เราทำความดีด้วยหัวใจ” ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประชาชนทุกหมู่เหล่าทั้งในและต่างประเทศที่สมัครใจ ช่วยเหลือผู้อื่น ยอมเสียสละเวลา แรงกาย แรงใจ และสติปัญญาในการทำงานที่เป็นสาธารณประโยชน์ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ จิตอาสาตามพระบรมราโชบาย แบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ จิตอาสาพัฒนา จิตอาสาภัยพิบัติ และจิตอาสาเฉพาะกิจ จิตอาสาพัฒนาแบ่งกิจกรรมออกเป็น ๘ ประเภท ได้แก่ จิตอาสา พัฒนาชุมชนเข้มแข็งประชามีสุข จิตอาสางานประดิษฐ์และเผยแพร่งานศิลปาชีพ จิตอาสาฝ่ายกิจกรรมการแสดง และนิทรรศการ จิตอาสาฝ่ายแพทย์และสาธารณสุข จิตอาสาฝ่ายทะเบียนและข้อมูล จิตอาสาฝ่ายส่งกำลังบำรุง และสนับสนุน จิตอาสาฝ่ายประชาสัมพันธ์ และจิตอาสาฝ่ายรักษาความปลอดภัยและจราจร

บทเรียนที่ได้รับ

รัชกาลที่ ๑๐ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ ตั้งแต่เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร พระยุพราชในรัชกาลที่ ๙ เนื่องจาก ทรงรับราชการทหาร จึงทรงให้ความสำคัญกับการทหารอย่างมาก พระองค์จึงทรงเป็นแบบอย่างของการ เป็นผู้นำทหารได้เป็นอย่างดี หลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในฐานะประมุข ในการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ และการดูแลทุกข์สุขของประชาชน เช่น การศึกษา การสังคม สงเคราะห์

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒๙	๒๓๘	๓๓๖
----	-----	-----

๗.๗	พระราชกรณียกิจของพระบรมราชวงศ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
-----	---

วัตถุประสงค์

เพื่อทราบถึงพระราชกรณียกิจและพระกรณียกิจด้านต่าง ๆ ของพระบรมราชวงศ์ในรัชกาลที่ ๑๐ ซึ่งก่อประโยชน์ด้านการพัฒนาแก่ประเทศชาติและประชาชน

ภูมิหลัง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระองค์ได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการแก่ปวงชนชาวไทยว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” นับแต่นั้นเป็นต้นมา พระองค์และพระบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ต่างทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ ซึ่งก่อประโยชน์ด้านการพัฒนาแก่ประเทศชาติและประชาชน

เนื้อหา

พระราชกรณียกิจและพระกรณียกิจของพระบรมราชวงศ์ในรัชกาลที่ ๑๐ ประมวลโดยสังเขป ดังนี้

๑. สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ เพื่อแบ่งเบาพระราชภาระและสืบสานพระราชปณิธานในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาราษฎร พระราชกรณียกิจที่สำคัญมีหลายด้าน ดังนี้

ด้านการทหารและความมั่นคง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีพระปรีชาสามารถด้านการทหารเป็นที่ประจักษ์ ด้วยทรงพระวิริยอุตสาหะในการฝึกฝนและทรงเข้ารับการศึกษาหลักสูตรทางการทหารชั้นสูงหลายหลักสูตร สะท้อนถึงพระปรีชาสามารถและ พระทัยมุ่งมั่นในการศึกษาศาสตร์ด้านการทหารอย่างลึกซึ้ง ได้แก่ หลักสูตรวิชาทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ หลักสูตรหลักประจำโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ชุดที่ ๙๑ หลักสูตรหลักประจำวิทยาลัยการทัพบก ชุดที่ ๕๙ หลักสูตรส่งทางอากาศของโรงเรียนสงครามพิเศษ ศูนย์สงครามพิเศษ ทรงเป็นผู้นำทางการทหารที่สง่างามและเข้มแข็ง พระองค์ทรงนำการแสดงทางทหารประกอบดนตรี “ราชวัลลภ เริงระบำ” (Hop to the Bodies Slams) ในงานวันราชวัลลภ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งเป็นการแสดงที่ต้องใช้ความพร้อมเพรียง ความแข็งแกร่ง และระเบียบวินัยอย่างสูงสุด และในการพระราชพิธีสวนสนามถวายสัตย์ปฏิญาณของทหารรักษาพระองค์ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๖

(จัดขึ้นในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓) ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับกองผสม และทรงนำสวนสนามได้อย่างสง่างาม และเข้มแข็ง เป็นที่ประจักษ์ถึงพระภาวะผู้นำทางทหารอันเป็นเลิศ นอกจากนี้ ยังทรงดำรงพระยศพลเอกหญิง และทรงปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งรองสมุหราชองครักษ์ กรมราชองครักษ์ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชกรณียกิจอยู่เป็นนิจ ทรงเป็นแบบอย่างของทหารราชวัลลภที่มีระเบียบวินัย เปี่ยมด้วยความจงรักภักดี และทรงอุทิศพระองค์เพื่อความมั่นคงของสถาบัน และประเทศชาติอย่างแท้จริง

ด้านการสืบสาน รักษา และต่อยอดแนวพระราชดำริ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีพระราชปณิธานอันแน่วแน่ในการสืบสานพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการอนุรักษ์ผ้าไทย ทรงฉลองพระองค์ด้วยผ้าไทยในทุกโอกาส ทั้งในการเสด็จฯ ปฏิบัติพระราชกรณียกิจในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ความงดงามของผ้าไทยสู่สายตาชาวโลก และสร้างความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ทรงรับเป็นองค์ประธานที่ปรึกษา โครงการพัฒนาผ้าไทยและหัตถกรรมชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรที่ประกอบอาชีพทอผ้าและงานหัตถกรรมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ด้านสังคมสงเคราะห์และสาธารณสุข ทรงมีความห่วงใยในทุกข์สุขของราษฎร โดยเฉพาะผู้ที่ประสบความเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่าง ๆ และผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือทางการแพทย์ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคและสิ่งของจำเป็นแก่ราษฎรที่ประสบอุทกภัย วาตภัย และภัยหนาวในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-๑๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอุปกรณ์ทางการแพทย์และเวชภัณฑ์ที่จำเป็นแก่โรงพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ทรงรับโครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ต่าง ๆ ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เพื่อให้การช่วยเหลือราษฎรเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

พระบรมราชินีทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างสมพระเกียรติ ทั้งในพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ และการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ทรงปฏิบัติหน้าที่ในการพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และพระราชพิธีทางศาสนา อีกทั้งโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการ เพื่อเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศ พระราชกรณียกิจทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณและความห่วงใยที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีมีต่อประเทศชาติและพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า

ด้านสาธารณกุศลและการสังคมสงเคราะห์ ทรงยึดมั่นในการบำบัตทุกขบารุงสุขแก่ราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่ประชาชนประสบความเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่าง ๆ ทรงพระราชทานความช่วยเหลืออย่างทันท่วงที เมื่อเกิดเหตุภัยพิบัติต่าง ๆ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงครัวพระราชทานขึ้นในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ พระราชทานแก่ประชาชนที่เดือดร้อน รวมถึงเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ ทรงพระราชทานถุงยังชีพ และทรงกำหนดสิ่งของที่จำเป็นบรรจุในถุงยังชีพพระราชทานด้วยพระองค์เอง เพื่อให้มั่นใจว่าราษฎรจะได้รับสิ่งของที่มีคุณภาพและตรงตามความต้องการในสถานการณ์นั้น ๆ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่มีผู้ได้รับบาดเจ็บ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญดอกไม้และตะกร้าสิ่งของพระราชทานไปมอบแก่ผู้บาดเจ็บและครอบครัว เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ และแสดงถึงความห่วงใยที่ทรงมีต่อพสกนิกร

ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรงเป็นองค์ประธานที่ปรึกษาโครงการอนุรักษ์ช้างป่าร้อยต่อ ๕ จังหวัดในภาคตะวันออก ทรงเป็นองค์ประธานที่ปรึกษาโครงการพัฒนาชุมชนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ จังหวัดกาญจนบุรี ทรงสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต พระองค์มีพระราชประสงค์ให้ประชาชนทุกกลุ่มมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้ต้องขัง ให้สามารถเข้าถึงบริการที่จำเป็นขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง ทรงเป็นองค์ประธานที่ปรึกษาโครงการราชทัณฑ์ปันสุข ทำความดีเพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ทรงรับเป็นองค์ประธานที่ปรึกษา เพื่อดูแลด้านสุขอนามัย การเข้าถึงการรักษาพยาบาล และการจัดหาเครื่องมือแพทย์ที่ทันสมัยให้แก่เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ สะท้อนถึงพระเมตตาธรรมที่ทรงมีต่อผู้ต้องขังให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

พระราชกรณียกิจในทุกด้านล้วนแสดงให้เห็นถึงน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของอาณาราษฎรและความวัฒนาสถาพรของประเทศชาติสืบไป

๒. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา ทรงประกอบพระกรณียกิจนานับการอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชนชาวไทย พระองค์ทรงนำพระปรีชาสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านนิติศาสตร์ มาต่อยอดในการพัฒนาและให้ความช่วยเหลือสังคมในหลากหลายมิติ พระกรณียกิจที่สำคัญสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านนิติศาสตร์และกระบวนการยุติธรรม ด้วยทรงสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านกฎหมาย (Doctor of Science of Law - J.S.D.) จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา และทรงเป็นเนติบัณฑิตไทย ทรงนำความรู้ความเชี่ยวชาญที่มี มาใช้ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมของไทยและในระดับนานาชาติ

ทรงปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ ของสำนักงานอัยการสูงสุด ตั้งแต่อัยการผู้ช่วยจนถึงอัยการผู้เชี่ยวชาญ ทรงมีส่วนร่วมในการพัฒนางานด้านการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ทรงริเริ่มโครงการกำลังใจ (Inspire) เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะผู้ต้องขังหญิงและผู้ต้องขังที่ตั้งครรภ์ ให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพ ทรงมีบทบาทสำคัญในการผลักดัน “ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง” หรือข้อกำหนดกรุงเทพ (The Bangkok Rules) จนเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงอย่างเหมาะสมตามหลักสิทธิมนุษยชน

ด้วยทรงพระปรีชาสามารถในด้านนิติศาสตร์และกระบวนการยุติธรรม สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Medal of Recognition เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายตำแหน่ง “ทูตสันถวไมตรี” (Goodwill Ambassador) ด้านการส่งเสริมหลักนิติธรรมและระบบงานยุติธรรมทางอาญา สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ด้านการทหาร พระองค์มีพระปรีชาสามารถและสนพระราชหฤทัยในกิจการทหารอย่างลึกซึ้ง ทรงเข้ารับการฝึกฝนตามหลักสูตรต่าง ๆ ของกองทัพบก เพื่อเพิ่มพูนพระประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ และทรงนำมาใช้ในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อความมั่นคงของประเทศไทย ทรงเข้ารับการฝึกหลักสูตรทางการทหารที่สำคัญหลายหลักสูตร อาทิ หลักสูตรส่งทางอากาศ หลักสูตรแทรกซึมทางอากาศเบื้องต้นยุทธวิธี ซึ่งเป็นหลักสูตรการกระโดดร่มขั้นสูง ร่วมกับหน่วยรบพิเศษ ซึ่งเป็นการฝึกที่ต้องใช้สมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจขั้นสูงสุด สะท้อนถึงพระวิริยอุตสาหะและความเข้มแข็งของพระองค์ ทรงเริ่มต้นรับราชการทหารในพระยศร้อยตรีหญิง และทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระยศสูงขึ้นตามลำดับ จากพระปรีชาสามารถและความทุ่มเทในการทรงงาน และเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๘ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์ (อัครา พลเอกพิเศษ) แสดงถึงพระปรีชาสามารถอันเป็นที่ประจักษ์ และเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้ทรงปฏิบัติหน้าที่สำคัญยิ่งในการถวายความปลอดภัยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์

ด้านสังคมสงเคราะห์และสาธารณกุศล ทรงพระเมตตาต่อผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติ ทรงให้ความช่วยเหลือประชาชนผ่านมูลนิธิและโครงการในพระอุปถัมภ์ต่าง ๆ อาทิ มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมูลนิธิฯ โดยทรงสืบสานพระปณิธานในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยและภัยพิบัติอื่น ๆ อย่างครบวงจร ตั้งแต่การเฝ้าระวัง การช่วยเหลือระหว่างเกิดเหตุ และการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติผ่านพ้นไป ทรงก่อตั้ง “มูลนิธิ ณาภา” ในพระราชดำริ เพื่อมอบโอกาสในด้านต่าง ๆ

แก่ผู้ด้อยโอกาสในกระบวนการยุติธรรม ทั้งเด็กและเยาวชนที่ก้าวพลาด รวมถึงผู้ที่เคยต้องโทษ ให้สามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ทรงดำรงตำแหน่งองค์ประธานกรรมการ “โครงการราชทัณฑ์ปันสุข ทำความดี เพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์” สนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงการรักษาพยาบาลอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทรงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า และการอนุรักษ์ช้างป่าอย่างยั่งยืน จึงทรงรับเป็นองค์ประธานกรรมการ “โครงการพัชรสุธาคชานุรักษ์” ซึ่งเป็นโครงการที่ต่อยอดมาจากการจัดการช้างป่าในพื้นที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัดในภาคตะวันออก เพื่อสร้างแนวทางการจัดการที่สมดุล ให้คนและช้างสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

การปฏิบัติพระกรณียกิจแทนพระองค์ ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ อาทิ การพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา การเสด็จฯ แทนพระองค์ในการพระราชพิธีทางศาสนาและประเพณีสำคัญต่าง ๆ เพื่อแบ่งเบาพระราชภาระ

พระกรณียกิจทั้งหมดนี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงพระวิริยอุตสาหะและพระปณิธานอันแน่วแน่ในการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยและความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป

๓. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา ด้วยพระปรีชาสามารถอันหลากหลาย ทั้งในด้านศิลปะ การออกแบบ การกีฬา และการทหาร ทรงประกอบพระกรณียกิจเพื่อพัฒนาประเทศและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยในหลากหลายมิติ พระกรณียกิจอันเป็นที่ประจักษ์ สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านศิลปะ แฟชั่น และการออกแบบ ทรงเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติในฐานะองค์ดีไซเนอร์และศิลปินผู้เปี่ยมด้วยพระอัจฉริยภาพ ทรงนำเอกลักษณ์ของไทยมาผสมผสานกับศิลปะสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว ทรงก่อตั้งและดำรงตำแหน่งองค์ผู้อำนวยการฝ่ายสร้างสรรค์ของแบรนด์ “SIRIVANNAVARI” ทรงออกแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับคอลเลกชันต่าง ๆ นำเสนอสู่เวทีแฟชั่นระดับโลกอย่างต่อเนื่อง สร้างชื่อเสียงแก่วงการแฟชั่นไทย ทรงสืบสานพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในการอนุรักษ์ผ้าไทย จึงทรงริเริ่มโครงการ “ผ้าไทยใส่ให้สนุก” ตามพระดำริ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาผ้าไทยให้มีความร่วมสมัย เข้าถึงคนรุ่นใหม่ และสามารถแข่งขันในตลาดสากลได้ ทรงเสด็จฯ ไปให้คำแนะนำแก่ช่างทอผ้าทั่วประเทศด้วยพระองค์เอง เพื่อยกระดับคุณภาพและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ทรงก่อตั้งมูลนิธิอารยศิลป์ สิริวัณณวรีนารีรัตน์ เพื่อมอบทุนการศึกษาและสนับสนุนผู้มีความสามารถทางด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ให้ได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับสูงและพัฒนาศักยภาพของตนเอง และเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๘ นางโอเดรีย อาซูลเลย์ (H.E. Ms. Audrey Azoulay) ผู้อำนวยการ

การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญสดุดี (Medal of Recognition) แด่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา ณ สำนักงานใหญ่ กรุงปารีส สาธารณรัฐฝรั่งเศส เพื่อเป็นการเชิดชูพระเกียรติคุณ จากการที่ทรงอุทิศพระองค์และทรงมีบทบาทสำคัญในการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมอันมีชีวิต (living heritage) การส่งเสริมงานวิจิตรศิลป์ (fine arts) และการขับเคลื่อนภาควัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของประเทศไทยให้เป็นที่ประจักษ์ในระดับนานาชาติ

ด้านการกีฬา พระองค์มีพระปรีชาสามารถด้านการกีฬาอย่างโดดเด่น และทรงเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชนในเรื่องความมุ่งมั่นและความมีวินัยในการฝึกซ้อม ทรงเป็นนักกีฬาทีมชาติไทย เข้าร่วมการแข่งขันในระดับนานาชาติหลายรายการ เช่น กีฬาซีเกมส์และเอเชียนเกมส์ และทรงคว้าเหรียญรางวัลและสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทย ในอดีตทรงเคยเป็นนักกีฬาแบดมินตันทีมชาติไทย และทรงได้รับเหรียญทองประเภททีมหญิง จากการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ครั้งที่ ๒๓ ณ ประเทศฟิลิปปินส์

ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรงตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ทรงริเริ่มโครงการต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เช่น โครงการอนุรักษ์แนวปะการังและสิ่งมีชีวิตใต้ทะเลไทย

ด้านการทหาร ทรงเข้ารับราชการทหารและทรงปฏิบัติพระกรณียกิจในบทบาทของนายทหารแห่งกองทัพบกอย่างเต็มพระกำลัง ทรงดำรงตำแหน่งอาจารย์หัวหน้าแผนกวิชาการขี่ม้า แผนกการฝึกและศึกษา โรงเรียนทหารม้า ศูนย์การทหารม้า และทรงนำความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกีฬาขี่ม้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจการของกองทัพบก ทรงดำรงตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก และทรงได้รับพระราชทานพระยศ “พลเอกหญิง” สะท้อนถึงพระปรีชาสามารถและความทุ่มเทในการทรงงานด้านการทหาร

ด้านสังคมสงเคราะห์ ทรงให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการ จึงทรงรับองค์กรต่าง ๆ ไว้ในพระอุปถัมภ์ เช่น มูลนิธิอาร์ตโนแฮนด์ (Art No Hand Foundation) ซึ่งเป็นองค์กรที่สนับสนุนและส่งเสริมอาชีพให้แก่ศิลปินผู้พิการ เพื่อให้สามารถสร้างรายได้และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

พระกรณียกิจในทุกด้านล้วนแสดงให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและความมุ่งมั่นในการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขของประเทศไทยและประชาชนอย่างแท้จริง

๔. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร ทรงเป็นแบบอย่างอันดีงามแก่เยาวชนไทยในการอุทิศพระองค์เพื่อส่วนรวม ทรงได้รับการปลูกฝังเรื่องจิตอาสาและการทำความดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงมีพระกรณียกิจอันเป็นที่ประจักษ์ในสองด้านหลัก ดังนี้

ด้านจิตอาสาและการบำเพ็ญประโยชน์ ทรงเป็นต้นแบบของผู้มีจิตสาธารณะ ทรงเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาอย่างสม่ำเสมอทั้งเมื่อประทับอยู่ต่างประเทศและในประเทศไทย ขณะประทับ ณ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีพระวิริยอุตสาหะในการทรงร่วมกิจกรรมจิตอาสา ณ วัดป่ามุตโตทัย ทรงช่วยทำความสะอาดลานวัด เช็ดฐานพระพุทธรูป และทรงล้างจานด้วยพระองค์เอง สะท้อนถึงพระจริยวัตรที่เรียบง่ายและไม่ทรงถือพระองค์ และเมื่อเสด็จกลับประเทศไทย ทรงเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ “เราทำความดี ด้วยหัวใจ” อย่างขะมักเขม้นและเต็มพระกำลังในหลายโอกาส ทรงเป็นศูนย์รวมใจและเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าในการเสียสละเวลาและแรงกายเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคม

ด้านพระพุทธศาสนา ทรงพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และทรงใฝ่ในการศึกษาพระธรรมอยู่เสมอ ทรงหาโอกาสเสด็จฯ ไปยังวัดต่าง ๆ เพื่อทรงบำเพ็ญพระกุศล และโปรดที่จะทรงสนทนารธรรมกับพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ดังที่เคยได้เข้าเฝ้าและทรงสนทนารธรรมกับสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นการส่วนพระองค์ ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร พระองค์มีพระจริยวัตรอันงดงามเมื่อเสด็จฯ ไปทรงสักการะบูชาพระพุทธรูปสำคัญต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาพที่สร้างความปลื้มปิติและเป็นแบบอย่างที่ดีหาได้ยากในเยาวชนยุคปัจจุบัน พระกรณียกิจและพระจริยวัตรทั้งหมดนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการทรงเป็น “เจ้าชายจิตอาสาของปวงชนชาวไทย” ผู้ทรงตระหนักในคุณค่าของการทำความดีด้วยหัวใจอย่างแท้จริงและทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐของเยาวชนรุ่นใหม่ที่สร้างความชุ่มชื่นใจและความภาคภูมิใจแก่ปวงชนชาวไทย

บทเรียนที่ได้รับ

สถาบันพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยปัจจุบัน ยังคงเป็นศูนย์รวมดวงใจและเป็นแบบอย่างอันดีงามแก่ปวงชนชาวไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ต่างทรงประกอบพระราชมกรณียกิจน่านับการด้วยพระวิริยะอุตสาหะ พระบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ในรัชกาลที่ ๑๐ ได้ทรงใช้พระปรีชาสามารถที่แตกต่างกัน เพื่อเป้าหมายเดียวกันคือประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชน พระราชมกรณียกิจและพระจริยวัตรของทุกพระองค์จึงเป็นบทเรียนและแรงบันดาลใจอันทรงคุณค่าให้พสกนิกรชาวไทยได้ยึดถือเป็นแนวทางในการทำงาน การดำเนินชีวิต และการเสียสละเพื่อส่วนรวมสืบไป

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรม (หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

๒	๔	๒๖	๒๗	๒๘	๓๐	๓๑	๓๘	๕๗
๒๒๒	๒๒๓	๒๒๗	๓๓๒	๓๓๓	๓๓๔	๓๓๕	๓๓๘	

บรรณานุกรม
(หนังสืออ่านเพิ่มเติมและแหล่งที่มาของข้อมูล)

ภาษาไทย	เลขอ้างอิง
กนต์ธีร์ ศุภมงคล. (๒๕๒๗). การวิเทศน์ของชาวไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๑
กรมการพัฒนาชุมชน. โครงการตามแนวพระราชดำริฯ ผ้าไทยใส่ให้สนุก. สืบค้นจาก https://sustainablefashion.cdd.go.th/	๒
กรมโฆษณาการ. (๒๕๕๔). ไทยเรือก่องความยุติธรรม. พระนคร: โรงพิมพ์สาส์นศึกษา.	๓
กรมประชาสัมพันธ์. (๒๕๖๘). ข่าวในพระราชสำนัก. สืบค้นจาก https://www.prd.go.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๔
กรมยุทธการทหารบก. (๒๕๔๖). การปฏิบัติการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: หจก. อรุณการพิมพ์.	๕
_____. (๒๕๕๕). การเสียดินแดนของไทยในยุคล่าอาณานิคมของประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: กรมยุทธการทหารบก.	๖
_____. (๒๕๕๔). เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ทหาร. กรุงเทพฯ: หจก. อรุณการพิมพ์.	๗
กรมยุทธศึกษาทหาร. กองบัญชาการทหารสูงสุด. (๒๕๔๐). ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.	๘
_____. (๒๕๔๑). ประวัติการรบของไทยในสงครามเกาหลี. กรุงเทพฯ: กองบัญชาการทหารสูงสุด.	๙
_____. (๒๕๔๑). ประวัติการรบของไทยในสงครามเวียดนาม. กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษา.	๑๐
_____. (๒๕๔๖). สมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพฯ: ประชุมการช่าง.	๑๑
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๒๗). แนวพระราชดำริแก้รัชกาล. กรุงเทพฯ: ครูสภา.	๑๒
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๓). คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประวัติศาสตร์ : จะเรียนจะสอนกันอย่างไร. สืบค้นจาก http://www.academic.obec.go.th/web/document/view/268 (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๑๓
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๖). ยิ่งยงพระปิยมหาราชเรื่อง โลกซึ้งสุดดี. กรุงเทพฯ: ครูสภา.	๑๔
กรมศิลปากร. (๒๕๔๒). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.	๑๕
กรมศิลปากร. (๒๕๔๓). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ: ครูสภา.	๑๖
_____. (๒๕๔๔). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรสาคร. กรุงเทพฯ: ครูสภา.	๑๗
_____. (๒๕๔๕). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดภูเก็ต. กรุงเทพฯ: ครูสภา.	๑๘
_____. (๒๕๔๗). สตรีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.	๑๙
_____. (๒๕๔๘). รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลีต). นันทา วรเนติวงศ์และวนาศรี สามเสน (ผู้แปล). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.	๒๐
_____. (๒๕๕๕). กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.	๒๑
_____. (๒๕๕๘). ประวัติศาสตร์ชาติไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.	๒๒
_____. (๒๕๖๐). จดหมายเหตุการเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.	๒๓
_____. (๒๕๖๑). นำชมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสุโขทัย กำแพงเพชร (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: บริษัท บางกอกอินดัสทรี จำกัด.	๒๔
_____. (๒๕๖๔). ความสัมพันธ์ไทย-จีน จากเอกสารสมัยราชวงศ์ หยวน หมิง ชิง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.	๒๕
กระทรวงการต่างประเทศ. (๒๕๖๗). สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา เสด็จเยือนองค์การยูเนสโก ณ กรุงปารีส. สืบค้นจาก https://www.mfa.go.th/th/content/unesco-2 (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๖
กระทรวงมหาดไทย. (๒๕๖๖). กระทรวงมหาดไทย จัดทำหนังสือ 36 พรรษา เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี. HELLO! Magazine Thailand. สืบค้นจาก https://www.th-hellomagazine.com/royalty-news/princess-sirivannavari-36-years-old-book/ (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๗
กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๖๘). ข่าวและกิจกรรม: ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม. สืบค้นจาก https://www.m-culture.go.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๘

กรมส่งเสริมสหกรณ์. (๒๕๖๘). พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๑๐) แห่งราชวงศ์จักรี. สืบค้นจาก https://cpd.go.th/general-news/item/5718-Royal_Duties.html (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๒๙
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (๒๕๖๖). โครงการพัชรสุธาคาชาอนุรักษ์. สืบค้นจาก https://portal.dnp.go.th/Content/pacharasuthakachanurak (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๐
_____. (๒๕๖๘). โครงการอนุรักษ์ช้างป่ารายต่อ ๕ จังหวัด. สืบค้นจาก https://portal.dnp.go.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๑
ผลงานในพระองค์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๒๕๖๘). พระราชกรณียกิจสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สืบค้นจาก http://sirindhom.net/hrh_new/s2_4.php (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๓๒
กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ร.๕ น.๔๕๑๔. (๒๕๖๕). พระราชดำรัส ร.๕ เรื่องของชาติที่พึงศึกษาถึงเป็นเรื่องชั่วช้า ก็จำไว้ในใจไม่ให้เกิดอีก. ศิลปวัฒนธรรม. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/quotes-in-history/article-51774 (๕ กรกฎาคม ๒๕๖๕).	๓๓
กองทัพบก. (๒๕๓๐). ๑๐๐ ปีโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ภาค ๑. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ.เอ็น.ที.	๓๔
_____. (๒๕๓๘). กองทัพบกในรอบสี่สิบปี. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์.	๓๕
_____. (๒๕๓๘). บทเรียนที่ได้รับจากการรบของกองทัพบก เล่มที่ ๑. กรุงเทพฯ: ฝ่ายยุทธการศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบก.	๓๖
_____. (๒๕๓๘). บทเรียนที่ได้รับจากการรบของกองทัพบก เล่มที่ ๒. กรุงเทพฯ: ฝ่ายยุทธการศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบก.	๓๗
_____. (๒๕๖๘). ข่าวประชาสัมพันธ์. สืบค้นจาก https://www.rta.mi.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๘
กองบรรณธิการ (๒๕๕๕). รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. นิตยสารยุทธโกษ, ๑๒๐ (๓), ๑-๑๘. ๒๕๕๕.	๓๙
_____. (๒๕๕๖). รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. นิตยสารยุทธโกษ, ๑๒๑ (๑), ๑-๗.	๔๐
_____. (๒๕๕๖). รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. นิตยสารยุทธโกษ, ๑๒๑ (๒), ๑-๘.	๔๑
_____. (๒๕๕๖). รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. นิตยสารยุทธโกษ, ๑๒๑ (๓), ๑-๑๘.	๔๒
กองมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (๒๕๕๘). มาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์. สืบค้นจาก https://drive.google.com/file/d/1uz2tZG5teTT91BnChZOKY5EdhE/SUVs/view (๕ เมษายน ๒๕๖๕)	๔๓
กอตชลด์, หลุยส์ ริเคนธาล. (๒๕๒๕). การเข้าใจประวัติศาสตร์ : มุลบทว่าด้วยระเบียบวิธีประวัติศาสตร์. ธิติมา พิทักษ์ไพรวณ, (ผู้แปล). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๔๔
กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร. (๒๕๓๒). นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๔๕
กัมพูชา, พระองค์เจ้าหญิง. (๒๕๔๓). นิพพานวังน่า (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: มติชน.	๔๖
กัลยาณวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้า. (๒๕๔๘). จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์พระนามพระราชโอรส พระราชธิดา และพระราชนัดดา (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.	๔๗
กุหลาบ สายประดิษฐ์. (๒๔๙๐). เบื้องหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.	๔๘
เกียรติชัย พงษ์พานิชย์. (๒๕๑๔). การปฏิวัติ ๒๔๗๕. พระนคร: แพร่พิทยา.	๔๙
โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (๒๕๔๗). การเมืองการปกครองไทย : หลายมิติ. กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.	๕๐
ไกรฤกษ์ นานา. (๒๕๕๐). สยามกู้เอกราชตนเอง : ทางออกและวิธีแก้ปัญหาชาติบ้านเมืองเกิดจากพระราชกุศโลบายของพระเจ้าแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: มติชน.	๕๑
_____. (๒๕๕๓). ๕๐๐ ปี สายสัมพันธ์สองแผ่นดินไทย-โปรตุเกส. กรุงเทพฯ: มติชน.	๕๒
ขจร สุขพานิช. (๒๕๔๕). อยุธยาราชธานี (พิมพ์ครั้งที่ ๒ ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.	๕๓
ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. (๒๕๑๙). ไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา	๕๔
คณะชมรมพระนิพนธ์สมเด็จพระปรมัยยิกายะราชานุภาพ. (๒๕๓๙). ไทย สารคดีประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.	๕๕
คมขำ สินธุรัตน์. (๒๕๓๕). ประวัติศาสตร์การปกครองไทย. บุรีรัมย์: วิทยาลัยครูบุรีรัมย์.	๕๖
โครงการราชทัณฑ์ปันสุข ทำความ ดี เพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์. (๒๕๖๘). เกี่ยวกับโครงการ. สืบค้นจาก https://www.ratchatan-punsuk.com (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๕๗
โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (๒๕๓๘). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม ๔. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.	๕๘

งานวิจัยเกี่ยวกับท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. สืบค้นจาก http://www.epub.rbru.ac.th/pdf-uploads/thesis-158-file-05-2016-10-19-12-45-00.pdf (๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)	๕๙
จรรยา ประชิตโรมรัน, พลตรี. (๒๕๓๙). พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๖๐
จริยวรรณ อารณรัตน์. (๒๕๒๔). ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับ คนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๖๑
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๑๖). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.	๖๒
_____. (๒๕๑๖). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม ๒ (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.	๖๓
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๔๘๐). สำเนาพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเรื่องทรงตั้งโบราณคดี สโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐. ศิลปากร. ปีที่ ๑ เล่ม ๑ (มิถุนายน ๒๔๘๐). สืบค้นจาก http://digital.nlt.go.th/dlib/items/show/17999	๖๔
จักรมนตร์ ชนงพันธ์. (๒๕๖๔). พระวอ พระตา ในประวัติศาสตร์ไทย-ลาว. ศิลปวัฒนธรรม. ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๔. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article-8103 (๑ เมษายน ๒๕๖๕).	๖๕
จักรสิน พิเศษสาทร. (๒๕๑๙). ๓๐ ปี ของสงครามกู้อิสรภาพเวียดนาม. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.	๖๖
จักษ์ พันธุ์ชูเพชร. (๒๕๔๙). การเมืองการปกครองไทย: จากยุคสุโขทัยสู่สมัยทักษิณ (พิมพ์ครั้งที่ ๕ ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ: Punch Group.	๖๗
จังหวัดสระบุรี. (๒๕๔๙). พระมหากษัตริย์นักพัฒนา. ฉะเชิงเทรา: โรงพิมพ์ประสานมิตร.	๖๘
จินดา ดวงจินดา. (๒๕๑๗). ขบวนการคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บรรณกิจเทรดดิ้ง.	๖๙
จินตนา พิคนาคะ. (๒๕๒๖). ความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ศึกษาจาก คติพระยอดเมืองขวาง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๗๐
จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ. (๒๕๒๓). วิฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒ การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.	๗๑
จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (๒๕๓๖). เจ้าชีวิต-สยามก่อนยุคประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์ จำกัด.	๗๒
_____. (๒๕๐๕). เจ้าชีวิต. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.	๗๓
เจริญ ไชยชนะ. (๒๕๒๑). มหาราชไทย. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ.	๗๔
ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (๒๕๒๗). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.	๗๕
_____. (๒๕๓๔). วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๗๖
_____. และพิพไล เลิศวิชา. (๒๕๓๗). วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.	๗๗
ฉันทนา (มัลย์ ชูพินิจ). (๒๕๒๒). X.O. Group เรื่องภายในขบวนเสรีไทย. กรุงเทพฯ: เซษฐบุรุษ.	๗๘
ชมรมสายสกุลขุนาค. (๒๕๔๒). สกุลขุนาค. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.	๗๙
ชอบ ภักดิ์ศรีวงศ์, พลตรี และสุรศักดิ์ พันธเศรษฐ, พันเอก. (๒๕๔๙). ประวัติความเป็นมาของทหารไทย; ตำราพิชัยสงครามของไทย; วิวัฒนาการของหลักการสงครามไทย. กรุงเทพฯ: ส่วนวิจัยและพัฒนายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง.	๘๐
ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (๒๕๑๗). ๑๔ ตุลา คณะราษฎรกับกฎบวรเดช. กรุงเทพฯ: ชมรมประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๘๑
_____. และชัตติยา กรณสูตร, บรรณาธิการ. (๒๕๑๘). เอกสารการเมือง-การปกครองไทย พ.ศ. ๒๔๑๗ -๒๔๗๗. กรุงเทพฯ: สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.	๘๒
_____. (๒๕๒๓). การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๘๓
_____. (๒๕๓๕). ๑๐๐ ปีแห่งการปฏิรูประบอบราชาธิปไตย: วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจทางการเมือง. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัยสำนักงานอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๘๔
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี. (๒๕๒๗). ปรัชญาประวัติศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๘๕

..... (๒๕๓๕). ๒๕๗๕ การปฏิวัติของสยาม. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สำสัน.	๘๖
..... (๒๕๓๘). ประวัติการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.	๘๗
..... (๒๕๔๐). อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.	๘๘
..... (๒๕๔๔). ยุทธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๘๙
..... (๒๕๕๕). ประมวลแผนที่ : ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมืองกับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๙๐
..... (๒๕๕๘). จากสยามเป็นไทย นามนั้นสำคัญไฉน?. กรุงเทพฯ: มติชน.	๙๑
..... (๒๕๖๓). ยุทธยา ประวัติศาสตร์และการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโดยตำราประเทศไทยและ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๙๒
ชาตรีเฉลิม ยุคล, ม.จ. (๒๕๔๕). สุริโยทัย. กรุงเทพฯ: ไทเร็กซ์ มีเดีย กรุ๊ป (ประเทศไทย).	๙๓
ชูศักดิ์ จรุธสวดี. (๒๕๔๘). ระบบเศรษฐกิจและพัฒนากิจการเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ส. เสริมมิตรการ	๙๔
เชิดชาย เหล้าหาล้า. (๒๕๖๖). สหประชาชาติ. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.	๙๕
เซเคย์, ยอร์ช. (๒๕๒๑). คนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน [Les Peuples De La Peninsule Indochinoise] (ปัญญา บริสุทธิ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๙๖
ณรงค์ พ่วงพิศ. (๒๕๑๖). เบื้องหลังคดีการเมืองเรื่องพระยอดเมืองขวาง. วารสารธรรมศาสตร์, ๓(๑), ๖๖-๙๑.	๙๗
ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. (๒๐๑๔). บทบาทของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ในประวัติศาสตร์อยุธยา. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๓๖(๒), ๑๑-๓๑.	๙๘
ณัฏฐ์ เขียวงาม. (๒๕๖๓). การปฏิรูปกฎหมายไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสารสังคมศาสตร์ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 4(4).	๙๙
ดนัย จันทน์ฉายา (บรรณาธิการ). (๒๕๔๓). ตำนานพระยาลพบุรี สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ: ดีเอ็มจี.	๑๐๐
ดนัย ไชยโยธา. (๒๕๔๖). ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.	๑๐๑
ดามพ์ สุนทรทรัพย์ และคนอื่นๆ บรรณาธิการ. (๒๕๖๕). ๕๐ ปีของไทยในอาเซียน. กรุงเทพฯ : กรมอาเซียน กระทรวง การต่างประเทศ, ๒๕๖๑. สืบค้นจาก https://asean.mfa.go.th/th/ebook-category/mini-library (๕ เมษายน ๒๕๖๕).	๑๐๒
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. (๒๕๑๔). ไทยรบพม่า. พระนคร: แพร่พิทยา.	๑๐๓
..... (๒๕๓๐). สงครามครั้งสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.	๑๐๔
..... (๒๕๔๗). ตำนานวังหน้า. กรุงเทพฯ: การุณการพิมพ์.	๑๐๕
..... (๒๕๕๓). ปกป้องพระนิพนธ์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: วิสคอม.	๑๐๖
ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ (ผู้แปล). (๒๕๔๕). สำนักขัตติยสุลต่าน: บันทึกของคณะราชทูตเปอร์เซียเข้ามากรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: มติชน.	๑๐๗
ดิเรก ชัยนาม. (๒๕๐๙). ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒. พระนคร: แพร่พิทยา.	๑๐๘
เด็กชายผกอีเล็ด. (2566). สืบที่มาจากจักรพรรดิราชแบบไทย ๆ ราชานเอนิอราชา แต่ยกจีนเป็นพี่ใหญ่. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_97501 (๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๑๐๙
เดวิด เค. วิทยาช. (๒๕๖๔). ประวัติศาสตร์ไทย ฉบับสังเขป [Thailand : A Short History] (พิมพ์ครั้งที่ ๕) (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ คณะผู้แปล) (กาญจน์ ละองคศิริ, บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโดยตำราประเทศไทย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๑๑๐
เดือน บุนนาค. (๒๕๐๐). ทานปรีดี รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก. พระนคร: เสริมวิทย์.	๑๑๑
โดม ไกรปกรณ์. มณฑลเทศาภิบาล. ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า. สืบค้นจาก https://wiki.kpi.ac.th/index.php?title= มณฑลเทศาภิบาล (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๑๑๒
ตำนานโรงเรียนนายร้อยและกรมยุทธศึกษาทหารบก. (๒๔๗๗). พระนคร : กรมยุทธศึกษาทหารบก	๑๑๓
เดิม วิภาควิจนกิจ. (๒๕๔๒). ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๑๑๔

- ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ. (๒๕๑๘). *ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๑๑๕
- ถวิล อยู่เย็น, พลตรี. (๒๕๓๑). *ลำดับเหตุการณ์สำคัญในสงครามเรียกร้องดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศสและสงครามมหาเอเชียบูรพา*. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันเอกนิมิต ชโยดม, ม.ป.ท. ๑๑๖
- ถนอมสุข นุ่มนนท์. (๒๕๒๑). *การปกครองและสังคมไทย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๑๑๗
- _____. (๒๕๒๑). *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์. ๑๑๘
- ทรงศรี อาจอรุณ. (๒๕๐๗). *การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ๑๑๙
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (๒๕๕๔). *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (พิมพ์ครั้งที่ ๒)*. กรุงเทพฯ: อินทนิล. ๑๒๐
- ทศพันธ์ นรพันธ์. (๒๕๖๕). สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถกับการทรงงานด้านสิทธิมนุษยชน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, ๑๐(๒) สืบค้นจาก : <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/kpi-journal/article/view/244387/165719> (๕ เมษายน ๒๕๖๕). ๑๒๑
- ทิมมพร สิงโตมาศ. (๒๕๖๕). หมู่บ้านเสียงปืนแตก: ประวัติศาสตร์ การเคลื่อนไหวทางการเมืองและการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่น บ้านนาบัว. *วารสารธรรมศาสตร์*, ๓๖(๓). สืบค้นจาก <http://tjournals.tu.ac.th/thammasatjournal/detailart.aspx?ArticleID=2859> (๓ เมษายน ๒๕๖๕). ๑๒๒
- ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. (๒๕๒๖). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา. ๑๒๓
- ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. (๒๕๔๗). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ (พิมพ์ครั้งที่ ๗)*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. ๑๒๔
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. พล.อ.หญิง สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพฯ. (๒๕๓๖). *ประวัติศาสตร์ไทย สมัยรัตนโกสินทร์ : การปฏิรูปการปกครอง*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง. ๑๒๕
- _____. (๒๕๔๐). *บันทึกเรื่องการปกครองของไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เค.พริ้นติ้ง จำกัด. ๑๒๖
- _____. (๒๕๕๑). เอกสารประกอบการสอน วิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History HI 4110) *กำเนิดรัฐชาติ : การปฏิรูปการปกครองสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ๒๐ พฤษภาคม. ๑๒๗
- _____. (๒๕๕๖). เอกสารประกอบการสอน วิชาประวัติศาสตร์ไทย : จุดมุ่งหมายและขอบเขตการศึกษาและวิธีการทางประวัติศาสตร์. ๓๐ เมษายน. ๑๒๘
- _____. (๒๕๕๘). บทนำ ข้อมูลจดหมายเหตุ. ใน พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (บรรณาธิการ) *การสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ พลเอกหญิงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ และการแนะนำเอกสารจดหมายเหตุจากต่างประเทศในหอจดหมายเหตุ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๑๒๙
- _____. (๒๕๖๒). เอกสารประกอบการสอนวิชาไทยศึกษา (HI 2001) *ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๓)*. (นครนายก: กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. ๑๓๐
- _____. (๒๕๖๓). หน่วยบรรเทาทุกข์สภากาชาดไทยในสงครามเกาหลี. ใน พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (บรรณาธิการ) *การสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาส ๗๐ ปี ไทยกับสงครามเกาหลี: มุมมองจากเอกสารจดหมายเหตุต่างประเทศ เกาหลี จีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๑๓๑
- เทศบาลนครสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร. (๒๕๕๒). *ประวัติศาสตร์ท่าฉลอม สุขาภิบาลหัวเมืองแห่งแรกของประเทศไทย*. สมุทรสาคร: เทศบาลนครสมุทรสาคร. ๑๓๒
- เทียมจันทร์ อำแหง. (๒๕๒๑). *บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๔๘๗)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๑๓๓
- ธงชัย วินิจจะกุล. (๒๕๕๖). *กำเนิดสยามจากแผนที่ : ประวัติศาสตร์ภูมิกายของชาติ (Siam mapped : a history of the geobody of a nation)*. (พวงทอง ภวัครพันธุ์ ไอศูรย์ และพงษ์เลิศ พงษ์วานันต์, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: อ่าน. ๑๓๔
- ธงทอง จันทรางศุ. (๒๕๔๘). *พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: เอส.ซี.พริ้นท์แอนด์แพค. ๑๓๕

ธนนันท์ บุณวรรณา. (๒๕๕๕). นโยบายชาวเวียดนามอพยพของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๓๖
ธนาภิก (นามแฝง). (๒๕๕๒). พระราชประวัติ ๙ รัชกาลและพระบรมราชินี. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.	๑๓๗
ธัญญาทิพย์ ศรีพนา และ Thirinh Dieu Thin. (๒๕๕๘). เหวียด เกี้ยว ในประเทศไทยกับความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๓๘
ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. (๒๕๓๔). รัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๑๓๙
ธิดา สารยา. (๒๕๓๓). อยู่อยู่ในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง. ศิลปวัฒนธรรม, ๑๑(๑๑), ๑๐๘-๑๒๖.	๑๔๐
_____. (๒๕๓๙). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.	๑๔๑
ธิตี บัวคำศรี. (๒๕๕๗). ประวัติศาสตร์กัมพูชา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.	๑๔๒
ธัชชา วีระเกียรติสุนทร. (๒๐๑๔). คณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสกับความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศส-สยาม ค.ศ. ๑๖๖๗-๑๖๘๕. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์. ๓๓(๒), ๑-๒๒.	๑๔๓
ธีรภาพ โลหิตกุล. (๒๕๕๙). โขนที่ ศิรินคร. กรุงเทพฯ: ทางอีสาน.	๑๔๔
ธีระ นุชเปี่ยม. (๒๕๓๗). เวียดนามหลัง ๑๙๗๕. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.	๑๔๕
นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (๒๕๒๗). ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๘๐. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๔๖
_____. (๒๕๓๕). การปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ร่วมกับฝ่ายสิ่งพิมพ์โครงการ ๖๐ ปีประชาธิปไตย.	๑๔๗
นที เจียมเจริญ. (๒๕๔๕). การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรของไทยกับสหรัฐอเมริกาในสงครามเกาหลี (พ.ศ. ๒๔๙๓). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๔๘
นริศรา นวัตกรรม, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. (๒๕๕๘). สารานุกรมเด็ก เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๑. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.	๑๔๙
นริศรา นวัตกรรม, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. คำถามที่ ๓ ว่ายศเจ้าพระยามีมาแต่เมื่อใด." ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑. สารานุกรมเด็ก พุทธศักราช ๒๕๖๑. สืบค้นจาก https://vajirayana.org (๑ เมษายน ๒๕๖๕)	๑๕๐
นเรศ นโรปกรณ์. (๒๕๓๑). ๑๐๐ ปี พระยาพหลฯ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.	๑๕๑
นาวจันท์ ตูลารักษ์. (๒๕๔๗). ประวัติศาสตร์ : การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาชาติไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.	๑๕๒
นัยนา หงษ์ทองคำ. (๒๕๒๐). พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๕๓
นาฏวิภา ขลิตตานนท์. (๒๕๒๔). ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๑๕๔
นิคม จารุมณี. (๒๕๑๙). กบฏบวรเดช พ.ศ. ๒๔๗๖. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๕๕
นิธิ เอียวศรีวงศ์. (๒๕๒๗). การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๑๕๖
_____. (๒๕๓๘). กรุงแตก พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.	๑๕๗
บริษัทไทยวิทย์และฝึกอบรม. (๒๕๔๐). ๒๕ ปี เศรษฐกิจไทย พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๓๙. กรุงเทพฯ: บริษัทเงินทุน	๑๕๘
บัดดินเจอร์, โจเซฟ. (๒๕๕๒). ประวัติศาสตร์การเมืองเวียดนาม [Vietnam A Political History] (เพชร สุมิตร, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๑๕๙
บุปผา ทัพย์สภาพกุล. (๒๕๒๙). ทัศนะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๖๐
บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ. (๒๕๖๘). สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ. ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า. สืบค้นจาก https://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๑๖๑
บุญเตือน ศรีวรพจน์. (๒๕๔๓). พระนเรศวร ตีละแวกแล้วทำพิธีปฐมกรรมนำเลือดศัตรูล้างพระบาทจริงหรือ. ศิลปวัฒนธรรม. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_26637 (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๑๖๒

บุษบง โควินท์. (๒๕๔๔). พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,	๑๖๓
เบเกอร์, คริส. และและผาสุก พงษ์ไพจิตร. (๒๕๖๔). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒). กรุงเทพฯ: มติชน.	๑๖๔
_____. (๒๕๖๔). ประวัติศาสตร์อยุธยา ท้าศตวรรษสู่โลกใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มติชน.	๑๖๕
ประทีป มาลากุล, ม.ล. (๒๕๔๘). กรุงศรีอยุธยาปริทัศน์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๖๖
ประทุม ชุมเพ็งพันธุ์. (๒๕๔๔). ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้ แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีสำคัญที่สำคัญในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.	๑๖๗
ประไพ รักษา. (๒๕๒๒). ผลของการเล็ดลอดประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓). (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.	๑๖๘
ประยูทธ สิทธิพันธ์. (๒๕๒๐). ชุนนางสยาม. กรุงเทพฯ: สยาม.	๑๖๙
ปรีชา ช้างขวัญยืน. (๒๕๔๘). ธรรมรัฐ-ธรรมราช. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๗๐
ปรีชา ศรีวาลย์. (ผู้แปลและเรียบเรียง). (๒๕๓๓). สงครามปัจจุบัน : สงครามเวียดนาม สงครามอาหรับอิสราเอล สงครามเลบานอน และสงครามพอลกแลนด์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.	๑๗๑
ปรีดี วัชรกุล. (๒๕๒๐). พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์พระนคร.	๑๗๒
ปรีดี พิศภูมิวิถี. (๒๕๖๑). ประวัติศาสตร์การทูตไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ.	๑๗๓
ปรียา ทรัพย์ประติษฐ์. (บรรณาธิการ). สู้อยู่ศึกษา รวมบทความทางวิชาการ พ.ศ. ๒๕๔๙. นนทบุรี: โครงการศูนย์สุขุทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช	๑๗๔
ปิยนดา นิโครธา. (๒๕๑๓). บทบาทของเสนาบดีแห่งตระกูลขุนนางในการปกครองประเทศสยามตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๒๒๕-๒๔๑๖). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๑๗๕
ปิยะนัฏ เนียมแสง. (๒๕๕๐). การปฏิรูปคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ : ศึกษารายงานของคณะทำงานระดับสูงว่าด้วยภัยคุกคามสิ่งทำลาย และการเปลี่ยนแปลง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๑๗๖
ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์. (๒๕๔๖). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเก่า. กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์ม.	๑๗๗
ผิน พงศา. “พระยาพิชัยดาบหัก” ในคราวที่ผ่านออกมาจากกรุงศรีฯ พร้อม “พระเจ้าตาก.” ศิลปวัฒนธรรม. เผยแพร่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓. แหล่งที่มา https://www.silpa-mag.com/history/article-6141 (๑ เมษายน ๒๕๖๕)	๑๗๘
พรเลิศ พันธุ์วัฒนา. (๒๕๒๑). โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร	๑๗๙
พลาดิย์ สิทธิธัญญิก. (๒๕๔๓). ประวัติศาสตร์ไทย : ฉบับเสริมการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.	๑๘๐
พวงทอง ภาวรัตน์. (๒๕๖๑). การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๑๘๑
พิพิธภัณฑศิลป์แผ่นดิน. (๒๕๖๘). เกี่ยวกับเรา. สืบค้นจาก https://www.artsofthekingdom.com/th/about-us/ (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๑๘๒
พิมาน แจ่มจรัส. (๒๕๔๔). ๔๙ ราชนิไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.	๑๘๓
_____. (๒๕๔๖). สงครามในประวัติศาสตร์ไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๖). กรุงเทพฯ: อุษานิพนธ์.	๑๘๔
พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (๒๕๔๖). การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัย-อยุธยา พระมหากษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย. กรุงเทพฯ: มติชน.	๑๘๕
_____. (๒๕๖๓). ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย-อยุธยา (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มติชน.	๑๘๖
พิษณุ สุวรรณะชฎ. (๒๕๔๐). สามทศวรรษอาเซียน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๑๘๗
พิสิฐ ลี้อาธรรม. (๒๕๖๔). การกอบกู้วิกฤตการเงินเอเชีย พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๑. กรุงเทพฯ: สถาบันออกแบบ.	๑๘๘
พิรพล สมนัย, พันตรี. (๒๕๔๕). กรณีพิพาท ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ.๑๑๒ ตามหลักฐานฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ: มติชน.	๑๘๙

พระเจริญวัฒนกุล. (๒๕๖๖). ปาฐกถาที่นั่นมีจริง: ความบังเอิญของไทยในการเอาตัว รอดจากอังกฤษหลังสงครามโลกครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๑๙๐
_____. (๒๕๖๖). สงครามสถานภาพ: เยอรมนี ญี่ปุ่น และไทย กับการเปลี่ยนอำนาจในการเมืองระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.	๑๙๑
พุทธพล มงคลวรารณ. (๒๕๔๘). ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพาน พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๒๕. (ปริญญาณิพนธ์มหาบัณฑิต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.	๑๙๒
เพ็ญศรี ตึก. (๒๕๒๗). การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม). กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.	๑๙๓
_____. (๒๕๔๔). การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของสยาม. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.	๑๙๔
เพ็ญสุภา สุขคตะ. (๒๕๖๕). ปรีชาญาณโรคนาคติ: พระบางเสี้ยวศตวรรษ ณ กรุงสยาม (จบ). มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_549618 (๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๕)	๑๙๕
แพทริก ทัก. (๒๕๔๒). หมาป่าฝรั่งเศสกับลูกแกะสยาม : ภัยคุกคามของฝรั่งเศสต่อความเป็นเอกราชของสยาม ปี ค.ศ. 1858-1907. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.	๑๙๖
ไพฑูริย์ มีกุล. (๒๕๑๘). ประวัติศาสตร์ไทย. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.	๑๙๗
ภาวดี มหาพันธ์. (๒๕๒๗). ประวัติศาสตร์การปกครองไทย. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ.	๑๙๘
_____. (๒๕๒๗). รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.	๑๙๙
ภูริ พงศ์เจริญ. (๒๕๖๓). การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๔๐). กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๒๐๐
มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, (๒๕๕๔). เทศนาเสือป่าและปลุกใจเสือป่า. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ.	๒๐๑
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๕๒). เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง สนธิสัญญาและการต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ผลสืบเนื่องจากสยามเข้าสู่โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๒๐๒
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๖๖). ธรรมศาสตร์ ร่วมจัดนิทรรศการฯ 'สมเด็จพระเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา' ณ ยูเนสโก กรุงปารีส. สืบค้นจาก https://tu.ac.th/thammasat-230566-exhibition-hrh-princess-galyani-vadhana-unesco-paris (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๒๐๓
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. (๒๕๖๘) พระราชประวัติ. สืบค้นจาก https://mfu.ac.th/about-mfu/princess-srinagarindra/princess.html (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๒๐๔
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (๒๕๓๒). ไทยศึกษา : อารยธรรม. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.	๒๐๕
_____. (๒๕๓๘). เอกสารการสอนชุดวิชา ๑๐๒๐๑ ประวัติศาสตร์ไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.	๒๐๖
_____. (๒๕๔๙). เอกสารการสอนชุดวิชา ๘๐๗๐๑ การเมืองการปกครองไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.	๒๐๗
มหาสิลา วีระวงส์. (๒๕๓๙). ประวัติศาสตร์ลาว. (สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๐๘
_____. (๒๕๔๐). ประวัติศาสตร์ลาว. (สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๐๙
มอฟเฟ็ต, แอ็บบ็อต โลว์. (๒๕๒๐). แผ่นดินพระจอมเกล้า [Mongkut The King of Thailand] (นิจ ทองโสภิต, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย.	๒๑๐
มาตยา อิงคนารณ. (๒๕๔๘). ประวัติศาสตร์นิพนธ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.	๒๑๑
มานพ เมฆประยูรทอง และกิตติศักดิ์ วรรณะนฤดิ. (๒๕๓๘). สหประชาชาติ : สันติภาพกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สมาคมสหประชาชาติแห่งประเทศไทย.	๒๑๒
มาโลร์. (๒๕๒๑). อ็องเดร. ราชมรรคา [La Voie Royale]. (วัลยา วิวัฒน์ศร, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๑๓
มูลนิธิคาลาตุสเตอร์ กุลเบงเกียน. (๒๕๓๑). ๔๗๐ ปี สัมพันธไมตรีระหว่างไทยและโปรตุเกส [Thailand and Portugal 470 Years of Friendship] (ลินจง สุวรรณโกสิน, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.	๒๑๔
มูลนิธิโครงการหลวง. ประวัติมูลนิธิโครงการหลวง. สืบค้นจาก https://royalproject.org/page/history/ (๑ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๑๕

มูลนิธิชัยพัฒนา. <i>ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</i> . สืบค้นจาก https://www.chaipat.or.th/philosophy/sufficiency-economy-philosophy.html (๑ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๑๖
_____. <i>พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันพุธที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๙</i> . สืบค้นจาก https://www.chaipat.or.th/royal-speech/41-2539/335-2010-10-21-09-07-28.html (๑ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๑๗
_____. <i>แนวพระราชดำริและทฤษฎีการพัฒนา</i> . สืบค้นจาก https://www.chaipat.or.th (๑ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๑๘
มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. (๒๕๖๔). <i>ศรีสวรินทิราวัฒน์ปวัตติ์ ภาคแรก มหามกุฏกษัตริย์ราชคณยา จุฬาลงกรณ์บรมนาถบรมราชเทวี</i> . กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า.	๒๑๙
มูลนิธิสธารานกรมไทยสำหรับเยาวชน. (๒๕๕๓). <i>สธารานกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม ๓</i> (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑). กรุงเทพฯ: บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.	๒๒๐
มูลนิธิอนุรักษโบราณสถานในพระราชวังเดิม กองบัญชาการกองทัพเรือ. (๒๕๕๓). <i>สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช</i> . มูลนิธิอนุรักษโบราณสถานในพระราชวังเดิม กองบัญชาการกองทัพเรือ. กรุงเทพฯ: กองทัพเรือ.	๒๒๑
มูลนิธิอาร์ตโนแฮนด์. <i>ประวัติความเป็นมาองค์กร</i> . สืบค้นจาก https://www.artnohand.org/company (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๒๒
มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย. <i>สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา</i> . สืบค้นจาก https://www.friendsopa.or.th/EN/about_chairman.html (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๒๓
ยงยุทธ ชูแว่น. (๒๕๕๑). <i>ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาลู่และเส้นทางสู่อนาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยด้วย ความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษา และบทบาท</i> . กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.	๒๒๔
รอง ศยามานนท์ และคณะ. (๒๕๖๒). <i>ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น</i> . พระนคร: ศิวพร.	๒๒๕
รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (๒๕๓๙). <i>กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย: บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๐</i> (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.	๒๒๖
รัฐบาลไทย. (๒๕๖๘). <i>ข่าวทำเนียบรัฐบาล</i> . สืบค้นจาก https://www.thaigov.go.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๒๗
รัศมี ชาดะสิงห์. (๒๕๖๑). <i>บทบาทของพลเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ในฐานะนายกรัฐมนตรี ในระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๑)</i> . (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๒๒๘
ราชวิทยาลัยจุฬาภรณ์. (๒๕๕๘). <i>ประวัติการจัดตั้งวิทยาลัยวิทยาศาสตร์การแพทย์</i> . สืบค้นจาก https://www.pccms.ac.th/ประวัติวิทยาลัย/ (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๒๒๙
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. (๒๕๓๘). <i>เพราะชอบฟ้ากว้าง</i> . กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.	๒๓๐
ลัดดาวัลย์ แซ่เขียว. (๒๕๕๕). <i>๒๐๐ ปี พม่าในล้านนา</i> . กรุงเทพฯ: โครงการอาณานิคมศึกษา ๕ ภูมิภาค.	๒๓๑
ลลิต ธีรเวคิน. (๒๕๕๐). <i>วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย</i> (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๒๓๒
_____. (๒๕๕๓). <i>การเมืองการปกครองของไทย</i> (พิมพ์ครั้งที่ ๘). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๒๓๓
เล็ก พงษ์สมัครไทย. (๒๕๕๒). <i>เฉลิมพระยศเจ้านายฝ่ายในรัชกาลที่ ๑-๙</i> . กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์.	๒๓๔
วรางคม นิตพัทธ์สุขกิจ. (๒๕๕๕). <i>จากอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์</i> . พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.	๒๓๕
วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. (๒๕๕๕). <i>บรรพบุรุษไทย: สมัยอยุธยา</i> . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๒๓๖
วาสนา นาน่วม. (๒๕๕๕). <i>บันทึกคำให้การ สุจินดา คราประยูร กำเนิดและอวสาน รสช</i> . กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๓๗
วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (๒๕๖๘). <i>พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว</i> . สืบค้นจาก https://th.wikipedia.org/wiki/พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๒๓๘
วิจิตรวรรณกรรม. (๒๕๔๘). <i>กษัตริย์ศรีอยุธยา</i> . พระนคร: เขมบรรณกิจ.	๒๓๙
วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (๒๕๔๖). <i>ปาฐกถาและคำบรรยาย</i> . กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.	๒๔๐
วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. (๒๕๓๔). <i>เสรีไทย ประมวลเหตุการณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องในขบวนการเสรีไทย พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘</i> . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๒๔๑
วิทยา สุจริตธนารักษ์และคณะ. (๒๕๓๖). <i>ส ๒๐๔ ประเทศของเรา ๓</i> . กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.	๒๔๒
_____. (๒๕๓๖). <i>ส ๓๐๖ ประเทศของเรา ๔</i> . กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.	๒๔๓
วินัย พงศ์ศรีเพียร. (๒๕๕๓). <i>คุณครูกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย. ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร</i> . กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.	๒๔๔

..... (๒๕๔๖). วันवार กาลเวลา แลนามาศักราช. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.	๒๔๕
วิมล จิโรจน์ และคณะ. (๒๕๔๘). ประวัติศาสตร์ชาติไทย. กรุงเทพฯ: แสงดาว.	๒๔๖
วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. (๒๕๔๗). สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984).	๒๔๗
วิไลเลขา ถาวรธนสาร. (๒๕๔๕). ชนชั้นนำไทยกับการพัฒนาธรรมะวันตก. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.	๒๔๘
วีณา เอี่ยมประไพ. (๒๕๓๕). หลักฐานทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.	๒๔๙
วีรนนท์ วารวิชนนท์. (๒๕๑๓). ความสำคัญของอันนัมสยามยุคต่อไทย กัมพูชา และญวน. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๒๕๐
วุฒิชัย มูลศิลป์. (๒๕๔๑). พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการวางรากฐานประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: 2020 เวิลด์ มีเดีย.	๒๕๑
..... (๒๕๔๓). พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐). กรุงเทพฯ: ตันอ้อ 1999.	๒๕๒
เวลา, วอลเตอร์ เอฟ. (๒๕๑๔). แผ่นดินพระนั่งเกล้า [Siam under Rama III] (นิจ ทองโสภิต, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.	๒๕๓
ศรีศักร ชูสวัสดิ์. (๒๕๒๔). ผู้กับ: การจัดเก็บเงินค่าแรงงานแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๒๕๔
....., พันเอก. (๒๕๕๔). เมื่อต้องเสด็จฯ ไกลบ้าน. กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๕๕
ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๓๙). สยามประเทศ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ยุคศึกดาบรพจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาอาณาจักรสยาม (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๕๖
..... (๒๕๔๖). กรุงศรีอยุธยาของเรา (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๕๗
..... (๒๕๕๒). เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.	๒๕๘
..... (๒๕๕๔). พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.	๒๕๙
..... และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (๒๕๖๑). ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา รากเหง้าแห่งสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก ประไพ วิริยะพันธุ์.	๒๖๐
ศานติ ภักดีคำ (๒๕๔๖). เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สมุหนายก แม่ทัพใหญ่ผู้สำเร็จราชการ ในสงครามอานามสยามยุทธ. กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๖๑
..... (๒๕๕๖). เขมรหลังสมัยพระนคร. กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๖๒
..... (๒๕๕๗). ยุทธมรรคา : เส้นทางเดินทัพไทยเขมร. กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๖๓
ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล. (๒๕๒๙). อาณาจักรอยุธยา สังคมศึกษาประวัติศาสตร์สำหรับครู เล่ม ๑. นนทบุรี: สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.	๒๖๔
..... (๒๕๔๔). หายูหาถิ่น : เพื่อคำเพื่อชาย เศรษฐกิจไทยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ: มติชน.	๒๖๕
ส. พลายน้อย. (๒๕๓๙). วังเจ้านาย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.	๒๖๖
..... (๒๕๕๔). พระบรมราชินีและเจ้าจอมมารดาแห่งราชสำนักสยาม (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์.	๒๖๗
..... (๒๕๖๗). จุดเปลี่ยนไทยย้ายวันขึ้นปีใหม่ จากยุคโบราณสู่ ๑ เม.ย. ปรับไปมาจนเป็น ๑ มกราคม. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_43366 (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๒๖๘
สดใส ชันติวรพงศ์. (๒๕๒๐). ประเทศไทยกับปัญหาอินโดจีนของฝรั่งเศส ค.ศ. 1937-1947 (พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๙๐). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๒๖๙
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๔๗). ตะวันตกในตะวันออก : สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ห้าถึงปัจจุบัน. เอกสารประกอบการสัมมนาเฉลิมพระเกียรติครบรอบ ๑๕๐ ปี พระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๔๗ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ถนนบรมราชชนนี ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ.	๒๗๐
สถาบันบันลือธรรม. (๒๕๔๒). พระราชธรรม พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราช. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม.	๒๗๑
สถาบันพระปกเกล้า. (๒๕๕๐). การเมืองการปกครองไทยในรอบ ๖๐ ปี แห่งการครองสิริราชสมบัติของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๒๗๒

- สนธิ เดชนันท์. (ผู้รวบรวม). (๒๕๑๙). แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: ไทยเซเชม. ๒๗๓
- สภาวิจัยแห่งชาติ. (๒๕๔๐). ยุโรกับรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : โอกาสความ ชัดแย้งและความเปลี่ยนแปลง. เอกสารโครงการฉลองการเสด็จประพาสยุโรปครบรอบ ๑๐๐ ปี ของรัชกาลที่ ๕ จัดโดยสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ โรงแรมเจ ดับบลิว แมริออท กรุงเทพมหานคร ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐. ๒๗๔
- สมเกียรติ อ่อนวิมล. (๒๕๖๕). กำเนิดอาเซียน. สืบค้นจาก [http://www.dla.go.th/upload/ ebook /column/2013/5/2060-5260.pdf](http://www.dla.go.th/upload/ebook/column/2013/5/2060-5260.pdf) (๕ เมษายน ๒๕๖๕). ๒๗๕
- สมบัติ อารังธวัช. (๒๕๔๗). การเมืองการปกครองไทย: พ.ศ. ๑๙๖๒-๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม. ๒๗๖
- _____. (๒๕๔๙). การเมืองการปกครองไทย : ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม. ๒๗๗
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (๒๕๒๗). มูลฐานอันนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒. วารสารเมืองโบราณ, ๑๐(๒), ๑๒๐-๑๓๒. ๒๗๘
- _____. (๒๕๒๗). มูลฐานอันนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒. วารสารเมืองโบราณ, ๑๐(๓), ๑๑๕-๑๒๐. ๒๗๙
- _____. (๒๕๓๒). ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๙๒. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๘๐
- _____. (๒๕๕๐). Field Marshal Phibunsongkram - Thai Wartime Leadership – Reconsidered. วารสารทางวิชาการ สภาอาจารย์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ๕(๑). ๒๘๑
- _____. (๒๕๕๑). Phibun and WWII in Southeast Asian Context. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๘(๑). ๒๘๒
- _____. (๒๕๕๗). ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย: เรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพและประชาธิปไตยอย่างแท้จริง. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๘๓
- _____. (๒๕๕๘). นักรบสันติวิธี: ความคิดและประสบการณ์ของผู้นำทหารไทย (พ.ศ. 2475-2495). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๘๔
- _____. (๒๕๖๔). เรื่องเล่าจากทหารวิชาการอาวุโส: การค้นคว้าและอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างคน สร้างชาติและสร้างทหารอาชีพ. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. ๒๘๕
- _____. (๒๕๖๔). จากแฟ้มเอกสารลับที่สุด: เผยข้อมูลใหม่ทางประวัติศาสตร์ไทย สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒, ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (NARA). กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ๒๘๖
- _____. (๒๕๖๕). หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ๒๘๗
- สรสวดี อ่องสกุล. (๒๕๔๔). ประวัติศาสตร์ล้านนา (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: อมรินทร์. ๒๘๘
- _____. (๒๕๖๑). ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒). กรุงเทพฯ: อมรินทร์. ๒๘๙
- สังข์ พิธินัย, รวบรวมและเรียบเรียง. (ม.ป.ป.). คึกไทยในร้อยปี ๒๓๘๕ - ๒๔๘๕. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์. ๒๙๐
- สังคิต พิธิยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ). (๒๕๓๖). ขนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๙๑
- สัญญา สีลาชัย. (๒๕๖๑). ประวัติศาสตร์ชนชาติไท. กรุงเทพฯ: มติชน. ๒๙๒
- สำนักงาน กปร. (๒๕๔๒). ประวัติศาสตร์ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ๒๙๓
- _____. (๒๕๖๐). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ๒๙๔
- _____. (๒๕๖๔). หลักการทรงงาน ๒๗ ประการ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. สืบค้นจาก <https://www.porpeang.org/categorycontent/1786/หลักการทรงงาน27ประการ> (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘) ๒๙๕
- _____. (๒๕๖๕). สรุปภาพรวมข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. สืบค้นจาก <http://www.rdpb.go.th/Projects> (๔ เมษายน ๒๕๖๕). ๒๙๖
- _____. (๒๕๖๘). สรุปภาพรวมข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๔๕- กันยายน ๒๕๖๗. สืบค้นจาก https://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/files/summary_roy_project67.pdf (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘) ๒๙๗
- _____. ประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. สืบค้นจาก <https://www.rdpb.go.th/Projects/ประเภทของโครงการ> (๑ กันยายน ๒๕๖๘) ๒๙๘

_____ พระราชดำรัสเกี่ยวกับน้ำคือชีวิต. สืบค้นจาก https://km.rdpb.go.th/knowledge/พระราชดำรัส-น้ำคือชีวิต (๑ กันยายน ๒๕๖๘)	๒๙๙
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๔๒). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนามันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.	๓๐๐
_____ (๒๕๔๙). ปฐมบทปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับบริบทการพัฒนาประเทศ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔). สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/download/article/article-20160323112418.pdf (๓ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๑
_____ (๒๕๕๔). พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชาชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. https://www.nesdc.go.th/ewt-dl-link.php?nid=3139 (๔ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๒
_____ (๒๕๖๒). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการ ยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นจาก https://drive.google.com/file/d/1XSBMp8OCsauJqECOB-XZLB91-cRrNsEV/view (๓ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๓
_____ (๒๕๖๕). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๑๒. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=develop-issue (๓ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๔
_____ (ม.ป.ป.). เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้น จาก https://www.nesdc.go.th/ewt-w3c/ewt-dl-link.php?nid=9202 (๓ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๕
_____ (๒๕๕๑). เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt-dl-link.php?nid=2627 (๔ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๖
สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ(UNDP) (๒๕๔๙). สหประชาชาติความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อ ๒๖ พ.ศ. ๒๕๔๙. สืบค้นจาก www.undp.or.th (๕ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๗
สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๖๕). รายงานผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ฉบับที่ ๑๒๑ ไตรมาสที่ ๑. สืบค้นจาก http://www.nso.go.th (๕ เมษายน ๒๕๖๕).	๓๐๘
สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี. (๒๕๐๕). ไทยสถาปนาภคสมัย. พระนคร: ธนะการพิมพ์.	๓๐๙
สำนักพระราชวัง. (๒๕๖๓). พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. สืบค้นจาก https://www.royaloffice.th/04/10/2024/พระราชประวัติ-2489-2559/ (๑ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๑๐
สิงห์ สรชัย. (๒๕๖๙). พระวีรประวัติ ๙ รัชกาลแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์. กรุงเทพฯ: ผดุงศึกษา.	๓๑๑
สิทธิสยามการ, หลวง. (๒๕๖๖). สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.	๓๑๒
สืบแสง พรหมบุญ. (๒๕๒๕). ความสัมพันธ์ในระบบบริหารการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๕๓ [Sino-Siamese tributary relation 1282-1853] (กาญจน์ ละอองศรี, ผู้แปล) (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.	๓๑๓
สุจิตต์ ถาวรสุข. (๒๕๑๙). คดีพระเจ้าอยู่หัวเมืองขวางเจ้าเมืองคำมวน. กรุงเทพฯ: ธนากรกรุงเทพ.	๓๑๔
สุจิตต์ วงษ์เทศ. (๒๕๔๗). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: มติชน.	๓๑๕
_____ (๒๕๖๐). วัฒนธรรมร่วมอุษาคเนย์ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: นาคาแอก.	๓๑๖
_____ (๒๕๖๒). ขวัญเอ๋ยขวัญมาจากไหน (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: นาคาแอก.	๓๑๗
สุนทร ชุตินธรานนท์. (๒๕๓๑). สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ : ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.	๓๑๘
_____ (๒๕๔๒). พม่ารบไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.	๓๑๙
_____ และคณะ. (๒๕๕๑). ทศนคติเหี้ยมดุดามเพื่อบ้านผ่านแบบเรียนชาตินิยมในแบบเรียนไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.	๓๒๐
สุภรณ์ โอเจริญ. (๒๕๔๑). มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.	๓๒๑
สุเมธ ตันติเวชกุล. (๒๕๕๙). ได้เบื้องพระยุคลบาท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.	๓๒๒
สุรพงษ์ ชัยนาม. (๒๕๔๓). ความสัมพันธ์ทางการเมืองและความมั่นคงของอาเซียน. กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาหลักทรัพย์ มหาธนกิจ.	๓๒๓
สุรศักดิ์ พันธุ์เศรษฐ. (๒๕๓๙). แนวสอนวิชาประวัติศาสตร์ทหาร เล่ม ๑ พื้นฐานวิชาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: กองวิชาการ ส่วนวิชาเสนาธิการ.	๓๒๔

สุรศักดิ์ ศรีสำอว. (๒๕๔๕). <i>ลำดับกษัตริย์ลาว</i> . กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.	๓๒๕
สุรางค์ศรี ตันเสียมสม. (๒๕๕๐). <i>ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐเกาหลี ค.ศ.1949-1999</i> . กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการวิจัยในภูมิภาคเอเชียของมูลนิธิเกาหลีเพื่อการศึกษาขั้นสูง ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๓๒๖
สุวิทย์ พักขาว. (๒๕๑๘). <i>ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๒ ถึง ร.ศ. ๑๒๖</i> . (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ. : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,	๓๒๗
สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (๒๕๒๓). <i>ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. ๑๑๒ -๑๒๖ การเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง</i> . กรุงเทพฯ:	๓๒๘
ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	
เสนาะ อุณาภูล. (๒๕๓๑). <i>ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ อดีต ปัจจุบัน อนาคต</i> . กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.	๓๒๙
แสงเดือน ไสยวงศ์. (๒๕๓๔). <i>การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๘๑)</i> . (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๓๓๐
แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (๒๕๒๓). <i>ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓</i> (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.	๓๓๑
หน่วยราชการในพระองค์. (๒๕๖๘). <i>ข่าวในพระราชสำนักและพระราชกรณียกิจ</i> . สืบค้นจาก https://www.royaloffice.th	๓๓๒
_____. (๒๕๖๘). <i>พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี</i> . สืบค้นจาก https://www.royaloffice.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๓๓
_____. (๒๕๖๘). <i>พระราชประวัติ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา</i> . สืบค้นจาก https://www.royaloffice.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๓๔
_____. (๒๕๖๘). <i>พระราชประวัติ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัณณวรี นารีรัตนราชกัญญา</i> . สืบค้นจาก https://www.royaloffice.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๓๕
_____. (๒๕๖๘) <i>หลักสูตรจิตอาสา ๙๐๔</i> . สืบค้นจาก https://www.royaloffice.th/จิตอาสา-เราทำความดี/หลักสูตรจิตอาสา-904/ (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๓๓๖
เหียน เกา กี้. (๒๕๒๘). <i>สันชาติบัณฑิตของอดีตนายกรัฐมนตรีเหียน เกา กี้ (พงษ์ พินิจ, ผู้แปล)</i> . กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.	๓๓๗
องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย. (๒๕๖๘). <i>ข่าว: ในหลวง-พระราชินี</i> . สืบค้นจาก https://www.thaibps.or.th (๓ กันยายน ๒๕๖๘)	๓๓๘
อนงคณา มานิตพิสิฐกุล. (๒๕๔๕). <i>ไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา</i> . กรุงเทพฯ: ปิรามิต.	๓๓๙
อนุก มวกอนันต์. (๒๕๕๐) <i>แนวคิดเรื่องกตัญญูของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๓๙๔</i> . (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๓๔๐
อมรตรณารักษ์, จมื่น (แจ่ม สุนทรเวช). (๒๕๑๒). <i>พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๕</i> . กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.	๓๔๑
_____. (๒๕๑๒). <i>พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๖</i> . กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.	๓๔๒
_____. (๒๕๑๓). <i>พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๘</i> . กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.	๓๔๓
_____. (๒๕๑๔). <i>พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระบรมราโชบายทางการเมือง</i> . กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.	๓๔๔
อรรถสิทธิ์ พานแก้ว. (๒๕๖๘). <i>สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒. ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า</i> . สืบค้นจาก https://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่_2 (๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๓๔๕
อรวรรณ ทรัพย์พลอย. (๒๕๕๒). <i>พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ปราชญ์ผู้เป็นกำลังของแผ่นดิน</i> . กรุงเทพฯ: บริษัท สรรค์บุ๊คส์ จำกัด.	๓๔๖
ออสบอร์น, มิถัน. (๒๕๔๔) <i>เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังคมประวัติศาสตร์</i> (มัทนา เกษมกล และคณะ ผู้แปล). (กรุงเทพฯ : โอ เอส พรีนติ้ง เฮาส์.	๓๔๗
อัศววัฒน์ โอสธานุเคราะห์. (๒๕๔๘). <i>สองธรรมราชา</i> . กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.	๓๔๘
อัญชลี สุชาติ. (๒๕๒๕). <i>ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘)</i> . (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๓๔๙

อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์. (๒๕๖๗). การเทียบ พ.ศ. ค.ศ. ช.ศ. ม.ศ. จ.ศ. และ ร.ศ. ในเอกสารประวัติศาสตร์ไทย. สืบค้นจาก https://mgronline.com/daily/detail/9670000032149#google_vignette (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๓๕๐
อำพัน ณ พัทลุง และคณะ. (๒๕๓๑). สายสกุลสุลต่าน สุลัยมาน พ.ศ. ๒๑๔๕-๒๕๓๑. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง.	๓๕๑
อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. (๒๕๖๖). สหรัฐอเมริกากับนโยบายเศรษฐกิจไทย ๑๙๖๐-๑๙๗๐. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๓๕๒
อุบล จิระสวัสดิ์. (๒๕๑๗). สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.	๓๕๓
เอกสารจดหมายเหตุของคณะกรรมการปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับอินโดจีนฝรั่งเศส. Série: Nouvelle Série, Sous-Série: Siam, Volume 76-79 ณ สำนักงานจดหมายเหตุกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส.	๓๕๔
เอนก นาวิกมูล. เจ้านายชาวสยาม. (กรุงเทพฯ: แสงดาว, ๒๕๕๐)	๓๕๕
เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (๒๕๓๘). สองนคราประชาธิปไตย แนวทางการปฏิรูปการเมืองเศรษฐกิจเพื่อประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มติชน.	๓๕๖
Hello Thailand. (๒๕๖๘). ชมฉลองพระองค์ชุดราตรี 9 องค์ใหม่ งามสมบรมราชินีนาถ. สืบค้นจาก https://www.th-hellomagazine.com/luxury-events-planner/queen-sirikit-clothes/ (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๓๕๗
Silanoi, L.- iard, & Phakprapai, C. (2018). ความรู้เรื่องการเทียบพหุศักราชกับศักราชอื่นๆ ที่มีคุณค่าควรทราบ. สืบค้นจาก https://so02.tci-thaijo.org/index.php/cultural_approach/article/view/153912 (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๘)	๓๕๘

ภาษาต่างประเทศ	เลขอ้างอิง
Baker, C. & Phongpaichit, P. (2004). <i>Thaksin: The business of politics in Thailand</i> . Copenhagen: NIAS.	๓๕๙
Baker, C., na Pombejra, D., van der Kraan, A., and Wyatt, D.K. (2005). <i>Van Vliet's Siam</i> . Chiang Mai: Silkworm Books.	๓๖๐
Costet, R. (2019). <i>Pax Hominibus: A history of the Mission of Siam and Laos</i> (A. Monthienvichienchai, Trans.). Bangkok: Catholic Social Communication of Thailand.	๓๖๑
"Historical Thinking." <i>UCLA logo History Public History Initiative</i> . Available at https://phi.history.ucla.edu/nchs/standards-grades-k-4/developing-standards-grades-k-4/historical-thinking/ (๑ กรกฎาคม ๒๕๖๕).	๓๖๒
Lee, Gary Yia. "Refugees from Laos: Historical Background and Causes." Available at www.hmongnet.org/hmong-au/refugee.htm#conclude . (๕ เมษายน ๒๕๖๕)	๓๖๓
Sorasak Ngamcachonkulkid. (2010). <i>The New History of The Seri Thai Movement</i> . Bangkok: Institute of Asian Studies Chulalongkorn University.	๓๖๔
_____. (2015). Thai Peace Day, 16 August: Ideas, Meanings, and Understanding of the Seri Thai Movement and the Modern Thai Generation. <i>German-Southeast Asian Center of Excellence for Public Policy and Good Governance (CPG Online Magazine)</i> . (5), 42-59.	๓๖๕
_____. (2019). Peace Warriors: Thoughts and Experiences of Thai Military Leaders (1932-1973). <i>Social Science Asia</i> , 5(3), 1-13.	๓๖๖
Maposa, Marshall, & Wassermann, Johan. (2009). Conceptualising historical literacy - a review of the literature. <i>Yesterday and Today</i> . (4), 41-66. Retrieved July 05, 2022, from http://www.scielo.org.za/scielo.php?pid=S2223-03862009000100006&script=sci-arttext&lng=es (๑ กรกฎาคม ๒๕๖๕).	๓๖๗
Terwiel, B.J. (2011). <i>Thailand's political history: From the 13th century to recent times</i> . Bangkok: River Books.	๓๖๘
"Thai/Cambodia Border Refugee Camps 1975-1999 Information and Documentation Website." Available at www.websitesrcg.com/border . (๕ เมษายน ๒๕๖๕)	๓๖๙
The Historical Thinking Project. Available at https://historicalthinking.ca/historical-thinking-concepts (๑ กรกฎาคม ๒๕๖๕)	๓๗๐
Vella, W.F. (1978). <i>Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism</i> . Honolulu: University Press of Hawaii.	๓๗๑
Van der Cruysse, D. (2002). <i>Siam and the West, 1500-1700</i> . Chiang Mai: Silkworm Books.	๓๗๒
Zawacki, B. (2021). <i>Thailand: Shifting Ground between the US and a rising China</i> . London: Zed Books.	๓๗๓

คำอธิบายและที่มาของภาพ

ส่วนหน้าหนังสือ

หน้า ค พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒
ที่มา : “โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์ ให้ประชาชนร่วมเฉลิมพระเกียรติ.” ข่าวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐. สืบค้นจาก <https://king.kapook.com/view217829.html>. (๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า ง ธงไตรรงค์
ที่มา : “คอลัมน์ โลกสองวัย : ครบ ๑๐๐ ปีธงไตรรงค์.” Matichon Online. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_612061. (๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า จ แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน
ที่มา : กรมศิลปากร. *ประวัติศาสตร์ชาติไทย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, หน้า ๓๒

หน้า ฉ พระมหากษัตริย์ไทยแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ๑๐ รัชกาล
ที่มา : *ทศวรรษบรมราชจักรีวงศ์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๕. หน้า ๙

บทที่ ๑

หน้า ๑ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทรงนำนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ ๔ ทศศึกษาสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรี เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ และวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓
ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรี

หน้า ๒ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเปิดห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า อ.เมือง จ.นครนายก
ที่มา : กองงานส่วนพระองค์ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

บทที่ ๒

หน้า ๔๐ พระบรมราชานุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ณ อุทยานราชภักดี อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์
ที่มา : “วันพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ตรงกับวันที่ ๑๗ มกราคมของทุกปี ร่วมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงประดิษฐ์อักษรไทย” สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดสงขลา. สืบค้นจาก <http://sk.nfe.go.th/chana14/popup.php?name=knowledge&file=readknowledge&id=48>. (๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า ๔๑ (ภาพบน) ภาพเขียนสีรูปคนและรูปวัวแดง บนผนังถ้ำลาย บริเวณเทือกเขาภูพาน บ้านโป่งฮี ต.กลางใหญ่ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี แสดงให้เห็นการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์
ในดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทย.

ที่มา : “ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ อ.บ้านผือ.” Museum Thailand. สืบค้นจาก <https://www.museumthailand.com/th/1638/storytelling/>. (๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพล่าง) ธรรมจักร ศิลปะทวารวดีตอนต้น

ที่มา : Dharmachakra (Wheel of the Law). (600-800). Ancient Kingdom of Dvaravati. Victoria and Albert Museum. (ภาพถ่ายเมื่อ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๘)

หน้า ๖๐

ศิลปจารึกหลักที่ ๑

ที่มา : “ศิลปจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหง”

สืบค้นจาก <https://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/view/22702-ศิลปจารึกหลักที่-๑-พ่อขุนรามคำแหง>. (๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

บทที่ ๓

หน้า ๖๑

(ซ้าย) สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (สมัยกรุงศรีอยุธยา)

(กลาง) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (สมัยกรุงธนบุรี)

(ขวา) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)

ที่มา : “อุทยานราชภักดิ์ ดำเนินการแห่งวีรภักดิ์ไทย.” <https://www.sanook.com/travel/1397065/> (๔ กันยายน ๒๕๖๘)

หน้า ๖๒

(ภาพบน) ภาพพระราชพงศาวดาร รูปที่ ๒๒ สมเด็จพระนเรศวรทรงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง

เขียนโดย พระจำ (รางวัลที่ ๖) พ.ศ. ๒๔๓๐ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พระที่นั่งวโรภาษพิมาน

พระราชวังบางปะอิน จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๘๒ เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗

(ภาพล่าง) พระสุริยไทยชนช้างกับพระเจ้าแปร และสิ้นพระชนม์บนคอช้าง (ภาพจากโคลงภาพ

พระราชพงศาวดาร ฝัพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์)

ที่มา : “สงครามเมืองเชียงกราน ไม่ใช่กรุงศรีอยุธยารบกับพม่า เปิดหลักฐานคู่รบที่น่าจะเป็น.”

ศิลปวัฒนธรรม. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_9297. (๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า

(ภาพบน) เส้นทางเดินทัพของพม่าในสงครามเก้าทัพ

ที่มา : “สงครามเก้าทัพ ตำแหน่งทัพทั้ง ๙ ของพม่า.” สงครามเก้าทัพ. สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/social0085/bth-thi-2>. (๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพล่าง) ท่าเรือ “ฮวย จุ่ง ล้ง” หรือ “ท่าเรือกลไฟ”

ที่มา : เมืองไทยไดอารี่ by Supawan, “เลียบชุมชนเก่า เล่าเรื่องกรุงเทพ : ล้ง ๑๙๑๙

ท่าเรือกลไฟ ประวัติศาสตร์ไทย-จีน.” Blockdit. สืบค้นจาก <https://www.blockdit.com/posts/5ed199b94a05500c76cc36c3>. (๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

บทที่ ๔

หน้า ๑๔๖

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

ที่มา : จุฬาลงกรณ์ราชบัณฑิตยสถาน พระบรมราชวงศ์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : พิษณุโลกการพิมพ์, ๒๕๓๒,

หน้า ๔๒

(ภาพบน) ลายพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีที่ประชุมกันอยู่บนเรือพระที่นั่งมหาจักรี
ที่มา : เพจ facebook ในหลวงของแผ่นดิน, สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/NavyLoveTheKing/Photos/> (๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)
(ภาพล่าง) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าชาร์นิโคลัสที่ ๒
ฉายพระรูปร่วมกันที่พระราชวังปีเตอร์ฮอฟ กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก
เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ในการเสด็จฯ ประพาสยุโรป
ที่มา : พันธวิช นาคสุข. “เมื่อ “ฝรั่ง” ใช้สือปล่อยข่าวโจมตีสยาม หวังขัดขวาง ร.๕ ในการเสด็จประพาสยุโรป ปี ๒๔๔๐.” *ศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_34538. (๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพที่ ๑) แผนที่กัมพูชา ค.ศ. ๑๙๒๗ จัดทำโดย นาย Baudoin ผู้ว่าราชการกัมพูชา รัฐในอาณัติฝรั่งเศส ถือว่าเป็นเอกสารทางการที่สำคัญ กำหนดเส้นแบ่งเขตทางทะเลชัดเจน และระบุให้เกาะกูดอยู่ในสยามอย่างชัดเจน เส้นแบ่งเขตแดนทางทะเลนี้มีความน่าเชื่อถือสูงเพราะจัดทำตามหลักวิชาการ แต่น่าจะจัดทำเพื่อใช้ประโยชน์ฝ่ายเดียว จึงไม่เคยเห็นเอกสารไทยกล่าวถึงแผนที่นี้เลย
ที่มา : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530653305/f1.item.r=Cartes%20du%20Cambodge%20par%20%20Resident.zoom>
(ภาพที่ ๒) แผนที่ป่าไม้อินโดจีนฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๓๙ และแผนที่เขตการปกครองกัมพูชา ค.ศ. ๑๙๒๐ ทั้ง ๒ ฉบับนี้ไม่มีเส้นเขตแดน แต่ใช้สีต่างกันชัดเจน แสดงให้เห็นว่าเกาะกูดเป็นของสยาม
ที่มา : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531214073/f1.item.r=Carte%20de%20l'Indochine.zoom#>

(แบบที่ ๑) เป็นแผนที่คร่าว ๆ ที่คณะเจรจาสันติสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ จัดทำขึ้น เพื่อกำหนดเขตแดนคร่าว ๆ สำหรับคณะกรรมการปักปันเขตแดนฯ จะได้นำไปใช้เพื่อตรวจสอบในภาคสนามอย่างละเอียดต่อไป ซึ่งจะเห็นความแตกต่างระหว่างเส้นประที่ลากจากจุดสูงสุดของเกาะกูดถึงชายฝั่งทะเล ซึ่งใช้กำหนดจุดเริ่มต้นเขตแดนทางบก กับเส้นกากบาทที่เริ่มจากชายฝั่งไปตามสันปันน้ำ ซึ่งเป็นเส้นเขตแดนที่แท้จริง
ที่มา : NS, Siam, Vol. 78, p. 298
(แบบที่ ๒) พบจำนวน ๓ ฉบับ เป็นฉบับร่างเช่นกัน เห็นได้จากขนาดพื้นที่ จ.ตราด กว้างเกินไป ตำแหน่งแม่น้ำโขง และตำแหน่งเขาระวานผิดเพี้ยนอย่างมาก
ที่มา : NS, Siam, Vol. 79, p. 12

(ซ้าย) แผนที่แสดงเส้นเขตแดนตามอนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๔ และสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗
ที่มา : NS, Siam, Vol.76, p.75
(ขวา) แผนที่แสดงเส้นเขตแดนตามสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๐๗ จะเห็นรอยแก้ไขตรงเส้นประจากเกาะกูด และพื้นที่ระหว่างอรัญถึงช่องตะโก จากคณะกรรมการปักปันเขตแดนฯ เอง
ที่มา : NS, Siam, Vol.77, p. 3bis

แผนที่ ๑ : ๒๐๐,๐๐๐ ไม่ได้แสดงเกาะกูดและเกาะอื่น ๆ ของสยามไว้ เป็นการยืนยันว่าเกาะกูดเป็นของสยาม
ที่มา : NS, Siam, Vol.78, pp. 40, 51

แผนที่แสดงชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนสยาม-กัมพูชา ซึ่งคณะกรรมการปักปันเขตแดนฯ ใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดเส้นเขตแดน
ที่มา : NS, Siam, Vol. 78, p. 291

(ภาพบน) ขบวนทหารเดินสวนสนามผ่านศาลายุทธนาธิการ (อาคารกระทรวงกลาโหมปัจจุบัน)

ถนนสนามไชย พ.ศ. ๒๔๔๑

ที่มา : “การตั้งกรมยุทธนาธิการ.” History of War Thailand. สืบค้นจาก

<https://www.facebook.com> (๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพกลาง) การฝึกนักเรียนนายร้อยในสมัยรัชกาลที่ ๕

ที่มา : “ภาพการฝึกในโรงเรียนนายร้อย.” เรือนไทย. สืบค้นจาก

<http://reunthai.com/index.php?topic=5620.0>. (๗ ธันวาคม ๒๕๖๕)

(ภาพล่าง) ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร เป็นศาลาที่ทำการรัฐบาล

ที่มา : ฉัตรชัย ศรีเมืองกาญจน, “ดุสิตธานี เมืองทดลองประชาธิปไตย.” พิพิธภัณฑ์รัฐสภา.

สืบค้นจาก <https://parliamentmuseum.go.th/ar63-dusit.html>. (๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

บทที่ ๕

พระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

ที่มา : เมฆา วิรุฬหก. “๑๐ ธันวาคม” วันรัฐธรรมนูญ กับพระราชหฤทัย ร.๗ จากฉบับชั่วคราวถึง

“ฉบับถาวร.” ศิลปวัฒนธรรม. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/this-day-in-history/article_4732. (๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพบน) คณะผู้ก่อการการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ สายทหารบก

ที่มา : “คณะราษฎร : เปิดเอกสารรัฐบาลอังกฤษว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง ๒๔ มิ.ย. ๒๔๗๕ และความขัดแย้งของผู้ก่อการ.” บีบีซีไทย. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-53146706>.

(๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพล่าง) แผนที่แสดงกำลังพลฝ่ายกบฏบวรเดชที่ยกเข้าพระนครและการยิงปืนใหญ่ที่ทุ่งบางเขน

พ.ศ. ๒๔๗๖

ที่มา : ญัฐพล ใจจริง. “๘๘ ปี ปราบกบฏบวรเดช ชัยชนะของฝ่ายประชาธิปไตย เหนือกลุ่ม

อนุรักษ์นิยม.” มติชนสุดสัปดาห์. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_473073#google_vignette. (๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพบน) โปสเตอร์วัฒนธรรมไทย สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชักชวนให้คนไทยศิวิไลซ์ และการ

นับวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ก็คือส่วนหนึ่งของความศิวิไลซ์

ที่มา : พล อนุธรรม. “จาก ‘สยาม’ มาเป็นประเทศ ‘ไทย’ ด้วยมติสภาผู้แทนฯ ให้ใช้คำว่า ‘ไทย’

มี ‘ย’.” ศิลปวัฒนธรรม. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/quotes-in-history/article_11633.

(๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

(ภาพกลาง) คณะนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกาได้รับการจัดตั้งเป็น “กองทหารเสรีไทย”

ซึ่งมีฐานะทัดเทียมกับทหารฝ่ายสัมพันธมิตร มี ม.ล.ชาบ กุญชร เป็นผู้แทนกองกำลังเสรีไทยสายอเมริกา

(ภาพล่าง) สมาชิกขบวนการเสรีไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปฏิบัติการมวลชน ของเหล่ากรรมกรไทย

ที่มา : ธนาพล อ้วนสกุล, “๖๐ ปีเสรีไทยวีรกรรมของผู้รับใช้ชาติ,” นิตยสารสารคดี. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่

๒๐๒ เดือนธันวาคม, ๒๕๔๔. สืบค้นจาก https://www.sarakadee.com/feature/2001/12/free_thai.html. (๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

บทที่ ๖

- หน้า ๒๓๔ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ประทับข้างรถยนต์พระที่นั่งบนสะพานไม้เจาะบากง ครั้งเสด็จฯ บ้านเจาะบากง ต.บุโยะ อ.สุโขทัย-ลก จ.นราธิวาส เมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔
ที่มา : “ในหลวง ร.๙” ในความทรงจำ นันทน์ เสวกุล ช่างภาพตามเสด็จ, *มติชนรายวัน*, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙, หน้า ๙. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/court-news/news_405201. (๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)
- หน้า ๒๓๕ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในฉลองพระองค์บรมราชภูษิตาภรณ์ หรือฉลองพระองค์ครุยมหาจักรี เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๙
ที่มา : “ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ครองราชย์.” Naracrossstitch. สืบค้นจาก <http://www.naracrossstitch.com/product/5472>. (๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)
- หน้า ๒๓๖ (ภาพบน) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงหลังทักษิณทกตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน ประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ ภายใต้ฉัตรเศวตฉัตร
(ภาพล่าง) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมาลาเสด็จฯ โดยกระบวนราภิไธยไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๕๕๓
ที่มา : *สารานุกรมไทยฉบับเฉลิมพระเกียรติในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๐. หน้า ๒๑ และ ๓๘๕.
- หน้า ๒๓๗ โครงการอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๐๖
บ้านเขาเต่า ตำบลหนองแก อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ที่มา : “องค์ความรู้เรื่อง โครงการอ่างเก็บน้ำเขาเต่า.” สำนักงาน กปร. สืบค้นจาก <http://km.rdpb.go.th/Knowledge/View/132>. (๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)
- หน้า ๒๓๘ (ภาพบน) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ. ฉะเชิงเทรา
ที่มา : “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน (พ.ศ. ๒๕๒๒).” มูลนิธิมันพัฒนา. สืบค้นจาก <http://www.tsdf.nida.ac.th/th/royally-initiated-projects/10831-ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน- พศ-2522/>. (๘ ธันวาคม ๒๕๖๕)
(ภาพล่าง) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ. นราธิวาส
ที่มา : “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอ (พ.ศ. ๒๕๒๔).” มูลนิธิมันพัฒนา. สืบค้นจาก <http://www.tsdf.nida.ac.th/th/royally-initiated-projects/10830-ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอ- พศ-2524/>. (๘ ธันวาคม ๒๕๖๕)
- หน้า ๒๓๙ (ภาพบน) รัฐบาลไทยจัดส่งหน่วยบินลำเลียงทหารอากาศไทยในสาธารณรัฐเวียดนาม หรือ “หน่วยบินวิกตอรี” ไปช่วยฝึกให้กับนักบินไอพ่นตามข้อตกลงความร่วมมือกับรัฐบาลสาธารณรัฐเวียดนาม
ที่มา : “สงครามเวียดนาม (พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๕).” องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์. สืบค้นจาก <http://thaiveterans.mod.go.th>. (๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)
(ภาพล่าง) ค่ายผู้อพยพบ้านหนองจาน (โจกเจีย) ตั้งอยู่ระหว่างหลักเขตแดนที่ ๔๕-๔๗ พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา อ. โคกสูง จ. สระแก้ว (พ.ศ. ๒๕๒๒)

ที่มา : “เปิดปูมค่ายอพยพหนองจาน เขมรสูญหลังยุคน้ำชาติ ‘ประสงค์’ ล้นประวัติศาสตร์ไม่เคย
โกหก.” *MRG Online* สืบค้นจาก <https://mgronline.com/politics/detail/9540000003162>.
(๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า ๒๔๘ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙)
ที่มา : “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑.” มูลนิธิพัฒนาคนพิการไทย. สืบค้นจาก
<http://www.tddf.or.th/laws/detail.php?contentid=0149&postid=0001108¤tpage=1>.
(๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

บทที่ ๗

หน้า ๒๘๕ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จฯ ทรงงานพัฒนาในพื้นที่ทุรกันดาร
ที่มา : “รัชกาลที่ ๑๐ อุทิศพระองค์เพื่อความมั่นคงของชาติ.” *ไทยรัฐออนไลน์*. สืบค้นจาก
<http://www.thairath.co.th/content/800987>. (๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า ๒๘๗ (ภาพบน) พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา : “วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ
พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว.” สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
สืบค้นจาก https://arit.kpru.ac.th/?page_id=556&lang=TH. (๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)
(ภาพล่าง) พระบรมราชวงศ์ในรัชกาลที่ ๑๐ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐
มีพระราชดำรัสต่อประชาชนเป็นครั้งแรก ณ สีหบัญชร พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ปราสาท
เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒
ที่มา : “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว-พระราชนิเสด็จออกสีหบัญชร เสียงทรงพระเจริญกึกก้อง!”
M Thai. สืบค้นจาก <https://news.mthai.com/phralan>. (๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า ๒๘๘ พระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลที่ ๑๐
ที่มา : “พระนามาภิไธยพระนามใหม่พระบรมวงศานุวงศ์.” *Matichon Online*.
สืบค้นจาก <https://today.line.me/th/v2/article/jWgGDz>. (๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

หน้า ๒๘๘ แผนภาพแสดงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข
ที่มา : “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.” *Cyberbookandprint*. สืบค้นจาก
<https://www.cyberbookandprint.com/content/3663/ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง>.
(๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

ภาคผนวก
ลำดับพระราชวงศ์และพระมหากษัตริย์ไทย
(อาณาจักรสุโขทัย-อยุธยา-ธนบุรี-รัตนโกสินทร์)

อาณาจักรสุโขทัย

ราชวงศ์พระร่วง		ปีครองราชย์
ลำดับ	พระนาม	
๑.	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	(พ.ศ. ๑๗๘๒-๑๘๐๒?)
๒.	พ่อขุนบาลเมือง	(พ.ศ. ๑๘๐๒? - ๑๘๒๒)
๓.	พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	(พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑)
๔.	พ่อขุนเลอไท	(พ.ศ. ๑๘๔๑-๑๘๕๐)
๕.	พ่อขุนงั่วนำถม (น้ำท่วม)	(พ.ศ. ๑๘๕๙/๑๘๖๐)
๖.	พระมหาธรรมราชาที่ ๑	(พ.ศ. ๑๘๙๐-๑๙๑๑/ ๑๙๑๖?)
หมายเหตุ พระนามจริงคือ ลือไทย แต่มีการแปลงพระนามเป็น ลีไทย		
๗.	พระมหาธรรมราชาที่ ๒	(พ.ศ. ๑๙๑๑/๑๗-๑๙๔๒)
๘.	พระมหาธรรมราชาที่ ๓ (สลิไทย) พระราชนัดดา (หลานปู่) ของพระเจ้าลิไทย	(พ.ศ. ๑๙๔๓-๑๙๖๒)
๙.	พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल)	(พ.ศ. ๑๙๖๒-๑๙๘๑)

อาณาจักรอยุธยา

ราชวงศ์อู่ทอง (เดิมเรียกราชวงศ์เชียงราย)

๑.	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)	(พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒)
๒.	สมเด็จพระรามาธิบดี (ครั้งที่ ๑)	(พ.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๑๓)

หมายเหตุ ทรงยอมถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑
(ขุนหลวงพ่งั่ว/พะงั่ว) พระมาตุลา (ลุง)

ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

๓.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพ่งั่ว/พะงั่ว)	(พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๓๑)
๔.	สมเด็จพระเจ้าทองลั่น (หรือเจ้าทองจันท)	(พ.ศ. ๑๙๓๑)

หมายเหตุ ครองราชย์ได้ ๗ วัน ถูกปลงพระชนม์ สมเด็จพระรามาธิบดีจึงราชสมบัติคืน

ราชวงศ์อู่ทอง

๕.	สมเด็จพระรามาธิบดี (ครั้งที่ ๒)	(พ.ศ. ๑๙๓๑-๑๙๓๘)
----	---------------------------------	------------------

หมายเหตุ พระองค์เดียวกับพระมหากษัตริย์อันดับที่ ๒

๖.	สมเด็จพระบรมราชาธิราช	(พ.ศ. ๑๙๓๘-๑๙๕๒)
----	-----------------------	------------------

หมายเหตุ ทรงสละราชสมบัติถวายสมเด็จพระเจ้านครินทราธิราชแห่งราชวงศ์
สุพรรณภูมิ

ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

๗.	สมเด็จพระนครินทราธิราช (พระอินทราชา)	(พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๖๗)
๘.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา)	(พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑)
๙.	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	(พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑)

ครองราชย์ที่กรุงศรีอยุธยา

(พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๐๖)

ครองราชย์ที่พิษณุโลก

(พ.ศ. ๒๐๐๖-๒๐๓๑)

๑๐. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓
ครองราชย์ที่กรุงศรีอยุธยา
พระอินทราชาที่ ๒ (องค์เดียวกันกับสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓)
๑๑. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พระเชษฐาธิราช)
หมายเหตุ พระอนุชาของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓
๑๒. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (หน่อพุทธางกูร)
๑๓. พระรัชฎาธิราช
หมายเหตุ ครองราชย์ ๕ เดือน
๑๔. สมเด็จพระไชยราชาธิราช
หมายเหตุ พระปิตุลา (อา) ของพระรัชฎาธิราช
๑๕. พระยอดฟ้าหรือพระแก้วฟ้า
๑๖. ขุนวรวงศาธิราช
หมายเหตุ พระราชพงศาวดารไม่นับขุนวรวงศาธิราชอยู่ในจำนวนพระมหากษัตริย์
อยุธยาเพราะชิงราชบัลลังก์
๑๗. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
หมายเหตุ พระปิตุลา (อา) ของพระยอดฟ้าหรือพระแก้วฟ้า
๑๘. สมเด็จพระมหินทราธิราช

(พ.ศ. ๒๐๓๑-๒๐๓๔)
(พ.ศ. ๒๐๐๖-๒๐๓๑)
(พ.ศ. ๒๐๓๑-๒๐๓๔)
(พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒)
(พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๐๗๖)
(พ.ศ. ๒๐๗๖-๒๐๗๗)
(พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๐๘๙)
(พ.ศ. ๒๐๘๙ - มิถุนายน
พ.ศ. ๒๐๙๑)
(มิถุนายน-กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๐๙๑)
(กรกฎาคม พ.ศ. ๒๐๙๑ -
มกราคม พ.ศ. ๒๑๑๑)
(มกราคม พ.ศ. ๒๑๑๑-
สิงหาคม พ.ศ. ๒๑๑๒
(ค.ศ. ๑๕๖๙)

ราชวงศ์สุโขทัย

๑๙. สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช
๒๐. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๒๑. สมเด็จพระเอกาทศรถ
หมายเหตุ พระอนุชาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๒๒. พระศรีเสาวภาคย์
๒๓. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
หมายเหตุ พระอนุชาของเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์
๒๔. สมเด็จพระเชษฐาธิราช
๒๕. สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์
หมายเหตุ พระอนุชาของสมเด็จพระเชษฐาธิราช

(พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๓๓)
(พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘)
(พ.ศ. ๒๑๔๘-๒๑๕๓)
(พ.ศ. ๒๑๕๓-๒๑๕๔)
(พ.ศ. ๒๑๕๔-๒๑๗๑)
(พ.ศ. ๒๑๗๑-๒๑๗๒)
(สิงหาคม-กันยายน พ.ศ.
๒๑๗๒)

ราชวงศ์ปราสาททอง

๒๖. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
๒๗. สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย
๒๘. สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา
หมายเหตุ พระปิตุลา (อา) ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย
๒๙. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
หมายเหตุ พระภาคิไนย (หลานอา) ของสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา

(พ.ศ. ๒๑๗๒ - ๒๑๙๙)
(๗-๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๑๙๙)
(๘ สิงหาคม - ๒๖ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๑๙๙)
(พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑)

ราชวงศ์บ้านพลูหลวง

๓๐. สมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖)
๓๑. สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ หรือขุนหลวงสรศักดิ์) (พ.ศ. ๒๒๔๖-๒๒๕๑)
๓๒. สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ (พระเจ้าท้ายสระ) (พ.ศ. ๒๒๕๑-๒๒๗๕)
๓๓. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑)

หมายเหตุ พระอนุชาของพระเจ้าท้ายสระ

๓๔. สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (ขุนหลวงหาวัด) (พ.ศ. ๒๓๐๑)
๓๕. สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ หรือสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. ๒๓๐๑-๒๓๑๐)

หมายเหตุ พระเชษฐาของสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร

อาณาจักรธนบุรี

๑. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕)

อาณาจักรรัตนโกสินทร์

๑. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒)
๒. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗)
๓. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔)
๔. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสยามเทวมหามกุฏวิทยมหาราช (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑)

หมายเหตุ พระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๕. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระปิยมหาราช) (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)
๖. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า) (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘)
๗. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗)

หมายเหตุ พระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชบัลลังก์ใน พ.ศ. ๒๔๗๗

๘. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๙)

หมายเหตุ พระภาติไนย (หลานอา) ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๙. พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๕๙)
(พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร)

หมายเหตุ พระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

๑๐. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว) (พ.ศ. ๒๕๕๙ - ปัจจุบัน)

เลขอ้างอิงในบรรณานุกรมจากแหล่งข้อมูลที่ใช้ตรวจสอบและปรับปรุง

๑๓	๕๘	๑๑๐
----	----	-----

รายชื่อผู้เขียนกรณีศึกษาในแต่ละบท

ชื่อผู้เขียน	กรณีศึกษาในแต่ละบท
พล.อ.รศ.ดร. พีรพล สมน้อย	๓.๒๘, ๓.๒๙, ๓.๓๐, ๔.๑๐, ๔.๑๑, ๔.๑๓ (๒), ๖.๑, ๗.๕
พล.ต.ศ.ดร. ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์	๑.๑, ๑.๗, ๓.๕, ๓.๖ (๒), ๓.๗, ๓.๘, ๓.๒๒, ๓.๒๓, ๓.๒๔, ๓.๒๕, ๓.๓๑, ๓.๓๒, ๔.๑๒ (๒), ๔.๑๓ (๒), ๕.๙ (๒), ๖.๓, ๖.๔, ๖.๕, ๖.๖, ๖.๗, ๖.๙, ๖.๑๐, ๗.๒, ๗.๓, ๗.๔
พล.ต.หญิง รศ. ชมนาด เทียมพิภาพ	๑.๕, ๒.๑, ๒.๒, ๒.๓, ๒.๔, ๒.๕, ๒.๖, ๒.๗, ๒.๘, ๒.๙, ๔.๑๔, ๔.๑๖, ๔.๑๗, ๔.๑๘, ๔.๑๙, ๔.๒๐, ๔.๒๑
พ.อ.หญิง ผศ. นางลักษณ ลีศิริ	๓.๙, ๓.๑๐, ๓.๑๑, ๓.๑๒, ๓.๑๓, ๓.๑๔, ๔.๑, ๔.๒, ๔.๓, ๔.๔, ๔.๘, ๔.๙, ๔.๑๒ (๒)
พ.อ.ดร. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ	๑.๓, ๓.๑๕, ๓.๑๖, ๓.๑๗, ๓.๑๘, ๓.๑๙, ๓.๒๐, ๓.๒๑, ๕.๑, ๕.๒, ๕.๓, ๕.๔, ๕.๕, ๕.๗, ๕.๘, ๕.๑๐, ๕.๑๑, ๕.๑๒
พ.อ. ธนฤทธิ์ แสนจุ่ม	๖.๘, ๗.๖ (๒), ๗.๗
พ.อ.ผศ.ดร. อภิเชก มนเทียรวิเชียรฉาย	๓.๔, ๓.๖ (๒), ๔.๑๕, ๗.๑
พ.อ.ผศ. ประวิทย์ ทองพูน	๓.๒, ๔.๕, ๕.๖
พ.ท.ผศ. สมโชค วีรภัทรเวช	๑.๖, ๓.๑, ๓.๓, ๓.๒๐, ๖.๙, ๗.๖ (๒)
พ.ต.หญิง ทิพย์พาพร อินคัม	๓.๒๖, ๓.๒๗
พ.ต.หญิง พงุทัย นิลประพัฒน์	๑.๒, ๑.๔, ๔.๖, ๔.๗
ร.ท.หญิง วงตะวัน นาคโชติ	๕.๙ (๒), ๖.๒

หมายเหตุ หมายเลขในวงเล็บ (๒) หมายถึงจำนวนผู้เขียนร่วม

กองบรรณาธิการ

๑. พล.ท. อุดม	แก้วมहा	ผบ.รร.จปร.
๒. พล.ต. เอกอนันต์	เหมะบุตร	รอง ผบ.รร.จปร.
๓. พล.ต. เทพพิทักษ์	นิมิตร	รอง ผบ.รร.จปร.
๔. พล.ต. คำศักดิ์	นิภานันท์	เสธ.รร.จปร.
๕. พล.ต. ทองคำ	ชุมพล	ผอ.สกศ.รร.จปร.
๖. พล.ท. รศ.ดร.พีรพล	สงน้อย	ข้าราชการบำนาญ
๗. พล.ต. ศ.ดร.ศรศักดิ์	ชูสวัสดิ์	ข้าราชการบำนาญ
๘. พล.ต.หญิง รศ.ชมนาด	เทียมพิภพ	ข้าราชการบำนาญ
๙. พ.อ. ดร.สรศักดิ์	งามขจรกุลกิจ	ข้าราชการบำนาญ
๑๐. พ.อ. ศรัณย์ภัทร	พลศรี	รอง เสธ.รร.จปร.
๑๑. พ.อ. กานต์ธิพงษ์	พลดีธนะกุล	รอง เสธ.รร.จปร.
๑๒. พ.อ. อโณทัย	สุขแสงพนมรัง	รอง ผอ.สกศ.รร.จปร.
๑๓. พ.อ.หญิง ดร.เมธินี	เฉลิมวัฒน์	ผอ.กปศ.สกศ.รร.จปร.
๑๔. พ.อ.หญิง ณัฐมล	จงหาร	กก.กกศ.รร.จปร.
๑๕. พ.อ. ธนฤทธิ์	แสนจุ่ม	รอง ผบ.ร.๑๑๒
๑๖. พ.อ. ผศ.ประวิทย์	ทองพูน	รอง ผอ.กอง สกศ.รร.จปร.
๑๗. พ.อ. ผศ.ดร.อภิเชก	มนเทียรวิเชียรฉาย	อจ.สกศ.รร.จปร.
๑๘. พ.ท. ผศ.สมโชติ	วีรภัทรเวช	อจ.สกศ.รร.จปร.
๑๙. พ.ต.หญิง ทิพย์พาพร	อินคัม	อจ.สกศ.รร.จปร.
๒๐. พ.ต.หญิง พงุทัตย์	นิลประพัฒน์	อจ.สกศ.รร.จปร.
๒๑. ร.อ. ฉัตรเฉลิม	เกิดสวัสดิ์	อจ.สกศ.รร.จปร.
๒๒. ร.ท.หญิง วงตะวัน	นาคโชติ	รรก.อจ.สกศ.รร.จปร.

...วิชาประวัติศาสตร์ที่สอนในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ถือว่าเป็นการศึกษาความเป็นมาของมนุษย์ หรือกลุ่มชนในทุกแง่ทุกมุมของชีวิต
รวมทั้งปัจจัยที่มีผลกระทบต่อชีวิต นับตั้งแต่สภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ...
ความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม...
ล้วนแต่เชื่อมโยงเกี่ยวพันกัน มีหลักเกณฑ์ มีเหตุผลในการเกิดขึ้น
และเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
“พระราชนิพนธ์คำนำ” ใน อีสานใต้ (๒๕๓๓)

